

Засновники журналу:
Подільський державний
аграрно-технічний університет
ПВНЗ «Хмельницький економічний
університет»
ПП «Інститут економіки, технологій
і підприємництва»,
Тернопільська державна
сільськогосподарська дослідна
станція Інституту кормів та
сільського господарства Поділля
НААН

Головний редактор:
Стельмашук А.М.,
д.е.н., професор

Заступник головного редактора:
Волощук К.Б.,
д.е.н., професор

Відповідальний секретар:
Печенюк А.В., к.е.н., доцент

Редакційна рада:
Іванишин В.В., д.е.н., проф.
Кулик С.М.
Смоленюк Р.П., к.е.н., доцент
Стельмашук А.М., д.е.н., проф

Редакційна колегія:
Варченко О.М., д.е.н., проф.
Губені Ю.Е., д.е.н., проф.
Дем'яненко М.Я., д.е.н., проф., акад. НААН
Зінчук Т.О., д.е.н., проф.
Іванишин В.В., д.е.н., проф.
Лотоцький І.І., д.е.н., проф.
Лучик С.Д., д.е.н., проф.
Мазур Н.А., д.е.н.
Малік М.Й., д.е.н., проф., акад. НААН
Місюк М.В., д.е.н.
Пуцентейло П.Р., д.е.н.
Рудик В.К., д.е.н., доцент
Саблук П.Т., д.е.н., проф., акад. НААН
Ульянченко О.В., д.е.н., проф., чл.-кор.
НААН
Чикуркова А.Д., д.е.н., проф.

Зарубіжні вчені

Павлов К.В., д.е.н., проф. (Росія)
Пармакли Д.М., д.е.н., проф. (Молдова)
Усенко Л.М., д.е.н., проф. (Росія)
Шмарловська Г.О., д.е.н., проф. (Білорусь)
Горновіч Мірослав, хаб. д.е.н., проф.
(Польща)
Маркс-Бельська Рената, хаб. д.е.н.,
(Польща)

Наукові редактори:

Загнітко Л.А., к.е.н., доцент
Корженівська Н.Л., к.е.н., доцент
Пастух Ю.А., к.е.н., доцент
Петрушенко О.О., к.філ.н.
Сава А.П., к.е.н., с.н.с.
Сидорук Б.О., к.е.н., с.н.с.
Ящук Т.С., к.с.-г.н., с.н.с.

ІННОВАЦІЙНА ЕКОНОМІКА

НАУКОВО-ВИРОБНИЧИЙ ЖУРНАЛ

5'2015 (60)

Зміст

<u>I. Економіка та інноваційний розвиток національного господарства</u>	
Вініченко І.І., Дідур К.М. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В УКРАЇНІ.....	5
Прушківська Е.В. СТРУКТУРНІ ЗМІНИ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ СЕКТОРАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ.....	11
Сокольська Т.В. THE ROLE OF HUMAN CAPITAL IN PROVIDING SMART GROWTH IN AGRICULTURE	17
Іринчина І.Б. РЕЗУЛЬТАТИВНЕ ІННОВАЦІЙНЕ РЕФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІКИ КНР: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ.....	21
Ібатуллін М.І., Артимонова І.В. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ СВИНИНИ В УКРАЇНІ	25
Бабіченко В.В. ЕВОЛЮЦІЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ПОЛОЖЕНЬ ТЕОРІЇ СТРУКТУРИ КАПІТАЛУ КОРПОРАЦІЙ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ.....	29
Матвійчук Н.М. АУТСТАФІНГ: СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ.....	33
Герман Л.Т. ІДЕНТИФІКАЦІЯ КРАЇН ЗА СОЦІАЛЬНИМИ ХАРАКТЕРИСТИКАМИ ГЛОБАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ.....	37
<u>II. Економіка та конкурентоспроможність підприємств</u>	
Гаврик О.Ю., Свиноус І.В. ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ.....	43
Будько О.В. СИСТЕМА ОБ'ЄКТІВ ОБЛІКУ В УПРАВЛІННІ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВА.....	48
Кузьмак О.І. ОСОБЛИВОСТІ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ПОСЛУГ.....	55
Фаринович І.В. ОЦІНКА ДОЦІЛЬНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ФАКТОРИНГУ В ДІЯЛЬНОСТІ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	59
Піняга Н.О. РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТА ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	64
<u>III. Економічна політика регіонального розвитку і місцевого самоврядування</u>	
Хомяк М.С. ІНВЕСТИЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ.....	70
Ценклер Н.І. КОНВЕРГЕНЦІЯ ЕКОНОМІКИ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ В ПРОЦЕСІ АДАПТАЦІЇ ДО ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ.....	74
<u>IV. Економіка природокористування та екологізація навколишнього середовища</u>	
Гончаренко О.В. ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ АГРОІННОВАЦІЙ: МЕТОДОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ.....	80
Артюшок К.А. ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ НА ПРИРОДНІ РЕСУРСИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ.....	84
Шарий Г.І., Тимошевський В.В. ЗЕМЛЯ ЯК ЗАСІБ ВИРОБНИЦТВА – АСПЕКТ ДОСТУПНОСТІ.....	89
Скорик О.О. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ МЕХАНІЗМУ ЕКОЛОГІЧНОГО СТРАХУВАННЯ.....	94
Нестерчук Є.В. ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЧНОГО СЕКТОРУ В МЕЖАХ ЕКОЛОГІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРОСФЕРИ.....	99

Редактор: Довгань О.М. Рекомендовано до друку Вченою Радою Подільського державного аграрно-технічного університету, протокол № 4 від 03.12.2015 р. Виходить щомісячно Реєстраційне посвідчення Серія KB № 11715-586P від 08.08.2006 р. Перереєстровано: Реєстраційне посвідчення Серія KB № 19945-9745PP від 28.05.2013 р. Затверджено: <i>Постановою Президії ВАК України від 14 червня 2007 р. №1-05/6 як наукове фахове видання України (економічні науки)</i> <i>Постановою Президії ВАК України від 10 березня 2010 р. № 1-05/2 як наукове фахове видання України (економічні науки)</i> <i>Наказ Міністерства освіти і науки України від 13.07.2015 № 747 як наукове фахове видання України (економічні науки)</i> ISSN 2309-1533 ISSN 2310-4864 (ел. вар.) Журнал «Інноваційна економіка» в наукометричних базах: РИНЦ – http://elibrary.ru/title_about.asp?id=50859 INDEX COPERNICUS – http://journals.indexcopernicus.com/+p12420,3.html Підписано друку 07.12.2015 р. Формат 70x108/16 Папір офсетний. Друк офсетний. Ум. друк арк. 21,6 Тираж 300 прим. Віддруковано з готових діапозитивів в СМП «ТАЙП» вул. Чернівецька, 44 б, м. Тернопіль, 46000 Автори статей несуть відповідальність за достовірність наведеної інформації (точність наведених у статті даних, цитат, статистичних матеріалів тощо) та за порушення прав інтелектуальної власності інших осіб. Висловлені авторами думки можуть не співпадати з точкою зору редакції. Передрук дозволяється лише зі згоди автора.	<u>V. Демографія, зайнятість населення і соціально – економічна політика</u> Сава А.П. СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ В КОНТЕКСТІ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ.....		104
	Шевчук І.Б., Васьків О.М., Стадник Ю.А. ПРОГНОЗУВАННЯ ТА АНАЛІЗ СТРУКТУРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ.....		112
	Гетьман О.О., Косогор К.О. ПОБУДОВА МЕХАНІЗМУ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....		118
	<u>VI. Маркетинг і ринкові відносини</u> Благунов І.С., Боднарчук І.Л. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РЕЙТИНГОВОГО УПРАВЛІННЯ В РЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМАХ.....		124
	Радько В.І., Микитюк Д.М. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ В МОЛОЧНОМУ СКОТАРСТВІ.....		130
	Жовковська Т.Т. РОЗВИТОК ТЕОРІЇ СПОЖИВАННЯ В КОНТЕКСТІ ПОВЕДІНКИ СПОЖИВАЧІВ.....		135
	Ільчук В.В. СТРУКТУРНО-ДИНАМІЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ РИНКУ КАРТОПЛІ.....		140
	Кирилко Н.М. УПРАВЛІННЯ ПРИЙНЯТТЯМ РІШЕННЯ ЩОДО УЧАСТІ У ВИСТАВКОВИХ ЗАХОДАХ ПІДПРИЄМСТВ ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ НА БАЗІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ «DECISION TREE»		144
	Соловей І.С., Соловей І.М. СУТНІСТЬ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ.....		152
	<u>VII. Фінансово-кредитна і грошова політика</u> Левченко Н.М., Сівець Ю.О. ВЕКТОРИ АДАПТАЦІЇ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ОЦІНКИ ВАРТОСТІ НЕРУХОМОСТІ У ВІТЧИЗНЯНИЙ ПРАКТИЦІ.....		156
	Свердан М.М. ПОДАТОК НА БАГАТСТВО: ДОКТРИНА І ПАРАДИГМА.....		164
	Черкашина К.Ф. ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ НОВИХ КРЕДИТНИХ ПРОДУКТІВ В УКРАЇНІ.....		168
	Аврамчук Л.А., Зезуль І.М. АНАЛІЗ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА КРЕДИТОСПРОМОЖНІСТЬ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....		172
	<u>VIII. Статистика, облік, аналіз та аудит</u> Пармакли Д.М., Садурская Л.Д. НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ РАСЧЕТА ЭКОНОМИЧЕСКОГО ЭФФЕКТА ОТ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИННОВАЦИЙ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ.....		177
	Максименко І.Я. ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОБЛІКУ ДО МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ.....		181
	Очеретько Л.М., Стратулат С.Ю. ВЕКТОРИ УНІФІКАЦІЇ ЗВІТНОСТІ З ПДФО ТА ЄСВ.....		185
	Крапко О.М., Возбранна Н.А. АНАЛІЗ РОЗВИТКУ НЕАВІАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АЕРОПОРТІВ.....		191
	<u>IX. Інформаційні технології та економічна безпека</u> Шевченко І.В., Паламарчук Ю.А. ЗАСТОСУВАННЯ ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ ДЛЯ ОПТИМІЗАЦІЇ ВЗАЄМНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ ЦИВІЛЬНОЇ АВІАЦІЇ...		196
	Щербан О.Я. РОЗРОБКА МЕТОДИКИ УПРАВЛІННЯ ЗОВНІШНІМИ НЕБЕЗПЕКАМИ ТУРИСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....		203
	РЕФЕРАТИ.....		208
	АВТОРИ НОМЕРА.....		255

Founders of the journal:
Podolskyi State Agrarian and Technical
University
Private Institution of Higher Education
“Khmelnitskyi economical University”
Private enterprise “Institute of
Economics, Technologies and
Entrepreneurship”
Ternopil State Agricultural
Experimental Station of the Institute of
Feeds Research and Agriculture of
Podillia of NAAS

Chief editor:
Stelmashchuk A.M.,
Dr.econ.sc., prof.

Deputy chief editor:
Voloschuk K.B.,
Dr.econ.sc., prof.

Executive Secretary:
Pecheniuk A.V.,
Candidate of Economic Sciences,
associate professor

Editorial Council
Ivanyshyn V.V., Dr.econ.sc., prof.
Kulyk S.M.
Smoleniuk R.P., Cand.econ.sc., assoc. prof.
Stelmashchuk A.M., Dr.econ.sc., prof.

Editorial Board:
Varchenko O.M., Dr.econ.sc., prof.
Hubeni Yu.E., Dr.econ.sc., prof.
Demianenko M.Y., Dr.econ.sc., prof., acad. of
NAAS
Zinchuk T.O., Dr.econ.sc., prof.
Ivanyshyn V.V., Dr.econ.sc., prof.
Lototskyi I.I., Dr.econ.sc., prof.
Luchyk S.D., Dr.econ.sc., prof.
Mazur N.A., Dr.econ.sc.
Malik M.Y., Dr.econ.sc., prof., acad. of NAAS
Misiuk M.V., Dr.econ.sc.
Putsenteilo P.R., Dr.econ.sc.
Rudyk V.K., Dr.econ.sc., assoc. prof.
Sabluk P.T., Dr.econ.sc., prof., acad. of NAAS
Ulianchenko O.V., Dr.econ.sc., prof.,
corresponding member of NAAS
Chykurkova A.D., Dr.econ.sc.

Foreign scientists:
Pavlov K.V., Dr. econ.sc., prof. (Russia)
Parmakli D.M., Dr. econ.sc., prof. (Moldova)
Usenko L.M., Dr. econ.sc., prof. (Russia)
Shmarlovskaya G.O., Dr.econ.sc., prof. (Belarus)
Gornowicz Miroslaw, Dr. hab., prof. UWM
(Poland)
Marks-Bielska Renata, Dr. habil (Poland)

Scientific editors:
Zahnitko L.A., Cand. Sc. (Econ.), Assoc. Prof.
Korzenivska N.L., Cand. Sc. (Econ.), Assoc.
Prof.
Pastukh Yu.A., Cand. Sc. (Econ.), Assoc. Prof.
Petrushenko O.O., Cand. Sci. (Philological)
Assoc. Prof.
Sava A.P., Cand. Sc. (Econ.), senior research
fellow
Sydoruk B.O., Cand. Sc. (Econ.), senior
research fellow
Yashchuk T.S., Cand. Sc. (Agricultural), senior
research fellow

INNOVATIVE ECONOMY

Scientific and Production journal

5'2015 (60)

Contents

<u>I. Economy and innovative development of the national economy</u>	
Vinichenko I.I., Didur K.M. CURRENT TENDENCIES FOR THE DEVELOPMENT OF HUMAN CAPITAL IN UKRAINE	5
Prushkivska E.V. STRUCTURAL CHANGES IN THE NATIONAL ECONOMY AND THEIR IMPACT ON THE FORMATION OF SECTORAL STRUCTURE.....	11
Sokolska T.V. THE ROLE OF HUMAN CAPITAL IN PROVIDING SMART GROWTH IN AGRICULTURE.....	17
Irynychyna I.B. EFFECTIVE INNOVATIVE REFORM OF THE CHINESE ECONOMY: THE EXPERIENCE FOR UKRAINE.....	21
Ibatullin M.I., Artimonova I.V. CURRENT STATE AND PROBLEMS OF FUNCTIONING OF THE PORK MARKET IN UKRAINE.....	25
Babichenko V.V. EVOLUTION OF CONCEPTUAL PROVISIONS OF THEORY OF STRUCTURE OF CORPORATIONS' CAPITAL IN THE CONDITIONS OF INFORMATION ECONOMY.....	29
Matviichuk N.M. OUTSTAFFING: CONDITION AND PROBLEMS OF IMPLEMENTATION IN UKRAINE.....	33
Herman L.D. IDENTIFICATION OF COUNTRIES BY THE SOCIAL CHARACTERISTICS OF GLOBAL ECONOMIC DEVELOPMENT.....	37
<u>II. Economy and competitiveness of the enterprises</u>	
Havryk O.Yu., Svydnous I.V. ORGANISATIONAL ASPECTS OF RISK MANAGEMENT AT AGRICULTURAL ENTERPRISES	43
Budko O.V. THE SYSTEM OF ACCOUNTING OBJECTS IN MANAGEMENT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE ENTERPRISE.....	48
Kuzmak O.I. THE FEATURES OF MAKING MANAGEMENT DECISIONS IN ACTIVITY OF ENTERPRISES IN THE SPHERE OF SERVICES.....	55
Farynovych I.V. EVALUATION OF THE EXPEDIENCY OF FACTORING APPLICATION IN TRADE ENTERPRISES' ACTIVITY...	59
Piniaga N.O. RESOURCE POTENTIAL AND INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF THE AGRICULTURAL ENTERPRISES.....	64
<u>III. The economic policy of regional development and local government</u>	
Khomjak M.S. INVESTMENT MECHANISMS OF THE REGIONAL DEVELOPMENT	70
Tsenkler N.I. CONVERGENCE OF ECONOMY OF CARPATHIAN REGION IN THE PROCESS OF ADAPTATION TO THE EUROINTEGRATION MODEL OF DEVELOPMENT.....	74
<u>IV. Environmental economics and ecologization of the environment</u>	
Goncharenko O.V. INSTITUTIONALIZATION OF AGRICULTURAL INNOVATIONS: METHODOLOGICAL CONTEXT	80
Artyushok K.A. ECOLOGICAL AND ECONOMIC PROBLEMS OF RELATIONS OWNERSHIP OF NATURAL RESOURCES IN CONDITIONS OF DECENTRALIZATION.....	84
Shariy G.I., Tymoshevskiy V.V. LAND AS MEANS OF PRODUCTION – ASPECTS OF ACCESSIBILITY.....	89
Skorik O.O. CONCEPTUAL BASIS OF THE MECHANISM OF ENVIRONMENTAL INSURANCE.....	94
Nesterchuk Ye.V. FORMATION OF ORGANIC SECTOR WITHIN ECOLOGICAL COMPONENT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE SPHERE OF AGRICULTURE.....	99
<u>V. Demography, population employment and social - economic policy</u>	
Sava A.P. SOCIAL RESPONSIBILITY OF AGRARIAN BUSINESS IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE RURAL DEVELOPMENT.....	104

Editor: Dovhan O.M. Recommended for publication by the Scientific Council of Podolskyi State Agrarian and Technical University, protocol № 4 from 03.12.2015 Periodicity - once a month Licence of government registration of printed mass media KB № 11715-586P from 08.08.2006 Re-registered: Licence of government registration of printed mass media KB № 19945-9745ПП from 28.05.2013 Approved: as a scientific professional editions of Ukraine (Resolution of the Presidium of the Higher Attestation Commission of Ukraine: № 1-05/6; issued 14.06.2007) as a scientific professional editions of Ukraine (Resolution of the Presidium of the Higher Attestation Commission of Ukraine: № 1-05/2; issued 10.03.2010) by the Order of Ministry of Education and Science of Ukraine from 13.07.2015, No 747 as scientific professional editions of Ukraine (economic sciences) ISSN 2309-1533 (Print) ISSN 2310-4864 (Online) The journal “Innovative economy” is included in the international scientometric databases: RYNTS – http://elibrary.ru/title_about.asp?id=50859 INDEX COPERNICUS – http://journals.indexcopernicus.com/+,p12420,3.html Signed for printing 07.12.2015 Format 70x108/16. Offset paper. Printing is offset. Con. print pages 21.6 Circulation is 300 copies. It has been printed from ready slides in SMP «TYPE» str. Chernivetska, 44, Ternopil, 46000 The authors of the articles are responsible for the authenticity of the information (the accuracy of the presented information in the article, quotations, statistical materials, etc.) and for violation of intellectual property rights of others. Opinions expressed by the authors may not reflect the views of the editors. Reprinting is permitted only with the consent of the author.	Shevchuk I.B., Vaskiv O.M., Stadnyk Yu.A. PREDICTION AND ANALYSIS OF STRUCTURAL FEATURES OF UKRAINIANS INCOME.....	112
	Getman O.O., Kosohor K.O. CONSTRUCTION OF THE MECHANISM FOR SOCIAL RESPONSIBILITY OF DOMESTIC ENTERPRISES.....	118
	VI. Marketing and market relations	
	Blagun I.S., Bodnaruk I.L. THE THEORETICAL BASIS OF RATING OF MANAGEMENT IN REGIONAL ECONOMIC SYSTEMS	124
	Radko V.I. Mykytiuk D.M. THEORETICAL APPROACHES TO EVALUATING THE EFFECTIVENESS OF PRODUCTION IN DAIRY CATTLE BREEDING.....	130
	Zhovkovska T.T. DEVELOPMENT OF THE CONSUMPTION THEORY IN THE CONTEXT OF CONSUMER BEHAVIOR.....	135
	Ilchuk V.V. STRUCTURAL AND DYNAMIC TRENDS OF POTATO MARKET.....	140
	Kyrylko N.M. MANAGING THE DECISION TO PARTICIPATE IN EXHIBITIONS OF LIGHT INDUSTRY ON THE BASED OF THE METHOD «DECISION TREE».....	144
	Solovei I.S., Solovei I.M. ESSENCE OF COMPETITIVENESS OF AGRICULTURAL PRODUCTION.....	152
	VII. Financial-credit and monetary policy	
	Levchenko N.M., Sivets Yu.O. VECTORS OF ADAPTING FOREIGN EXPERIENCE IN ASSESSING THE VALUE OF REAL ESTATE IN DOMESTIC PRACTICE	156
	Sverdun M.M. WEALTH TAX: DOCTRINE AND PARADIGM.....	164
	Cherkashyna K.F. NEW BANKING PRODUCTS: PROSPECTS FOR IMPLEMENTATION IN UKRAINE.....	168
	Avramchuk L.A., Zezul I.M. ANALYSIS OF FACTORS INFLUENCING THE SOLVENCY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES.....	172
	VIII. Statistics, accounting, analysis and audit	
	Parmakli D.M., Sadurskaya L.D. SOME PECULIARITIES OF CALCULATING THE ECONOMIC EFFECTS FROM THE USE OF INNOVATIONS AT THE ENTERPRISE	177
	Maksymenko I.Ya. FEATURES OF INTANGIBLE ASSETS'S ACCOUNTING IN BUDGET INSTITUTIONS IN THE TERMS OF ACCOUNTING'S TRANSFORMATION TO INTERNATIONAL STANDARDS.....	181
	Ocheretko L.M., Stratulat S.Yu. VECTORS OF ACCOUNTING UNITIZATION FROM ON THE INPAYMENT OF TAX FROM THE PROFITS OF PHYSICAL PERSONS AND SINGLE SOCIAL PAYMENT.....	185
	Krapko O.M., Vozbranna N.A. THE ANALYZE OF DEVELOPMENT OF THE NON-AVIATION ACTIVITY IN AIRPORTS.....	191
	IX. Information technology and economic security	
	Shevchenko I.V., Palamarchuk Yu.A. THE USE OF ECONOMIC AND MATHEMATICAL MODELING FOR MUTUAL FUNCTIONING OPTIMIZATION OF CIVIL AVIATION SUBJECTS.....	196
	Shcherban O.Ya. DEVELOPMENT OF METHODS FOR MANAGEMENT OF EXTERNAL THREAT OF TOURIST ENTERPRISES.....	203
	ABSTRACTS	208
	INFORMATION ABOUT THE AUTHORS.....	255

ЕКОНОМІКА ТА ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

УДК 331.522.4

Вініченко І.І.,
*д. е. н., професор, завідувач кафедри
економічної теорії та економіки сільського господарства*
Дідур К.М.,
*викладач кафедри
економічної теорії та економіки сільського господарства*
Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В УКРАЇНІ

Vinichenko I.I.,
dr.sc.(econ.), professor,
head of department of economic theory and agricultural economics
Didur K.M.,
lecturer of department of economic theory and agricultural economics
Dnipropetrovsk State Agricultural Economics University

CURRENT TENDENCIES FOR THE DEVELOPMENT OF HUMAN CAPITAL IN UKRAINE

Постановка проблеми. На сьогодні, коли майже всі галузі знаходяться в кризовому стані, відродження економіки України безпосередньо залежить від людського капіталу та інвестицій у його розвиток. Саме від людини, її здібностей, професійних навичок та вмінь залежать прогресивні зміни в економіці, адже вона є тим потужним важелем, який здатен привести в дію будь-яку занедбану та неефективну систему. Тому пріоритетом для стійкого розвитку України мають стати інвестиції в сферу освіти, охорони здоров'я та соціальну сферу, які є базисом для розвитку людського капіталу.

Розвиток та ефективне використання людського капіталу є однією з ключових проблем України, адже спад виробництва, високий рівень безробіття, депопуляція населення зумовлюють низький рівень використання наявного людського капіталу. Внаслідок системних кризових явищ в країні, соціальні сфери недоотримують значні кошти, які вкрай потрібні для формування людського капіталу як базису функціонування та розвитку національної економіки. Тому питання розвитку людського капіталу є актуальним як ніколи, і буде залишатись таким ще тривалий час.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням комплексу науково-практичних проблем функціонування та розвитку людського капіталу присвячено праці таких зарубіжних вчених, як Г. Беккер [10], Р. Дорнбуш [11], Дж. Кендрік [12], Ф. Махлуп [13], Л. Туроу [15], С. Фішер [11], К. Шмалензі [11], Т. Шульц [14] та ін. Суттєвий внесок у формування теорії і практики розвитку людського капіталу зробили відомі вітчизняні вчені: В.С. Васильченко [1], О.П. Кошулько [2], О.В. Левчук [3], Н.В. Перепелиця [4], Н.В. Ротань [5], К.М. Шило [8], Р.В. Яковенко [9]. Відзначаючи цінність напрацювань названих дослідників, слід зауважити, окремі важливі аспекти зазначеної проблеми потребують подальших досліджень з огляду на гостроту їх прояву в сучасних умовах. Передусім це стосується виокремлення складових людського капіталу та обґрунтування необхідності здійснення інвестицій у їх розвиток.

Постановка завдання. Метою статті є визначення ролі людського капіталу в підвищенні конкурентоспроможності економіки України та обґрунтування напрямів інвестування його розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Роль людського фактору в економіці країни завжди була досить вагомою, а тому привертала до себе увагу наукової думки представників різних напрямків економічної науки. Теперішній стан розвитку світового господарства характеризується перетворенням людини на провідний чинник і джерело економічного росту й розвитку, а також переходом до визнання благополуччя та розвитку людської особистості як основної мети соціально-економічної еволюції [4].

Поняття «людський капітал» увійшло в науку на початку 60-х років ХХ ст. в західній економічній літературі та пов'язане з іменами Т. Шульца та Г. Беккера. У своїй праці «Людський капітал», – котра стала класикою сучасної економічної думки, Г. Беккер дав визначення людського капіталу як «...особистим та накопиченим якостям людини у вигляді досвіду, знань, навичок, здоров'я, які використовуються для отримання доходу» [10, с. 18]. Тоді як автори відомого підручника з економіки С. Фішер, Р. Дорнбуш, К. Шмалензі вбачають у людському капіталі лише природжені здібності й талант людини, а потім уже її освіту й набуту кваліфікацію [11, с. 303]. За визначенням Т. Шульца, людський капітал – це форма капіталу, тому що слугує джерелом майбутніх заробітків чи майбутнього задоволення, або того й іншого разом, і є складовою людини [14, с. 25]. Професор Массачусетського технологічного інституту Л. Туроу включає в поняття людського капіталу «виробничі можливості, навички й знання» людини, а також таку специфічну характеристику як «повага до політичної та соціальної стабільності» [15, с. 15]. Професор Принстонського університету Ф. Махлуп відносить до людського капіталу будь-які «удосконалення», що «збільшують фізичні або розумові здібності людини» [13, с. 419]. На думку американського економіста, викладача Вашингтонського університету Дж. Кендріка, капітал – це здатність протягом певного періоду створювати певний продукт і дохід, включаючи неринкові форми доходу [12, с. 56]. Узагальнюючи наукову думку, вважаємо, що людський капітал – це сукупність фізичних, інтелектуальних, кваліфікаційних навичок людини, здобутих та накопичених в процесі її розвитку як особистості, що сприяють підвищенню рівня її доходів в процесі здійснення виробничої діяльності та забезпечують моральні зиски й соціальний ефект.

Отже, людський капітал містить у своєму складі капітал освіти, капітал здоров'я та капітал культури. Освіта є основою формування людського капіталу, а інвестиції в освіту – джерело майбутнього доходу. В теорії людського капіталу існує думка, що найвища віддача відбувається при вкладенні коштів на перших стадіях навчання: дошкільній, початковій, середній освіті. Загальна й спеціальна освіта покращують якість, підвищують рівень і запас знань людини, тим самим збільшують обсяг та якість людського капіталу. Інвестиції ж у вищу освіту сприяють формуванню висококваліфікованих фахівців, праця яких здійснює найбільший вплив на темпи економічного зростання. Освіта попереджає моральне старіння людського капіталу та стимулює збагачення за рахунок освоєння нових знань, підвищення кваліфікації, умінь відповідно до викликів наукового прогресу. Цими причинами обґрунтовується необхідність формування безперервної системи освіти та регулярного підвищення кваліфікації [3].

Держава виступає головним інвестором системи освіти, оскільки такі витрати мають суспільно корисну цінність. Вигоду від наявності високоосвічених громадян має не лише окремо взята людина, але й суспільство в цілому. Загалом державні інвестиції у галузь освіти за 2014 р. склали 28677868,4 тис. грн., що на 5,3% більше, ніж в 2011 р. (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка і структура державних видатків у сферу освіти

Видатки (фактичне виконання), тис.грн.	Рік				2014 р. у % до 2011 р.
	2011	2012	2013	2014	
Дошкільна освіта	75116,4	67759,4	72314,3	65245,7	86,9
Загальна середня освіта	236487,1	197577,1	220997,7	193672,2	81,9
Професійно-технічна освіта	1037748,4	1230007,7	1418291,4	1321156,1	127,3
Вища освіта	24205467,5	26430947,9	27036098,9	25528231,5	105,5
Післядипломна освіта	546526,4	564022,5	617629,0	539834,1	98,8
Позашкільна освіта та заходи із позашкільної роботи з дітьми	262464,6	239436,6	205563,6	110577,9	42,1
Програми матеріального забезпечення навчальних закладів	252675,7	609655,1	498167,7	178529,6	70,7
Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері освіти	359736,4	695908,8	665985,6	577258,0	160,5
Інші заклади та заходи у сфері освіти	258007,4	207918,6	209803,1	163363,3	63,3
Освіта разом	27234230,0	30243233,8	30944851,2	28677868,4	105,3

Джерело: складено авторами на основі [6, с. 118], [7, с. 152].

Отже, з даних таблиці 1 видно, що за досліджувані роки знизилась видатки на дошкільну, середню та позашкільну та післядипломну освіту. При чому видатки на позашкільну роботу з дітьми знизилась на 57,9%, що є вкрай негативно, оскільки діти мають бути всебічно розвинутими та володіти різноманітними навичками, які вони не можуть отримати лише навчаючись в шкільному закладі. Видатки на вищу освіту в 2013 р. в порівнянні з 2011 р. збільшились лише на 11,7%, що вочевидь є недостатнім для повноцінного формування людського капіталу. Негативним фактором є те, що за досліджувані роки видатки на програми матеріального забезпечення навчальних закладів знизилась

на 29,3%, тобто не відбувається повноцінне оновлення матеріально-технічної бази навчальних закладів, яка щороку фізично зношується та зістарюється внаслідок науково-технічного прогресу. Рівень освіти має колосальне значення, а тому держава має сприяти збільшенню місць державного замовлення у вищих навчальних закладах, щоб якомога більше дітей змогли отримати вищу освіту. За даними ЮНЕСКО, 60 % різниці в доходах людей залежить від рівня освіти, а 40% – від усіх інших факторів (здоров'я, природні здатності, соціальне походження, ціннісні пріоритети, стереотип поведінки) [8].

Капітал здоров'я представляє собою інвестиції в людину, здійснювані з метою формування, підтримки й поліпшення її здоров'я та працездатності. Інвестиції в здоров'я, його охорона сприяють скороченню захворювань і смертності, продовжують працездатність, життя людини, отже, і час функціонування людського капіталу. Стан здоров'я людини – це її природний капітал, частина якого є спадковою, інша частина – є придбаною в результаті витрат самої людини і суспільства. Протягом життя людини відбувається знос людського капіталу, а інвестиції, пов'язані з охороною здоров'я, здатні уповільнити цей процес. Не будь-які інвестиції можуть бути визнані вкладеннями в людський капітал, а лише ті, які суспільно доцільні та економічно необхідні [5]. Інвестиції у систему охорони здоров'я також є інвестиціями у розвиток та збереження людського капіталу, адже вони виражаються у подовженні працездатності людини за рахунок зменшення захворюваності й збільшення продуктивного періоду життя. Інвестиції в здоров'я, проведення профілактичних заходів, підвищення якості та доступності медичної допомоги забезпечують нормальний функціональний стан робочої сили на виробництві, погіршення ж здоров'я призводить до захворюваності, інвалідності та зниження працездатності [3].

Інвестиції в зміцнення здоров'я людей мають велике значення з кількох причин: по-перше, стан здоров'я зумовлює можливості й термін ефективного використання надбаного людського капіталу, а також можливості отримання доходів та економічного зростання; по-друге, стан фізичного й психічного здоров'я людей визначає можливості здобуття освіти та професійної підготовки, міграції тощо, тобто визначає ефективність інших видів інвестицій у людський капітал; по-третє, здоров'я людей, як носіїв певної генетичної інформації, зумовлює якість людського капіталу наступного покоління. Результати наукових досліджень свідчать, що здоров'я людини лише на 8-10 % залежить від системи охорони здоров'я, ще на 20 % – від екологічних умов, ще на 20 % – визначається генетичними чинниками, і на 50 % здоров'я людини залежить від її способу життя (раціональний режим праці та відпочинку, гігієна, раціональне харчування, відсутність шкідливих звичок, нормальна маса тіла, профілактика стресів, загартовування тощо). Слід зазначити, що є й інші дані наукових досліджень, які відносять на рахунок генетичних чинників значно більшу частину нашого здоров'я, однак ніхто не заперечує великого значення здорового способу життя. Тому витрати, пов'язані з упровадженням здорового способу життя, також необхідно зараховувати до інвестицій у людський капітал [1].

В Україні видатки в сферу охорони здоров'я протягом 2011-2013 рр. збільшувались (26 % росту в 2013 р. в порівнянні з 2011 р.), проте в 2014 р. дані видатки зменшились і склали лише 10580807,2 тис. грн., що на 17,8% менше, ніж в попередньому році. В цілому ж протягом досліджуваних років видатки в сферу охорони здоров'я зросли лише на 3,5%, що за нинішнього рівня життя населення та стану екології в країні є неприйнятним, оскільки кількість захворювань у людей щорічно збільшується (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка і структура державних видатків в сферу охорони здоров'я

Видатки (фактичне виконання), тис.грн.	Рік				2014 р. у % до 2011 р.
	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	
Поліклініки і амбулаторії, швидка та невідкладна допомога	973404,5	662984,9	1639394,4	623504,3	64,1
Лікарні та санаторно-курортні заклади	5155816,9	6038102,9	6621697,9	5492290,2	106,5
Санітарно-профілактичні та протиепідемічні заходи і заклади	2019757,7	1907046,1	1069316,4	1018884,9	50,4
Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері охорони здоров'я	319264,8	326761,8	331198,5	348893,3	109,3
Інша діяльність у сфері охорони здоров'я	1755619,1	2423601,6	3217737,7	3092943,6	176,2
Охорона здоров'я разом	10223863,0	11358497,3	12879344,9	10580807,2	103,5

Джерело: складено авторами на основі [6, с.118; 7, с.151].

Видатки на поліклініки і амбулаторії за досліджувані роки зменшились на 35,9 %, через зменшення кількості амбулаторно-поліклінічних закладів та перехід до сімейної медицини. Негативним є те, що, по-перше, держава зменшила на 49,6 % видатки на санітарно-профілактичні та протиепідемічні заходи, а це негативно впливає на здоров'я нації, адже хворобу значно легше попередити, ніж вилікувати. Зараз ми зіткнулись з кризовою ситуацією, коли навіть на найнеобхіднішу

вакцинацію дітей кошти виділяються не в повному обсязі, а тому батьки мають самостійно купувати вакцину, яка є досить дорогою і не кожна родина може її придбати. По-друге, видатки на фундаментальні та прикладні дослідження й розробки у сфері охорони здоров'я за 3 роки збільшилися лише на 9,3 %, тобто в середньому 2,3 % на рік. Ці дані викликають значний подив та свідчать про недбайливе ставлення до людського капіталу з боку держави. З 1990 року і по теперішній час в Україні спостерігається негативний приріст населення, тобто рівень смертності перевищує рівень народжуваності. Тому видатки на фундаментальні та прикладні дослідження й розробки у сфері охорони здоров'я мають бути однозначно збільшені, адже завдяки цьому можна врятувати безліч людських життів та нарешті зупинити процес депопуляції населення.

Окрім стану здоров'я на формування й розвиток людського капіталу значний вплив має духовний та фізичний розвиток особистості. Якщо поняття фізичного здоров'я завжди було більш-менш зрозумілим, і у кожного є уявлення про стан здоров'я свого організму, то формулювання здоров'я духовного або духовного розвитку викликає затруднення. Духовне здоров'я людини в першу чергу пов'язано з тими знаннями, якими вона володіє і за допомогою яких займає в житті певне місце. Конкретні філософські погляди і переконання, медитація, служіння в церкві, заняття йогою – це і є ознаки духовного розвитку. Наявність або відсутність цього аспекту життя людини не так помітно зовні, як явне фізичне каліцтво або розумова відсталість. Для повноцінного розвитку людського капіталу дуже важливим є зайняття фізичною культурою та спортом, адже саме завдяки їм формуються провідні риси характеру особистості, такі як наполегливість, витривалість, міцність духу, жага до перемоги, успішність. Проте, державні видатки в сферу духовного та фізичного розвитку є незначними, що не забезпечує повною мірою потреби особистості в повноцінному розвитку людського капіталу (табл. 3).

Таблиця 3
Динаміка і структура державних видатків в сферу духовного та фізичного розвитку

Видатки (фактичне виконання), тис.грн.	Рік				2014 р. у % до 2011 р.
	2011	2012	2013	2014	
Фізична культура і спорт	1408369,5	1979923,3	1874635,4	2452200,6	174,1
Культура та мистецтво	1513207,8	2037092,9	2120732,9	1539292,5	101,7
Засоби масової інформації	859684,5	1387125,9	1016046,4	811652,9	94,4
Духовний та фізичний розвиток разом	3781261,8	5404142,1	5011414,7	4803146,0	127,0

Джерело: складено авторами на основі [6, с. 118], [7, с. 1152].

Отже, дані таблиці 3 свідчать, що державні видатки в сферу духовного та фізичного розвитку протягом досліджуваних років збільшилися на 27,0 %. У зв'язку з проведенням в Україні Євро-2012 витрати на розвиток фізичної культури та спорту в 2012 р. збільшилися на 40,6 % по відношенню до 2011 р., а вже в 2013 р. ці ж видатки зменшилися на 5,3 % по відношенню до 2012 р. Це є негативно, оскільки розвиток фізичної культури та спорту є першочерговим засобом для підтримання фізичного здоров'я, а отже і для розвитку людського капіталу. Видатки на культуру та мистецтво збільшуються (окрім 2014 р.), тоді як видатки в засоби масової інформації з 2013 р. зменшуються (в 2013 р. вони зменшилися на 26,8 % порівняно з 2012 р., а в 2014 р. – на 20,1 % порівняно з 2013 р.). Це пов'язано з подальшою приватизацією засобів масової інформації та відповідно зменшенням державних видатків на їх утримання.

Окрім освіти, культури, фізичного розвитку та спорту на формування людського капіталу значний вплив має соціальний захист та соціальне забезпечення населення. У всіх європейських державах запроваджені певні принципи і правила соціального захисту громадян, що забезпечує соціальну стабільність у державі. На соціальний захист витрачається 28 % ВВП, а разом із пенсіями і медичним обслуговуванням – більше як 32 %. Державні видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення населення наведені в табл. 4.

Упродовж 2011-2014 років видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення збільшилися на 26,6 %. З 2012 р. почали різко зменшуватись видатки на соціальний захист сім'ї, дітей та молоді, що є вкрай негативно, адже кількість притулків, дітей-сиріт чи родин, які потребують допомоги держави не зменшується такими ж темпами. Позитивним є збільшення видатків, що спрямовані на: соціальний захист на випадок непрацездатності (16,7 % росту), захист пенсіонерів (30,0 % росту), захист ветеранів війни та праці (47,2 % росту), захист безробітних (134,6 % росту). Проте, проблемним місцем залишається участь держави у вирішенні житлових питань, адже грошові кошти на вирішення цих проблем зменшилися на 44,5 %. Від реалізації заходів соціально-економічного змісту залежить створення соціально орієнтованої економіки. Для цього виділяються значні кошти, хоча їх обсяг обмежений, не достатній для забезпечення високого рівня соціальних потреб населення. Створення умов для соціального захисту та соціального забезпечення людей

сприяє прийняття Верховною Радою України низки законів, які визначають рівень стандартів та гарантій, формують систему соціальної безпеки для всіх громадян.

Таблиця 4

Динаміка і структура державних видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення

Видатки (фактичне виконання), тис.грн.	Рік				2014 р. у % до 2011 р.
	2011	2012	2013	2014	
Соціальний захист на випадок непрацевдатності	724857,3	1092472,4	921016,9	845769,4	116,7
Соціальний захист пенсіонерів	58317154,3	64494147,0	83233566,0	75813859,7	130,0
Соціальний захист ветеранів війни та праці	560307,3	839462,3	901272,9	825023,2	147,2
Соціальний захист сім'ї, дітей та молоді	322812,2	31005,9	32192,5	26742,6	8,3
Соціальний захист безробітних	23683,6	397065,1	254222,1	55569,4	234,6
Допомога у вирішенні житлового питання	805856,0	1181672,0	575868,3	447623,4	55,5
Соціальний захист інших категорій населення	2557533,9	7178128,3	2659598,2	2503287,3	97,9
Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері соціального захисту	18270,3	21539,7	20748,4	19765,3	108,2
Інша діяльність у сфері соціального захисту	287301,1	56131,4	22428,6	20601,3	7,2
Соціальний захист та соціальне забезпечення разом	63617776	75291624,1	88620914	80558241,6	126,6

Джерело: складено авторами на основі [6, с.119]; [7, с.153].

Джерелом вкладень в людський капітал можуть бути держава (уряд), недержавні суспільні фонди й організації, регіони, окремі фірми, домогосподарства, міжнародні фонди та організації, а також освітні установи (рис. 1). В даний час роль держави у цій галузі досить вагома. Держава вдається як до примусових, так спонукальних заходів. До примусових відносяться обов'язкова для всіх формальна освіта в обсязі середньої школи, обов'язкові медичні профілактичні заходи (щеплення) та ін. Проте головними заходами є спонукальні. Уряд має в своєму розпорядженні два дієві способи, які використовуються з метою зміни обсягів приватних інвестицій в людину, що здійснюються автоматично через ринок: вони можуть вплинути на доходи тих, хто працює (через систему податків і субсидій), а також в змозі регулювати ціну придбання людського капіталу (регулюючи ціни використовуваних ресурсів). Особливо велика роль держави в найважливіших сферах формування людського капіталу – у сфері освіти та охорони здоров'я [9].

Рис. 1. Джерела та напрямки інвестування в людський капітал

Джерело: розроблено авторами

Проте формування й розвиток людського капіталу повинно відбуватися не лише за рахунок держави, але й за участю підприємств, установ та організацій, які споживають даний капітал у процесі своєї діяльності. На даний час підприємства стають найефективнішими виробниками цього капіталу, оскільки здійснюють підготовку персоналу відповідно до поточних і перспективних потреб виробництва, а також мають достовірну інформацію про перспективні напрями капіталовкладень у навчання та професійну підготовку. Інвестуючи у своїх працівників, підприємства активізують їхню трудову віддачу, підвищують продуктивність праці, скорочують витрати робочого часу, зміцнюють свою конкурентоспроможність. Таким чином підприємство забезпечує себе висококваліфікованими працівниками, що дозволяє підвищити темпи розвитку та розширювати свою присутність на ринку. Варто зазначити, що ефективність виробництва лише на 30-35% залежить від фізичного капіталу, решта – від рівня кваліфікації робітників і фахівців [2]. Проте більшості підприємств притаманний прагматичний підхід: вони роблять інвестиції в людський капітал лише доти, доки вони приносять економічну віддачу. Моральні зиски, інтегрований соціальний ефект від цих інвестицій є в основному суспільним благом, у розвитку якого зацікавлена держава, а не конкретне підприємство. Саме тому, в цивілізованому світі держава економічними методами заохочує підприємства до інвестування в людський капітал [1].

На сучасному етапі можна говорити про розширення напрямків інвестування у людський капітал, підвищення значущості свідомої політики щодо формування й використання людського капіталу з боку домогосподарств, фірми, держави та світового співтовариства, а також безумовне розширення спектра вигід від його накопичення.

Висновки з проведеного дослідження. В Україні простежуються негативні тенденції в процесах відтворення людського капіталу. Демографічні зміни (кризова ситуація щодо природного приросту населення та здоров'я нації, проблеми старіння й міграції), зміни в системі освіти та її якості (зменшення чисельності навчальних закладів в сільській місцевості, висока вартість навчання) загрожують не тільки конкурентоспроможності країни, але й відновленню стабільності в соціально-економічній сфері та побудові сучасної європейської держави. Для зміни існуючої ситуації перспективною моделлю соціального та господарського розвитку має стати економіка знань, що базується на зростанні ролі науки та освіти для суспільного прогресу. Саме тому, головним стратегічним напрямом держави є розвиток людського капіталу за рахунок здійснення інвестицій в освіту, науку, охорону здоров'я, що забезпечить у майбутньому стабільний макроекономічний розвиток країни.

Література

1. Васильченко В.С. Управління трудовим потенціалом: навч. посіб. / В.С. Васильченко, А.М. Гриненко, О.А. Грішнова, Л.П. Керб. – К. : КНЕУ, 2005. – 403 с.
2. Кошулько О. Ефективність інвестицій у людський капітал на вітчизняних підприємствах / Кошулько О., Гуренко І. // Україна: аспекти праці. – 2009. – № 5. – С. 30-33.
3. Левчук О.В. Інвестиції в людський капітал як визначальний фактор розвитку сучасної економіки [Електронний ресурс] / О.В. Левчук. – Ефективна економіка. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1712>.
4. Перепелиця Н.В. Людський капітал у трансформаційній економіці: зміст та основні напрями формування: автореферат дисертації кандидата економічних наук: 08.01.01 / Н.В. Перепелиця; Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. – Харків, 2005. – 20 с.
5. Ротань Н.В. Роль людського капіталу у розвитку економіки регіону / Н.В. Ротань // Інформаційні технології в освіті, науці та виробництві. – 2013. – Вип. 4(5). – С. 65-70.
6. Статистичний збірник: «Бюджет України 2013». – Міністерство фінансів України. – К. : – 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.
7. Статистичний збірник: «Бюджет України 2014». – Міністерство фінансів України. – К. : – 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.
8. Шило К.М. Підходи щодо оцінки ефективності інвестицій у людський капітал / К.М. Шило // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2009. – № 2 (6). – С. 97-101.
9. Яковенко Р.В. Проблеми та перспективи розвитку людського капіталу / Р.В. Яковенко, Р.О. Козенко // Наукові праці КНТУ. Економічні науки. – 2010. – № 17. – С. 438-447.
10. Becker G.S. Human Capital: Theoretical and Empirical Analysis / G.S. Becker. – New York, 1964. – 356 p.
11. Fisher S. Economics / S. Fisher, R. Dornbush, R. Schmalensee. – New York: Mc Graw-Hill, 1993. – 864 p.
12. Kendrick J.W. Formation and stocks of total capital / J.W. Kendrick. – New York, 1976. – 256 p.
13. Machlup F. The Economics of Informations and Humen Capital / F. Machlup. – Princeton, 1984. – 419 p.
14. Shultz T. Investment in Human Capital / T. Shultz. – New York, London, 1971. – 272 p.
15. Thurow L. The Future of Capitalism: How Today's Economic Forces Shape Tomorrow's World / L. Thurow. – New York, 1996. – 400 p.

References

1. Vasylichenko, V.S., Hrynenko, L.M., Hrishnova, O.A. and Kerb, L.P. (2005), *Upravlinnia trudovym potentsialom* [Managing labor potential], KNEU, Kyiv, Ukraine.
2. Koshulko, O. and Hurenko, I. (2009), "Efficiency of investments is in a human capital on domestic enterprises", *Ukraina: aspekty pratsi*, no. 5, pp. 30–33.

3. Levchuk, O.V. (2013), "Investment to the Human Capital as a Main Factor to the Modern Economics' Growing Up", *Efektivna ekonomika*, available at: <http://economy.nayka.com.ua> (Accessed 30 Oct 2015).
4. Perepelytsia, N.V. (2005), "A human capital is in a transformation economy: table of contents and basic directions of forming", Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.01.01, V.N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, Ukraine.
5. Rotan, N.V. (2013), "A role of human capital is in development of economy of region", *Informatsiini tekhnologii v osviti, nautsi ta vyrobnytstvi*, vol. 4 (5), pp. 65–70.
6. Ministry of finance of Ukraine (2014), Statistical Yearbook "Budget of Ukraine 2013", available at: <http://minfin.gov.ua>. (Accessed 30 Oct 2015).
7. Ministry of finance of Ukraine (2015), Statistical Yearbook "Budget of Ukraine 2014", available at: <http://minfin.gov.ua>. (Accessed 30 Oct 2015).
8. Shylo, K.M. (2009), "Approaches are in relation to the estimation of efficiency of investments in a human capital", *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, no. 2 (6), pp. 97–101.
9. Yakovenko, R.V. and Kozenko, R.O. (2010), "Problems and prospects of development of human capital", *Naukovi pratsi KNTU. Ekonomichni nauk*, no. 17, pp. 438–447.
10. Becker, G.S. (1964), *Human Capital: Theoretical and Empirical Analysis*, New York.
11. Fisher, S., Dornbush, R. and Schmalensee, R. (1993), *Economics*, Mc Graw-Hill, New York.
12. Kendrick, J.W. (1976), *Formation and stocks of total capital*, New York.
13. Machlup, F. (1984), *The Economics of Informations and Humen Capital*, Princeton.
14. Shultz, T. (1971), *Investment in Human Capital*, New York, London.
15. Thurow, L. (1996), *The Future of Capitalism: How Today's Economic Forces Shape Tomorrow's World*, New York.

УДК 330.341.4(477)

Прушківська Е.В.,
д.е.н., професор кафедри міжнародних економічних відносин
Запорізький національний технічний університет

СТРУКТУРНІ ЗМІНИ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ СЕКТОРАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ

Prushkivska E.V.,
dr.sc.(econ.), professor of the department
of international economic relations
Zaporizhia National Technical University

STRUCTURAL CHANGES IN THE NATIONAL ECONOMY AND THEIR IMPACT ON THE FORMATION OF SECTORAL STRUCTURE

Постановка проблеми. Процеси, які відбуваються на сучасному етапі у світі, а також на рівні національних економік, характеризуються трансформацією економіки і суспільного життя в цілому та рухом до нового якісного стану, що відповідає новому цивілізаційному етапу. Всі ці процеси можна описати як структурну революцію. Вона є наслідком науково-технічного прогресу, який призводить до кардинальних змін між секторами економіки: змінюються пропорції між первинним, вторинним та третинним секторами економіки, а також всередині цих секторів. Критерієм таких змін є алокація ресурсів, переливання їх із традиційних виробництв у нові найбільш перспективні, що в кінцевому рахунку призводить до змін в техніко-організаційних відносинах.

Розвиток національної економіки пов'язаний із постійним динамічними змінами, які впливають на її структурні пропорції та порушують структурну рівновагу між її елементами. Взаємодіючи один із одним, кожний структурний елемент має певний вплив на структуру економіки загалом. Проте, як складова системи, він одночасно перебуває під її впливом, а його розвиток окреслюється певними обмеженнями цієї системи, поза якими структурні елементи призводять до зміни самої системи, тобто до структурних змін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зміни в структурі економіки пояснюються вченими різних теорій від теорії структурної трансформації секторів до інституціональної теорії. Підкреслимо, що в теорії структурних трансформацій зміни в секторальній структурі економіки розглядаються як еволюційний розвиток основних секторів, завдяки чому змінюється і їх роль в економіці. Прихильники інституціоналізму [1–4] вважають, що структурні зміни в економіці мають генетичне походження, закладене в попередній системі, і зумовлене дією механізмів селекції, а також самоорганізації економічної системи завдяки появі неформальних інститутів.

З позиції синергетичного підходу структурні зміни досліджують українські вчені через вплив низки чинників, які мають випадковий характер: стадійні та циклічні флуктуації [5, с. 117-118]. Схожу точку зору висловлюють зарубіжні вчені О. Красильников, В. Мау, Ю. Яковець, які розглядають структурні зміни як економічне явище, що проходить етап зародження, становлення та згасання [6-8]. На нашу думку, структурні зміни слід розглядати не тільки як економічне явище, а й як причину та наслідок економічних процесів, що відбуваються в національній економіці, та їх екстраполяцію на секторальну структуру економіки.

Постановка завдання. Виявити характер зв'язку між структурними змінами та темпами економічного зростання в національній економіці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Структурні зміни слід розуміти як кількісні та якісні зміни, що відбуваються в структурі економіки і зумовлюють виникнення нового стану, який має як прогресивний, так і регресивний характер. Виокремлюючи особливості структурних змін у трансформаційній економіці, зазначимо, що вони зумовлюють виникнення як якісно нового стану всередині економічної системи, так і зміну системи в цілому. З огляду на це доцільно виокремити структурні зміни, що відбуваються всередині системи – часткові внутрішні зміни та ті, що пов'язані зі зміною економічної системи – загальні системні зміни. Загальні системні зміни пов'язані зі зміною соціально-економічних та організаційно-економічних відносин. Часткові внутрішні зміни – це зміни у виробничо-технологічній структурі, яка є внутрішньою організацією продуктивних сил і характеризує рівень суспільного поділу праці, співвідношення секторів, галузей, підгалузей. Такий поділ дає змогу більш детально проаналізувати природу та фактори сучасних структурних змін. Слід зауважити, що цей поділ є умовним, оскільки одні й ті самі фактори можуть впливати на часткові внутрішні та загальні системні зміни і, діючи у взаємодії та суперечливості, формують нову структуру економіки в цілому, та секторальну, зокрема.

Структурні зміни в національній економіці відбуваються під впливом екзогенних та ендогенних чинників (ендогенні: природні, територіальні, матеріально-технічні фактори, чисельність населення; розподіл праці та спеціалізація на національному рівні, економічні потреби та інтереси, розвиток науки та технологічні уклади, циклічні та трансформаційні процеси, інституціональне середовище; екзогенні: обсяг іноземних інвестицій; зовнішньоторговельні операції, глобалізаційні процеси; розподіл праці і спеціалізація на міжнародному рівні; інтеграційний вектор; кризові явища). Виокремлені чинники дозволяють аналізувати секторальну структуру економіки з точки зору її «моделі функціонування», і розкривають зміст структурних змін (прогресивні чи регресивні), які в результаті призводять до структурних зрушень. Під структурними зрушеннями ми розуміємо результат зміни пропорцій у секторальній структурі, які виникають у зв'язку з накопиченням структурних змін.

В науковій літературі представлено багато методів оцінки змін у структурі економіки: абсолютний показник структурних змін, геометрична інтерпретація індексу структурних змін, природні показники структурних зрушень (метод аналізу структурної динаміки), інтенсивність структурних змін [9-11]. Важливо зазначити, що в теорію дослідження структурних змін та їх індикаторів значний внесок здійснили науковці Інституту економіки та прогнозування НАН України. Вчені досліджують динаміку зміни питомої ваги та частки відповідної структурної складової у певній економічній сукупності, а також розглядають їх на основі порівняння суміжних періодів [12]. Підкреслимо, що такі підходи дозволяють аналізувати структурні зміни та отримати оцінку якості структури у певний момент часу, а також в певній економічній системі чи національній економіці, і оцінити як сам масштаб змін, так і їх динаміку на макро– та мезорівнях.

Базуючись на вищезазначених підходах, для з'ясування структурного ефекту секторальних змін в національній економіці використовуємо абсолютний показник індексу структурних змін в докризовий (2007 р.) та посткризовий (2013 р.) періоди (табл. 1)

Таблиця 1

Індекс секторальних структурних змін для національної економіки

Сектор	2007 р.	2013 р.	Індекс структурних змін
Первинний сектор	12,1	15,5	1,057
Вторинний сектор	30	21,5	
Третинний сектор	57,9	63,0	

Джерело: складено автором

Аналіз статистичних показників та реалії економічного буття дозволяють стверджувати, що докризовий період в Україні характеризується значними темпами зростання ВВП за рахунок металургійної галузі, яка є складовою вторинного сектору. Посткризовий період відзначається стрімким падінням темпів економічного зростання із-за зміни кон'юнктури на зовнішньому ринку. В результаті зменшився попит на металургійну продукцію і частка вторинного сектору зменшилася на 8,5 відсоткових пункти. Внаслідок цього відбулися також помірні зміни у пропорціях між первинним і

третинним секторами на користь їх збільшення. Індекс структурних змін за цей період становив 1,057 (рис. 1).

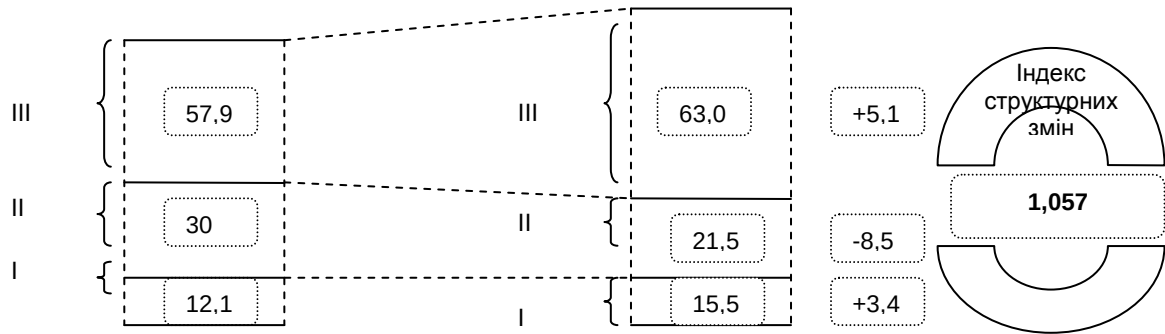

Рис. 1. Індекс структурних змін в секторальній структурі національної економіки

Джерело: побудовано автором

Зазначимо, що в період спаду чи економічного піднесення інтенсивність структурних змін збільшується. В українській економіці в цей період значення індексу структурних змін є незначним.

Але для того, щоб визначити ефективність структури економіки України відносно структур національних господарств інших країн, необхідно провести їх компаративний аналіз і побудувати рейтингову шкалу (табл. 2).

Таблиця 2

Рейтинг країн за індексом структурних змін, 2002-2013 рр.

Країна	Значення Індексу структурних змін	Рейтинг
Грузія	9,1	1
Польща	4,5	2
Україна	4,1	3
Білорусь	3,4	4
Китай	2,4	5
США	1,6	6
Німеччина	0,5	7
Світ	5,2	

Джерело: складено автором за даними [13]

Цей рейтинг країн дозволяє визначити прогресивність секторальної структури економіки України відносно структури національних господарств інших країн світу. Для порівняння нами обрано: США, Німеччину як країни світу, що мають прогресивну секторальну структуру економіки, яка відповідає постіндустріальній стадії розвитку; Китай, як країну із високим темпом економічного зростання; Польщу як постсоціалістичну країну та Грузію і Білорусь як країни пострадянського простору, які мають подібність у пропорціях із секторальною структурою економіки України. За рейтингом щодо індексу структурних змін провідні позиції мають Грузія та Польща, які мають найбільший індекс структурних змін. Україна посідає третю сходинку у цьому рейтингу. А розвинені країни (США, Німеччина) займають останнє місце, і демонструють незначні структурні зміни за умов прогресивності секторальної структури економіки.

Для визначення ефективності структурних змін в економіці доцільно проаналізувати характер взаємозв'язку індексу структурних змін із темпами економічного зростання (рис. 3).

Рисунок 3 наочно демонструє, що між темпами економічного зростання існує тісний зв'язок, характер якого різниться залежно від рівня розвитку країни та напрямів її структурної політики. Зокрема, США та Німеччина мають прогресивну секторальну структуру економіки, темпи економічного зростання в цих країнах помірні. Відповідно не спостерігається суттєвого зв'язку між індексом структурних змін та темпами зростання ВВП. В таких країнах, як Грузія, Польща, Білорусь спостерігаємо прямий зв'язок між цими показниками: чим більше значення індексу структурних змін, тим вище темпи економічного зростання.

В Україні характер цього зв'язку є оберненим, оскільки, незважаючи на значний індекс структурних змін (4,1), темпи економічного зростання досить низькі (0,2). Слід зауважити, структурні зміни, які відбувалися протягом 10 років за період 2002-2013 рр. в країнах із різним рівнем економічного розвитку віддзеркалюють їх прогресивність чи регресивність і, відповідно, впливають на формування секторальної структури економіки. Зокрема, в економіці України структурні зміни, які відбувалися протягом 10 років, у короткостроковому періоді 2005-2008 рр. забезпечили певне

економічне зростання, але розвитку у широкому розумінні в національній економіці не відбувалося. В свою чергу, в середньостроковій та довгостроковій перспективі ці структурні зміни не забезпечили високі темпи економічного зростання. Це відобразилося і на секторальній структурі національної економіки, яка характеризується регресивними тенденціями, переважанням галузей сировинного спрямування та галузей сфери послуг, які не відображають розвиток «економіки знань». На наш погляд, причиною цих деструктивних змін є неузгодженість поточної економічної політики країни з довгостроковою секторальною структурною політикою.

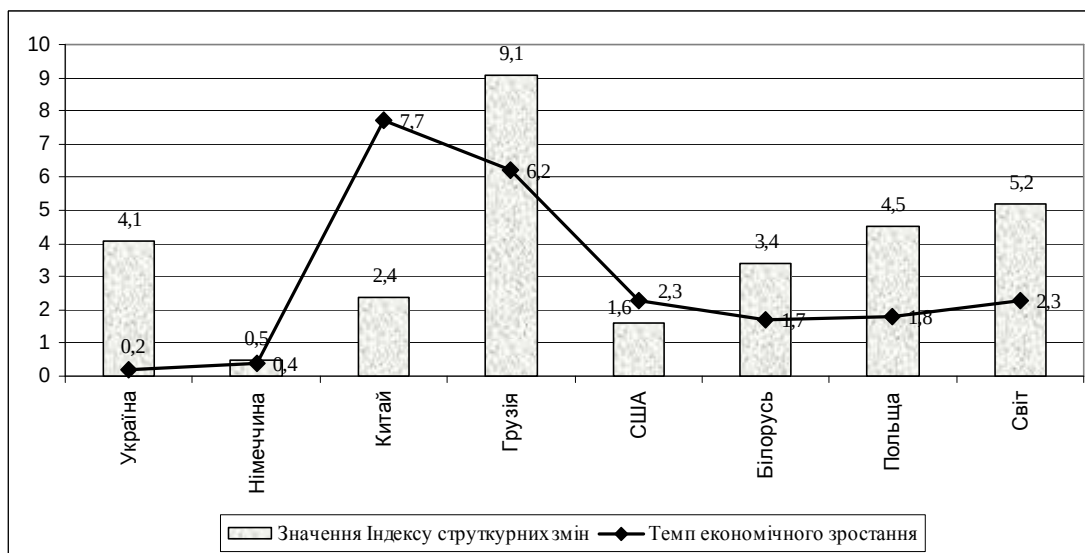

Рис. 3. Взаємозв'язок індексу структурних змін та темпів економічного зростання

Джерело: побудовано автором

Для оцінки темпів розвитку секторів економіки, швидкості структурних змін, а також визначення характеру впливу на економічне зростання, доцільно визначити інтенсивність структурних змін у секторальній структурі. Аналітично інтенсивність структурних змін визначається на основі системи рівнянь:

$$\begin{cases} E = M \times V \\ V = \frac{M - M_0}{T} \end{cases} \quad (1)$$

де M – частка сектора у поточному році;

M_0 – частка сектора у базовому році;

T – інтервал часу;

V – швидкість структурних змін;

E – інтенсивність структурних змін.

Використовуючи систему рівнянь 1, можна визначити показники, які відображають швидкість та інтенсивність структурних змін у секторальній структурі національної економіки. Якщо $V > 0$, то структурні зміни позитивно впливають на економічне зростання, якщо $V < 0$, то структурні зміни негативно впливають на економічне зростання.

На основі зазначених математичних залежностей та аналітичних даних щодо секторальної структури економіки України визначимо інтенсивність структурних змін за період 1991-2013 рр., що характеризується як період трансформаційних змін в економічній системі. В ролі базового року розглянемо 1991 р., а поточного – 2013 р. (табл. 2). Дані таблиці 2 демонструють, що структурні зміни у первинному і вторинному секторах негативно впливають на економічне зростання, тоді як структурні зрушення у третинному секторі мають позитивний вплив, що і підтверджує рух національної економіки в напрямку до постіндустріального суспільства за кількісними показниками, які не показують причини структурних змін, що нами і було доведено на основі теоретико-методологічного аналізу.

Щодо якісних показників розвитку, то національна економіка не повною мірою характеризує рух в напрямку «економіки знань» як фази постіндустріальної стадії розвитку і потребує узгодженої економічної та секторальної структурної політики держави.

Таблиця 2

Швидкість та інтенсивність структурних змін в національній економіці
(1991 р. – базовий, 2013 р.- поточний)

Частка сектору	1991	2013	Швидкість структурних змін (V)	Інтенсивність структурних змін (E)
Первинний	22,4	15,5	-0,3	-4,65
Вторинний	50,0	21,5	-8,3	-178,5
Третинний	27,6	63	+1,7	+107,1

Джерело: складено автором за даними [13]

Однією із складових формування структурної політики держави в умовах трансформації економічної системи та руху до постіндустріальної стадії є теорія «креативної руйнації» Й. Шумпетера. Для національної економіки це означає вибір вектору інтеграції, перехід від сировинної спрямованості експорту до експорту готової продукції із високою доданою вартістю, використання новітніх технологій, формування ефективного інституціонального середовища, руйнування олігархічних структур, які володіють ресурсами. Тобто, «руйнування» повинно відбутися на користь формування ефективної секторальної структурної політики.

Цікавою є точку зору вченого І. Сакун, який вважає, що «... структурна політика – це двосічна зброя, якою слід користуватися обережно аби не заподіяти шкоди. Дотримання правил безпеки означає, насамперед, наявність стратегії, яка враховує основні, прямі і непрямі, негативні і позитивні ефекти» [14, с. 56]. На сучасному етапі в Україні немає стратегії структурного розвитку, навіть, більше того, відсутній об'єктивний аналіз та інформація щодо реальних і потенційних конкурентних переваг національних галузей та секторів, навіть із країнами, які є стратегічними партнерами. Загальновідомо, що стратегія структурного розвитку є довгостроковою і має базуватися на комплексному і багаторівневому прогнозі мезо-, макро- та мегарівнях. Ці прогнози мають охоплювати усі фактори впливу на формування секторальної структури економіки на довгострокову перспективу.

Поділяємо точку зору О. Горняк та Ю. Пилипенко, які стверджують, що при формуванні довгострокової стратегії структурного розвитку необхідно враховувати глобальні економічні процеси, які встановлюють певну еталонну траєкторію розвитку [15, с. 11–12]. Безперечно ці процеси, з одного боку, детермінуються відносно жорсткими техніко-економічними закономірностями еволюції людства, а з іншого – припускають певні відхилення від середньосвітових тенденцій з урахуванням особливостей економічного, ресурсного, культурного та інших потенціалів національних економік. Секторальна структурна політика є складовою загальної структурної політики, тому при формуванні довгострокової стратегії розвитку вона має поєднувати глобальне та національне із врахуванням історичного досвіду розвитку провідних країн світу.

Висновки з проведеного дослідження. Без виваженої секторальної структурної політики держави неможливий економічний розвиток країни. Оскільки вона сприяє здійсненню прогресивних зрушень у структурі національної економіки, гармонізації пропорцій національної економіки, виокремлення комплексу заходів щодо підтримки розвитку секторів економіки та «поліусів» зростання в кожному, а також формування збалансованої та оптимальної структури економіки. На наше переконання, не повинно бути дискримінації з боку держави щодо створення умов функціонування для одних секторів у порівнянні з іншими. Результатом цього може бути диспропорційність розвитку з точки зору як квантативних, так і квалітативних характеристик, що потребує подальшого наукового дослідження.

Література

1. Норт Д. Насилие и социальные порядки. Концептуальные рамки для интерпретации письменной истории человечества / Д. Норт, Д. Уоліс, Б. Вайнгайт. – М. : Изд. Института Гайдара, 2011. – 480 с.
2. Coase R. The Institutional Structure of Production / R. Coase // The American Economic Review. – 1992. – vol. 82. – P 713–719.
3. Уильямсон О. И. Экономические институты капитализма: Фирмы, рынки, "отношенческая" контрактация / О. И. Уильямсон. – СПб. : ИГ Лениздат, 1996. – 702 с.
4. Клейнер Г. Б. Особенности процессов формирования и эволюции социально-экономических институтов в России / Г. Б. Клейнер. – М. : ЦЕМИ, 2001. – 57 с.
5. Пахомов Ю. Н. Цивилизационная структура современного мира : в 3-х т. / Ю. Н. Пахомов, Ю. В. Павленко. – К. : Наукова думка, 1997. – Т.1 : Глобальные трансформации современности. – 536 с.
6. Красильников О. Ю. Структурные сдвиги в экономике : теория и методология / О. Ю. Красильников. – Саратов : Научная книга, 1999. – 74 с.
7. May В.А. Структурные сдвиги и перспективы глобального кризиса [Електронний ресурс] / May В.А. – Режим доступу : <http://www.rane.ru/novosti-media/novosti/novosti/2368-2013-03-19-12-03-41.html>.
8. Яковец Ю.В. Эпохальные инновации XXI века / Ю. В. Яковец. – М. : Экономика, 2004. – 444 с.
9. Kumbhakar S. Improving the econometric precision of regulatory models / S. Kumbhakar, A. Horncastle // Journal of Regulatory Economics. – 2010. – № 38 (2). – P. 144–146.

10. Спасская О.В. Макроэкономические методы исследования и измерения структурных изменений / О. В. Спасская // Научные труды Института народнохозяйственного прогнозирования РАН. – М. : МАКС Пресс, 2003. – № 1. – С. 20–39.
11. Стеблякова Л. П. Применение системного подхода к изучению структурной трансформации экономики / Л. П. Стеблякова // Экономические науки. – 2007. – № 7. – С. 100–104.
12. Структурні зміни та економічний розвиток України : монографія ; за ред. д-ра екон. наук. Л. В. Шинкарук; НАН України; Ін-т екон. та прогноз. – К. : [б.в.], 2011. – 696 с.
13. Сайт Світового банку GDP (current US\$). [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу : <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>.
14. Сакун І. Структурна політика та проблеми модернізації [підрозділ 1.1.5] / І. Сакун // Структурні зміни та економічний розвиток України / за ред. д-ра екон. наук. Л. В. Шинкарук; НАН України; Ін-т екон. та прогноз. – К. : [б.в.], 2011. – 696 с.
15. Горняк О. В. Структурна політика України в умовах глобалізації світового господарства / О. В. Горняк, Ю. І. Пилипенко // Економічний вісник НГУ. - № 3(47). - 2014. - С. 9-16.

References

1. Nort, D. (2011), *Nasiliye i sotsialnyye poryadki. Kontseptualnyye ramki dlya interpretatsii pismennoy istorii chelovechestva* [Violence and social orders. A conceptual framework for interpreting recorded human history], Izd. Instituta Gaydara, Moscow, Russia.
2. Coase, R. (1992), "The Institutional Structure of Production", *The American Economic Review*, vol. 82, pp. 713–719.
3. Uilyamson, O.I. (1996), *Ekonomicheskkiye instituty kapitalizma: Firmy, rynki, "otnoshencheskaya" kontraktatsiya* [The economic institutions of capitalism: Firms, markets, "relational" Contracting], IG Lenizdat, St.-Peterburg, Russia.
4. Kleyner, G.B. (2011), *Osobennosti protsessov formirovaniya i evolyutsii sotsial'no-ekonomicheskikh institutov v Rossii* [Features of processes of formation and evolution of socio-economic institutions in Russia], TSEMI, Moscow, Russia,
5. Pachomov, Yu.N. and Pavlenko, Yu.V. (1997), *Globalnyye transformatsii sovremennosti* [Global transformation of modernity], *Naukova dumka*, Kyiv, Ukraine.
6. Krasilnikov, O.Yu. (1999), *Strukturnyye sdvigi v ekonomike : teoriya i metodologiya* [Structural shifts in the economy : theory and methodology], *Saratov, Nauchnaya kniga*.
7. Mau, V.A. (2013), "Structural changes and the Outlook for the global crisis", available at: <http://rane.ru/novosti-media/novosti/novosti/2368-2013-03-19-12-03-41.html>.
8. Yakovets, Yu. V. (2004), *Epokhalnyye innovatsii XXI veka* [Epochal innovations of the XXI century], *Ekonomika*, Moscow, Russia.
9. Kumbhakar, S. and Horncastle, A. (2010), "Improving the econometric precision of regulatory models", *Journal of Regulatory Economics*, no. 38(2), pp. 144–146.
10. Spasskaya, O.V. (2003), "Structural Changes Research and Measurement. Macroeconomical Methods", *Nauchnye trudy Instituta narodnochozyaystvennogo prognozirovaniya RAN*, no. 1, pp. 20–39.
11. Steblyakova L.N. (2007), "The application of a systematic approach to the study of structural transformation of the economy", *Ekonomichni nauky*, no. 7, pp. 100–104.
12. Shunkaruk, L.V. (2011), *Strukturni zminy ta ekonomichnyy rozvytok Ukrainy* [Structural change and economic development of Ukraine], monograph, Kyiv, Ukraine.
13. GDP (current US\$), available at: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>.
14. Sakun, I. (2011), "Structural policy and problems of modernization", in "Structural change and economic development of Ukraine", *In-t econ. i prohnz.*, Kyiv, Ukraine.
15. Horniak, O.V. and Pylypenko, Yu.I. (2014), "Structural policy of Ukraine under conditions of globalization of world economy", *Ekonomichnyy visnyk NGU*, no.3(47), pp. 9-16.

Sokolska T.V.,
*cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor
 of the department of management
 Bila Tserkva National Agrarian University*

THE ROLE OF HUMAN CAPITAL IN PROVIDING SMART GROWTH IN AGRICULTURE

Сокольська Т.В.,
*к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту
 Білоцерківський національний аграрний університет*

РОЛЬ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ «SMART» ЗРОСТАННЯ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Problem definition. Agriculture is a basic sector of the national economics that demonstrates its growth even under the economic crisis. Agriculture is currently of significant social importance since more than 3091.4 thousand people are involved in agricultural production. According to the results of 2014, the share of agriculture was 11.8% of the total gross added value of all economic sectors, and the volume of its products in all categories of enterprises, at current prices, amounted to UAH 370.8 billion.

However, having defined the agricultural sector as a "locomotive" of the national economy growth, the value of human resource, along with its knowledge, experience, skills and intelligence, is completely neglected that deepens the current problems of domestic agriculture, causes reduce in agricultural development potential based on economic sustainability, securing structural imbalance, monoproduktive export orientation, environmental unjustification of agricultural activity, imbalance of life in rural areas. [1].

According to the World Bank estimations, the share of human capital in the structure of the world national wealth in the early 20th century exceeded 66% and in the EU countries it is over 75%, which exceeds half the accumulated national wealth in the world (\$365 trillion) [2]. The role of the process of reproduction of this category has been growing, in Ukraine, particularly, the share of human capital in the structure of national wealth occupies over 47% [3]. This indicates that sustainable agricultural development is impossible without high-quality human capital. To ensure the proper smart growth in the agriculture worldwide, considerable attention is paid to development of mechanisms for qualitative renewal of productive human capital in rural areas, through raising their educational level and practical skills improving. That is, the relationship of economic growth and human development has always been one of the key issues of scientific research.

Analysis of recent researches and publications has shown that modern science pays much attention to the problems of labor, human resources, labor, human capital, as well as to their development and reproduction: a lot of books and articles have been written on the issues. In particular, a significant contribution to the development of human capital theory and its role in economic progress was made by the leading foreign economists like G. Becker, T. Schulz, E. Denison, K. Marx, U. Petti etc. Among the national researchers O. Borodina, Yu. Bazhal, V. Heiets, O.A. Grishnova, V. Demianenko, M. Dolishnii, L. Mykhailova and others should be mentioned. Yet, the topicality of this issue is not understated, since new circumstances of civilization development, specifics of «agricultural sustainability and smart growth» make us consider the system of human resources from a new point of view, identify new trends transferring into the regularities of its development.

The current stage of economic development is related to a new view of labor as one of the key resources of the economics. The increasing role of the human factor under the conditions of the declared modernization is particularly important as the production results depend on the quality, motivation and the character of the workforce as a whole and on the individual employee in particular.

The aim of the our research is to identify the role of human capital and current trends in its creation system in achieving economic progress of the national agricultural field using smart agricultural growth which is based on knowledge and innovation in.

The main results of the reseach. Our studies give reason to state that the basic priorities of efficient growth strategy in the majority of the developed countries are:

- Smart Growth - which involves developing an economy based on knowledge and innovation by encouraging people to learn, study and update their skills, to create new products and services generating the growth and to use information and communication technologies.
- Sustainable Growth – which promotes more efficient resource use, "green" and competitive economy, improving the business environment.
- Inclusive Growth which involves developing a high-employment economy delivering social and territorial unity [4].

Thus, it becomes apparent that sustainable economic growth in agricultural production is to be ensured through efficient use of all types of resources based on the introduction of innovations that enable

lower production costs and environmental impact on the environment as well as improving the competitiveness of domestic products. This growth must be accompanied with agriculture production balance, safe food consuming and social development of rural areas with human capital as a main development resource.

Accepting the importance of human capital in the production process is reflected in many models of economic growth which, along with investments and employment rate increase, consider the technological progress factor referring not only to the increasing mechanization of production, but to the increase in the employees efficiency, which depends on their health, education and training.

G. Menkyu, D. Romer and D. Whaley, while distinguish among physical and human capital in their papers, concluded that the share of physical capital in income is 1/3, and human one ranges from 1/3 to 1/2 [6].

R. Lucas considers the human capital stock and its efficiency in his model of economic growth. The scientist included the share of labor costs to create human capital, human capital stock and the average level of human capital in the economy in the interpretation of the production function [7]. Under dynamic equilibrium at a constant physical and human capital growth rate and in the absence of external effects, the production growth rate is completely determined by the growth of human capital. This model solves the problem of differences interpretation of growth parameters for different countries and explains the growing gap between rich and poor countries.

R. Lukas and those who follow his idea have put forward the hypothesis, according to which the most important part in the accumulation of human capital is learning by practice [7]. Under this assumption, human capital increases mainly in the course of work of a certain area. The more products are manufactured, the higher is the workers experience and the more discoveries and inventions are there. If a country has a comparative advantage in a more up-to-date production, it will further develop this advantage due to specialists practical training. This allows to explain, to some extent, low growth rates in developing countries where the low production level makes it impossible to develop technology and to improve the staff qualifications.

E. Denison in his studies compared the factors, comprising more than twenty variables, which determine the rate of economic growth in the US and in eight countries in Western Europe during 1929-1970. Four of the factors were related to work (employment, work hours, age and sex structure, educational level), four others were related to capital (housing, international assets, non-residential buildings, facilities and equipment inventory), factors like the earth and scientific progress were considered too. The share of education factor in the growth of national income amounted, as estimated by E. Denison, for the US - 15%, Russia - 14%, the Netherlands - 5%, UK - 12%, Italy and Norway - 7%, France - 6% and Denmark - 4% [8].

According to the calculations by Meddison, in 1973 – 1984 the education factor in the US economic growth was 23.4%, Great Britain - 30.2%, Japan - 11.3%, France - 27.5% [9].

The significance of human capital in proved by the experience of some foreign countries like Japan, Taiwan and some Asian countries, which, in the absence of natural resources, have made significant progress in the development, based on educated and disciplined labor force. The gross domestic product of these countries has increased by about 4 times over the past 25 years of the 20th century. [9].

In this regard, at the beginning of the century, the problem of economic growth in economic theory has acquired other shades, particularly care for future generations. The interpretation of «Smart agricultural growth» is spread among the leading foreign economists, and even under the ambiguous translation the term indicates that the growth is based on knowledge. "Smart" growth includes redirection of the growth to the inner area in which much less natural resources are consumed that helps to achieve more ambitious development goals. This growth provides a wider choice and personal freedom, efficient return on public investment, more opportunities for communities. Smart growth improves life quality for everyone, and the source of its development is education, when there are conditions for its implementation. Growth, if based on knowledge and innovation, motivates people to learn more to improve their skills, to create new products and services generating growth and jobs, to use information and communication technologies.

Even the best human capital does not ensure economic growth without efficient labor market. Humans must be able to implement their knowledge and skills into the production of goods and services, being self-employed or selling their workforce.

The problem of economic growth sources is particularly relevant for the modern agricultural production in Ukraine, where positive dynamics of key indicators is observed after long decline.

However, this economic growth can not be regarded as self-sufficient, as well as economic growth can not be regarded as sustainable and durable, since it is largely ensured by large agricultural enterprises, i.e. agricultural holdings and favorable conditions of world commodity markets, though the most advantageous in terms of strategic objectives of investment in modern technology, innovation, science, education, are next to unrealized.

The efficiency of agriculture and food industry is getting less determined with tangible assets - size of estates and industrial buildings, machinery, equipment; "intangible assets" - ideas, spirit of enterprise and staff creativity, strategic and intellectual association of the partners etc. tend to generate companies value more and more often.

Under the rapid development of complex technology and mass computerization a competent employee plays a leading role in production and thus, entirely new demands which require that the staff creativity should determine the vector of economic development of both separate territories and industry are set up daily to the stuff.

However, the analysis of the human capital of the agricultural sector of Ukraine suggests its gradual degradation due to unfavorable socio-demographic and economic conditions in rural areas. According to the State Statistics Committee of Ukraine, death rate exceeds the birth rate in rural areas, reducing the rural population in 2014 was 75,866 people, while in 1990 it was 52,800 people, with the decrease in 2000 - 2014 in the number of rural areas by 342 units.

The largest rates of natural decrease in population are revealed in Chernihiv, Sumy, Poltava, Cherkasy, Lugansk, Donetsk and Kirovograd regions where the rates ranged from 10.9% to 20.2%. The average rate of rural residents mortality in the last five years was 18.14%.

The deterioration of the social situation in the countryside is caused, specifically, by the poor quality of health services, lack of health care facilities and medicines to provide primary care. Health facilities manning is lower than that of regulative and, according to the Ministry of Health, is 76.6% and the primary care physician workload in rural areas sometimes reaches 5-6 thousand people [10].

The quality deterioration of the accumulated human capital is conditioned by the fact that a significant part of people in the economically active age can not find the way to apply fully their abilities, qualifications and experience remain unclaimed in corporate and thus can not generate income. As agricultural holdings expand, the tendency of staff reduce grows, unemployment and migrant workers number increases, villages depopulation increases [3].

According to the State Placement Service, by the end of 2014 the workload per working place in agriculture amounted to 26 people. In addition, the wages in agricultural production remain the lowest, which results in increased degradation processes in individual human capital accumulation.

According to the State Statistics Committee, the annual payroll accrued for tenured employees in agriculture in 2014 totaled \$13.6 billion or 3.6% of the staff fund accrued in the national economy. Average monthly nominal salary of one full-time employee in agricultural enterprises remained the lowest among all economic activities and made UAH 2,476. By January 1, 2015 arrears on agricultural workers wages grew by 45.1% and amounted to UAH 18.7 mln.

In addition to the abovementioned problems in agriculture, unsatisfactory living conditions in the countryside should be mentioned. Thus, only 33.4% of total rural dwelling is equipped with water supply, sewerage is available in 29.9% of houses, hot water - in 21%, individual heating – in 52%, centralized gas supply - in 56.5% of the rural houses, hostels and non-residential buildings [11].

The national program "Own House" which aims to provide housing for education, culture, health and budget agriculture institutions workers living in rural areas are funded poorly. In low-income environment the rural population is unable to invest their money into housing, there is no motivation for young people to build their own dwelling in rural areas. Lack of preferential lending, limited financial support for the houses construction in rural areas are deterrents of human capital development.

Agriculture field ranks among the last in education. According to the official data of State Statistics Committee of Ukraine, the number of pre-school education establishments in rural areas decreased from 12.6 thousand in 1990 to 9.3 thousand in 2014. Moreover, the coverage of preschool children with education institutions in rural areas in 2014 amounted to 41%.

Taking into account that human capital involves natural abilities and talents, as well as acquired education, professional knowledge, qualifications and skills, we believe that providing the rural population needs for obtaining high-quality pre-school and higher education demands prompt solving the problem of preschools and secondary schools network in rural areas modernization. Thus, it is necessary to address legislatively the issue of rural schools support by large agricultural holdings leasing the land in the area.

Agricultural higher education requires special state approach. Nowadays, the right to train highly qualified specialists for agricultural sector should be acquired only by schools possessing a sufficient base to train students in a production environment. These are to be modern educational and research centers applying the latest technologies in crop and livestock production, and the students trained in all areas are to be able to see and learn all the processes. Bila Tserkva national agrarian university is an example of the educational research center.

The state should support such centers as they can become a ground not only for training future professionals, but for post graduates training as well. These universities could become real regional consulting centers. Advisory centers established at district offices of agriculture development have not proven to be worthy though a lot of money was spent on them. Educational institutions accumulate the most powerful intellectual potential of the nation. It is under relevant state support that these institutions can retrain specialists, consult on starting small-scale business, make business plans and substantiate ways of agriculture production diversifications.

Besides, rather perspective seems cooperation between business and state, in which large agricultural enterprises would invest into specialists training and would give young agriculture specialists an

opportunity to adopt practical experience in organization and doing agrarian business in the leading European countries after graduation.

Higher education has to train the specialists able to think strategically, estimate situation from the aspect of future. Significant efforts should be aimed at retraining the present specialists since not every person is capable to do this. Special efforts are required to overcome several obstacles of which three are particularly difficult: 1) obstacle of indifference to anything new, unknown and unexpected; 2) obstacle of ingrained habits of gained, known without reference books and instructions; 3) obstacle of inner resistance to changes. In our opinion, it would be reasonable to introduce an "efficient farm management" program, aimed at improving the efficiency of farm managers in the form of two- or three week training involving discussions, where students would be able to not only improve their professional knowledge in control and farm management, but to share their own experiences as well.

That is, we offer an optimal form of training managers focused on achieving the strategic goal of sustainable agricultural production.

Research conclusions. The national agricultural sector needs badly an effective transition to growth, reaching and sustainability of which should be based on knowledge and innovation (Smart growth), inclusive growth and green growth.

The social component of economic development in the agricultural sector is, in fact, neglected by public policy.

We consider the accumulation and level of development as well as using human resources to be the main driving force and a crucial condition for economic growth and competitiveness of the country. To convert agricultural human capital into the country's strategic resource we need investments at several levels, namely at the family level, at specific production structure and state levels.

It is only due to generations of educated professionals for sustainable development that society will have guarantee of more significant balancing of economic growth, reasonable and sustainable use of the environment for present and future generations.

Література

1. Шубравська О.В. Сільськогосподарське виробництво України: нові можливості та виклики розвитку / О. В. Шубравська // Економіка України. – 2015. – № 5. – С. 40-51.
2. Нестеров, Л. Национальное богатство и человеческий капитал / Л. Нестеров, Г. Аширова // Вопросы экономики. – 2003. – № 2. – С. 103-110
3. Демографічні чинники бідності (колективна монографія) / за ред. Е.М. Лібанової. – К.: Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України, 2009. – 184 с.
4. Europe 2020: A Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth [Electronic resource]. - Access mode: http://ec.europa.eu/growthandjobs/pdf/complet_en.pdf.
5. Комарова А.В. Оценка вклада человеческого капитала в экономический рост регионов России (на основе модели Мэнкью - Ромера - Уэйла) / А.В. Комарова, О.В. Павшук // Вестн. Новосибир. гос. ун-та. Сер.: Соц.-экон. науки. – 2007. – Т. 7, вып. 3. – С. 191-201.
6. Lucas, R. On the mechanism of Economic Development / R. Lucas // Journal of Monetary Economics. – 1988. – Vol. 22. – P. 3-42
7. Денисон Э. Исследование различий в темпах экономического роста / Э. Денисон. – М. : Прогресс, 1971. – 828 с.
8. Barbara Wolfe Accounting for the social and non-market benefit of education [Electronic resource] / Barbara Wolfe, Robert H Haveman // Institute for Research on Poverty, University of Wisconsin–Madison. – Access mode: <http://oecd.org/innovation/research/1825109.pdf>.

References

1. Shubravska, O.V. (2015), «Development of agricultural production in Ukraine: growth factors», *Ekonomika APK*, no. 5, pp. 40-51.
2. Nesterov, L. and Ashirova, G. (2003), National wealth and human capital, *Voprosy ekonomiki*, no.2, pp. 103-110.
3. Libanova, E.M. (Ed).(2009), *Demografichni chynnyky bidnosti* [Demographic factors of poverty], collective monograph, Institute for Demography and Social Studies of NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine, 184 p.
4. Europe 2020: A Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth, available at: http://ec.europa.eu/growthandjobs/pdf/complet_en.pdf.
5. Komarova, A.V. end Pavshok, O.V. (2007), "The Estimation of the human capital's impact into the economic growth of the regions of Russian Federation (using Mankiw – Romer – Wail's model)", *Vestn. Novosibir. gos. un-ta*, vol. 7, Iss.3, pp. 191-201.
6. Lucas, R. (1988), "On the mechanism of Economic Development", *Journal of Monetary Economics*, vol. 22, pp. 3-42.
7. Denison, E. (1971), *Issledovanie razlichiy v tempakh ekonomicheskogo rosta* [Research of differences in the rate of economic growth], Progress, Moscow, Russia, 828 p.
8. Barbara, Wolfe & Robert H Haveman, Accounting for the social and non-market benefit of education, Institute for Research on Poverty, University of Wisconsin–Madison, available at: <http://oecd.org/innovation/research/1825109.pdf>.

Іринчина І.Б.,
к.е.н., доцент кафедри міжнародної торгівлі
ВДНЗ Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

РЕЗУЛЬТАТИВНЕ ІННОВАЦІЙНЕ РЕФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІКИ КНР: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Irynychyna I.B.,
cand.sc.(econ.), assistant professor of the
department of international trade
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

EFFECTIVE INNOVATIVE REFORM OF THE CHINESE ECONOMY: THE EXPERIENCE FOR UKRAINE

Постановка проблеми. Новітні конкурентні умови глобальної торговельної системи вимагають нового формату взаємодії національної і зарубіжних економік для сприяння їх стабільного інноваційно-економічного розвитку. Новий вимір інформатизації суспільства дозволяє відхилитися від традиційних напрямків оптимізації зовнішньоторговельної присутності країни у межах світо господарської системи, зокрема, у напрямку трансформації структури експортно/імпортних потоків згідно міжнародним трендам. Брак ресурсів та капіталу унеможливує своєчасне реагування національної промисловості України на зміну технологічного та технічного ладу. Нові ж умови конкурентної боротьби у межах інформаційного суспільства вимагають постійного оновлення товарної групи експортних товарів та модифікацію спектру послуг. Ціннішим, з огляду на вище означене, виявляється досвід КНР, яка першочерговим завданням ставить пошук потужних партнерів по інноваційно-промисловому розвитку й долучається до новітніх світових трендів функціонування передусім шляхом співпраці із провідними суб'єктами світового ринку товарів, послуг та інтелектуальної власності. Вважаємо перспективним, науково та практично ціннішим глибоке дослідження специфіки результативних економічних реформ КНР.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченню досвіду Китаю у формуванні ефективного внутрішнього національного досвіду та досвіду зовнішньоторговельної й інвестиційної співпраці Китаю у межах світо господарського простору присвятили свої праці зарубіжні і вітчизняні дослідники: Антуан ванн Ангтмаєль [1], Пітер Вільямсон, Еден Грін, Кондрашова Л.І. [3], Коваль М.М. [4], Кузнецов В.А. [5], Пол Френч, Си Цзиньпин [9], Голобородько Т.В. [2], Віта Голод, Молчанов С., Олійник В., Щекович О. [8], Яценко О.Н. та багато інших.

Не дивлячись на значний науково-практичний доробок західних та вітчизняних науковців, залишається багато не означених проблем асиметричного глобального розвитку КНР й виявлених результативних варіантів їх вирішення

Постановка завдання. Прискорена високотехнологічна експансія світових товарних ринків китайськими виробниками у кооперації із глобальними компаніями - світовими брендами - набуває поваги у суб'єктів світо господарського середовища. Уваги та вивчення потребує саме досвід інноваційного співробітництва, який в умовах швидкоплинних вимог споживача світових ринків товарів, послуг та інтелектуальної праці є єдино можливим шляхом адаптивного функціонування національних економік у зовнішньому жорстко конкурентному середовищі. Практичної цінності набуває проблематика відпрацювання світової практики втілення інноваційних програм КНР сумісно із провідними ТНК. Економіка Китаю є прикладом для багатьох країн на стадії реформування. Економічна ідеологія країни базується на тезі, «криза – це початок». Країна збалансовано впроваджує інтегровану зовнішньоорієнтовану торговельно-економічну політику в поєднанні із філософією захисту економічного розвитку національного ринку, що для України є вкрай актуальним.

З огляду на вищезазначене, метою нашого дослідження вважаємо вивчення, аналіз та узагальнення дієвих інструментів реформування національної економіки Китаю, покликаних втілити стратегію інноваційного та наукового розвитку держави у світо господарському просторі; обґрунтування інструментів інноваційного реформування для економіки України на базі результативного досвіду КНР.

Досягнення означеної мети вбачаємо засобом вирішення наступних дослідницьких завдань:

- охарактеризувати сучасний рівень зовнішньоторговельного та інвестиційного двостороннього співробітництва України із КНР;

- виявити шляхи залучення провідних ТНК Світу у внутрішній виробничо-промисловий простір Китаю;
- узагальнити основні напрямки сучасного наукового розвитку КНР;
- означити переваги інноваційної стратегії функціонування китайської промисловості;
- вивчити нетрадиційні форми співробітництва Китаю із зарубіжними країнами;
- виокремити напрямки інноваційного реформування економіки України на основі досвіду КНР.

Коло поставлених завдань окреслило об'єкт та предмет науково-практичного дослідження. Об'єктом нашого вивчення є місце, роль та специфіка співіснування КНР у межах міжнародного торговельного простору. Предметом дослідження є національні особливості формування та реалізації інструментів ринково-державного впорядкування у КНР.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування нового світо порядку відкриває перед державами нові перспективи реалізації власного потенціалу. З метою набуття досвіду для України посилення рентабельної присутності національних товаровиробників у світо господарському просторі заглибимося у специфіку економічного реформування КНР, вражаючи фінансово-економічні результати якого заслуговують на вивчення та запозичення. За прогнозами інвестиційного банку Goldman Sachs – у 2027 році ВВП Китаю перевищить аналогічний показник США. Більш ранній прогноз припускав, що Китай повинен був зайняти місце світового економічного лідера до 2035 року. З початку XXI століття КНР є космічною і ядерною державою [7]. Для створення конкурентоспроможних на світовому ринку виробництв Китай робить все можливе для залучення іноземних інвестицій, технологій і кадрів. Для реалізації означеної мети у КНР створені «зони високих технологій», де іноземним інвесторам пропонуються безкоштовно земельні ділянки та звільнення від податків. Насправді, мова йде про край виважену економічну політику, адже стратегія зовнішньоторговельної зовнішньоекономічної інтеграції держави у глобальний економічний простір реалізується при суцільному дотриманні національних економічних інтересів і захисті внутрішньої економіки від не продуктивної експансії. Так, для промислових інвесторів затверджений мінімум вкладень на рівні 10 млн. дол., для банківської сфери – 100 млн. дол. тощо. [9] Цим досягнута не аби яка відповідальність іноземного інвестора, як суб'єкта національного економічного простору КНР. Китайський уряд втілює політику відкритого ринку для іноземних інвесторів – проте, в обмін на нові розробки, створюючи тим самим глобальну науково-технічну базу. Урядом прийнята стратегія наукового розвитку Китаю у подальші 20 років, яка передбачає зосередження на розвитку наукомісткої техніки і технології у семи пріоритетних галузях: біотехнологія, інформатика, автоматизація, енергетика, космічна і лазерна техніка – тобто провідні базові напрямки НТР.

У той же час коротко охарактеризуємо сучасний рівень зовнішньоторговельного та інвестиційного двостороннього співробітництва України із КНР. Торговельно-економічна співпраця України та КНР регулюється «Угодою про торговельно-економічне співробітництво» 1992 р., у відповідності до якої передбачено РНС - режим найбільшого сприяння та взаємодія сторін означена як стратегічна. Проте, структура експортно/імпортних потоків між нашими державами не відповідає сучасним стратегіям розвитку ні Китаю, ні України, ні тим більш глобального економічного простору. У двосторонній торгівлі динаміка негативна, торговельне сальдо від'ємне – на користь КНР 1,622 млрд. дол. США (2014 р.) [2]. Основу китайського імпорту у 2014 р. складали: механічне обладнання, машини, устаткування та механізми – 30,8%, текстиль і текстильні вироби – 15,3%, недорогоцінні метали та вироби з них – 10,2%, полімерні матеріали, пластмаси та каучук – 8,6%, інші товари і вироби (меблі, освітлення, іграшки та ін.) – 6,5%, головні убори, парасольки – 6,0%, продукція хімічної промисловості – 5,7%. (за даними генеральної митної адміністрації КНР) [7].

Основні позиції українського експорту до КНР у 2014 р. традиційно складали: мінеральні продукти (руди залізні, шлаки та зола, енергетичні матеріали) – 65,9%, жири та олії тваринного або рослинного походження – 12,9%, продукти рослинництва (зернові) – 8,7%, деревина та вироби з неї - 7,0%, механічне обладнання, машини, устаткування та механізми – 2,0%, недорогоцінні метали та вироби з них – 1,1% [7].

Означимо переваги інноваційної стратегії функціонування китайської промисловості. У більшості випадків швидка відповідь на зворотній зв'язок ринку рухає вперед інноваційний процес. Це завдання і мрія будь-якого суб'єкта. Головною відмінністю між китайським та міжнародними підходами до інноваційних процесів є прискорення випуску продукту на ринок у поєднанні з низькою ціною та великими масштабами. Застосування принципів прискорених інновацій демонструють не лише startup компанії та сектор електроніки, а й у традиційних секторах економіки: фармацевтиці, телекомунікаціях, інформаційних технологіях, виробництва медичного обладнання та устаткування та ін. Конкретизація підходу продемонстрована стратегією виходу на ринок китайської компанії Huawei, яка на сьогодні є третьою на ринку смартфонів в Африці після Apple та Samsung [5].

Китай називають Світовою фабрикою, адже сьогодні 90% промислових товарів світу, зокрема вартістю менше 20 євро, - це товари з Китаю. Особливістю «економічного чуда» Китаю є кластерний підхід Піднебесної.

У КНР кожна конкретна провінція – це кластер, тобто територія, на якій зосереджена висока концентрація промислового виробництва певної галузі (декількох суміжних обслуговуючих галузей). Таким чином, досягається потужний синергетичний ефект виробництва. Прикладом такого кластера є місто Датанг, яке уже 20 років вважають «шкарпетною столицею світу», яке повністю складається з фабрик [6]. Тут виробляється 1/3 всіх шкарпеток світу, це близько 1000 різних моделей. Купують ці шкарпетки оптом по 40 центів за пару, реалізація на рівні 3-4 євро. Китайські виробники виграють за рахунок значних обсягів та неймовірної швидкості виробництва. Кластерне виробництво надзвичайно вигідне: підприємства майже не платять податків, електроенергія дешева, заробітні плати низькі.

Окрім того, у Китаї існують кластери, пов'язані з виробництвом абсолютно різних видів товарів. До прикладу, країна виробляє 90% світових зубних щіток. Провінція Гуандун – це потужний автомобільний кластер, сформований навколо заводів Nissan, Honda, Toyota. Найвідоміший взуттєвий кластер в Гуанчжоу, де виробляють шкіряне, пластикове та резинове взуття. Також, існують джентльменські кластери, які виробляють 70% краваток та запальничок світу. Крім цього, варто згадати кластери сучасної сільськогосподарської техніки, медтехніки, іграшок. Шанхай є імперією машинобудування, Нінбо – імперією пластмас [6].

Провідною тенденцією є переорієнтування промислових кластерів в інноваційні. Вони акумулюють значний науковий потенціал для створення радикально нових продуктів. Наприклад, кластер інтегральних мікросхем в Шанхаї, кластер напівпровідників та освітлювальних приборів, нових металів, комп'ютерних програмних продуктів [6].

Слід зробити висновок, що кластерний підхід став трендом у Китаї. Найбільші міста перетворились у справжні виробничі центри, які відповідають за виробництво певної продукції в масштабах країни і мають відповідний імідж. Саме кластери стали основою «економічного дива» Китаю, адже значною мірою підвищили ефективність виробництва та становлення Китаю як лідера світового експорту.

КНР продовжує втілення результативних інноваційних реформ в економіку, що передбачає наявність потужних кваліфікованих кадрів. Один з найбільш амбітних освітніх проєктів – «Проект 211» - передбачає як результат лікуючі позиції на світовому ринку освітніх послуг 100 Китайських закладів Вищої освіти [9]. Узагальнюючи основні напрямки сучасного наукового розвитку КНР, слід виділити: 1) це виявлення перспективних наукових кадрів та їх навчання у класичних рейтингових закладах Європи та США; 2) усебічна мотивація наукового професійного розвитку людських ресурсів, підкріплена законодавчою базою; 3) повноцінне бюджетне фінансування освітніх інноваційних проєктів – до 25% ВВП – немає аналогів у Світовій економічній системі; 4) фінансова, юридична та організаційна самостійність освітніх закладів; 5) ретельна увага до середньої освіти як базису висококваліфікованої робочої сили тощо. Окрім того, міф про «дешеву робочу силу» відходить у минуле. Сучасний ріст заробітної плати працівників усіх галузей промисловості, науки та техніки є не тільки мотиватором до розвитку особистостей, а й забезпечує потужне внутрішнє споживання країни. Отже, сучасний Китай усвідомлює відповідальність за якість присутності держави у провідних секторах глобальної економічної системи й запорукою цього вбачає у подальшому науковому розвитку держави.

Надалі проведемо дослідження нетрадиційних для світової спільноти форм співробітництва Китаю із зарубіжними країнами. Безперечно заслуговує на ретельне вивчення і впровадження співробітництво КНР із провідними ТНК Світу. Практично ціннісним виявляється підхід Китаю у пошуку шляхів розширення власної міжнародної спеціалізації. Мова йде не про традиційне співставлення власних ресурсів та переваг факторів виробництва із потребами Світових ринків товарів та послуг й започаткування відповідних виробничих потужностей. КНР розширює спеціалізацію національної економіки засобом запропонування власних послуг, власної території для базування виробничих потужностей провідними глобальними компаніями, надаючи перевагу динамічним секторам, найбільш прибутковим і витребуваним споживачем. Функціонування на внутрішньому ринку компаній "Apple", "BMW", "Boing", "General Motors" "Goodyear", "Levi Strauss", "Mars", "Mercedes –Benz", "Procter & Gamble", "Unilever" та багато інших – присутній фактично увесь перелік провідних компаній, що увійшли до списку Forbs - забезпечує постійну динаміку обсягу експортних потоків КНР [5]. Отож, вважаємо, для України, в умовах кризи, вичерпності і безперспективності усталених експортних потоків, розширення зовнішньої присутності доцільним є приєднання до міжнародних інноваційних проєктів та кооперації із провідними компаніями Світу, у т.ч. внаслідок інтенсифікації двосторонньої взаємодії із Китаєм, що є єдино можливим засобом розширення міжнародної спеціалізації нашої держави у відповідності із трендами розвитку міжнародної торговельної системи.

Відродження «Шовкового шляху» - реалізація цього грандіозного історичного проєкту насправді виявляється чітко прорахованим засобом зміцнення позицій держави, засобом посилення співпраці Китаю із країнами під незаперечною благородною ідеєю поваги і вшануванню історичному минулому. Адже Великий шовковий шлях був одним із найдавніших глобальних торговельних шляхів у Євразії. «Стратегія подвійного шовкового шляху» - нова політика уряду Китаю, що була прийнята у 2013 р. [3]. Історія слугуватиме подальшому розвитку зовнішньоторговельних інтересів Піднебесної, що є, на нашу думку, вкрай виваженою й раціональною, не традиційною формою взаємодії КНР із десятками

країн. Шовковий шлях візьме свій початок зі східно-китайського портового міста Люньюньган через країни Центральної Азії до європейських ринків. Зміцнення довгострокового всебічного співробітництва з країнами ЄС, беззаперечно, провідний мотив відбудови історичного минулого, позаяк країни ЄС, на сьогодні, є основними торговельними партнерами КНР і на далі купівельно спроможний європейський ринок у центрі уваги зовнішньоторговельної стратегії розвитку КНР.

КНР проінвестовано будівництво доріг і дамб у південно-Східній Азії. Шовковий шлях передбачає два напрями – через Східну Азію і Росію до Європейських країн та через Індію, Пакистан, Близький Схід на Румунію. Передбачено впорядкування й морського шляху [3]. Таким чином, вважаємо, що розвиток української транспортної мережі у контексті трансконтинентальних перевезень «Європа – Азія» цілком відповідає китайським інтересам щодо розширення торгівлі з Європою, відповідає намірам побудови Шовкового шляху й сприятиме як інтенсифікації двосторонньої взаємодії країн, так і поживленню інвестиційної діяльності. Окрім того, пошук засобів сприятливого використання не економічного підґрунтя для набуття зовнішньоекономічних вигід є ефективним інструментом оптимізації зовнішньоторговельної присутності України у світовому господарстві.

Висновки з проведеного дослідження. Підсумовуючи проведене дослідження результативних інноваційних реформ економіки КНР, приходимо до висновку, що основоположним завданням при реалізації стратегії інноваційного розвитку будь-якої національної економіки має стати всебічне сприяння встановленню Світового мирного та стабільного розвитку. Тільки стабільність зовнішнього середовища оптимізує реформування національних господарств, інтегрованих у світогосподарський простір. Підсумовуючи проведене дослідження суті економічного реформування КНР, вважаємо, що основою успіху є розуміння кризи як початку. Вкрай цінним є запозичення підходу до вирішення проблемних завдань, який полягає у своєчасному прийнятті рішення. Слід працювати над проблематикою сьогодення, не марнуючи час на пошук відповіді на запитання: хто винен. Продуктивнішим варіантом є пошук відповіді на запитання що робити? Отож, що, на наше глибоке переконання, може стати важливим досвідом для України.

1. Втілення ринкової економіки соціального типу. Ринок виник не при капіталізмі. Капіталізм породив ринок, отож, КНР є прикладом можливості поєднання законів ринку із цінностями моделі соціального впорядкування.

2. Відхід від політики виснаження ресурсів і працівників. Сучасний ріст заробітної плати у КНР сприяв формуванню внутрішнього попиту, який є історично доведеним інструментом подолання кризи національних економік (Японія, США, країни північної Європи та багато інших).

3. Забезпечення інноваційного розвитку за рахунок високого рівня інтегрованості усіх секторів національної економіки у світо господарську систему. Причому важливо акцентувати на ролі співпраці, кооперації та спільних різнопланових проектів із усіма, фактично провідними глобальними компаніями та ТНК розвинених економічно успішних країн.

4. Орієнтація у зовнішньоторговельних зв'язках на довготривалу присутність на ринках зарубіжних держав. Оптимізація структури імпорту за рахунок високотехнологічної продукції. Впорядкування структури експорту у відповідність міжнародним трендам розвитку світових ринків сировини, товарів та інтелектуальної праці внаслідок ефективної інвестиційної політики. Чіткий прорахунок позитивних та негативних сторін у співробітництві із державами світового господарства.

5. Прийняття стратегії наукового розвитку. Усвідомлення того, що фактором розвитку держави є населення та його рівень кваліфікації й освіти. Високий рівень бюджетного фінансування Вищої освіти. Підготовка власних кадрів у провідних освітніх закладах Європи та США.

6. Відродження транспортного «Шовкового шляху» як важливого ефективного напрямку пошуку нових форм взаємодії зі Світом.

Визначальною перспективою подальших розробок досліджуваної тематики є пошук конкретних секторів економіки для співпраці України та КНР. Залучення поряд із Китаєм до виконання міжнародних інноваційних програм. Тобто спрямування науково-практичних зусиль на винайдення шляхів прибуткової довготривалої взаємодії країн у світо господарському просторі.

Література

1. Антуан ванн Ангтмаєль. Куда движется БРИКС / Антуан ванн Ангтмаєль // ForeignPolicy. – 2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.inopressa.ru/article/10oct2012/foreignpolicy/brics.html
2. Голобородько Т.В. Позитивний досвід Китаю в управлінні інвестиційними процесами в аграрному секторі економіки. / Т.В. Голобородько // Бізнесінформ. – 2013. – № 4. – С. 77-81.
3. Кондрашова Л.И. Китайская мечта о национальном возрождении / Л.И. Кондрашова. – М. : Институт экономики РАН, 2014. – 36 с.
4. Ковалев М.М. Китай строит экономику знаний / М.М. Ковалев, Ван Син. – Минск: БГУ, 2015. – 152 с.
5. Кузнецов В.А. Транснациональные корпорации стран БРИКС / В.А. Кузнецов // Мировая экономика и международные отношения. – 2012. – №3. – С. 3-11.
6. Китай – мировая фабрика / документальный фильм / 2015, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.doclimit.com/obshchestvo/kitay-mirovaya-fabrika>.

7. Перспективи світового лідерства економіки Китаю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ufin.com.ua/analit_mat/drn/111.htm.
8. Щекович О.С. Використання зарубіжного досвіду державного регулювання економіки АПК в Україні // Економіка АПК. – 2009. – №1 [Електронний ресурс] / О.С. Щекович. – Режим доступу: <http://www.info-prensa.com/article-525.html>
9. Си Цзиньпин. О государственном управлении: сборник / Си Цзиньпин. – М. : Издательство литературы на иностранных языках, 2014. – 152 с.

References

1. Antuan van Angtmael (2012), "Where BRIKS are going", *Foreign Policy*, available at: <http://inopressa.ru/article/10oct2012/foreignpolicy/brics.html>
2. Holoborodko, T.V. (2013), "The positive China's experience in economic management", *Biznes Inform*, no. 4, pp. 77-81.
3. Kondrashova, L.I. (2014), *Kitajskaya mecha o natsionalnom vostoizhdenii* [Chinese dream of national revival], Institut ekonomiki RAN, Moscow, Russia, 36 p.
4. Kovalev, M.M. (2015), *Kitaj stroit ekonomiku znanij* [China is building the knowledge economy], Minsk, Belorasha, 152 p.
5. Kuznetsov, V.A. (2012), "Multinationals company of BRICS", *Mirovaya ekonomika i mezhdunarodnyye otnosheniya*, no.3, pp.3-11.
6. China - world factory / documentary film (2015), available at: <http://doclimit.com/obshchestvo/kitay-mirovaya-fabrika>.
7. "Prospects for global leadership in China", available at: http://ufin.com.ua/analit_mat/drn/111.htm.
8. Schekovich, O.S. (2009), "Use of foreign experience of state regulation of the economy AIC in Ukraine", *Ekonomika APK*, no.1, available at: <http://info-prensa.com/article-525.html>
9. Si Czinpin, (2014), *O gosudarstvennom upravlenii* [About of state management], Izdatelstvo literatury na inostrannykh yazykakh, Moscow, Russia, 152 p.

УДК 338.439.5:636.4

**Ібатуллін М.І.,
к.е.н., доцент
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
Артимонова І.В.,
к.е.н., доцент
Білоцерківський національний аграрний університет**

**СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ
СВИНИНИ В УКРАЇНІ**

**Ibatullin M.I.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof.
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
Artimonova I.V.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof.
Bila Tserkva National Agrarian University**

**CURRENT STATE AND PROBLEMS OF FUNCTIONING OF THE
PORK MARKET IN UKRAINE**

Постановка проблеми У балансі м'яса України визначальне місце належить свинині, замінити які неможливо, оскільки кожний із цих видів м'яса має специфічні смакові властивості, амінокислотний склад і харчову цінність. Однак різкий спад обсягів виробництва продукції свинарства у роки ринкових перетворень призвів до значного скорочення споживання населенням свинини на фоні зменшення пропозиції вітчизняного м'яса і значного зростання його імпортованих поставок у замороженому вигляді. У результаті зростаючої конкуренції між товаровиробниками окремих видів м'яса товаровиробники свинини опинилися не у кращому економічному становищі. Функціонування ринку продукції свинарства ускладнюється внаслідок різкого скорочення державної підтримки галузі, невідповідності цін на продукцію свинарства матеріальним витратам на її виробництво, порушення економічних відносин між суб'єктами ринку, падіння платоспроможного попиту населення.

Вітчизняний ринок продукції свинарства функціонує стихійно через слабку інфраструктуру, наявність великої кількості посередницьких структур, недосконалість механізму ринкових відносин між товаровиробниками м'ясної продукції, її переробниками, торгівлею. Водночас свинарство

залишається однією із провідних, історично традиційних для України галузей тваринництва, спроможних в умовах обмеженості матеріальних і фінансових ресурсів не лише збільшити виробництво сировини для м'ясопереробної промисловості, але й забезпечити економію витрат завдяки унікальним якостям м'яса свиней.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку свинарства і функціонування ринку свинини, напрями державного регулювання і підтримки галузі в умовах розвитку ринкових відносин є предметом досліджень багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців. Теоретичні, методологічні та прикладні питання функціонування ринку продукції свинарства висвітлені у працях вітчизняних учених П.С. Березівського, Р.С. Грабовського, С.Л. Дусановського, О.В. Мазуренко, В.Я. Месель-Веселяка, П.Т. Саблука, І.В. Свиноуса, І.Н. Топіхи, О.М. Шпичака, М.Д. Янків та багатьох інших. Водночас, враховуючи тривалий кризовий стан свинарства та необхідність інтеграції України у світовий ринок, виникає нагальна потреба в постійному моніторингу його стану та науковому обґрунтуванні дієвих інструментів регулювання розвитку свинарства в цілому та зокрема ринку його продукції з метою забезпечення продовольчої безпеки держави.

Постановка завдання. Метою дослідження є оцінка сучасного стану ринку свинини та на її основі розробка практичних рекомендацій щодо регулювання взаємовідносин між суб'єктами на ринку свинини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Не зважаючи на сприятливі умови для розвитку свинарства, в Україні продовжується спад поголів'я. На 1 листопада 2015 року в усіх категоріях господарств зменшилося поголів'я свиней проти відповідного періоду минулого року на 253,1 тис. голів, у господарствах населення – на 267,6 тис., а у сільськогосподарських підприємствах навпаки збільшилося на 14,5 тис. голів.

Найбільше скорочення поголів'я (від 39,6 до 65,7 тис. голів) допустили в Чернігівській, Дніпропетровській, Київській, Рівненській та Донецькій областях.

Основними чинниками, які вплинули на зниження поголів'я свиней в господарствах корпоративного сектору є низька економічна ефективність виробництва свинини протягом тривалого часу, за виключенням високотоварних сільськогосподарських підприємств (рівень прибутковості в 2014 р. становив понад 70 %), що унеможливлювало здійснювати розширене відтворення виробництва. До 2012 року виробництво м'яса свиней в Україні було нерентабельним, у 2012-2013 рр. – балансувало на межі нульової рентабельності і лише у 2014 році прибутковість зросла до понад 5 % і галуззю отримано понад 0,4 млрд. прибутку. Для менеджменту сільськогосподарських підприємств важливим індикатором ефективності виробництва свинини є рівень закупівельних цін на зерно – основного корму для тварин. Зростання цін на зернові буде негативно впливати на динаміку поголів'я свиней у вітчизняних виробників м'яса.

Важливим чинником, який спричинив зниження поголів'я свиней, особливо в Київській області є спалах епідемії африканської чуми свиней (АЧС). Так, через захворювання було знищено понад 60 тис. свиней в ПАТ АК «Калита». Збиток несений сільськогосподарському підприємству оцінюється понад 200 млн. грн.

В господарствах населення основним чинником, який вплинув на зменшення чисельності свиней є погіршення соціально-демографічної ситуації на селі. Також суттєвим чинником є і епідемія АЧС, яка найбільш вражає поголів'я свиней, котрі утримуються в сільських домогосподарствах.

Концентрація і спеціалізація свинарства в Україні, зокрема розміщення потужних свиногом'ясопереробних підприємств, здійснюється в зоні розвинутого зернового господарства [8]. Станом на 1 листопада 2015 року в усіх категоріях господарств найбільша кількість свиней сконцентрована у Дніпропетровській – 529,9 тис. голів (6,9 % від загального поголів'я по Україні), Київській – 496,9 тис. (6,5 %) та Донецькій – 481,6 тис. голів (6,3 %) областях. У сільськогосподарських підприємствах найбільше поголів'я свиней утримується в Донецькій – 88,9 % від загального поголів'я по області, Дніпропетровській – 71,3, Київській – 71 та Полтавській – 70,3 % областях. Дані регіони є лідерами по виробництву зерна в Україні.

Для виробництва продукції свинарства в Україні є характерним посилення концентрації виробництва в корпоративному секторі аграрної економіки. Так, в 2014 р. сільськогосподарські підприємства із поголів'ям понад 5000 голів (високоспеціалізовані свиногом'ясопереробні комплекси), загальною чисельністю близько 100 господарств, займають 68 % (понад дві третини) у загальних обсягах реалізації свинини. Дана обставина свідчить про посилення тенденцій до концентрації поголів'я свиней. Беззаперечним лідером є «АПК-Інвест» (майже 280 тис. свиней), другу позицію займає «Глобіно» (близько 150 тис.), «Даноша» (127 тис.), «Агропромислова компанія» (112 тис.) і «Нива Переяславщини» із понад 100 тис. свиней.

Натомість сільгосппідприємства із поголів'ям до 500 голів (таких господарств налічується близько 1640, що становить більше половини (51 %) загальної чисельності господарств корпоративного сектору, що займаються вирощуванням свиней в Україні) займають лише 6,5 % у загальному обсязі виробництва м'яса свиней.

Високотоварні сільськогосподарські підприємства, які спеціалізуються на виробництві свинини, забезпечують високопродуктивний розвиток галузі за рахунок впровадження сучасних інтенсивних технологій [3]. Економічний аналіз показує, що в господарствах з поголів'ям понад 5000 голів рівень добового приросту в 2014 р. становив понад 507 г, в той же час в сільськогосподарських підприємствах з поголів'я до 500 голів лише 270 г.

Основним чинником відмови від вирощування свиней для малих і середніх сільськогосподарських підприємств є відсутність сприятливих умов фінансування розвитку галузі шляхом використання банківського кредиту. Для вітчизняних сільськогосподарських виробників як і раніше складно отримати доступ до фінансування через тривалу кризу в банківському секторі. При цьому умови кредитування, які пропонуються на даний момент для багатьох гравців, (особливо малих і середніх господарств корпоративного сектору) не вигідні [2]. Варто відзначити, що в свинарстві кредити в основному беруться під нарощування поголів'я, а також під впровадження нових технологій виробництва.

До факторів, що впливають на виробництво свинини в Україні, варто віднести інфляцію і девальвацію гривні, внаслідок чого зростає собівартість, а разом з нею і відпускна ціна [7]. Збільшення обсягів виробництва мороженої свинини також пов'язане з налагодженням експорту м'яса. У січні – жовтні 2015 р. переробними підприємствами вироблено 206,6 тис. т, що на 6,7% більше ніж торік.

Незважаючи на певні соціально-економічні процеси, які відбуваються в суспільстві, спостерігається, що для переважної більшості жителів України пріоритетним є споживання свинини в структурі продукції м'яса [1].

В умовах зниження рівня доходів населення спостерігається зменшення споживання свинини. Більшість населення купують інші види м'яса, зокрема курятину, яка дешевша за продукти забою свиней.

Проведений аналіз показує, що фактичний рівень споживання свинини у 2012-2013 рр. складав близько 64 % (майже дві третини) від раціональної норми споживання, а у 2014 році аналізований показник зріс до 68 %. При цьому виявлено, що рівень забезпечення свининою в Україні становить понад 65 %.

Прогнозні розрахунки стверджують, що фонд споживання свинини в країні у 2015 р. знизиться на 10,7% або зменшиться проти 2014 р. на 92 тис. т і становитиме 768 тис. т. Відповідно, споживання свинини у розрахунку на одну особу зменшиться до 17,9 кг за рік, що на півкілограма менше за попередній прогноз і на 2,1 кг менше за показники минулого року.

Незважаючи на низьку купівельну спроможність населення, спостерігається подальше зростання цін на всіх етапах товароруку від виробника до споживача.

Деякі оператори ринку в жовтні-листопаді 2015 р. продовжили піднімати ціни, мотивуючи можливим дефіцитом продукції свинарства через загрозу епідемії, адже АЧС розширила свою географію і була зафіксована в Одеській і Миколаївській областях.

Середня ціна реалізації свиней у живій вазі аграрними підприємствами у жовтні 2015 р. становила 24,08 грн/кг, що на 16,0% вище порівняно з відповідним періодом 2014 р.

Середня ціна реалізації переробними підприємствами свинини свіжої чи охолодженої у жовтні 2015 р. становила 45,76 грн/кг (без ПДВ), що на 22,6% вище рівня жовтня 2014 р.

Найвищі середні реалізаційні ціни були в Івано-Франківській області (29142 грн/т), а найнижчі – у Миколаївській (21077 грн/т).

Подібна ситуація спостерігається і на роздрібних продовольчих ринках – основному індикаторі ринкового ціноутворення на продукти забою свиней. Так, вартість свинини (без кістки) за четвертий тиждень листопада зросла на 0,2% проти цін третього тижня (до 78,93 грн/кг). Найбільше підвищення спостерігалось у Луганській (на 5,5%), Одеській (на 2,5%) та Волинській (на 2,4%) областях.

Дане зростання цін на роздрібних продовольчих ринках викликане спекуляцією щодо епідемії АЧС та можливого дефіциту свинини на внутрішньому ринку. Нині вартість свинини досить завищена, що не відображає реального співвідношення попиту та пропозиції. Адже номінальний рівень доходів потенційних споживачів – населення України майже не зріс. Проте, відбувається суттєве зниження купівельної спроможності населення, що повинно спричинити зниження цін.

Суттєвим чинником, який впливає на стан внутрішнього ринку є експорт-імпорт продуктів забою свиней.

У січні – вересні 2015 р. імпортовано 3,3 тис. т свинини (свіжої, охолодженої та мороженої), що у 8 разів менше, ніж за відповідний період 2014 р. (26,2 тис. т). Середня ціна завезеної свинини становила 2,23 дол./кг, що на 14,2% нижче, ніж у січні – вересні 2014 р. (2,60 дол./кг). Найбільші обсяги поставок свинини в Україну здійснені з Німеччини – 31,2% (1,02 тис. т за ціною 2,08 дол./кг), Нідерландів – 20,4% (0,66 тис. т за ціною 2,06 дол./кг) та Бразилії – 16,9% (0,55 тис. т за ціною 2,80 дол./кг) від загального обсягу імпорту свинини.

Експорт свинини (свіжої, охолодженої та мороженої) у січні – вересні 2015 р. становив 21,5 тис. т, що у 4,6 раза більше, ніж у січні – вересні 2014 р. Свинина експортувалася за середньою ціною 2,09 дол./кг, що на 28,7% нижче ніж у січні – вересні 2014 р. (2,93 дол./кг). У Російську Федерацію експортовано 97,1% (20,9 тис. т, що у 47 разів більше, ніж за відповідний період 2014 р. (0,45 тис. т)),

Вірменію – 1,2% (0,25 тис. т) та Молдову – 1,1% (0,23 тис. т) від загального обсягу експорту свинини. Зовнішньоторговельне сальдо від торгівлі свининою за січень-вересень склало 37,6 млн дол. прибутку.

Експорт був активний в першому півріччі, в другому - спостерігається тенденція до зниження. Основна причина – спалах захворювання свиней. Після першого випадку АЧС Казахстан і Білорусь заборонили ввезення свинини з певних регіонів України. В Росію надходять незначні партії.

Необхідно відзначити, що за якісними показниками вітчизняна свинина, на думку більшості споживачів, переважає імпортні аналоги. Це позитивно відображається і на попиті з боку споживачів в роздрібній мережі.

В умовах членства України в СОТ постає необхідність розвитку інфраструктурного забезпечення ринку свинини. Враховуючи вимоги Закону України "Про якість та безпеку продуктів харчування", забій тварин у найближчій перспективі повинен здійснюватися на обладнаних пунктах забою. Як свідчать результати обстежень забійних пунктів, що значна частина забійних пунктів (39,7 %) знаходиться в пристосованих приміщеннях. Натомість недостатньо поширене використання модулів – 7,2 %. Близько третини обстежених боєнь не мають ліній забою великої рогатої худоби та свиней. Близько 70 боєнь не мають очисних споруд, а 23 – водопостачання. Дана обставина унеможливує реалізації продуктів забою свиней господарствами населення.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, нині вітчизняний сільськогосподарський товаровиробник є повноцінним гравцем на внутрішньому ринку продукції свинарства. В умовах низької купівельної спроможності населення в нашій державі створився надлишок свинини. З цієї метою необхідно державним органам включати механізми державного регулювання з метою забезпечення жителів України свининою відповідно до наукового обґрунтованих норм споживання, а для виробника вирішення проблеми збуту за прийнятною ціною. В першу чергу необхідно запровадити систему адресної підтримки населення. По відношенню до сільськогосподарських товаровиробників здійснення постійного моніторингу за формуванням економічно обґрунтованих цін на всіх етапах товароруу від виробника до споживача. В умовах членства України в СОТ також постає завдання розробки комплексної програми розвитку інфраструктури ринку свинини на засадах приватно-державного партнерства. В першу чергу це розвиток мережі забійних пунктів.

Література

1. Іванюта В. Ф. Стан проблеми виробництва продукції свинарства в Україні / В. Ф. Іванюта, Н. М. Бейдик // *Агросвіт*. – 2008. – № 10. – С. 25-27.
2. Ільїна Г.В. Ефективність використання трудових і матеріальних ресурсів у сучасних умовах у свинарстві / Г.В. Ільїна // *Продуктивність агропромислового виробництва (економічні науки): наук.-практ. збірник Українського науково-дослідного інституту*. – К.: НДІ «Укрупропродуктивність», 2011. – № 19. – С. 55-57.
3. Кравець І.В. Динамічні зміни на ринку свинини / І.В. Кравець // *Агроінком*. – 2007. – № 11-12. – С. 11-15.
4. Лихач В.Я. Ефективне ведення галузі свинарства в умовах СГПП "Техмет-Юг" / В.Я. Лихач, С.М. Галімов // *Таврійський науковий вісник: [збірник наукових праць ХДАУ]*. – Херсон: Айлант, 2009. – Вип. 64. – С. 166-170.
5. Оляднічук Н.В. Основні напрями підвищення рівня інтенсифікації свинарства / Н.В. Оляднічук // *Економіка АПК*. – 2008. – № 6. – С. 90-94.
6. Печко В.П. Ринок м'яса свиней: поточна кон'юнктура і прогноз - 2007 / В.П. Печко // *Мясной бизнес*. – 2007. – № 10. – С. 88-92.
7. Свиноус І.В. Ринкове ціноутворення на продукцію свинарства приватного сектору / Свиноус І.В. // *Економіка АПК*. – 2007. – №3. – С. 81-84.
8. Шуст О.А. Економічні засади виробництва та реалізації продукції свинарства в сільськогосподарських підприємствах / О.А. Шуст // *Сталий розвиток економіки*. – 2011. – № 1 (4). – С. 276-280.

References

1. Ivaniuta, V.F. and Beidyk, N.M. (2008), "Condition of problems of the production of pig production in Ukraine", *Ahrosvit*, no. 10, pp. 25-27.
2. Ilyina, H.V. (2011), "Effective use of labor and material resources in the modern conditions in pig production", *Produktivnist ahropromysloвого vyrobnytstva (ekonomichni nauky): nauk.-prakt. zbirnyk Ukrainського naukovo-doslidnogo instytutu*, no. 19, pp. 55-57.
3. Kravets, I.V. (2007), "Dynamic changes in the pork market", *Ahroinkom*, no. 11-12, pp. 11-15.
4. Lykhach, V.Ya. and Halimov, S.M. (2009), "Effective management in conditions SHPP "Tekhmet-Yuh", *Tavriiskiyi naukovyi visnyk: [zbirnyk naukovykh prats KhDAU]*, issue 64, pp. 166-170.
5. Oliadnichuk, N.V. (2008), "The main directions of increase of level the intensification of pig production", *Ekonomika APK*, no. 6, pp. 90-94.
6. Pechko, V.P. (2007), "Meat of pigs market: current situation and forecast - 2007", *Miasnoi byznes*, no. 10, pp. 88-92.
7. Svinous, I.V. (2007), "Market pricing on products of pig breeding of the private sector", *Ekonomika APK*, no. 3, pp. 81-84.
8. Shust, O.A. (2011), "Economic fundamentals of production and realization of pork production in the agricultural enterprises", *Stalyi rozvytok ekonomiky*, no. 1 (4), pp. 276-280.

Бабіченко В.В.,
к.е.н., заступник Голови Правління,
начальник фінансово-економічного управління
ПАТ «Укртатнафта»

ЕВОЛЮЦІЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ПОЛОЖЕНЬ ТЕОРІЇ СТРУКТУРИ КАПІТАЛУ КОРПОРАЦІЙ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

Babichenko V.V.,
cand.sc.(econ.), deputy chairman of the board,
head of finance and economics department
PJSC "UKRTATNAFTA"

EVOLUTION OF CONCEPTUAL PROVISIONS OF THEORY OF STRUCTURE OF CORPORATIONS' CAPITAL IN THE CONDITIONS OF INFORMATION ECONOMY

Постановка проблеми. Вибір структури капіталу й дивідендної політики належить до найскладніших питань у теорії та практиці корпоративних фінансів. На сучасному етапі розвитку фінансової науки існує значна кількість певною мірою протилежних положень, що обґрунтовують ті чи інші аспекти корпоративного фінансування. Така неоднозначність у теоретичних положеннях, безперечно, ускладнює прийняття практичних рішень щодо формування капіталу корпорації та визначення оптимальних пропорцій у його структурі. Разом з тим це свідчить і про актуальність подальшого дослідження даної проблематики, важливість глибокого теоретичного обґрунтування управлінських рішень у цій сфері.

З 80-х рр. ХХ ст. людство вступило у період швидких та незворотних змін, однією з найважливіших ознак яких стала глобалізація та пов'язана з нею інформатизація. Фактично на сучасному етапі глобальна економіка перетворилася у економіку інформаційну. Повною мірою були трансформовані корпоративні стратегії відповідно до змін у конкурентному ландшафті – інформація перетворилася на надзвичайно важливий економічний ресурс, володіння яким дає можливість отримати корпораціям переваги над іншими економічними агентами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика корпоративного фінансування та структури капіталу аналізувалася в роботах всесвітньовідомих вчених – Ф. Модільяні та М. Міллера [1], Л. Вейса [2], С. Росса, Р. Вестерфілда, Б. Джордана [3], Р. Брейлі [4], Г. Дональдсона [5], С. Майерса та Н. Майжлуфа [6].

Наведений перелік характеризує лише незначну частину науковців, що досліджували вказану проблематику. На цей час сформовано багато наукових шкіл та напрямків, які стосуються питань корпоративного фінансування та структури капіталу. В той же час, посилення ролі інформації суттєво впливає на прагматичну площину фінансових стратегій корпорацій, що вимагає відповідного переосмислення існуючих теоретичних концепцій.

Постановка завдання. Мета статті – визначити напрями трансформації положень сучасної теорії структури капіталу під впливом інформатизації сучасної економіки, обґрунтувати їх ймовірний вплив на корпоративне фінансування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Початок створення теорії структури капіталу й дивідендної політики корпорацій більшість науковців цілком слушно пов'язують із «традиційним підходом» і працями американських учених М. Міллера та Ф. Модільяні [1, с. 266].

Виходячи з цього, акцентуємо на основних положеннях названих теоретичних напрямів. Насамперед зауважимо, що «традиційний підхід» базується на таких постулатах:

1. Ризик суттєво впливає на вартість різних складових капіталу корпорації – борговий капітал є для неї завжди дешевшим порівняно з акціонерним капіталом.

2. Зростання частки боргу корпорації зменшує середньозважену вартість капіталу (WACC) та, відповідно, збільшує ринкову вартість самої корпорації.

3. Вартість боргу залишається незмінною лише до певного рівня, а після досягнення цієї «критичної точки» вартість боргу теж починає зростати, відповідно зростає показник WACC, і переваги використання боргу в структурі капіталу поступово втрачаються.

Незважаючи на чітку логіку «традиційного підходу», він не давав можливості точно розрахувати оптимальну структуру капіталу корпорації та обґрунтувати відповідні управлінські рішення у цій сфері.

В основу підходу до структури капіталу корпорацій М. Міллера та Ф. Модільяні було покладено кілька важливих припущень. Серед них - інформація однаково доступна всім суб'єктам фондового

ринку [1]. З використанням таких припущень було доведено, що вартість капіталу й вартість самої корпорації не залежать від структури капіталу.

Основний недолік підходу М. Міллера та Ф. Модільяні – значна кількість припущень, на яких базується доведення їх гіпотези. Через це автори в подальшому частково видозмінили підхід, увівши до нього спочатку корпоративний прибутковий податок, а далі – податок на доходи фізичних осіб [7]. Основний висновок, який було зроблено після врахування корпоративних податків – що вартість корпорації, яка використовує борговий капітал, перевищує вартість фінансово незалежної фірми на величину податкової економії (яка виникає через те, що платежі за боргом відносяться до витрат корпорації).

У 1976 р. М. Міллер увів до початкових моделей податки на доходи фізичних осіб [8]. Головний висновок моделі Міллера майже не відрізняється від зробленого ще у 1958 р.: «У стані рівноваги вартість окремої фірми не повинна залежати від її капітальної структури незалежно від того, вираховуються чи ні платежі за позичковими процентами з оподаткованого податком доходу фірми» [8].

Незважаючи на численні припущення, що суттєво відрізняли економічне середовище, у якому діяли корпорації в моделях М. Міллера та Ф. Модільяні, від умов реальної економіки, не можна не визнати визначального внеску названих учених у становлення теорії структури капіталу. Більшість подальших досліджень у цій сфері базувалися або на запереченні окремих постулатів американських учених, або на їх підтвердженні.

Саме в цьому контексті слід розглядати так званий компромісний підхід, відображений у працях багатьох учених, які досліджували питання оптимального співвідношення у структурі капіталу корпорації через порівняння вигід боргового фінансування та витрат, що виникають у зв'язку зі збільшенням ризику банкрутства [2; 9].

Так, провідні американські економісти С. Росс, Р. Вестерфілд та Б. Джордан розділили витрати, пов'язані з банкрутством, на дві групи: перша – прямі витрати банкрутства (зокрема, юридичні й адміністративні витрати, пов'язані з реалізацією цієї процедури); друга група – непрямі витрати банкрутства (витрати, пов'язані зі спробами менеджерів уникнути подання офіційного повідомлення про банкрутство) [3, с. 470-471].

У подальшому «компромісний підхід» було модифіковано. Зокрема, у процесі досліджень було виділено окремий напрям, який дістав назву «динамічна модель теорії компромісу». Його прихильники вважають, що в корпорації є оптимальний рівень боргового навантаження, який оптимізує вигоди від «податкового ефекту» й витрати, пов'язані з банкрутством, проте за умов мінливого фінансового середовища не існує можливості швидко та абсолютно точно сформувати таку структуру капіталу, яка точно відповідала б оптимальному [10, с. 225]. Тому виникла потреба враховувати не тільки оптимальну структуру капіталу корпорації, а й можливість і швидкість її досягнення.

У праці Г. Дональдсона були розроблені засади концепції субординації джерел [5], яка пізніше знайшла відображення і в працях інших учених [6, с. 190; 11, с. 31-32]. В основі концепції ієрархії джерел – заперечення припущення М. Міллера та Ф. Модільяні стосовно симетрії інформації між учасниками корпоративного управління.

Прихильники цього підходу вважають, що більшість корпорацій віддають перевагу внутрішнім джерелам фінансування, а на їх дивідендну політику впливають очікування щодо майбутніх доходів. Корпорації вкрай рідко змінюють дивіденди, тому в певні періоди виникає потреба в залученні фінансових ресурсів із зовнішніх джерел.

Зазначимо, що базові теорії структури капіталу, які набули розвитку в 50–70-ті роки минулого століття, значно модифікувалися під впливом змін, які насамперед стосуються ринків капіталу.

Зокрема, такі зміни відбулися і в теорії «ієрархії джерел». Окремі дослідники, які вивчали питання структури капіталу в умовах слабо розвинених фондових ринків, дійшли висновку, що ця теорія релевантна для даного типу ринків, але видозмінюється – корпорації передусім орієнтуються на використання внутрішніх джерел фінансування, але в разі виникнення дефіциту капіталу вони використовують додатковий випуск акцій, оскільки ринки облігацій слабо розвинені [12, с. 20-22].

Окреме місце в теоретичній концепції сучасної фінансової науки займають праці, присвячені ролі інформації. Низка досліджень щодо інформаційного забезпечення економічних процесів були відзначені Нобелівською премією в галузі економіки. Саме вони стали основою для поширення інформаційної парадигми в економічній науці.

На наш погляд, у цьому контексті насамперед необхідно звернути увагу на праці американського вченого Дж. Акерлофа, які вважаються класикою інформаційного напрямку в сучасній науці [16, с. 190]. Учений підкреслив необхідність розвитку поведінкової мікроекономіки, яка використовувала б уявлення, засновані на психологічних та соціологічних дослідженнях.

В свою чергу Дж. Стігліц ставив під сумнів висновки теорії Міллера–Модільяні щодо відсутності різниці у виборі між акціонерним та борговим капіталом під час прийняття рішень стосовно корпоративного фінансування. Зокрема, будь-який випуск цінних паперів на ринку він вважав сигналом для інвесторів, який впливає на їхню поведінку [17, с. 340].

Внаслідок розвитку теоретичних концепцій з'явилися сигнальні моделі структури капіталу, що ґрунтуються на положеннях про асиметрію інформації. В цьому контексті насамперед звернемо увагу на модель С. Росса [11, с. 35]. Її автор доводить, що за допомогою різноманітних фінансових рішень (використовуючи їх як сигнали) менеджери корпорації можуть певною мірою впливати на поведінку інших суб'єктів ринку. Більше того, менеджери зацікавлені у зростанні вартості корпорації, оскільки в такому разі вони отримують додаткову винагороду.

Виходячи з цього, збільшення боргового фінансування можна вважати позитивним ринковим сигналом, який свідчить про те, що менеджери передбачають високі прибутки у корпорації, тому й використовують борговий капітал. Відповідно після оголошення про залучення додаткового боргу капіталізація корпорації зростає, що збільшить її економічні вигоди, які будуть отримані менеджером.

Утім не виключений і випадок, коли менеджери своїми діями надаватимуть ринку неправдивий сигнал. Це може відбуватися, якщо в разі неправдивого сигналу їхні вигоди переважатимуть над вигодами за умов істинного сигналу.

Своєрідною з погляду обґрунтування фінансових рішень є модель, запропонована С. Маєрсом і Н. Майжлуфом [6; с. 190]. Зауважимо, що ця модель – одна з найпопулярніших теорій структури капіталу, заснованих на асиметрії інформації та сигнальному ефекті в корпоративних фінансах.

У цій моделі припускається, що менеджери діють в інтересах уже існуючих на момент прийняття рішень акціонерів. Об'єктивно інвестори проінформовані гірше, ніж менеджери, особливо стосовно інвестиційної політики корпорації. У таких умовах можлива значна недооцінка випуску акцій, що зробить навіть привабливий проект неприбутковим, оскільки в цьому разі значно зростає вартість капіталу.

Діючи в інтересах «старих» акціонерів, менеджери можуть взагалі відмовитися від випуску акцій. Отже, можна зробити висновок, що найпривабливішим є фінансування з внутрішніх джерел, потім – за рахунок боргу, а фінансування за рахунок емісії звичайних акцій можливе у виняткових випадках. Рекомендації, обґрунтовані в моделі С. Маєрса та Н. Майжлуфа, значною мірою повторюють висновки концепції «ієрархії джерел», описані вище.

Модель Гроссмана–Харта відображає структуру акціонерного капіталу корпорації та її вплив на можливість отримання контролю з боку двох домінуючих груп менеджерів [13, с. 120-122]. Перша група націлена на максимізацію прибутку, тобто фактично діє раціонально з погляду самої корпорації та її акціонерів («справедливі» менеджери). Друга група намагається використовувати корпорацію для задоволення власних потреб (менеджери з «приватними» інтересами).

Автори цієї теорії стверджують, що структура акціонерного капіталу корпорації повинна сприяти діяльності менеджерів з першої групи. Для цього доцільно використовувати пайові фінансові інструменти з різними правами голосу та різними дивідендними правами.

Група менеджерів із «приватними» інтересами пропонує більшу ціну за акції з правами голосу, тоді як «справедливі» менеджери будуть боротися за акції з високими дивідендними правами. Тому в акціонерному капіталі доцільно виділити два класи акцій – з високими дивідендними правами та з високими правами голосу, що дасть можливість чітко визначити різні групи менеджерів.

Незважаючи на свою логічність і послідовність, зазначена модель значною мірою є абстракцією, оскільки вона не враховує, зокрема, законодавчих обмежень, що накладаються законодавством на випуск пайових цінних паперів із різними голосуючими та дивідендними правами.

Модель Уелша базується на тому, що всі інвестори володіють однаковою інформацією, яка, проте, відрізняється від інформації менеджерів [14, с. 115]. У свою чергу, на фондовому ринку можна виділити дві групи корпорацій:

- перспективні;
- неперспективні.

Виходячи з асиметрії інформації, інвестор не може достатньо точно визначити характер кожної корпорації та віднести її до однієї з груп. Тобто можлива ситуація, коли за акції перспективних компаній інвестор сплатуватиме «звичайну» ціну.

Основне завдання менеджерів перспективної корпорації – подати сигнал про свій статус, який має бути оцінений інвесторами. Такий сигнал – величина недооцінки акцій під час первинного розміщення. Для неперспективних компаній недооцінка їх первинних випусків згубна, оскільки надалі вони не мають можливості виправити ситуацію.

Модель Харріса–Равіва базується на тому, що менеджери корпорації вибирають розмір боргу так, щоб максимізувати і свої власні вигоди [15, с. 314-315]. Економічні вигоди менеджерів формуються двома способами – через доходи за акціями (дивіденди та курсові різниці) та через доходи від контролю. Менеджери можуть вкласти в компанію певну суму, яка обмежена наявними у них власними ресурсами. Тобто інвестиції менеджерів у корпорацію обмежені.

Чим більше боргів, тим менша частина капіталу фінансується за допомогою випуску акцій. Отже, менеджери можуть у цьому разі зберегти або збільшити свою частку в компанії. Чим більша частка акцій у розпорядженні менеджерів, тим менша можливість поглинання. Навіть у разі поглинання екс-менеджери зберігатимуть свої доходи від акцій. Таким чином, менеджери корпорацій вибирають частку боргового фінансування залежно від того, як вони ставляться до поглинання, і від можливостей отримання доходів із кожного джерела.

Слід згадати також і про теорії дивідендної політики, які є одним із напрямів теорії структури капіталу. На наш погляд, можна стверджувати про існування в західній фінансовій науці на початок 80-х років XX ст. різних напрямів щодо дивідендної політики корпорації, сутність яких полягає в такому:

- по-перше, дивіденди взагалі не відіграють жодної ролі у фінансовій стратегії;
- по-друге, корпорації для максимізації своєї вартості мусять платити високі дивіденди;
- по-третє, корпорації для максимізації своєї вартості повинні платити низькі дивіденди.

Загалом жоден із напрямів не здобув статусу домінуючого, а дискусія щодо їх практичної значимості триває й нині.

Останні десятиліття XX ст. та початок XXI ст. характеризуються стрімким розвитком фондових ринків. Поява нових технологій торгівлі, принципово нових інструментів та інститутів суттєво змінила принципи діяльності корпорацій у сфері фінансування. Такі процеси, з одного боку, значно розширили можливості використання фінансових інструментів у процесі управління корпоративними фінансами; з другого – визначили появу нових факторів у фінансовій діяльності корпорацій, зокрема, пов'язаних з інформацією.

Висновки з проведеного дослідження. Узагальнюючи аналіз теоретичних концепцій управління структурою капіталу корпорацій та дивідендної політики, зазначимо таке:

1. Дослідження питань, пов'язаних з корпоративним фінансуванням, має надзвичайно велике значення з погляду розвитку сучасного корпоративного сектору. Незважаючи на існування вагомих наукових розробок, які пояснюють причини вибору між різними джерелами фінансування, стосовно цих проблем триває гостра наукова дискусія. Зауважимо, що загалом не можна навести прикладу жодної теорії чи моделі, яка була б повною мірою адаптована до прагматичних рішень і не піддавалася б критиці. Аналогічний висновок можна зробити і стосовно теорій дивідендної політики.

2. Політика сучасних корпорацій щодо управління структурою капіталу та дивідендною політикою значною мірою буде формуватися під впливом уявлень та стереотипів менеджерів щодо вибору співвідношення між акціонерним та борговим капіталом, а також щодо розподілу прибутку. Окрім того, в прагматичній площині все більшої ролі набуватиме інформація, як економічний ресурс.

3. Разом з тим можна прогнозувати суттєві зміни в теоретичній концепції структури капіталу корпорації у відповідь на посилення турбулентності зовнішнього фінансового середовища, у яких вони функціонують. Уже на сучасному етапі з'явилися праці, які визнають об'єктивну неможливість сформувати структуру капіталу, яка повною мірою відповідала б розрахунковому оптимальному значенню.

Сучасна теоретична концепція структури капіталу та дивідендної політики, по суті, включає цілу низку наукових напрямів, які часто обґрунтовують зовсім протилежні рекомендації. Водночас існування «білих плям» показує, що зазначений напрям фінансової теорії буде активно розвиватися, а результати досліджень значною мірою змінюватимуть фінансування сучасних корпорацій.

Література

1. Modigliani F. The Cost of Capital, Corporation Finance and the Theory of Investment / F. Modigliani, M.H. Miller // American Economic Review. – 1958. – June. – P. 261–297.
2. Weiss L.A. Bankruptcy resolution: Direct costs and violation of priority of claims / L. A. Weiss // Journal of Financial Economics. – 1990. – Vol. 27. – P. 255–311.
3. Росс С. Основы корпоративных финансов / С. Росс, Р. Вестерфилд, Б. Джордан ; пер. с англ. – М. : Лаборатория базовых знаний, 2000. – 566 с.
4. Брейли Р. Принципы корпоративных финансов : учеб. / Р. Брейли, С. Майерс. – М. : Олимп-Бизнес, 1997. – 1120 с.
5. Donaldson G. Corporate debt capacity: a study of corporate debt policy and the determination of corporate debt capacity / G. Donaldson. – Boston : Harvard Graduate School of Business Administration, 1961.
6. Myers S. Corporate financing and investment decisions when firms have information that investors do not have / S. Myers, N. Majluf // Journal of financial economics. – 1984. – Vol. 13. – P. 187–221.
7. Modigliani F. Taxes and the Cost of Capital: A Correction / F. Modigliani, M.H. Miller // American Economic Review. – 1963. – June. – P. 433–443.
8. Miller M.H. Debt and Taxes / M.H. Miller // The Journal of Finance. – 1977. – Vol. 32, No. 2.
9. Andrade G. How Costly is Financial (Not Economic) Distress? Evidence from Highly Leveraged Transactions that Became Distressed / G. Andrade, S. N. Kaplan // NBER Working Paper 6145, 1997.
10. Shyam-Sander L. Testing Static Tradeoff against Pecking Order Models of Capital Structure / L. Shyam-Sander, S.C. Myers // Journal of Financial Economics. – 1999. – Vol. 51. – P. 219–244.
11. Ross S. The determinants of financial structure: the incentive signaling approach / S. Ross // Bell Journal of Economics. – 1977. – Vol. 8. – P. 23–40.
12. Chen J.J. Determinants of Capital Structure of Chinese-listed Companies / J.J. Chen // Economic Change and Restructuring. – 2004. – Vol. 38 (1). – P. 1–35.
13. Grossman S. Corporate financial structure and managerial incentives / S. Grossman, O. Hart. – Chicago : University of Chicago Press, 1982. – 224 p.
14. Welch I. Capital Structure and Stock Returns / I. Welch // Journal of Political Economy. – 2004. – Vol. 112. – P. 106–131.

15. Harris M. The Theory of Capital Structure / Milton Harris, Artur Raviv // The Journal of Finance. – 1991. – Vol. 46, No. 1. – P. 297–355.
16. Akerlof G. The Market for Lemons: Quality Uncertainty and the Market Mechanism / George Akerlof // Quarterly Journal of Economics. – 1970. – Vol. 84 (3). – P. 488–500.
17. Stiglitz J.F. Equilibrium in product markets with imperfect information / J.F. Stiglitz // The American economic review. – 1979. – Vol. 69. – P. 339–345.

References

1. Modigliani, F. (1958), "The Cost of Capital, Corporation Finance and the Theory of Investment", *American Economic Review*, vol. 6, pp. 261–297.
2. Weiss, L. (1990), "Bankruptcy resolution: Direct costs and violation of priority of claims", *Journal of Financial Economics*, vol. 27, pp. 255–311.
3. Ross, S. Vesterfield, B. and Jordan, B. (2000), *Osnovy korporativnykh finansov* "Fundamentals of Corporate Finance", *Laboratoria Bazovih Znaniy*, Moscow, Russia.
4. Brejli, R. and Mayyers, S. (1997), *Printsipy korporativnykh finansov* [Principles of Corporate Finance], *Olimp-Bizness*, Moscow, Russia.
5. Donaldson, G. (1996), "Corporate debt capacity: a study of corporate debt policy and the determination of corporate debt capacity", *Harvard Graduate School of Business Administration*, Boston, USA.
6. Myers, S. (1984), "Corporate financing and investment decisions when firms have information that investors do not have", *Journal of financial economics*, vol. 13, pp. 187–221.
7. Modigliani, F. and Miller, M. (1963), "Taxes and the Cost of Capital: A Correction", *American Economic Review*, June, pp. 433–443.
8. Miller, M. (1977), "Debt and Taxes", *The Journal of Finance*, vol. 32, no. 2.
9. Andrade, G. and Kaplan, S. (1977), "How Costly is Financial (Not Economic) Distress? Evidence from Highly Leveraged Transactions that Became Distressed", *NBER Working Paper*, 6145.
10. Shyam-Sander, L. and Myers, S. (1999), "Testing Static Tradeoff against Pecking Order Models of Capital Structure", *Journal of Financial Economics*, vol. 51, pp. 219–244.
11. Ross, S. (1977) "The determinants of financial structure: the incentive signaling approach", *Bell Journal of Economics*, vol. 8, pp. 23–40.
12. Chen, J. (2004) "Determinants of Capital Structure of Chinese-listed Companies", *Economic Change and Restructuring*, vol. 38 (1), pp. 1–35.
13. Grossman, S. and Hart, O. (1982), "Corporate financial structure and managerial incentives", *University of Chicago Press*, Chicago, USA.
14. Welch, I. (2004), "Capital Structure and Stock Returns", *Journal of Political Economy*, vol. 112, pp. 106–131.
15. Harris, M. and Raviv, M. (1991), "The Theory of Capital Structure", *The Journal of Finance*, vol. 46, no. 1, pp. 297–355.
16. Akerlof, G. (1970), "The Market for Lemons: Quality Uncertainty and the Market Mechanism", *Quarterly Journal of Economics*, vol. 84 (3), pp. 488–500.
17. Stiglitz, J. (1979), "Equilibrium in product markets with imperfect information", *The American economic review*, vol. 69., pp. 339–345.

УДК [334.7:331.105-057.16](477)

Матвійчук Н.М.,
к.е.н., доцент кафедри економіки природокористування
та економічної теорії
Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки

АУТСТАФІНГ: СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Matviichuk N.M.,
cand.sc.(econ.), associate professor of the department
of environmental economics and economic theory,
Lesya Ukrainka Eastern European National University

OUTSTAFFING: CONDITION AND PROBLEMS OF IMPLEMENTATION IN UKRAINE

Постановка проблеми. Динамічність бізнесу вимагає постійних змін у виробництві, маркетингових стратегіях та кадровій політиці підприємств. Особливо актуальними є питання впровадження нових технологій управління персоналом та мінімізації адміністративних витрат, серед яких важлива роль належить аутстафінгу. Послуга аутстафінгу як нетипова форма зайнятості є особливо актуальною сьогодні як альтернатива неофіційної зайнятості, що дає можливість роботодавцю залишити працівника офіційно працевлаштованим, хоча й в штаті іншої компанії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем аутстафінгу займалися такі

науковці, як О. Грішнова, О. Заїчко [1], О. Ачкасова [2], І. Хохлова [3], Н. Гавловська, Ю. Якимець [4], О. Когут [5], Г. Домбровська, І. Геращенко [6] та ін. Незважаючи на наявність досліджень з цих питань, варто відмітити, що законодавством України конкретно не регламентовано надання послуг аутстафінгу, аутсорсингу та лізингу персоналу. Такі поняття в нормативно-правових актах взагалі відсутні. Аутстафінг класифікується згідно з Податковим кодексом як послуга з надання персоналу, а згідно зі ст. 36 Закону України «Про зайнятість» – як «наймання працівників для подальшого виконання ними роботи в Україні у інших роботодавців» [7]. Відповідно технології аутстафінгу потребують подальшого правового регулювання та дослідження. Насамперед мало дослідженими є питання виведення за штат персоналу певного напрямку, механізми юридичної відповідальності перед найманим працівником в разі настання нечасного випадку тощо.

Постановка завдання. Метою статті є визначення особливостей та проблем впровадження аутстафінгу на вітчизняних підприємствах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «аутстафінг» має англomовне походження від двох слів: «out» і «staffing», що у перекладі означає «out» – вивід, «staffing» – штат, тобто виведення за штат. Тобто дана послуга передбачає переведення частини працівників зі штату підприємства в штат спеціальної аутстафінгової компанії, яка бере на себе повну юридичну відповідальність за персонал, включаючи ведення кадрового діловодства й бухгалтерії, виплату заробітної плати з відрахуванням зборів до соціальних фондів, прийом на роботу, звільнення, вирішення трудових спорів тощо, оформлення щорічних відпусток, лікарняних листів, відряджень, здійснення соціального і медичного страхування [1, с. 11]. При цьому працівники фактично працюють на одному підприємстві, а числяться на іншому.

Варто відмітити, що аутстафінг разом із аутсорсингом і лізингом персоналу відноситься до нетипових форм зайнятості. Зазначені технології є близькими за своєю суттю і тому деякими науковцями не завжди правильно трактуються. Так, Домбровська Г., Геращенко І. ототожнюють аутстафінг та аутсорсинг [6], а Гавловська Н. і Якимець Ю., називаючи приклади успішного застосування аутстафінгу в Україні, прирівнюють лізинг персоналу до аутстафінгу [4]. Ачкасова О.В. стверджує, що здійснення аутстафінгу має передбачати як переведення наявних працівників підприємством-замовником до штату провайдера, так і можливість оренди працівників, підібраних провайдером за заздалегідь визначеними критеріями [2, с. 97]. Тобто автор лізинг персоналу відносить до аутстафінгу.

Вважаємо, що ці поняття ототожнювати ні в якому разі не можна. На перший погляд аутстафінг схожий на лізинг персоналу, але між ними існують суттєві розбіжності. При лізингу співробітники постійно знаходяться в штаті компанії-провайдера. Якщо вони потрібні компанії-клієнтові, то вони працюють в неї певний час, а при відсутності потреби відправляються іншим замовникам. Тобто лізинг представляє собою оренду персоналу. У випадку з аутстафінгом, поки співробітники потрібні певному підприємству, то вони знаходяться в штаті аутстафінгової компанії, як тільки потреба в них зникає, їх просто звільняють. Отже, лізингом таку процедуру називати необґрунтовано, оскільки працівників не беруть в оренду, а навпаки – виводять зі штату підприємства. При використанні аутсорсингу купується певна послуга, а не праця конкретних спеціалістів. Як правило, на аутсорсинг переводять роботи, що необхідні для підтримання життєзабезпечення компанії, але не є профільними для неї: обслуговування комп'ютерних мереж, логістику, маркетингові дослідження, прибирання приміщень [8, с. 98].

Необхідність використання аутстафінгу може бути зумовлена такими факторами, як:

- обмеження законодавством, статутним договором чисельності працівників;
- прагнення зберегти або отримати статус малого підприємства з подальшими фінансовими та податковими перевагами;
- наміри тимчасово або періодично (у разі сезонних робіт) виконувати певний обсяг робіт в окремому регіоні, не відкриваючи при цьому філію або представництво;
- необхідність оформлення працівників на випробувальний термін для оцінки результатів їх роботи, не покладаючи при цьому на себе додаткових зобов'язань;
- потреба у скороченні адміністративних витрат на управління персоналом та обсягів роботи фінансового відділу й служби персоналу тощо [2].

Таким чином процедура аутстафінгу дає змогу підприємствам уникнути юридичної відповідальності у відносинах з персоналом, швидко та безпроблемно звільнити працівників, виведених за штат, уникнути трудових спорів та ін. Виводячи за штат непрофільних працівників, зростає можливість сконцентруватися на основному напрямку роботи підприємства.

Згідно зі ст. 39 Закону України «Про зайнятість», роботодавці, які наймають працівників для подальшого виконання ними роботи в Україні в іншого роботодавця, зобов'язані виплачувати працівникові заробітну плату в розмірі, не нижчому, ніж розмір мінімальної заробітної плати та заробітної плати, яку отримує працівник у роботодавця за виконання такої ж роботи. Отже, найманий працівник, офіційно працевлаштований в штаті аутстафінгової компанії, має відповідний пакет передбачених законом соціальних гарантій.

В суму оплати аутстафінгових послуг включаються: заробітна плата кожного співробітника, податок з доходів фізичних осіб, єдиний соціальний внесок, а також комісія за послуги аутстафінгера [1, с. 12-13]. Винагорода провайдеру за надання даної послуги складає фіксовану суму (в середньому 350 грн. за особу), або відсоток від фактичної заробітної плати працівника (в середньому від 10 до 30 %), або певний відсоток від мінімальної заробітної плати, встановленої законодавством [2, с. 96].

В Україні аутстафінг може використовуватися підприємствами будь-якої форми власності, крім державної. Компанії-провайдери, які пропонують послуги з надання персоналу, повинні мати спеціальний дозвіл на здійснення своєї діяльності [7]. Станом на 7 жовтня 2015 р. згідно з даними переліку суб'єктів господарювання, які надають послуги з посередництва у працевлаштуванні, та суб'єктів господарювання, які здійснюють наймання працівників для подальшого виконання ними роботи в Україні в інших роботодавців, Державною службою зайнятості України зареєстровано 678 суб'єктів. Серед них: дочірнє підприємство "Перша Аутстафінгова компанія", товариство з обмеженою відповідальністю "Фарм Рост Аутстафінг", компанія «Вікторія», що згідно з чинним законодавством можуть надавати аутстафінгові послуги. Аналіз ринку аутстафінгових послуг показує, що в Україні існує лише декілька великих аутстафінгових агентств, які паралельно надають послуги аутсорсингу та лізингу персоналу.

Так як аутстафінгові послуги є відносно новою сферою в порівнянні з традиційними галузями економіки, ринок аутстафінгу глибоко не оцінювався. Згідно з першими дослідженнями, які були проведені групою компаній «Promotion Staff», 60% міжнародних і національних компаній в Україні користується або користувались раніше послугами аутстафінгу, 30% – ніколи не використовували і не мають наміру користуватись цією послугою в майбутньому, а 10% – ніколи не користувались, але мають намір скористатись працевлаштуванням персоналу відповідно до моделі аутстафінгу. Тобто 60% компаній – цільові споживачі послуг, що забезпечують стабільність ринку в майбутньому, 10% – потенційні користувачі послуг в перспективі, 30% компаній, що не користуються послугами – потужний потенціал для росту ринку в майбутньому [9]. За оцінками групи компаній «Promotion Staff», загальна чисельність аутстафінгового персоналу в 2013 р. склала 25 тис. працівників.

На практиці підприємства виводять «за штат» допоміжний персонал, непрофільних працівників, які не мають безпосереднього відношення до основного виробництва, – секретарів, системних адміністраторів, кур'єрів або бухгалтерів, водіїв, IT-спеціалістів (за винятком комп'ютерних фірм), маркетологів (за винятком рекламних агентств), прибиральників, а також тимчасових працівників, нових працівників, в потенціалі яких компанія ще невпевнена, та інші неконкурентоспроможні категорії персоналу [6, с. 17]. Так, за статистикою компаній-провайдерів послуг із аутстафінгу, 46% замовлень припадає на адміністративний персонал, 24% – на фінансистів середнього рівня, 14% – IT-спеціалістів, 10% – топ-менеджерів, 6% – робочі спеціальності. Серед компаній, які використовують послуги аутстафінгу в Україні, слід виділити: «МТС» (на основі договорів аутстафінгу працюють оператори), «Київстар» (працівники Call-центрів та менеджери нижчого рівня), «Альфа-банк» (за договором аутстафінгу працює більше сотні IT-співробітників, які оформлені в компанії Ventra Employment), «Cisco Україна» (фахівці з IT, маркетологи, аудитори, бухгалтери, продавці тощо), «Samsung Україна» (спеціалісти з просування товарів, бухгалтери, продавці тощо) [4; 8].

Найчастіше послугами аутстафінгу користуються виробничі компанії, зокрема фармацевтичні – Ratiofarm, Arterium, Mepha та інші, причому за штат вони виводять не фармацевтів, а передусім IT-спеціалістів. На другому місці торговельні мережі, наприклад, Комфі, Фокстрот, Фуршет, Brocard, Секунда [1, с. 11].

Аутстафінгові послуги дуже зручні саме для роботодавця, причому вигода зростає, коли чисельність виведених за штат працівників, є вагомим. Незважаючи на недоліки аутстафінгу, його починають впроваджувати українські компанії. Однак такі послуги не набули значного поширення через відсутність законодавчих документів, які б у повному обсязі регулювали взаємовідносини компанії-замовника, компанії-провайдера і працівника, якого наймають на роботу за допомогою аутстафінгу. Іншою причиною повільного поширення аутстафінгу є необізнаність та побоювання компаній, які потребують послуг аутстафінгу, але не застосовують їх.

Використання аутстафінгу несе найбільші ризики для найманих працівників, оскільки фактично працівник оформлений офіційно, але не в тій компанії, де він реально працює. Таким чином, запис в його трудовій книжці не відповідає реальності. Пропозиція оформитись на роботу через іншу компанію, яка фактично не здійснює жодної діяльності, дуже насторожує працівників. Ще одна причина, по якій багато працівників відмовляються ставати аутстафінгерами, – це відсутність у компанії-провайдера, в якій вони формально будуть оформлені в штат, відомого імені, бренду, суспільного іміджу. Ці психологічні фактори впливають на думку працівників про аутстафінг у цілому і змушують багатьох відмовлятися від роботи в досить престижних компаніях [3, с. 147]. Відношення до переведення в аутстафінгову компанію аналогічне, як і відношення до вимушеного переведення на іншу посаду. Без детального обговорення індивідуально з кожним працівником не обійтись. Хоча більшість компаній, які користуються аутстафінгом, є постійними клієнтами, що протягом багатьох років тримають тих самих працівників в штаті аутстафінгової компанії. Просто компаніям так зручніше працювати зі своїм персоналом.

Використання аутстафінгу без достатнього законодавчого регламентування призводить до виникнення спірних питань, пов'язаних із особливими умовами праці, компенсаціями, нарахуванням трудового стажу, роботою в шкідливих умовах тощо [4]. Варто надзвичайно виважено відноситись до залучення на аутстафінг працівників замовником, діяльність котрого передбачає підвищений ризик травматизму та професійних захворювань. Адже в разі настання нещасного випадку на виробництві відповідальність перекладається на аутстафінгову компанію, яка не має можливості впливати на безпеку праці на виробництві.

Виходячи з цього, Міністерство регіонального розвитку та будівництва України в 2011 р. опублікувало лист № 23-13/1052/0/6-11, в якому не рекомендує використовувати аутстафінг в капітальному будівництві. Також заборонено виводити персонал за штат в тих сферах діяльності, де існує ліцензування, і де персонал повинен бути в штаті (охоронні послуги, фармацевтика тощо).

Домбровська Г. та Геращенко І. одним з недоліків аутстафінгу вважають слабку мотивацію в результатах праці найманого фахівця, оскільки працівники, виведені за штат, часто перетворюються на некомандних гравців і не дуже зацікавлені в результатах своєї праці [6, с. 8]. На наш погляд, ситуація є іншою – за допомогою політики «виведення за штат» працівників можна стимулювати їх працювати краще з метою повернення у штат компанії в майбутньому.

Враховуючи значну кількість загроз, які несе аутстафінг для найманих працівників, українські профспілки негативно ставляться до цього явища, в принципі, як і до інших нетипових форм зайнятості. Це пов'язано із низькою можливістю захисту працівника, неможливістю визначити, до кого адресувати вимоги через наявність фактичного і юридичного роботодавців [9, с. 54].

Незважаючи на значну кількість переваг для роботодавців та значну кількість недоліків для найманих працівників, аутстафінг є певним компромісом, що дозволяє хоча б частково задовольнити потреби обох сторін. Тобто зайнятість на умовах аутстафінгу для працівника краща, ніж безробіття і краща, ніж «тіньова», нелегальна зайнятість, але однозначно гірша порівняно зі стандартною офіційною зайнятістю [1, с. 11].

Висновки з проведеного дослідження. Отже, послуга аутстафінгу є доволі зручною для роботодавця – відсутні ризики накладення штрафів за невиплату, невчасну виплату заробітної плати або неправильне її нарахування; немає необхідності вести кадровий облік; економиться час на вирішення трудових спорів та конфліктів тощо. Незважаючи на переважання негативних наслідків аутстафінгу для найманих працівників над позитивними, для них така зайнятість є все-одно кращою, ніж неофіційне працевлаштування або безробіття. На даний час, в Україні послуги аутстафінгових компаній тільки починають впроваджуватися масово, що пов'язано з недостатньою законодавчою регламентованістю окремих питань щодо надання такої послуги.

Література

1. Грішнова О. Особливості організації та оплати праці за аутстафінгової зайнятості / О. Грішнова, О. Заїчко // Україна : Аспекти праці. – 2014. – № 8. – С. 10-14.
2. Ачкасова О.В. Організаційні та правові аспекти здійснення аутстафінгу в Україні / О.В. Ачкасова // Проблеми економіки. – 2014. – № 2. – С. 95-99.
3. Хохлова І.В. Аутстафінг (виведення за штат) персоналу: проблематика та перспективи в сучасних економічних умовах України [Електронний ресурс] / І.В. Хохлова. – Режим доступу: <http://www.ukr-socium.org.ua/Arhiv/Stati/4%202013/140-150.pdf>
4. Гавловська Н.І. Проблеми та перспективи застосування аутстафінгу в Україні / Н.І. Гавловська, Ю. Якимець [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/20_DNI_2013/Economics/5_142876.doc.htm
5. Когут О. О. Аутстафінг, аутсорсинг, лізинг персоналу: співвідношення понять та проблеми правового регулювання / О. О. Когут // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2015. – Випуск 2. – Том 2. – С. 52-55.
6. Домбровська Г.П. Аутстафінг в управлінні персоналом / Г.П. Домбровська, І.О. Геращенко // Вісник національного технічного університету ХПІ – 2010 – №62. – С. 15-22.
7. Закон України від 10.07.2012 р. № 5067-VI «Про зайнятість населення» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>
8. Карлін М.І. Можливості застосування лізингу персоналу і аутсорсингу в Україні [Електронний ресурс] / М.І. Карлін, О.В. Борисюк. – Режим доступу: <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/1629/3/zastosuv.pdf>
9. Analysis of demand for the outstaffing service in ukrainian market in 2013-2014 year [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.promotion-staff.com/exp/analiz-sprosa-na-uslugu-autstaffinga-personala-na-rynke-ukraine-v-2013-2014-godu/>

References

1. Hrishnova, O. and Zaichko, O. (2014), "Features of the organization and remuneration for outstaffing employment", *Ukrayina : Aspekty pratsi*, no. 8, pp. 10-14.
2. Achkasova, O.V. (2014), "Organizational and legal aspects of outstaffing in Ukraine", *Problemy ekonomiky*, no 2, pp. 95-99.
3. Khokhlova, I.V. (2013), "Outstaffing (output per state) : problems and perspectives in the current economic

environment Ukraine", available at: <http://ukr-socium.org.ua/Arhiv/Stati/4%202013/140-150.pdf>

4. Havlovska, N.I. and Yakymets, Yu. (2012), "Problems and perspectives of the implementation outstaffing in Ukraine", available at: http://rusnauka.com/20_DNI_2013/Economics/5_142876.doc.htm

5. Kohut, O.O. (2015), «Outstaffing, outsourcing, staff leasing: ratio concepts and problems of legal regulation», *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*, issue 2, vol. 2, p. 52-55.

6. Dombrovska, H.P. and Herashchenko I.A. (2010), «Outstaffing in human resources management», *Visnyk natsionalnoho tekhnichnoho universytetu KhPI*, no. 62, pp. 15-22.

7. Law of Ukraine "On Employment of Population" (2012), no. 5067-VI, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>

8. Karlin, M.I. and Borysiuk, O.V. «Possibilities of staff leasing and outsourcing in Ukraine» available at: <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/1629/3/zastosuv.pdf>

9. Analysis of demand for the outstaffing service in Ukrainian market in 2013-2014 year, available at: <http://promotion-staff.com/exp/analiz-sprosa-na-uslugu-autstaffinga-personala-na-rynke-ukraine-v-2013-2014-godu/>

УДК 339.9:364

Герман Л.Т.,
аспірант* кафедри міжнародної економіки
Тернопільського національного економічного університету

ІДЕНТИФІКАЦІЯ КРАЇН ЗА СОЦІАЛЬНИМИ ХАРАКТЕРИСТИКАМИ ГЛОБАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Herman L.T.,
graduate student of the department of international economics
Ternopil National Economic University

IDENTIFICATION OF COUNTRIES BY THE SOCIAL CHARACTERISTICS OF GLOBAL ECONOMIC DEVELOPMENT

Постановка проблеми. Глобалізація як новітнє явище кінця ХХ ст. відображає якісно новий етап у розвитку людської цивілізації, незважаючи на ті виклики, які вона принесла національним економікам. Проблема глобалізації перестала бути виключно економічною, натомість набула соціально-філософських ознак. Як зазначають науковці, глобалізація формує нові соціальні умови у всіх сферах [1], адже існуючі відмінності між країнами не обмежуються ціннісно-ідеологічними характеристиками, а є ознаками соціального існування. Тобто, глобалізація трактується як соціальний процес, який нівелює географічні кордони соціальних та культурних систем, як соціокультурна община або утворення [2, с. 3-4]. За таких умов глобальний економічний розвиток формується під впливом низки соціальних чинників і викликів [3], які і визначатимуть пріоритети його у майбутньому, та ідентифікацію країн у глобальному просторі. Разом з тим, глобальні економічні трансформації покликані гармонізувати соціальну політику та зменшити існуючі розбіжності у якості життя населення різних країн [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання соціальних аспектів глобалізації є предметом дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, аналітичних доповідей міжнародних та регіональних організацій, частиною стратегій розвитку національних економік. Соціальні аспекти глобалізації висвітлювали в своїх працях О. Білорус, С. Івашина, В. Сіденко, Я. Столярчук, І. Тимків, А. Філіпенко, Ю. Яковець та ін. Проте, незважаючи на значний внесок в теорію та практику соціалізації глобалізації, недостатньо уваги приділено соціальним характеристикам глобального економічного розвитку, що дозволяють провести ідентифікацію країн світу. Зазначене й обумовлює актуальність даної статті.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження позицій країн за соціальними характеристиками глобального економічного розвитку. В результаті поставленої мети в роботі слід вирішити наступні завдання: обґрунтувати роль соціальних чинників в глобальному розвитку; визначити соціальні характеристики глобального економічного розвитку; ідентифікувати країни за обраними для дослідження соціальними характеристиками.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кількісна оцінка будь-яких аспектів глобального економічного розвитку є складним процесом з наступних причин: для повноти аналізу потрібна уся вибірка країн, щоби продемонструвати існуючі тенденції в територіальному розрізі та за рівнем економічного розвитку країн; відсутність єдиної методології оцінки, тим більше національні показники в

*Науковий керівник: Іващук І.О. – д.е.н., професор

розрізі країн є іноді незіставними; жоден з існуючих нині індексних підходів не дає повної оцінки соціальним аспектам глобального економічного розвитку. Тому все частіше у таких дослідженнях за пріоритет береться якісний аспект оцінки, який відображає зміни теперішньої ситуації країн та світу порівняно із попередньою.

Країни, окрім природних та фінансових ресурсів, володіють й іншими, не менш цінними – це людські ресурси. Разом з тим, саме розвиток останніх перебуває в гострому конфлікті з процесами глобалізації, адже вона через фінансово-економічні трансформації змінила цивілізаційні цінності, котрі закладалися століттями. Впродовж десятиліть пріоритет у парадигмі глобального (а перед тим – світового) розвитку ставився на економічний розвиток країн з позицій виключно економічних характеристик: економічне зростання (через приріст ВВП), зовнішньоторговельна активність, інвестиційна привабливість і т.д. Коли у 1992 р. була проголошена концепція сталого розвитку та на початку XX ст. сформовані Цілі Розвитку Тисячоліття, вони заклали підвалини розуміння та необхідності вироблення єдиних підходів до адаптації людини як соціального елементу глобального економічного розвитку. Разом з тим, інтерпретуючи парадокс Лап'єра (невідповідність задекларованих цінностей реальній поведінці [5]) на глобальний економічний розвиток, зазначимо декларативність окремих ініціатив світової спільноти та небажання виконання схвалених стратегій країнами, що розвиваються. Протягом останніх десятиліть цей конфлікт та протистояння лише загострюються, адже соціальні установки у країн з відмінними показниками розвитку досить асиметричні. Так, не досягнуті Цілі Розвитку Тисячоліття; не реалізовані принципи сталого розвитку; очевидно є неможливість припинення збройних та військових конфліктів, що не лише погіршують економічні позиції країн, але знищують соціальну стабільність та забезпеченість їхнього населення, тим більше що більшість з них у своїй основі мають споживацькі інтереси – боротьба за території та їх ресурси; не зупинена демографічна криза та не вирішені питання забезпечення населення світу повноцінним харчуванням та питною водою, що у поєднанні із протекціоністськими торговельними заходами погіршує стан глобальної продовольчої безпеки у світі; просторова асиметрія доступу населення до послуг системи охорони здоров'я та отримання початкової освіти; зростання безробіття (в т. ч. у розвинених країнах) та вимушена трудова міграція та ін.

Саме ці передумови і деформують соціальний вимір глобального економічного розвитку, формуючи так звані полюси лідерства та маргіналів. Застосуємо індексний підхід та експертні оцінки для оцінки й аналізу соціального виміру глобального економічного розвитку. Пропонуємо виділити наступні індикатори, які відображають соціалізацію глобального економічного розвитку: системні, які враховують економічні, екологічні, соціальні аспекти – індекс людського розвитку (де враховується рівень економічного добробуту), індекс добробуту, індекс соціального прогресу та секторальні, які торкаються окремих аспектів соціалізації глобального розвитку – індекс освіти та рейтинг ефективності національних освітніх систем, індекс тривалості життя, глобальний індекс талантів, глобальний індекс голоду та ін.

Складовим елементом соціальної системи є освіта. В умовах глобалізації та формування постіндустріального суспільства знання є цінним ресурсом, саме тому забезпечення доступу населення в країнах, що розвиваються, до освітніх послуг задекларовано і в Цілях Розвитку Тисячоліття, адже у даній площині країни позиціонують досить асиметрично. Британська група Pearson розраховує рейтинг ефективності національних освітніх систем для 40 країн світу та поєднує оцінку когнітивних навиків та освітню підготовку [6]. За дослідженням 2014 р. лідерами були Південна Корея, Японія, Сінгапур, Гонконг, Фінляндія.

Індекс освіти визначається періодично з 1980 р. і є комбінованим: поєднує індекс освіченості населення (75%) та індекс сукупної частки тих, хто вчиться і отримує початкову, середню та вищу освіти (25%). Індекс освіти використовується при розрахунку Індексу людського розвитку. У 2013 р. серед 187 країн світу лідерами були Австралія, Нова Зеландія, Норвегія, Нідерланди, США, тоді як п'ятірку країн за найнижчим рівнем освіти склали Гвінея, Чад, Буркіна Фасо, Еритрея, Нігер. Україна посіла 30 місце [7].

Зважаючи на те, що охорона здоров'я є соціальною підсистемою глобального економічного розвитку, відтак базовою цінністю виступає доступ населення до якісних медичних послуг для збереження здоров'я. Разом з тим, не усі країни мають достатньо фінансових ресурсів для належного фінансування системи охорони здоров'я. Так, Всесвітня організація здоров'я складає рейтинг країн за одним із значимих показників соціалізації суспільства - за рівнем витрат на охорону здоров'я (у % до ВВП). Найвищий рівень витрат на охорону здоров'я у 2013 р. мали Тувалу (19,7%), США (17,1%), Маршалові острови (16,5%), Нідерланди (12,9%), Мікронезія (12,6%). Україна перебуває на 59 місці (7,8%) серед 190 країн. Найнижчі місця у рейтингу посідають: витрати близько 2% ВВП – Південний Судан, Катар, Лаос, Туркменістан, М'янма, 1,3% – Тимор-Лешті [8].

Динаміка показника тривалості життя за країнами із різним рівнем людського розвитку (табл. 2) вказує на позитивні зрушення впродовж останні 30 років, проте існує великий розрив між групами країн, що є черговою загрозою глобального економічного розвитку. Соціальний добробут країн

визначається і рівнем дитячої смертності, який високий в країнах, що розвиваються, незважаючи на покращення показників загалом по світу впродовж останніх десятиліть [10].

Таблиця 1

Рейтинг країн за індексом освіти, 2013

	Країна	Рік								
		1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2012	2013
1	Австралія	0,870	0,870	0,874	0,894	0,895	0,902	0,919	0,927	0,927
2	Нова Зеландія	0,760	0,772	0,794	0,864	0,885	0,908	0,917	0,917	0,917
3	Норвегія	0,666	0,699	0,750	0,805	0,870	0,910	0,907	0,910	0,910
4	Нідерланди	0,667	0,686	0,744	0,811	0,824	0,844	0,866	0,894	0,894
5	США	0,790	0,805	0,834	0,861	0,850	0,867	0,887	0,890	0,890
30	Україна	0,581	0,614	0,646	0,679	0,705	0,765	0,784	0,796	0,796
183	Гвінея						0,253	0,286	0,294	0,294
184	Чад					0,186	0,203	0,236	0,256	0,256
185	Буркіна Фасо						0,172	0,228	0,250	0,250
186	Еритрея							0,228	0,228	0,228
187	Нігер	0,060	0,070	0,084	0,098	0,118	0,149	0,184	0,198	0,198

Джерело: розробка автора за [7]

Під впливом економічних, соціальних та екологічних чинників суттєво різняться тривалість життя людей в різних країнах. Підтвердженням цього є показник тривалості життя (Life Expectancy Index), який розраховується ПРООН. Очікувана при народженні середня тривалість життя найвища у жителів Японії (83,6 років), Гонконгу (83,4), Швейцарії (82,6), Австралії (82,8), Італії (82,4), Сінгапуру (82,3), Ісландії (82,1), Іспанії (82,1). Тривалість життя українців – 68,5 років (124 місце серед 191 країни), у жителів Свазіленду найнижча тривалість життя – 45,6 років (у 1990 р. – 61 рік), що пов'язане із високим рівнем захворювань, як і в інших країнах-аутсайдерах [9].

Таблиця 2

Динаміка очікуваної тривалості життя при народженні в групах країн із різним рівнем людського розвитку

	Рік									
	1980	1985	1990	2000	2005	2009	2010	2011	2012	2013
Країни з дуже високим рівнем людського розвитку	73,3	74,4	75,4	77,6	79,4	79,6	79,7	79,9	80,1	80,2
Країни з високим рівнем людського розвитку	66,1	67,6	68,9	71,2	73,5	73,7	73,9	74,1	74,3	74,5
Країни із середнім рівнем людського розвитку	56,9	59,0	60,8	64,0	66,5	66,8	67,1	67,4	67,6	67,9
Країни із низьким рівнем людського розвитку	49,6	51,2	52,1	53,6	58,3	58,8	58,2	58,6	59,0	59,4

Джерело: розробка автора за [9]

Обмеженість фінансових ресурсів країн, демографічна криза та недостатність соціального забезпечення осіб похилого віку створює загрози світовій економіці [11]. За розрахунками ПРООН, у 2012 р. найвищі темпи приросту населення були в Катарі (15,2%), ОАЕ (12,3%), Бахреїні (11,1%), Південний Судан (5,3%), Ліберії (4,5%), тоді як в економічно розвинених країнах та країнах з перехідною економікою темпи приросту незначні [12]. Старіння населення залишається досі невирішеною проблемою, адже за прогнозами до 2050 р. частка населення похилого віку становитиме 22% від загального. У індексі якості життя та добробуту людей похилого віку, що розраховується міжнародною організацією HelpAge International за підтримки ООН, основними характеристиками обрано матеріальне забезпечення, стан здоров'я, освіта й зайнятість, умови вибору кращого життя. Найкращі умови для таких людей забезпечила Норвегія (індекс 93,4), тоді як найгірші умови існують в Афганістані (3,7). Україна перебуває на 82 місці серед 96 країн із значенням індексу 31 [13].

Індекс людського розвитку є одним із комплексних показників, який поєднує і економічну, і соціальну складову: рівень життя (ВНД на одну особу), очікувана тривалість життя, рівень освіченості населення. У 2010 р. Індекс людського розвитку було модифіковано із врахуванням нерівності та запропоновано наступні нові індекси: індекс людського розвитку, скоригований з урахуванням

соціально-економічної нерівності (ІЛРН), індекс гендерної нерівності (ІГН), індекс багатомірної бідності (ІББ). Лідерами за індексом людського розвитку у 2014 р. є Норвегія, Австралія, Швейцарія, Нідерланди, США, Німеччина, Нова Зеландія, Канада, Сінгапур, Данія [14].

Як зазначають дослідники, «в умовах соціально-економічного прогресу відбувається розширення поняття добробуту суспільства», який поєднує як матеріальні життєво-необхідні стандарти (дохід, споживання та багатство); здоров'я; освіту; особисті інтереси та види діяльності; право політичного голосу та управління; соціальні зв'язки та взаємовідносини; навколишнє середовище; безпеку [15]. Британським інститутом The Legatum Institute визначається індекс добробуту Legatum Prosperity Index для 142 країн за наступними категоріями суспільного добробуту: економіка, підприємництво; управління; освіта; здоров'я; безпека й захист; особиста свобода; соціальний капітал [16]. Лідером впродовж років залишається Норвегія, Україна посідає 70 місце, аутсайдерами залишаються Бурунді, Чад, Гаїті, Афганістан, Центральнаафриканська республіка.

У 2013 р. американською неприбутковою організацією «Social Progress Imperative» на всесвітньому форумі із соціального підприємництва «Skoll World Forum» в контексті соціалізації глобального економічного розвитку був запропонований Social Progress Index, який оцінює добробут суспільства, не використовуючи для аналізу показник ВВП. Основними критеріями Social Progress Index визначено наступні: 1) чи кожна людина має усе необхідне для виживання (їжу, воду, житло, безпеку); 2) чи кожному члену суспільства доступні елементи, що покращують якість життя (освіта, здоров'я, інформація, безпечне довкілля); 3) чи кожна людина може безперешкодно реалізувати свої можливості та розвиватися (права, свобода вибору, захист від дискримінації, доступ до світових знань). Зазначені показники формують підвалини соціалізації і відображають досягнуті результати (не витрати на охорону здоров'я, а тривалість та якість людського життя, не кількість законів проти дискримінації, а досягнутий прогрес у відчутті відсутності дискримінації) (табл. 3). Відповідно до даних дослідження [18], Україна за Social Progress Index у 2014 р. посіла 62 місце зі 132 країн, отримавши 64,9 балів, випередивши у рейтингу Грузію (66 місце), Росію (80 місце), Молдову (81 місце), Найкращі позиції в рейтингу Україна здобула щодо забезпечення базових людських потреб (77,98), тобто, продемонструвала високий доступ до їжі та базової медичної допомоги (95,11 балів).

Таблиця 3

Складові індексу соціального прогресу

Social Progress Index 2014		
Базові людські потреби	Фактори добробуту	Потенційні можливості
- харчування та базове медичне обслуговування	- доступність базової освіти	- особисті права
- вода та санітарні зручності	- доступ до інформації та зв'язку (комунікацій)	- персональна свобода і можливість вибору
- наявність житла	- охорона здоров'я і рівень смертності	- толерантність та інклюзія
- особиста безпека	- стійкість екосистеми (стан навколишнього середовища)	- доступ до вищої освіти

Джерело: розробка автора за [17]

Разом з тим, низьким залишається рівень особистої безпеки (57,48 балів). Щодо факторів добробуту, то у рейтингу Україна має значення 61,2. Високим в Україні залишається доступ до базової освіти (97,64 бали), тоді як доступ до інформації та зв'язку (57,09), охорона здоров'я та рівень смертності (51,82), стан навколишнього середовища (39,13 через низький рівень захисту довкілля та надмірні викиди вуглекислого газу) перебувають на низькому рівні. Щодо можливостей розвитку людини, то Україна отримала лише 55,33 бали, що пояснюється низьким рівнем захисту приватної власності (30 балів), гендерної нерівності (44 бали), толерантності до іммігрантів (38 балів) [17].

Індекс соціального прогресу підтверджує зростання ролі соціальних чинників у глобальному економічному розвитку, разом з тим, вказує на нестійкий зв'язок між економічним добробутом (ВВП на одну особу) та рівнем соціального розвитку. Традиційно вважалося, що високий рівень соціального розвитку можуть забезпечити країни із високим рівнем ВВП на одну особу. Так, Нова Зеландія із ВВП на одну особу 25858 дол. США посідала у 2014 р. перше місце в рейтингу, тоді як останнє місце належить Чаду із ВВП на одну особу у розмірі 1870 дол. США. Разом з тим, наприклад, Норвегія посідає лише п'яте місце (ВВП на одну особу 47546 дол. США), тоді як Нова Зеландія – перше місце, маючи майже вдвічі менший ВВП на одну особу (табл. 4). Підтвердили дану тезу й позиції країн у рейтингу 2015 р., де лідерами визначилися Нова Зеландія, Швейцарія, Ісландія, Нідерланди, Норвегія, Швеція, але ВВП на одну особу у них значно різниться.

Таблиця 4

Топ-10 країн-лідерів та 10 країн-аутсайдерів за показником Social Progress Index 2015

Лідери				Аутсайтери			
Місце	Країна	Бал	ВВП на особу, дол. США	Місце	Країна	Бал	ВВП на особу, дол. США
1.	Нова Зеландія	88,24	25857	123.	Нігерія	42,65	2335
2.	Швейцарія	88,19	39293	124.	Пакистан	42,40	2402
3.	Ісландія	88,07	33880	125.	Ємен	40,23	2145
4.	Нідерланди	87,37	36438	126.	Нігер	40,10	674
5.	Норвегія	87,12	47547	127.	Ангола	39,93	5262
6.	Швеція	87,08	34945	128.	Судан	38,45	1894
7.	Канада	86,95	35936	129.	Гвінея	37,41	921
8.	Фінляндія	86,91	31610	130.	Бурунді	37,33	483
9.	Данія	86,55	32363	131.	Центрально-африканська республіка	34,17	943
10.	Австралія	86,10	35669	132.	Чад	32,60	1870

Джерело: розробка автора за [17]

Загалом, в основу Індексу соціального прогресу закладений достатньо повний спектр даних – від основних потреб, таких як охорона здоров'я, до ресурсів і гарантій забезпечення перспектив, таких як одержання освіти і реалізація прав. Він є якісно новим інструментом для колективної відповідальності та забезпечення реалізації соціальної складової глобального економічного розвитку.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, за результатами проведеного дослідження сформовано систему уявлень про соціальну трансформацію глобального економічного розвитку, проведено ідентифікацію країн за обраними соціальними характеристиками та доведено їх асиметрію. До перспектив подальшого зменшення впливу соціальних викликів на глобальний економічний розвиток пропонуємо віднести: соціальна орієнтація на задоволення потреб людини; подолання соціальної диференціації; забезпечення взаємозв'язку між економічним зростанням та соціальним прогресом.

Література

1. Киш Э. Философия глобализации [Електронний ресурс] / Э. Киш // Век глобализации. – 2010. – № 2. – С. 16–32. – Режим доступу: <http://www.socionauki.ru/book/files/kdvg/048-064.pdf>
2. Удовик С.Л. Глобализация: семиотические подходы / С.Л. Удовик. – М. : Рефл-бук; К. : Ваклер, 2002. – 480 с.
3. Смирнов І.Г. Соціальні виклики глобалізації: український кон / І.Г. Смирнов // Зовнішня торгівля, економіка, фінанси, право. – 2012. – № 1. – С. 61-70.
4. Маркозова О.О. Соціальна складова глобалізації / О.О. Маркозова // Materialy VIII mezinarodni vedecko-prakticka konference Moderni vymozenosti vedy. – Praha, 2012. – 72 stran. – 41-44 p. [Electronic Resource]. – Mode of access: http://www.rusnauka.com/4_SND_2012/Politologia/7_100018.doc.htm
5. Копець Л.В. Класичні експерименти в психології [навч. посіб.] / Л.В. Копець. – К. : Києво-Могилянська академія, 2010. – 283 с.
6. Index – Which countries have the best schools? [Electronic Resource]. – Mode of access: <http://thelearningcurve.pearson.com/index/index-ranking>
7. Education index. Human Development Report [Electronic Resource]. – Mode of access: <http://hdr.undp.org/en/content/education-index>
8. Health expenditure ratios, all countries, selected years Estimates by country. Global Health Observatory data repository [Electronic Resource]. – Mode of access: <http://apps.who.int/gho/data/node.main.75>
9. Life expectancy at birth (years) Human Development Report [Electronic Resource]. – Mode of access: <http://hdr.undp.org/en/69206>
10. Levels and Trends in Child Mortality 2014 [Electronic Resource]. – Mode of access: http://www.unicef.org/media/files/Levels_and_Trends_in_Child_Mortality_2014.pdf
11. Женчак О.В. Наслідки прогресуючого старіння населення та його вплив на економічні, демографічні і соціально-політичні фактори [Електронний ресурс] / О.В. Женчак // Вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова : Сер. Економіка. – 2012. – Вип. 2. – С. 85-92. – Режим доступу: http://visnyk_econom.onu.edu.ua/2012_17/10.pdf.
12. World Population Prospects [Electronic Resource]. – Mode of access: <http://www.un.org/en/development/desa/population/index.shtml>
13. Global AgeWatch Index 2014: Insight report, summary and methodology [Electronic Resource]. – Mode of access: <http://www.helppage.org/global-agewatch/reports/global-agewatch-index-2014-insight-report-summary-and-methodology/>
14. Human Development Report 2014 Sustaining Human Progress: Reducing Vulnerabilities and Building Resilience [Electronic Resource]. – Mode of access: <http://hdr.undp.org/en/2014-report>

15. Гузь М. М. Аналіз показників економічного та суспільного добробуту населення [Електронний ресурс] / М.М. Гузь // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2012. – Вип. 36. – С. 66-74. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/pprbsu_2012_36_9.pdf
16. Legatum Prosperity Index. 2014 [Electronic Resource]. – Mode of access: <http://www.li.com/activities/publications/2014-legatum-prosperity-index>
17. Social Progress Index [Electronic Resource]. – Mode of access: <http://www.socialprogressimperative.org>
18. Грін М. Що Індекс соціального прогресу може розказати про вашу країну? [Electronic Resource]. – Mode of access: http://www.ted.com/talks/michael_green_what_the_social_progress_index_can_reveal_about_your_country?language=uk

References

1. Kish, E. (2010), "Philosophy globalization", *Age of Globalization*, available at: <http://www.socionauki.ru/book/files/kdvg/048-064.pdf>
2. Udovik, S.L. (2002), *Globalizatsiya: semioticheskiye podkhody* [Globalization: semiotic approaches], Refl-buk, Moscow, Russia, 480 p.
3. Smyrnov, I.H. (2012), "The social challenges of globalization: Ukrainian con", *Zovnishnia torhivlia, ekonomika, finansy, pravo*, no. 1, pp. 61-70.
4. Markozova, O.O. (2012), "The social component of globalization", available at: http://www.rusnauka.com/4_SND_2012/Politologia/7_100018.doc.htm
5. Kopets, L.V. (2010), *Klasychni eksperymenty v psykholohii* [Classic experiments in psychology], Kyievo-Mohylianska akademiia, Kyiv, Ukraine, 283 p.
6. Index – Which countries have the best schools? available at: <http://thelearningcurve.pearson.com/index/index-ranking>
7. Education index. Human Development Report, available at: <http://hdr.undp.org/en/content/education-index>
8. Health expenditure ratios, all countries, selected years Estimates by country. Global Health Observatory data repository available at: <http://apps.who.int/gho/data/node.main.75>
9. Life expectancy at birth (years) Human Development Report, available at: hdr.undp.org/en/69206
10. Levels and Trends in Child Mortality 2014, available at: http://unicef.org/media/files/Levels_and_Trends_in_Child_Mortality_2014.pdf
11. Zhenchak, O.V. (2012), "The consequences of the progressive aging of the population and its impact on economic, demographic and socio-political factors", available at: http://visnyk_econom.onu.edu.ua/2012_17/10.pdf
12. World Population Prospects, available at: <http://un.org/en/development/desa/population/index.shtml>
13. Global AgeWatch Index 2014: Insight report, summary and methodology, available at: <http://helpage.org/global-agewatch/reports/global-agewatch-index-2014-insight-report-summary-and-methodology/>
14. Human Development Report 2014 Sustaining Human Progress: Reducing Vulnerabilities and Building Resilience, available at: <http://hdr.undp.org/en/2014-report>
15. Huz, M.M. (2012), "Analysis of economic and social welfare", available at: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/pprbsu_2012_36_9.pdf
16. Legatum Prosperity Index. 2014, available at: <http://li.com/activities/publications/2014-legatum-prosperity-index>
17. Social Progress Index, available at: <http://socialprogressimperative.org>
18. Grin, M. "What the social progress index can reveal about your country?", available at: http://ted.com/talks/michael_green_what_the_social_progress_index_can_reveal_about_your_country?language=uk

ЕКОНОМІКА ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ

УДК 338.432:330.131.7:658

Гаврик О.Ю.,
к.е.н., асистент
Свиноус І.В.,
д.е.н., професор

Білоцерківський національний аграрний університет

ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Havryk O.Yu.,
cand.sc.(econ.), assistant
Svynous I.V.,
dr.sc.(econ.), professor

Bila Tserkva National Agrarian University

ORGANISATIONAL ASPECTS OF RISK MANAGEMENT AT AGRICULTURAL ENTERPRISES

Постановка проблеми. Система управління як сукупність форм і методів управлінського впливу (включаючи організаційну структуру управління) забезпечує реалізацію рішень, що приймаються. На нашу думку, структура управління є її підсистемою і представляє собою регламент ієрархічної залежності управлінських, економічних і виробничих підрозділів, а також регулювання взаємовідносин суб'єктів – носіїв управлінських функцій. Абстрактним відображенням структури управління є схема управління або організаційна структура управління.

Основною метою політики управління є компенсація втрат і збитків підприємства, пов'язаних із необґрунтованою реалізацією ризикованих проектів. Система внутрішніх механізмів включає засоби запобігання ризикам, методи зниження рівня ризиків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед дослідників-теоретиків ризику слід виділити таких вчених, як: А.П. Альгін, Дж.М. Кейнс, А. Маршалл, А.П. Минка, О. Моргенштейн, Ф. Найт, Дж. Нейман, Б. А. Райзберг, В. В. Черкасов. У розвиток прикладних концепцій ризику зробили значний внесок Дж. Бароне-Адезі, Т. Боллерслев, К. Гіаннопоулос, М. В. Грачова, Г. Гуптон, Р. Енгль, П. Зангарі, В. Е. Кузнєцов, М. А. Рогов. Проте, незважаючи на важливість наукових результатів проведених досліджень, питання управління економічними процесами в підприємствах аграрної сфери до цього часу залишаються недостатньо вивченими.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка теоретичних, положень і практичних рекомендацій щодо формування ефективної системи управління ризиками у сільськогосподарських підприємствах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Використання ризик-менеджменту у сільськогосподарських підприємствах має на меті створення насамперед відповідного організаційного, методичного й інформаційного забезпечення, а також формування кадрового потенціалу, який володіє відповідними знаннями й навичками. Безперечно, провідна роль під час прийняття управлінських рішень у ризиковій ситуації належить вищому керівництву підприємства. Як свідчить досвід, основними критеріями для прийняття більшості управлінських рішень на вітчизняних сільськогосподарських підприємствах є набутий досвід та інтуїція керівника [1]. Проте, цей підхід в умовах ринкових відносин є, на нашу думку, не зовсім виправданим, оскільки лише своєчасний та якісний аналіз можливих наслідків може забезпечити ефективність прийнятих рішень, адже без відповідної інформаційно-аналітичної бази прийняття ефективних ризикованих рішень є досить складним. Отже, створення на підприємствах спеціалізованої служби управління ризиками є необхідним. Зазвичай можна запропонувати покласти функції з управління ризиками на службу маркетингу підприємства, де проводиться попередня оцінка сильних і слабких сторін підприємства,

загроз і можливостей зовнішнього середовища, тобто збирається більша частина інформації про внутрішнє і зовнішнє середовище підприємства [2]. Проте, враховуючи, що такої служби у більшості сільськогосподарських підприємствах практично не існує, є необхідним створення самостійного підрозділу з управління ризиками. Основним цільовим призначенням служби управління ризиками на підприємствах аграрного сектору є своєчасна ідентифікація, рейтингування, порівняння і співвідношення ризиків за цілями, об'єктами, суб'єктами і ресурсами.

Зазначимо, що управління виробничо-збутовою діяльністю сільськогосподарських підприємств здійснюється в межах лінійно-функціональної структури, переваги якої в управлінні великомасштабним виробництвом (централізоване управління, чітке планування і суворий контроль виробничо-господарської діяльності) загальноновизнані в умовах, коли зміни відбуваються рівномірно і в усіх структурних підрозділах [3]. За такого підходу кожний функціональний підрозділ може самостійно здійснювати управління ризиками у своїй сфері діяльності. Однак практично завжди фактори ризику виробничої діяльності є взаємозалежними і взаємодіючими, що зумовлює потребу створення окремого спеціалізованого підрозділу, який буде здійснювати збирання, обробку інформації та на її основі приймати обґрунтовані управлінські рішення. Необхідно зазначити, що зі збільшенням розмірів підприємства зростає й обсяг інформації та кількість взаємозв'язків, що потребує створення самостійного структурного підрозділу, який відповідає за управління ризиками на підприємстві [4].

Як свідчить досвід провідних країн, структура підрозділу, який здійснює управління ризиками на підприємствах, залежить від специфіки його діяльності, розмірів, наявності ресурсів [5]. Враховуючи специфіку підприємств досліджуваної галузі, вважаємо за доцільне виділення трьох напрямів організації служби управління ризиками. Перший напрям – рекомендований для великих підприємств, передбачає включення до існуючої організаційної структури самостійного підрозділу, що здійснює практично весь процес управління ризиками, за винятком прийняття ризикованих рішень, оскільки це функція вищого керівництва. Тому, такому структурному підрозділу буде відведена консультативна роль, оскільки її керівництво не зможе безпосередньо впливати на характер і час прийнятих рішень [6].

Отже, запропонована служба управління ризиками може включати наступні підрозділи: сектор управління ризиками при закупівлі та переробці сировини; сектор управління ризиками при реалізації готової продукції; група моніторингу й оцінки ризиків; група розробки та реалізації методів управління ризиками; група управління в кризових ситуаціях; банк даних інформації, що пов'язана з ризиками.

Організаційна структура служби управління ризиками, діяльність її спеціалізованих секторів має спрямовуватися на врахування специфічних особливостей кожного із напрямів діяльності підприємства. Для цього фахівці із управління ризиками виділених секторів мають вміти виявляти й оцінювати фактори ризиків, що властиві кожній із зазначених сфер. Фахівці із управління ризиками повинні вміти розрахувати вартість транспортно-заготівельних витрат, величину компліцитних витрат, до яких відносяться альтернативні витрати використання ресурсів, що належать власникам підприємства і не передбачені контрактами, а також оцінити вплив кон'юнктурних коливань на конкретному ринку [7].

Зазначимо, що запропонована служба управління ризиками у сільськогосподарських підприємствах має бути наділена певними функціями. При цьому однією із найголовніших функцій є розробка й використання методики для виявлення та оцінки рівня ризику, яка адаптована до специфічних особливостей підприємства. Отже, найбільшої уваги в запропонованій структурі заслуговує група моніторингу й оцінки ризиків, яка має взаємодіяти з іншими функціональними підрозділами і не лише одержувати від них необхідну для аналізу інформацію, але й сприяти в оцінці їхніх власних специфічних ризиків (кадрових, фінансових та ін.).

На малих сільськогосподарських підприємствах доцільно створювати оперативну групу для прийняття управлінських рішень з метою запобігання прояву певного виду виробничих ризиків. До її складу входять керівники сировинного та збутового відділів, технолог, головний бухгалтер та економіст, а також головний інженер [8].

Конкретні функції зазначених організаційних структур суб'єкта господарювання залежать від поставлених завдань, реального стану справ підприємства, зовнішнього середовища та інших умов. До таких функцій належать: пошук можливих відхилень від поставлених цілей (запланованих результатів); відбір факторів ризику, які мають найбільший вплив; розрахунки показників ризику (їх ймовірностей і розмірів можливих відхилень); встановлення допустимих меж ризиків; визначення взаємозв'язку та взаємозалежності між різними факторами ризику.

Зазначимо, що досить важливою функцією служби управління ризиками є розробка й вибір адекватних методів управління ризиками. До основних напрямів управління ризиками підприємств слід віднести: мінімізацію ступеня впливу ризику, компенсацію негативних наслідків, локалізацію ризиків – свідоме вкладення коштів у діяльність із високим ступенем ризику.

Одержання додаткової інформації як метод зниження рівня ризиків сприяє усуненню або зменшенню невизначеності. Повнота інформації визначається відношенням необхідної та наявної інформації у момент прийняття рішення. За її недостатності приймаються додаткові заходи щодо отримання інформації. Додаткова інформація підвищує обґрунтованість прийнятих управлінських

рішень. За допомогою оперативної, достовірної й вагомої інформації з'являється можливість більш ефективно управляти ризиками. Одержати додаткову інформацію можна за допомогою досліджень, постійного моніторингу елементів зовнішнього та внутрішнього середовища або покупкою її у спеціалізованих підприємств.

Основною метою діяльності групи управління в кризових ситуаціях є недопущення банкрутства підприємства. Для здійснення мети ця група має проводити постійний контроль за основними показниками фінансової стійкості підприємства та ефективністю прийнятих ризикових управлінських рішень.

Інформаційне забезпечення системи управління ризиками має здійснюватися за допомогою створення та підтримки інформаційного банку даних, що включає каталог факторів ризику, архів моніторингу ризиків, банк методів аналізу ризиків, банк методів управління ризиками із поданням опису наслідків.

Аналіз організації виконання управлінських рішень довів, що на всіх без винятку досліджуваних підприємствах відсутня картотека стереотипних управлінських рішень, що не дає змоги керівництву підприємств упорядкувати процес прийняття рішення, підвищити його якість, скоротити час на вибір дії за рахунок використання досвіду прийняття рішень у типових ситуаціях. Отже, створення інформаційної системи розробки та прийняття управлінських рішень в аспекті здійснення виробничої діяльності є невідкладною потребою, яка сформує передумови зниження ризику та підвищення ефективності діяльності.

На нашу думку, до складу комплексної інформаційної системи необхідно включити чотири автономні, взаємодоповнюючі структурні підсистеми: I – система вхідної інформації, II – система методів і моделювання, III – інформаційна система обґрунтування управлінських рішень і IV – довідкова інформація.

Система вхідної інформації – впорядкована відповідно до визначених ознак інформація, яка використовуватиметься керівниками та структурними підрозділами сільськогосподарських підприємств для розробки управлінських рішень. Одна з основних вимог при створенні такої системи – це одноразове введення інформації у масив та її багаторазове використання при розв'язанні завдань управління діяльністю підприємства.

Підсистема збору даних «Ринок» має накопичувати інформацію щодо попиту та пропозиції як на основні види матеріальні ресурси, так і на готову продукцію у розрізі внутрішнього та світового ринків, динаміки цін, стану конкурентного середовища, діючого нормативно-правового регулювання маркетингової діяльності підприємств на ринку (стандартизація та сертифікація продукції галузі, практика державного регулювання ринку продукції молока та молокопродуктів тощо).

Зазначимо, що ця інформація буде сприяти розробці стратегії і тактики діяльності підприємства на цільових сегментах ринку, що дасть змогу формувати ефективний комплекс маркетингу та забезпечувати прогнозування напрямів діяльності на ринку, а це приведе до зниження ймовірності прояву ризиків, пов'язаних із збутом продукції та формуванням асортиментних позицій та ризиків, пов'язаних із недостатнім забезпеченням відповідною сировиною.

Підсистема даних «Кадри» має містити інформацію про якісний та кількісний склад персоналу підприємства, його кваліфікаційний рівень і реєстр підвищення кваліфікації, перекваліфікацію працівників, особливо вищої та середньої ланки управління. Інформація буде використовуватися при формуванні складу творчих тимчасових груп для пошуку й обґрунтування управлінських рішень. Ця підсистема формує інформаційну базу даних із метою зниження прояву ризиків, де першопричиною виступає людський фактор – це передусім технологічний ризик.

Підсистема збору даних «Фінанси» є однією із найбільш важливих при формуванні структури капіталу підприємств і тому необхідно забезпечити її широту за напрямками інформації, яка б включала не лише відомості щодо внутрішніх фінансових ресурсів, а й дала б змогу враховувати стан кон'юнктури фінансового та грошових ринків. Вважаємо за доцільне формувати показники цієї підсистеми за декількома підгрупами. До першої підгрупи - показники, що характеризують загальноекономічний розвиток країни, - доцільно включити: темп росту ВВП і національного доходу; обсяг емісії грошей; грошові доходи населення; вклади населення у банках; індекс інфляції; облікова ставка НБУ.

У цю підсистему доцільно також включити показники, що характеризують кон'юнктуру фінансового ринку, які будуть слугувати основою для прийняття управлінських рішень щодо формування портфеля довгострокових фінансових інвестицій, здійснення короткострокових фінансових вкладень, а також показники, які характеризують кон'юнктуру ринку грошових інструментів (кредитну та депозитну ставку окремих комерційних банків, офіційний курс окремих валют, якими оперує підприємство при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності).

До підсистеми показників інформаційного забезпечення доцільно включити показники, що характеризують фінансовий стан і результати фінансової діяльності підприємства, а саме: показники, що містяться у формах фінансової звітності підприємства, які використовуються у процесі фінансового аналізу, планування, при розробці фінансової стратегії за основними напрямками фінансової

діяльності. На нашу думку, до цієї підсистеми доцільно ввести показники, що характеризують фінансові результати діяльності окремих структурних підрозділів підприємства, які необхідні для здійснення поточного та оперативного управління фінансовою діяльністю підприємства, а найбільшою мірою - в процесі фінансового забезпечення операційної його діяльності.

У підсистемі «Фінанси» важливо також накопичувати інформацію щодо нормативно-планових показників, які будуть використовуватися для організації поточного й оперативного контролю за здійсненням фінансового забезпечення виробничої діяльності підприємства. До цієї підгрупи показників доцільно включити систему внутрішніх нормативів, що регулюють фінансову діяльність, та систему планових показників фінансового розвитку підприємства.

Використання інформаційної бази вищезазваної підсистеми дозволить на основі прийняття відповідних управлінських рішень знизити ризик можливого банкрутства підприємства.

Підсистема інформації «Інноваційні розробки» містить інформацію щодо наявних пропозицій нововведень та одержаних результатів від освоєння інновацій підприємствами досліджуваної галузі у сфері виробництва продукції, маркетингової діяльності, організації управління, охорони навколишнього природного середовища. Використання новацій на прикладі окремого сільськогосподарського підприємства дозволить підтримувати певний рівень конкурентоспроможності сільськогосподарського підприємства як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках сільськогосподарської продукції.

До підсистеми збору даних «Інфраструктура» доцільно включити перелік науково-дослідних установ, навчальних закладів, інформаційно-консалтингових фірм, які ведуть розробки щодо удосконалення організації виробництва, заготівлі сировини та збуту готової продукції, поширюють їх на ринку та сприяють освоєнню; здійснюють розробку проектно-кошторисної документації та надають послуги з економічної оцінки інноваційних проектів. Використання цієї інформаційної системи дозволить насамперед знизити ризик збуту продукції, дебіторської заборгованості. Відмова від невідомих посередників дозволяє уникнути збитків від взаємодії з несумлінними агентами ринку.

У підсистемі «Маркетинг» доцільно формувати банк достовірної і перевіреної інформації про діяльність торговельних посередників, інформаційних і рекламних агентств. Така інформація може бути гарантом укладання угод, що сприятиме зниженню ризику по реалізації продукції. Укладання довгострокових договорів з різними посередниками дозволяє мінімізувати ступінь ризиків та зорієнтувати підприємство на довгострокові відносини з надійними партнерами.

До підсистеми «Матеріально-технічне забезпечення» доцільно включити перелік вітчизняних і провідних іноземних постачальників обладнання й устаткування для підприємств галузі, тари та інших видів технологічної сировини з обов'язковим порівняльним аналізом їх конкурентоспроможності на ринку.

До складу системи «Система методів і моделей обробки інформації» входять такі підсистеми: «Підсистема – база знань», «Підсистема розробки управлінських рішень», «Підсистема методів «Оцінки ризиків» та «Інтерфейс користувача».

«Підсистема – база знань» містить інформацію про суб'єктів господарювання в галузі у поточному періоді, тобто факти, статистичні дані, результати спостережень і правила, які використовують як основу обґрунтування управлінських рішень, а також методичні підходи до кількісної та якісної оцінки виробничих ризиків.

«Підсистема розробки управлінських рішень» є основним елементом цієї системи та представляє собою комплекс декларативних і процедурних засобів, які визначають розширену семантику даних, а також порядок їх інтерпретації та використання.

«Інтерфейс користувача» є програмним комплексом – пакетом прикладних програм (ППП) для взаємодії «Системи вхідної інформації» та «Системи методів інформації».

З метою підвищення ефективності прийняття управлінських рішень щодо мінімізації, нейтралізації та уникнення виробничих ризиків доцільно використовувати систему управління виробництвом програмного комплексу ІС-ПРО, яка призначена для виконання функцій підготовки та налаштування параметрів виробничого процесу, планування обсягів виробництва, розрахунку календарних графіків виробництва, потреб у матеріальних ресурсах і виробничих потужностях, контролю ходу виробництва, обліку матеріалів, продукції та напівфабрикатів, браку і відходів, формування виробничої звітності та калькуляції витрат на виробництво. Принцип роботи підсистеми відповідає стандарту MRPII.

Підсистема «Управління виробництвом» складається з функціональних груп: Конфігурація виробництва, Планування виробництва, Калькуляція витрат, Додаткові модулі.

До групи «Конфігурація» виробництва входять модулі, необхідні для налаштування планування та обліку виробництва: Налаштування, Доступ до даних, Робочий календар, Специфікації на продукцію, Схема застосування матеріалів, Технологічна карта, Виробничі замовлення, Розрахункова специфікація, Операційно-трудові нормативи, Довідник замін, Довідник бригад.

Група «Управління цехом» складається з модулів: Завдання виробництву, Наряд-завдання, Облік операцій, Картотека запасів у виробництві, Документи руху товарно-матеріальних цінностей, Лімітно-забірна картка, Вимога на відпустку матеріалів, Накладна на повернення матеріалів, Акти

заміни матеріалів, Акти списання матеріалів, Приймально-здавальні накладні, Акти на виробничий брак, Накладна на повернення відходів, Контроль процесу виробництва, Контроль процесу виробництва напівфабрикатів та готової продукції, Звіт виробництва, Облік виробітку, Накладна на внутрішнє переміщення, Лабораторний аналіз, Заявки на постачання.

Функціональна група «Калькуляція витрат» складається з модулів: Бази розподілу витрат, Відомості калькуляції витрат, Планова собівартість і Картка обліку витрат.

Функціональна група «Додаткові модулі» включає п'ять додаткових можливостей системи:

- спрощений облік випуску продукції та списання матеріалів (модулі – Шаблони універсального звіту виробництва, Універсальний звіт виробництва);
- реєстрацію виробничих операцій за створеним шаблоном (розділи - Шаблони виробничих операцій і Журнал обліку виробничих операцій); добове планування (розділи - План-завдання виробництва, Зведене добове замовлення виробництву, Відомість дефіциту матеріалів);
- формування звітів виробництва в цілому по підприємству (розділ Зведений звіт виробництва);
- зведений реєстр паспортів продукції, випущеної за конкретну дату (розділ Посвідчення якості).

Модуль - Журнал обліку господарських операцій містить список первинних виробничих документів, призначених для бухгалтерської обробки. Список згрупований за типами господарських операцій.

Створення нових підрозділів в організаційній структурі підприємств завжди пов'язане з додатковими витратами. Однак головним аргументом доцільності створення спеціального підрозділу із управління ризиками є його призначення – запобігання або мінімізація втрат і створення умов для одержання максимального прибутку.

Другий напрям з організації управління ризиками у сільськогосподарських підприємствах розрахований на ті господарючі суб'єкти, які об'єднані в холдинги. Для таких підприємств, на нашу думку, доцільним є створення єдиної служби управління ризиками у головному підприємстві та виділення у її структурі секторів, що відповідають за управління ризиками кожного окремого підрозділу.

Ключовим моментом створення структури служби управління ризиками є використання мобільного комп'ютерного зв'язку між підприємствами і єдиною службою управління ризиками. На жаль, нині забезпеченість підприємств молокопереробної галузі в цілому комп'ютерами й відповідними програмними продуктами недостатня. Організація служби управління ризиками передусім має на меті встановлення об'єднаної комп'ютерної мережі між окремими господарствами й головним підприємством холдингу.

Відмінною рисою цієї структури є виділення окремого сектору стратегічного управління ризиками холдингу в цілому. Саме на нього мають покладатися функції з обліку ризиків у діяльності всього холдингу, їх аналізу за обраною корпоративною стратегією та загальними функціональними стратегіями розвитку.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, створена система управління ризиками на сільськогосподарських підприємствах має враховувати два самостійні блоки. Перший блок спрямований на швидке реагування на виникаючі незаплановані зміни, а другий – на стратегічне управління ризиками. Ефективне управління ризиками досягатися лише за взаємодії цих блоків.

Слід зазначити, що запропонована структура може доповнюватися й іншими блоками, необхідність і доцільність введення яких визначаються специфікою самого підприємства й залежать від керівників підприємства.

На нашу думку, найдоцільнішим є організація інформаційно-консультативної служби із управління ризиками при Міністерстві аграрної політики та продовольства України. Організаційно-правові форми і статус цієї служби можуть бути різними. Це може бути як незалежна організація й акціонерне товариство за участю держави, так і структурний підрозділ Міністерства аграрної політики та продовольства України. Прикладом схожої дорадчої служби є створення консультативного пункту з надання організаційно-правових послуг дрібним підприємцям у сфері агробізнесу, що існує при Заліщицькому технікумі ім. І. Храпливого та формування на його базі Західної асоціації сільськогосподарських кооперативів.

Література

1. Мороз О.В. Оптиміальне управління економічними системами в умовах невизначеності та ризику: монографія / О.В. Мороз, А.В. Матвійчук. – Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2003. – 177 с.
2. Лук'янова В.В. Діагностика ризику діяльності підприємства / В.В. Лук'янова. – Хмельницький: ПП Ковальський В.В., 2007. – 312 с.
3. Управление рисками в аграрной сфере: теория, методология, практика ; под редакцией проф. А.К. Камалаяна. – Воронеж: ВГАУ, 2002. – 253 с.
4. Гранатуров В.М. Экономический риск / В. М. Гранатуров. – М. : Дело и Сервис, 2003. – 112 с.
5. Кондрашихин А.Б. Теорія та практика підприємницького ризику / А.Б. Кондрашихин, Т.В. Пепа. – К. : ЦУЛ, 2009. – 224 с.

6. Ілляшенко С.М. Економічний ризик / С.М. Ілляшенко. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 220 с.
7. Кочетков В.Н. Экономический риск и методы его измерения / В.Н. Кочетков, Н.А. Шипова. – К. : Европ. ун-т финансов, информ. систем, менеджм. и бизнеса, 2000. – 68 с.
8. Кравченко В. Сучасні стандарти ризик-менеджменту: основа для побудови дієвої системи управління маркетинговими ризиками компанії / В. Кравченко // Маркетинг в Україні. – 2007. – № 5. – С. 36–40.

References

1. Moroz, O.V. and Matviichuk, A.V. (2003), *Optymalne upravlinnia ekonomichnymy systemamy v umovakh nevyznachenosti ta ryzyku* [Optimal management of economic systems under conditions of uncertainty and risk], monograph, UNIVERSUM-Vynitsia, Vinnytsia, Ukraine, 177 p.
2. Lukianova, V.V. (2007), *Diahnostyka ryzyku diialnosti pidpryemstva* [Diagnostics of risk of activity of the enterprise], PP Kovalskyi V. V., Khmelnytskyi, Ukraine, 312 p.
3. Kamalyan, A.K. (2002), *Upravleniye riskami v agrarnoy sfere: teoriya, metodologiya, praktika* [Risk management in the agrarian sphere: the theory, methodology, practice], VHAU, Voronezh, Russia, 253 p.
4. Hranaturov, V.M. (2003), *Ekonomicheskyy risk* [Economic risk], Delo i Servis, Moscow, Russia, 112 p.
5. Kondrashykhin, A.B. and Pepa, T.V. (2009), *Teoriia ta praktyka pidpryemnytskoho ryzyku* [Theory and practice of entrepreneurial risk], TsUL, Kyiv, Ukraine, 224 p.
6. Illiashenko, S.M. (2004), *Ekonomichnyi ryzyk* [Economic risk], Tsentr navchalnoi literatury, Kyiv, Ukraine, 220 p.
7. Kochetkov, V.N. and Shipova, N.A. (2000), *Ekonomicheskyy risk i metody yego izmereniya* [Economic risk and the methods of its measurement], Evrop. in-t finansov, inform. sistem, menedzhm. i biznesa, Kyiv, Ukraine, 68 p.
8. Kravchenko, V. (2007), "Modern standards of risk management: the basis to build an effective management system of marketing risk of the company", *Marketynh v Ukraini*, no. 5, pp. 36–40.

УДК 657.2.016

Будько О.В.,
к.е.н., доцент, професор кафедри фінансів та обліку
Дніпродзержинський державний технічний університет

СИСТЕМА ОБ'ЄКТІВ ОБЛІКУ В УПРАВЛІННІ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВА

Budko O.V.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., professor of the
department of finance and accounting
Dniprodzerzhynsk State Technical University

THE SYSTEM OF ACCOUNTING OBJECTS IN MANAGEMENT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE ENTERPRISE

Постановка проблеми. Розвиток концепції сталого розвитку передбачає необхідність врахування соціально-економічних і екологічних факторів в економічних системах, ігнорування яких призводить до, відповідно, соціально-економічної й екологічної кризи в розвитку суспільства. Екологічна та соціальна діяльність є джерелом господарських ризиків підприємства внаслідок забруднення навколишнього середовища через антропогенну діяльність і соціальні проблеми, які цим обумовлюються. Це вимагає оцінки впливу економічного, екологічного і соціального напрямів діяльності як на кінцеві результати діяльності підприємства, так і на величину його вартості.

Існуюча система інформації про екологічну і соціальну діяльність суттєво відстає від потреб в ній, що значно гальмує подальше удосконалення діючого механізму сталого розвитку підприємства. За цих умов бухгалтерський облік як система виміру господарських явищ і процесів має виступати джерелом необхідних інформаційних ресурсів для управління сталим розвитком підприємства. Враховуючи це, екологічний і соціальний підхід до бухгалтерського обліку потребує трансформації існуючої методології бухгалтерського обліку, що забезпечить можливість формування методик облікового відображення екологічних та соціальних об'єктів діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням бухгалтерського обліку екологічної діяльності займалися такі вітчизняні і зарубіжні вчені, як Ю.В. Алтухова [2], Ф.Ф. Бутинець [3], О.В. Вороновська [4], В.М. Жук [6], І.В. Замула [7], О.В. Ільчова [8], К.С. Саєнко [13] та ін. Питання бухгалтерського обліку соціальної діяльності детально досліджували такі вчені, як Є.М. Алігаджієва [1], І.В. Жиглей [5], В.С. Карагод [9], С.О. Левицька [11] та інші. Дослідження наукових здобутків вітчизняних і зарубіжних вчених дає змогу зробити висновок про суттєві кроки в питаннях обґрунтування обліково-аналітичного забезпечення показників екологічної і соціальної діяльності.

Разом з тим проблеми формування системи обліково-аналітичного забезпечення управління сталим розвитком підприємства залишаються не до кінця вирішеними. Подальшого дослідження потребують питання визначення об'єктів бухгалтерського обліку, які нададуть можливість здійснити оцінку соціально відповідальної діяльності підприємства як основи сталого розвитку підприємства.

Постановка завдання. Метою статті є визначення об'єктів бухгалтерського обліку згідно напрямів соціально відповідальної діяльності, що забезпечуватиме комплексну оцінку економічної, екологічної і соціальної складової діяльності підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Екологічний і соціальний напрями діяльності підприємства повинні бути відображені в бухгалтерському обліку, тому що:

1) щоб отримати переваги у конкурентній боротьбі (підприємство повинно бути здатним довести, що його товари і послуги – більш якісні, зокрема, з екологічної точки зору);

2) облік екологічної і соціальної діяльності є ключем до ефективної діяльності підприємства, інструментом реалізації концепції сталого розвитку;

3) рахунки бухгалтерського обліку підприємства повинні відображувати його відношення до навколишнього середовища, науково-технічного прогресу, а також вплив витрат, зобов'язань, ризиків і ступеню відповідальності, пов'язаних з екологічною і соціальною діяльністю, на фінансовий стан підприємства;

4) слід виявляти і розподіляти екологічні та соціальні витрати задля того, щоб продукція була правильно оцінена, а інвестиційні рішення базувалися на реальних витратах і вигодах.

Виходячи з цього, система бухгалтерського обліку, яка діє на сьогодні, має виконувати функцію розкриття інформації про екологічну і соціальну діяльність з метою задоволення потреб зовнішніх та внутрішніх користувачів. Це має бути реалізовано через визначення та відображення в бухгалтерському обліку об'єктів, пов'язаних з екологічною і соціальною діяльністю.

Питання визначення об'єктів бухгалтерського обліку та, зокрема, їх класифікації досліджуються вченими давно. Об'єктами бухгалтерського обліку є явища і процеси, що мають відношення до діяльності підприємств, виражені за допомогою грошового вимірника та зафіксовані в первинних документах [3, с. 17]. Існує низка підходів до класифікації об'єктів бухгалтерського обліку, єдності серед яких немає. Аналіз наукових здобутків щодо класифікації об'єктів бухгалтерського обліку дозволяє зробити висновок, що її основою є їх групування за складом і розміщенням та джерелами їх утворення.

Грунтовне дослідження щодо визначення системи об'єктів обліку в управлінні економічною стійкістю підприємств здійснила Н.О. Лоханова [12]. Нею було проаналізовано ресурсний, процесний та процесно-функціональний підхід до класифікації об'єктів обліку. Так, ресурсний підхід охоплює досить детально всі ресурси підприємства у статичному та динамічному стані. Класифікація у статичному стані забезпечує групування ресурсів за видами активів і способом отримання від них майбутніх економічних вигід. Класифікація ресурсів у динамічному стані здійснюється за стадіями придбання, зберігання, використання і реалізації. Групування джерел формування ресурсів також проводять за статичним (власний капітал і зобов'язання) і динамічним (стадіями формування, вилучення, використання, погашення) аспектом.

Процесний підхід передбачає здійснення класифікації господарських процесів, як суттєвої складової об'єктів обліку. Виділяється два підходи до класифікації господарських процесів: перший, загально визнаний та найбільш досліджений, за економічним змістом – процеси постачання, виробництва і збуту; другий – в своїй основі має тезу про те, що господарська діяльність виходить за межі вказаних трьох процесів. Саме другий підхід обумовлює необхідність класифікації господарських процесів не тільки за економічним змістом, а й за іншими ознаками (за цільовою спрямованістю, складом, стадіями здійснення). Так, класифікація господарських процесів за складом передбачає відокремлення окремих елементів незавершених процесів; вже завершених процесів і господарських операцій локального характеру, сукупних процесів функціонування, що здійснюються на відповідних стадіях кругообігу засобів [12, с.198]. Класифікація за стадіями передбачає групування господарських процесів за зародженням, проходженням і завершенням операцій.

Досить новим, який враховує взаємозв'язок між функціями управління та процесами, є процесно-функціональний підхід до класифікації об'єктів обліку. Цей підхід базується на побудові матриці, в якій «стовпчики матриці структуровані за функціями управління та сферами діяльності в розрізі стадій кругообігу капіталу. Рядки матриці охоплюють облікові об'єкти. Поле матриці фіксує реалізацію функцій управління в розрізі процесу кругообігу капіталу відносно облікових об'єктів (факторів виробництва, господарських процесів та їх результатів, структурних підрозділів та контрольних позицій фінансових та нефінансових показників, сформованих в систему)» [10, с.98]. Проф. О.А. Лаговська при цьому виділяє такі об'єкти обліку, як фактори виробництва, господарські процеси та їх результати, структурні підрозділи (місця виникнення, сегменти діяльності та центри відповідальності), систему фінансових та нефінансових показників.

Цей підхід досить ґрунтовно і з нової точки зору розкриває і Н.О. Лоханова. Нею представлено взаємозв'язок між ресурсами, процесами та організаційними підрозділами, які можуть «розглядатися

або як центри споживання ресурсів і відповідного виникнення загроз, або як центри відповідальності за процес відстеження загроз і їх недопущення стосовно окремих видів ресурсів і господарських операцій» [12, с.200].

Ці підходи, зокрема ресурсний підхід, успішно можуть використовуватися і для визначення та класифікації об'єктів обліку з метою інформаційного забезпечення управління сталим розвитком підприємств (рис. 1).

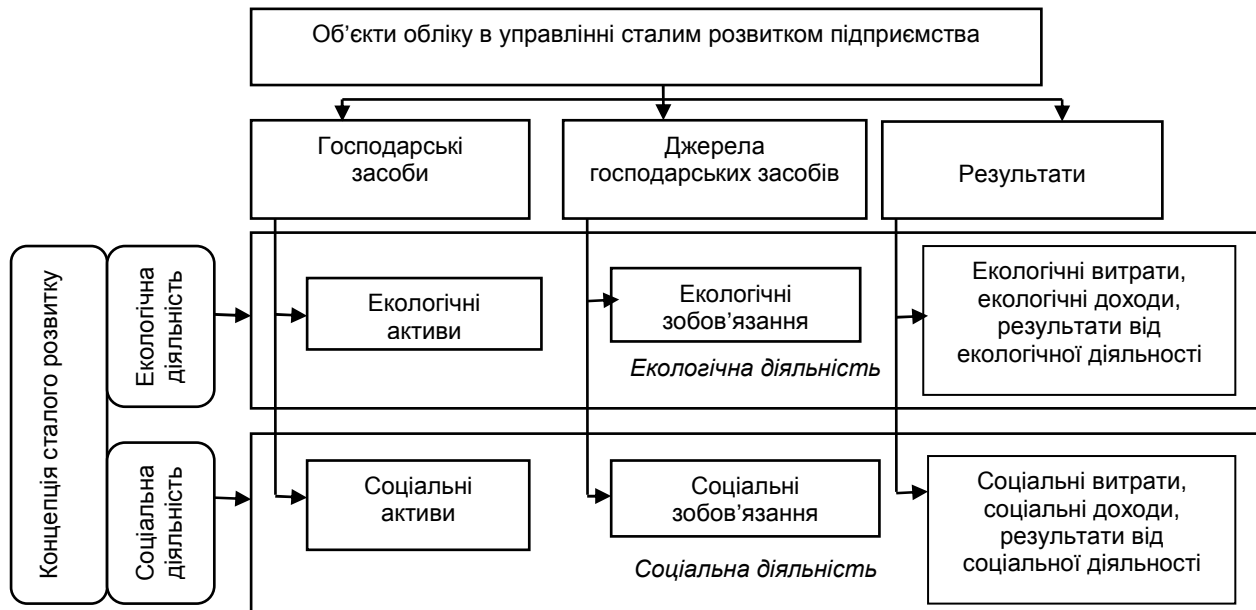

Рис.1. Об'єкти обліку в управлінні сталим розвитком підприємства

Джерело: розробка автора

На рисунку 1 акцент зроблено на виокремленні об'єктів обліку, які з'являються в результаті екологічної і соціальної діяльності, за традиційною класифікацією. В той же час є потреба трансформації організаційно-методичного інструментарію бухгалтерського обліку в частині чіткого виокремлення існуючих та визначення нових об'єктів обліку, що буде сприяти інформаційному забезпеченню сталого розвитку підприємства.

Визначення об'єктів обліку слід почати з того, що система обліково-аналітичного забезпечення сталого розвитку має включати чітко розроблені методики обліку екологічної і соціальної діяльності. Досить багато вчених у своїх дослідженнях наполягають на термінах «екологічний облік», «соціальний облік» та вказують на необхідність розробки їх концептуальних основ. Та, слід вказати, що ці види обліку не мають самостійного характеру, а їх назви свідчать про здійснення особливих акцентів на визначенні та обліку нових об'єктів, які будуть забезпечувати повною інформацією про екологічну та соціальну діяльність підприємства. Недоречно називати облік соціальним або екологічним, бо сам облік – це система спостереження, виміру, реєстрації даних. Але те, що в ньому повинна реалізовуватися мета накопичення інформації про екологічну і соціальну діяльність – це безперечно. Тому більш правильним буде називати бухгалтерський облік соціально орієнтованим, що означатиме його акцент на формуванні інформації про екологічну і соціальну діяльність та забезпечить користувачів необхідною інформацією.

В працях вітчизняних і зарубіжних вчених об'єкти обліку, так чи інакше пов'язаних з інформаційним забезпеченням сталого розвитку підприємства, розглядаються, як правило, за складовими сталого розвитку (економічною, екологічною, соціальною).

Так, проф. І.В. Замула визначає об'єкти обліку екологічної діяльності як господарські засоби (природно-ресурсний потенціал, генетично модифіковані організми, відходи виробництва, необоротні активи природоохоронного призначення); джерела (екологічні зобов'язання); результати діяльності (екологічні доходи, екологічні витрати, фінансові результати від екологічної діяльності) [7, с. 12]. Ф.Ф. Бутинець відносить до об'єктів обліку екологічної діяльності майно підприємств природоохоронного призначення, екологічні зобов'язання, господарські операції, які здійснюють підприємства в процесі екологічної діяльності [3, с. 17]. В.М. Жук вказує на потребу розширення об'єктів обліку природно-ресурсного потенціалу, ідентифікації та балансового узагальнення виробництва і споживання відновлюваних енергетичних активів. У землеробстві – це зерно, корми, гній та інша сільськогосподарська продукція, тобто активи, які є істинним багатством людства та примножують енергію на Землі [6, с. 18]. О.В. Вороновська зазначає, що в екологічному обліку здійснюється процес збору, реєстрації, узагальнення та відображення інформації про екологічні та

природоохоронні витрати, природні активи та результати діяльності господарюючих суб'єктів з метою управління та визначення сукупного потенціалу з урахуванням екологічних факторів [4, с. 299]. К.С. Саєнко пропонує оцінку ефективності впровадження заходів за екологічними програмами здійснювати шляхом порівняння екологічних витрат (платежів за освоєння, видобуток, використання природних ресурсів, екологічних платежів, природоохоронних витрат) та результатів від цих програм [13, с. 54]. Ю.В. Алтухова розглядає сутність природного капіталу, природних активів та зобов'язань. Також досить ґрунтовно аналізує екологічні витрати [2, с. 14]. О.В. Ільчова визначає об'єктами бухгалтерського екологічного обліку екологічні витрати і зобов'язання, які реєструються в процесі виробничо-господарської діяльності господарюючого суб'єкта [8, с. 16].

Також науковцями окремо виділяються об'єкти обліку соціальної діяльності. Так, І.В. Жиглей визначає об'єкти бухгалтерського обліку соціально відповідальної діяльності: 1) групи операцій, що забезпечують внутрішню соціально відповідальну діяльність (заходи, спрямовані на задоволення інтересів власників (в т.ч. акціонерів), менеджерів та працівників підприємства); 2) групи операцій, що забезпечують зовнішню соціально відповідальну діяльність (заходи, спрямовані на задоволення інтересів контрагентів, інвесторів, держави, місцевої громади та суспільних інститутів) [5, с. 48]. С.О. Левицька залежно від мети розглядає бухгалтерський облік соціальних витрат та управлінський облік реалізації соціальних програм. При цьому науковець виділяє в межах управлінського обліку центри відповідальності, об'єктами обліку в яких є господарські операції, які ідентифікують надання працівнику виплат в рамках соціального пакету [11, с. 261].

Оскільки чіткі межі між екологічною і соціальною діяльністю відсутні, так як вони мають вплив одна на одну, а, в окремих випадках, результати однієї проявляються через іншу, то доречно об'єкти обліку, які будуть характеризувати рівень сталого розвитку підприємства, визначати через напрямки соціально відповідальної діяльності, як основи сталого розвитку. Соціально відповідальну діяльність можна визначити як самостійну, ініціативну, систематичну, на власний ризик господарську діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання як задоволення інтересів всіх груп зацікавлених осіб на взаємовигідних умовах з метою досягнення економічних і соціальних результатів [5, с. 46]. Розвиток соціалізації бізнесу бере початок від розробки концепції результативності внеску компанії в розвиток суспільства (triple bottom line (TBL або 3BL)) американським вченим Дж. Елкінгтоном, в основі якої лежить економічний, соціальний та екологічний результат роботи суб'єкта бізнесу [15, с.90]. Саме чітке визначення напрямів соціально відповідального бізнесу дозволить виокремити об'єкти обліку в управлінні сталим розвитком підприємства.

Соціально відповідальна діяльність не повинна розглядатися як окремий вид діяльності. Орієнтація на позитивні еколого-соціальні результати повинна бути у здійсненні кожного виду діяльності, визначених з метою бухгалтерського обліку: операційної, фінансової, інвестиційної (табл. 1).

Таблиця 1

Взаємозв'язок видів діяльності зі складовими сталого розвитку

Види діяльності Складові сталого розвитку	Операційна діяльність		Фінансова діяльність		Інвестиційна діяльність	
Економічна	+	–	+	–	+	–
Екологічна	+	–	+	–	+	–
Соціальна	+	–	+	–	+	–

+ соціально відповідальна діяльність
- соціально безвідповідальна діяльність
Джерело: розробка автора

При цьому визначення об'єктів бухгалтерського обліку дасть можливість виділити не тільки результати соціально відповідальної діяльності, але й втрати та збитки від здійснення соціально безвідповідальної діяльності.

Традиційно виділяють такі складові соціальної відповідальності бізнесу: законслухняність (тобто добросовісна сплата податків); відповідальність за свій персонал; відповідальність перед соціальним оточенням [14, с.10]. При цьому визначають внутрішню і зовнішню складову соціальної відповідальності бізнесу. У внутрішньому блоці зосереджені всі корпоративні програми, які використовуються для мотивації власних кадрів (різні соціальні допомоги, пільги, дострокові пенсії, система позик для працівників). Зовнішній блок спрямований на взаємодію з навколишнім середовищем (спонсорство, корпоративна благодійність, охорона природних ресурсів і здійснення екологічної діяльності, випуск високоякісної продукції, що характеризує відповідальність перед споживачами).

Розробка ієрархічної структури соціально відповідальної діяльності враховуватиме прагнення господарюючих суб'єктів створювати продукцію, яка буде відповідати високим світовим стандартам

якості та екологічної безпеки, а також вирішуватиме проблеми екологічної, кадрової, податкової, соціальної і дивідендної політик (табл. 2) [14, с.14].

Цей підхід є досить цікавим, але, на нашу думку, не повністю охоплює всі аспекти соціально відповідальної діяльності. Так, доходи, які можуть виникати внаслідок здійснення екологічної і соціальної політики, включають доходи, відповідно від екологічних і соціальних об'єктів, тоді, як більш повніше було б визначити як доходи від екологічної і природоохоронної діяльності та доходи від соціальної діяльності.

Податкова політика може здійснюватися підприємством лише в частині правильного і своєчасного нарахування та сплати податків, що буде характеризувати його як законослухняного суб'єкта підприємницької діяльності. Кадрова політика є видом соціальної політики підприємства. Витрати в обліку, згідно табл. 2, включають також дивіденди, що є некоректним, оскільки це інші об'єкти обліку та відображається інакше.

Таблиця 2

Характеристики соціально відповідальної діяльності підприємства

Вид діяльності	Доходи в обліку	Витрати в обліку	Наслідки		Зацікавлені сторони (стейк-холдери)
			Матеріальні	Нематеріальні	
1. Політика в сфері сумлінної взаємодії з партнерами	Доходи від отриманих від постачальників знижок	Поточні витрати на здійснення політики сумлінної взаємодії з партнерами	Збільшення обсягів продажів	Імідж бізнесу, лояльність покупців	Бізнес-партнери, держава, громадськість, персонал, власники
2. Політика в сфері якості продукції, товарів, робіт послуг	Доходи від продажу патентів	Поточні витрати системи менеджменту якості	Збільшення обсягів продажів	Імідж бізнесу, лояльність покупців	Бізнес-партнери, держава, громадськість, персонал
		Інвестиції в систему менеджменту якості			
3. Екологічна політика	Доходи від екологічних об'єктів	Екологічні та природоохоронні витрати	Утилізація відходів, мінімізація викидів	Імідж бізнесу, охорона навколишнього середовища	Бізнес-партнери, держава, громадськість, персонал
4. Кадрова політика	—	Заробітна плата	Підвищення продуктивності праці	Залучення нових більш професійних та цінних кадрів	Персонал
		Витрати на соціальний пакет і розвиток персоналу			
5. Податкова політика	—	Податки	Податкові пільги	Імідж бізнесу	Держава
6. Соціальна політика	Доходи від соціальних об'єктів	Соціальні витрати	Розвиток соціальної інфраструктури	Імідж бізнесу, лояльність покупців, лояльність персоналу	Держава, персонал, громадськість
7. Дивідендна політика	—	Дивіденди	Залучення додаткового акціонерного капіталу	Залучення нових акціонерів (інвесторів)	Власники

Джерело: складено на підставі [14, с.14]

В той же час ці розробки дозволяють ранжувати різні напрямки соціально відповідальної діяльності, обираючи ті, які найбільш підходять для конкретного етапу розвитку підприємства з метою досягнення обраної ним місії.

Отже, для ефективного управління соціально відповідальної діяльності слід було б більш чітко визначити її напрямки, що надасть можливість виокремити об'єкти бухгалтерського обліку, які будуть в подальшому формувати інформаційну базу для оцінки сталого розвитку.

Узагальнюючи науковий досвід щодо вивчення понять соціально відповідальної діяльності (корпоративної соціальної відповідальності, соціально відповідального бізнесу), слід виділити такі напрями соціально відповідальної діяльності та, відповідно об'єкти бухгалтерського обліку в частині витрат (табл. 3).

Таблиця 3

Об'єкти бухгалтерського обліку в частині витрат за напрямками соціально відповідального бізнесу

Напрями соціально відповідальної діяльності	Об'єкти бухгалтерського обліку
1. Удосконалення соціальної політики на підприємстві	
- трудові відносини з працівниками	- витрати на оплату праці, нарахування єдиного соціального внеску; - витрати на виплату премій та інші заохочувальні виплати
- навчання працівників	- витрати на навчання працівників; - витрати на підвищення кваліфікації; - витрати на створення нових робочих місць
- охорона праці та безпека на робочому місці	- витрати на покращання здоров'я працівників (оздоровлення та лікування, медичне страхування працівників); - витрати на забезпечення безпечних умов праці (витрати на програми навчання техніці безпеки, витрати на засоби індивідуального захисту, витрати на харчування тощо)
- зовнішня соціальна політика	- витрати на благодійні заходи; - спонсорська допомога; - витрати на розвиток та утримання об'єктів соціальної інфраструктури; - витрати на розвиток освіти, культури, спорту
2. Вирішення проблем охорони навколишнього середовища	- витрати на утилізацію відходів; - витрати на мінімізацію викидів; - витрати на експлуатацію очисних споруд; - витрати на відновлення екосистем внаслідок антропогенної діяльності; - витрати на заробітну плату працівникам служби охорони навколишнього середовища, нарахування єдиного соціального внеску
3. Захист та просування бренду компанії	- витрати на отримання об'єктів прав інтелектуальної власності (у вигляді винаходів, корисних моделей, промислових зразків); - витрати на реалізацію інноваційних програм
4. Удосконалення роботи з контрагентами	- витрати на маркетингові дослідження; - витрати на просування продукції на нові ринки збуту; - витрати на проведення рекламних заходів; - витрати на оцінку та підвищення якості продукції; - витрати на гарантійне обслуговування товарів
5. Розробка етичних стандартів ведення бізнесу	- витрати на етичне ведення бізнесу

Джерело: розробка автора

Вказані об'єкти обліку в частині витрат не є новими, при їх здійсненні вони відображаються в діючій системі бухгалтерського обліку підприємств. Проте зацікавлені сторони у чинних фінансових звітах побачити їх не можуть. Вирішити це питання зможе впровадження обов'язкової соціальної або інтегрованої звітності.

Виділення у складі напрямків соціально відповідальної діяльності розробки етичних стандартів ведення бізнесу, як одного з напрямків соціально відповідальної діяльності, передбачає виокремлення витрат (втрат), які були здійснені внаслідок виконання таких стандартів, в той час як вони були б відсутні, якби ці стандарти були порушені. За цих умов зацікавлення виникає розрахунок «а-соціального прибутку», як частини прибутку, яка отримана внаслідок мінімізації виплат соціальним партнерам, відносно світових або вітчизняних стандартів [14, с. 24]. Прикладом може бути нарахування заробітної плати працівникам певної галузі в менших розмірах, ніж в аналогічних галузях високорозвинутих країн. Також такий прибуток може бути отриманий внаслідок відсутності заходів, а, отже, і витрат на здійснення природоохоронних заходів.

Використання цього показника в аналітичних цілях дасть можливість виявлення напрямків фінансування соціально відповідальних витрат в порівнянні з попереднім періодом, а також підприємствами, які досягли в даній галузі кращих результатів.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, визначення напрямів соціально відповідальної діяльності як основи сталого розвитку підприємства дасть можливість чітко виокремити об'єкти бухгалтерського обліку, що забезпечить побудову системи обліково-аналітичного забезпечення сталого розвитку підприємства. Ці напрями охоплюють всі складові сталого розвитку: економічну, екологічну та соціальну. Підхід до визначення об'єктів бухгалтерського обліку за напрямками соціально відповідальної діяльності дозволить отримати інформацію не тільки про результати ведення бізнес-процесів на підприємствах, а й про ступінь соціальної відповідальності підприємства перед працівниками, іншими зацікавленими особами та суспільством.

Література

1. Алигаджиева Е.М. Эколого-социальный учет и анализ корпоративной отчетности в условиях МСФО: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. экон. наук: 08.00.12 «Бухгалтерский учет, статистика» / Е.М. Алигаджиева. – Москва, 2010. – 24 с.
2. Алтухова Ю.В. Устойчиво-эффективное развитие сельскохозяйственных предприятий на основе релевантного учетного обеспечения: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. экон. наук: 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством»; 08.00.12 «Бухгалтерский учет, статистика» / Ю.В. Алтухова. – Воронеж, 2010. – 24 с.
3. Бутинець Ф.Ф. Теорія бухгалтерського обліку: підручн. [для студ. спец. 7.050106 «Облік і аудит» ВНЗ] / Ф.Ф. Бутинець. – [3-є вид., доп. і перероб.]. – Житомир: ПП «Рута», 2003. – 444 с.
4. Вороновська О.В. Обліково-аналітичне забезпечення аграрних підприємств в умовах екологічної кризи / О.В. Вороновська // Економічні науки. Серія «Облік і фінанси». Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. Випуск 7 (25). – Ч.1 – Луцьк, 2010. – С. 292-303.
5. Жиглей І.В. Облікове забезпечення соціально відповідальної діяльності в умовах антикризового управління / І.В. Жиглей // Вісник ЖДТУ. Економічні науки. – 2013. – № 2(64). – С.45-50
6. Жук В.М. Екологічні аспекти бухгалтерського обліку в агропромисловому виробництві / В.М. Жук // Агроекологічний журнал. – 2012. – № 2. – С.18-23.
7. Замула І.В. Бухгалтерський облік екологічної діяльності: теорія та методологія : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора экон. наук: спец. 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)» / І.В. Замула. – К., 2010. – 37 с.
8. Ильичева Е.В. Экологический учет в условиях реализации политики экологической сбалансированности: автореф. дис. на соискание науч. степени доктора экон. наук: 08.00.12 «Бухгалтерский учет, статистика» / Е.В. Ильичева. – Орел, 2010. – 38 с.
9. Карагод В.С. Теория и методология международной системы корпоративной социальной отчетности : монография / В.С. Карагод. – М. : Бухгалтерский учет, 2005. – 248 с.
10. Лаговська О.А. Методологія ідентифікації та структурування облікових об'єктів: функціонально-структурний підхід / О.А. Лаговська // Вісник Хмельницького університету. – 2011. – № 2. – Т.1 – С.96-100.
11. Левицька С.О. Соціальний облік: методичний підхід та організаційне забезпечення / С. О. Левицька // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2014. – № 797. – С. 255-262.
12. Лоханова Н.О. Інтеграційні процеси в обліку в умовах інституціональних перетворень : монографія / Н.О. Лоханова. – Херсон: Гринь Д.С., 2012. – 400 с.
13. Саенко К.С. Инновационный и экологический учет: предпосылки и общие принципы их становления и развития / К.С. Саенко // Аудит и финансовый анализ. – 2007. – № 5. – С. 48-58.
14. Харитонов Е.Н. Управление социально ответственной деятельностью промышленных предприятий (на примере черной металлургии): автореф. дис. на соискание науч. степени доктора экон. наук: 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством»; 08.00.12 «Бухгалтерский учет, статистика» / Е.Н. Харитонов. – Москва, 2009. – 42 с.
15. Elkington J. 1994. Towards the Sustainable Corporation: Win-Win-Win Business Strategies for Sustainable Development. California Management Review 36(2): 90–100 p.

References

1. Aligadzhieva, E.M. (2010), "Environmental and social accounting and analysis corporate reporting in terms of IFRS", Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.00.12, Moscow, Russia, 24 p.
2. Altukhova, Yu.V. (2010), "Steadily-effective development of agricultural enterprises on the basis of relevant accounting software", Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.00.05, 08.00.12, Voronezh, Russia, 24 p.
3. Butynets, F.F. (2003), *Teoriia bukhgalterskoho obliku* [Theory of accounting], PP «Ruta», Zhytomyr, Ukraine, 444 p.
4. Voronovska, O.V. (2010), "Accounting and analytical support of agricultural enterprises in conditions of ecological crisis", *Ekonomichni nauky. Seriya «Oblik i finansy»*, no. 7(25), pp. 292-303.
5. Zhyhlei, I.V. (2013), "Account ensuring socially responsible business in conditions of crisis management", *Visnyk ZhDTU. Ekonomichni nauky*, no. 2(64), pp. 45-50.
6. Zhuk, V.M. (2012), "Environmental aspects of accounting in agricultural production", *Ahroekolohichniy zhurnal*, no. 2, pp. 18-23
7. Zamula, I.V. (2010), "Accounting for Ecological Activity: Theory and Methodology", Thesis abstract of Dr.Sc. (Econ.), 08.00.09, Kyiv, Ukraine, 37 p.
8. Ilicheva, E.V. (2010), "Environmental accounting in the context of implementation of the policy environmental sustainability", Thesis abstract of Dr.Sc. (Econ.), 08.00.12, Orel, Russia, 38 p.
9. Karagod, V.S. (2005), *Teoriya i metodologiya mezhdunarodnoy sistemy korporativnoy social'noy otchetnosti* [Theory and methodology of international corporate social reporting], monograph, Bukhgalterskii uchet, Moscow, Russia , 248 p.
10. Lahovska, O.A. (2011), "A methodology for identifying and structuring user objects: functional and structural approach", *Visnyk Khmelnytskoho universytetu*, no. 2, pp. 96-100.
11. Levytska, S.O. (2014), "Social accounting: methodological approach and organizational support" *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politehnika". Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku*, no. 797, pp. 255-262.
12. Lokhanova, N.O. (2012), *Intehratsiini protsesy v obliku v umovakh instytutsionalnykh peretvoren* [Integration processes in the context of institutional transformation], monograph, Hrin D.S., Kherson, Ukraine, 400 p.

13. Saenko, K.S. (2007), "Innovative and environmental accounting: prerequisites and General principles of their formation and development", *Audit i finansovyy analiz*, no. 5, pp. 48-58
14. Kharitonova, E.N. (2009), "The management of socially responsible activities of industrial enterprises (on example of ferrous metallurgy)", Thesis abstract of Dr.Sc. (Econ.), 08.00.12, Moscow, Russia, 42 p.
15. Elkington, J. (1994), "Towards the Sustainable Corporation: Win-Win-Win Business Strategies for Sustainable Development", *California Management Review*, Vol. 36 (2), pp. 90-100.

УДК338.46

Кузьмак О.І.,
к.е.н., доцент кафедри менеджменту, директор
Приватний вищий навчальний заклад
"Європейський університет", Рівненська філія

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ПОСЛУГ

Kuzmak O.I.,
cand.sc.(econ.), assistant professor of the
department of management, director
Private Higher Education Institution "European University", Rivne

THE FEATURES OF MAKING MANAGEMENT DECISIONS IN ACTIVITY OF ENTERPRISES IN THE SPHERE OF SERVICES

Постановка проблеми. Формування стабільного розвитку ринку послуг в Україні неможливе без досягнення ефективного функціонування підприємств сфери послуг, здатних надавати конкурентоспроможні послуги як на внутрішньому, так на зовнішньому ринках і отримувати при цьому прибутки. Досягнути зазначених результатів можливо лише в разі застосування відповідних ринковим умовам методів і підходів щодо управління підприємством, при цьому множинність завдань, які постають перед вищим менеджментом підприємств сфери послуг ускладнюється глобалізаційними процесами, що призводять до подальшої інтенсифікації управлінських проблем.

В умовах трансформаційної економіки менеджмент як організаційний ресурс підприємств набуває особливого значення. При цьому принципово змінюється система управління підприємством. Навіть маючи новітні технології, достатній або високий рівень матеріально-технічного і фінансового забезпечення, підприємство без належного менеджменту приречене на понесення економічних втрат через низьку ефективність організації та управління господарською діяльністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у теорію прийняття рішень внесли такі вітчизняні й зарубіжні вчені, як Н.Г. Чумаченко, В.Д. Бакуменко, А.О. Дегтяр, Я.Г. Берсуцкий, С. Бир, Г. Саймон, М. Мескон [1], А. Файоль, Ф. Тейлор та інші. В їх роботах досліджено сутність сфери послуг, особливості функціонування підприємств сфери послуг, їх значення для розвитку економіки, подано різні підходи до вирішення питань розвитку й управління цим процесом. Однак, у більшості наукових досліджень мало уваги приділено саме особливості прийняття управлінських рішень на підприємствах сфери послуг.

Огляд наукових праць як вітчизняних, так і зарубіжних авторів вказує на дискусійні положення і певні розбіжності розуміння та трактування щодо сутності сфери послуг, систематизації чинників, які впливають на їх функціонування та розвиток, а також формування стратегії інноваційного розвитку підприємства, що складає певні труднощі в умовах практичного формування та реалізації ефективної системи управління розвитком підприємства.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо дослідження ролі та значення управління в забезпеченні ефективної діяльності підприємств сфери послуг, та розкриття принципового підходу до удосконалення процедур вибору управлінських рішень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціально-економічний розвиток будь-якої країни виправдано характеризується показниками, що відображають економічні здобутки та соціальний рівень життя населення, який в свою чергу у значній мірі залежить від розвитку сфери послуг. В цілому можна стверджувати, що сфера послуг сьогодні є однією з найперспективніших галузей економіки, що швидко розвивається. Вона охоплює торгівлю і транспорт, фінанси і страхування, комунальне господарство, освітні та медичні установи, шоу-бізнес тощо.

В Україні існує загальноприйнята думка, що бурхливе економічне зростання в країні можна забезпечити лише за рахунок розвитку важкої промисловості – металургії, хімії, машинобудування, енергетичного сектора. Тим часом усі розвинуті й низка країн, що розвиваються, протягом останніх десятиліть переорієнтували структуру економіки від виробництва товарів на виробництво послуг. Саме послуги є джерелом довгострокового економічного зростання країн, що розвиваються, причому важливішим, ніж промисловість.

Так, відомий теоретик маркетингу Т. Левітт стверджує: "Кожна галузь в більшій чи меншій мірі надає послуги" [2, с. 20]. Продовжує його думку Ф. Котлер: "У кінцевому підсумку все повинно зводитися до сфери послуг ... клієнт, що придбає товар, насправді купує послуги, які цей товар йому пропонує" [3, с. 185]. Ніколайчук В.Є. в свою чергу наполягає, що кожна галузь виробляє послуги, але не кожна галузь виробляє матеріально-товари (банки, транспорт, консалтинг і т.д.) [4].

В даному випадку доречно зазначити, що потреба в багатьох видах послуг веде до створення такої ж великої групи товарів, які окремо від послуг, самі по собі, були б не потрібні. Про це переконливо пишуть Стен Репп і Томас Л. Коллінз: "У міру того як усі ми далі й глибше просуваємося у добу інформації та економіки сервісу, ми виявляємо, що багато хто з нових товарів, що наповнюють ринок, не є товарами в звичайному розумінні цього слова. Швидше, вони являють собою інформацію та послуги, прив'язані до будь-яких фізичних продуктів" [5, с. 285-286].

Основна особливість сервісної економіки полягає в тому, що вона передбачає надання послуг, а отже, безпосередній контакт між працівником і споживачем. Докорінно змінюються умови виробничої діяльності більшості працівників, вимоги до них, а відповідно і методи організації праці та управління. Більшість сервісних працівників за характером своєї виробничої діяльності змушені приймати самостійні рішення в нестандартних ситуаціях, в цьому полягає їх головна відмінність від співробітників традиційної організації. Без врахування цих особливостей управління за допомогою традиційних методів приводить до великих проблем - спочатку для клієнта, а потім для організації. Слід відзначити, що управлінське рішення є результатом аналізу керівником діяльності підприємства як системи, та діями, які спрямовані на ефективне подолання проблем та труднощів на підприємстві задля досягнення певної мети [6, с. 150].

В певній мірі, прийняття рішень – це наука і мистецтво. Такий підхід пояснюється важливістю прийняття рішень на підприємствах сфери послуг, адже перед тим, як прийняти рішення, здійснюється виявлення усіх проблем. Рішення не тільки процес, а й один із видів розумової діяльності і прояву волі людини. Тобто з впевненістю можна стверджувати, що ефективність управління підприємствами сфери послуг значною мірою залежить від організації управлінської роботи. Характер дій з організації управління визначає особливості організаційного механізму підприємства, що представляє собою систему методів, способів і прийомів формування та регулювання відносин об'єкта із зовнішнім та внутрішнім середовищем.

Варто відзначити, що у сфері послуг існують внутрішні та зовнішні чинники, що впливають на якість управлінських рішень. До зовнішніх чинників можна віднести такі, як культурні цінності, демографія, соціальний статус клієнтів, референтні групи, домашнє господарство й маркетингові впливи. Очевидно, вони впливають на поведінку клієнтів і повинні враховуватися в процесі вибору управлінських рішень. Фактори внутрішнього середовища визначають прагнення до реалізації місії підприємства і його можливостей, а отже, формують напрямок пошуку кращого рішення і разом з тим накладають на нього обмеження. До внутрішніх факторів, зокрема, відносять професійно-кваліфікаційний склад працівників підприємства, конкурентоспроможність послуг або виробів, виробничі потужності (продуктивність) підприємства, накопичений або очікуваний запас матеріально-технічних і фінансових ресурсів, інформаційно-технічне і програмно-алгоритмічне оснащення управлінської діяльності менеджерів тощо.

В умовах удосконалення соціально-економічних проблем актуалізуються питання кількісного обґрунтування управлінських рішень. При вирішенні економічних проблем чи питань вибору траєкторії розвитку підприємства неминуче виникає завдання необхідності подолання невизначеності можливої множини рішень. Рівень управління підприємством сфери послуг вимірюється за допомогою різних критеріїв, серед яких найбільш часто використовуваним є ступінь того, наскільки успішно керівник виконує завдання та досягає поставлених цілей. Критеріями досягнення цілей виступають прибуток, обсяг наданих послуг, частка ринку, кількість наданих послуг відносно поставлених цілей, продуктивність, витрати на одну одиницю порівняно до результатів або до фінансової переваги. Тому розгляд питань механізму розробки і вибору управлінського рішення має велике значення в практиці управління.

Зазначені вище критерії оцінки ефективності управлінської діяльності здебільшого представляють собою якісні показники. Але на сучасному етапі розвитку науки управління не менш важлива увага повинна приділятися і кількісним критеріям оцінки ефективності управлінської діяльності. При цьому до кількісної оцінки управлінської діяльності можна висунути такі вимоги, як: точність, правильність, повнота, придатність, вичерпність, надійність, зрозумілість, індивідуальність, контрольованість, ефективність. Крім того, показники оцінки ефективності управлінської діяльності

повинні забезпечувати можливість як переведення якісних ознак в кількісні, так і якісну інтерпретацію результатів вимірювання явища чи процесу.

Підготовка і прийняття рішень з управління ефективним функціонуванням підприємства може проходити в зовсім різних ситуаціях, що розрізняються становищем особи, яка приймає рішення. Однак, незважаючи на зазначені обмеження і розходження, прийняття рішень, для будь-якого працівника персоналу управління повинні бути встановлені загальні принципи підготовки в прийнятті рішень, виконання яких найбільшою мірою гарантує досягнення ефективного результату. До таких принципів відносять [7]: проведення аналізу результатів діяльності для з'ясування загальних проблем; проведення аналізу й оцінки цілей підприємства, можливостей їхнього збереження, необхідності коректування; у межах розглянутих варіантів цілей підприємства проводиться причинно-наслідковий аналіз можливостей розв'язання проблем підприємства при встановлених обмеженнях на наявні ресурси; на основі обраної для підприємства мети формулюються завдання для різних напрямків діяльності; менеджери підприємства розробляють комплекс заходів для вирішення поставлених для них завдань у зазначений термін, визначають можливості найбільш ефективного використання ресурсів; з урахуванням поставлених керівництвом завдань, цілей розробляється план підприємства на певний період або проводиться коректування раніше розробленого плану; організовується систематичний контроль за ходом виконання плану.

Чим більший розмір підприємства, тим важче забезпечити виконання зазначених принципів. Важливого значення при цьому, в процесі прийняття управлінського рішення набувають також вимоги до його якості. Крім того сфера послуг є специфічною галуззю [8]. Вона значною мірою відрізняється від інших галузей національного господарства, що визначає особливості управління підприємствами. Особливості функціонування підприємств сфери послуг та їхній вплив на прийняття управлінських рішень можна звести до наступних груп чинників:

- внаслідок своєї специфіки, підприємства, що надають послуги, більше контактують зі споживачами, ніж виробничі. Надання послуг проводиться безпосередньо на місці споживання і через тісний контакт із споживачами можуть бути обмежені у виборі методів своєї роботи. Більше того, споживачі іноді самі є частиною системи (наприклад, на підприємствах які практикують самообслуговування, таких як бензоколонки, магазини та ін.)

Крім того організації, орієнтовані на виробництво матеріальної продукції, можуть створювати запаси випущених товарів, що дозволяє їм компенсувати деякі потрясіння ринку, викликані змінами попиту. Підприємства сфери послуг не можуть створювати запаси і є більш чутливими до змін попиту.

- витрати на функціонування підприємств сфери послуг набагато різноманітніші витрат на функціонування виробничого підприємства. Кожного разу при роботі лікаря з пацієнтом, консалтингу чи надання інших послуг виникають специфічні відмінності у витратах і, перш ніж їх визначити, необхідно встановити причину виникнення проблеми.

Виробничі підприємства часто мають можливість ретельно проаналізувати ймовірні варіанти витрат і завдяки цьому досягти раціональної зміни номенклатури продукції, що випускається. Відповідно трудовитрати виробничих підприємств визначаються більш точно, ніж на підприємствах сфери послуг.

- за рахунок того, що надання послуг проводиться при безпосередньому контакті зі споживачем, підприємству, що надає послуги, доводиться зіштовхуватися з великою розмаїтістю варіантів виконуваних робіт, тоді як виробничі фірми, за рідкісним винятком, є більш капіталомісткими і мають більше можливостей механізувати виробничий процес.

- при високому ступені механізації та автоматизації і незначною змінюваності номенклатури виробів у виробничих фірмах досягається ритмічність і ефективність виробництва, діяльність підприємств у сфері послуг є більш повільною, результати можуть істотно відрізнятися за ефективністю.

- продуктивність праці на виробничому підприємстві визначається простіше, завдяки визначеності номенклатури продукції, що випускається. На підприємствах сфери послуг через постійні зміни попиту і необхідності зміни виду робіт встановлення продуктивності праці значно ускладнюється.

- якість послуг більше піддається сумніву, ніж якість товарів, так як виробництво і споживання послуг збігаються за часом, а виробничим підприємствам дефекти можна виправити, перед потрапленням товару до споживача.

Розуміння особливостей функціонування підприємств сфери послуг необхідне менеджеру для розробки стратегії розвитку підприємства і поточних планів його функціонування, а також для прийняття відповідних управлінських рішень. В умовах неможливості безпосередньо впливати на рівень цін з метою підвищення ефективності діяльності підприємства і зростання прибутку менеджер повинен сконцентрувати основну свою діяльність на питаннях організації надання послуг та контролю з метою мінімізації собівартості. Крім того, менеджер зобов'язаний опікуватися диверсифікацією наданих послуг, організацією після продажного сервісу, розширенням каналів збуту.

В процесі прийняття управлінського рішення потрібно звертати увагу на забезпечення умов його високої якості й ефективності, що забезпечується через: застосування у розробці управлінського рішення наукових підходів до управління; забезпечення менеджера, який приймає рішення, якісною інформацією; застосування математичних методів і економічного обґрунтування кожного рішення;

структуризацію проблеми і побудови дерева цілей; забезпечення порівнянності варіантів рішень; забезпечення багатоваріантності рішень.

Варто зауважити, що управлінська праця відноситься до найбільш складних видів людської діяльності, і її оцінка не завжди може бути зроблена прямим шляхом через відсутність формалізованих результатів, кількісної оцінки окремих видів виконуваної роботи. Хоча управлінська праця належить до продуктивної, але вона безпосередньо не створює певних матеріальних цінностей і бере участь у процесі виробництва опосередковано, забезпечуючи своєчасне і якісне виконання технологічних операцій. Однак, оскільки управлінська праця має великий і всебічний вплив на кінцеві результати діяльності підприємства, при її оцінці потрібно зіставити показники діяльності підприємства з показниками керуючої підсистеми.

Виходячи з цього, кількісна оцінка ефективності управління базується на використанні системи економічних показників, які відображають результати господарської діяльності підприємств сфери послуг, а також рівень витрат на управління у співвідношенні із загальними витратами.

Оцінка ефективності управлінської діяльності менеджера підприємства сфери послуг може включати наступні групи показників: загальні результативні показники фінансово-господарської діяльності, показники продуктивності управлінської праці, показники економічності апарату управління, показники організованості апарату управління.

Ґрунтуючись на принципах, показниках та вимогах до якості управлінських рішень, механізм здійснення вибору управлінського рішення повинен ґрунтуватись на ефективності функціонування підприємства, який обов'язково враховував би специфіку підприємства, його галузеву приналежність та сучасні умови господарювання.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, ефективною можна вважати таку систему управління, яка забезпечує раціональну побудову керованого об'єкта, своєчасну розробку найбільш обґрунтованих та оптимальних рішень і успішне втілення їх на практиці. Для ефективного функціонування системи управління керівник підприємства сфери послуг повинен чітко визначати стратегію розвитку підприємства, реалізовувати нові ідеї, гнучко й адекватно реагувати на сигнали зовнішнього економічного оточення, правильно визначати позицію підприємства на ринку, оперативно оцінювати ситуацію, чітко приймати поточні і стратегічні управлінські рішення.

Література

1. Мескон М. Основы менеджмента : перевод с английского / М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. – М. : Дело, 2004. – 800 с.
2. Левитт Т. Маркетинговая миопия / Т. Левитт // В кн.: Классика маркетинга: сборник работ, оказавших наибольшее влияние на маркетинг: пер. сангл. / Б.М. Энис, К.Т. Кокс. – СПб. : Питер, 2001. – С. 11-34.
3. Котлер Ф. Основы маркетинга. Краткий курс / Ф. Котлер. – М. : 2007. – 656 с.
4. Николайчук В.Е. Логистика: теория и практика управления : учебн. пособ. / В.Е. Николайчук, В.Г. Кузнецов. – Донецк: НОРДПРЕСС, 2006. – 540 с.
5. Стен Репп. Новый максимаркетинг / Стен Репп, Томас Л. Коллинз ; пер. с англ. под ред. Харичева Г.Я. – Челябинск: Урал ЛТД, 1997. – 532 с.
6. Шимко І.А. Алгоритм прийняття управлінських рішень в умовах ризику (невизначеності) / І.А. Шимко // Управління розвитком. – 2011. – № 20(117). – С. 149-151.
7. Рыночные модели оплаты труда : учеб.пособие / С.И. Радомский, Е.В. Гончаров, А.И. Кирнос [и др.]. – Харьков: Основа, 2000. – 224 с.
8. Андрушків Б.М. Економічна та майнова безпека підприємства і підприємництва. Антирейдерство / Б.М. Андрушків. – Тернопіль: Терно-граф, 2008. – 424 с.

References

1. Meskon, M., Albert, M., and Khedouri, F. (2004), *Osnovu menedzhmenta* [Principles of Management], Delo, Moscow, Russia, 800 p.
2. Levytt, T. (2001), *Marketynhovaya myopia* [Marketing myopia], Peter, St.-Peterburg, Russia, pp. 11-34.
3. Kotler, F. (2007), *Osnovy marketynha* [Principles of marketing], brief course, Moscow, Russia. 656 p.
4. Nykolaychuk, V.E., Kuznetsov V.H. (2006), *Lohystyka: teoriyya y praktyka upravlenyya* [Logistics: Theory and Practice of management], textbook posoby, NORDPRESS, Donetsk, Ukraine, 540 p.
5. Stan, Repp and Thomas, L. Collins (1997), *Novyy maksimarketynh* [New maksymarketynh], Translated by H.Ya., Kharycheva, Ural LTD, Chelyabinsk, Russia, 532 p.
6. Shymko, I.A. (2011), "The pattern of decision-making under risk (uncertainty)", *Upravlinnya rozvytkom*, vol. 20 (117), pp. 149-151.
7. Radomsko, S.I, Goncharov, E.V. and Kyrnos, A.I. (2000), *Rynochnye modeli oplaty truda* [Market Models wage], textbook, Osнова, Kharkov, Ukraine, 224 p.
8. Andrushkiw, B.M. (2008), *Ekonomichna ta mainova bezpeka pidpriemstva i pidpriemnytstva. Antyreiderstvo* [Economic and property security of enterprise and entrepreneurship. Anti-raider], Terno-hraf, Ternopil, Ukraine, 424 p.

Фаринович І.В.,
здобувач¹
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка

ОЦІНКА ДОЦІЛЬНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ФАКТОРИНГУ В ДІЯЛЬНОСТІ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Farynovych I.V.,
candidate for a degree
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

EVALUATION OF THE EXPEDIENCY OF FACTORING APPLICATION IN TRADE ENTERPRISES' ACTIVITY

Постановка проблеми. В умовах фінансово-економічної кризи торговельні підприємства стикаються із проблемою нестачі оборотних коштів. Рациональне формування та застосування оборотних коштів є пріоритетним завданням суб'єкта господарювання. У зв'язку з тим, все більшої популярності набуває факторинг, як один із небагатьох джерел фінансування оборотних коштів торговельних підприємств. Як свідчить зарубіжний досвід, факторинг є ефективним методом покращення діяльності підприємств та стимулювання попиту всередині країни, представляє собою ефективну альтернативу іншим формам міжнародного торговельного фінансування, є найкращим способом поповнення обігових коштів клієнтів та найбільш ефективним для малих та середніх підприємств, які традиційно стикаються з фінансовими труднощами через несвоєчасне погашення боргів дебіторами та обмеженість доступних для них джерел кредитування, а також покриває значну частину валютних, кредитних, ліквідних та відсоткових ризиків постачальника [1]. В практичному сенсі впровадження факторингу в діяльність підприємств сприятиме вирішенню проблем заборгованості й фінансування торговельного бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження теоретичних основ факторингу присвятили свої праці такі відомі вітчизняні та зарубіжні вчені, як: О.І. Пальчук, Є.В. Склеповий, В.В.Смачило, Н.М. Левченко, Ю.С. Скакальський, Ю.М. Лисенко, Б.З. Гвоздев, І.Є. Медведєв, Е. Доллан, Дж. Гілберт. Дослідження доцільності застосування факторингу в діяльності підприємств, а особливо підприємств торгівлі, зумовлено новизною даної фінансової послуги в Україні, а також недостатністю, а в багатьох аспектах – відсутністю теоретичних та прикладних досліджень в цій галузі. В наукових працях вітчизняні вчені розглядають питання сутності та переваг факторингу, а також ефективності застосування факторингу в діяльності банків, проте вітчизняними науковцями не в повному обсязі обґрунтована оцінка доцільності застосування факторингу в діяльності торговельних підприємств.

Постановка завдання. Метою дослідження є обґрунтування доцільності застосування факторингу в діяльності торговельних підприємств на основі розроблення послідовно-логічного аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. За офіційними даними в Україні кількість компаній, що мали право на надання факторингових послуг на 01.01.2015 р. становила 264, що на 101 компанію більше за відповідний період попереднього року [2]. Також варто зазначити, чотири з десяти основних галузей економіки України показали у 2014 р. зростання фінансування за допомогою факторингу. Серед них: сфера послуг, сільське господарство і транспорт, будівництво і харчова промисловість.

За даними Національної комісії з регулювання ринків фінансових послуг, підприємці, що здійснюють діяльність у сфері послуг, уклали в 2014 році в 9,8 разів більше договорів факторингу, ніж роком раніше. А обсяг цих договорів, виріс за минулий рік на 884,14%, або 1,349 млрд, до 1,502 млрд гривень. Підприємства транспортної галузі збільшили обсяг договорів факторингу на 76,47%, або 1,3 млн до 3 млн гривень; будівельної сфери – на 26,32%, або 14,5 млн, до 69,6 млн гривень; харчової промисловості – на 15,73%, або 18,1 млн, до 133,2 млн гривень. В цілому, у 2014 році фінансові компанії уклали 17,671 тис. договорів факторингу на загальну суму 23,526 млрд гривень, що на 134,33%, або 13,486 млрд більше, ніж у попередньому році [3].

¹ Науковий керівник: Квасній Л.Г. - к.е.н., доцент

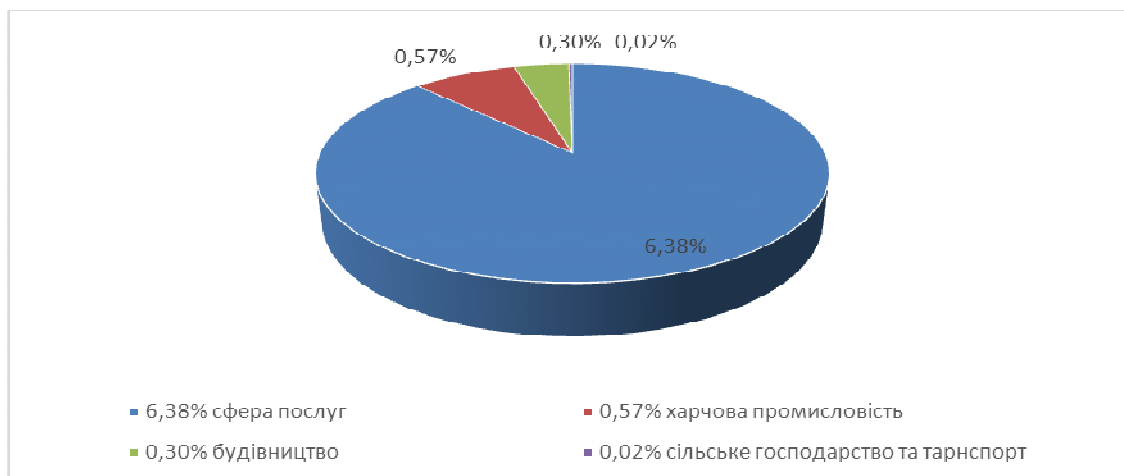

Рис. 1. Структура обсягу фінансових послуг, укладених у 2014 році під факторингові контракти за галузями

Джерело: [3]

Протягом січня-березня 2015 року факторингові компанії уклали 2,725 тис. контрактів на загальну суму 3,929 млрд гривень.

У порівнянні з першим кварталом 2014 року обсяг фінансування підприємств, що здійснюють торговельні операції на умовах відстрочки платежу, збільшився на 115,14%, або 2,103 млрд гривень. Динаміка вартості укладених фінансовими компаніями договорів факторингу в I кварталі 2012-2015 рр. відображена на рис. 2 [3].

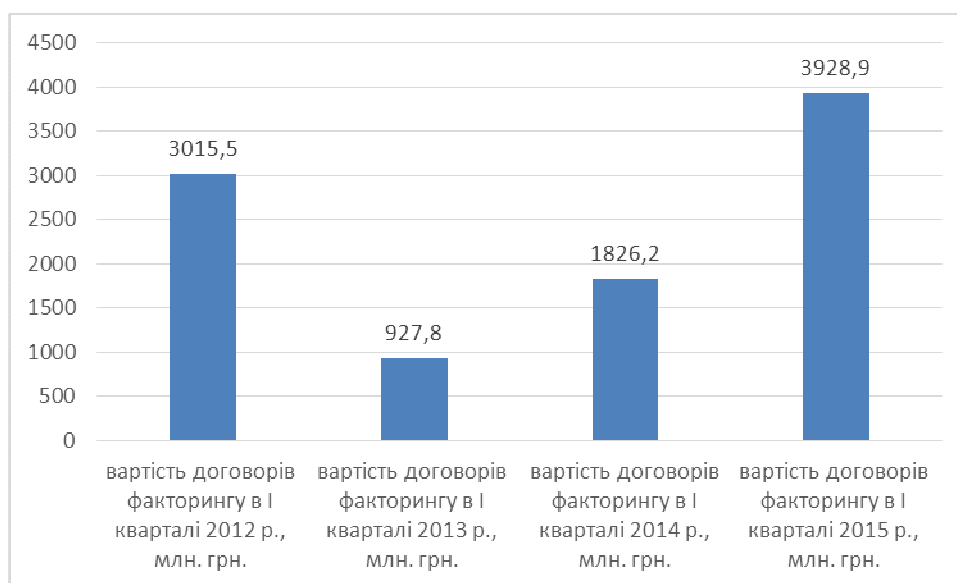

Рис. 2. Динаміка вартості укладених фінансовими компаніями договорів факторингу в I кварталі 2012-2015 рр.

Джерело: [3]

За даними Національної комісії з регулювання ринків фінансових послуг, протягом січня-березня 2015 року фінансові компанії виконали 2,616 тис. договорів факторингу на суму 5,049 млрд гривень [3].

Отже із вище проведеного статистичного аналізу можна стверджувати про зростання популярності факторингових послуг серед вітчизняних підприємств, особливо сфери послуг до якої відноситься і торговельна галузь.

Факторинг – це фінансовий інструмент, що дозволяє максимально оперативно поповнювати обігові кошти підприємств. Він призначений для активного зростання бізнесу, оскільки здатний у декілька разів збільшити оборот фірми протягом одного сезону її ділової активності. Багатьом фірмам доводиться протягом декількох місяців чекати платежів від покупців, знижуючи або заморожуючи свою ділову активність. Факторинг дає можливість не чекати платежів від покупців, а отримувати гроші відразу ж після відвантаження товарів, направляючи кошти на закупівлю товарів [4].

Основними перевагами факторингу є [5]:

- факторинг – це сукупність взаємопов'язаних та рівноцінних для підприємства фінансово-посередницьких послуг, а саме: фінансування; моніторинг дебіторської заборгованості; страхування ризиків;
- погашення заборгованості здійснюється за рахунок коштів, які надходять від дебіторів, у виняткових випадках за рахунок обігових коштів клієнта;
- факторинг може здійснюватися безстроково;
- для оформлення факторингу необхідний спрощений пакет документів;
- отримані кошти використовуються клієнтом на власний розсуд;
- при факторингу клієнт може отримати від банку низку додаткових послуг;
- розмір фінансування залежить від обсягів дебіторської заборгованості;
- прискорення оборотності дебіторської заборгованості;
- планування графіка погашення заборгованості та ін.

Оцінити доцільність застосування факторингу в діяльності підприємств пропонуємо на основі аналізу фінансового стану, який побудований в структурно-логічній послідовності і полягає в дослідженні фінансового стану торговельних підприємств до застосування факторингу та після його застосування (рис. 4).

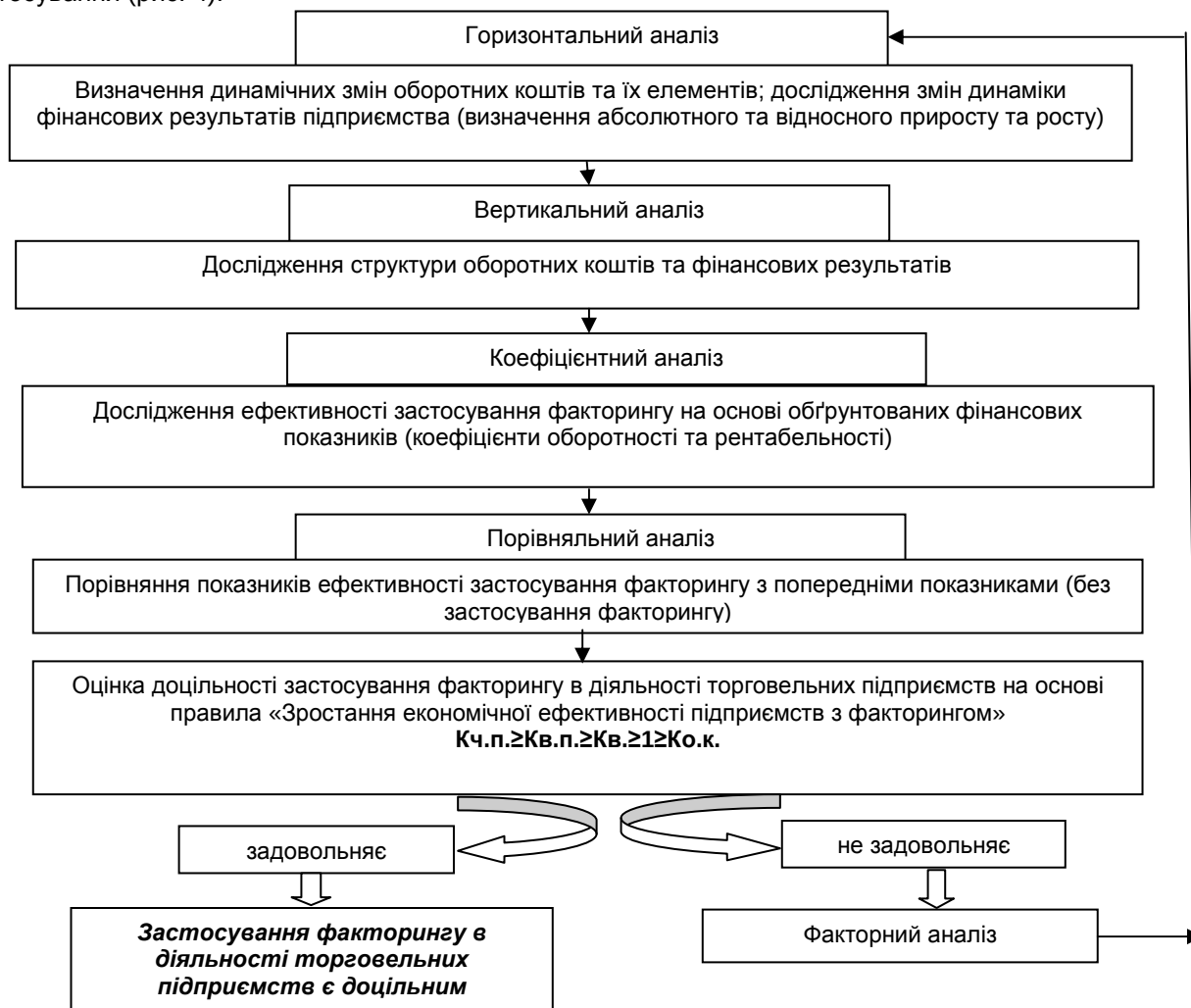

Рис. 1. Структурно-логічна послідовність оцінки доцільності застосування факторингу в діяльності торговельних підприємств*

Джерело: розробка автора

Дослідження доцільності застосування факторингу в діяльності торговельних підприємств полягає в проведенні горизонтального, вертикального, коефіцієнтного та порівняльного аналізу, який побудований на основі правила «Зростання економічної ефективності підприємств з факторингом».

Проведення горизонтального аналізу полягає в дослідженні динамічних змін оборотних коштів та їх елементів та дослідження змін динаміки фінансових результатів підприємства, які пов'язані з використанням факторингу.

Вертикальний аналіз базується на дослідженнях структури оборотних коштів та фінансових результатів з метою визначення зміни питомої ваги елементів оборотних коштів, які пов'язані з використанням факторингу.

В основу коефіцієнтного аналізу покладені показники ефективності підприємства, такі як коефіцієнти рентабельності та оборотності.

З метою подальшого їх порівняння показники ефективності на підприємстві розраховуються до використання факторингу та після нього.

Оцінка доцільності застосування факторингу в діяльності торговельних підприємств завершується сформульованим автором правилом «Зростання економічної ефективності підприємств з факторингом», яке полягає в тому, що коефіцієнт зростання за чистим прибутком повинен бути більшим за коефіцієнт зростання за валовим прибутком, а коефіцієнт зростання за валовим прибутком повинен бути більшим за коефіцієнт зростання за виторгом. Коефіцієнт зростання за виторгом повинен бути більшим за одиницю, тоді як коефіцієнт зростання за оборотними коштами повинен бути меншим за одиницю.

Якщо вимога цього правила задовольняється, тоді застосування факторингу в діяльності торговельних підприємств є доцільним та обґрунтованим.

Якщо в результаті проведеного аналізу не задовольняється правило, то додатково проводиться факторний аналіз з метою виявлення факторів впливу на фінансові результати та їх усунення.

В таблиці 1 відображено розрахунок показників зростання економічної ефективності торговельних підприємств з факторингом, які відображені в правилі «Зростання економічної ефективності підприємств з факторингом».

Таблиця 1

Показники зростання економічної ефективності торговельних підприємств з

№ п/п	Показник	Алгоритм розрахунку	Нормативне значення
1	Коефіцієнт економічного зростання за чистим прибутком, $K_{ч.п.}$	$K_{ч.п.} = \frac{ЧП_{\phi}}{ЧП},$ <i>ЧПф, ЧП - чистий прибуток з застосуванням факторингу та без його застосування</i>	>1
2	Коефіцієнт економічного зростання за валовим прибутком, $K_{в.п.}$	$K_{в.п.} = \frac{ВП_{\phi}}{ВП},$ <i>ВПф, ВП - валовий прибуток з застосуванням факторингу та без його застосування</i>	>1
3	Коефіцієнт економічного зростання за виторгом, $K_{в.}$	$K_{в.} = \frac{B_{\phi}}{B},$ <i>Вф, В - виторг з застосуванням факторингу та без його застосування</i>	>1
4	Коефіцієнт економічного зростання за оборотними активами, $K_{о.а.}$	$K_{о.а.} = \frac{ОА_{\phi}}{ОА},$ <i>ОАф, ОА - оборотні активи з застосуванням факторингу та без його застосування</i>	<1

Джерело: розробка автора

Отже, основною перевагою факторингу для торговельних підприємств є можливість у бланковому режимі отримувати фінансування, яке за рахунок поліпшення оборотності виробничих запасів, оборотності товарів, оборотності дебіторської заборгованості, зміни тривалості обороту виробничих запасів та товарів, зміни тривалості обороту дебіторської заборгованості дає можливість досягнути зростання економічної ефективності підприємства.

Сьогодні запровадження факторингу в Україні ускладнюється прийнятою практикою ведення торгово-збутових операцій, яка передбачає здебільшого передплату та майже повну відсутність комерційного кредиту. Важливу роль відіграє й обізнаність менеджерів, економістів та керівників з факторингом як економічним інструментом. Саме сучасна підготовка спеціалістів та фахівців українських підприємств повинна розкрити їм ефективні методи управління підприємством, які є загальноприйнятими в міжнародній практиці, серед яких і є факторинг [6].

Факторинг як банківський продукт є самостійним інструментом, який повинен перебувати у портфелі фінансового менеджера і яким може скористатися торговельне підприємство у своїй діяльності. Факторинг – це інструмент розвитку підприємства, за допомогою якого можна досягнути збільшення обсягів продажу, збільшення прибутковості та конкурентоспроможності підприємства [7].

Застосування факторингу в діяльності торговельних підприємств не лише дає змогу уникнути кризових явищ, а й сприяє подальшому розвитку підприємства на основі зменшення обсягу дебіторської заборгованості, скороченням терміну повернення коштів від дебіторів, підвищення

ліквідності та платоспроможності, що обумовлюється зростанням фінансових результатів та збільшенням ринкової вартості підприємства.

Висновки з проведеного дослідження. Доцільність застосування факторингу в діяльності торговельних підприємств обумовлюється такими основними причинами:

- по-перше, за допомогою факторингу здійснюється фінансування оборотних коштів торговельних підприємств;
- по-друге, факторинг впливає на пришвидшення оборотності оборотних коштів, що сприяє покращенню результатів фінансово-господарської діяльності торговельних підприємств;
- по-третє, застосування факторингу в діяльності торговельних підприємств впливає на їх економічний розвиток.

Застосування факторингу в діяльності торговельних підприємств дає гарантію платежу та рятує постачальників від необхідності брати додаткові і досить дорогі кредити в банку. Усе це сприятливо позначається на фінансовому стані підприємств [8].

Подальшим науковим дослідженням є розробка системи показників доцільності застосування факторингу в діяльності торговельних підприємств.

Література

1. Пальчук О.І. Факторинг на ринку фінансових послуг : монографія / О.І. Пальчук. – К. : [б.в.], 2011. – 163 с.
2. Національне рейтингове агентство «Рюрік». Аналітичний огляд ринку небанківських послуг України за 2014 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rurik.com.ua>
3. Новини про факторинг - компанія "Арма Факторинг": [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://factor.org.ua/-novini-.htm>
4. Квасний Л.Г. Факторинговые проблемы финансирования малого бизнеса в Украине / Л.Г. Квасний, И.В. Фаринич // Инновационные и информационные технологии в развитии национальной экономики: теория и практика [Монография] ; под ред. Т.С. Клебановой, В.П. Невежина, Е.И.М. Шохина. – Москва: Научные технологии, 2013. – 528 с. – С. 345–353
5. Циганкова А.В. Факторинг – як метод управління дебіторською заборгованістю [Електронний ресурс] / А.В. Циганкова. – Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=42060>
6. Шпаргало Г.Є. Факторингові операції в Україні: проблеми та перспективи [Електронний ресурс] / Г.Є. Шпаргало, Н.В. Наконечна. – Режим доступу : http://vlp.com.ua/files/31_16.pdf
7. Внукова Н.М. Удосконалення організації факторингу в банку за логістичним підходом / Н.М. Внукова, Н.С. Опешко, С.О. Колодізева // Фінанси України. – 2012. – № 5. – С. 68–77.
8. Іваненко С.С. Факторинг як джерело фінансування малого та середнього бізнесу [Електронний ресурс] / С.С. Іваненко // Економіка Криму. – 2006. – №18. – С. 50-61. – Режим доступу: http://ecrimea.crimea.edu/arhiv/2006/econ_18_2006/015_ivanenko

References

1. Palchuk, O.I. (2011), *Faktorynh na rynku finansovykh posluh* [Factoring in financial market], monograph, Kyiv, Ukraine, 163 p.
2. "National rating agency "Rurik". Analytical review of the market for non-banking services in Ukraine for 2014", available at: <http://rurik.com.ua>
3. "News about Factoring – company "Arma Factoring", available at: <http://factor.org.ua/-novini-.htm>
4. Kvasniy, L.H. (2013), "Factoring problems of small business financing in Ukraine", *Innovatsionnye i informatsionnye tehnologyi v rasviti natsionalnoy ekonomiki: teoriya i praktika*, [Innovative and information technologies in the development of the national economy: theory and practice], monograph, Nauchnyye Tehnologii, Moscow, Russia, 528 p.
5. Tsyhankova, A.V. (2012), "Factoring - as a method of management of accounts receivable", available at: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=42060>
6. Shparhalo, H.Ye. and Nakonechna, N.V. (2009), "Factoring transactions in Ukraine: problems and prospects", http://available at: vlp.com.ua/files/31_16.pdf
7. Vnukova, N.M. and Opeshko, N.S. and Kolodizyeva, S.O. (2012), "Improvement of factoring organization in bank by logistics approach", *Finansy Ukrainy*, no. 5, pp. 68-77.
8. Ivanenko, S.S (2006) "Factoring as a source of financing for small and medium businesses", *Ekonomika Kryma*, no. 18, pp. 50-61, available at: http://ecrimea.crimea.edu/arhiv/2006/econ_18_2006/015_ivanenko

Піняга Н.О.,
асистент кафедри економіки підприємства
та інноваційної діяльності
Львівський національний аграрний університет

РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТА ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Piniaga N.O.,
assistant of the department of economics
of enterprise and innovative activity
Lviv National Agrarian University

RESOURCE POTENTIAL AND INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF THE AGRICULTURAL ENTERPRISES

Постановка проблеми. Необхідною умовою розвитку будь-якої галузі національного господарства є цілеспрямована інвестиційна діяльність. При цьому активна економічна діяльність підприємств певною мірою залежить від обсягів і форм інвестицій, а останні – від рівня інвестиційної привабливості.

Створення привабливих умов для потоку інвестицій в сільськогосподарські підприємства сприятиме розвитку не тільки агропромислового виробництва в цілому, але й інших галузей. Отже, розробка заходів щодо підвищення інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств та наукове забезпечення розвитку цього процесу є актуальною проблемою, яка потребує реального вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розробку основних положень теорії та практики формування джерел інвестування сільськогосподарських підприємств, підвищення їх інвестиційної привабливості зробили вітчизняні науковці А.Г. Бабенко, В.П. Галушко, М.С. Герасимчук, С.О. Гуткевич, О.І. Гуроров, М.І. Кісіль, М.Ю. Коденська, Г.П. Лайко, А.А. Пересада, П.Т. Саблук, В.П. Савчук, А.М. Третяк, А.В. Чупіс та ін. Проте, аналіз інвестиційної діяльності підприємств свідчить, що проблема ще не знайшла достатнього теоретичного обґрунтування та практичного вирішення, оскільки багато аспектів, пов'язаних з обґрунтуванням активізації інвестиційної діяльності як чинника розвитку сільського господарства залишаються поза увагою. Особливо проблематичним залишається рівень інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств, що формує достатньо широке поле для наукових досліджень.

Постановка завдання. Метою статті є представлення результатів оцінки сучасного стану та визначення перспектив розвитку інвестиційного забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств на основі підвищення рівня їх інвестиційної привабливості.

Виклад основного матеріалу досліджень. Соціально-економічному розвитку села повинно сприяти підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств. Адже ефективно діюче сільськогосподарське підприємство матиме можливості для підвищення рівня життя сільського населення, і передусім своїх працівників шляхом збільшення заробітної плати, інших форм матеріального заохочення та їх участі у розподілі прибутків, а також – для розвитку соціальної сфери села. Впровадження інновацій, інтенсифікація виробництва створюватиме попит на більш кваліфіковану, а значить і більш високооплачувану робочу силу. Інвестиції у формування нових напрямів діяльності і галузей сільськогосподарського виробництва у процесі його диверсифікації зменшують рівень безробіття. Сільський розвиток набуває нових якісних рис, наближаючись за своїм змістом до соціоекономічної моделі, що притаманна розвинутим країнам.

Основним чинником, який лімітує економічний ріст, є низька інтенсивність інвестиційного процесу, що є результатом нестачі власних коштів [1]. На збиткових підприємствах, як правило, має місце нестача власних джерел фінансування, а доступ до кредитних ресурсів обмежений наявністю кредиторської заборгованості та високою вартістю позичкових коштів. Більшість із прибуткових підприємств мають недостатню суму прибутку після сплати податків для реалізації інвестиційних проектів.

Однією із важливих проблем, що стримує ефективний розвиток сільськогосподарського виробництва в Україні є недостатнє його інвестиційне забезпечення та неефективна його державна підтримка. У переважній більшості розвинутих країн світу, а сьогодні вже й у країнах із трансформаційною економікою, процеси державного регулювання економіки аграрного сектора тісно пов'язані з державною підтримкою сільськогосподарських товаровиробників. Підтримка держави здійснюється в різноманітних напрямках, але завжди має загальнонаціональний характер.

Оптимізація структури виробництва як чинник підвищення інвестиційної атракційності сільськогосподарських підприємств передбачає, перш за все, визначення спеціалізації господарства, тобто – раціонального поєднання галузей згідно з дією природно-кліматичних та економічних чинників відповідно до ринкових умов господарювання та ринкової ситуації і кон'юнктури, а також відносної реструктуризації ресурсного потенціалу цих підприємств.

Оптимізація ресурсного потенціалу передбачає формування раціонально збалансованого складу виробничих засобів, що дозволить ефективно їх використовувати і отримувати від них найвищу віддачу за рахунок синергетичного ефекту. Тобто, оптимізація ресурсного потенціалу повинна здійснюватись, виходячи з даних про перспективний стан, структуру і кількість земель, прогнозовану структуру виробництва. Враховуючи необхідність реалізації пропонованих інвестиційних проектів, потрібно забезпечувати оптимальний склад матеріально-технічних засобів та відповідну якість людського капіталу (трудових ресурсів), здатних забезпечити ефективне використання всіх ресурсів. Крім цього, інвестиційні заходи, що здійснюються у процесі диверсифікації та спеціалізації виробництва здійснюються з метою запровадження ресурсозберігаючих, інноваційних технологій, що дозволить ефективніше використовувати вже наявні і специфіковані ресурси та збільшити вихід продукції з кожного гектара угідь [3].

Процес інвестування відіграє важливу роль в економіці будь-якої країни. Інвестування в значній мірі визначає економічне зростання держави, зайнятість населення і становить суттєвий елемент бази, на якій ґрунтується економічний розвиток суспільства. Тому проблема, пов'язана з ефективним здійсненням інвестування, заслуговує серйозної уваги. Інвестиційна діяльність здійснюється на основі [8]:

- інвестування, здійснюваного громадянами, недержавними підприємствами, господарськими асоціаціями, а також суспільними й релігійними організаціями, іншими юридичними особами, заснованими на колективній власності;
- державного інвестування, здійснюваного органами влади і керування України, місцевих Рад народних депутатів за рахунок засобів бюджетів, позабюджетних фондів і позичкового засобу;
- іноземного інвестування, здійснюваного іноземними громадянами, юридичними особами й державами;
- загального інвестування, здійснюваного громадянами і юридичними особами України.

Інвестиційна діяльність підприємства характеризується наступними особливостями:

1. Вона є головною формою забезпечення росту операційної діяльності підприємства і по відношенню до її цілей та завдань носить підпорядкований характер. Інвестиційна діяльність підприємства покликана забезпечувати зростання його операційного прибутку в перспективному періоді за двома напрямками: а) шляхом забезпечення операційних доходів (будівництва нових філій; розширення обсягу реалізації за рахунок вдосконалення продукції, освоєння нових унікальних її видів); б) шляхом забезпечення зниження операційних витрат (своєчасна заміна фізично зношеного обладнання: оновлення морально застарілих виробничих основних засобів та нематеріальних активів тощо).

2. Форми і методи інвестиційної діяльності у меншій мірі залежать від галузевих особливостей підприємства, ніж операційна його діяльність. Це визначається тим, що інвестиційна діяльність підприємства здійснюється переважно в тісному зв'язку з фінансовим ризиком, галузева сегментація якого практично відсутня.

3. Обсяг інвестиційної діяльності підприємства характеризується суттєвою нерівномірністю за окремими періодами. Циклічність масштабів цієї діяльності визначається низкою умов – необхідністю накопичення фінансових коштів, змінами «інвестиційного клімату» в країні, можливістю формування внутрішніх умов для здійснення інвестиційної діяльності (вичерпання резервів підвищення продуктивності використання наявних необоротних активів).

4. Формування інвестиційного прибутку у віддаленій перспективі. Це означає, що між витратами інвестиційних ресурсів і отриманням інвестиційного прибутку проходить звичайно тривалий період часу, що визначає довгостроковий характер цих витрат.

5. Інвестиційна діяльність формує особливий самостійний вид грошових потоків підприємства, які суттєво відрізняються в окремі періоди за своєю спрямованістю.

Інвестиційна діяльність підприємства представляє собою цілеспрямовано здійснюваний процес вишукування необхідних інвестиційних ресурсів, вибору ефективних об'єктів (інструментів) інвестування, формування збалансованої за обраними параметрами інвестиційної програми (інвестиційного портфелю) та забезпечення її реалізації [5].

Однієї з форм інвестиційної діяльності, що здійснюється з метою впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво і соціальну сферу, є інноваційна діяльність [2].

Існує наступна класифікація інвестицій за:

- натурально-речовинним втіленням — матеріальні, нематеріальні і фінансові;
- призначенням — прямі, спрямовані на придбання основних і оборотних коштів, і портфельні — для покупки цінних паперів

- за джерелами фінансування — власні (амортизація, прибуток і виторг від реалізації майна) і позикові (кредит, лізинг і ін.);
- походженням — національні й іноземні;
- метою — для одержання прибутку, соціальних чи екологічних результатів;
- термінами здійснення — короткострокові, середньострокові і довгострокові;
- об'єктами — виробничі і невиробничі;
- напрямком — для відновлення основного капіталу, для приросту нерухомості й оборотного капіталу, для створення нової і підвищення якості продукції, що випускається.

З метою підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств та формування його більш раціональної структури, що забезпечить ефективну господарську діяльність на перспективу, є підстави пропонувати для впровадження відповідні інвестиційні проекти, вузько спрямовані на вирішення проблем конкретної галузі. Зокрема, сьогодні для сільськогосподарських підприємств України актуальним є відновлення галузі тваринництва. Ця проблема не вирішується тривалий період, що веде не тільки до диспропорцій у галузевій структурі всього сільськогосподарського виробництва, але й породжує все гострішу проблему забезпечення раціонального харчування населення країни та екологічні проблеми. Тому можна вважати, що для більшості сільськогосподарських підприємств України відновлення тваринництва є актуальним стратегічним рішенням, яке може розглядатись як ринково обґрунтований напрям диверсифікації їх господарської діяльності. У зв'язку з цим, коректним слід вважати підхід, за якого підвищення ефективності вже сформованого підприємствами ресурсного потенціалу шляхом інвестування у зміну його структури у зв'язку з організацією тваринницької галузі є стратегічним диверсифікаційним рішенням.

Одним з найбільших у Львівській області потужним підприємством є ТзОВ «Вінал Агро», яке володіє значним ресурсним потенціалом, розмір, особливості структури якого мали суттєвий вплив на розвитку виробничої діяльності.

На прикладі ТзОВ «Вінал Агро» проведено дослідження ефективності прийняття управлінського рішення, спроектованого на зміну спеціалізації господарства на виробництво продукції тваринництва. Структура його ресурсного потенціалу попередньо була специфікована під виробництво рослинницької продукції. Сільськогосподарські угіддя, які використовуються у процесі виробництва, повністю залучені на підставі договорів оренди. У їхній структурі рілля займає 93% загальної площі. ТзОВ «Вінал Агро» спеціалізувалось на виробництві озимої пшениці (площа посіву в 2013 р. – 2561 га), кукурудзи на зерно (1856 га), ярого і озимого ячменю (1365 і 405 га відповідно), сої (1840 га), озимого ріпаку (2678 га). Реалізація отриманої продукції дозволяла отримувати близько 95 млн грн чистого доходу в рік. Спеціалізація цього підприємства повністю співпадала з тенденціями, що мають місце в діяльності більшості сільськогосподарських підприємств Львівської області [7].

З метою підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу підприємства та формування його більш раціональної структури, що забезпечить ефективну господарську діяльність на перспективу, пропонується впровадження інвестиційного проекту, реалізація якого покликана сформувати галузь тваринництва у цьому підприємстві. У 2016 р. у ТзОВ «Вінал Агро» пропонується провести диверсифікацію виробництва, яка полягає у формуванні основних баз розвитку галузі тваринництва м'ясного напрямку. На початковому етапі пропонується сформувати основні фонди для утримання основного стада кількістю 250 голів молодняка великої рогатої худоби м'ясної породи, а у 2017 р. планується вийти на повну потужність виробництва з поголів'ям 500 голів цих тварин. Доцільність такої диверсифікації обґрунтовується такими передумовами:

- ринковою ситуацією, а саме дефіцитом споживання яловичини, що створює можливості зайняти тимчасово вільну ринкову нішу;
- доцільністю раціонального поєднання рослинництва і тваринництва (власні органічні добрива, виробництво власних кормів, використання побічної продукції);
- можливістю забезпечення більш повного використання трудових і матеріальних ресурсів підприємства, зокрема наявних у користуванні сільськогосподарських угідь шляхом виділення їх частини під сіножаті і пасовища;
- можливістю збільшення доходів підприємства, забезпечення рівномірності надходження власних коштів упродовж року;
- диверсифікацією виробничих ризиків;
- нижчими рівнями енергозатратності та трудомісткості виробництва продукції, відносною малозатратністю способів утримання.

Основними конкурентами ТзОВ «Вінал Агро» у названій галузі тваринництва є інші сільськогосподарські підприємства, які займаються вирощуванням великої рогатої худоби. При цьому конкурентною перевагою ТзОВ «Вінал Агро» є можливість забезпечення значної частини раціону тварин кормами власного виробництва (концентровані корми, силос і зелена маса) за рахунок розвинутої галузі рослинництва та можливість виділити необхідні площі під пасовища без шкоди для фінансово-господарського стану підприємства. Державна фінансова підтримка, на отримання якої

розраховує суб'єкт господарювання, також додає конкурентних переваг. Конкурентною перевагою ТзОВ «Вінал Агро» при реалізації такого інвестиційного проекту є також якість виробленої продукції завдяки сучасному технічному та технологічному забезпеченню (будівництво тваринницького комплексу з можливістю використання інноваційних технологій виробництва, дотримання оптимального раціону, сучасний ветеринарний і екологічний контроль). Господарства населення регіону не складають особливої конкуренції ТзОВ «Вінал Агро» через дрібнотоварність виробництва у них [7].

Досягнути раціонального формування оптимальної структури ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств як основи підвищення рівня їх інвестиційної привабливості можна шляхом формування системи управління інвестиційною діяльністю.

Ефективність функціонування системи управління інвестиційною діяльністю сільськогосподарських підприємств визначається рівнем виконання наступних умов: структуризація проблеми і побудова дерева цілей; використання наукових методів і підходів до прийняття управлінських рішень; забезпечення багатоваріантності та альтернативності при прийнятті управлінського рішення; забезпечення співставності варіантів рішень, що приймаються; формування якісної інформаційної бази розробки та прийняття управлінських рішень; наявність механізму реалізації прийнятих рішень; розробка системи відповідальності та мотивації при прийнятті якісного та ефективного рішення.

Підвищення ефективності системи управління інвестиційною діяльністю починається із формування цільової підсистеми, яка представляє собою певну сукупність цілей, для виконання і вирішення яких формується дана система управління [6].

Основними цілями системи управління інвестиційною діяльністю сільськогосподарських підприємств є: визначення економічної ефективності інвестиційного проекту з метою встановлення доцільності його реалізації; забезпечення можливості залучення підприємством необхідного обсягу інвестиційних ресурсів для реалізації інвестиційного проекту; формування механізмів і реалізації заходів, направлених на підвищення ефективності інвестиційної діяльності [7].

Представлені цілі системи управління інвестиційною діяльністю можуть бути реалізованими через механізм управління джерелами залучення інвестиційних ресурсів. При прийнятті управлінських рішень доцільно провести порівняльний аналіз інвестиційних проектів із врахування вартості капіталу за кожним варіантом можливих джерел залучення капіталу.

Підвищити ефективність інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств як чинника формування оптимального ресурсного потенціалу цих підприємств можна шляхом прийняття ефективних управлінських рішень, спрямованих на підвищення дохідності інвестиційних проектів, та здійснюючи управління джерелами інвестиційних ресурсів, що дозволить істотно знизити величину затрат цих ресурсів.

Система управління фінансуванням інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств включити наступні основні етапи.

На першому етапі доцільно провести вивчення існуючих проблем, які пов'язані із реалізацією інвестиційної діяльності та визначити основні цілі системи управління. На другому етапі проводиться аналіз інформації щодо можливих варіантів виконання поставлених цілей. Відповідно, система управління інвестиційною діяльністю сільськогосподарських підприємств повинна передбачити дослідження потенційних джерел ресурсів, аналіз індивідуальних їх характеристик, а також можливості використання конкретних джерел інвестиційних ресурсів у якості основи для досягнення тих чи інших цілей системи управління.

Протягом окремих періодів сума негативного грошового потоку по інвестиційній діяльності підприємства значно перевищує суму позитивного грошового потоку. Крім того, на перших етапах реалізації інвестиційного проекту спостерігається лише відтік грошових коштів.

Вважаємо, що з метою підвищення інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств та активізації їх фінансово-економічної діяльності доцільно створити обласну сільськогосподарську інвестиційну корпорацію та регіональний інформаційно-аналітичний і консалтинговий центри АПК.

Необхідність створення корпорації зумовлена наступними причинами: уповільненням надходження обсягів інвестицій у галузь; необхідністю підвищення економічної ефективності вкладень; організацією роботи із інвесторами на новому якісному рівні; наявністю так званих «недобросовісних інвесторів», які скуповують майнові сільськогосподарські об'єкти із метою проведення спекулятивних угод із ними, що призводить до загострення соціальної напруги на селі; необхідністю сприяння крупним інвесторам, основною ціллю яких є реалізація масштабних комплексних проектів розвитку, які включають у себе програму корінної модернізації виробництва.

Метою діяльності корпорації є залучення додаткових інвестицій на розвиток сільськогосподарського виробництва області за рахунок коштів приватних інвесторів. Для досягнення поставленої цілі необхідно виконати наступні завдання: підготовка привабливих пропозицій для інвесторів через формування виробничих комплексів; здійснення передінвестиційної оцінки

пропозицій; сприяння реалізації інвестиційних проектів щодо розвитку виробничої та соціальної інфраструктури у сфері АПК [11; 12].

Основні напрями діяльності корпорації: аналіз та сприяння вирішенню соціально-економічних завдань розвитку Львівської області; проведення заходів по підвищенню економічної привабливості області; здійснення контролю за ефективністю виробничо-майнових комплексів, які передаються інвестору з метою реалізації інвестиційних проектів; проведення форумів, семінарів, конференцій щодо економічного розвитку галузі області.

Висновки з проведеного дослідження. Дієвим напрямом підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу сільськогосподарського підприємства є підвищення рівня інтенсивності його господарювання за рахунок підвищення рівня його інвестиційної привабливості, особливо для іноземних інвесторів. Цей шлях розвитку підприємства дозволяє досягти позитивного результату у близькій перспективі, що є ефективним рішенням з точки зору менеджменту та відповідає потребам власників підприємства, для яких максимізація прибутку сьогодні є ключовим критерієм оцінки ефективності дій менеджменту та гарантуванням стабільної і ефективної діяльності підприємства і його конкурентоздатності на перспективу на основі ефективного використання його ресурсного потенціалу на тривалий період, що є важливо й для держави і передбачає ефективне використання базової складової ресурсного потенціалу – земельних ресурсів, які виступають основою неперервності всього процесу сільськогосподарського виробництва. Тому з цієї точки зору стратегічні підходи до вибору шляхів інтенсивного розвитку підприємства є пріоритетними в оцінці можливостей підвищення ефективності використання його ресурсного потенціалу. Найбільш впливовим чинником підвищення рівня інвестиційної привабливості сільськогосподарського підприємства є підвищення рівня ефективності його господарювання та рівня його конкурентоспроможності як здатності тривалий час стійко позиціонувати себе на ринку відповідної продукції.

Література

1. Абрамович І.В. Інвестування в аграрний сектор економіки України: проблеми та напрями їх вирішення / І. В. Абрамович // Держава та регіони. – 2007. – №1. – С. 7–9.
2. Алескерова Ю.В. Шляхи залучення інвестицій в розвиток сільського господарства [Електронний ресурс] / Ю.В. Алескерова, Т. Кондратюк. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/25_NNP_2011/Economics/4_91977.doc.htm.
3. Гайдуцький А.П. Підвищення інвестиційної привабливості інфраструктури аграрного сектора / А.П. Гайдуцький // Економіка АПК. – 2004. – № 10. – С. 99–105.
4. Захарін С.В. Стратегія підвищення інвестиційної привабливості економіки України для іноземного капіталу / С.В. Захарін // Фінанси України. – 2000. – № 12. – С. 87–94.
5. Кучмій І.Г. Активізація інвестиційних процесів, як фактор підвищення прибутковості аграрних підприємств [Електронний ресурс] / І.Г. Кучмій, Т.І. Чорнопищук. – Режим доступу: <http://socrates.vsu.org/repository/getfile/2646.pdf>.
6. Лупенко Ю.О. Інвестування розвитку сільського господарства / Ю. О. Лупенко, Є. І. Лупенко // Економіка АПК. – 2007. – № 2. – С. 3–10.
7. Piniha N. Formation and reproduction of labour resources of agricultural enterprises in Lviv region / Scientific enquiry in the contemporary world: theoretical basics and innovative approach. Vol.2. Humanities and social sciences, Economics, Psychology and pedagogies. San Francisco, California, USA, 2014. – s. 83-89.
8. Письмаченко Л.М. Інвестиції у галузі сільського господарства як шлях до демократичного економічного зростання [Електронний ресурс] / Л.М. Письмаченко, С.В. Юрченко. – Режим доступу: http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_17_ekon/stat_17/04.pdf.
9. Саблук П.Т. Економічний механізм АПК у ринковій системі господарювання / П.Т. Саблук // Економіка АПК. – 2008. – №12. – С. 59–62.
10. Трофименко Н.В. Аналіз сучасного стану та визначення інвестиційно-привабливих галузей тваринництва в аграрних підприємствах / Н.В.Трофименко // Економіка: проблеми теорії та практики. – 2010. – Вип. 259, Т. IV. – С. 997-1007.
11. Трофименко Н.В. Визначення інвестиційно-привабливих галузей рослинництва аграрних підприємств / Н.В.Трофименко // Вісник ХНАУ. – 2010. – С. 389-399.
12. Трофименко Н.В. Аналіз природно-ресурсного потенціалу регіону як важлива складова оцінки інвестиційної привабливості аграрних підприємств / Н.В. Трофименко // Вісник ХНАУ. – 2009. – № 5. – С. 267-276.

References

1. Abramovych I.V. (2007), "Investing in the agrarian sector of economy of Ukraine: problems and directions of their decision", *State and regions*, no. 1, pp. 7-9.
2. Aleskerova, Yu.V. and Kondratyuk, T. (2011), "Ways of bringing in of investments are in development of agriculture", available at: http://rusnauka.com/25_NNP_2011/Economics/4_91977.doc.htm.
3. Haidutskyi, A.P. (2004), "Increase of investment attractiveness of infrastructure of agrarian sector", *Ekonomika APK*, no. 10, pp. 99-105.
4. Zakharin, S. (2000), "Strategy of increase of investment attractiveness of economy of Ukraine is for a foreign capital", *Finansy Ukrainy*, no. 12, pp. 87-94.

5. Kuchmiy, I.H. and Chernopischuk, T.I. "Activation of investment processes, as a factor of increase of profitability of agrarian enterprises", available at: <http://socrates.vsau.org/repository/getfile/2646.pdf>.
6. Lupenko, E.I. (2007), "Investing of development of agriculture", *Ekonomika APK*, no. 2, pp. 3-10.
7. Piniaha, N. (2014), Formation and reproduction of lab our resources of agricultural enterprises in Lviv region / Scientific enquiry in the contemporary world: theoretical basics and innovative approach. Vol.2. Humanities and social sciences, Economics, Psychology and pedagogies. San Francisco, California, USA, pp. 83-89.
8. Pismachenko, L.M. and Yurchenko, S.V. "Investments are in industries of agriculture as way to the democratic economy growing", available at: http://kntu.kr.ua/doc/zb_17_ekon/stat_17/04.pdf.
9. Sabluk, P. (2008), "An economic mechanism of APK is in the market system of ménage", *Ekonomika APK*, no. 12, pp. 59-62.
10. Trofimenko, N. (2010), "Analysis of the modern state and determination investment-attractive industries of stock-raising in agrarian enterprises", *Economy: problems of theory and practice*, issue 259, Vol. IV, pp. 997-1007.
11. Trofimenko, N. (2010), "Determination investment-attractive industries of plant-grower of agrarian enterprises", *Visnyk KhNAU*, pp. 389-399.
12. Trofimenko, N. (2009), "Analysis naturally resource to potential of region as a constituent of estimation of investment attractiveness of agrarian enterprises is important", *Visnyk KhNAU*, no. 5, pp. 267-276.

ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ І МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

УДК 330.101.54

Хомяк М.С.,
к.е.н., докторант
Національного університету
Державної податкової служби України

ІНВЕСТИЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

Khomyak M.S.,
cand.sc.(econ.), doctoral candidate
National University of State Tax Service of Ukraine

INVESTMENT MECHANISMS OF THE REGIONAL DEVELOPMENT

Постановка проблеми. В умовах економічної нестабільності та кризових явищ, а також стрімких глобалізаційних процесів важливим є стимулювання розвитку не лише країни в цілому, але і кожного її регіону. За сучасних обставин досягнення цієї мети можливе за умови підвищення інвестиційної привабливості регіонів, що потребує ефективних механізмів їх інвестиційного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вітчизняних дослідників, які працювали над проблемою вдосконалення функціонування інвестиційних механізмів розвитку регіонів особливий внесок для вирішення цієї проблеми зробили: О. Амосов, С. Біла, В. Бодров, В. Воротін, О. Дацій, А. Дегтяр, В. Дорофійенко, М. Корецький, О. Коротич, М. Латинін, В. Мартиненко, В. Мамонова, А. Мерзляк, І. Михасюк, О. Мордвінов.

Однак у більшості наукових праць мало уваги приділено останнім соціально-економічним змінам, що відбулись в Україні.

Постановка завдання. Метою дослідження є з'ясування сучасного інвестиційного стану в Україні та розробка пропозицій щодо підвищення ефективності інвестиційних механізмів розвитку регіонів.

Виклад основного матеріалу дослідження. З огляду на значні розбіжності в доходності регіонів, проблема залучення інвестицій стала для багатьох із них проблемою виживання. Інвестиції необхідні для забезпечення розширеного відтворення, підвищення якості продукції та послуг, а отже і конкурентоспроможності, що є особливо важливим в інтеграції в європейське економічне середовище. Також інвестиції сприяють зростанню реального сектора економіки, а отже – економічного зростання країни в цілому [1].

В сучасних умовах майже у всіх областях відбувається скорочення обсягів інвестування по відношенню до відповідного періоду минулого року (табл. 1) [2].

Таблиця 1

Капітальні інвестиції за регіонами за січень-червень 2015 р.

Область	Освоєно (використано) капітальних інвестицій			
	млн. грн.	у % до		у розрахунку на одну особу, грн.
		загального обсягу	відповідного періоду попереднього року	
1	2	3	4	5
Вінницька	2280,6	2,3	69,5	1418,9
Волинська	2662,0	2,7	175,1	2561,1
Дніпропетровська	8745,2	8,9	79,0	2665,2
Донецька (підконтрольна Україні)	2973,9	3,0	33,5	690,4
Житомирська	1255,2	1,3	91,1	996,2

продовження табл. 1

1	2	3	4	5
Закарпатська	1280,7	1,3	89,3	1020,1
Запорізька	2586,4	2,6	68,3	1461,2
Івано-Франківська	2221,7	2,3	65,8	1610,4
Київська	8319,7	8,4	101,0	4832,5
Кіровоградська	1308,4	1,3	91,6	1338,3
Луганська (підконтрольна Україні)	629,4	0,6	13,2	282,9
Львівська	4067,5	4,1	92,9	1614,3
Миколаївська	2101,9	2,1	103,1	1803,3
Одеська	2841,6	2,9	72,4	1191,2
Полтавська	2781,8	2,8	57,4	1924,2
Рівненська	1110,6	1,1	88,4	958,3
Сумська	1428,0	1,5	113,5	1268,2
Тернопільська	966,0	1,0	82,4	904,1
Харківська	3315,8	3,4	91,9	1219,7
Херсонська	802,7	0,8	70,0	751,0
Хмельницька	2390,5	2,4	123,1	1837,5
Черкаська	1340,2	1,4	91,7	1070,2
Чернівецька	635,2	0,6	89,6	700,9
Чернігівська	1157,7	1,2	92,1	1099,8
м. Київ	39521,9	40,0	128,3	13930,9
Україна в цілому	98724,6	100,0	90,8	2305,0

Джерело: дані Державної служби статистики України [2]

Як видно з таблиці 1, обсяг інвестицій в різних областях суттєво відрізняється, крім того, лише п'ять областей та м. Київ змогли досягнути рівня минулого року чи отримати зростання інвестування у порівнянні з відповідним періодом минулого року, в той же час у багатьох областях цей показник лише дещо перевищує половину обсягів попереднього року.

Також спостерігаються значні розбіжності в інвестуванні за видами активів (табл. 2) [2].

Таблиця 2

Структурна характеристика напрямів інвестування і рівня освоєння капітальних інвестицій

Напрями інвестування	Освоєно (використано) капітальних інвестицій	
інвестиції у матеріальні активи	86316,3	87,4
житлові будівлі	15910,6	16,1
нежитлові будівлі	13554,4	13,7
інженерні споруди	16286,2	16,5
машини, обладнання та інвентар	30763,8	31,2
транспортні засоби	6178,9	6,2
земля	387,0	0,4
довгострокові біологічні активи рослинництва та тваринництва	1295,9	1,3
інші матеріальні активи	1939,5	2,0
інвестиції у нематеріальні активи	12408,3	12,6
з них		
права на комерційні позначення, об'єкти промислової власності, авторські та суміжні права, патенти, ліцензії, концесії тощо	10323,8	10,5
програмне забезпечення та бази даних	1690,9	1,7
Усього	98724,6	100,0

Джерело: дані Державної служби статистики України [2]

Дані, наведені в таблиці 2, свідчать, що окремі види активів, наприклад земля, залишаються майже без уваги інвесторів. Саме це спричиняє великі розбіжності в інвестуванні областей, адже ті території, де аграрний сектор займає основну частку ринку, майже позбавлені інвестицій в той час,

коли області з машинобудівними гігантами отримують основні надходження. З огляду на значні розбіжності в структурі виробничо-господарського комплексу України, для гармонійного розвитку регіонів необхідне налагодження ефективного інвестиційного механізму.

З огляду на економічну і соціальну нестабільність в Україні, інвестиційна привабливість її дещо знижується, хоча окремі інвестори навпаки зацікавлені працювати в таких умовах, адже ризик збитку великий, проте він підвищує можливу прибутковість інвестиції. Проаналізуємо, якими є основні умови привабливої для інвесторів політики (рис. 1) [3; 4].

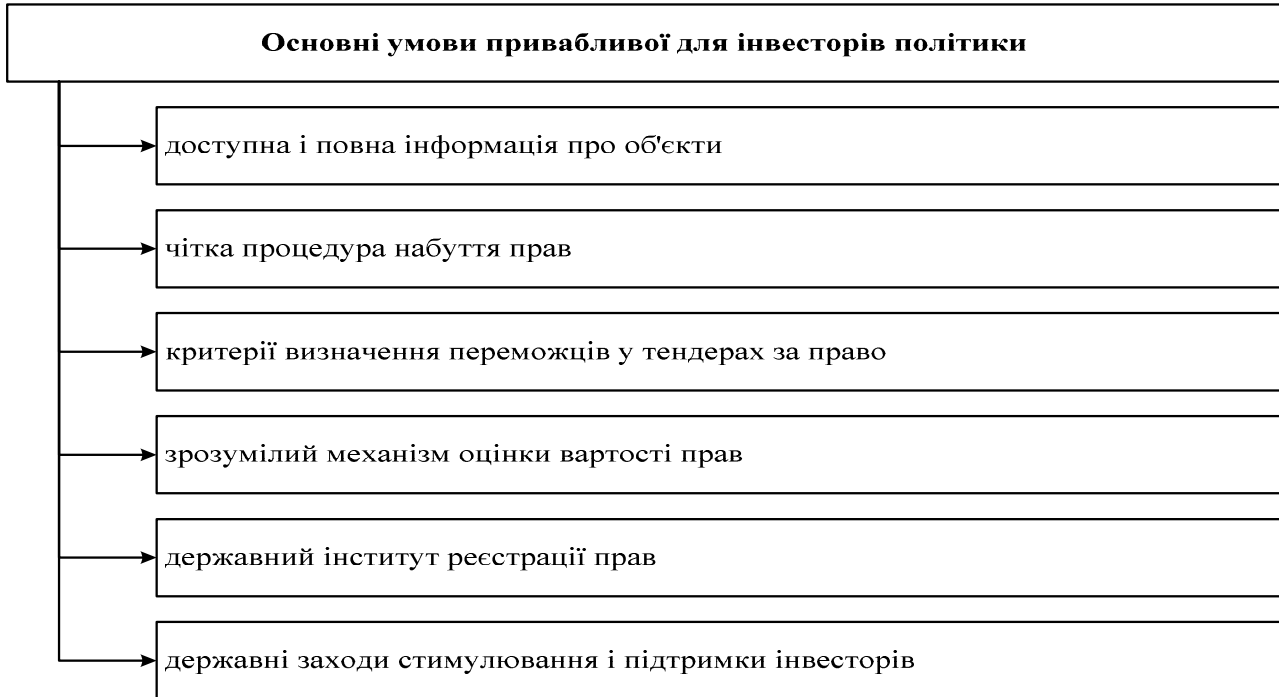

Рис. 1. Основні умови привабливої для інвесторів політики

Джерело: дослідження О. Шевченко, Кухарської Н. [3; 4]

Враховуючи зазначене вище, можна виокремити головні завдання, які потрібно вирішити для удосконалення інвестиційного механізму розвитку регіонів:

- підвищення загальної інвестиційної привабливості регіону;
- формування нових джерел податкових і рентних платежів;
- створення нових робочих місць;
- розвиток інфраструктури;
- відновлення історичних об'єктів на території регіону;
- формування здорового конкурентного середовища;
- підтримка в регіоні сприятливого екологічного клімату;
- створення умов для розвитку малого бізнесу на базі об'єктів нерухомості [5; 6].

Таким чином, пропонуємо удосконалити існуючі інвестиційні механізми розвитку регіонів такими загальними рекомендаціями за сферами впровадження:

нормативно-правова:

- створення фонду страхування прямих іноземних інвестицій [7];
- оновлення законодавства у сфері захисту прав споживачів фінансових послуг;
- узгодження податкової, фінансової, інвестиційної, митної та інших складових економічної політики держави;

- створення ефективного механізму вирішення спорів;

– гармонізація законодавства, пов'язаного з інвестиційною діяльністю, приведення його у відповідність до європейського та зменшення кількості бюрократичних процедур для інвестиційних угод;

- створення відповідних платформ, в тому числі і інформаційних, для інвестування;

– зобов'язання на законодавчому рівні розробки проектів привабливості кожним регіоном та складання стратегічного плану інвестування;

фінансова:

– розробка дієвого механізму захисту прав споживачів фінансових послуг і підвищення фінансової грамотності [8];

– налагодження систем контролю та інформування за інвестиціями різних рівнів з метою забезпечення прозорості, підвищення поінформованості інвесторів, а також уникнення можливості тінізації та відмивання коштів за рахунок фіктивних інвестиційних проектів;

– заборона використання офшорних зон в ролі буферних при введенні/виведенні коштів в інвестиційні проекти з метою підвищення надійності механізму інвестування та зниження рівня шахрайства у цій сфері;

– зниження корумпованості державних службовців;

податкова:

– зниження податків для сфер, що потребують розвитку для кожного регіону окремо на певний час;

– податкові канікули для малих підприємств, що працюють в стратегічно важливих сферах із залученням інвестиційного капіталу;

– зниження податкових ставок на капітал, отриманий інвесторами у якості доходу з метою стимулювання інвестиційних процесів.

Крім зазначених пропозицій важливе значення має розвиток інфраструктури регіонів, адже його низький рівень значно утруднює розвиток об'єкту інвестування, а також можливість діяльності самого інвестора.

Також в налагодженні розвитку регіонів за рахунок інвестування необхідна стабільна фінансова політика держави з комплексним характером реалізації інвестиційних механізмів розвитку регіонів. Лише комплексний підхід з корегуванням заходів у відповідності до характерних особливостей кожного регіону може дати позитивний результат. Також необхідно враховувати той факт, що налагодження ефективних інвестиційних механізмів є процесом динамічним, оскільки інвестиційний ринок стрімко реагує на фінансові, політичні, соціальні й інші зрушення та є досить складною багатофакторною системою, а також потребує аналізу та планування з розрахунку на перспективу.

З метою адаптації вітчизняного інвестиційного ринку до європейських норм та для залучення коштів інвесторів з країн Європи пропонуємо також імплементувати їх досвід в налагодженні відповідного механізму та залучити при розробці власного незалежних зарубіжних експертів, адже, з огляду на те, що в багатьох країнах ЄС має місце децентралізація влади та економічного сектору, в них є вагомі здобутки в цьому напрямі, перевірені практикою та часом, що у вітчизняних умовах, коли необхідне швидке реагування та дії, є особливо важливим.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, розвиток інвестиційних механізмів розвитку регіонів в сучасних умовах є стратегічним завданням для України. Воно потребує комплексного підходу та участі держави зі збалансованою та стабільною ефективною фінансовою політикою, а також при розробці зазначених механізмів необхідно враховувати те, що досягнення позитивних зрушень, з огляду на багатофакторність інвестиційного механізму, потребує узгодження податкової, фінансової, інвестиційної, митної та інших складових економічної політики держави.

Література

1. Шевченко О.В. Інвестиційна активність регіонів України: вплив на економічне зростання [Електронний ресурс] / О.В. Шевченко. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/book/StrPryor/10/22.pdf>.
2. Капітальні інвестиції Січень-червень 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/2015/bl/09/bl_ki_0215_p.zip.
3. Шевченко О. Пряме державне інвестування як чинник зростання регіональної економіки [Електронний ресурс] / О. Шевченко // Аналітичні записки щодо проблем і подій суспільного розвитку. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/Monitor/september08/3.htm>.
4. Кухарська Н.О. Економічне зростання як основа економічного розвитку України / Н.О. Кухарська // Регіональна економіка. – 2007. – № 2. – С. 22-32.
5. Сімонова В.С. Теоретичні аспекти стратегічного управління комплексним розвитком / В.С. Сімонова // Регіональна економіка. – 2007. – № 1. – С. 145-152.
6. Латинін М.А. Державне регулювання інвестиційно-інноваційного розвитку аграрного сектора економіки України / М.А. Латинін // Управління інноваційною діяльністю в умовах глобалізації: [монографія] / М.А. Латинін, С.В. Майстро, В.Ю. Бабаєв та ін.; за заг. ред. д.держ. упр., проф. М.А. Латиніна. – Х. : Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2012. – 312 с.
7. Сорос обговорив с депутатами українские финансы и коррупцию – Гопко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://korrespondent.net/ukraine/events/3465647-soros-obsudyl-s-deputatamy-ukraynskye-fynansy-y-korruptsyui-hopko>.
8. Експерти Світового Банку пропонують Україні 7 рекомендацій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nabu.ua/ukr/press_centra/news/418/.

References

1. Shevchenko, O.V. (2009), "Investment activity of the regions of Ukraine: influence on the economy growth", available at: <http://old.niss.gov.ua/book/StrPryor/10/22.pdf> (access date November 30, 2015).
2. Kapital Investments Januar-June 2015 year (2015), available at: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/2015/bl/09/bl_ki_0215_p.zip (access date November 30, 2015).
3. Shevchenko, O. (2008), "Direct public investment as a factor of the growth of the regional economy", *Analitichni zapysky shchodo problem i podii suspilnoho rozvytku* [Analytic notes on issues and events of social development], available at: <http://www.niss.gov.ua/Monitor/september08/3.htm> (access date November 30, 2015).
4. Kukharska, N.O. (2007), "Economic growth as the basis of economic development of Ukraine", *Rehionalna ekonomika*, 2007, no. 2, pp. 22-32.
5. Simonova, V.S. (2007), "Theoretical aspects of strategic management of complex development", *Rehionalna ekonomika*, 2007, no. 1, pp. 145-152.
6. Latynin, M.A., Maistro, M.A., Babaiev, V.Iu. (2012), "State regulation of investment and innovation development of the agricultural sector of Ukraine", *Upravlinnia innovatsiinoiu diialnistiu v umovakh hlobalizatsii* [Innovation management in the context of globalization], monograph, Khar'RI NADU «Mahistr», Kharkiv, 2012.
7. Soros discussed with members of the Ukrainian finance and corruption – Hopko (2015), available at: <http://korrespondent.net/ukraine/events/3465647-soros-obsudyi-s-deputatamy-ukraynskye-fynansy-y-korruptsyui-hopko> (access date November 30, 2015).
8. The World Bank Experts offers Ukraine 7 recommendations (2015), available at: http://www.nabu.ua/ukr/press_centra/news/418/ (access date November 30, 2015).

УДК 338.1 : 332.144 (477)

Ценклер Н.І.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри бухгалтерського обліку
Ужгородський торгово-економічний інститут
Київського національного торгово-економічного університету

КОНВЕРГЕНЦІЯ ЕКОНОМІКИ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ В ПРОЦЕСІ АДАПТАЦІЇ ДО ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ

Tsenkler N.I.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor
of department of accounting,
Uzhhorod Trade and Economic Institute
of the Kyiv National Trade and Economic University

CONVERGENCE OF ECONOMY OF CARPATHIAN REGION IN THE PROCESS OF ADAPTATION TO THE EUROINTEGRATION MODEL OF DEVELOPMENT

Постановка проблеми. В зв'язку з геополітичними подіями останніх років економіка України ще більше розвернулася в бік Європейського Союзу, та питання адаптації економіки окремих її регіонів, зокрема Карпатського регіону, до євроінтеграційної моделі розвитку зараз надзвичайно актуальне. Очевидно, що така адаптація та взаємна інтеграція повинна відбуватися поетапно з різними заходами на певних стадіях. Аналіз та керуваність цими процесами дозволить вибудувати загальну стратегію побудови євроінтеграційної моделі розвитку для регіонів нашої держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями розвитку економіки Карпатського регіону та її євроінтеграційними напрямками займалися такі вчені, як Андерсон Н., Балян А., Головач Ю., Долішній М., Заблоцький Ф., Кіш Є., Козоріз М., Мікула Н., Лендел М. та ін. Але основні етапи такої інтеграції є недостатньо описані та визначені у вітчизняній науковій літературі.

Постановка завдання. Метою статті є наукове обґрунтування конвергенції економіки Карпатського регіону в процесі адаптації до євроінтеграційної моделі розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як підтверджує світовий досвід, одним із основних інструментів сучасної міжнародної інтеграції є конвергенція. Згаданий термін є багатозначним і широко використовується у науці та практичній діяльності.

Конвергенцію в економіці трактують як процес зближення, взаємопроникнення та асиміляцію елементів на тлі їх гетерогенності та неоднорідності. Такий процес призводить до стирання меж між різними економічними системами, що обумовлюється їх спільними цілями, проблемами та єдиними закономірностями розвитку [1].

На наш погляд, в економічному розумінні конвергенція має передбачати зближення, уподібнення економічних систем держав та регіонів з метою створення оптимальних умов для подальшої економічної інтеграції. Багатьма прикладами формування сучасних міждержавних інтеграційних об'єднань доведено переваги еволюційного шляху міждержавної інтеграції, який неможливий без створення необхідних передумов у процесі конвергенції економічних систем держав та регіонів.

Конвергенція як процес формування передумов міждержавної економічної інтеграції призводить до виникнення явища конвергентності різних сфер, галузей та видів економічної діяльності суб'єктів євроінтеграційних процесів. Слід зауважити, що в сучасних умовах сутність конвергентності є надзвичайно багатоаспектною. Наприклад, гармонізація законодавчих норм сусідніх держав може зумовлювати позитивний ефект не лише щодо ефективності міждержавної інтеграції, а й стосовно соціально-економічного розвитку їх регіонів та активізації транскордонних міжкультурних зв'язків. Отже, конвергентність є необхідною передумовою реалізації всієї послідовності етапів міждержавної економічної інтеграції. Однак на рівні регіону процеси конвергенції мають свою специфіку.

Можемо погодитися із В. Жовтанецьким та Б. Заблоцьким у тому, що формування конвергентної моделі розвитку України і її регіонів потребує цілеспрямованої політики і єдності всіх суб'єктів її реалізації (уряду, обласних державних адміністрацій, підприємств і організацій, що в них розміщені). Як слушно зазначають автори, «конвергентна модель регіонального розвитку – це система збалансованих і узгоджених інтересів і дій урядових, регіональних і підприємницьких суб'єктів управління виробничою і соціальною, фінансовою та інвестиційною сферами регіональної економіки, спрямованих на оптимізацію пропорцій капіталу, зайнятості, продукту і грошей із метою забезпечення їх збалансованого і стабільного розвитку» [2, с. 157].

Водночас, на наш погляд, поняття конвергентного регіонального розвитку можна розглядати також ширше – у контексті міжнародних транскордонних інтеграційних процесів, зокрема євроінтеграції.

Справді, у сучасних умовах, зважаючи на гетерогенність економічних систем, інтеграція ринків як розвинених країн, так і країн, що розвиваються, відбувається через їх конвергенцію. В цьому аспекті важливим є розуміння того, що конвергенція має відбуватись еволюційним шляхом. Тобто вступ національних ринків до єдиного економічного простору не може носити хаотичний характер, а повинен мати ринкове обґрунтування, вагоме підґрунтя і довгострокові перспективи [2].

Враховуючи специфіку Карпатського регіону, можемо виділити 6 форм (стадій) конвергенції в контексті активізації євроінтеграційних процесів (рис. 1).

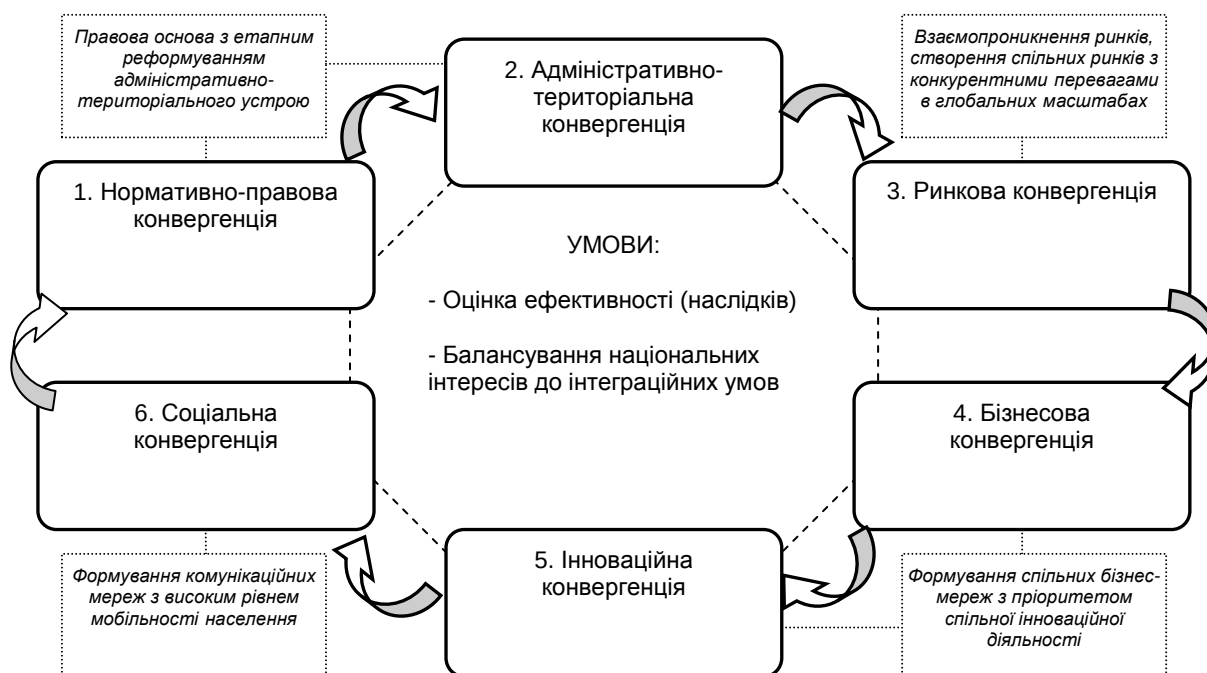

Рис. 1. Конвергенція економіки з позиції етапів та форм здійснення

Джерело: складено автором

I. *Нормативно-правова конвергенція.* Гармонізація законодавства України та країн Європейського Союзу, безумовно, є одним із найважливіших завдань на шляху інтеграції України до ЄС. З одного боку, можна констатувати, що проблема нормотворення не стосується регіонального рівня, оскільки відповідні рішення приймаються головним чином центральними органами виконавчої та законодавчої влади у державі. Водночас повноваження місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування також дозволяють здійснювати цілеспрямовану політику щодо нормативно-правової конвергенції із сусідніми регіонами держав ЄС. Зокрема, йдеться про муніципальне управління, земельну політику, екологічне право, а також окремі аспекти фінансової політики. Іншими словами, базу для нормативно-правової конвергенції формують державні органи влади, але на регіональному рівні також наявні певні можливості для узгодження місцевої політики в контексті транскордонної співпраці, зокрема.

Нормативно-правова конвергенція має пряме відношення до системи державного регулювання економікою, у тому числі на регіональному рівні. Однак, власне регуляторний аспект конвергенції багатьма фахівцями піддається сумніву.

Зокрема, імітаційне моделювання проведене Л. Забуранною виявило сумнівну ефективність застосування окремих інструментів структурної політики державного регулювання розвитком аграрного сектору. Стрімке зростання кількості підприємств сфери сільського аграрного туризму можливе, за даними автора, лише за двох сценаріїв моделювання — при цілеспрямованій державній підтримці зайнятості в аграрній сфері, або у разі активізації ринкових механізмів перерозподілу земельних ресурсів [3]. Виявилось, що помітне поліпшення інвестиційної привабливості Карпатського економічного району може спостерігатись лише за сценарію щорічного зростання рентабельності сільськогосподарського виробництва у 2,5 рази, що напряму пов'язано із державною політикою регулювання цін на аграрну продукцію та сировину і збільшенням кількості підприємств сфери сільського аграрного туризму [3].

II. *Адміністративно-територіальна конвергенція* може бути реалізована через реформу адміністративно-територіального устрою держави. Сутність такої реформи може полягати у наближенні національної системи територіального поділу до зразків, характерних для сусідніх країн-членів ЄС. В Україні існують різні моделі такої реформи, які передбачають укрупнення або ж подрібнення наявних адміністративно-територіальних одиниць. Варто зауважити, що в останні роки більшої популярності набула ідея щодо укрупнення одиниць адміністративно-територіального поділу, навіть у цьому контексті була напрацьована певна нормативна база. Отже, адміністративно-територіальна конвергенція не може вважатися пріоритетним напрямком трансформації економічних систем регіонів України, однак її значення в контексті транскордонної співпраці досить велике. Зокрема, лише узгоджуючи межі адміністративно-територіальних одиниць нижчих рангів із державами сусідами, можна добитися ефективної транскордонної співпраці на рівні громади і таким чином формувати регіональну ініціативу в євроінтеграційних процесах.

III. *Ринкова конвергенція* може відбуватися кількома шляхами, основними з яких є взаємопроникнення регіональних та загальнодержавних ринків держав-сусідів, що реалізується насамперед через зовнішньоекономічну діяльність, ефективність якої свідчить про відкритість економіки регіону і може бути відображена відповідними коефіцієнтами. Інший шлях ринкової конвергенції у процесі євроінтеграції полягає у зменшенні формальних бар'єрів в економічній співпраці, тобто спрощенні митних процедур, зменшенні податкового навантаження, а також узгодженні стандартів між країнами, що інтегруються, із метою полегшення співпраці в економічній сфері.

На думку фахівців, для України особливо складною є проблема входження в організаційні структури глобалізаційного простору. Стратегічні завдання з формування нових напрямків розвитку України диктують необхідність не тільки концептуального осмислення однієї з основних проблем сучасного розвитку, а саме розробки цивілізаційної моделі, у межах якої буде формуватися траєкторія глобального розвитку та викреслюватися місце і роль українського суспільства й держави [4, с. 14].

Певне значення для ринкової конвергенції має функціонування «Карпатського Єврорегіону», який уже понад 20 років продовжує відігравати роль організатора та координатора міжрегіонального і транскордонного співробітництва у найрізноманітніших сферах економічного й суспільного життя. Зокрема, саме через інституції «Карпатського Єврорегіону» Закарпатська область встановила партнерські зв'язки з низкою регіонів Угорщини, Словаччини, Румунії та Польщі. З деякими із цих регіонів розробляються і реалізуються конкретні програми співпраці [5].

Слід також відзначити, що в рамках «Карпатського Єврорегіону» фінансуються чотири проекти від Закарпатської області на загальну суму 2,75 млн. євро, а саме: „Розвиток Берегівської транскордонної польдерної системи в басейні річки Тиса” – 0,72 млн. євро, „Чиста вода” – 0,6 млн. євро, „Транскордонні можливості розвитку транспортної логістики” – 0,54 млн. євро, „Покращення транскордонного автомобільного руху через будівництво об'їзної дороги навколо м. Берегово” – 0,9 млн. євро. В рамках даної програми в області спільно з угорськими партнерами реалізується 6

проектів. Серед них – створення інформаційно-туристичних центрів у містах Берегово та Ужгород; розробка та впровадження транскордонної програми медико-соціальної реабілітації на базі обласної дитячої клінічної лікарні; розробка комплексного українсько-угорського підходу до спільних протипаводкових заходів; дослідження стану використання біомаси в прикордонному регіоні [6].

Водночас назріла необхідність розробки ефективного механізму кооперації, забезпечення новими ресурсами для реалізації численних важливих проектів співпраці. Насамперед, як зазначають представники України у Карпатському єврорегіоні [5], треба посилити співпрацю між його членами на двосторонній основі задля визначення конкретних програм та проектів міжрегіональної співпраці. Необхідно також створити пакет інвестиційних проектів, що мають стратегічне значення для розвитку прикордонних територій, що дасть змогу більш активно й ефективно втілювати спільні проекти.

Фахівці також виділяють низку проблемних аспектів участі України у проекті «Карпатський єврорегіон»:

1. Недосконалість та неактуальність Статуту асоціації, що не враховує, хто є національною стороною, що спричиняє додаткову координацію дій в рамках єврорегіону, погодження пропозицій рішень на національному рівні.

2. Невідповідність компетенцій національних сторін [7].

3. Низький рівень фінансування програм, зокрема частки в них України. Так, в межах транскордонних програм ЄС на 2004-2006 рр. (програми «Польща-Україна-Білорусь», «Угорщина-Словаччина-Україна», «Румунія-Україна-Молдова») обсяг виділених щорічно коштів коливався в межах 0,5-5,5 млн. євро.

4. Недостатня економічна складова в реалізованих транскордонних проектах, які переважно мають соціальну або культурну спрямованість. Зокрема, фінансовий пакет для України у рамках Національної програми на 2007-2010 рр. складав 494 млн. євро. Відповідно до цієї програми фінансувалися 3 пріоритетні напрями: підтримка демократичного розвитку та належного управління, регуляторна реформа та розвиток адміністративних можливостей, розвиток інфраструктури [6].

Варто зауважити, що досі ЄС не розглядав регіон Карпат як цілісну систему. На його території у 2007-2013 рр. реалізовувалися три окремі програми, що свідчить про відсутність системного підходу до трактування Карпат як спільної європейської спадщини. У зв'язку з цим виникла потреба напрацювання спільної позиції країн - членів Міжнародної асоціації "Карпатський Єврорегіон" щодо необхідності реалізації у фінансовій перспективі до 2020 р. єдиної операційної програми ЄС для регіону Карпат, а також подання Європейській Комісії пропозицій щодо конкретних інституційних та фінансових розв'язань з цього питання урядами Польщі, Румунії, Словаччини, Угорщини та України [8].

Тоді як ринкова конвергенція може здійснюватися на рівні держави або ж конкретного підприємства, то наступний вид конвергенції використовується і на регіональному та міжрегіональному рівнях.

IV. Бізнесова конвергенція передбачає узгодження та зближення підприємницьких структур суміжних регіонів шляхом формування різномірних мереж, які часто і називають бізнес-мережами. Слід зауважити, що співпраця між регіонами України та Євросоюзу у рамках бізнес-мереж вже деякий час здійснюється і планується у стратегічному відношенні.

Для пошуку можливостей і вигод економічного співробітництва за сприяння Міністерства національної економіки Угорщини Національна зовнішньоекономічна агенція та Торгово-промислова палата Угорщини у стратегічному союзі розбудують та забезпечуватимуть діяльність Бізнес мережі Карпатського регіону. Як організації-посередники роботу окремих офісів забезпечуватимуть змішані торгово-промислові палати та відділи торгово-промислової палати.

Головна мета бізнес-мережі Карпатського регіону – допомогти у відкритості економік східно- і центральноєвропейських держав стосовно один одного і сприяти тому, щоб ця територія стала взаємопов'язаним і економічно сильним регіоном, визнаним і на європейському рівні. Мережа складатиметься з окремих офісів розвитку бізнесу, які, будуючи мости між малими та середніми підприємствами Карпатського регіону, допомагатимуть в посиленні торгових та інвестиційних транскордонних зв'язків.

Бізнес-офіси надаватимуть своїм клієнтам наступні послуги:

- пошук і налагодження контактів з партнером, що найбільш відповідає бізнес-концепції, посередницька діяльність;

- ефективне інформування про інвестиційні можливості в регіоні;

- розкриття конкретних експортних можливостей, каналів реалізації та умов виходу на ринок;

- надання загальної інформації про міжнародну економіку та специфічні місцеві ринкові умови;

- інформування про вимоги законодавства щодо окремих груп товарів чи торговельних операцій;

- підготовка аналітичних звітів про економічне становище та ринок праці у регіоні, його тенденції розвитку;

- стеження за грантами, що оголошуються в регіоні;

- пошук різноманітних тендерних можливостей та приватизації;
- допомога в реєстрації підприємства;
- бізнес, податкові та юридичні консультації, залучення фахівців;
- організація програм та заходів з розвитку торгівлі;
- допомога в організації безпосередніх переговорів з угорськими та іноземними партнерами;
- розбудова широкої системи зв'язків з організаціями, що мають вплив на економіку регіону (торгово-промислові палати, спілки, органи місцевого самоврядування);
- всебічна підтримка роботи організацій-партнерів;
- створення бази даних суб'єктів підприємницької діяльності для точного визначення їхніх бізнес-потреб;
- пошук можливостей співробітництва для імпорту [9].

V. Інноваційна конвергенція. Її сутність полягає у інтеграції інноваційного розвитку суміжних регіонів України та країн Євросоюзу, зокрема, через створення та функціонування міжнародних інноваційних кластерів. Певні напрацювання у цій сфері як з боку України, так і зі сторони Європейських партнерів уже наявні.

Ю. Головач, зокрема, вказує на можливу перспективу транскордонної співпраці України з іншими країнами-членами Карпатського євро регіону через кластеризацію, що в зарубіжних країнах набула значного поширення насамперед як засіб підвищення їх конкурентоспроможності, а також як механізм гнучкого реагування на кон'юнктуру світових ринків, зростання стабільності функціонування завдяки інтеграції конкурентних переваг конкретних суб'єктів економічної діяльності [6].

Варто зауважити, що в Україні вже започатковані процеси формування транскордонних кластерів, зокрема у Львівській області опрацьовується питання створення транскордонного туристичного кластеру. Також, у Чернівецькій області розглядається можливість утворення туристичного транскордонного кластеру на основі мережі регіонів-переможців Всеукраїнського конкурсу «Сім чудес України» [10].

VI. Соціальна конвергенція є найбільш масовою та багатоманітною, оскільки реалізується на рівні індивідів та суспільних груп у суміжних регіонах, що підвищують свою мобільність, у тому числі транскордонну, налагоджують різні форми спілкування, встановлюють міжособистісні контакти, що можуть бути основою для усіх інших форм конвергенції. З іншого боку, саме соціальна конвергенція є вищою стадією формування конвергентності регіону в контексті євроінтеграції, адже переважно налагодження міжособистісних та міжгрупових контактів відбувається уже після реалізації інших стадій конвергенції або принаймні після їх започаткування. Водночас суспільна підтримка як євроінтеграційних процесів загалом, так і окремих форм конвергенції, що здійснюються у цьому напрямку, є одним із найважливіших факторів, що сприяють економічній інтеграції України у європейські структури.

Проблеми розвитку Карпатського регіону мають комплексні шляхи вирішення, впровадження яких якщо не знищить проблему, то хоча б частково припинить її функціонування. Так, на думку вітчизняних науковців, необхідно удосконалювати кожну галузь виробничої та невиробничої сфери, впроваджувати заходи щодо покращення їх розвитку, що загалом покращило б розвиток регіону; водночас, ускладнює завдання те, що всі проблеми розвитку Карпатського регіону взаємодіють між собою, а це означає, що необхідно негайно їх вирішувати, оскільки від одного фактору може залежати декілька галузей чи сфер [11].

Висновки з проведеного дослідження. Отже, на наш погляд, з метою повноцінної інтеграції України та її регіонів у Європейський Союз необхідним є здійснення усієї послідовності стадій конвергенції. Варто зауважити, що описані нами шість стадій не є взаємовиключними і на різних етапах євроінтеграції можуть доповнювати одна одну або перекриватися. Водночас саме у представленій логічній послідовності нормативно-правова, адміністративно-територіальна, ринкова, бізнесова, інноваційна та соціальна конвергенція забезпечують повний цикл трансформації регіональної суспільної системи відповідно до європейської моделі розвитку.

Література

1. Шпірько-Фандеєва Н.В. Основні підходи до розуміння процесів інтеграції та конвергенції фінансових ринків [Електронний ресурс] / Н.В. Шпірько-Фандеєва // Проблеми формування нової економіки XXI века : материалы V Международной научно-практической Интернет-конференции (21-22 декабря 2012 г.). – Режим доступу : http://www.confcontact.com/20121221/1_shpirko.htm
2. Жовтанецький В. І. Політика структурної економічної оптимізації в конвергентній моделі розвитку регіону / В. І. Жовтанецький, Б. Ф. Заблоцький // Економіка промисловості. – 2013. – № 1-2. – С. 156-161.
3. Забуранна Л.В. Імітаційне моделювання для прогнозування сценаріїв розвитку аграрної сфери Карпатського економічного району за різних інструментів макроекономічної політики [Електронний ресурс] / Л.В. Забуранна // Ефективна економіка. – 2012. – №12. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1653>.

4. Мозговий О.Л. Глобалізація як вимір сучасності: соціально-філософський аналіз : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / О.Л. Мозговий. – К., 2007. – 20 с.
5. «Карпатський Єврорегіон» висловив підтримку українському народові [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakarpattya.net.ua/News/120016--Karpatskyi-IEvrehion-vyslovyv-pidtrymku-ukrainskomu-narodovi-FOTO>
6. Головач Ю.В. Карпатський Єврорегіон як форма транскордонного співробітництва України з країнами ЄС [Електронний ресурс] / Ю.В. Головач. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/15_APSN_2010/Economics/67853.doc.htm.
7. Стан та перспективи співробітництва між Україною та Вишеградською четвіркою [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/Monitor/september08/2.htm>.
8. ЄС оголосив конкурс для країн Східного партнерства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/press_corner/all_news/news/2010/2010_02_18_uk.htm
9. Бізнес-мережа Карпатського регіону [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.crbnet.eu/uk/ukr/3-Pro-merezh>
10. Міжнародна кластеризація [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ved.odessa.gov.ua/Main.aspx?sect=Page&IDPage=23566&id=1150>.
11. Шахрайчук-Онофрей С.І. Проблеми та перспективи комплексного розвитку економіки Карпатського регіону [Електронний ресурс] / С.І. Шахрайчук-Онофрей, Г.Ю. Лакуста. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/13_NMN_2011/Economics/13_86485.doc.htm

References

1. Shpirko–Fandieieva, N.V. (2012), The main approaches of understanding the integration processes and convergence of financial market, available at: http://confcontact.com/20121221/1_shpirko.htm
2. Zhovtanetskyi, V.I. and Zablotskyi, B.F. (2013), "The policy of structural economic optimization in convergent model of region development", *Ekonomika promyslovosti*, no. 1-2, pp. 156-161.
3. Zaboranna, L.V. (2012), "The modeling imitation for prediction of scenario of agrarian sphere development of Carpathian economic region with the help of macroeconomics policy instruments", *Efektivna ekonomika*, no. 12, available at: <http://economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1653>.
4. Mozhovyi, O.L. (2007), "Globalization as dimension of the present time: social and philosophic analysis", Thesis abstract of Cand. Sc. (Philosophical), 09.00.03 "Social philosophy and philosophy of history", Kyiv, Ukraine, 20 p.
5. "Carpathian Euroregion" expressed support for Ukrainians, available at: <http://zakarpattya.net.ua/News/120016--Karpatskyi-IEvrehion-vyslovyv-pidtrymku-ukrainskomu-narodovi-FOTO>
6. Holovach, Yu.V. (2010), "Carpathian Euroregion as a form of Ukrainian trans-border collaboration with EU countries", available at: http://rusnauka.com/15_APSN_2010/Economics/67853.doc.htm.
7. "Condition and prospects of Ukrainian collaboration with Visegrad Four", available at: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/september08/2.htm>.
8. "EU announced vacancy for countries of East Partnership", available at: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/press_corner/all_news/news/2010/2010_02_18_uk.htm
9. "Business network of Carpathian region", available at: <http://crbnet.eu/uk/ukr/3-Pro-merezh>
10. "International clustering", available at: <http://ved.odessa.gov.ua/Main.aspx?sect=Page&IDPage=23566&id=1150>.
11. Shahruiuk-Onofrei S.I. (2011), "The problems and prospects of economic complex development of Carpathian region", available at: http://rusnauka.com/13_NMN_2011/Economics/13_86485.doc.htm

ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ЕКОЛОГІЗАЦІЯ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

УДК 339.137.2:332.133.6

Гончаренко О.В.,
д.е.н., доцент
Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ АГРОІННОВАЦІЙ: МЕТОДОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ

Goncharenko O.V.,
dr.sc.(econ.), assoc. prof.
Dnepropetrovsk State Agrarian and Economic University

INSTITUTIONALIZATION OF AGRICULTURAL INNOVATIONS: METHODOLOGICAL CONTEXT

Постановка проблеми. Зростання економічної ролі інновацій, прискорення темпів, напрямів і зміна механізмів розвитку інноваційних процесів стали одним із ключових факторів, що обумовили радикальні структурні зрушення в економіці країн світу. Зросли інвестиції в освіту й науку, поширились технологічні та організаційні нововведення, з'явилися нові види діяльності. Зміни, що відбулись в економічному розвитку провідних країн засвідчили їх перехід на інноваційну модель розвитку. Інноваційне вдосконалення виробництва, здатність пропонувати споживачеві товари та послуги нового, невідомого раніше типу, стало загальним законом сучасної конкурентної боротьби [10, с. 32-32]. Водночас, наявні теоретичні підходи та методи й інструменти реалізації інноваційного процесу виявились не завжди адекватні зростаючим потребам і очікуваним результатам інноваційного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В наукових дослідженнях інституціоналізацію інновацій розглядають у різних аспектах: як процес створення стійких форм взаємодії на основі формалізованих норм, законів, звичаїв; як правове й організаційне закріплення взаємодій, відносин, форм поведінки в суспільстві; процес формування елементів і складових соціально-економічного інституту; створення господарськими суб'єктами сприятливого середовища для реалізації широкого спектра конструктивних потенційних можливостей розвитку у вигляді норм права за допомогою економіко-правового регулювання суб'єктами влади [3, с. 34-35].

В аграрній сфері інструментарій інституціоналізму для формування концептуальних положень інноваційного розвитку та визначення його детермінант використовували І. Костирко [4], П. Саблук, М. Малік, С. Тивончук, Л. Федулова, О. Шпикуляк [5; 8; 10]. Дослідженню питань інноваційного розвитку, інституціонального забезпечення активізації інноваційного процесу в агропромисловому виробництві присвятили наукові дослідження видатні вітчизняні вчені: А. Балян, О. Дацій, Л. Курило, О. Шубравська [2; 11]. В той же час, низька активність інноваційного процесу в агропромисловому виробництві, необхідність визначення концептуальних положень формування інноваційного розвитку, пошук шляхів виходу з «інституціональної пастки», що перешкоджає інноваційному процесу в аграрній сфері, – зумовлює подальше вивчення проблем, що стосуються методології інституціональних трансформацій й механізмів їхньої реалізації та особливостей інституціонально-структурних трансформацій в аграрному секторі економіки.

Постановка завдання. Метою даної статті є визначення особливостей інституціоналізації агроінновацій, її характерних ознак і складових елементів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інноваційні теорії, що розроблені сучасною наукою, різняться категоріальними характеристиками інновацій, аргументацією в обґрунтуванні трансформаційного впливу інновацій на економічну динаміку, трактуванням статичних та динамічних характеристик інноваційності змін, конкретизацією досліджень за напрямками науково-технічного прогресу: техніко-технологічних удосконалень та економічної ефективності системних організацій, в основу функціонування яких покладено продуктивність інновацій [6, с. 18-20]. Інституціоналізація

передбачає побудову економічних інститутів, що забезпечують раціональну координацію економічної поведінки суб'єктів інноваційного процесу та різноманітних структурних утворень.

Інституціональний напрямок досліджень інноваційної проблематики сформувався з огляду на необхідність врахування політичних, соціальних, ментальних, духовних факторів, їх впливу на економічну поведінку і формування певного типу економічного мислення. Даний напрямок досліджень розвивали К.Фрімен, Л.Соете, В. Полтерович, Л. Федулова. Згідно Т. Веблена, інститут за своєю природою володіє властивостями «безперервності» (наслідування), оскільки представляє собою феномен, що самопідтримується і самовідтворюється. Біологічний ген є структурою, що передає спадкову інформацію, така передача проходить шляхом імітації і навчання. На мікрорівні, в межах фірм і інших організаційних структур носієм інформації виступають технології, що застосовуються та принципи організації виробництва [7, с. 50].

У рамках нової інституціональної економічної теорії аргументується роль інститутів як обмежень при здійсненні певних економічних дій. Нова інституціональна економіка також зосереджена на визначенні інститутів як обмежень, тоді як головна особливість старої інституціональної економіки полягає в моделюванні інститутів як визначного фактора пізнавальної здатності агента. В даному контексті Дж. Ходжсон доводить, що визначальною рисою нової інституціональної економіки є те, що інститути впливають на поведінку індивідумів в основному як обмеження [13]. Інституціональні правила не просто формують переконання, вони також структурують процеси, за допомогою яких встановлюється особливий додатковий зміст розумових процесів. Існує також і альтернативний підхід, який належить А. Дензау і Д. Норту [12, с.3-31] Згідно з цим підходом, інститути – зовнішні механізми, які індивідууми створюють для структуризації й упорядковування навколишнього середовища.

Відсутність серед дослідників одностайності стосовно сутності складної природи інновацій, механізмів їх реалізації і життєвого циклу, формування і реалізації інноваційної стратегії розвитку обумовили необхідність конвергенції різних точок зору, врахування комплементарності різних підходів до інноваційної проблематики, актуальність більш складного міждисциплінарного інструментарію. В цьому контексті економічний зміст і життєвий цикл інновацій-систем почали досліджувати з позицій синергетичного підходу. Розкриваючи синергетичну природу інновацій, дослідники акцентують увагу на тому, що сучасні інновації є надскладними і самоорганізованими системами з розгалуженою структурою внутрішніх і зовнішніх взаємодій між когортними інтерактивними процесами, які детермінують динамізм системи [9, с. 224]. Ядром таких інновацій-систем визнається нове знання, як змістовний процес і результат пізнання людини. Знання виступає синергетичним ядром інновацій, визначає їх природу.

На основі дослідження генезису інноваційної теорії, інституціональних засад розвитку інновацій обґрунтовано еволюційні передумови, визначені етапи і функціональні характеристики складових інституціоналізації інновацій (рис. 1).

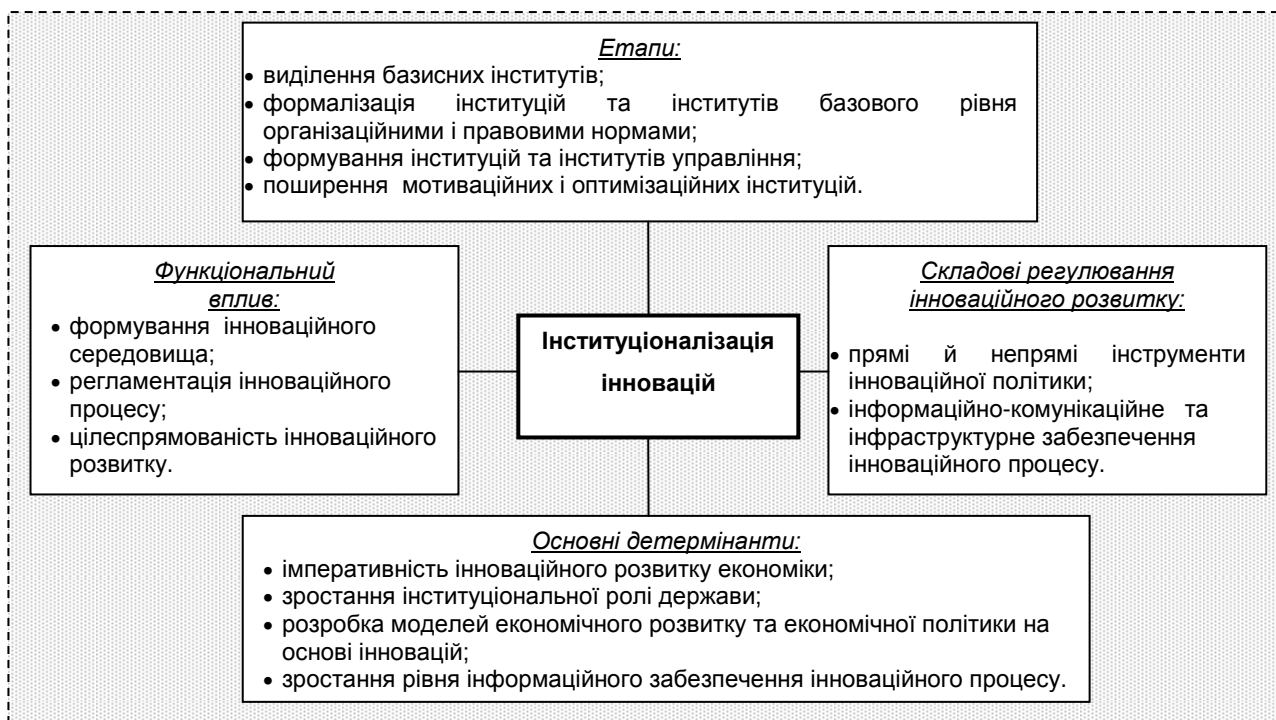

Рис. 1. Структурно-логічна схема інституціоналізації інновацій

Джерело: розробка автора

Відтак, інституціоналізацію інновацій визначено як процес формування сукупності взаємопов'язаних інституцій (сигнальних, регулюючих, стимулюючих), які визначають інноваційне середовище, структурують взаємодії суб'єктів інноваційного процесу й забезпечують цілеспрямованість інноваційного розвитку. Сигнальні інституції координують дії окремих економічних суб'єктів з формальними нормами в інноваційній сфері і втілюються в інноваційних пріоритетах, програмних виступах, експертних висновках, фінансуванні фундаментальних досліджень, державних гарантіях та діяльності інноваційних центрів і інститутів розвитку. Регулюючі інституції спрямовані на регламентацію інноваційного процесу й перерозподіл благ між економічними суб'єктами на користь тих, хто виявляє інноваційну активність. Такі інституції функціонують за допомогою ліцензування, патентування, прямого фінансування наукових досліджень, державних закупівель, трансферу технологій. Стимулюючі інституції формують економічні стимули суб'єктів господарювання до інноваційної діяльності і представлені податковими пільгами, венчурним фінансуванням, пільговим кредитуванням, інфраструктурою технопарків і бізнес-інкубаторів.

Можливість ототожнювати агроінновації з економічним інститутом пов'язана з наступними факторами:

- по-перше, виникнення інновацій детерміноване важливими суспільними потребами, спрямованими на збільшення обсягів випуску та підвищення ефективності діяльності. Тобто витоки еволюційного розвитку інституту виходять з неформальних правил, а значить була наявна об'єктивна основа для оформлення формальних норм, що і стало свідоцтвом становлення інституту;

- по-друге, виникнувши, ця соціоекономічна структура згодом набула самопідтримуючого характеру, зафіксувавшись спочатку в традиціях, неформальних нормах, а потім і в писаному праві. Еволюціонуючий інститут розпочав рух до сучасного стану під впливом економічної дійсності;

- по-третє, інновації в агропромисловому виробництві, як певна "цілісність" є організаційно оформленою системою правил і норм, традицій, формальних і неформальних утворень, яка покликана забезпечити певний соціально-економічний ефект у відповідних інституціональних умовах [5, с.89].

Виходячи з більшості досліджень сучасних традиційних і нових інституціоналістів, можна виділити принаймні три типи впливу інститутів на економічну поведінку, які можуть бути виражені через функції інститутів [1, с.11-12], до яких відносять: обмежувальну функцію (обмежує економічну поведінку економічних суб'єктів); інформаційно-пізнавальну функцію (завдяки інститутам, що склалися, індивіди аналізують і сприймають інформацію, яка у відсутність інститутів не сприймалася б як релевантна); телеологічна функція: реалізується внаслідок того, що інститути справляють вплив на кінцеві результати, до яких прагнуть економічні суб'єкти (ця функція включає формування мотивації).

Як і їх природні аналоги інститути володіють мінливістю, причому вони менш стійкі, чим біологічні гени. Якщо гени майже не піддаються зовнішньому впливу (за виключенням сильних неприродних факторів) і мутують в наслідок випадкових змін внутрішньої структури (випадкових комбінацій батьківських ознак), то стабільність інститутів є не такою високою. Вони можуть реагувати на зміни соціального, культурного, політичного, природного середовища. Інститути можуть мутувати і випадково під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх факторів, включаючи свідомі, цілеспрямовані дії індивідів. На відміну від генів інститути зберігають і передають набуті позитивні ознаки.

Особливим аспектом розвитку інноваційної теорії є розгляд питання щодо взаємозв'язку інститутів й інноваційного ресурсу, що лежить у площині системи управління. В цьому контексті взаємодія інноваційного ресурсу й інститутів у системі управління інноваційним розвитком (країни, регіону, підприємства) безпосередньо виявляється через організаційні інновації й розглядається як кінцевий результат процесу створення, поширення й застосування нового знання щодо ведення бізнесу, а інститути – як правила й форми інноваційних взаємодій, спрямованих на реалізацію інноваційних рішень у соціально - економічній системі відповідного типу, у результаті чого відбувається інноваційний розвиток економічної системи на основі якісної зміни її функціонування в процесі переходу на новий технологічний рівень [10, с. 31-32].

З огляду на термінологічну базу, яку використовує інституціоналізм необхідно виділити існування формальних і неформальних інновацій. Останні утворюються у неформальному секторі і справляють вплив на формальний, обумовлюючи появу нових ринків, інституціональних елементів, зміни соціального середовища. Неформальні інновації можуть бути пов'язані з удосконаленням схем незаконної мінімізації податкових зобов'язань, змін процедур обліку з метою ведення подвійної бухгалтерії тощо.

Існуючі інститути формують рамкові умови і стимули, які визначають певну траєкторію де здійснюється інноваційний процес. Якщо сформовані стимули продуктивні, то відбувається розвиток технологій і форм організації виробництва, формуються нові ринки. Якщо такі стимули неефективні, то виникає «інституціональна пастка», яка набуває самопідтримуючого характеру і призводить до появи псевдоінновацій, імітаційної форми протікання інноваційного процесу, технологічної відсталості економіки.

Висновки з проведеного дослідження. Розвиток теорії інновацій поступово збагачував їх

категоріальний зміст, деталізував властивості, обґрунтував місце і роль в економічному розвитку. Інновації розглядались як екзогенні фактори в неокейнсіанських моделях та як ендегенні, – в неокласичних. Поступово інновації набули визначної ролі в економічному розвитку, були «включені» в сучасні моделі економічного зростання, стали формою і фактором останнього. Інновація є реалізованою новацією, кінцевим результатом інноваційної діяльності, який може бути визначено економічним, соціальним, науково-технічним ефектом.

Процес інституціоналізації інновацій, набуття ними комплексного сутнісного вияву та поява властивостей, які в подальшому дозволили цей процес піддавати більш свідомому впливу, – детермінувався зміною ролі держави в економіці, яка і встановлює формальні умови розвитку інновацій. Разом з тим, на процес інституціоналізації інновацій значний вплив справляють і еволюційні обмеження, які визначають те «просторове» поле, де виникає можливість реалізації інституціональних складових інноваційного процесу. Інституціоналізація безпосередньо пов'язана з останнім, адже його фази мають явно виражені організаційно-економічні форми реалізації, які не можливі без свідомого впливу та є неефективними без врахування неформальної основи. Саме процес інституціоналізації інновацій потенційно сформував умови для управління розвитком інновацій.

Еволюційний розвиток інституту агроінновацій обумовлюється механізмами спадковості, мінливості і добору. Поступальні властивості чинників еволюції створюють певний тренд, або траєкторію розвитку, що визначає природно - історичну логіку розвитку економічного інституту. Указана траєкторія може бути приблизно спрогнозована через врахування еволюції інституту, його стану на певний період, світових тенденцій розвитку, структури попиту на інновації, можливого впливу культури, політики, технологій, світових ринків. І тільки в межах потенційної траєкторії можна направляти розвиток, реалізуючи механізм відбору шляхом встановлення стимулів та обмежень, ліквідуючи появу випадкових тенденцій розвитку і закріплюючи через навчання, організацію, інформатизацію сприятливі чинники еволюції в "генах" для надання їм стабільності.

Література

1. Вольчик В.В. Институциональная и эволюционная экономика : учебное пособие / В.В. Вольчик. – Ростов н/Д: Изд-во ЮФУ, 2011. – 228 с.
2. Даций О.І. Фінансове забезпечення інновацій в агропромисловому комплексі України / О.І. Даций // Проблеми інвестиційно-інноваційного розвитку. – 2011. – № 1. – С. 65-76.
3. Катигрובה О. Система інституціоналізації інноваційних процесів в умовах ринкової трансформації / О. Катигрובה // Вісник Київського національного університету ім.Т. Шевченка. – 2012. – № 143. – С. 34-37.
4. Костирко І.Г. Досконалість інституційної інфраструктури та її оцінка: теоретичний аспект/ І.Г. Костирко, С.В.Тимофіїв // Економіка АПК. – 2014. – № 2. – С. 81-86.
5. Малік М.Й. Інститути й інституції у розвитку інтеграційних процесів в аграрній сфері / М.Й. Малік, О.Г. Шпикуляк, О.Ю. Лузан // Економіка АПК. – 2013. – № 4. – С. 86-92.
6. Мельник О. Г. Формування методологічних підходів у дослідженнях інновацій та інноваційного розвитку / О.Г. Мельник // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 6(120). – С. 18-25.
7. Нестеренко А. Современное состояние и основные проблемы институционально-эволюционной теории / А. Нестеренко // Вопросы экономики. – 1997. – № 3. – С. 42–57.
8. Саблук П.Т. Інноваційна діяльність в аграрній сфері: інституціональний аспект : монографія / П.Т. Саблук, О.Г. Шпикуляк, Л.І. Курило. – К. : ННЦ ІАЕ, 2010. – 706 с.
9. Тарасевич В.Н. О синергетике инноваций / В.Н. Тарасевич // Бюлетень міжнародного нобелівського економічного форуму. – Д. : Вид-во ДУЕП. – 2008. – № 1. – С. 224-232.
10. Федулова Л. Інноваційний розвиток: еволюція поглядів та проблеми сучасного усвідомлення / Л. Федулова // Економічна теорія. – 2013. – № 2. – С. 28-45.
11. Шубравська О.В. Перспективи модернізації аграрного сектору України / О.В. Шубравська, К.О. Прокопенко // Економіка України. – 2013. – № 8 (261). – С. 64-76.
12. Denzau A. Shared Mental Models: Ideologies and Institutions? / Denzau A., North D. // Kyklos. – 1994. – Vol. 47. – № 1. – P. 3-31.
13. Hodgson G. M. The Approach of Institutional Economics / Hodgson G. M. // Journal of Economic Literature. – 1998. – Vol. 36. – № 1. – P. 166-192.

References

1. Volchik, V.V. (2011), *Institutsionalnaya i evolyutsionnaya ekonomika* [Institutional and evolutionary economics], Izd-vo YUFU, Rostov n/D, Russia, 228 p.
2. Datsiy, O.I. (2011), "Financial provision of innovations in the agro industrial complex of Ukraine", *Problemy investytsiino-innovatsiynoho rozvytku*, no.1, pp. 65-76.
3. Katyhrobova, O. (2012), "The system institutionalize innovation in a market transformation", *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universitetu im. T. Shevchenka*, no. 143, pp. 34-37.
4. Kostyrko, I. and Tymofiiiv, S. (2014), "Perfection of institutional infrastructure and his estimation: theoretical aspect", *Ekonomika APK*, no. 2, pp. 81-86.
5. Malik, M.Y., Shpykuliak, O.H. and Lyzan, O.Yu. (2013), "The institutes and institutions within the framework of the development of the integrational process in Ukraine", *Ekonomika APK*, no. 4, pp. 86-92.
6. Melnik, O. (2011), "Formation of methodological approaches in innovation research and innovation", *Aktualni*

problemy ekonomiky, no. 6, pp. 18-25.

7. Nesterenko, A. (1997), "Current state and main problems of institutional and evolutionary theory", *Voprosy ekonomiki*, no. 3, pp. 42-57.

8. Sabluk, P.T., Shpykuliak, O.H. and Kurylo, L.I. (2010), *Innovatsiina diialnist v ahraryi sferi: instytutsionalnyi aspekt* [Innovation activities in the agricultural sector: institutional aspects], NNTS IAE, Kyiv, Ukraine.

9. Tarasevych, V. (2008), "About the synergy of innovation", *Biuleten mizhnarodnoho nobelivskoho ekonomichnoho forumu*, no. 1, pp. 224-232.

10. Fedulova, L. (2013), "Innovation based development: evolution of opinions and problems of modern understanding", *Ekonomichna teoriia*, no. 2, pp. 28-45.

11. Shybravska, O.B. and Prokopenko, K.O. (2013), "Prospects for the modernization of the agricultural sector of Ukraine", *Ekonomika Ukrainy*, no. 8, pp. 64-76.

12. Denzau, A. and North, D. (1994), "Shared Mental Models: Ideologies and Institutions?", *Kyklos*, Vol. 47, no. 1, pp. 3-31.

13. Hodgson, G. M. (1998), "The Approach of Institutional Economics", *Journal of Economic Literature*, Vol. 36, No 1, pp. 166-192.

УДК 330.15:504.062

Артюшок К.А.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки та фінансів
Міжнародний економіко-гуманітарний університет
ім. акад. Степана Дем'янчука,
м. Рівне

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ НА ПРИРОДНІ РЕСУРСИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Artyushok K.A.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor
of the department of economics and finance
PHEE «Academician Stepan Demianchuk International
University of Economics and Humanities», Rivne

ECOLOGICAL AND ECONOMIC PROBLEMS OF RELATIONS OWNERSHIP OF NATURAL RESOURCES IN CONDITIONS OF DECENTRALIZATION

Постановка проблеми. В умовах завершення ринкових трансформацій економіки та в контексті європейської інтеграції України і процесів децентралізації державної влади виникає потреба у збалансуванні загальнодержавних еколого-економічних інтересів з інтересами регіонів щодо використання і охорони природних ресурсів, ґрунтуючись на дотриманні цілісності території, природно-ресурсних можливостях і соціальних факторах.

Основу формування і розвитку еколого-економічних відносин становить власність на природні ресурси. Власність, як багатоаспектна категорія, відображає суспільні відносини між людьми й різними їх об'єднаннями з приводу привласнення засобів виробництва і предметів праці у процесі виробництва, розподілу, обміну і споживання.

Під природними ресурсами нами розуміються землі, ліси, води, надра, елементи тваринного і рослинного світу. Кожен з цих ресурсів має свою специфіку, різноманітність за використанням у господарській діяльності та у зв'язку з цим по-різному характеризується категоріями економічної науки, а, отже, вимагає різних підходів до регулювання економіко-правовою теорією і практикою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню процесу формування відносин власності на природні ресурси, зокрема у вітчизняній літературі, приділено багато уваги. Цим проблемам присвячено наукові праці Ю.Д. Білика [1], Л.Ю. Мельника, А.С. Даниленка [1], П.Т. Саблука [7], В.Я. Месель-Веселяка [7], Р.І. Михайсюка, М.М. Павлишенка, М.А. Хвесика [8], С.О. Лизуна [9] та інших.

Крім того ці питання обговорюють вже досить давно в своїх роботах такі науковці, як: А. Голуб, Е. Струкова [3], Р. Капельюшников [5], С. Чернявський, Е. Моргунов [10] та інші.

При цьому питання власності розглядаються в основному або у контексті розвитку рентних відносин та ефективності природокористування, або з точки зору планування та організації

ресурсокористування в регіоні. Однозначної відповіді на окремі питання, пов'язані з перерозподілом владних повноважень від центру до регіонів поки не знайдено.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження еколого-економічних аспектів прав власності на природні ресурси в умовах передачі значних повноважень від державних органів влади органам місцевого самоврядування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ефективність використання природних ресурсів визначається насамперед формою власності на природні об'єкти. Згідно з чинним законодавством земельні ресурси поряд з іншими засобами виробництва можуть бути об'єктом приватної, колективної або групової (спільної дольової), державної форм власності.

Згідно з положеннями Конституції України, природні ресурси є «об'єктами права власності Українського народу» [4]. У ст. 14 записано «земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави» [4]. Таке формулювання, на наш погляд, носить декларативний характер і може бути виправдане лише з загальнофілософських позицій в тому сенсі, що земельний фонд в цілому є надбанням усього людства, завдання якого у свою чергу полягає в перетворенні предметів і процесів природного середовища у фактори виробництва та відтворення життєдіяльності з допомогою вироблення оптимальної моделі землекористування і природокористування.

Специфічність відносин власності на природні ресурси полягає в тому, що, будучи надбанням усього людства, що живе на планеті в певний період часу, багатства природи повинні бути таким же надбанням і для людей наступних поколінь.

Вітчизняне законодавство неналежним чином регулює відносини землекористування з точки зору його впливу на сталий розвиток еколого-економічних відносин. У процесі володіння, користування і розпорядження природними, і насамперед земельними ресурсами беруть участь різні суб'єкти, економічні інтереси яких часто не збігаються, а іноді просто протилежні. Наявність різноспрямованих економічних інтересів і є першопричиною виникнення протиріч у відносинах власності на природні ресурси.

У зв'язку з цим важливим питанням, на наш погляд, є вирішення проблеми відносин власності на природні ресурси в аспекті правомірності існування різних її форм, а також визначення оптимального співвідношення між різними формами власності. При цьому слід мати на увазі ту обставину, що природні ресурси є середовищем існування людини і тому при видозміні відносин власності на ті чи інші види природних ресурсів необхідний особливо зважений, продуманий, науково обґрунтований підхід.

Найважливішу роль у розвитку еколого-економічних відносин відіграє протиріччя між приватною формою власності та збереженням навколишнього середовища від наслідків інтенсивного і нераціонального (з точки зору забруднення атмосфери, води, ґрунтів та виснаження природних ресурсів) ведення економічної діяльності. Природа приватної власності стосовно використання та управління об'єктом власності, як відомо, вимагає, максимально використовуючи властивості даного об'єкта за умов мінімізації витрат, отримувати якнайбільший прибуток в процесі його експлуатації. У зв'язку з цим, з одного боку, суспільство зацікавлене в реалізації приватної власності на землю та інші природні ресурси, оскільки ця форма власності дозволяє збільшити надходження платежів до бюджету держави і тим самим підвищити добробут кожного члена суспільства.

З іншого боку, економічна сутність приватної власності створює передумови для гарантій економічної незалежності і самостійності суб'єкту власності, що поряд з позитивними наслідками містить у собі «загрозу» інтересам суспільства в цілому. У сферу приватновласницьких інтересів не входить збереження навколишнього природного середовища, раціональне використання і відновлення природних ресурсів. У цьому полягає основне протиріччя між приватновласницькими інтересами виробників і суспільними інтересами у збереженні і підтримці у прийнятному стані навколишнього природного середовища.

Воно поширюється також і на колективну форму власності, і з цього приводу необхідно особливо підкреслити, що монополія державної власності на природні ресурси часто також не дозволяє успішно вирішувати проблеми ефективного природокористування. Тут важливо розмежовувати економічні функції держави, з одного боку, як власника природно-ресурсного потенціалу, а з іншого боку, як суб'єкта управління процесами еколого-економічної взаємодії.

Роль держави у регулюванні еколого-економічної діяльності в умовах різноманіття форм власності на природні ресурси полягає насамперед у створенні умов і формуванні передумов для виконання економічними суб'єктами необхідних екологічних вимог. Тут корисним буде досвід розвинених країн, де на початку 70-х років минулого століття у період загострення екологічних, сировинних і енергетичних проблем активно впроваджувалась практика державного регулювання природокористування, яка набула згодом системного характеру.

Найважливішим принципом у реалізації державної екологічної політики є дотримання балансу економічних та екологічних інтересів розвитку суспільства в умовах різноманіття форм власності на природні ресурси. Досягнення балансу інтересів досягається шляхом введення в дію механізмів

регулювання економічної діяльності згідно з певними визначеними нормами і вимогами екологічного порядку.

Провідна роль у розробці концепції екологічної безпеки в розвинених країнах належить центральним урядовим установам, що формують різні екологічні програми, які реалізуються в більшості випадків місцевими органами влади (штати, округи, землі і т.д.). При цьому, зокрема у сфері землекористування, найбільш поширені програми, пов'язані безпосередньо із захистом земельних ресурсів від забруднення, що дозволяють відстежити стан ґрунтів.

Досвід США підтверджує те, що державне регулювання еколого-економічної рівноваги активізувалося з прийняттям у 1977 році закону про охорону ґрунтових і водних ресурсів. У зв'язку з цим Міністерство сільськогосподарства США розробляє і реалізує програму дій, засновану на оцінці стану природних ресурсів, про хід виконання якої постійно звітує перед конгресом країни. Основні функції регулювання приватного землекористування та охорони земель в США покладені на владу штатів і округів. Вони вправі створювати сільськогосподарські зони, продаж ділянок в яких знаходиться під контролем місцевої влади, встановлювати порядок набуття прав на забудову земель або інше їх використання, вводити податкові пільги. У деяких штатах закони зобов'язують землевласників проводити ґрунтозахисні чи протиерозійні заходи. Землевласник поставлений у такі економічні умови, при яких надзвичайно не вигідно не проводити зазначені заходи, оскільки реалізація цих заходів безпосередньо пов'язана з системою дотацій і субсидій. Місцеві органи влади окрім застосування штрафних санкцій до землевласника мають право позбавляти його будь-яких субсидій і дотацій, які фактично забезпечують отримання прибутку товаровиробникам у сільському господарстві.

Ще більш жорсткі підходи до дотримання екологічного «порядку» застосовуються у країнах ЄС, де законодавство першопочатково було орієнтоване на принцип повної відповідальності користувача. У відповідності з цим принципом фермер, незалежно від того користувач він чи власник ділянки, повинен здійснювати ефективні дії з метою запобігання зниження родючості ґрунту. Він зобов'язаний підкорятися розпорядженням інспектора, призначеного місцевою владою, в обов'язки якого входить контролювати стан ґрунтів і рекомендувати або організовувати проведення заходів щодо усунення їх ерозії. Витрати, пов'язані з виконанням таких робіт, оплачує фермер у вигляді земельного податку або в якій-небудь іншій формі. Якщо приватний землевласник відмовляється від проведення заходів, до нього застосовуються штрафні санкції, він позбавляється права брати участь у інших програмах, спрямованих на його фінансову підтримку. Таким чином, використовуючи заходи адміністративного та економічного впливу на суб'єкти землекористування і землеволодіння, держава реалізує екологічну політику в умовах різноманіття форм власності на природні ресурси.

Разом з тим, як свідчить статистика, незважаючи на те, що в економічно розвинених країнах проводяться активні заходи для боротьби з ерозією ґрунтів, масштаби її поширення залишаються високими. Причину того, що відбувається американські вчені переважно вбачають у недостатності юридичної відповідальності власників за погіршення стану ресурсів. Саме з цієї причини держава все більше стимулює фермерів до консервації земель, а не до проведення протиерозійних заходів на землі з наступною її експлуатацією.

Зарубіжний досвід демонструє, що вирішення протиріч між різними формами власності на ресурси ефективно здійснюється за умов жорсткого державного регулювання еколого-економічних відносин, коли держава пропонує компромісне рішення за погодженням економічних та екологічних інтересів різних за своєю природою власників. Критерієм ефективності подібних компромісних рішень є знаходження такої форми господарювання, при реалізації якої суб'єкт господарювання і, відповідно, суспільство в цілому отримують максимальні результати в умовах кількісної та якісної обмеженості природних ресурсів, а також за умови збереження цілісності та відтворення природних систем.

Встановлення оптимальних відносин власності на природні об'єкти, що враховують економічні інтереси не тільки владного центру, а й регіонів, можливо лише на основі реальної багатосуб'єктності відносин власності у сфері природокористування. У зв'язку з цим найважливішим аспектом проблеми оптимального функціонування відносин власності на землю та інші природні ресурси є проблема співвідношення владних повноважень у цій сфері між різними рівнями структури державного управління. Зараз накопичено певний теоретичний і практичний досвід як у нас в країні, так і за кордоном, що дозволяє підводити деякі підсумки.

Відповідно до існуючої закордонної практики, окремі регіони, уклавши відповідні договори та угоди з владним центром, отримують природні ресурси у власність, тим самим розширюють свої права і беруть на себе додаткові обов'язки щодо раціонального їх використання. Так, ще з 1974 року в Австрії, наприклад, діє державно-правова угода між Федерацією і землями, що закріплює компроміс у розподілі влади у таких найважливіших для сталого розвитку регіону галузях, як охорона навколишнього середовища, енергетика, охорона здоров'я тощо. Схожа практика розподілу повноважень між центром і регіонами існує також в Австралії, Німеччині, Канаді.

Поширення цього процесу, на наш погляд, закономірно. Справа в тому, що теорія і практика державного управління показує, що більш ефективно проблеми вирішуються там, де вони виникають.

У зв'язку з цим, безперечно, доцільно багато питань у структурі відносин власності між центром і регіонами вирішувати в регіонах, на місцях.

При формуванні гнучкої системи відносин власності на природні об'єкти між владним центром і регіонами важливо, на наш погляд, дотримуватися тієї «золотої середини», коли при збереженні стратегічних, загальнодержавних інтересів у сфері використання природних багатств і їх відтворення не знищується економічний інтерес суб'єкта господарської діяльності, що безпосередньо реалізує відносини власності (підприємства чи регіону). Більше того, розбудова нових економічних взаємин призводить до виникнення стимулів до ефективної розробки природних багатств, створення нових робочих місць, і тим самим вирішення комплексу соціально-економічних проблем, що загострилися в умовах сучасної економічної кризи.

Найбільш важливим важелем у встановленні ефективних взаємовідносин між владним центром і регіонами є рента.

Як відомо, система платежів у надрокористуванні має виконувати три основних функції: відтворювальну, фінансову та ресурсозберігаючу. На сьогоднішній день жодна з цих функцій не виконується належним чином, що обумовлено передусім незбалансованістю державних і підприємницьких еколого-економічних інтересів, наявністю протиріч у нормативно-правовій базі і її неповною відповідністю існуючій податковій практиці.

Суперечливість в підходах до визначення прав власності на природні ресурси, існуюча у вітчизняній теорії та практиці, викликана, на наш погляд, насамперед відсутністю чіткості в економіко-правовому регулюванні надрокористування, недоліками у ціноутворенні на надра, відсутністю їх функціональної залежності від інших ціноутворюючих факторів.

Система економічних стимулів повинна включати також пільги з оподаткування та амортизаційну політику. Зарубіжний досвід показує, що введення податкової знижки на використання надр, на інвестиції та прискорену амортизацію гірничого обладнання сприяє залученню капітальних вкладень в освоєння мінеральних ресурсів. Дає свої результати в економічно розвинених країнах і введення прискореної амортизації природоохоронного устаткування, тимчасове, часткове або повне скасування оподаткування на період облаштування родовищ на початковому етапі розробки (зазвичай протягом п'яти-семи років), скасування плати за право видобутку з реалізованих компонентів, попутно отриманих при видобутку з продукції, що одержана в результаті переробки розкритих порід.

Необхідно також відзначити значний вплив проблеми кризової платоспроможності підприємств ресурсного комплексу у формування високої заборгованості перед бюджетами різних рівнів. Іншим обов'язковим аспектом взаємодії між центром і регіонами з приводу відносин власності на об'єкти природи має стати підвищення економічної відповідальності підприємств і регіонів за раціональне використання природних ресурсів. Іншими словами, поряд з надбанням прав, власник повинен взяти на себе і додаткові зобов'язання щодо збереження та відтворення природно-ресурсного потенціалу. Ці питання повинні вирішуватися насамперед у процесі приватизації власності.

Екологічний фактор повинен враховуватися також у приватизаційних процесах державних і муніципальних підприємств, їх земельних ділянок на основі дотримання наступних принципів:

- екологічне регулювання процесу приватизації не призводить до зниження темпів економічного розвитку;

- взаємна відповідальність сторін, зобов'язання та пільги за умовами приватизації не залежать від того, приватизується власність іноземними або вітчизняними юридичними (фізичними) особами.

Приватизація підприємств, що є джерелами екологічної небезпеки, повинна здійснюватися тільки за умови реалізації програм їх екологічної санації, за умови їх екологічного оздоровлення відповідно до природоохоронних заходів, включених у плани приватизації.

Висновки з проведеного дослідження. Природно-ресурсна сфера національної економіки є найбільшим територіально-галузевим комплексом, який включає системи земельних, водних, лісових, мінеральних, природно-рекреаційних та інших видів ресурсів.

Еколого-економічні засади розвитку відповідних секторів природокористування, механізми використання й охорони природних ресурсів, процеси капіталізації різних їх видів повинні обов'язково враховувати системні аспекти розвитку кожної складової природно-ресурсної сфери. В умовах децентралізації владних повноважень загальним базисом формування інституційної системи власності у природокористуванні повинні стати корпоратизація, розвиток рентних відносин, інвестиційно-проектні підходи, удосконалення фінансових механізмів природокористування через упровадження муніципальних податків у ресурсокористуванні, усебічна ринково-економічна оцінка та капіталізація всіх без винятку природних ресурсів на місцевому, регіональному й загальнонаціональному рівнях.

Література

1. Актуальні питання розвитку земельної реформи в Україні / Даниленко А.С., Білик Ю.Д., Гарбуз М.Ю. [та ін.] ; за ред. Ю. Д. Білика. – К. : Вид-во «Урожай», 2004. – 96 с.

2. Афанасьев Р. Щодо публічного аспекту власності на природні ресурси / Р. Афанасьев // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 9. – С. 128-132.
3. Голуб А.А. Экономика природных ресурсов / Голуб А.А., Струкова Е.Б. – М. : Аспект Пресс, 1998. – 319 с.
4. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/page>
5. Капелюшников Р.И. Экономическая теория прав собственности / Р.И. Капелюшников. – М. : ИМЭМО, 1990. – 189 с.
6. Мищенко В. Финансирование природоохранной сферы (есть ли критерий достаточности?) / В. Мищенко // Экономика Украины. – 2008. – № 8. – С. 46–55.
7. Саблук П.Т. Аграрна реформа в Україні (здобутки, проблеми і шляхи їх вирішення) / П.Т. Саблук, В.Я. Месель-Веселяк, М.М. Федоров // Економіка АПК. – 2009. – № 12. – С. 3-13.
8. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів [Текст] : нац. доп. / за ред. акад. НАН України Е.М. Лібанової, акад. НААН України М. А. Хвесика ; НАН України, Від-ня економіки, Держ. установа «Ін-т економіки природокористування та сталого розвитку НАН України». – Київ : ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. – 775 с.
9. Сучасні напрями економічного забезпечення раціонального природокористування в Україні / [за наук. ред. акад. НААН України, д.е.н., проф. М.А. Хвесика, д.г.-м.н., проф. С.О. Лизуна; Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України»]. – К. : ДУ ІЕПСР НАН України, 2013. – 64 с.
10. Чернявский С.В. Теоретические аспекты собственности на природные ресурсы / С.В. Чернявский, Е.В. Моргунов // Собственность и рынок. – 2004. – № 5. – С. 1–15.

References

1. Danylenko, A.S., Bilyk, Yu.D. and Harbuz, M.Yu. (2004), *Aktualni pyannia rozvytku zemelnoi reformy v Ukraini* [Actual issues of land reform in Ukraine], Vydavnytstvo «Urozhai», Kyiv, Ukraine, 96 p.
2. Afanasev, R. (2007), "Regarding the aspect of public ownership of natural resources", *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, no. 9, pp. 128-132.
3. Holub, A.A. and Strukova, E.B. (1998), *Ekonomika prirodneykh resursov* [Economics of Natural Resources], Aspekt Press, Moscow, Russia, 319 p.
4. The Constitution of Ukraine, available at : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/page> (access date November 6, 2015)
5. Kapelyushnikov, R.I. (1990), *Ekonomicheskaya teoriya prav sobstvennosti* [Economic theory of property rights], IMEMO, Moscow, Russia, 189 p.
6. Mishchenko, V. (2008), "Financing environmental sphere (whether there is a criterion of adequacy?)", *Ekonomika Ukrainy*, no. 8, pp. 46–55.
7. Sabluk, P.T., Mesel-Veseliak, V.Ya. and Fedorov, M.M (2009), "Agrarian reform in Ukraine (achievements, problems and solutions)", *Ekonomika APK*, no. 12, pp. 3-13.
8. Libanova, E.M. and Khvesyk, M.A. (2014), *Sotsialno-ekonomichniy potentsial staloho rozvytku Ukrainy ta ii rehioniv: natsionalna dopovid* [Socio-economic potential of the sustainable development of Ukraine and its regions: the national report], DU IEPSR NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine, 776 p.
9. Khvesyk, M.A. and Lyzun, S.O. (2013), *Suchasni napriamy ekonomichnoho zabezpechennia ratsionalnoho pryrodokorystuvannia v Ukraini* [Current areas of economic support environmental management in Ukraine], DU IEPSR NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine, 64 p.
10. Chernyavskiy, S.V. and Morgunov, E.V. (2004) "Theoretical aspects of the ownership of natural resources", *Sobstvennost i rynok*, no. 5. pp. 1–15.

УДК: [631.15:338.1]:332.3

Шарий Г.І.,
к.держ.упр., доцент кафедри автомобільних доріг,
геодезії, землеустрою та сільських будівель
Тимошевський В.В.,
к.е.н., доцент кафедри автомобільних доріг,
геодезії, землеустрою та сільських будівель
Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка

ЗЕМЛЯ ЯК ЗАСІБ ВИРОБНИЦТВА – АСПЕКТ ДОСТУПНОСТІ

Shariy G.I.,
cand.sc.(state manag.), assistant professor of highways,
geodesy, land management and rural buldings department
Tymoshevskiy V.V.,
cand.sc.(econ.), assistant professor of highways,
geodesy, land management and rural buldings department
Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University

LAND AS MEANS OF PRODUCTION – ASPECTS OF ACCESSIBILITY

Постановка проблеми. Питання вільного доступу сільських товаровиробників до основного засобу виробництва та предмету праці – землі завжди стояло на першому плані вирішення земельних питань у країнах світу та в Україні. Актуальними проблеми просторового розвитку агровиробництва залишаються і на сьогодні, коли просторовий виробничий базис більшості сільськогосподарських виробництв не стабільний, опирається, в основному, на короткотермінову та однорічну оренду, ґрунтується на спільному обробітку землі або використовується взагалі поза правовим полем. Частина земель, особливо колишніх колективних сільськогосподарських підприємств, що зазнавали правових трансформацій, випали з 2000 року з поля зору законодавців, не передані виробникам на законних умовах і просто знаходяться в користуванні, поза державними кадастровими реєстрами.

Інституціональний розвиток державного управління і регуляторної політики щодо державного моніторингу земель сільськогосподарського призначення в країні не ведеться, а робота в сфері земельного державного контролю і охорони земель в державі повністю призупинена. Державне регулювання земельних відносин на сільськогосподарських землях як державної, так і приватної власності взагалі недостатнє і не відповідає суспільним потребам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Широке коло питань щодо регулювання і розвитку земельних відносин досліджувалось у працях І.С. Будзиловича, П.І. Гайдуцького, Д.С. Добряка, П.Ф. Кулинича, В.Я. Месель-Веселяка, А.Г. Мартина, Л.Я. Новаковського, А.М. Третьяка, А.Д. Юрченка та інших. Однак особливості ведення сільського господарства, специфічна роль землі в сільському господарстві обумовлюють необхідність продовження і поглиблення досліджень.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження особливостей земельно-орендних відносин в сільському господарстві, набуття орендарем прав на земельні ділянки.

Відповідно до поставленої мети в статті передбачається вирішити такі завдання: проаналізувати законодавче забезпечення оренди земель сільськогосподарського призначення, вивчити стан ринку оренди земель в закордонних країнах, дослідити орендні відносини на території Полтавської області.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оскільки сучасні реалії земельних відносин виключають можливість продажу земель сільськогосподарського призначення, то одним із найбільш дієвих механізмів щодо реалізації підприємницької діяльності є оренда землі, саме вона може забезпечити доступ до праці громадянам, які бажають займатись виробництвом товарної сільськогосподарської продукції, стати тією ланкою, яка пов'яже власника землі із суб'єктом, що бажає вести виробничу діяльність і надасть їм можливість на договірних взаємовигідних умовах використовувати землі [1-3].

Із набуттям чинності Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція)" від 12.02.2015 року № 191-19 вступили в дію положення щодо дерегуляції господарської діяльності відповідно до європейського законодавства, що повинно спричинити покращання позицій України в рейтингу Doing Business і скласти сприятливе підприємницьке середовище для створення та функціонування бізнесу, зокрема це стосується і сфери земельних відносин в сільському господарстві [4].

З урахуванням вище згаданого закону були внесені зміни до Закону України "Про оренду земель", відтак істотні умови договору оренди землі, які раніше вміщували одинадцять пунктів, містять на разі лише три позиції: об'єкт оренди, строк дії договору оренди, орендна плата із зазначенням її розміру, індексації, способу та умов розрахунків, строків, порядку її внесення і перегляду та відповідальності за її несплату. Таким чином, значна частина істотних умов і невід'ємних частин договору оренди землі, які так чи інакше могли призводити до ускладнення, затягування або відмови укладання та реєстрації орендних правовідносин, визнання укладених договорів не дійсними з суто формальних підстав – стали історією. Такий підхід має забезпечити більш стабільне підґрунтя для розвитку аграрного бізнесу.

Істотними для укладання договорів оренди земель сільськогосподарського призначення є зміни, внесені до статті 93 Земельного Кодексу України [5] та статті 19 Закону України "Про оренду землі" [6], що визначають строк дії договору оренди землі при її передачі для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, фермерського господарства, особистого селянського господарства – не може бути меншим як 7 років. Такі зміни сприяють організації економічно ефективного та екологічно безпечного використання земель, підвищенню інвестиційної привабливості землекористувань, ведення системи сівозмін тощо.

Схожа практика притаманна багатьом країнам Європейського Союзу, де крім того існує система державного заохочення укладання договорів оренди на тривалі терміни шляхом державного дотування, зменшення податкового навантаження, наприклад, податок на доходи від договорів оренди довших 9 років знижується на 15%.

Так, у Бельгії є кілька типів орендних договорів. По-перше, традиційний договір оренди з тривалістю не менше 9 років, по-друге, договори, що складають до 18 років, а також "договір-кар'єра" тривалість якого визначається прогнозом тривалості кар'єри фермера. Стосовно останнього, законодавчо визначено, що термін дії договору дорівнює різниці у віці фермера на початку укладання договору і віку, що складає 65 років [7].

Схоже державне регулювання термінів договорів оренди присутнє у системі земельних відносин у Франції (9 років), Нідерландах (6 років), Іспанія (5 років), Болгарії (4 роки) тощо [7].

Зміни законодавства України торкнулися і питання розробки проектів землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозмін та впорядкування угідь, які на разі втратили обов'язковість і розроблюються за заявою землевласників або землекористувачів. Саме на основі таких проектів і повинні реалізовуватись на місцевому рівні завдання щодо забезпечення раціонального просторового розміщення виробництва, впровадження ґрунтоохоронних технологій, захисту навколишнього середовища, створення умов для сталого розвитку сільського господарства та агроформування. Державі не варто втрачати пильність і контролювати розробку і здійснення проектів як територіального землеустрою, так і організації території окремих агроформувань і сподіватись лише на те, що встановлення мінімальних термінів оренди змусить землекористувачів автоматично стати на шлях екологізації.

Також спрощується процедура реєстрації прав оренди на землі сільськогосподарського призначення відповідно до змін, передбачених децентралізацією, реєстрація може здійснюватись не тільки у державного реєстратора, але й у нотаріуса. Але така система, що має на меті спростити процедуру реєстрації у порівнянні з існуючою і зменшити корупційну складову, буде дієвою при повному підключенні нотаріусів до системи Державного земельного кадастру, в іншому випадку громадянам доведеться самотужки звертатися до відповідних органів земельного кадастру за витягом про відповідну земельну ділянку для нотаріуса, або до державного реєстратора задля державної реєстрації свого права.

Аналіз термінів оренди на території Полтавської області (табл. 1) вказує на деяку позитивну динаміку в бік стабілізації просторового виробничого базису сільгоспвиробників. Значна частина договорів укладена на термін 4-5 років (48%) та 6-10 років (43%).

Із загальної кількості договорів 123 тис. укладено з господарствами (правонаступниками), 35,0 тис. з фермерськими господарствами та 141 тис. договорів з іншими суб'єктами.

За 2014 рік виплата орендної плати становила 1,237 млрд. грн., (99%), а саме: надано продукції на суму 338 млн.грн. (27%); виплачено коштами 888 млн.грн. (72%); надано послуг на 11 млн.грн. (1%). Відповідно до статті 22 Закону України "Про оренду землі" у 2015 році орендна плата справляється виключно у грошовій формі та за згодою сторін у натуральній.

У 2000 році власники земельних часток (паїв) отримали лише 94,1 млн.грн., а в 2014 році – 1,228 млрд. грн. Таким чином, плата за оренду земельних ділянок сільськогосподарського призначення, земельних часток (паїв) зросла більш, ніж у 13 разів. Орендна плата за гектар складає близько 900 грн.

Для порівняння орендна плата за гектар сільськогосподарських земель в Нідерландах може сягати 895 євро, Данії – 599 євро, Німеччині – 220 євро, Італії – 177 євро, Польщі – 57 євро тощо [8].

Існуючий стан строків оренди унеможливлює виробниче планування на довготермінову перспективу, створення надійного екологічного каркасу, оптимального насичення технічними

культурами сівозмін, забезпечення бездифіцитного балансу поживних речовин ґрунтів, що тягне за собою погіршення показників родючості ґрунтів, їх інтенсивне використання, низьку інвестиційну привабливість та відсутність довготривалих вкладень в основний капітал.

Таблиця 1

Розподіл договорів оренди на земельні частки (паї) за термінами оренди в Полтавській області станом на 01.09.2015 р.

Назва районів	Укладено договорів оренди земельної частки (паю)	Укладено договорів оренди за строками їх дій			
		на 1-3 роки	на 4-5 років	на 6-10 років	понад 10 років
Великобагачанський	11725	2	2932	4288	4503
Гадяцький	20848		9633	11172	43
Глобинський	19831	277	11241	7051	1262
Гребінківський	5888	11	3277	2358	242
Диканський	7578		261	7317	
Зіньківський	17259	4	4947	9471	2837
Карлівський	9902	184	2234	5305	2179
Кобеляцький	15354	19	8179	6741	415
Козельщинський	8435		8435		
Котелевський	7046		1841	2245	2960
Кременчуцький	8335	113	1333	4567	2322
Лохвицький	13324	62	8584	2649	2029
Лубенський	16531	750	12592	2862	327
Машівський	9233	2	1429	7787	15
Миргородський	17612	494	6407	10711	
Новосанжарський	13537	6	4385	9141	5
Оржицький	13338		8456	4881	1
Пирятинський	9072		9072		
Полтавський	9164	126	4504	4524	10
Решетилівський	10910	131	5484	5267	28
Семенівський	14527		14527		
Хорольський	13539	826	6816	5841	56
Чорнухинський	7490	76	3448	3904	62
Чутівський	9993	3	2054	4573	3363
Шишацький	9667		1325	6086	2256
Всього	300138	3086	143396	128741	24915

Джерело: сформовано авторами на основі даних Головного управління Держгеокадастру у Полтавській області.

В Україні розпайовані землі потребують створення господарюючих державних суб'єктів, як це проводиться в Угорщині, чи в Польщі, що формують просторовий базис перспективних ринково-адаптованих виробничих одиниць, моніторять стан використання державних і приватних земель, здійснюють їх консолідацію та суспільно важливий перерозподіл.

Практика засвідчує, що державні службовці уповноваженого органу державної виконавчої влади в галузі земельних ресурсів займаються невластивими господарсько-виробничими функціями щодо перерозподілу державних земель, орендними відносинами, проведенням земельних аукціонів. Існуючий перерозподіл земель із "рук в руки", проведення аукціонів права оренди не забезпечив соціальної стабільності і не зняв проблеми.

В таблиці 2 наведені підсумки останнього з двох земельних аукціонів права оренди сільгоспземель на 49 років в Полтавській області.

Аналіз наведених результатів показує, що торг дали середній рівень орендної плати більше 10 % на орні землі і 7 % на сіножатях від нормативної грошової оцінки.

На перший погляд, щодо позитивного суспільного вирішення проблеми оренди шляхом аукціону, таблиця 2 розкриває негативні соціально-економічні аспекти надання земель на умовах оренди для створення фермерських господарств через проведення аукціонів.

Проведення земельних аукціонів права оренди, коли торгується не власне право оренди, а право, що визначає аукціоном річну орендну ставку до нормативної грошової оцінки без будь-яких

обмежень і переваг не стільки збільшує надходження до місцевих бюджетів, а скоріше закриває місцевим товаровиробникам доступ до земельного ресурсу, сприяє земельному рейдерству та формуванню соціальних диспропорцій на селі.

Таблиця 2

Результати земельних торгів з продажу прав оренди на земельні ділянки сільськогосподарського призначення в Полтавській області за 2015 рік

Види угідь	Кількість ділянок (лотів)	Площа, га	Нормативна грошова оцінка, грн		Стартовий рівень орендної плати		Розмір річної орендної плати за результатами аукціону	
			за 1 га	всього	у % до НГО	всього	у % до НГО	всього
рілля	14	253,6926	27104,75	68762,13	6,70	460884,93	10,30	711706,57
природні кормові угіддя	7	88,5310	5395,76	477691,75	6,60	31600,55	8,47	40456,75
Всього	21	342,2236	21488,75	7353967,88				752163,32

Джерело: складено авторами на основі даних Головного управління Держгеокадастру у Полтавській області.

Аналіз двох земельних аукціонів в Полтавській області щодо продажу права оренди на 21 земельній ділянці вказують на явну тенденцію лантифундистів відрізати дрібних сільгоспвиробників, конкурентів від земельного ресурсу, використовуючи економічний тиск, доводячи рівень орендної плати до 16–20 % і унеможливаючи ефективне господарювання дрібних товаровиробників на такому дорогому просторово-виробничому базисі.

В свою чергу, переподіляючи високу орендну плату отриманих на аукціоні ділянках на величезні орендні масиви, крупні товаровиробники ідуть на максимальні рівні, знаючи, що 20–30 га землі вилучених з фермерського господарства при загальній площі 90–100 га унеможливають ефективну діяльність, а то і призведе до їх ліквідації.

Чисто ринкові підходи при перерозподілі земельного ресурсу без інституціональної складової на основі підходів інституціональної економіки призведуть до негативних соціально-економічних наслідків.

Вбачається необхідність системного формування інституціонального середовища ринкового перерозподілу сільськогосподарських земель (табл. 3).

Таблиця 3

Переважаючі права фермерів та селян – фізичних осіб (ОСГ) щодо права оренди на земельні ділянки сільськогосподарського призначення при проведенні аукціонів*

Господарства за площею	Прилегла ділянка	Включення в масив (невитребуваний пай)	Розміщення ділянки на території сільської ради, де працює і проживає орендар
до 20 га	10	12	8
до 50 га	8	10	5
51 – 100 га	5	9	3
101 – 200 га	3	8	-
201 – 500 га	-	5	-
501 га і більше	-	3	-

* відсотки переваги застосовуються при досягненні рівня оренди в результаті аукціону вище вказаних, але не нижче стартового рівня – 3%

Джерело: складено авторами на основі даних Головного управління Держгеокадастру у Полтавській області.

Визначені відсотки переваг, що знімаються за підсумками аукціонів дадуть можливість дрібним фермерам і ОСГ зберегти умови господарювання і мати доступ до земельного ресурсу, і навіть в разі програшу, попри визначені переваги, селяни отримають в місцеві бюджети значні кошти від лантифундистів, які компенсують втрати земель і сформуєть інституційну соціальну рівновагу на селі.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, однією із проблем подальшого розвитку і вдосконалення орендних відносин на землях сільськогосподарського призначення в Україні є відсутність тривалого правового історичного досвіду державного регулювання оренди в умовах ринкових відносин. Правова практика розвинених країн свідчить, що вільний, демократичний ринок оренди абсолютно не означає наявність нерегульованих процесів, а держава відпрацьовує низку

адміністративних та економічних важелів впливу і обов'язково залишає за собою право контролю. Шлях до ринкових земельних відносин в аграрному секторі може бути ще довгим, а відпрацювання дієвих і ефективних механізмів оренди земель можна здійснювати безперешкодно вже сьогодні.

Література

1. Третяк А.М. Парадигма розвитку сучасного землеустрою як інструменту управління земельними ресурсами в Україні / А.М. Третяк // *Земельне право України*. – 2012. – № 6. – С. 6-13.
2. Мартин А.Г. Проблеми орендних відносин у сільськогосподарському землекористуванні / А.Г. Мартин // *Землевпорядний вісник*. – 2011. – № 9. – С. 18-22.
3. Орендні земельні відносини в аграрному секторі економіки та напрями їх удосконалення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://firearticles.com/economika-apk/240-orendn-zemeln-vdnosini-v-agrarnomu-sektorekonomki-ta-napryami-yih-udoskonallennya.html>.
4. Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція)" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/191-19>
5. Земельний Кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>
6. Закон України "Про оренду землі" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/161-14>
7. Ciaian P. Rental Market Regulations for Agricultural Land in EU Member States and Candidate Countries [Electronic resource] / P. Ciaian, J. Swinnen, K.V. Herck, L. Vranken. – Access mode: <https://www.ceps.eu/publications/rental-market-regulations-agricultural-land-eu-member-states-and-candidate-countries>
8. Ciaian P. Key Issues and Developments in Farmland Rental Markets in EU Member States and Candidate Countries [Electronic resource] / P. Ciaian, J. Swinnen, K.V. Herck, L. Vranken. – Access mode: http://www.factormarkets.eu/system/files/FM_WP13%20CEPS%20on%20Key%20Issues%20in%20Farmland%20Rental%20Markets_D14.2_final.pdf

References

1. Tretiak, A.M. (2012), The paradigm of modern land management as a tool for land governance in Ukraine, *Land Law of Ukraine*, no. 6, pp. 6-13.
2. Martyn, A.. (2011), The problems of rental relations in agricultural land use, *Land Management Journal*, no. 9, pp. 18-22.
3. "Lease land relations in the agricultural sector and areas of improvement", available at: <http://firearticles.com/economika-apk/240-orendn-zemeln-vdnosini-v-agrarnomu-sektorekonomki-ta-napryami-yih-udoskonallennya.html>.
4. Law of Ukraine "On amendments to certain legislative acts of Ukraine on simplification of business conditions (deregulation)", available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/191-19>
5. Land Code of Ukraine, available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>
6. Law of Ukraine "On land lease", available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/161-14>
7. Ciaian, P., Swinnen, J., Herck, K.V. and Vranken, L. Rental Market Regulations for Agricultural Land in EU Member States and Candidate Countries, available at: <https://www.ceps.eu/publications/rental-market-regulations-agricultural-land-eu-member-states-and-candidate-countries>
8. Ciaian P., Swinnen J., Herck K.V. and Vranken L. Key Issues and Developments in Farmland Rental Markets in EU Member States and Candidate Countries, available at: http://factormarkets.eu/system/files/FM_WP13%20CEPS%20on%20Key%20Issues%20in%20Farmland%20Rental%20Markets_D14.2_final.pdf

Скорик О.О.,
к.е.н., доцент кафедри економіки та державного управління
Черкаського державного технологічного університету

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ МЕХАНІЗМУ ЕКОЛОГІЧНОГО СТРАХУВАННЯ

Skorik O.O.,
cand.sc.(econ.), assistant professor of the department
of economics and public administration
Cherkasy State Technological University

CONCEPTUAL BASIS OF THE MECHANISM OF ENVIRONMENTAL INSURANCE

Постановка проблеми. В останні десятиріччя в Україні спостерігається тенденція до зростання шкідливого антропогенного впливу на довкілля. Можливості суспільства з фінансування витрат на ліквідацію наслідків промислових аварій і катастроф у результаті значного економічного спаду об'єктивно зменшуються, а питання екологічної та виробничої безпеки відступають на другий план. За таких умов у країні необхідний дієвий механізм попередження та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, яким є страхування відповідальності за забруднення навколишнього середовища, яке надає змогу акумулювати ліквідні фінансові ресурси, можливості нецільового використання яких зведено до мінімуму.

На превеликий жаль екологічне страхування в Україні ще не набуло поширення, виходячи з наявних ознак: недостатнього рівня нормативно-правового забезпечення, низьких юридичних гарантій відшкодування збитків, завданих забрудненням довкілля та зниження якості природних ресурсів.

Проблеми впровадження екологічного страхування в економіку України є надзвичайно актуальними на сучасному етапі, оскільки їх вирішення має велике значення в створенні передумов для збалансування потреб суспільства й стану та можливостей навколишнього середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми екологічного страхування в останні роки знайшли висвітлення у наукових працях таких провідних вчених, як В.І. Андрейцев, Б.М. Данилишин, С.С. Осадець, В.С. Приходько, І.В. Шевченко, М.А. Хвесик, О. Царенко та інших. У роботах зазначених авторів розглядаються основні економічні інструменти екологічного страхування. Але системного підходу до обґрунтування фінансово-економічного механізму реалізації екологічного страхування поки що бракує.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування механізму екологічного страхування. Для досягнення зазначеної мети необхідно послідовно вирішити такі завдання: оцінити передумови розвитку системи екологічного страхування, визначити економічну сутність екологічного страхування та обґрунтувати складові механізму його забезпечення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Цілі та принципи екологічної політики в країнах Європейської співдружності полягають в запобіганні забрудненню, зменшенні та максимальній ліквідації його впливу на оточуюче середовище, особливо в джерелах утворення, на основі принципу «винуватець забруднення платить», у забезпеченні ефективного управління ресурсами та у використанні чистої або чистішої технології, що сприяє самовідтворювальному розвитку суспільства. З цього випливає відповідальність підприємств за розроблення та впровадження екологічної політики, цілей і програм, а також ефективних систем екоменеджменту з метою не тільки додержання вимог природоохоронного законодавства, а й обґрунтованого безперервного поліпшення екологічних характеристик діяльності підприємства.

Відповідно до стандартів ЄС в систему управління промисловим виробництвом входить підсистема регулювання впливу підприємств на навколишнє природне середовище – система екологічного менеджменту і аудиту (СЕМА), основним завданням якої є запобігання екологічній загрозі, а також забезпечення збору та розповсюдження екологічної інформації. Останнім часом простежується тенденція, яка виявляється в зацікавленості спрямовувати екологічну політику на добровільне регулювання діяльності підприємств з використанням такого елемента ринкової мотивації, як сприяння цілеспрямованому позитивному зрушенню в поведінці споживача, яке б забезпечувало винагороду підприємствам з надійною практикою природоохоронного управління – екоменеджменту.

За визначенням міжнародних стандартів ISO 14000 система екологічного менеджменту та аудиту (СЕМА) представляє собою складову загальної системи управління, яка включає організаційну структуру, діяльність щодо планування, функціональні обов'язки та відповідальність, досвід, методи,

процедури і ресурси для формування, здійснення та вдосконалення екологічної політики із застосуванням екологічного аудиту. Таким чином, СЕМА – це системоутворювальний елемент ринкового середовища у сфері природоохоронної діяльності і природокористування.

Наявність в Україні розвиненої промисловості, її висока концентрація в окремих регіонах, пострадянські промислові комплекси, більшість з яких потенційно небезпечні, концентрація на них агрегатів та установ великої потужності, розвинута мережа транспортних комунікацій є факторами, які збільшують вірогідність виникнення аварійних забруднень довкілля та несуть загрозу для людини, економіки і навколишнього природного середовища. У процесі виробничої діяльності виникають протиріччя між людиною і природою внаслідок боротьби людини із стихійними лихами природи та іншими надзвичайними подіями, а також протиріччя, які виникають в самому суспільстві, тобто має місце ризикований характер суспільного виробництва.

Рішення цих питань ускладнюється тим, що адекватні ринковим умовам інститути і механізми вирішення зазначених проблем ще перебувають в стадії формування. Одним з таких механізмів є екологічне страхування, яке предскавляє собою систему особливих грошових відносин, що посідають проміжну ланку між фінансовими і кредитними відносинами, а тому йому об'єктивно належить особлива роль в інфраструктурі ринку.

Система екологічного страхування – обов'язкова чи добровільна система страхування екологічних ризиків або майна від екологічного лиха, що має власні правові основи, стандарти, правила, процедури і менеджмент для здійснення еколого-страхової діяльності згідно з державною чи міжнародною екологічною політикою. Екологічне страхування передбачає відповідальність страхувальника (страхової компанії) за ризики, пов'язані з понад нормативним забрудненням навколишнього природного середовища.

Страхування є економічним механізмом, що дозволяє гарантувати фінансове покриття збитку, розподіляти ризики в часі і просторі, а також забезпечувати стимул проведення заходів попередження ризику.

У страховому ризику та заходах його зменшення чи усунення і полягає економічна сутність страхування, яка знаходить своє матеріальне втілення в страховому фонді, що є сукупністю страхових фондів натуральних та грошових запасів.

Специфіку даної економічної категорії характеризують наступні основні ознаки:

- пошкодження чи знищення майна внаслідок випадкового характеру настання страхової події;
- надзвичайність завданого збитку, яка характеризується натуральними та грошовими вимірниками;
- об'єктивна необхідність попередження, подолання наслідків страхового випадку та відшкодування матеріального або іншого збитку.

Потенційна можливість настання стихійного лиха і нещасних випадків становить сутність ризику. Поняття «ризик», у даному випадку, використовується як рівень визначеності, з якою можна прогнозувати результат. Визначеність означає, що кожне рішення однозначно призводить до єдиного можливого результату. Невизначеність (більш реалістичне передбачення) має на увазі можливість здійснення кількох варіантів з різною імовірністю. У кількісному відношенні невизначеність має на увазі можливість відхилення результату від очікуваного (чи середнього) значення як у меншу, так і в більшу сторону.

За своїм походженням ризики поділяються на природні та антропогенні. Причини природних ризиків – випадкові події та стихійні явища, які не залежать від діяльності людини, тоді як антропогенні ризики виникають лише внаслідок різноманітної господарської та науково-технічної діяльності людей. З постійним розширенням сфери діяльності людини вплив її на появу ризиків стає дедалі відчутнішим. Антропогенні ризики давно є предметом спеціальних наукових досліджень, оскільки їм, на відміну від природних ризиків, які мають статичний характер, притаманна надзвичайна динамічність. Динамізм антропогенних ризиків зумовлюється економічними, технологічними та організаційними змінами, що супроводжують розвиток суспільства.

Найбільш характерним, на нашу думку, антропогенним ризиком є екологічний ризик. До сфери екологічного страхування належить страхування ризику понаднормативних викидів і скидів шкідливих речовин, екологічних збитків внаслідок екологічних катастроф, екологічне страхування нових технологій тощо.

Розміщення потенційно небезпечних виробництв включає врахування фактора соціально-екологічної безпеки населення та підвищення надійності безаварійного функціонування виробничих об'єктів, який до останнього часу ігнорувався, адже процес розміщення підприємств частіше розв'язував відомчі завдання (дати більше продукції, ввести нові потужності і т. ін.). Концентрація виробництва, якщо вона не перейшла певних меж, здатна забезпечити певний економічний ефект. Цей процес призводить до економії поточних і капітальних затрат, які є результатом росту масштабів виробництва. Проте, чим вища щільність потужностей, тим більше деформується природне середовище, тим важчі соціально-економічні наслідки промислових аварій.

Схема визначення шкідливих факторів виробничої системи промислових підприємств приведена на рис. 1.

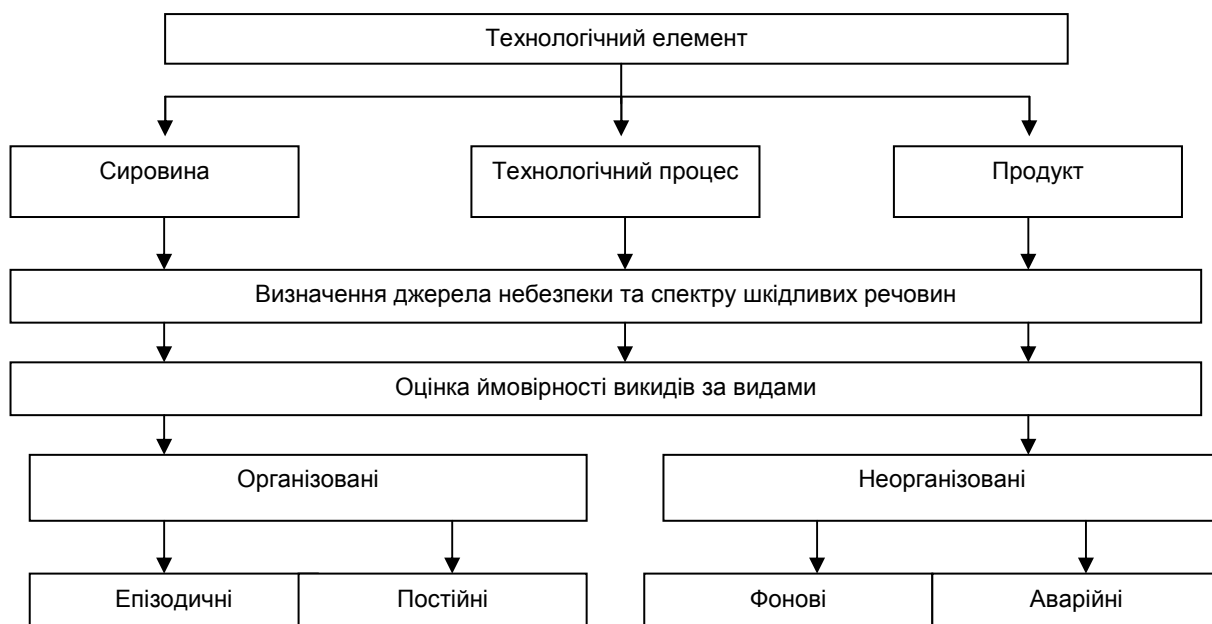

Рис. 1. Схема визначення шкідливих факторів промислових підприємств

Джерело: складено автором за [4], [8]

Екологічне страхування – це страхування відповідальності підприємств за завдання шкоди довкіллю та третім особам внаслідок аварійного забруднення навколишнього природного середовища. З іншого боку - екологічне страхування представляє собою механізм захисту екологічних прав громадян, захисту майнових інтересів суб'єктів підприємницької діяльності, що представляють небезпеку для навколишнього природного середовища.

Таким чином, екологічне страхування можна розглядати у таких аспектах (рис. 2).

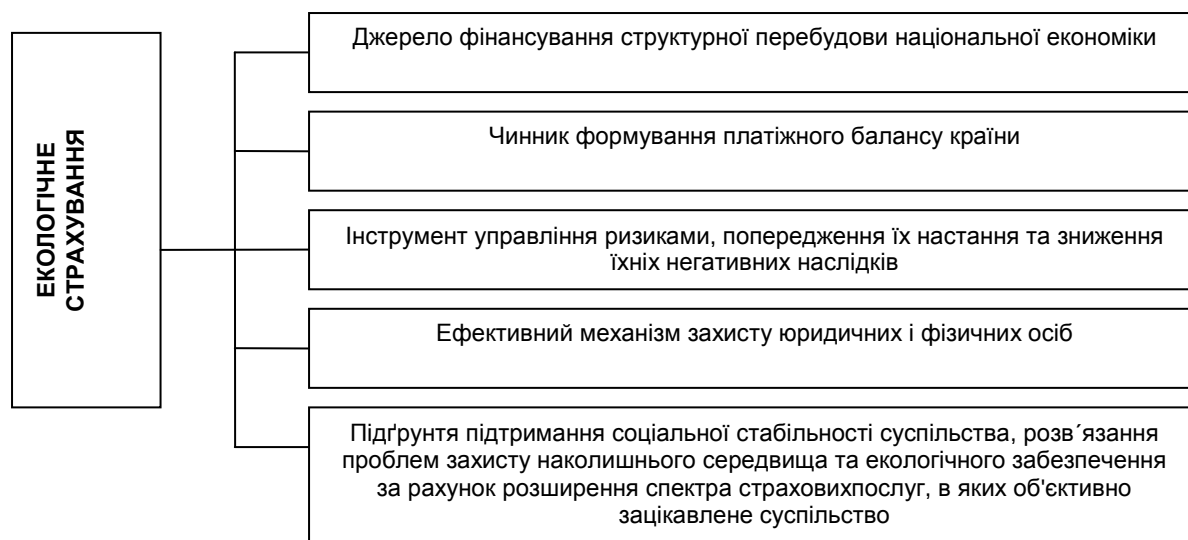

Рис. 2. Економічна сутність категорії «екологічне страхування»

Джерело: складено автором за [3], [4], [7]

Західний досвід свідчить, що, якщо наприкінці XX століття переважали державні системи екологічного страхування, то в сучасних умовах, з огляду на різні причини, дедалі більшою мірою орієнтуються на розвиток приватних систем страхування екологічних ризиків.

У нинішніх умовах страхування є найефективнішим механізмом захисту добросовісних набувачів власності, оскільки, по-перше, воно гарантує повне і своєчасне відшкодування збитку від забруднення навколишнього середовища, сприяє зниженню екологічної напруги й зумовлює динамічне зростання обсягу інвестицій, по-друге, значно скорочує обсяг видатків держави на

фінансове забезпечення природоохоронних заходів та забезпечує відповідний рівень комплексного страхового захисту і, по-третє, сприяє досягненню певного макроекономічного ефекту, зумовленого інвестиційними процесами, пов'язаними з вкладанням коштів страхового фонду.

Серед основних функцій екологічного страхування можна виділити наступні:

- страхування відповідальності за аварійне забруднення навколишнього середовища (страхування збитків, що можуть виникнути, третіми особами, в результаті екологічних аварій);
- накопичення фінансових ресурсів у страхових фондах;
- відшкодування за рахунок страхових резервів збитків страхувальника, що виникають в результаті аварій на його власному виробництві;
- стимулювання протиаварійних заходів страхувальника за рахунок спеціальних резервів страхових екологічних фондів.

Зазначені функції поєднують економічні інтереси як страховика, так і страхувальника, оскільки перший зацікавлений у мінімізації виплат страхового відшкодування, другий – у скороченні розмірів страхових премій внаслідок зменшенні ризику екологічних аварій.

Фінансову основу екологічного страхування забезпечує система екологічних страхових фондів, до якої входять:

- страховий фонд підприємства;
- фонд взаємного страхування підприємств;
- фонд страхування екологічного ризику.

Така система фондів змушує підприємство самостійно аналізувати ефективність свого функціонування, вибирати оптимальне співвідношення коштів, які йдуть в резерв та на споживання, при цьому реалізується принцип вільного вибору способу резервування фінансових ресурсів на випадок аварії.

Страховий фонд підприємства призначений для реалізації відповідальності за відшкодування частини збитку, відповідальність за який не підлягала передачі страховику. Фонд взаємного страхування передбачає накопичення коштів для тих же цілей, що й у страховика, але з відповідною відмовою від послуг страхових компаній. Страховий фонд підприємств-джерел підвищеного екологічного ризику і фонд взаємного страхування, які створюються галузевими і регіональними об'єднаннями таких підприємств, побудовані за єдиним принципом. Вони створюються з метою відшкодування екологічного збитку, необхідність в чому виникає лише в результаті судових або інших вимог потерпілої сторони у випадку настання події, тобто аварії, що супроводжується раптовим залповим викидом забруднювачів до навколишнього природного середовища. Розміри внесків і відшкодування збитків із цих фондів визначаються або самим підприємством, або спільним рішенням учасників у кожному конкретному випадку.

В єдиній системі екологічного страхування ці два фонди відіграють допоміжну роль стосовно третього фонду – фонду страхування екологічного ризику страховика. Цей фонд акумулює кошти у страховика (страхової компанії) і забезпечує майнову відповідальність підприємств – джерел підвищеного екологічного ризику за нанесення збитків третім особам і власному виробництву через раптове аварійне забруднення середовища.

Фінансово-економічні взаємовідносини між окремими економічними суб'єктами з розвитком системи страхування катастрофічних і екологічних ризиків подані на рис. 3.

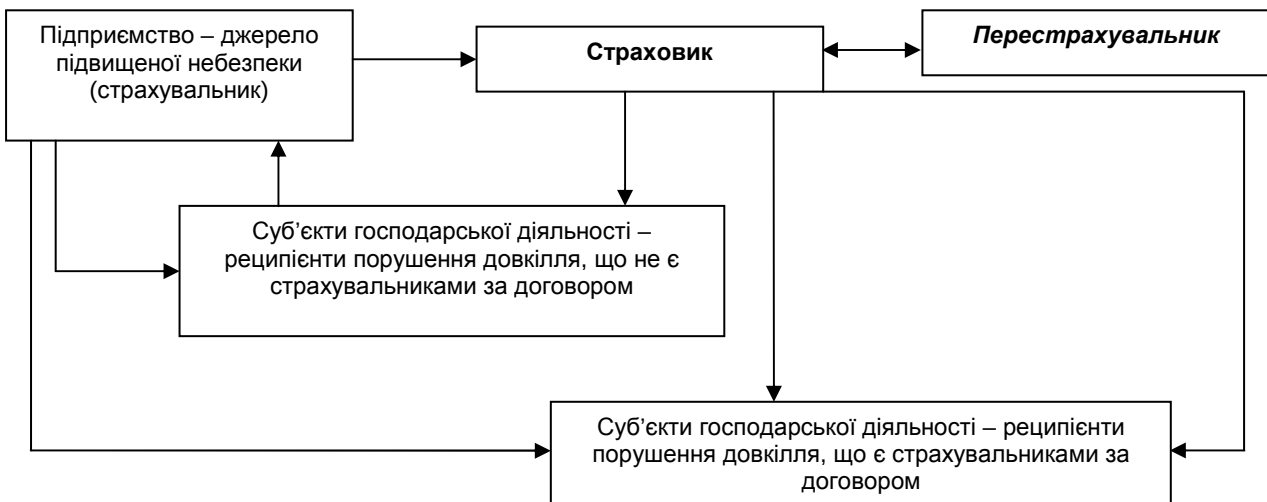

Рис. 3. Фінансово - економічні взаємини в процесі екологічного страхування

Джерело: складено автором за [7]

Механізм реалізації екологічного страхування базується на використанні системи відповідних

показників, які відіграють істотну роль у виборі стратегічної довгострокової орієнтації відносин страховика і страхувальника, бо від них залежить вирішення багатьох організаційних питань.

До основних показників екологічного страхування відносяться:

- перелік об'єктів та їхніх груп, які входять до страхового поля страховика з обов'язкового та добровільного страхування;
- ставки страхових премій для кожного об'єкта за видами ризику;
- імовірність аварій на об'єктах та їхніх групах;
- фактична і можлива тяжкість екологічних наслідків, економічний збиток, що завдається залповим забрудненням навколишнього середовища;
- страхові суми;
- страхові тарифи;
- суми страхового відшкодування при настанні страхової події;
- показники фінансової стабільності операцій з екологічного страхування.

Основна частина тарифної ставки створює фонд виплати страхового відшкодування (нетто-ставка). Інша покриває видатки, пов'язані із здійсненням страхування і формує доходну частину страхування.

На страховий тариф в екологічному страхуванні впливають наступні чинники:

- види ризику, які охоплені страхуванням;
- ступінь екологічної небезпеки виробництва на підприємствах, які входять до страхового поля; він враховує як імовірність аварії, так і тяжкість можливих наслідків.

Страхова премія визначається через добуток страхових тарифів та обсягу застрахованої відповідальності. Сума, на яку застрахована відповідальність, визначається в обов'язковому страхуванні в розмірі, що не перевищує величини ймовірного збитку. З огляду на те, що система екологічного страхування покликана вчасно реагувати на претензії третіх осіб щодо відшкодування збитку від аварійного забруднення, доцільно в кожному конкретному регіоні визначити принаймні мінімальну частину збитку, що повинна бути обов'язково відшкодована.

Механізм стягнення платежів і виплати відшкодувань при настанні страхової події реалізується за допомогою звичайної схеми руху коштів на банківських рахунках страхових фондів.

У закордонній практиці в обов'язковому і добровільному страхуванні екологічних ризиків використовують кілька видів страхових договорів і полісів. У разі страхування відповідальності за фізичну та майнову шкоду третій особі, що вимагає Законодавство по боротьбі з твердими відходами, використовують два основні поліси:

- поліс страхування всебічної генеральної відповідальності за шкоду навколишньому середовищу;
- поліс страхування відповідальності за шкоду навколишньому середовищу.

Обидва поліси застосовують у практиці страхування підприємницької діяльності і з погляду страхового покриття. Є дві форми полісів:

- на основі претензій;
- на основі екологічних ситуацій, що склалися при захисті юридичних інтересів споживачів екологічних послуг.

Висновки з проведеного дослідження. Страхування відповідальності за забруднення навколишнього середовища, на відміну від інших видів страхування, виконує подвійну функцію, оскільки, з одного боку, воно захищає страхувальника від матеріальних втрат у разі необхідності відшкодування завданої ним шкоди третім особам, а з іншого – забезпечує постраждалим отримання належної їм компенсації.

Екологічне страхування передбачає відповідальність страхувальника за ризики, пов'язані із забрудненням навколишнього природного середовища.

Розвиток системи екологічного страхування в Україні дозволяє:

- зменшити витрати підприємств по задоволенню претензій третіх осіб у зв'язку зі збитком, нанесеним їм забрудненням навколишнього середовища;
- надавати гарантію постраждалим в одержанні належних їм за законом сум відшкодування незалежно від фінансового положення підприємства-забруднювача;
- виконувати функції контролю за здійсненням підприємствами заходів безпеки;
- бути одним із джерел їх фінансування тощо.

Виконання зазначених завдань визначають перспективи подальших досліджень.

Література

1. Закон України "Про внесення змін до Закону України" "Про страхування" від 4.10. 2001 р. // Урядовий кур'єр. – 2001. – № 47.
2. Борисова В.А. Економічні основи природокористування в АПК / В.А. Борисова. – Суми: Вид-во "Довкілля", 2004. – 356 с.

3. Гапанюк М.А. Передумови та перспективи розвитку екологічного страхування в Україні / М.А. Гапанюк, В.І. Малько // *Фінанси України*. – 2005. – № 7. – С. 90-100.
4. Гладченко С.М. Экологическое страхование – надежная форма защиты окружающей природной среды / С.М. Гладченко // *Економіка промисловості*. – 2002. – № 1. – С. 144–146.
5. Данилишин Б.М. Економіка природокористування : підручник / Б.М. Данилишин, М.А. Хвесик, В.А. Голян. – К. : «Кондор», 2009. – 465 с.
6. Сабадаш В. В. Тенденції сучасної ресурсної політики у забезпеченні еколого-економічної безпеки / В.В. Сабадаш // *Механізм регулювання економіки*. – 2007. – № 2. – С. 50–59.
7. Шевченко І.В. Екологічне страхування: шлях до ефективності / І.В. Шевченко // *Продуктивні сили України*. – 2010. – № 2-4 (008-010). – С. 94-102.
8. Шпильова В.О. Екологічне страхування та світовий досвід / В.О. Шпильова // *Агроекологічний журнал*. – 2006. – № 4. – С. 90–94.

References

1. Law of Ukraine (2001), "On Amendments to the Law of Ukraine "On insurance"", *Government kuryer*, Kyiv, Ukraine, no. 47.
2. Borysova, V.A. (2004), *Ekonomichni osnovy pryrodokorystuvannia v APK* "Economic fundamentals of nature in agriculture", Vyd-vo "Dovkillya", Sumy, Ukraine, 356 p.
3. Hapaniuk, M.A. and Malko, V.I. (2005), "Prerequisites and prospects of development of environmental insurance in Ukraine", *Finansy Ukrainy*, no. 7, pp. 90–100.
4. Hladchenko, S.M. (2002), "Ecological insurance as a reliable form of environment protection", *Ekonomika promyslovosti*, no. 1, pp. 144–146.
5. Danylyshyn, B.M., Khvesyk, M.A. and Holian, M.A. (2009), *Ekonomika pryrodokorystuvannia* [Environmental Economics], textbook, «Kondor», Kyiv, Ukraine.
6. Sabadash, V. (2007), "Trends of modern resource policy to ensure ecological and economic security", *Mekhanizm rehuliuvannia ekonomiky*, no. 2, pp. 50–59.
7. Shevchenko, I.V. (2010), "Ecological insurance: the path to efficiency", *Produktivni syly Ukrainy*, no. 2-4 (008-010), pp. 94–102.
8. Shpylova, V.O. (2006), "Environmental insurance and international experience", *Ahroekologichnyi zhurnal*, no. 4, pp. 90–94.

УДК 631.147:504.7:338.432

**Нестерчук Є.В.,
аспірант кафедри економіки*
Уманський національний університет садівництва**

ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЧНОГО СЕКТОРУ В МЕЖАХ ЕКОЛОГІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРОСФЕРИ

**Nesterchuk Ye.V.,
graduate student of the department of economics
Uman National University of Horticulture**

FORMATION OF ORGANIC SECTOR WITHIN ECOLOGICAL COMPONENT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE SPHERE OF AGRICULTURE

Постановка проблеми. Техногенний тип розвитку вітчизняної економіки, який у науковій літературі ототожнюється з природоруйнуванням та відсутністю екологічних обмежень, супроводжується безконтрольним використанням невідновлюваних та надмірною експлуатацією відновлюваних ресурсів природи, що обмежує можливості їх відтворення та відновлення.

Отже не потребує доведення той факт, що єдино вірним сценарієм подальшого розвитку людства є пошук стійкої рівноваги (гармонійних відносин) між економічним добробутом та відтворенням природного середовища існування на засадах сталого розвитку системи в цілому. Враховуючи, що у концепції збереження й відтворення агроєкосистем значна роль належить нарощуванню виробництва органічної сільськогосподарської продукції, зростає роль теоретичних і практичних розробок щодо формування ефективного органічного сектору агропромислового виробництва в межах сільськогосподарських підприємств.

* Науковий керівник: Семенда Д.К. – к.е.н., професор

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд літературних джерел з досліджуваної проблеми засвідчує, що еволюція людства відбувається під впливом науково-технічного прогресу у межах існуючих ресурсів. При цьому його самоорганізація повинна бути спрямована на встановлення межі зростання. Не виключається можливість перетворення як економічного, так і соціального устроїв. В іншому випадку людству не уникнути ситуації, коли ріст технічного прогресу буде стриманий можливостями суспільства, або його ж побічними ефектами. В такому випадку можуть з'явитись проблеми, які неможливо вирішити на технічній основі. Д. Медоуз попереджає про відсутність вибору після настання такої ситуації та реальну можливість її уникнення на основі застосування глибинних фундаментальних та прикладних знань [1, с. 176]. З цієї точки зору важлива зміна парадигми охорони навколишнього природного середовища, коли витрати на фінансування природоохоронних заходів сприймаються не як безприбуткове вилучення ресурсів з основного виробництва, а як ефективні інвестиції у попередження майбутніх втрат та збитків [2, с. 15]. О. Попова вводить поняття соціоекономіко-екологічного прогресу, на досягнення якого в ідеальному варіанті повинні працювати усі складові агросфери. Для цього запроваджуються якісно нові за змістом засадничі принципи сталого розвитку агросфери, які мають в основі інтегровану реалізацію цілей одночасно трьох її складових (екологічної, соціально-культурної та економічної) [3, с. 77, 80]. Отже більшість сучасних дослідників вказують на необхідність гармонійного, збалансованого розвитку взаємозалежних складових агропродовольчої сфери – виробництва, природного середовища, соціуму відповідно до концепції сталого розвитку.

Довгий час споживацьке ставлення до оточуючого середовища неухильно погіршувало його стан і призвело до негативних наслідків, коли економіка сільськогосподарських підприємств погіршується через об'єктивні природні та екологічні негаразди. Це – недоотримання продукції в забрудненому середовищі, збільшення витрат на її виробництво у межах відповідних якісних параметрів. В таких умовах нагального вирішення потребує проблема теоретичного та методологічного узгодження економічних й екологічних завдань на глобальному та локальному рівнях, враховуючи здатність екосистеми до самоочищення, її буферну та регенеруючу здатність, можливість мінімізувати екологічні та економічні втрати, здійснюючи господарську діяльність на основі стійкого природокористування та уникнення додаткових витрат на відновлення перелічених властивостей екосистеми.

Водночас, окремі теоретичні аспекти, пов'язані з розробкою стратегії сталого розвитку агросфери, зокрема у частині розвитку органічного її сектору, залишаються недостатньо розробленими та потребують поглибленого вивчення.

Постановка завдання. Метою дослідження є обґрунтування нового визначення сталості агропромислового виробництва шляхом дослідження і систематизації наукових теорій та напрямів, що вивчають сталий розвиток економічних систем в цілому та сільськогосподарських товаровиробників зокрема, аналізу особливостей екологічної складової стійкого розвитку, в т.ч. виробництва органічної сільськогосподарської продукції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття стійкості (сталості) та розробка шляхів її досягнення, як підвалини для економічного зростання та прогресу суспільства, нині покладені в основу стратегій розвитку територій, держав, регіонів та окремих господарюючих суб'єктів.

В науковій літературі зустрічається використання низки синонімів стійкості, яку ототожнюють з упорядкованістю, незмінністю, рівновагою, а також з адаптивністю, гнучкістю, еластичністю. Така термінологія використовується й під час описання стану системи, її структури, окремих підсистем, процесів та зв'язків, що ускладнює процеси наукового дослідження економічних систем загалом та підприємства зокрема. Крім того, на противагу точним наукам, де розмежовуються поняття “стійкість” та “рівновага системи”, в економіці ці терміни змінюють своє значення залежно від автора, моменту формування його позиції тощо [4, с. 285].

Характеризуючи одну з основних особливостей систем у фізиці, техніці, біології, економіці, поняття стійкості використовується з метою опису стабільності окремих характеристик досліджуваних структур або їх відносної незмінності [5]. Варто погодитись з Є.Ю. Кузькіним у загальному розумінні стабільності як здатності системи зберігати свою структуру і функціональні особливості під впливом внутрішніх чинників протягом певного часового періоду. Тоді як стійкість розглядається автором як здатність системи зберігати свою структуру і функціональні особливості, достатні для здійснення запланованої діяльності за різних параметрів зовнішнього середовища [6]. Прослідковується діалектичний зв'язок між поняттями стійкості і стабільності через залежність стійкості системи від її здатності реагувати на зовнішні впливи та від стабільності власне системи, рівень якої формують її внутрішні чинники [7, с. 21].

Не дивлячись на різноманіття трактувань дефініції “сталий розвиток”, найчастіше зустрічається його подання як гармонійного процесу, що забезпечує збалансоване економічне зростання на основі раціонального використання природно-ресурсного потенціалу та гарантує економічну безпеку з метою задоволення життєво необхідних потреб людини і суспільства в цілому [8].

У вітчизняній науковій літературі мають місце різні підходи до типізації стійкості щодо різноманітних економічних систем. Так, статична стійкість характеризує початковий та кінцевий

(проміжний) стан системи за допомогою статичних характеристик; динамічна стійкість оцінюється у процесі переходу системи від вихідного стану до кінцевого з врахуванням характеру зміни об'єкта протягом цього процесу [9]. Перераховуючи інші види стійкості (структурна і результуюча стійкість траєкторії, стійкість за початковим положенням, стійкість до зовнішніх збурень, стійкість інваріантної множини, стійкість аттрактора, або асимптотична стійкість та ін.), окремі дослідники [4, с. 285] вказують на неможливість застосування такої типізації стосовно стійкості господарюючих суб'єктів, які представляють собою складні системи, що об'єднують численні різномірні елементи та зв'язки, характеризуються поліфункціональністю, багатоваріантністю розвитку, полікритеріальністю оцінки їх властивостей й характеристик.

Інтегрована суть стійкості підприємства має прояв у економічній стійкості, що згідно узагальнення наукових підходів до встановлення її суті окремі дослідники [10, с. 106; 11, с. 100] поділяють на чотири основні напрями: по-перше, це ототожнення економічної стійкості системи з її динамічною рівновагою; по-друге, оцінка економічної стійкості виключно на основі аналізу фінансового стану; по-третє, врівноваження та інтегрування економічних, соціальних та екологічних цілей у межах сталого розвитку, що забезпечує передусім покращення якості життя; по-четверте, стійкий розвиток характеризується з точки зору економічного зростання (нарощування кількісних характеристик соціально-економічної системи).

Розвиток теорії сталості агропромислового виробництва як складної системи прослідковується у багатьох сучасних наукових працях, критичний аналіз та узагальнення яких дозволяє дати авторську характеристику цієї дефініції як встановлення еквівалентних співвідношень між сферами агропромислового виробництва (АПВ), в основу якого покладено ефективні інноваційно-інвестиційні механізми інтенсивного розширеного відтворення в межах допустимих соціально-екологічних норм. Досягнення таких параметрів стійкості можливе через своєчасне попередження внутрішніх та зовнішніх збурень в системі відтворення АПВ.

60-ті роки минулого століття позначились виникненням та виходом на домінуючі позиції у розумінні майбутнього людства ідей стійкості. Саме із прийняттям в 1962 р. резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Економічний розвиток та охорона природи» пов'язують початок зміни парадигми глобального розвитку. У 1972 р. на Стокгольмській конференції з навколишнього середовища представники 113 країн створили організацію для реалізації Програми ООН із захисту навколишнього середовища. З 1983 р. в межах ООН діє Всесвітня комісія з навколишнього середовища і розвитку, яка у 1987 р. визначила стійкий розвиток як такий, що «задовольняє потреби нинішнього покоління, не загрожуючи можливості наступних поколінь задовольняти свої потреби» [12, с. 6].

Виникненню парадигми сталого розвитку передувала низка етапів, які справедливо названі: «споживацьким», що призвів до виснаження та деградації оточуючого природного середовища, «використання ресурсоруйнуючих технологій», коли надавався пріоритет економічному зиску, що нерідко було на шкоду агресивному потенціалу; «неадекватно-ціноутворюючий» з продукуванням невідповідності цін на ресурси з їх реальною вартістю; «глобально-диспропорційний», коли нерівномірний розвиток країн призвів до виснаження ресурсів в низькотехнологічних країнах на користь високорозвинених [13, с. 99].

Зарубіжні дослідники систематизували основні тенденції сучасного світу щодо екологізації підприємницької діяльності [12, с. 62]:

- збільшення кількості та ускладнення екологічних нормативів;
- зростання рівня відповідальності господарюючих суб'єктів за збереження і охорону навколишнього природного середовища;
- посилення тиску громадськості на підприємства-забруднювачі;
- усвідомлення та зацікавлення працівників у безпечних згідно екологічних стандартів умовах праці;
- розвиток мережі екологічних організацій та інститутів;
- дотримання екологічних вимог і нормативів та пов'язані з ними обмеження у міжнародній торгівлі
- зміни економічних механізмів, нормативів, оподаткування, що змушують переводити зовнішні витрати підприємства у внутрішні.

Прогресивна світова спільнота через різноманітні міжнародні організації переконує у необхідності усвідомлення сутності сталого розвитку з врахуванням природоохоронної складової у діяльності кожного господарюючого суб'єкта. За останні роки виникло чимало теорій і концепцій підпорядкування інтересів бізнесу основним принципам сталого розвитку. Концепція еко-ефективності, концепція чистого виробництва, теорія екологічної відповідальності, теорія попередження забруднення – лише окремі з них.

У споживацькому суспільстві принцип зростаючих потреб стимулює підприємців до здійснення природоохоронних заходів лише у випадках, коли це приносить відповідний зиск, що може бути виражений у збільшенні прибутку, скороченні витрат, нарощуванні капіталізації, зростанні прихильності клієнтів та створенні позитивного іміджу. В таких умовах роль держави полягає у

вдосконаленні екологічної політики, що спонукає аграрний бізнес до прагнення короткотермінових (традиційне аграрне виробництво) або довготермінових (органічне сільське господарство) перспектив розвитку, оскільки основною перешкодою до розвитку органічного виробництва у сільському господарстві різних за розвитком країн Е.Н. Рід називає економічну неспроможність сільгосптоваровиробників [14]. Адже традиційно підприємства, що використовують природні ресурси, намагаються мінімізувати витрати на охорону навколишнього середовища, тоді як запровадження системи природоохоронних заходів передбачає оптимізацію масштабів господарської діяльності.

Екологічна складова сталого розвитку економіки передбачає як системний підхід до охорони природного середовища в процесі господарювання сільськогосподарських підприємств, так і реалізацію можливостей нових органічних технологій виробництва і переробки продукції. Тим більше, що "традиції ведення сільськогосподарського виробництва у згоді з природою мають у нашій країні глибокі корені", стверджує Н.Х. Грабак. Вчений датує зародження принципів відновлювального землеробства з використанням природних механізмів збереження та відновлення родючості ґрунтів на теренах трипільської цивілізації V-III тисячоліттям до н.е. [15, с. 130].

Законом України "Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини" встановлені принципи виробництва, зберігання та реалізації органічної продукції [16]:

- забезпечення збереження та відтворення родючості, стійкості та біологічного розмаїття ґрунтів методами, які оптимізують їх біологічну активність, забезпечують збалансоване постачання поживних речовин для рослин;
- мінімізація використання невідновлюваних та зовнішніх ресурсів;
- переробка відходів та супутніх продуктів сільськогосподарського походження для подальшого використання у виробництві продукції;
- спеціалізація сільськогосподарського виробництва з врахуванням місцевого або регіонального екологічного стану території;
- охорона здоров'я тварин шляхом заохочення природного імунного захисту, відбору відповідних порід;
- впровадження превентивних заходів охорони рослин;
- оновлення породного складу тварин з врахуванням ступеня їх адаптації до місцевих умов, життєздатності та стійкості до хвороб;
- дотримання високого рівня благополуччя тварин задля задоволення потреб кожного виду;
- виробництво органічної продукції тваринництва з тварин, вирощених за повним циклом органічного виробництва;
- використання виключно органічних кормів;
- виключення використання штучно введених поліплоїдних тварин;
- збереження біологічного розмаїття природних водних екологічних систем, їх охорона при виробництві продукції рибальства.

В сучасних умовах конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств може забезпечуватись, в тому числі на основі використання унікальних природно-кліматичних умов регіонів України з метою виробництва органічної продукції. Для цього необхідно залучення значних інвестиційних ресурсів, напрацювання досвіду ведення органічного сільського господарства та його інформаційно-консультаційного забезпечення, налагодження технологічного ланцюга виробництва екологічних продуктів харчування.

Висновки з проведеного дослідження. Сталість агропромислового виробництва характеризується еквівалентними співвідношеннями між сферами АПВ, в основу яких покладено ефективні інноваційно-інвестиційні механізми інтенсивного розширеного відтворення в межах допустимих соціально-екологічних норм. Формування органічного сектору АПВ повинно відбуватись на основі раціонального природокористування та ресурсовикористання з врахуванням умов навколишнього природного середовища, необхідності поглиблення теорії сталого розвитку, підвищення регулюючої ролі держави та інституціонального розвитку.

Виробництво органічної сільськогосподарської продукції з врахуванням традицій, психології може стати потужним альтернативним напрямом аграрного виробництва, що при одночасному функціонуванні індустріального виробництва забезпечить сучасні потреби населення та закладе підвалини переходу на нові технології майбутнього.

Література

1. Meadows Donella H. and others. The Limits to Growth / Donella H. Meadows. – New York, 1989. – 208 pp.
2. Michael E. Porter. Green and Competitive: Ending the Stalemate / Michael E., Porter, Claas Van der Linde. // Harvard Business Review on Business and Environment. Reprint 95507. Originally published in the Harvard Business Review. – 1995. – 45 pp.
3. Попова О. Агросфера: соціоекономічний зміст і засади сталого розвитку / О. Попова // Економіка України. – 2012. – № 5. – С. 73-84.

4. Фещур Р.В. Економічна стійкість підприємства – становлення понятійного базису / Р.В. Фещур, Х.С. Баранівська // Проблеми економіки та управління : [збірник наукових праць] ; відповідальний редактор Й.М. Петрович. – Львів : Видавництво Національного університету "Львівська політехніка", 2010. – С. 284-290.
5. Управление риском. Риск, устойчивое развитие, синергетика / В.А. Владимиров, Г.Г. Малинецкий, А.В. Подлазов и др. – М. : Наука, 2000. – 432 с.
6. Кузькін Є.Ю. Обґрунтування взаємозв'язку стійкості та стабільності економічних систем промислових підприємств у контексті їх адаптації до зовнішнього середовища / Є.Ю. Кузькін // Коммунальное хозяйство городов. – 2010. – № 92. – С. 240-244.
7. Калетнік Г. Стійкість економіки як фактор безпеки та розвитку держави / Г. Калетнік, С. Козловський, В. Козловський // Економіка України. – 2012. – № 7. – С. 16-25.
8. Корнійчук Л. Теоретичні основи реалізації концепції стійкого розвитку / Л. Корнійчук // Економіка України. – 2010. – № 2 (579). – С. 72-83.
9. Ткаченко С.М. Сутність економічної стійкості підприємств та її складові [Електронний ресурс] / С.М. Ткаченко // Ефективна економіка. – 2011. – № 5. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1350>.
10. Козловський С.В. Теоретико-методологічні підходи визначення стійкості економічних систем / С.В. Козловський, В.В. Семененко, Р.Ю. Шевчук // Збірник наукових праць ВНАУ. – 2012. – № 4 (70). – С. 106-111.
11. Андрійчук О.П. Управління економічною стійкістю підприємства / О.П. Андрійчук, С.А. Бурій // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – № 6. – Т. 1. – С. 100-102.
12. Yuill J. Sustainable Development and International Business: Russian-Canadian SME Partnerships / J. Yuill, M. Janovitch, D. Patton. – Calgary: WRI, 2001. – 169 p.
13. Пустуев Л.А. Инновационно-мотивационные составляющие экономического механизма устойчивого развития аграрных хозяйств и сельских территорий: теоретико-методологический аспект / Л.А. Пустуев, А.С. Падерин, Т.Ю. Дегтярева // Аграрный вестник Урала. – 2011. – № 5 (84). – С. 99-100.
14. Рид Э.Н. Экология и устойчивость агропроизводства / Эндрю Н. Рид // Экономика сельского хозяйства России. – 1999. – № 12. – С. 32-34.
15. Грабак Н.Х. Виробництво екологічно чистих продуктів харчування – найперспективніший напрям агропромислового комплексу України / Н.Х. Грабак // Наукові праці : Науково-методичний журнал. Т. 206. Вип. 194. Екологія / ред. Л. П. Клименко [та ін.]. – Миколаїв : ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. – С. 126-131.
16. Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» // Урядовий кур'єр. – 17 жовтня 2013 року. – №190. – С. 9-12.

References

1. Meadows, D. H. and others (1989), "The Limits to Growth", New York.
2. Michael, E., Porter and Claas Van der Linde (1995), "Green and Competitive: Ending the Stalemate". Harvard Business Review on Business and Environment. Reprint 95507. Originally published in the Harvard Business Review.
3. Popova, O. (2012), "Agrosphere: socioeconomic content and principles of sustainable development", *Ekonomika Ukrainy*, no. 5, pp. 73-84.
4. Feshchur, R.V. and Baranivska, H.S. (2010), "The economic stability of the enterprise – becoming the conceptual basis", *Problemy ekonomiky ta upravlinnia*, pp. 248-290.
5. Vladimirov, V.A., Malinetskiy, G.G., Podlazov, A.V. and others (2000), *Upravlenie riskom. Risk, ustoychivoe razvitie, sinerhetika* [Risk Management. Risk, sustainable development, synergetic], Science, Moscow, Russia, 432 p.
6. Kuzkin, E.Yu. (2010), "Justification relationship stability and economic stability of industrial enterprises in the context of their adaptation to the environment", *Kommunalnoe khozyaystvo gorodov*, no. 92, pp. 240-244.
7. Kaletnik, H., Kozlovskiy, S. and Kozlovskiy, V. (2012), "The stability of the economy as a factor of security and national development", *Ekonomika Ukrainy*, no. 7, pp. 16-25.
8. Kornichuk, I. (2010), "Theoretical foundations of implementing the concept of sustainable development", *Ekonomika Ukrainy*, no. 2 (579), pp. 72-83.
9. Tkachenko, S.M. (2011), "The essence of economic viability and its components", available at: <http://economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1350>.
10. Kozlovskiy, S.V., Semenenko, R.Yu. and Shevchuk, R.Yu. (2012), "Theoretical and methodological approaches to determining the stability of economic systems", *Zbirnyk naukovykh prats VNAU*, no. 4 (70), pp. 106-111.
11. Andriichuk, O.P. and Buryi, S.A. (2011), "Management of economic stability of the enterprise", *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, no. 6, vol. 1, pp. 100-102.
12. Yuill, J., Janovitch, M. and Patton, D. (2001), *Sustainable Development and International Business: Russian-Canadian SME Partnerships*, WRI, Calgary.
13. Pustuev, L.A., Paderin, A.S. and Degtyareva, T.Yu. (2011), "Innovation and motivational components of economic mechanism for sustainable development of agricultural farms and rural areas: theoretical and methodological aspect", *Ahrarnyi vestnik Urala*, no. 5 (84), pp. 99-100.
14. Rid, E.N. (1999), "Ecology and sustainability of agricultural production", *Ekonomika selskoho khozyaistva Rossii*, no. 12, pp. 32-34.
15. Hrabak, N.Kh. (2012), "Production of organic foods – the most promising direction of agriculture of Ukraine", *Naukovi pratsi*, pp. 126-131.
16. Zakon Ukrainy "Pro vyrobnytstvo ta obih orhanichnoi silskohospodarskoi produktsii ta syrovyny" [The Law of Ukraine "On the production and circulation of organic agricultural products and raw materials"], (2013, october 17), *Uryadovyi kurer*, pp. 9-12.

ДЕМОГРАФІЯ, ЗАЙНЯТІСТЬ НАСЕЛЕННЯ І СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА

УДК 338.43:631.15

Сава А.П.,
к.е.н., с.н.с. науково-технологічного відділу аграрної економіки,
інформаційно-аналітичної роботи, маркетингу і трансферу інновацій
Тернопільська державна сільськогосподарська
дослідна станція ІКСГП НААН

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ В КОНТЕКСТІ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Sava A.P.,
cand.sc.(econ.), senior research fellow of the scientific
and technological department of agricultural economics,
information-analytical work, marketing and innovation transfer
Ternopil state agricultural experimental station
of Institute of feed research and agriculture of Podillya of NAAS

SOCIAL RESPONSIBILITY OF AGRARIAN BUSINESS IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE RURAL DEVELOPMENT

Постановка проблеми. В умовах проголошеної в країні соціально-орієнтованої ринкової економіки, соціальна відповідальність аграрного бізнесу не може надалі залишатися тільки побажаннями, в тому числі, і бізнесу на селі. Йдеться і про створення робочих місць, і про гідний рівень зарплати, і про належні умови праці, і про чесність в сплаті податків, і про участь у соціальних програмах тощо. Такий підхід до здійснення аграрного підприємництва забезпечує не тільки соціальну злагоду в суспільстві, але й підвищує імідж формувань, що, в кінцевому підсумку, позитивно відображається на їх прибутковості і можливостях подальшого використання соціально-відповідального інструментарію.

Дієвим інструментом реалізації соціальної відповідальності агробізнесу є багатофункціональний розвиток сільських територій, який відбувається шляхів залучення сільськогосподарських товаровиробників до розбудови соціальної інфраструктури села. Окрім здійснення виробництва, тобто задоволення потреб споживачів високоякісною сільськогосподарською продукцією, агробізнес покликаний виділяти кошти на розвиток тих територій, де використовується земля. Це відбувається шляхом укладання так званих угод соціальної відповідальності, за якими кошти направляються переважно на розвиток соціальної сфери: школи, дитячі садки, лікувальні установи, зони відпочинку тощо. Саме тому, на наш погляд, виникає необхідність в обґрунтуванні функціонування соціальної відповідальності аграрного бізнесу в контексті забезпечення збалансованого розвитку сільських територій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання теоретико-методичних та організаційно-практичних засад розвитку соціальної відповідальності, зокрема аграрного бізнесу, обґрунтування методики оцінки ефективності соціальної відповідальності на мікрорівні в сучасних умовах господарювання висвітлено у багатьох наукових працях вчених-економістів: Ю. Герасименко [1], О. Гогулі, І. Кудінової [2], Є. Єранкіна [3], А. Зінченко, М. Саприкіної [4], І. Ксьонжик [5], А. Колота, О. Грішнєвої [9], В. Кужель [6], Л. Савицької [7], І. Савченко [8], В. Ярової тощо.

Проте в умовах відсутності взаємовигідних відносин між державою, бізнесом та суспільством, розробленої системи узгодженості інтересів цих суб'єктів в процесі ведення бізнесу, використання природних ресурсів та підтримки соціальної сфери, варто було б визначити комплексність організаційних питань щодо визначення моделі соціальної відповідальності та взаємодії суб'єктів в аграрній сфері для забезпечення збалансованого розвитку сільських територій, що вирішено в економічній літературі не в повній мірі.

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є обґрунтувати теоретичні та організаційні засади функціонування соціальної відповідальності аграрного бізнесу для забезпечення узгодженості економічних, соціальних та екологічних інтересів її суб'єктів та збалансованості розвитку сільських територій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загалом соціальну відповідальність аграрного бізнесу (надалі – СВАБ) необхідно розглядати як процес вирішення соціально значущих проблем як у самому бізнесі, так і на муніципальному, регіональному, національному та глобальному рівнях. Соціально-відповідальними вважають сільськогосподарські підприємства, які мають добросовісну ділову практику, здійснюють розвиток персоналу, виділяють кошти на охорону здоров'я працівників і безпечні умови праці, використовують ресурсозберігаючих технології та інші заходи, що зменшують антропогенний вплив на довкілля тощо.

Соціальну відповідальність можна розглядати у двох вимірах:

1. Соціальна відповідальність як обов'язок особистості, менеджменту, організації, державної структури приймати рішення і робити дії, які підвищують рівень добробуту, відповідають інтересам як суспільства, компанії, громади, так і кожної окремої людини, що відображає етико-моральний аспект суспільних відносин. Це дії, вчинки та заходи філантропічного спрямування, яких ніхто не вимагає і які не надають організації відчутної користі чи прибутку. У цьому сенсі соціальна відповідальність розглядається як різновид суспільної, поряд із економічною (яка зводиться до максимізації прибутку до тієї межі, доки дії організації не виходять за рамки закону) та юридичною (яка передбачає виконання конкретних законів і норм державного та міждержавного регулювання).

2. Соціальна відповідальність як універсальна форма зв'язку та взаємозалежності особистості, держави та суспільства, їх спроможності оцінити наслідки своєї діяльності для сталого суспільного розвитку і відображає ціннісно-правовий аспект суспільних відносин. Актуалізація цієї ідеї переносить наголос з відповідальності людини перед суспільством і державою на соціальну відповідальність держави перед суспільством і людиною [8].

З позицій цих підходів соціальну відповідальність загалом необхідно розглядати як оптимальний варіант взаємоузгодженості інтересів, прав та обов'язків суспільних суб'єктів є своєрідним способом взаємного обмеження їх дій щодо природних, економічних, соціальних та культурних реалій.

За висновками вчених це означає наявність взаємної відповідальності у відносинах між державою, бізнесом, громадою і особистістю, прийняття та дотримання кожним із зазначених суб'єктів конкретних зобов'язань щодо інших: державних органів та посадових осіб перед суспільством і особистістю, а від кожної людини – перед суспільством і державою [8].

Якщо ж розглядати вітчизняну дійсність, то доцільно зазначити, що соціальний аспект господарської діяльності представниками аграрного бізнесу доволі часто декларативно виноситься на перше місце. Сподівається на відповідальність бізнесу своїми справами і активами перед суспільством і громадськістю, аргументуючи це тим, що він існує для суспільства, що без останнього вони, як такі, неможливі, що людська спільнота уповноважує, надає їм право, а отже, покладає на них відповідальність. Однак на практиці дії підприємницьких структур є дещо відмінними.

Підтвердженням наших висновків щодо реалій запровадження СВАБ на практиці може слугувати проведене нами соціологічне опитування учасників відносин СВАБ та заінтересованих осіб, зокрема, найважливіших із них: голів сільських рад, представників аграрного бізнесу та жителів сільських територій. Опитування проводилося протягом 2013-2014 років у Тернопільській області шляхом анкетування кожної із категорій респондентів у кількості відповідно близько 100, 100 і 1000. Результати найбільш важливих питань, які були запропоновані опитаним особам, такого спостереження подані нижче.

Зокерма, головам сільських рад було задано запитання: назвіть найважливіші причини незадовільного стану об'єктів соціальної сфери у сільській місцевості? Більше половини сільських голів винною за занепад соціальної сфери вважають державу і теж віднесли її на перші три місця. Сюди ж кожен четвертий опитуваний позиціював таку причину як важкий технічний стан будівель і споруд соціальної сфери, а кожен шостий – скупість керівників господарюючих на селі суб'єктів, їх неухвагу до проблем розвитку соціальної інфраструктури (рис. 1).

На запитання щодо фінансування соціальної сфери у сільських територіях, то крім бюджетних асигнувань найбільшу допомогу на утримання і розвиток соціальної сфери сільські ради традиційно отримують від аграрних підприємств та фермерських господарств. Це визнали 58 відсотків голів сільських рад. Лише в зародку допомога від інших бізнесових структур: її відчували тільки кожен десятий респондент. На жаль, близько третини сільських рад будь-якої допомоги на соціальну сферу не отримують ні від кого.

Щодо обсягів фінансової допомоги, то вона далеко не однозначна. Але за узагальнюючими показниками вона – мізерна. Приміром, кожна обстежена сільська рада отримала за рік спонсорської допомоги на розвиток соціальної інфраструктури пересічно по 7000-10000 грн. При сучасних цінах і потребах соціальної сфери – це ніщо. Частка отриманої допомоги до видатків бюджету в розрізі

окремих сільрад варіювала від 0,1 до 36 відсотків. При цьому допомогу надавали лише 45 відсотків господарюючих суб'єктів.

Однак опитуванням встановлено також відсутність у голів сільських рад чіткої мотивації щодо подальшої розвитку СВАБ. Відповіді на запитання щодо мотивів були вкрай різні: більш як у половини із тих, хто такі відповіді дав, вони не співпадали. Співпадання зафіксовані тільки за чотирма мотивами: обов'язок перед громадою, виправдання її довіри та бажання покращити умови проживання на селі (по 10% респондентів), покращення добробуту селян (15%), збереження і зростання чисельності сільського населення (17%). По два респонденти мотивами розвитку СВАБ визнали моральні стимули на загал, задоволення потреб селян і навіть гроші. Були і патріотичні відповіді: «любов до рідного краю» і «я тут живу». Лише один респондент чесно відповів, що у нього мотиви до розвитку соціальної відповідальності відсутні. Характерно, що 32 відсотки опитаних відповідей на запитання що їх стимулює розвивати соціальну відповідальність бізнесу, не знайшли (рис. 1).

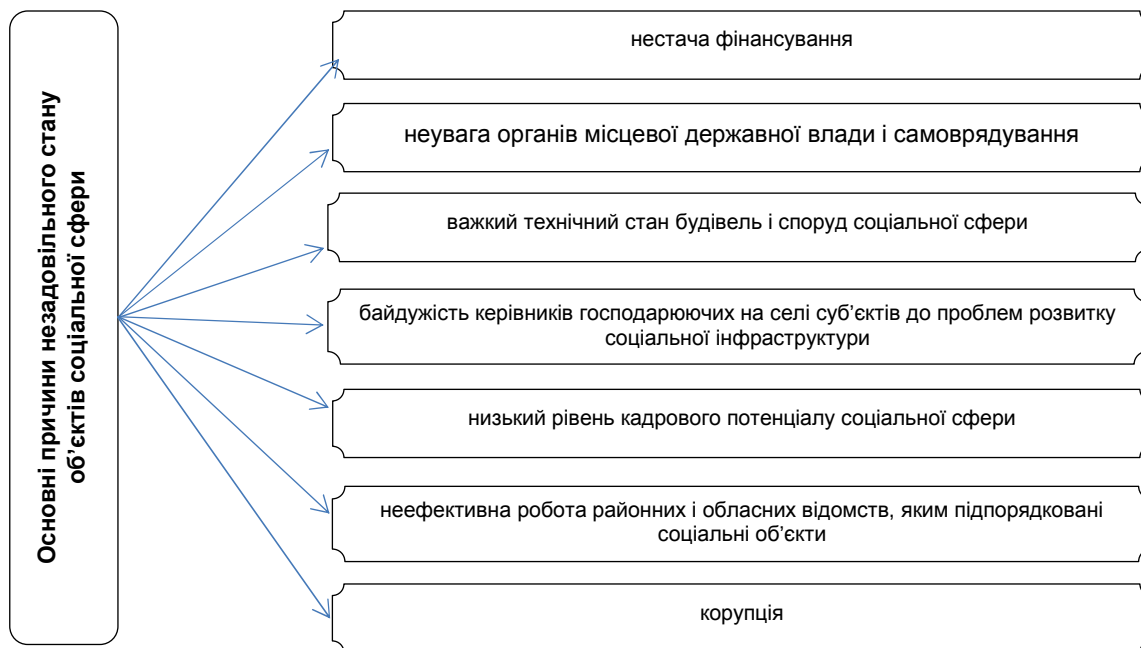

Рис. 1. Основні причини незадовільного стану об'єктів соціальної сфери сільської місцевості*

Джерело: розробка автора

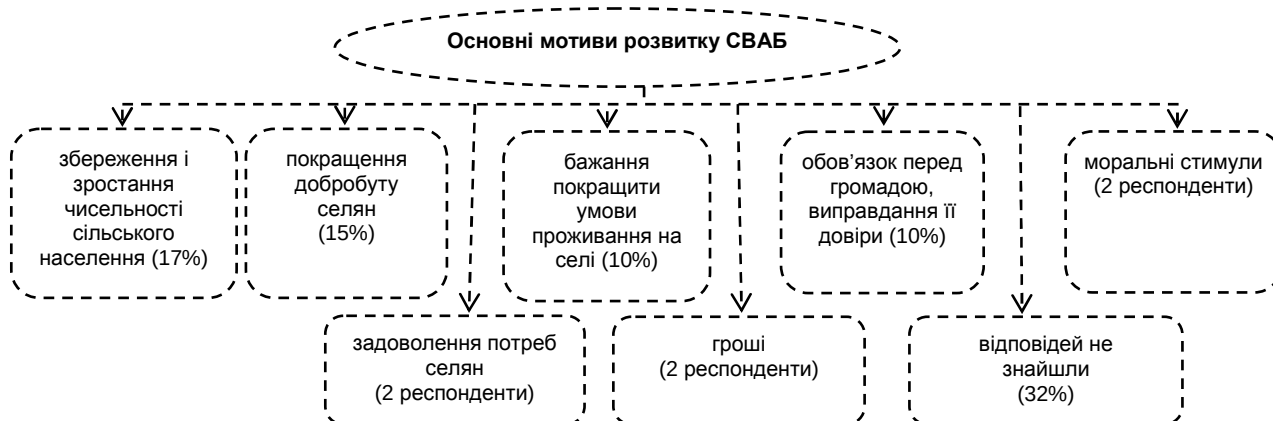

Рис. 2. Основні мотиви щодо розвитку соціальної відповідальності (відсотків від кількості опитаних)

Джерело: розробка автора

Нарешті, головам сільських рад було поставлено запитання: що слід зробити, щоб соціальна сфера села відродилася, стала привабливою для життя сільських жителів? Головна відповідь була очікуваною: дві третини респондентів покладаються виключно на державу насамперед щодо пошуку можливостей кардинального збільшення обсягів фінансування соціальної сфери і адекватного її регулювання. Друга відповідь, яку дали 23 відсотки опитаних – забезпечити сільське населення

роботою. Близько 7 відсотків вихід бачать у комплексному підході до проблеми всіх гілок влади, у проведенні результативних реформ.

Представникам аграрного бізнесу було задано низку запитань, на які отримано наступні відповіді.

За оцінкою керівників аграрних підприємств, на селі надзвичайно важливими та пріоритетними для них і їх працівників соціальними об'єктами є дороги, школи, дитсадочки і клуби. А менше всього їх цікавить діяльність партій і громадських організацій, закладів громадського харчування і навіть відсутність лазень.

Щодо надання фінансової допомоги для підтримки об'єктів соціальної сфери, то опитуванням встановлено: допомогу закладам соціальної інфраструктури надають лише середні за розмірами сільськогосподарські підприємства. Інші формування та агрохолдинги – допомогу надають дуже рідко (останні помітно фінансують соціальні об'єкти лише у селах свого базування).

Винуватцем занепаду соціальної сфери на селі керівники господарюючих суб'єктів одноставно назвали державу. На друге місце більшість із них поставили районну владу, на третє – голову сільради, депутатів.

Для забезпечення розвитку СВАБ та підвищення заінтересованості з боку підприємницьких структур у підтримці соціальної сфери на селі, на думку їх керівників, необхідно підтримати вітчизняного виробника, за прикладом Європи забезпечити дотаційність аграрного виробництва, захистити сільського підприємця від здирництва державних контролюючих органів, знизити податкове навантаження та загалом створити умови для належного рівня прибутковості.

Для розвитку соціальної сфери та відповідно СВАБ керівники підприємницьких структур назвали необхідність впровадження державного і податкового стимулювання, зокрема залишення на розвиток громади податків і зборів, фінансово підкріпленого пріоритету розвитку села, створення і диверсифікації робочих місць, підвищення рівня культури.

І нарешті наведемо відповіді жителів сільських територій – споживачів соціальних послуг. Більшість із них не відчувають соціально орієнтованості ні аграрного бізнесу, ні органів державної влади тощо. Так, понад 54 відсотки опитаних скаржилися на відсутність в їхньому селі доріг з твердим покриттям, окрім хіба що центральних, 57 – на відсутність спортивних споруд, 69 – водопроводу, 81 – каналізації, третина – на відсутність закладів громадського харчування; чотири відсотки – на відсутність в їхньому селі школи, 8 – клубу, 17 – дитсадочка. Чимало жителів також відмітили відсутність побутових і ритуальних закладів, лазень, аптек, закладів фінансування і кредитування.

Це аж ніяк не свідчить про розвиток соціальної відповідальності та пріоритетність соціальних питань для бізнесу та влади загалом.

Тому на питання, хто ж є винуватцем такої ситуації із соціальною сферою села, відповіді жителів помітно розділились. Найбільш винуватими вважають, тобто поставлені у переліку першими (у спадному порядку): президенти, потім – голови сільських рад, далі – уряди, корупція, а ще партії та громадські організації. На другому місці теж у спадному порядку названо уряди, президенти, районну владу, народних депутатів, державу загалом, обласну владу. Нарешті, на третє місце опитані поставили знову ж таки президентів, народних депутатів, корупцію, сільських депутатів, керівників бізнесових структур. Таким чином, більшість респондентів винними у занепаді сільської соціальної сфери вважають президентів і уряди країни, голів сільських рад і корупцію.

На запитання, яку роль у розв'язанні соціальних проблем відіграють представники аграрного бізнесу, що орендують їхні землі, майже 62 відсотки опитаних категорично на перше місце поставили відповідь: зовсім не дбають про соціальний розвиток села. Кожен п'ятий на перше місце відніс низьку орендну плату, а 18 % – монокультуру, яка виснажує ґрунти.

Нарешті, на запитання, а що ж потрібно зробити для збереження соціальної сфери, 88 відсотків респондентів відповіли: забезпечити роботою і гідною зарплатою. Решта пропонували розв'язати проблему доріг, покращити транспортне сполучення, покращити соціальну сферу на селі в комплексі, підняти культурний рівень села і наблизити його до рівня міста, створювати колективні господарства і повернути колгоспи, покращити можливості збуту аграрної продукції і стимулювати зростання цін на неї, заохочувати на селі підприємництво, привернути увагу до села влади і всього суспільства.

Тому, на нашу думку, з метою недопущення цих суперечностей реалій ведення аграрного бізнесу необхідно перетворити соціальну відповідальність в інструмент ефективнішої побудови системи взаємодії державного управління, бізнесу, інституцій громадянського суспільства.

Ключовим моментом у цьому процесі є те, що СВАБ – це його добровільний внесок в розвиток суспільства, у соціально-економічну та екологічну сфери, з якими безпосередньо пов'язаний з основною діяльністю підприємства і виходить за рамки визначеного законодавством мінімуму.

Виходячи із цього, суб'єктом соціальної відповідальності можуть виступати як окрема людина, так і підприємства, організації, колективи, різноманітні соціальні групи, держави, народи, суспільство загалом як сукупний об'єкт соціальної діяльності і соціальної відповідальності.

Однак, на нашу думку, ключовими суб'єктами СВАБ цих відносин є держава, бізнес та людина. При чому кожен із них є взаємодоповнюючим елементом формування, надання і користування

об'єктами соціальної відповідальності, а держава додатково виступає також інститутом, що регулює соціальну діяльність бізнесу і людини.

Виходячи із цього, до ключових елементів СВАБ слід віднести:

- відповідальний діловий партнер – соціально відповідальне підприємство, яке працює згідно з правовими та етичними нормами ведення бізнесу, формуючи свої відносини з партнерами на принципах дотримання професійних стандартів діяльності, фінансової відповідальності, тобто яке веде свою діяльність за всіма правилами цивілізованого бізнесу;

- відповідальний соціальний партнер – соціально відповідальне підприємство, що діє на тристоронній основі (профспілки, роботодавці, уряд) шляхом обговорення, вироблення та прийняття рішень, пов'язаних із соціально-трудовими й економічними питаннями, забезпеченням соціального миру і суспільного розвитку через взаємні консультації, переговори та укладання сторонами угод, колективних договорів з прийняттям спільних рішень;

- відповідальний роботодавець – соціально відповідальне підприємство, що діє згідно з нормами трудового права (найчастіше перевищує їх, надаючи працівникам додаткові соціальні блага), дбає про умови праці та соціальний добробут своїх працівників;

- відповідальний громадянин. Соціально відповідальне підприємство, як і будь-який інший відповідальний громадянин, зобов'язане платити встановлені податки та вести свою діяльність згідно з нормами чинного законодавства як на місцевому, так і на міжнародному рівнях. Він повинен бути готовим брати також на себе певну додаткову відповідальність;

- учасник соціальних відносин. Традиційною формою участі компанії у підтриманні благополуччя суспільства є благодійність щодо сиріт, інвалідів та інших соціально вразливих груп населення [2].

Відповідно до міжнародного стандарту ISO 26000:2010 «Керівництво з соціальної відповідальності» соціально відповідальна діяльність суб'єктів аграрного бізнесу єдино можлива лише за умови трьох видів узгоджень чи взаємозв'язків:

- між організацією і суспільством щодо їх очікувань та взаємного впливу їх рішень і дій (відповідальної поведінки);

- між організацією та її зацікавленими сторонами щодо етично відповідального потенційного чи реального впливу на приватних осіб і організацій;

- між зацікавленими сторонами та суспільством щодо узгодження, відповідності інтересів зацікавлених сторін, на які впливає організація, та очікуваннями суспільства, оскільки хоча зацікавлені сторони є частиною суспільства, вони можуть мати інтереси, які не відповідають очікуванням суспільства [10].

Враховуючи існування трьох суб'єктів соціальної відповідальності за формою «держава-бізнес-суспільство», відсутність співпраці першого і третього елемента соціальних відносин, конфлікту інтересів між цими суб'єктами, ми відобразили модель соціальної відповідальності та взаємодії суб'єктів в аграрній сфері (рис. 3).

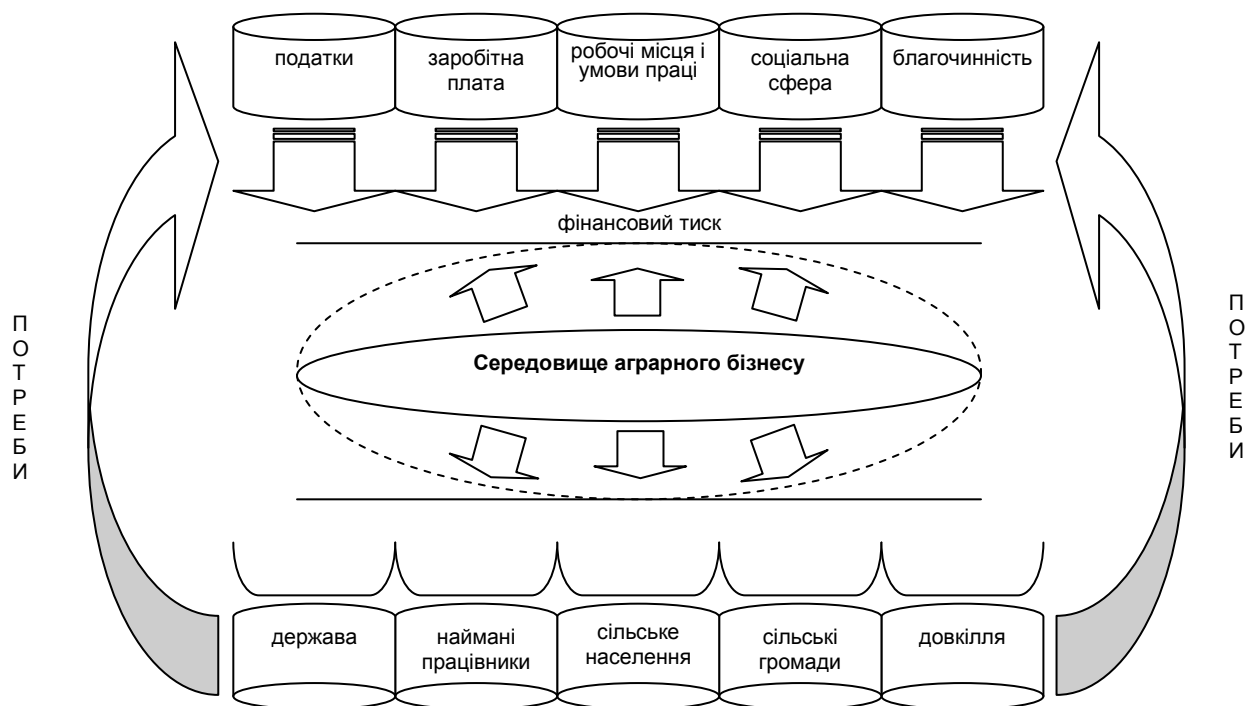

Рис. 2. Модель соціальної відповідальності та взаємодії суб'єктів в аграрній сфері *

Джерело: розробка автора

Запропонована модель СВАБ характеризує зв'язок між потребами держави, суспільства загалом, окремих його представників (найманих працівників, жителів та громад) та можливостями аграрного бізнесу здійснювати фінансове забезпечення соціальної складової життя. До неї можна віднести наступні елементи:

1. Рівень виробництва;
2. Формування бюджету держави за рахунок податкових відрахувань;
3. Створення нових робочих місць;
4. Забезпечення працівників гідним рівнем соціального забезпечення;
5. Ефективність інвестицій у людський капітал, розвиток кадрового потенціалу;
6. Добробут і рівень життя громадян, соціально-економічна стабільність;
7. Стан і охорона навколишнього середовища;
8. Підтримка місцевих громад.

Ми спробували розмістити їх у певній послідовності, виходячи із «обов'язковості» для виконання з боку аграрного бізнесу. Примусовий характер їх реалізації впливає із законодавчих вимог держави як інституту, що регулює будь-яку діяльність на території України. Це відбувається через розуміння того, що сфера виробництва – це єдине економічне середовище, де формується додаткова вартість, створюється можливість для сплати податків, заробітної плати тощо. У зв'язку із цим виникає конфлікт інтересів бізнесу та інших суб'єктів соціальної сфери, що виражається у встановленні мінімально допустимого рівня зобов'язань бізнесу та потреб суспільства.

У силу економічних реалій, а також під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників, держава нині не спроможна повною мірою та у достатньому обсязі забезпечити фінансування соціальної сфери та збереження довкілля. А тому об'єктивно слід більш системно та ефективно використати складову вирішення соціальних проблем – соціальне партнерство.

Розглядати цей процес на теперішньому етапі трансформаційних змін в аграрному секторі необхідно в контексті використання можливостей соціального партнерства усіх зацікавлених суб'єктів СВАБ: держави, регіональної влади і самоврядування, господарюючих на селі суб'єктів, сільських рад, сільських громад, партій і громадських організацій, тобто всіх стейкхолдерів.

Звісно, стейкхолдерів багато і залучати їх до розвитку соціальної відповідальності найбільш результативно лише через їхні інтереси. Адже кожним із них рухають власні інтереси і найвищого результату можна досягти лише у випадку створення сприятливих умов для узгодження і максимального задоволення цих інтересів.

Щодо функціональних обов'язків учасників СВАБ та їх інтересів у процесі діяльності виникають суперечності, які можна згрупувати наступним чином:

1. Менеджери намагаються скоротити витрати підприємства, тим самим стримуючи її інвестиційну діяльність, зокрема обсяги соціального інвестування та благодійництва.
2. Завдання інвесторів – отримати вигоду від інвестиційної діяльності у СВАБ ініціативи.
3. Держава вимагає від бізнесу сприяння економічному та суспільному розвитку регіону, місцевості, де зосереджено виробництво.
4. Недержавні установи і громадські організації наполягають, щоб підприємства дотримувалися високих стандартів щодо захисту навколишнього середовища та прав людини, надавали матеріальну і нематеріальну допомогу громадянам [11].

Виходячи із вищезазначеного, можна констатувати існування проблеми невідповідності, з одного боку, між інтересами різних груп стейкхолдерів, а з другого – між стратегією СВАБ та функціями підприємства. Остання призводить до недостатньо ефективного розподілу ресурсів на СВАБ програми, що дозволяє інвесторам отримати лише мінімальну вигоду, а в гіршому випадку – руйнує репутацію підприємства.

Упровадження політики соціальної відповідальності вимагає від організацій урахування інтересів усіх груп зацікавлених сторін (стейкхолдерів), до яких належать: бізнес-організації, органи публічної влади, організації споживачів, профспілки, громадські організації, дослідницькі інституції [4].

Як вихід, можна запропонувати встановлення пріоритетів через градацію стейкхолдерів за їх інтересами у розвитку СВАБ і можливостями впливу. Тобто потрібно поділити стейкхолдерів на групи, залежно від рівня їх зацікавленості у розвитку соціальної відповідальності та можливостей впливу на такий розвиток, що дає змогу визначити пріоритети, форми і стиль співпраці з кожною групою зокрема.

Ми запропонували карту стейкхолдерів СВАБ, спираючись на матеріали проведеного власного анкетування, так і експертним шляхом (табл. 1).

Отож стейкхолдери, які потрапили у перший квадрант карти (матриці), що серйозно зацікавлені у розвитку СВАБ і мають великі можливості сприяти цьому, є пріоритетними, до них слід застосовувати стратегію максимального використання. Таку ж стратегію, але в другу чергу, потрібно застосовувати і до стейкхолдерів, які опинилися на другому, четвертому і навіть п'ятому квадрантах матриці, але стоять ближче до великих можливостей і зацікавленості, ніж до, відповідно, малих.

Стейкхолдери, які опинилися в третьому квадранті, мають великі можливості, але соціальна відповідальність їх цікавить менше всього. Це – об'єкт наполегливої роботи. Стратегічні завдання:

стимулювати інтерес і максимально використовувати. Таку ж тактику, але в другу чергу, слід використовувати і до суб'єктів, що на квадрантах два, п'ять, шість, якщо вони тяжіють до квадранта три.

Таблиця 1

Карта стейкхолдерів соціальної відповідальності аграрного бізнесу *

Можливості впливу на соціальну відповідальність	Зацікавленість стейкхолдерів у розвитку соціальної відповідальності		
	Велика	Середня	Низька
Великі	1. Громади сільських територій як споживачі соціальних послуг 2. Органи місцевого самоврядування 3. Приватні, комунальні та державні власники соціальних та екологічних об'єктів	1. Політичні об'єднання 2. Громадські організації 3. Депутати всіх рівнів	1. Агрохолдинги 2. Сільськогосподарські підприємства 3. Засоби масової інформації
Середні	1. Керівні органи соціальних та екологічних об'єктів 2. Органи державного управління на мезорівні 3. Головні розпорядники соціальних та екологічних об'єктів, які належать до державної власності	1. Депутати місцевих органів самоврядування 2. Релігійні об'єднання громадян 3. Представники кооперативних утворень 4. Фінансові установи	1. Несільськогосподарські виробничі структури на селі 2. Об'єкти виробничого сервісу
Низькі	1. Працівники соціальних та екологічних об'єктів 2. Інтелігенція, молодь, пенсіонери села 3. Успішні люди – вихідці з села	1. Грантодавачі	1. Культосвітні заклади села 2. Інші районні організації

Джерело: розробка автора

Стейкхолдери, віднесені до квадранта сім, мало чим можуть допомогти нам у розвитку СВАБ, але дуже цього хочуть. Звісно, їм не слід приділяти так багато уваги, як тим, що перебувають в квадрантах три, два, один. Стратегією в роботі з цією групою може бути: підтримання зв'язку, інформування і використання при найменших зусиллях. Відповідна стратегія застосовується і до перебуваючих у квадрантах четвертому, п'ятому, восьмому, якщо вони тяжіють до квадранта сім.

Нарешті, стейкхолдери, які знаходяться у квадранті дев'ятому нам не цікаві, оскільки вони не заінтересовані у розвитку СВАБ та ще й не мають для цього можливостей. Стратегія щодо них: не тратити зусилля, використовувати, по можливості, фрагментарно. Вона ж стосується і суб'єктів з квадрантів вісім, п'ять, шість, що тяжіють до квадранта дев'ять.

Виходячи з проведених досліджень, можна запропонувати ключові фактори успіху у розвитку СВАБ, використовуючи методику Р. Гранта (табл. 2).

Таблиця 2

Ключові фактори успіху розвитку СВАБ

Чого хочуть сільські жителі?	Як соціальній сфері на селі вижити і розвиватися?	Ключові фактори успіху (КФУ)
1. Якісних, кваліфікованих послуг на рівні громад. 2. Дешевих і навіть деяких безкоштовних послуг. 3. Територіальної наближеності послуг до місць проживання основних груп населення. 4. Доступність соціальних послуг протягом тривалого часу доби.	1. Провести паспортизацію об'єктів соціальної сфери села і визначити етапність розв'язання проблем низу. 2. Розробити комплексну Державну програму розвитку соціальної сфери і збереження села. 3. Змінити концепцію розвитку соціальної сфери: зміститися з ресурсного підходу для однієї галузі (с/г) на територіальну. 4. Утворити державний орган з державного регулювання розвитку соціальної сфери і сільських територій. 5. Радикально перерозподілити бюджети різних рівнів на користь органів місцевого самоврядування і громад. 6. Забезпечити одночасний комплексний розвиток як економічної, так і соціальної сфер на селі. 7. Організувати підготовку у ВУЗах спеціалізованих широко-профільних кадрів для роботи в соціальній сфері села. 8. Розв'язати проблему зайнятості і закріплення молоді на селі. 9. Законодавчо закріпити і неухильно дотримуватися політики вирівнювання рівнів проживання в місті і селі.	1. Змінити концепцію розвитку соціальної сфери села, тобто замінити ресурсний підхід однієї галузі (с/г) на територіальний і в результаті глибше враховувати умови і особливості проживання на селі: наближувати послуги до місць проживання, робити їх доступними протягом тривалого часу доби, готувати широкопрофільні кадри для села і його соціальної інфраструктури, вирівнювати рівні споживання, як у місті, так і на селі. 2. На основі паспортизації соціальних об'єктів на селі розробити комплексну Державну програму розвитку соціальної сфери і збереження села з перерозподілом бюджетів різних рівнів шляхом збільшення фінансування соціальних проблем в сільській місцевості і на цій базі забезпечити село якісними, дешевими або безоплатними соціальними послугами, зберегти його від деградації.

Джерело: розробка автора

В результаті для розробки стратегічного плану розвитку СВАБ необхідно глибоко вивчити зовнішнє і внутрішнє середовище соціальної та екологічної сфер сільських територій і встановити його основні можливості і загрози, виявити усесторонні зв'язки.

На нашу думку, це можливо, коли для аграрного бізнесу створені адекватні умови функціонування, коли існує чітка взаємодія трьох суб'єктів за формулою «влада – бізнес – суспільство» або «державно-приватного партнерства», яка дозволяє вирішувати питання соціального та екологічного характеру у взаємодії «влада-бізнес» шляхом взаємного конструктивного консенсусу. Тобто держава залучає приватний капітал до фінансування національно значимих проектів та надає йому соціальної орієнтації, а бізнес отримує сприятливі умови господарювання та забезпечення гарантованого прибутку від участі у спільних проектах. Це є визначальним у забезпеченні збалансованості соціально-економічного розвитку сільських територій.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, на підставі отриманих результатів вважаємо за необхідне розробити та запровадити на державному рівні механізм управління розвитком соціальної відповідальності аграрного бізнесу, який буде включати наступні елементи: аналіз досвіду реалізації соціальних проектів; формування цілей і стратегії розвитку соціальної відповідальності; формування соціальних програм; визначення параметрів соціальної відповідальності; організація виконання програми; моніторинг, контроль виконавців, аналіз реалізації соціальних програм; оцінка підсумкового стану соціальної відповідальності підприємства, розробка рішень по її подальшому удосконаленню у рамках стратегії розвитку підприємства та збалансованого розвитку сільських територій.

Така система має орієнтуватися не лише на зменшення та запобігання негативним наслідкам діяльності представників аграрного бізнесу, а й на досягнення економічного, екологічного та соціального ефектів, що може розглядатися як основа підвищення конкурентоспроможності окремих підприємств і забезпечення збалансованого розвитку сільських територій.

Література

1. Герасименко Ю. Розвиток сільських територій як інструмент реалізації соціальної відповідальності агробізнесу [Електронний ресурс] / Ю. Герасименко. – Режим доступу: http://econf.at.ua/publ/konferencija_2014_10_16_17/sekcija_5_ekonomichni_nauki/rozvitok_silskih_teritorij_jak_instrument_realizacii_socialnoji_vidpovidalnosti_agrobiznesu/8-1-0-78
2. Гоголя О.П. Соціальна відповідальність бізнесу / Гоголя О.П., Кудінова І.П. – К. : Видавництво Національного університету біоресурсів і природокористування України, 2008. – 79 с.
3. Єранкін О.О. Соціальна відповідальність агробізнесу в контексті вирішення проблем розвитку сільських територій / О.О. Єранкін // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2011. – Випуск 6/2. – С. 31-34.
4. Зінченко А.Г. Соціальна відповідальність в Україні: Погляди різних стейкхолдерів. Регіональний аспект / А.Г. Зінченко, М.А. Саприкіна. – К. : [б. в.], 2008. – 60 с.
5. Ксьонжик І.В. Формування соціальної відповідальності підприємств [Електронний ресурс] / І.В. Ксьонжик. – Режим доступу: http://www.mnau.edu.ua/files/02_02_01_03/ksenzhik/2012-ksenzhik-fsyp.pdf
6. Кужель В.В. Очікуваний результат соціальної відповідальності бізнесу та його вплив на стратегічний розвиток економіки агропродовольчої сфери [Електронний ресурс] / В.В. Кужель // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2014. – № 3. – С. 58-61. – Режим доступу: <http://economics.opu.ua/files/archive/2014/n3.html>
7. Савицька Л.В. Стратегія соціальної відповідальності холдингів / Л.В. Савицька // Управління компанією : Міжнар. наук.-вироб. журн. – 2007. – № 7. – С. 116-120.
8. Савченко І.Г. Інституційна відповідальність органів державної влади в умовах розбудови соціальної держави в Україні : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к. держ. упр. : спец. 25.00.01 "Теорія та історія державного управління" / І.Г. Савченко ; Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України. – Х. : [б. в.], 2007. – 18 с.
9. Соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку : монографія / [А.М. Колот, О.А. Грішнова та ін.]; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. А.М. Колота. – К. : КНЕУ, 2012. – 501 с.
10. ISO 26 000:2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://znaimo.com.ua/ISO_26000.
11. Reich R. The New Meaning of Corporate Social Responsibility / R. Reich // California Management Review. – 1998. – Vol. 40:2. – P. 8–17.

References

1. Herasymenko, Yu. (2014), "The development of rural areas as a tool to implement social responsibility of agribusiness", available at: http://econf.at.ua/publ/konferencija_2014_10_16_17/sekcija_5_ekonomichni_nauki/rozvitok_silskih_teritorij_jak_instrument_realizacii_socialnoji_vidpovidalnosti_agrobiznesu/8-1-0-78 (access date October, 2015).
2. Hohulya, O.P. and Kudynova, I.P. (2008), *Sotsialna vidpovidalnist biznesu* [Social responsibility of business], textbook, Publishing house of National Agriculatural University of Ukraine, Kyiv, Ukraine, 79 p.
3. Yerankin, O.O. (2011), Social responsibility of agribusiness in the context of solving the problems of rural development, *Visnyk Sumskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu*, no. 6/2, pp. 31-34.
4. Zinchenko, A.H. and Saprykina, M.A. (2008), *Sotsialna vidpovidalnist v Ukraini: Pohliady ryznykh steikkholderiv. Rehionalnyi aspekt* [Social responsibility in Ukraine: The views of different stakeholders. The regional dimension], textbook, Kyiv, Ukraine, 60 p.

5. Ksenzhyk, I.V. (2012), "Formation of social responsibility of enterprises", available at: http://www.mnau.edu.ua/files/02_02_01_03/ksenzhyk/2012-ksenzhyk-fsvp.pdf
6. Kuzhel, V.V. (2014), "Expected impact of business social responsibility and its influence on the strategic development of the agro-food economy sphere", *Ekonomika: realiyi chasu*, no. 3, pp. 58-61.
7. Savytska, L.V. (2007), "The strategy of social responsibility of holdings", *Upravlinnia kompaniieiu*, no. 7, pp. 116-120.
8. Savchenko, I.H. (2007), "Institutions responsibility of public authorities in the conditions of construction of the social state in Ukraine", Thesis abstract of Cand. Sc., 25.00.01, Kharkiv Regional Institute of Public Administration of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, Kharkiv, Ukraine, 18 p.
9. Kolot, A.M. and Grishnova, O.A. (2012), *Sotsialna vidpovidalnist: teoriia i praktyka rozvytku* [Social responsibility: theory and practice development], textbook, KNEU, Kyiv, Ukraine, 501 p.
10. ISO 26 000:2010 (2015), available at: http://znaimo.com.ua/ISO_26000 (access date October, 2015).
11. Reich, R.B. (1998), The New Meaning of Corporate Social Responsibility, *California Management Review*, no. 40:2, pp. 8-17.

УДК 330.5642:047.72

Шевчук І.Б.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри економічної кібернетики
Васьків О.М.,
ст. викладач кафедри економічної кібернетики
Стадник Ю.А.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри економічної кібернетики
Львівський національний університет імені Івана Франка

ПРОГНОЗУВАННЯ ТА АНАЛІЗ СТРУКТУРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Shevchuk I.B.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor of the department
of economic cybernetics
Vaskiv O.M.,
senior lecturer of the department
of economic cybernetics
Stadnyk Yu.A.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor
of the department of economic cybernetics
Ivan Franko National University of Lviv

PREDICTION AND ANALYSIS OF STRUCTURAL FEATURES OF UKRAINIANS INCOME

Постановка проблеми. Соціально-економічна й суспільно-політична ситуація в Україні є вкрай складною та безпосередньо має негативний вплив на матеріальне становище громадян та й загалом на економіку держави. Хоча спостерігається незначне зростання номінального доходу населення, проте реальний дохід та купівельна спроможність більшої частини населення різко знизилась. Збереження наявних тенденцій може призвести до зростання бідності і вибуху соціальної напруги, що своєю чергою може мати непередбачувані наслідки для соціальної стабільності в країні. У зв'язку із цим, вирішення питань підвищення рівня доходів населення та диверсифікації джерел їх формування заслуговують на пильну увагу державної влади, політичної еліти та фахівців, а всі проблеми, з ними пов'язані, потребують нагального вирішення у найближчій перспективі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти, проблеми, механізм та особливості державного регулювання формування доходів і витрат населення, причини існування їх нерівності постійно займали важливе місце у дослідженнях вітчизняних та зарубіжних науковців (І.К. Бондар, А.Г. Гвелесіані [1], А.М. Колот, Н.М. Холод [11], М.В. Кравченко, О.Ф. Новікова, Е.М. Лібанова [4], А.В. Базилюк, І.І. Лукинов, О.А. Бугуцький, Б.Й. Пасхавер, В.А. Галкіна, О.О. Стукаленко, М.Б. Перова, Є.В. Перов [7], О.А. Рогачева та інші). Однак, незважаючи на вагомий напрацювання, залишаються проблеми, що потребують ґрунтовного дослідження. Зокрема, соціальна сфера характеризується підвищеною чутливістю до змін соціально-економічної ситуації в Україні та за

її межами, а тому постійний моніторинг та аналіз доходів населення є вкрай необхідним для вирішення найважливіших загальносуспільних проблем.

Постановка завдання. Мета статті – проаналізувати показники рівня, динаміки й структури доходів населення України та оцінити перспективи їх формування в умовах викликів, обумовлених складною соціально-економічною й суспільно-політичною ситуацією в державі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Показники, які характеризують рівень доходів, витрат та заощаджень населення, відносяться до базових макроекономічних показників, за якими оцінюють добробут та рівень життя населення, вимірюють рівень соціально-економічного розвитку країни.

Упродовж останніх років динаміка доходів населення України має позитивну тенденцію до збільшення, обсяг яких порівняно з 2002 р. зріс більше як у 8 разів (185073 млн. грн. у 2002 р. – 1531070 млн. грн. у 2014 р.). Лише у 2014 р. спостерігається незначне скорочення (на 1%) відносно попереднього року.

Наявний доход, який може бути використаний населенням на придбання товарів та послуг, склав у 2014 р. 1191139 млн. грн. і зріс у порівнянні з 2002 р. у 8,4 рази, а з 2013 р. – відповідно зменшився на 2%, однак залишається вищим, ніж у 2012 р.

Реальний наявний доход, визначений з урахуванням впливу цін, упродовж досліджуваного періоду мав різну тенденцію. Найвищим він був у 2002 р. (118%), у 2004 р. (119,6%) та у 2005 р. (123,9%). Станом на кінець 2014 р. його рівень наблизився до рівня кризового 2009 р. і становить 91,6%. За I півріччя 2015 р. спостерігалось його стрімке зниження аж до 70%.

Наявний доход у розрахунку на одну особу в 2014 р. становив 27856,6 грн., що на 4% більше, ніж у 2013 р. Збільшення відбулось не так за рахунок пожвавлення економічних процесів у державі, як через скорочення чисельності населення. Зокрема, станом на 1 січня 2013 р. чисельність постійного населення в Україні становила 45,4 млн. осіб, на 1 січня 2014 р. – 45,2 млн. осіб, а вже на 1 січня 2015 р. – 42,8 млн. осіб [5].

Середньомісячний наявний доход у розрахунку на одну особу у 2014 р. склав 2321,4 грн. (на 95 грн. більше, ніж у 2013 р., а також на 78 грн. більше, ніж у I півріччі 2015 р.) та перевищував у 1,9 раза прожитковий мінімум на одну працездатну особу, який був установлений в Україні у 2014 р. в розмірі 1218 грн.

Основним джерелом доходів переважної частини населення залишається заробітна плата. Загальна сума цієї статті доходів у 2014 р. становила 611656 млн. грн. і зменшилась порівняно з 2013 р. на 3% (у 2013 р. зросла на 3,5%). Середньомісячна номінальна заробітна плата штатного працівника у 2014 р. становила 3480 грн., що у 2,9 раза вище рівня мінімальної заробітної плати. Порівняно з 2013 р. розмір середньомісячної заробітної плати збільшився на 6,6% [9]. Найбільший приріст середньомісячної заробітної плати спостерігався у період 2010-2012 рр. – в середньому на 15% щороку.

Обсяг соціальних допомог та інших одержаних поточних трансфертів склав 569972 млн. грн. і зменшився порівняно з 2013 р. на 2,8%, що спостерігається вперше за останні 12 років. Найбільшим приріст соціальних допомог населенню був у 2005 р. (на 44,3%) та у 2008 р. (на 39,6%), коли змінилась соціальна політика держави щодо виплат допомоги при народженні дитини.

Питома вага соціальних допомог у складі доходів населення впродовж 2002-2014 рр. коливалась у межах від 36% (у 2003 р.) до 41% (у 2009 р.). У 2009 р. в структурі доходів заробітна плата та соціальна допомога мали однакову питому вагу (по 41%). З 2010 р. значення показника пішли на спад і у 2014 р. досягнули рівня 37% (рис. 1).

Іншим джерелом доходів населення є прибуток та змішаний доход, одержаний у результаті процесу виробництва чи підприємницької діяльності. Загальна сума цієї статті доходів населення в 2014 р. склала 257426 млн. грн. і зросла на 5,6% порівняно з 2013 р. При цьому, його питома вага у структурі доходів за останні роки зросла до 17% (рис. 1). Також спостерігається зростання обсягу доходів від власності.

У 2014 р. витрати населення склали 1447750 млн. грн. і збільшились у порівнянні з минулим роком на 1,1%. Загалом їх приріст в останні роки був незначним, на відміну від 2005 р. (38,4%), 2007 р. (34,5%) та 2008 р. (37,9%).

Серед складових статей витрат переважали витрати на придбання товарів та послуг (1305001 млн. грн., що склало 90% від загальної суми сукупних витрат проти 91% у 2013 р.). У порівнянні з минулим роком придбання товарів та послуг збільшилось на 0,1%, у той час як у 2004-2008 рр. їх приріст становив 22-39% та у 2010-2012 рр. – 16-23%.

Отож, основними негативними тенденціями та ключовими проблемами політики доходів і витрат населення й надалі залишаються [8]:

- загальний низький рівень доходів населення;
- зменшення ролі заробітної плати у формуванні доходів населення;
- зростання частки "інших надходжень" у грошових доходах населення (значна частина цієї статті відображає "тіньові" доходи населення);

- суттєва диференціація між регіонами України за показником доходу у розрахунку на одну особу;
- зростання частки неврахованих доходів населення, які потенційно можуть розглядатись як інвестиційні ресурси;
- велика частка споживчих витрат у загальній структурі витрат і низький рівень участі населення в інвестиційному процесі.

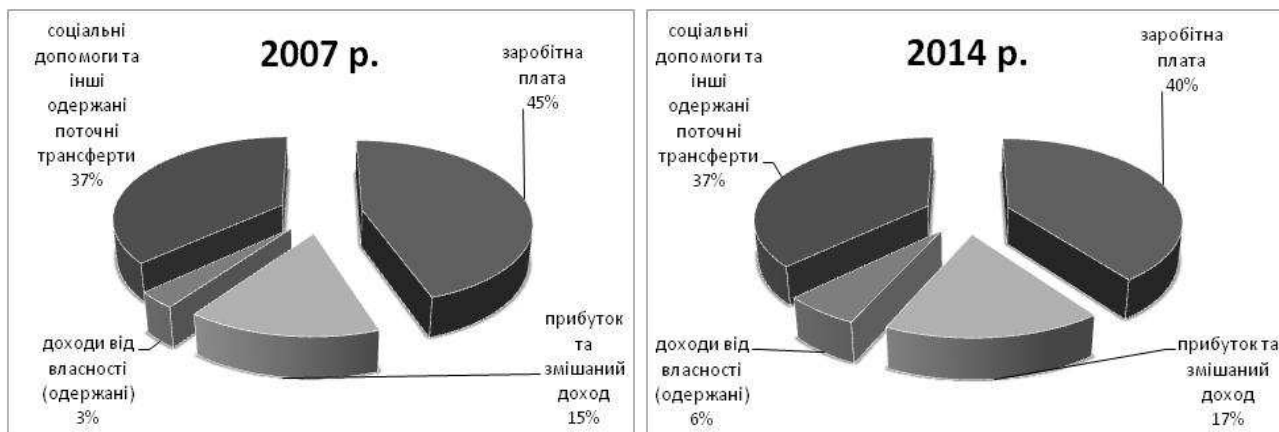

Рис. 1. Структура доходів населення

Джерело: побудовано авторами на основі даних [2]

У зв'язку із цим зростає роль та потреба прогнозування як засобу відслідковування зміни тенденції показників доходів населення, усунення соціальної нерівності та удосконалення окремих положень соціальної політики.

Серед методів прогнозування, що базуються на аналізі одного часового ряду, часто використовуються так звані адаптивні методи прогнозування. Сутність цих методів полягає в тому, що здійснюється постійна адаптація результатів прогнозів до нової інформації, тобто прогнози стають більш чутливі до нових даних. Це, природно, значною мірою збільшує точність прогнозів.

Одночасно адаптивні методи прогнозування передбачають різну цінність рівнів динамічного ряду, що є основою для побудови прогнозу. По мірі віддалення від кінця динамічного ряду рівні ряду динаміки чинять все менший вплив на результати прогнозу. Звідси, результати прогнозу головним чином залежать від рівнів ряду, які ближче всього знаходяться до початку прогнозованого періоду, тобто більш пізні і віддалені у часі спостереження.

На основі даних за 2002-2014 рр. спрогнозуємо яким же буде середньомісячний рівень доходів населення у 2015-2016 рр. за допомогою методу експоненціального згладжування Брауна, ідея якого полягає в тому, що часовий ряд може бути згладжений кілька разів ковзкими середніми з вагами, розподіленими за експоненціальним законом [10, с. 140-141].

Для прогнозування нами обрано саме цей метод, оскільки в ньому значення за останні роки мають більший вплив на результуючий показник, ніж початкові. Події в Україні 2013-2014 рр. суттєво змінили національну економічну ситуацію. Російська військова агресія в АР Крим та на сході України (поруч зі всеохоплюючою економічною агресією) стала визначальним фактором дестабілізації економічної системи й трансформації зовнішньоекономічної діяльності нашої держави. Можна з впевненістю стверджувати, що російська агресія стала фактором значного посилення негативних тенденцій у динаміці базових макроекономічних показників [3], що в кінцевому результаті суттєво позначилось на рівні доходів населення.

Дослідження тренду динамічного ряду (рис. 2) показало, що найкращою моделлю для опису залежності середньомісячного наявного доходу у розрахунку на одну особу в грн. від часу є квадратичне рівняння регресії:

$$\hat{y} = 6,4611 x^2 + 102,15 x + 51,178, \quad R^2 = 0,981 \quad (1)$$

Враховуючи числові значення параметрів нелінійного тренду, емпірично встановлене значення коефіцієнта згладжування $\alpha = 0,14$, обчислено значення експоненційних середніх, оцінкових коефіцієнтів на основі яких отримано наступну формулу для знаходження прогнозних значень середньомісячного наявного доходу у розрахунку на одну особу, грн.:

$$y^{prog}_{t+\tau} = 2442,39 + 259,63\tau + \frac{1}{2} \cdot 11,97\tau^2. \quad (2)$$

Таким чином, з ймовірністю $p = 0,5$ можна стверджувати, що середньомісячний наявний дохід у розрахунку на одну особу в 2015 р. коливатиметься в межах 2575,7-2890,6 грн. і становитиме 2733,2 грн. (зростає на 411,8 грн. порівняно з 2014 р.). У 2016 р. коливатиметься в межах 2856,3-3182,7 грн. і становитиме 3019,5 грн. Точність прогнозу – 95%.

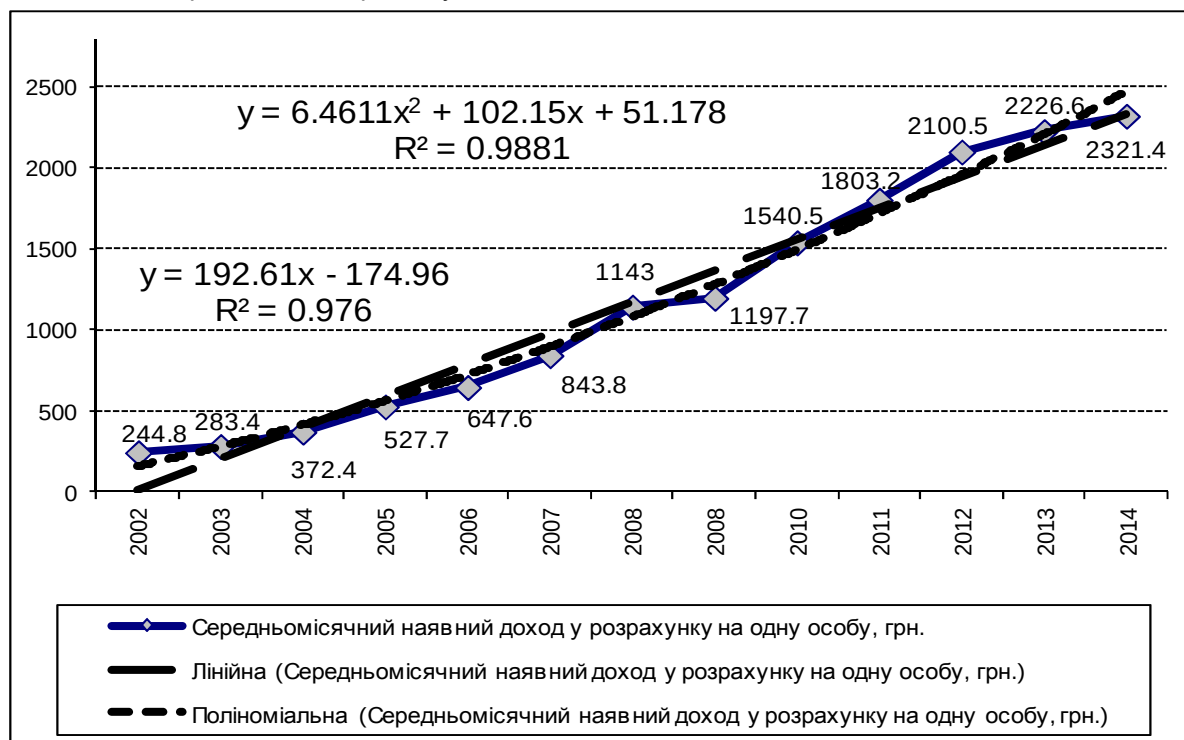

Рис. 2. Аналітичне вирівнювання лінійною та квадратичною моделлю тренду середньомісячного наявного доходу у розрахунку на одну особу, грн.

Джерело: побудовано авторами на основі даних [2]

Не зважаючи на те, що отримано позитивний прогноз у зміні рівня середньомісячного доходу населення у національній валюті, існує велика загроза девальвації гривні, яка знижує купівельну спроможність відносно іноземної валюти. Девальвація веде за собою інше негативне явище – інфляцію, яка знижує купівельну спроможність національної валюти на товарному ринку, що в свою чергу призводить до зниження матеріального добробуту населення.

Зважаючи на вищесказане, доцільним буде зробити прогнозування середньомісячного доходу українців у “твердій” валюті, а саме в доларах США. Для цього скористаємось попереднім алгоритмом експоненційного згладжування.

Дослідження тренду динамічного ряду (рис. 3) показало, що найкращою моделлю для опису залежності середньомісячного наявного доходу у розрахунку на одну особу в доларах США від часу є квадратичне рівняння регресії:

$$\hat{y} = -2,1323x^2 + 42,411x - 21,066, \quad R^2 = 0,7356 \quad (3)$$

Враховуючи числові значення параметрів нелінійного тренду, емпірично встановлене значення коефіцієнта згладжування $\alpha = 0,14$, обчислено значення експоненційних середніх, оцінкових коефіцієнтів, на основі яких отримано наступну формулу для знаходження прогнозних значень середньомісячного наявного доходу у розрахунку на одну особу, доларів США:

$$y^{prog}_{t+\tau} = 165,74 - 14,09\tau - \frac{1}{2} \cdot 4,33\tau^2. \quad (4)$$

З ймовірністю $p = 0,5$ можна стверджувати, що середньомісячний наявний дохід у розрахунку на одну особу в 2015 р. коливатиметься в межах 84,5-214,5 доларів США і становитиме 149,5 доларів США грн. (зростає на 41,8 доларів США порівняно з 2014 р.). У 2016 р. коливатиметься в межах 61,6-196,3 доларів США і становитиме 128,9 доларів США. Точність прогнозу – 91%.

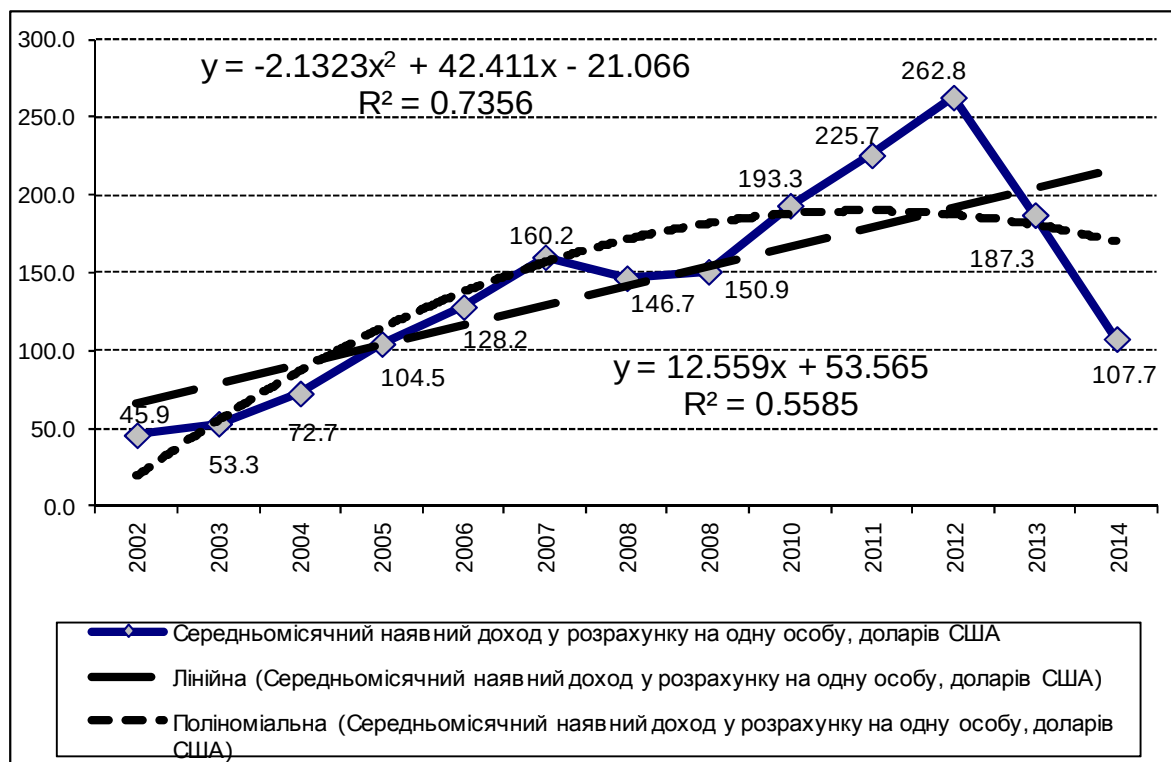

Рис. 3. Аналітичне вирівнювання лінійною та квадратичною моделлю тренду середньомісячного наявного доходу у розрахунку на одну особу, дол. США
Джерело: побудовано та розраховано авторами на основі даних [2; 6]

На рис. 4 зображено фактичні значення та результат прогнозування середньомісячних доходів населення методом експоненційного згладжування Брауна.

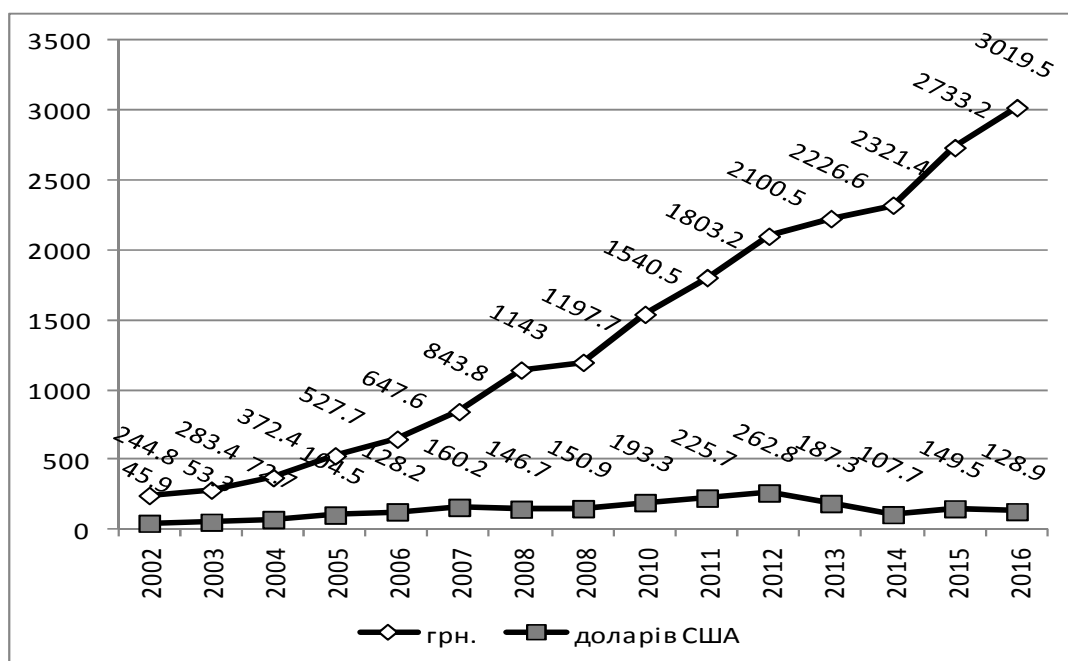

Рис. 4. Фактичні значення та прогноз середньомісячного наявного доходу у розрахунку на одну особу на 2015-2016 рр.
Джерело: побудовано авторами на основі даних [2]

Хоча за останнє десятиріччя спостерігається стрімке зростання середньомісячного наявного доходу у розрахунку на одну особу в національній валюті, однак у перерахунку в іноземній валюті рівень доходів населення залишається суттєво низьким. Економічне зростання минулих років

створювало об'єктивні передумови для підвищення реальних доходів населення, передусім заробітної плати, збільшення її частки у сукупних доходах населення. Низка політичних та економічних змін в державі суттєво вплинули на темпи зміни ВВП та значення індексів споживчих цін, що погіршило структуру грошових доходів і витрат населення.

Висновки з проведеного дослідження. Аналіз показників динаміки й структури доходів населення є важливим елементом дослідження засад реалізації соціальної політики держави та наростання явищ економічної стагнації. Вкрай насторожує той факт, що згідно прогнозу середньомісячний рівень доходів населення у 2016 р. опуститься до рівня 2006 р. Невисокі темпи ВВП у найближчі роки не призведуть до значного зростання доходів, зокрема середньомісячної заробітної плати та пенсії. Джерелами підвищення оплати праці повинні стати такі не інфляційні засоби, як збільшення прибутків у реальному секторі економіки та у сфері послуг; зниження податків і застосування раціональних шкал оподаткування з метою стимулювання широких верств населення до сплати податків як із офіційних, так і з поки що не декларованих доходів.

Література

1. Гвелесіані А.Г. Диференціація грошових доходів населення: аналіз, прогноз та механізм регулювання: монографія / А.Г. Гвелесіані; відп. ред. В.М. Новіков. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2008. – 155 с.
2. Доходи та витрати населення України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Інвестиційний та економічний клімат України в умовах російської агресії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://iac.org.ua/investitsiyniy-ta-ekonomichniy-klimat/>
4. Лібанова Е.М. Бідність населення України: методологія, методика та практика аналізу: монографія / Е.М. Лібанова. – К.: КНЕУ, 2008. – 330 с.
5. Населення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/ds/nas_rik/nas_u/nas_rik_u.html
6. Офіційний курс гривні щодо іноземних валют (середній за період) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.bank.gov.ua/files/Exchange_r.xls
7. Перов Е.В. Дифференциация доходов населения как признак социально-экономической конфликтности общества [Электронный ресурс] / Е.В. Перов // Экономическая безопасность. – 2015. – № 3. – Режим доступа: <http://uecs.ru/ru/ekonomicheskaya-bezopasnost/item/3396-2015-03-10-12-46-53>
8. Регіональні та структурні особливості доходів і видатків населення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/Monitor42/03.htm>
9. Середньомісячна заробітна плата за регіонами за період з початку року у 2014 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/gdn/reg_zp_p/reg_zpp14_u.htm
10. Фещур Р.В. Статистика: навч. посібник / Р.В. Фещур, А.Ф. Барвінський, В.П. Кічор. – [2-е вид.]. – Львів: "Інтелект-Захід", 2003. – 576 с.
11. Холод Н.М. Розподіл доходів та бідність у перехідних економіках: монографія / Назар Холод. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2009. – 442 с.

References

1. Hvelesiani, A.H. (2008), *Dyferentsiatsiia hroshovykh dokhodiv naseleennia: analiz, prohnaz ta mekhanizm rehuliuvannia* [Differentiation of incomes of the population: analysis, forecast and adjustment mechanism], monograph, IDSS, Kyiv, Ukraine, 155 p.
2. "Income and Expenditures of Ukraine", available at: <http://ukrstat.gov.ua/> (access date November 11, 2015)
3. "Investment and economic climate Ukraine under Russian aggression", available at: <http://iac.org.ua/investitsiyniy-ta-ekonomichniy-klimat/> (access date November 11, 2015)
4. Libanova, E.M (2008), *Bidnist naseleennia Ukrainy: metodolohiia, metodyka ta praktyka analizu* [Poverty population Ukraine: methodology, methods and practices of analysis], monograph, KNEU, Kyiv, Ukraine, 330 p.
5. "People", available at: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/ds/nas_rik/nas_u/nas_rik_u.html (access date November 11, 2015)
6. "The official hryvnia exchange rate against foreign currencies (period average)", available at: www.bank.gov.ua/files/Exchange_r.xls (access date November 14, 2015)
7. Perov, E.V. (2015), "The income differentiation of the population as a characteristic socio-economic conflictogenity of society", *Jekonomicheskaja bezopasnost'*, 3/2015, no. (75), available at: <http://uecs.ru/ru/ekonomicheskaya-bezopasnost/item/3396-2015-03-10-12-46-53>
8. "Regional and structural features of the revenues and expenditures of population", available at: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/Monitor42/03.htm> (access date November 11, 2015)
9. "Average monthly wages by region for the period from the year 2014", available at: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/gdn/reg_zp_p/reg_zpp14_u.htm (access date November 12, 2015)
10. Feshhur, R.V., Barvynskyi, A.F. and Kichor, V.P. (2003), *Statystyka* [Statistics], Intel'ekt-Zahid, Lviv, Ukraine, 576 p.
11. Kholod, N.M. (2009), *Rozpodil dokhodiv ta bidnist u perekhidnykh ekonomikakh* [Income distribution and poverty in transition economies], monograph, LNU im. Ivana Franka, Lviv, Ukraine, 442 p.

Гетьман О.О.,
к.е.н., доцент кафедри управління персоналом та економіки праці
Косогор К.О.
Університет митної справи та фінансів, м. Дніпропетровськ

ПОБУДОВА МЕХАНІЗМУ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Getman O.O.,
cand.sc.(econ.), assistant professor of HR-management
and labor economy department
Kosohor K.O.
University of Customs and Finance, Dnepropetrovsk

CONSTRUCTION OF THE MECHANISM FOR SOCIAL RESPONSIBILITY OF DOMESTIC ENTERPRISES

Постановка проблеми дослідження. Сучасний економічний стан України, обумовлений наявністю кризових явищ в усіх сферах діяльності, вимагає від суспільства переосмислення філософії та принципів ведення бізнесу. Сьогодні запорукою успішної діяльності суб'єктів господарювання є не стільки фінансова складова, скільки високі стандарти ведення бізнесу. Досягнення позитивного результату забезпечується тільки за умов урахування інтересів споживачів, найманого персоналу, партнерів, інвесторів, акціонерів, місцевих громад, тобто за умов соціально відповідального бізнесу перед всіма задіяними сторонами, що актуалізує напрям наших наукових досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема побудови механізму соціальної відповідальності не є новою ані у зарубіжній, ані у вітчизняній практиці. Окремі особливості і складові механізму соціальної відповідальності бізнесу фрагментарно розглянуто в наукових роботах Л.Б. Баранник [1], І.П. Булеєва, Н.Ю. Брюховецької та О.В. Черних [2], О.П. Гогулі та І.П. Кудінової [3], О.О. Грішнєвої [4], О.В. Дудкіна [5], А.М. Колота [6], Н.О. Шири та А.І. Іващенко [9] і багатьох інших. Але комплексного підходу до побудови універсального механізму соціальної відповідальності вітчизняних підприємств досі не існує. Саме цьому присвячене наше дослідження.

Постановка завдань дослідження. Мета статті – побудова механізму соціальної відповідальності вітчизняних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. В науковій літературі поняття «соціальна відповідальність» не має універсального визначення. В практиці використовуються терміни «соціальна відповідальність бізнесу» (СВБ), «корпоративна соціальна відповідальність» (КСВ), «корпоративне громадянство».

Так, за визначенням Форуму соціально відповідального бізнесу в Україні, КСВ – це відповідальне ставлення будь-якої компанії до свого продукту або послуги, до споживачів, працівників, партнерів, тобто активна соціальна позиція компанії, що полягає в гармонійному співіснуванні, взаємодії та постійному діалозі із суспільством, участі у вирішенні найгостріших соціальних проблем. Європейський Альянс корпоративної соціальної відповідальності визначає КСВ як концепцію залучення соціально-екологічних напрямків у діяльність бізнесу на засадах добровільності та взаємодії між усіма зацікавленими сторонами. Резолюція МОП «Про сприяння життєспроможним підприємствам» розглядає КСВ як добровільну ініціативу ділових кіл, яка стосується діяльності, що перевищує просту вимогу дотримання букви закону. Зелена книга ЄС визначає КСВ як інтеграцію соціально-екологічних аспектів у щоденну комерційну діяльність підприємств та в їх взаємодію з зацікавленими сторонами на добровільній основі. Міжнародний форум лідерів бізнесу розглядає КСВ як сприяння відповідальній діловій практиці, яка дає вигоду бізнесу та суспільству й допомагає досягти соціально-економічного та екологічно усталеного розвитку через максимальне збільшення позитивного впливу бізнесу на суспільство. Всесвітня ділова рада за сталий розвиток (WBCSD) визнає КСВ як зобов'язання бізнесу сприяти сталому економічному розвитку, працюючи з робітниками, їх сім'ями, місцевою громадою та суспільством для поліпшення якості їх життя.

Проаналізуємо погляди вітчизняних науковців щодо визначення поняття КСВ та СВБ (табл. 1).

Таблиця 1

Визначення КСВ та СВБ в роботах вітчизняних науковців

Автор	Визначення
Баранник Л.Б. [1]	СВБ – це принцип, яким керуються під час прийняття рішень, в якому наголос ставиться на обов'язковості, яка ґрунтується на моральних принципах і цінностях, що набуваються у процесі соціалізації
Булєєв І.П., Брюховецька Н.Ю., Черних О.В. [2]	СВБ – поняття ширше, ніж корпоративна соціальна відповідальність, яке охоплює всі організаційно-правові форми бізнесу
Гогуля О.П., Кудінова І.П. [3]	КСВ – це відповідальність компанії перед усіма людьми та організаціями, з якими вона взаємодіє, та перед суспільством в цілому
Грішнова О.О. [4]	КСВ – це система економічних, соціальних, екологічних заходів, а також етичних норм і цінностей компанії, які реалізуються на основі взаємодії із зацікавленими сторонами (стейкхолдерами) і спрямовані на зменшення нефінансових ризиків, поліпшення іміджу і ділової репутації компанії, а також на зростання капіталізації, набуття конкурентних переваг та стратегічної стійкості бізнес-структур
Колот А.М. [6]	КСВ – це раціональний відгук організації на систему суперечливих очікувань заінтересованих сторін (стейкхолдерів), спрямований на стійкий розвиток компанії; тобто це відповідальність тих, хто приймає бізнес-рішення, перед тими, на кого ці рішення націлені

Джерело: складено авторами на основі наукових праць [1-4; 6]

Проаналізувавши чинні наукові підходи до визначення СВБ, сформулюємо власне бачення. СВБ – це розуміння та добровільне дотримання морально-етичних норм ведення бізнесу, у результаті якого комерційні структури несуть відповідальність перед споживачами, турбуються про персонал, займаються благодійністю та волонтерством, вживають заходи із захисту довкілля. Соціальна відповідальність має багаторівневий характер, що обумовлено умовами діяльності підприємства, його економічними можливостями, розумінням відповідальності перед суспільством. Базовий рівень передбачає виконання таких зобов'язань: своєчасна оплата податків, виплата заробітної плати, по можливості – створення нових робочих місць. Другий рівень передбачає забезпечення працівників адекватними умовами праці і побуту: підвищення рівня кваліфікації працівників, профілактичне лікування, будівництво житла, розвиток соціальної сфери. Третій, вищий рівень відповідальності, на думку учасників діалогу, передбачає благодійну діяльність (рис. 1).

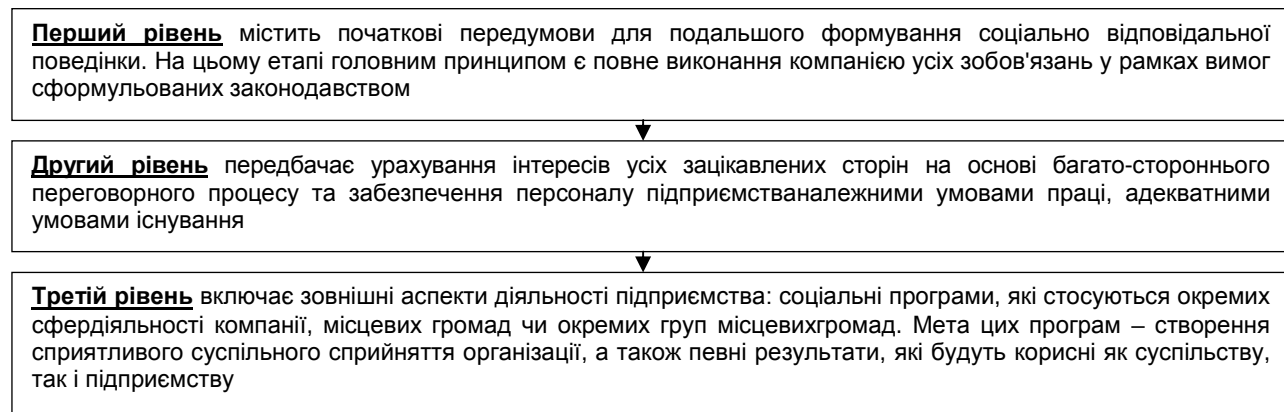

Рис. 1. Рівні соціальної відповідальності підприємств

Джерело: складено авторами на основі наукового дослідження [5]

Відповідальність підприємства проявляється допомогою забезпечення прозорості та етичної поведінки, які: 1) сприяють сталому розвитку, здоров'ю та зростанню добробуту суспільства; 2) враховують очікування всіх зацікавлених сторін; 3) відповідають вимогам законодавства і міжнародним нормам поведінки; 4) інтегровані в усі сфери діяльності і використовуються в процесі взаємодії із зовнішнім оточенням (усередині сфери впливу підприємства).

Соціальна відповідальність має дві форми: 1) внутрішня, яка пов'язується із забезпеченням належного рівня безпеки праці; стабільності виплати зарплати; підтриманням належного рівня життя; додаткового медичного і соціального страхування співробітників; розвитку персоналу через навчальні програми та програми підготовки та підвищення кваліфікації; наданням допомоги працівникам в конкретних критичних ситуаціях; 2) зовнішня, яка пов'язується із спонсорством і

корпоративною благодійністю; сприянням впровадженню системи заходів з охорони навколишнього середовища; взаємодією з місцевим співтовариством і місцевою владою; готовністю брати участь у кризових ситуаціях; відповідальністю перед споживачами виготовлюваної продукції (товарів, послуг).

Існує кілька факторів, які впливають на практику СББ в Україні [8]:

1. Структура економіки. В українській економіці переважають галузі важкої промисловості (металургія, машинобудування тощо), від політики яких залежить розвиток СББ.

2. Іноземні інвестиції. Іноземні компанії та спільні підприємства мають очолити розвиток СББ, надаючи найкращу міжнародну практику в цій сфері.

3. Неефективна система соціального захисту. Багато компаній успадкували розгалужену соціальну інфраструктуру (дитячі садки, будинки відпочинку тощо), яку вони продовжують утримувати, вважаючи це діяльністю з СББ.

4. Регуляторний тягар. Важкий регуляторний тягар і погане виконання законів стимулюють розвиток тіньової економіки, що не дає їм можливості витратити кошти на діяльність із СББ.

5. Слабкі місцеві громади. Відсутність децентралізації фінансів в Україні призводить до того, що переважним джерелом доходів місцевих бюджетів є трансфери з центрального бюджету, що, з одного боку, обмежує стимули та можливості органів місцевого самоуправління у реалізації соціальних та інших програм, а з іншого – створює необхідність залучати компанії, які працюють у регіоні, до сприяння місцевому розвитку.

6. Відсутність інституційної підтримки. Україна не має ані урядового органу, який міг би запроваджувати інструменти, стандарти й методики реалізації політики СББ, ані розвиненої мережі неурядових організацій, які б могли підтримувати діяльність із СББ.

7. Трудове законодавство. Україна має досить розвинене трудове законодавство. Практика СББ, пов'язана з персоналом підприємства, повинна концентруватися на забезпеченні дотримання законів про працю, а не на їх порушенні. Україна має прийнятий рівень формальних зобов'язань, але мають місце численні порушення існуючих норм і вимог законодавства.

Кожний керівник підприємства правомірно ставить питання: що дає впровадження системи соціальної відповідальності підприємства? По-перше, це можливість продемонструвати всім зацікавленим сторонам прихильність компанії до соціальної відповідальності; забезпечити виконання законодавчих вимог у сфері соціальної відповідальності; посилити і захистити імідж компанії; підняти імідж бренду; інтегрувати управління соціальною відповідальністю з діючими системами менеджменту; вміло управляти ризиками, що виникають в соціальній сфері; поліпшити умови праці; підвищити зацікавленість працівників і моральний клімат у колективі; отримати значні економічні вигоди від зниження витрат на оплату штрафів за порушення законодавства про соціальну відповідальність; залучити нові інвестиції в ролі соціально-орієнтованої компанії; отримати вільний доступ на додаткові ринки; поліпшити взаємини компанії з державою, отримати перевагу при участі в державних проектах тощо.

На наш погляд, необхідними кроками для побудови ефективної системи управління соціальною відповідальністю на вітчизняних підприємствах є:

Етап 1. Оцінка поточного стану за ключовими сферами відповідальності (наявність сформульованих цілей, завдань, стратегій, системи показників для оцінки досягнень, грамотний розподіл управлінських завдань, організація їх виконання, система оперативного аналізу інформації) – основа для визначення та уточнення тактики і стратегії: а) визначення параметрів оцінки: виявлення груп зацікавлених сторін, зобов'язань перед ними, їх замученість до соціуму, система управління (оргструктура, планування, відповідальність, процедури, ресурси, контроль тощо), інформування та звітність; б) визначення ключових факторів успіху в управлінні відповідальністю в пріоритетних напрямках діяльності.

Етап 2. Інтеграція в загальну систему управління (місія, цінності, цілі, плани, стратегія, оцінка можливості реалізації, карта ризиків, карта зацікавлених сторін) – виявлення готовності забезпечення управління відповідальністю, визначення ролі управління КСВ в системі корпоративного управління.

Етап 3. Реалізація завдань за ключовими сферами відповідальності (плани, індикатори, терміни).

Етап 4. Розробка Програми управління соціальною відповідальністю (аналіз впливу соціальних факторів на групи ризиків, підготовка аргументованих рішень для керівництва по формуванню програми та структури управління).

Етап 5. Підготовка нефінансового звіту, інформування (розуміння функцій процесу звітності, організація процесу звітності, поширення інформації).

Враховуючи викладені вище базові принципи механізму СББ та елементів, які його формують, зважаючи на фактори і мотиви його впровадження в практику функціонування вітчизняних підприємств, наведемо власне бачення побудови ефективного механізму соціальної відповідальності підприємства (рис. 2).

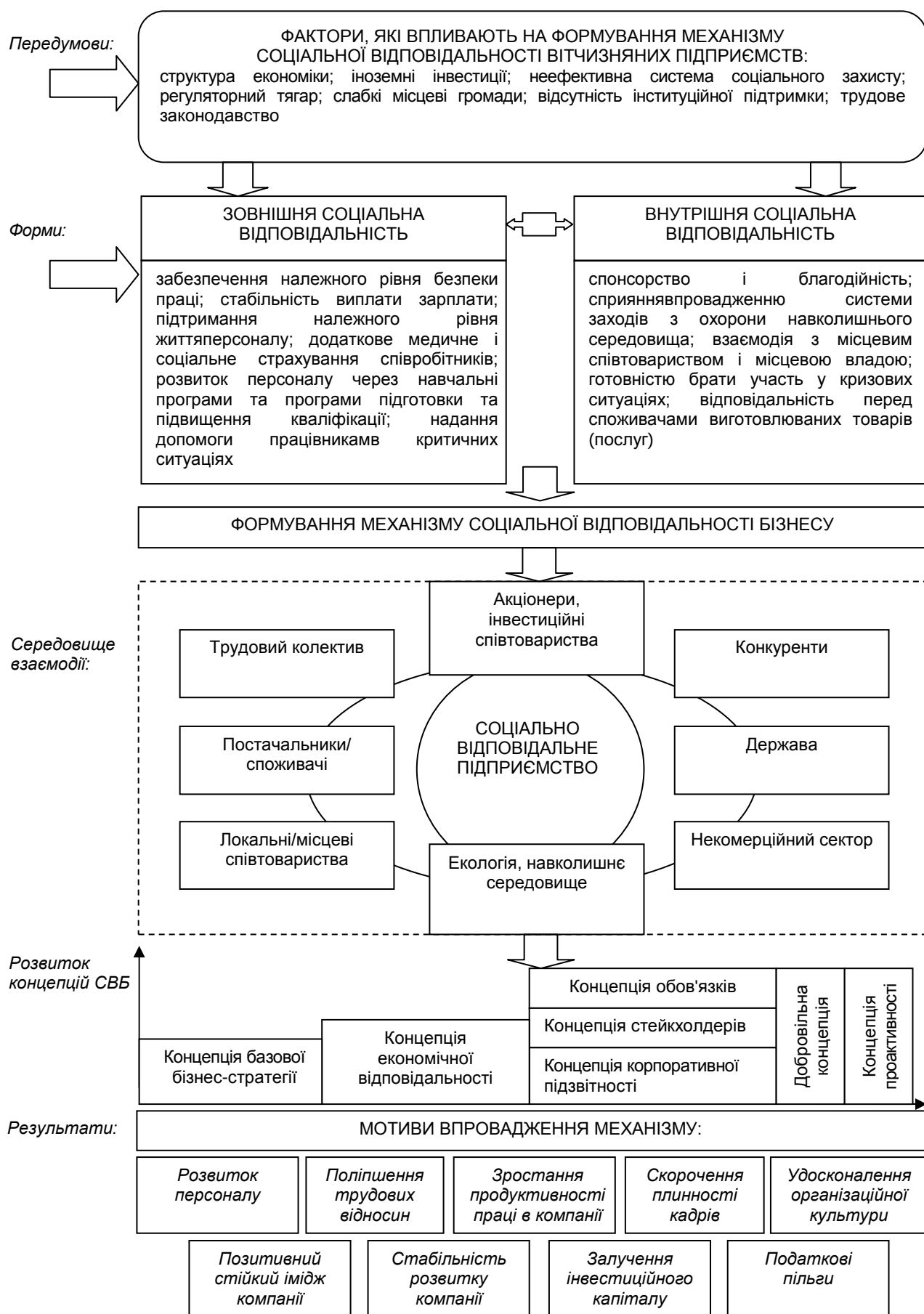

Рис. 2. Механізм соціальної відповідальності вітчизняних підприємств

Джерело: розроблено авторами

У сучасній практиці заслуговують на увагу нові напрями застосування соціальної відповідальності як складової соціального підприємництва, а саме: 1) у країнах Північної та Південної Америки соціальну підприємницьку діяльність здійснюють здебільшого неприбуткові організації, спрямовуючи доходи на вирішення соціальних проблем та надаючи послуги цільовій групі; 2) в країнах ЄС соціальну відповідальність ототожнюють із соціальною місією, де більш вагомим є соціальний ефект від підприємницької діяльності порівняно з фінансовою ефективністю; 3) соціально відповідальне підприємництво передбачає здійснення інноваційної підприємницької діяльності для соціальних перетворень в суспільстві. Очевидно, що соціальна відповідальність вже давно є невід'ємною складовою бізнесу і головним важелем для покращення соціального розвитку підприємств багатьох розвинених країн.

В Україні типовими формами СВБ є філантропія і пожертвування на соціальні потреби: наприклад, соціальна ініціатива корпорації «Ейвон» по боротьбі з раком молочної залози; соціальна програма корпорації «Філіп Моріс» з лікування дітей, постраждалих від Чорнобильської катастрофи. Українські підприємства розробляють власну політику соціальної відповідальності. Так, ініціатива компанії «Київстар» «Для людей, для країни!» спрямована на допомогу дітям-інвалідам та дітям, позбавленим батьківського піклування, а також ветеранам та людям похилого віку. Соціально відповідальний підхід до ведення бізнесу компанії «Нібулон» реалізується за такими напрямками, як: забезпечення належних умов для здобуття освіти; покращення рівня медичного обслуговування персоналу; розбудова інфраструктури українського села; охорона навколишнього середовища; впровадження еколого- та енергозберігаючих нових технологій у виробництво; рівні можливості та найкращі умови праці [7].

Сьогодні для українських компаній соціальна відповідальність переважно носить разовий характер, спрямований виключно на покращення ділової репутації, без бажання здійснювати довгострокові інвестиції в "нікуди". Проте існує значний перелік соціальних потреб, які слід вважати потенційними перспективами: меценатство, інвестиції у розвиток персоналу підприємств, розв'язання проблем бідності, боротьба з поширенням невиліковних онкологічних захворювань, ВІЛ/СНІДу тощо, поліпшення соціального захисту та рівня освіти. Зростає важливість розробки програм СВБ, підвищення відповідальності перед працівниками та їх родинами, сприяння підтримці навколишнього середовища за допомогою певних екологічних програм[8].

На думку вітчизняних науковців Н.О. Шири та А.І. Іваценка, перспективними стратегічними напрямками впровадження КСВ в Україні є: покращення умов праці; підвищення якості життя населення; поліпшення стану навколишнього середовища; зростання рівня конкурентоспроможності підприємств (регіону, країни); формування громадянського суспільства шляхом розвитку механізмів соціального діалогу; донесення істинного змісту соціальної відповідальності до бізнесу в Україні та до інших зацікавлених у його сталості сторін; формування адекватного сприйняття стейкхолдерами зусиль СВБ тощо [9].

З метою стимулювання розвитку та поширення механізмів СВБ важливим є запровадження в Україні пільгового оподаткування підприємств; поширення позитивної практики впровадження соціальних програм; підвищення рівня довіри до бізнесу; зменшення адміністративного тиску місцевих органів влади та їх участь у розробці програм КСВ.

Висновки з проведеного дослідження. Соціальна відповідальність підприємств – ключовий фактор їх сталого розвитку та успішного функціонування на ринку, оскільки механізм СВБ представляє собою комплекс заходів на систематичній основі, направлених на вирішення суспільно і соціально значимих проблем і створення тим самим позитивного іміджу надійного роботодавця і партнера.

Практика застосування КСВ зарубіжними підприємствами свідчить про дієвість її механізму, яка проявляється в наданні компаніям конкретних переваг: збільшення обсягів прибутків внаслідок підвищення лояльності партнерів, клієнтів та інвесторів; зменшення ризиків; формування позитивної ділової репутації; формування надійних стосунків з державним сектором і суспільством на основі соціального партнерства; створення бренду надійного роботодавця.

КСВ слід розглядати не як витрати, а як інвестиції. Успішний бізнес, замислюючись про стратегію розвитку, неминуче приходить до необхідності впровадження механізму соціальної відповідальності.

Література

1. Баранник Л.Б. Виховання соціально відповідального бізнесу як фактор формування громадянського суспільства / Л.Б. Баранник // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2008. – №3/11(45). – С. 14-16.
2. Булеев И.П. Социальная ответственность бизнеса: теория и практика: монография / И.П. Булеев, Н.Е. Брюховецкая, Е.В. Черных / НАН Украины. Институт экономики промышленности. – Донецк: ИЭП НАН Украины; Дон УЭП, 2008. – 137 с.
3. Гоголя О.П. Соціальна відповідальність бізнесу / О.П. Гоголя, І.П. Кудінова. – К. : Видавництво Національного університету біоресурсів і природокористування України, 2008. – 79 с.
4. Грішнова О.О. Соціальна відповідальність у контексті подолання системної кризи в Україні / О.О. Грішнова // Демографія та соціальна економіка. – 2011. – №1(15). – С. 39-46.

5. Дудкін О.В. Перспективи розвитку соціальної відповідальності підприємств в контексті кризових явищ / О.В. Дудкін // Екологічний менеджмент у загальній системі управління: збірник тез доповідей ІХ Всеукраїнської наукової конференції, 21-22 квітня 2009 р. – Суми: Видавництво СумДУ, 2009. – Ч.1. – С. 84-87.
6. Колот А.М. Корпоративна соціальна відповідальність: еволюція та розвиток теоретичних поглядів / А.М. Колот // Економічна теорія. – 2013. – №4. – С. 5-26.
7. Офіційний сайт компанії «Нібулон». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nibulon.com/data/ksv/socialno-vidpovidalnii-biznes.html>.
8. Соціальна відповідальність бізнесу: розуміння та впровадження. – К., 2005. – 41 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org.ua/files/Concept_Paper.pdf.
9. Шира Н.О. Напрями впровадження системи корпоративної соціальної відповідальності в практику українських підприємств [Електронний ресурс] / Н.О. Шира, А.І. Іващенко // Ефективна економіка. – 2013. – №11. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2502>.

References

1. Barannyk, L.B. (2008), "Educating of socially responsible business as the factor of civil society' formation", *Visnyk Akademii pratsi i sotsialnykh vidnosyn Federatsii profspilok Ukrainy*, no. 3/11(45), pp. 14-16.
2. Buleev, S.P., Bryukhovetskaya, N.Yu. and Tchernykh, E.V. (2008), *Sotsialnaya otvetstvennost' biznesa: teoriya i praktika* [Social responsibility of business: Theory and Practice], monograph, IEP NAN Ukrainy, Donetsk, Ukraine, 137 p.
3. Hohulia, O.P and Kudinova, I.P. (2008), *Sotsial'na vidpovidal'nist' biznesu* [Social responsibility of business], Vidavnytstvo Natsional'nogo universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia, Kyiv, Ukraine, 79 p.
4. Grishnova, O.O. (2011), "Social responsibility in the context of systemic crisis overcoming in Ukraine", *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*, no. 1(15), pp. 39-46.
5. Dudkin, O.V. (2009), "Perspectives for the development of enterprises' social responsibility in the context of the crisis phenomena", *Ekologichnyi menedzhment u zahal'nii systemi upravlinnia* [Environmental management in the overall management system], Zbirnyk tez dopovidei IX Vseukrainskoi naukovoï konferentsii [Collection of thesis IX Ukrainian scientific conference], April, 21-22, 2009, Vidavnytstvo SumDU, Sumy, Ukraine, vol. 1, pp. 84-87.
6. Kolot, A.M. (2013), "Corporate social responsibility: evolution and development of theoretical views", *Ekonomichna teoriia*, no. 4, pp. 5-26.
7. Official Website of Nibulon company, available at: <http://www.nibulon.com/data/ksv/socialno-vidpovidalnii-biznes.html>.
8. *Sotsialna vidpovidalnist biznesu: rozuminnia ta vprovadzhennia* [Corporate Social Responsibility: Understanding and Implementation] (2005), Kyiv, Ukraine, 41 p., available at: http://www.un.org.ua/files/Concept_Paper.pdf.
9. Shyra, N.O. and Ivashchenko, A.I. (2013), Directions of social corporate responsibility implementation in Ukrainian companies practice, *Efektivna ekonomika*, no. 11, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2502>.

МАРКЕТИНГ І РИНКОВІ ВІДНОСИНИ

УДК 332.14

Благу́н І.С.,
д.е.н., професор, декан економічного факультету
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
 Боднарук І.Л.,
аспірант кафедри економічної кібернетики,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
стажист-викладач кафедри «Землевпорядкування та кадастру»
Івано-Франківського національного університету нафти і газу

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РЕЙТИНГОВОГО УПРАВЛІННЯ В РЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМАХ

Blahun I.S.,
dr.sc.(econ.), professor, dean of economics faculty
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
 Bodnaruk I.L.,
graduate student of the department of economic cybernetics
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
probationer-lecturer of department "Land Management and Cadastre"
Ivano-Frankivsk National University of Oil and Gas

THE THEORETICAL BASIS OF RATING OF MANAGEMENT IN REGIONAL ECONOMIC SYSTEMS

Постановка проблеми. Ефективність функціонування економіки України значною мірою залежить від рівня соціально-економічного розвитку та управління її регіонами, які на сьогодні відзначаються територіальною, функціональною та галузевою диференціацією. Саме з цих причин виникає гостра необхідність у рейтинговому управлінні регіональними економічними системами, що є достатньо значною і покликана відіграти важливу роль в забезпеченні підвищення ефективності їх розвитку та функціонуванню, як окремо так і на рівні країни. Основою для розвитку рейтингового управління повинна бути науково-обґрунтована концепція, яка, з одного боку, базується на теоретичних підходах до визначення суті рейтингового управління, а з іншого враховує особливості функціонування регіональної економічної системи. В зв'язку з тим, що регіон описується одночасно великою кількістю різноманітних показників, в аналізі розвитку та управлінні регіональними економічними системами, значного поширення набули процедури рейтингової системи оцінювання, на підставі якої можна обчислювати рейтинг, як узагальнена оцінка стану регіону, що слугує базою для прийняття ефективних управлінських рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання рейтингового управління, методології та практики рейтингів в економіці й управлінні розглянуті у працях таких вітчизняних економістів, як: В.А. Батковський, А.П. Белий, О.І. Богатов, В.В. Вітлінський, Ю.Г. Лисенко, А.А. Мадих, В.Л. Петренко, В.Г. Скобелев, В. Тимохіна, П. Горський, А.М. Карминський, А.А. Пересецький, А.Е. Петров. Тематиці рейтингового управління присвячені також дослідження таких зарубіжних вчених, як: Ван Д. Девентер, Л.В. Дуканіч, А.М. Месер, Ч.С. Тапієро, А.С. Тимченко, О.М. Шнек. Зокрема, питанням використання рейтингових систем як сучасного інструменту вивчення і аналізу різних систем присвячені роботи Н. Внукової, А. Єріної, С. Ващаєва та інших. Однак існуючої науково-методичної бази недостатньо через відсутність єдиних теоретико-методологічних підходів до визначення сутності та змісту соціально-економічного потенціалу регіону, а також ефективних практичних механізмів щодо його використання.

Аспектами рейтингового управління для конкретної економічної системи є: внутрішнє та

зовнішнє рейтингове управління, причому у першому випадку об'єктом є сама економічна система та її конкуренти, а метою є зміна іміджу системи у зовнішньому середовищі. Дослідження стану розвитку регіонів за окремими ознаками та відповідне їх рейтингування є надзвичайно поширеними як в науковій літературі, так і в практиці регіонального управління.

Для ефективного управління регіональними економічними системами особливе значення мають оцінювання відповідності всієї сукупності умов, факторів, механізмів і тенденцій функціонування регіону певним принципам і пріоритетам. Науковий інтерес викликає пошук та аналіз різних підходів щодо виміру та оцінки ефективності управління регіональними економічними системами відповідно до вимог сучасного стану економіки України. Проблема розвитку рейтингового оцінювання полягає у недостатній відкритості інформації та труднощах, пов'язаних з вибором критеріїв та показників, які не завжди погоджені між собою, але є вирішальними у процесі прийняття управлінських рішень. Усе це свідчить про актуальність теми, а відтак зумовило вибір на пряму дослідження в науковому і практичному аспектах.

Постановка завдання. Метою досліджень є аналіз й обґрунтування теоретичних та методологічних основ щодо визначення сутності рейтингу, рейтингового управління та оцінки, що дозволить сформулювати основні положення концепції рейтингового управління регіональними економічними системами в регіоні, а також розробка ефективних практичних механізмів щодо його використання, які забезпечують ефективність прийняття управлінських рішень.

Виклад основного матеріалу дослідження. В процесі вивчення проблеми здійснено детальне опрацювання та критичний аналіз наукових досліджень вчених-економістів [1; 4; 5; 8; 9; 11; 12] щодо обґрунтування економічної сутності категорії «рейтинг» свідчить про наявність значної кількості різноманітних точок зору та відсутність ключового однотайного підходу до трактування змістовного наповнення поняття «рейтинг».

На основі узагальнення результатів дослідження встановлено, що вітчизняні та зарубіжні науковці використовують 10 категорій для визначення сутності поняття «рейтинг»: оцінка, характеристика, система, показник, метод, встановлення, процес, розподілення, інструмент, прогноз. Таке різноманіття нерівнозначних термінів свідчить про те, що вчені не дійшли єдиного висновку щодо визначення сутності рейтингів. Також слід брати до уваги те, що поняття «рейтинг» набуває іншого значення в залежності від того, з якою метою рейтинг використовується [2, с. 7].

Встановлено, що рейтинг – це узагальнююча інтегральна оцінка. Яка вказує на позицію к-тої одиниці (регіону, району) на певній шкалі. Рейтингові оцінки, як інструмент систематизації, стосовно регіону, характеризують стан і перспективи розвитку того чи іншого напрямку економічної діяльності.

Таким чином, проведений аналіз дефініцій дозволяє визначити рейтинг як комплексну порівняльну оцінку функціонування економічної системи із визначенням відповідної шкали оцінювання та з метою прийняття управлінських рішень, що базується на даних фінансової звітності та експертних оцінках. Таке уточнення, по-перше, характеризує рейтинг і як метод управління, і як його мету, по-друге, відображає всеохоплюючий характер даного виду оцінки.

В процесі рейтингування здійснюється рейтингова оцінка з присвоєнням певному суб'єкту рівня рейтингу, при цьому рейтингом є значення певної відносної оцінки, що діє у визначений момент чи протягом певного періоду часу, яку суб'єкт рейтингування в результаті реалізації процесу рейтингування присвоює досліджуваному об'єкту та вважає найоптимальнішим для його позиціонування за обраним критерієм чи набором критеріїв серед інших схожих за основними параметрами суб'єктів господарювання [8, с. 323].

Рейтингове управління – це «метод управління, який ґрунтується на рейтинговій оцінці у процесі аналізу, контролю, обліку, прогнозування та регулювання діяльності економічних систем», який є укрупненим результатом багатофакторного економічного аналізу.

Важливою особливістю рейтингового управління виступає те, що рейтингова оцінка є і інструментом, і метою управління [6]. При цьому необхідно враховувати дві особливості рейтингу:

- рейтинг виконує завдання такої функції управління як аналіз, причому в його чистому вигляді, тобто «аналіз високого рівня»;

- у основі побудови рейтингу встановлений принцип відповідності діяльності підприємства низці критеріїв, тобто рейтинг є результатом процесу аналізу багатофакторної економічної системи.

Особливостями рейтингового оцінювання є те, що, по-перше, рейтинг є втіленням такої функції управління, як аналіз у його чистому вигляді, і, по-друге, результатом багатофакторного аналізу економічної системи, адже в основу обчислення покладається принцип відповідності функціонування економічної системи низці критеріїв.

Діапазон використання рейтингового підходу в управлінні економічними системами досить широкий: від окремого підприємства, комерційного банку до фінансової системи держави [10]. Причому, характерною особливістю процесу рейтингового управління є те, що рейтингова оцінка виступає одночасно як інструментом, так і ціллю управління.

Для оцінки діяльності різних складних економічних систем серед однорідних груп схожих об'єктів виокремлюються адекватні критерії якійсної та кількісної оцінки об'єкта дослідження, що фіксують

визначальні характеристики та зв'язки між різними складовими, які забезпечують складній економічній системі виконання основних властивих їй функцій і досягнення основної мети її функціонування. Адекватність рейтингової оцінки реальному стану економічної системи забезпечується врахуванням при розробці моделі для обчислення рейтингу характеристик основних взаємозалежностей, їх вагомості та підпорядкування критеріїв.

На основі проведеного дослідження сутнісних характеристик дефініцій «рейтинг» та «рейтингове управління» доцільно сформулювати опис основних положень концепції рейтингового управління регіональними економічними системами:

Положення 1. Про формування базових визначень. Під рейтингом розуміється оцінка стану соціально-економічних процесів за фіксованою шкалою, а рейтингове управління розглядається як процес розробки рейтингових оцінок при реалізації функцій управління, що забезпечують підвищення ефективності прийняття управлінських рішень. У системі рейтингового управління регіональними економічними системами доцільно виділяти зовнішній і внутрішній контури управління.

Положення 2. Система показників рейтингового управління. При формуванні системи показників оцінки стану об'єкту рейтингового управління повинні враховуватись наступні вимоги: система показників повинна відображати специфіку стану об'єкту управління; склад системи показників може змінюватись в динаміці.

Положення 3. Процес ухвалення рішення в системі рейтингового управління. Рейтингове управління включає два основні етапи:

- вироблення і прийняття управлінського рішення;
- організація виконання прийнятого рішення.

У свою чергу етап прийняття рішення включає: постановку завдання ухвалення рішення на основі рейтингу, формування множини рішень рейтингового управління та вибір рішення, а етап організації виконання прийнятого рішення включає: вибір і підготовку виконавців, доведення рішення до виконавців та коригування діяльності виконавців. Реалізація кожного з етапу забезпечується комплексом моделей на основі загального інформаційного, математичного і програмного забезпечення.

Положення 4. Комплексний характер формування управлінських рішень. Система рейтингового управління розглядається як комплексна управляюча система, яка забезпечує на основі рейтингів розробку взаємозв'язаних управлінських рішень, кожне з яких вносить свій внесок в загальну результативність регіональними економічними системами.

Положення 5. Багатоваріантність підходів до розробки управлінських рішень. За наявності альтернативних управлінських рішень їх вибір для реалізації повинен бути побудований на основі системи критеріїв, які встановлюються економічною системою залежно від даних видів управління (стратегічне, тактичне, оперативне) і розв'язку функціональних задач.

Розглянуті вище положення концепції були використані при формуванні механізму рейтингового управління регіональними економічними системами. Останні розглядаються як гнучка, інтегрована система, що охоплює прийоми, способи, методи, методики, алгоритми і моделі, які забезпечують ефективність прийняття управлінських рішень.

Основними елементами механізму рейтингового управління регіональними економічними системами є:

- опис об'єкту рейтингування ;
- формування рейтингу об'єкту;
- ухвалення рішень по об'єкту рейтингування.

Кожний з блоків механізму включає низку модулів, для реалізації яких використовуються різні засоби опису, методи і моделі. Схема взаємозв'язку блоків і модулів механізму рейтингового управління приведена на рис. 1.

Перший блок - опис об'єкту рейтингування. З позиції системного підходу механізм рейтингового управління охоплює всі сфери функціонування регіональної економічної системи, що зумовлює вибір об'єкту рейтингування, а також формування первинного або потенційно можливого списку показників, які повинні відповідати цілям і завданням рейтингування.

Отже, що сформулювати масив показників об'єкта рейтингування, потрібно провести низку статистичних процедур, зокрема, виключити з первинного списку показників ті, які мають незначний вплив на вирішення приведених вище завдань рейтингування. А для об'єктивної оцінки сформованої системи показників може бути використаний апріорний аналіз, заснований на аналізі поглядів експертів на об'єкт рейтингування, що обробляються за допомогою методів рангової кореляції.

В тих випадках, коли список показників об'єкта рейтингування є досить значним здійснюється скорочення простору ознак. Така задача достатньо успішно розв'язується за допомогою методів багатовимірної аналізу, зокрема, методу репрезентанта груп і аналізу чинника. В результаті роботи всіх попередніх модулів першого блоку механізму здійснюється формування кінцевого списку показників об'єктів рейтингування.

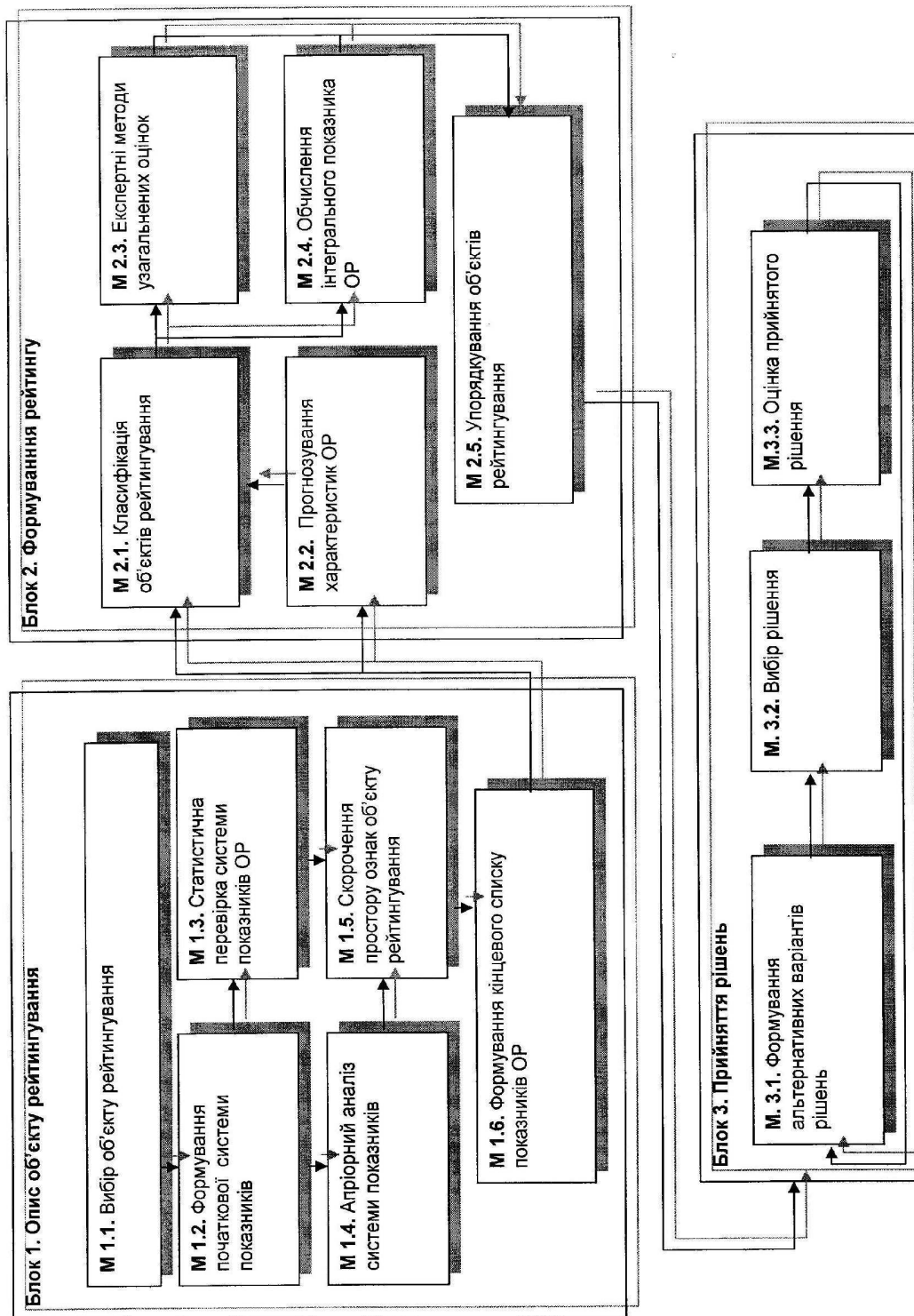

Рис. 1. Схема взаємозв'язку блоків механізму рейтингового управління регіональними економічними системами

Джерело: побудовано авторами

Другий блок - формування рейтингу, де для кожного модуля запропоновано комплекс моделей і алгоритмів реалізації. Отже, насамперед потрібно здійснити класифікацію об'єктів рейтингування за допомогою як монотетичного, так і політетичного підходів. В першому випадку при виконанні комбінаційного групування вся сукупність об'єктів рейтингування буде розбита на групи по одному показнику (ознаці), а потім усередині кожної групи будуть утворені підгрупи по іншому. Визначити приналежність кожного об'єкту до тієї або іншої групи можна внаслідок послідовного порівняння значень показників з межами виділених груп. Для другого підходу характерним є використання методів кластерного аналізу. Такий крок дозволяє класифікувати багатовимірні об'єкти, кожний з яких описується системою показників. На відміну від комбінаційних групувань, кластерний аналіз приводить до розбиття на групи з урахуванням всіх групуючих ознак одночасно.

Дослідження динаміки поведінки об'єктів рейтингування неможливе без прогнозування його стану. Початковою базою для прогнозування є динамічні ряди показників, що характеризують об'єкт рейтингування, а результати прогнозування використовуються для оцінки і аналізу, а також для формування комплексу застережливих заходів.

Експертні методи для отримання узагальнених оцінок засновані на комплексі логічних і математичних процедур, спрямованих на отримання від фахівців-експертів інформації, її аналізі й узагальненні. Для обробки експертних оцінок використовуються такі процедури, як метод парних порівнянь, метод безпосередньої оцінки, рангові коефіцієнти кореляції тощо.

Алгоритм отримання узагальнених оцінок включає: формування цілей і критеріїв експертизи; формування правил проведення опитування; формування груп експертів; вибір правил обробки експертних оцінок; обчислення узагальнених оцінок; визначення ступеня узгодженості думок експертів.

В модулі, де здійснюється розрахунок інтегрального показника (узагальненого критерію) об'єкту рейтингування можуть бути сформульовані у вигляді: суми абсолютних відхилень від ідеального стану для часткових критеріїв однієї розмірності; суми відносних відхилень для часткових критеріїв різної розмірності; найбільшого абсолютного відхилення від ідеального стану для часткових критеріїв однієї розмірності; найбільшого відносного відхилення від ідеального для часткових критеріїв різної розмірності.

Отримані значення інтегрального показника або узагальнених оцінок визначають рейтинг аналізованих об'єктів, що дозволяє здійснити їх впорядкування, а також діагностику стану об'єкта рейтингування, в процесі якої формуються варіанти рішень, направлені на усунення виявлених на основі рейтингу негативних тенденцій по різних аспектах функціонування економічної системи, здійснюється вибір рішень по цілеспрямованій зміні стану об'єкту рейтингування.

Отже, один з найважливіших є третій блок - ухвалення рішень по об'єкту рейтингування на основі реалізації раніше модулів попередніх блоків, адже від процесу ухвалення рішення в системі рейтингового управління залежить ефективність управління регіональними економічними системами.

Ухвалення рішень щодо об'єкту рейтингування складається з таких послідовних дій, формування альтернативних варіантів рішень, що в свою чергу допомагає обґрунтувати правильний вибір для їх реалізації за наявності альтернативних управлінських рішень, що побудовані на основі певних критеріїв, які встановлюються економічною системою залежно від видів управління та розв'язку функціональних задач.

Система рейтингового управління розглядається як комплексна управляюча система, яка забезпечує на основі рейтингів розробку взаємозв'язаних управлінських рішень, кожне з яких вносить свій внесок в загальну результативність регіональних економічних систем, тому вибір та прийняття рішень має найважливіше значення.

Оцінка прийнятого рішення потребує запровадження рейтингової системи оцінок прийняття рішень на основі принципів гнучкого управління, що забезпечує прийняття таких управлінських рішень, які підвищують ефективність функціонування регіонів в умовах трансформаційної економіки.

Функціонування регіональними економічними системами здійснюється під впливом великої кількості збурень середовища, що вимагає підвищення гнучкості системи управління, зокрема, системи рейтингового управління. Гнучка система рейтингового управління дозволяє ухвалювати ефективні рішення на основі рейтингових оцінок в умовах зміни внутрішніх і зовнішніх дій.

Висновки з проведеного дослідження. На основі проведеного дослідження сутнісних характеристик дефініцій «рейтинг» та «рейтингове управління» сформовано опис основних положень концепції рейтингового управління регіональними економічними системами, що забезпечують розробку взаємозв'язаних управлінських рішень в процесі аналізу об'єктів рейтингування. Встановлено, що складність аналізу полягає в тому, що для оцінки стану різних аспектів його діяльності використовується велика кількість взаємозв'язаних і, нерідко, різновекторних показників.

Визначено склад модулів механізму рейтингового управління, побудована схема їх взаємозв'язку і для кожного модуля запропонований комплекс моделей і алгоритмів їх реалізації на основі принципів гнучкого управління, що забезпечують розробку взаємозв'язаних управлінських рішень, які підвищують ефективність функціонування регіонів в умовах трансформаційної економіки.

Отже, реалізація модулів механізму рейтингового управління в регіональних економічних системах дозволяє підвищити ефективність прийняття рішень. Тому для формування ефективних стратегій розвитку, необхідне проведення рейтингової оцінки регіонів.

Література

1. Арсененко А.Ю. Формування механізму рейтингового управління інвестиційним кліматом України : автореф. дис. ... канд. ек. наук : спец. 08.00.03 – «Економіка та управління національним господарством» : / А.Ю. Арсененко; Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського. – Сімферополь, 2013. – 22 с.
2. Афанасенко М.В. Рейтингова оцінка діяльності банків та їх підрозділів : автореф. дис. ... канд. ек. наук : спец. 08.00.08 – «Гроші, фінанси і кредит» : / М.В. Афанасенко ; Харківський національний економічний університет. – Харків, 2012. – 23 с.
3. Богатов О.І. Моделювання рейтингового управління : автореф. дис. ... канд. ек. наук : спец. 08.03.02 – «Економіко-математичне моделювання» / О.І. Богатов ; Донецький державний університет. – Донецьк, 2000. – 25 с.
4. Грудзевич У.Я. Проблеми та перспективи діяльності рейтингових агентств щодо оцінки банків в Україні / У.Я. Грудзевич // Регіональна економіка. – 2006. – № 3. – С. 156-161.
5. Карминский А.М. Рейтинги в экономике: методология и практика: монография / Карминский А.М., Пересецкий А.А., Петров А.Е. ; под ред. А.М. Карминского. – М. : Финансы и статистика, 2005. – 240 с.
6. Розпорядження Кабінету Міністрів України "Про схвалення Концепції створення системи рейтингової оцінки регіонів, галузей національної економіки, суб'єктів господарювання" від 1 квітня 2004 р. № 208-р. [Електронний ресурс] Офіц. веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
7. Ларіна О.Г. Моделювання рейтингового управління економічними системами : автореф. дис. ... канд. ек. наук : спец. 08.00.02 – «Світове господарство і міжнародні економічні відносини» : / О.Г. Ларіна ; ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». – Київ, 2013. – 22 с.
8. Логвиненко Ю.Л. Суть рейтингування підприємств та його значення в ринкових умовах / Ю.Л. Логвиненко // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Проблеми економіки та управління. – 2009. – № 640. – С. 319–327.
9. Мосійчук Т. Рейтингування на ринках фінансових послуг: реалії та перспективи / Т. Мосійчук // Фінансовий ринок України. – 2006. – № 4 (30). – С. 20-21.
10. Організаційно-методичні підходи до запровадження в НБУ системи оцінки стійкості фінансової системи: інф.-анал. матер. / За ред. В.І. Міщенко, О.І. Кіреєва, М.М. Шаповалової. – К. : Центр наукових досліджень НБУ, 2005. – 97 с.
11. Урікова О.М. Рейтингова оцінка фінансового стану підприємства / О.М. Урікова // Перспективи та пріоритети розвитку економічного аналізу : тези доповідей і виступів III Всеукраїнської конф. студентів, аспірантів і молодих вчених. – Донецьк : Юго-Восток Лтд, 2006. – С. 293-294.
12. Щербак А.В. Перспективи використання рейтингових оцінок в інвестиційній діяльності підприємств / А.В. Щербак // Економіка та управління підприємствами. – 2008. – № 5(83). – С. 83-91.

References

1. Arsenenko, A.Yu. (2013), "The formation mechanism of rating management investment climate in Ukraine", Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.00.03, Tavria National University of V.I. Vernadsky, Simferopol, Ukraine, 22 p.
2. Afanasenko, M.V. (2012), "The Rating estimation of banks and their divisions", Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.00.08, Kharkiv National University of Economics, Kharkiv, Ukraine, 23 p.
3. Bohatov, A.I. (2000), "Modeling of rating management", Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.03.02, Donetsk State University, Donetsk, Ukraine, 25 p.
4. Hrudzevych, U.Yu. (2006), "The problems and prospects of rating agencies to banks in Ukraine", *Regional Economics*, no. 3, pp. 156-161.
5. Karmynskiy, A.M., Peresetskiy, A.A. and Petrov, A.E. (2005), *Reytingi v ekonomike: metodologiya i praktika* [The ratings in the economy : methodology and practice], monograph, Finance and Statistics, Moscow, Russia, 240 p.
6. Cabinet of Ministers of Ukraine (2004), Approval of Concept of rating system of regions, sectors of national economy entities: available at: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
7. Larina, A.H. (2013), "The rating of economic systems management", Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.00.02, Kyiv National Economic University, Kyiv, Ukraine, 22 p.
8. Lohvynenko, Yu.L. (2009), "Essence of the rating business and its importance in market conditions", *Problems of Economics and Management*, no. 640, pp. 319-327.
9. Mosiychuk, T. (2006), "Rating of financial services markets: Realities and Prospects", *The financial market of Ukraine*, no. 4(30), pp. 20-21.
10. Mishchenko, V.I., Kireyev, O.I. and Shapovalova, M.M. (2005), *Organizatsiino-metodychni pidkhody do zaprovadzhennia v NBU systemy otsinky stiiikosti finansovoi systemy: inf.-anal. mater.* [Organizational and methodological approaches to the introduction of the evaluation system stability of the financial system in NBU : informational and analytical materials], The tsentre of Research, Kyiv, Ukraine, 97 p.
11. Urikova, A.N. (2006), "Rating evaluation of the financial condition of the company", *Prospects and priorities of economic analysis, abstracts and presentations III All-Ukrainian conference. students and young scientists*, Donetsk, Ukraine, pp. 293-294.
12. Shcherbak, A.V. (2008), "Prospects for the use of ratings in the investment activity of the enterprises", *Economy and management of enterprises*, no. 5 (83), pp. 83-91.

Радько В.І.,
к.е.н., доцент
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
Микитюк Д.М.,
к.с.-г. н., доцент
НДІ «Укрпромагропродуктивність»

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ В МОЛОЧНОМУ СКОТАРСТВІ

Radko V.I.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof.,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine;
Mykytiuk D.M.,
cand.sc.(agricultural), assoc. prof.,
Ukrainian Scientific and Research Institute
of Productivity of Agricultural Complex

THEORETICAL APPROACHES TO EVALUATING THE EFFECTIVENESS OF PRODUCTION IN DAIRY CATTLE BREEDING

Постановка проблеми. За роки економічної реформи в молокопродуктовому підкомплексі країни відбулися глибокі соціально-економічні перетворення, що зумовили системну кризу. Для нього нині, залежно від зовнішнього і внутрішнього впливу, характерна нестійкість і нижча прибутковість виробництва порівняно з іншими галузями національної економіки. Спостерігається різке зменшення поголів'я великої рогатої худоби, зниження обсягів виробництва молока, що зумовлює необхідність визначення факторів, які впливають на підвищення ефективності, з метою пошуку резервів збільшення обсягів виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ґрунтовно питання ефективного функціонування підприємств з виробництва молока висвітлено у наукових працях вітчизняних учених-аграріїв: І. Баланюка, П. Березівського, М. Ільчука, М. Пархомця, І. Свиноуса, В. Радька та інших. Однак певні теоретичні та науково-практичні проблеми формування організаційно-економічних аспектів підвищення ефективності діяльності підприємств із виробництва молока залишаються недостатньо розробленими.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка теоретичних, методичних положень щодо оцінки економічної ефективності виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Узагальнивши сучасний стан та тенденції розвитку молочного скотарства в Україні, можливо визначити особливості галузі й розглядати їх як загальні та специфічні. До загальних слід віднести аграрну політику держави, право, економічні відносини, соціальні проблеми, розвиток науки. Специфічними особливостями є такі: породи, типи, лінії тварин, їхні племінні якості, наявність природних; земельних, водних і трудових ресурсів; клімат; що значною мірою впливають на розміщення, спеціалізацію, кооперацію та інтенсифікацію виробництва. Врахування як загальних, так і специфічних особливостей має важливе значення для розв'язання завдань сталого ведення галузі молочного скотарства [1].

В економічній літературі широко розглядаються фактори, що впливають на ефективність агропромислового виробництва та його галузей, які розкривають різні аспекти їх розвитку. Аналіз показує, що в історичному аспекті розвиток сільського господарства та його галузей пройшов шлях від простих до більш складних інтенсивних методів. За низького матеріально-технічного рівня воно розвивалося переважно екстенсивним шляхом. Із збільшенням вкладення капіталу, надходження нової техніки, впровадженням досягнень науково-технічного прогресу дедалі більшого значення надавалось інтенсивним методам [2].

Щодо молочного скотарства, то сутність інтенсифікації як вкладення засобів виробництва і праці, пов'язані з розвитком науково-технічного прогресу, що забезпечує конкурентоспроможність виробництва молока і молочної продукції.

Інтенсифікація в молочному скотарстві має базуватися на використанні досягнень науково-технічного прогресу; вдосконаленні порід, типів і ліній худоби; створенні потужної кормової бази; використанні високопродуктивних машин і знарядь, ефективних технологій; поліпшення організації

виробництва, праці й управління. Цей процес слід розглядати як якісний розвиток продуктивних сил і виробничих відносин, що забезпечує розширене відтворення галузі [3].

Сталість у молочному скотарстві має забезпечуватися за рахунок активного впливу як внутрішніх, так і зовнішніх економічних факторів, аналіз яких є інструментом для контролю та прийняття рішень щодо передбачення потенційних небезпек і використання ринкових можливостей.

Аналіз показує, що в період проведення економічної реформи різко змінились економічні відносини та зменшилася підтримка сільського господарства, яку на сьогодні можна характеризувати як мінімальну. Теоретично, за наявності ліберальних концепцій вільний ринок повинен сам регулювати ціну товару на основі попиту і пропозиції. Проте, конкурентні ринки не можуть бути абсолютно вільними, тому регулювання з боку держави слід вводити в економічний механізм ринку як його зовнішню структурну підсистему.

На ринку сільськогосподарської продукції і продовольства державне регулювання може здійснюватися на основі використання: закупівельних інтервенцій, заставних операцій, квот, різних видів цін (цільові, гарантовані, порогові та ін.) Крім того, держава може дотувати виробництво молока, підтримувати підприємства у придбанні матеріальних ресурсів, племінного молодняку, здійснювати пряме субсидування цільових і регіональних програм, сприяти розвитку інфраструктури ринку.

Економічний і фінансовий стан аграрного сектору економіки залежить від політичної стабільності: спрацьованості та динамічної зміни законодавства, ставлення держави до підприємницької діяльності, відносин власності, системи оподаткування та ін.

На сталість розвитку молочного скотарства на основі використання заходів інтенсифікації й залучення економічних важелів значною мірою впливають природні умови.

У молокопродуктовому підкомплексі процес відтворення тісно переплітається із природним середовищем. Засобом виробництва тут є живі організми – рослини і тварини [4].

Якщо виробництво на промислових підприємствах ведеться на основі здійснення механічних, фізичних і хімічних процесів, то в молочному тваринництві – це біологічні процеси, які залежать переважно від факторів природного середовища, а механічні, фізичні та хімічні використовуються як інструмент забезпечення сприятливих умов для життєдіяльності тварин.

Найважливішим ресурсним чинником, що визначає розвиток молочного скотарства, є земельні ресурси. Відмінності в якості земель, родючості ґрунтів, вмісті в них поживних речовин істотно впливають на створення кормової бази, вибір структури посівних площ, урожайність кормових культур та якість молока.

Земельні угіддя розрізняють не тільки за їх якістю, а за й рельєфом місцевості. Рельєф впливає на розвиток ерозійних процесів, визначає можливості проведення меліоративних заходів, будівництво населених пунктів, транспортної інфраструктури. Крім рельєфу місцевості на ведення галузей рослинництва істотно впливають конфігурація земельної території, її меліоративний стан, тепло-світло- і водозабезпеченість.

Земельні ресурси впливають на формування систем тваринництва не тільки через кормову базу (структуру посівів та урожайність кормових культур, забезпеченість природними кормовими угіддями тощо), але і через породний склад тварин, зважаючи на специфіку структури виробництва кормів [5]. Отже, можна констатувати, що природні умови, зумовлюючи систему агротехнічних, зоотехнічних та організаційних заходів, істотно впливають на розвиток молочного тваринництва.

Нами розроблено класифікацію системоутворювальних факторів, що впливають на підвищення ефективності виробництва молока. В основу їх класифікації покладено методологічний підхід до виявлення резервів виробництва з урахуванням впливу зовнішніх і внутрішніх факторів: системного аналізу складових елементів сталого розвитку функціонування молочного тваринництва; виділення зовнішнього та внутрішнього впливу факторів на його розвиток; визначення ролі організаційно-економічних факторів; моделювання виробничих процесів з урахуванням структуризації факторів, де технологія є ланкою, на основі удосконалення якої можна одержати синергійний ефект; виділення провідної ролі трудових ресурсів як основної продуктивної сили; підвищення ролі управління в регулюванні виробництва.

При класифікації нами виділено наступні такі групи факторів: ресурсні, економічні, управлінські, політико-правові. Всі вони характеризуються органічною єдністю та впливають на кінцеві результати діяльності сільськогосподарських підприємств через освоєння досягнень науково-технічного прогресу, удосконалення технологічного процесу із вирішенням проблем соціального розвитку села та збереженням навколишнього природного середовища.

Ресурсні фактори впливають на вироблення стратегії підвищення ефективності виробництва молока через: формування оптимальної структури молочного тваринництва та породного складу тварин; раціональне використання землі через формування стійкої кормової бази (удосконалення системи обробітку ґрунту і структури посівних площ, підбір сортів і гібридів сільськогосподарських культур та ін.); інвестування та підвищення рівня матеріально-технічного забезпечення виробничого процесу; раціональне використання трудових ресурсів; запровадження інновацій; інформаційне забезпечення.

Економічні фактори впливають через механізм прогнозування і планування; кооперацію й інтеграцію; економічні відносини та внутрішньогосподарські відносини; економічне стимулювання виробництва і праці.

Управлінські фактори впливають спільно з економічними через виробничу структуру всіх рівнів; визначення функцій, прав і відповідальності підрозділів управління; наукову організацію праці на підприємствах; оперативне управління та контроль; підготовку та перепідготовку кадрів.

Політико-правові чинники впливають через розроблення дієвої державної аграрної політики розвитку галузі; чинні нормативні акти щодо регулювання операційної, фінансової та інвестиційної та зовнішньоекономічної діяльності підприємства. Всі перераховані фактори взаємопов'язані між собою через інновації, технологію виробництва, впливаючи на економіку, екологію і соціальний розвиток колективу.

Отже, на сталість розвитку молочного скотарства впливає система взаємопов'язаних факторів, які через елементи виробництва, інші структури й інститути здійснюють вплив на розвиток даної галузі. Серед цієї сукупності нами виділено основні, значимість яких визначається системою економічних показників, методами і прийомами їх оцінки.

На нашу думку, при формуванні стратегії підвищення ефективності виробництва молока і молочної продукції, пом'якшення впливу природно-економічних умов, з урахуванням можливості ведення розширеного відтворення та створення необхідних соціальних умов для населення, слід керуватися такими основними принципами:

1. Формування раціонального організаційно-економічного механізму господарювання. Цей принцип базується на розвитку міжгалузевих і галузевих організаційно-економічних відносин, включаючи державне регулювання й такі економічні важелі, як ціна, кредит, податки, страхування; зміна форм власності з визначенням найбільш перспективних; системи ринкових механізмів і маркетингу, що включають ринкову інфраструктуру.

2. Розвиток кооперації та інтеграції полягає у формуванні молокопродуктових структур у процесі виробництва, транспортування і переробки продукції. Нині у молочному підкомплексі найбільшого поширення набули акціонерні товариства, агрохолдинги, асоціації, корпорації, кооперативи та інші формування. Зважаючи на це, постають завдання формування кооперативних і корпоративних інтегрованих формувань на якісно новій основі з використанням як приватного, так і державного капіталу.

3. Формування матеріально-технічної бази. Реалізувати цей принцип можливо на основі оптимізації матеріально-технічних ресурсів відповідно до вимог науково-технічного прогресу. Необхідною умовою розвитку молочного скотарства на засадах сталого розвитку є вирішення проблем нестачі холодильних ємностей та складських приміщень. Низький технічний рівень підприємств молочного скотарства супроводжується незадовільним використанням існуючого технічного потенціалу.

4. Поліпшення кормової бази. Цей принцип передбачає раціональне використання земельних ресурсів, поліпшення кормових угідь, удосконалення структури посівних площ, формування для молочного тваринництва збалансованих за поживністю кормів, особливо щодо білка.

5. Трансформація економічного механізму регулювання ринку молока і молокопродуктів. Реалізація цього принципу стосується широкого спектру гострих проблем економічних відносин при реалізації молока і молокопродуктів товаровиробниками, визначенні цін на них, формуванні матеріально-технічних ресурсів, ролі держави у створенні сприятливого фінансово-кредитного клімату, сталого розвитку виробництва і переробки продукції.

6. Економічно обґрунтоване регулювання зовнішньоекономічних відносин визначається необхідністю оптимізації в регулюванні імпорту й експорту молочної продукції. За останні роки в Україні склалися важкі умови для ефективного функціонування вітчизняного молочного підкомплексу, оскільки було практично зруйновано організаційно-економічний механізм забезпечення пріоритетних умов функціонування молочного тваринництва, що призвело до різкого спаду виробництва. Внаслідок диспропорцій у ціновому механізмі багато переробних підприємств переорієнтувалися на закупівлю по імпорту великої кількості сухого молока, що загостило становище з сировинною базою сфери переробки, порушило кооперативні зв'язки.

Ситуація, що склалася із забезпеченням населення молочною продукцією, зумовлює необхідність регулювання зовнішньоекономічних відносин для забезпечення протекціонізму вітчизняним товаровиробникам на зовнішні ринки.

7. Активізація інноваційних процесів у ресурсозберігаючих, екологічно безпечних технологіях. Припускає створення й широке впровадження у виробництво нових ефективних порід, типів і ліній тварин, технологій утримання худоби, технологічних процесів і техніки із використанням сучасних прогресивних біотехнологічних та фізико-хімічних методів і процесів, спрямованих на поліпшення якості молочної продукції.

Більш широке використання мембранних методів обробки сировини дасть змогу збільшити виробництво продукції зі збалансованим білковим, вуглеводним і мінеральним складом для продукції спеціального призначення, в тому числі дитячого харчування.

8. Розвиток соціальної сфери підприємства й підвищення добробуту власників і працівників. За роки реформи у більшості сільськогосподарських підприємств знизився рівень доходу, зріс рівень безробіття і бідності, загострилися проблеми зі збереження здоров'я та набуттям освіти. У критичному стані опинилася соціальна інфраструктура. Основою управління соціальною сферою має стати розробка заходів щодо сталого розвитку сільськогосподарських підприємств, що передбачає передусім оптимальне поєднання державного регулювання і саморегулювання; фінансове оздоровлення підприємств; розвиток кооперацій та інтеграції виробництва, соціальної інфраструктури села.

Молочне скотарство слід розглядати як галузь, що має організаційно-економічні особливості, зумовлені впливом біоекономічних факторів. Специфіка його розвитку на сучасному етапі полягає в наступному:

- продукція галузі виробляється і реалізується ритмічно протягом року, що забезпечує рівномірне надходження виручки від її реалізації. Одержані доходи є джерелом реальних грошових коштів для розвитку інших галузей сільського господарства;
- продукція молочного скотарства належить до товарів першої необхідності й незалежно від соціально-економічної ситуації в країні на неї завжди існує споживчий попит;
- економіка галузі специфічна за способом формування витрат: високі постійні витрати, рівень яких не змінюється залежно від обсягів одержуваної продукції (утримання тваринницьких приміщень та інших основних засобів, страхові й орендні платежі тощо), і змінні, тісно пов'язані з масштабами виробництва (витрати на корми, ветеринарні препарати, транспортування і реалізацію продукції);
- порівняно з іншими галузями молочне скотарство має труднощі у відтворенні поголів'я худоби, оскільки коштів і часу на це потрібно більше, ніж на підтримку певного рівня виробництва;
- продукція галузі надходить, обробляється, зберігається та реалізується щодня, тому втрати при порушенні хоча б в одній ланці ланцюжка створення продукту можуть бути значними, при цьому знижується якість продукції;
- ціни на молоко і молочні продукти, як переконає вітчизняний і світовий досвід, мають більш локальний характер і формуються за рахунок регулювальних факторів всередині регіону, що забезпечує можливість оптимального їх регулювання порівняно з цінами на рослинницьку продукцію;
- молочне скотарство є сферою трудової діяльності, що впливає на соціальне облаштування, демографічну ситуацію і спосіб життя сільського населення, у зв'язку із чим забезпечення ефективного розвитку галузі є доцільним з погляду його соціальної захищеності.

Процес виробництва молока на рівні підприємства розглядається як взаємопов'язана єдність техніки, технології, організації та управління. Технологія виробництва характеризується певним співвідношенням і витратою ресурсів виробництва на одиницю продукції. Для кожного періоду часу, згідно з досягненнями науки і практики, для певних ґрунтово-кліматичних зон розробляють відповідні прийоми утримання худоби як сукупність оптимальної технології, технічної бази та організації виробництва для досягнення високих результатів.

Фактичне поєднання чинників може відхилятися від оптимального, що негативно позначається на ефективності виробництва. Тому слід виявити взаємозв'язок і кількісний вплив факторів виробництва на його результати, тобто провести аналіз ефективності виробництва та використати одержані дані при розробленні заходів щодо підвищення ефективності галузі.

Зазначимо, що природно-кліматичні чинники впливають на утримання тварин, тип і конструкцію будівель і споруд.

Організаційно-економічні фактори включають у себе комплекс показників, що характеризують стан матеріально-технічної та виробничої бази, економіку розвитку господарства, наявність і кваліфікацію кадрів, забезпечення основними ресурсами (фінансами, кормами, енергетичними джерелами, будівлями і спорудами, земельними угіддями, робочою силою).

Технологічні чинники – фізіологічні особливості тварин, вимоги до умов життя, годівлі, утримання і т. д. Технологічні фактори значною мірою визначаються типом, напрямом, якістю і породним складом тварин, способом їх утримання (індивідуальний, груповий, прив'язний, безприв'язний і т. д.).

Екологічні фактори входять до переліку найважливіших при виробництві молока. У свою чергу молочне скотарство безпосередньо впливає на навколишнє природне середовище. Забруднення води, ґрунту, повітряного басейну відходами молочного скотарства – актуальна проблема, витрати на її вирішення становлять 5–7% у загальних витрат виробництва молока [6].

Соціальні фактори характеризуються показниками умов відтворення робочої сили (рівень санітарно-гігієнічних, психофізіологічних і естетичних умов праці, режими праці й відпочинку) та добробуту працівників [7].

До важливих технологічних факторів, що впливають на ефективність виробництва молока, відносять спосіб утримання тварин, який значною мірою впливає й на організацію праці, норми

обслуговування тварин працівниками ферм, способи механізації виконання основних процесів (доїння, збирання гною, напування тварин, роздавання кормів) [8].

Найважливіша умова ефективного виробництва молока – високий рівень ветеринарного обслуговування. За високої концентрації виробництва різко зростає небезпека виникнення й розвитку різних захворювань тварин, що може призвести до значного вибракування високопродуктивної худоби і завдати величезного збитку господарству. У таких умовах, як показує практика, головна роль повинна відводитися не індивідуальним методам лікування як це роблять на звичайних фермах, а масовим профілактичним заходам, спрямованим на поліпшення загального санітарного стану ферм і комплексів, щоб попередити можливість спалаху захворювання.

Якість продукції визначає ступінь відповідності властивостей товару потребам споживачів. Об'єктивний фактор, що пояснює багато причин економічних і соціальних труднощів, зниження темпів економічного розвитку за останні десятиріччя, якими, з одного боку, є причини підвищення ефективності виробництва і рівня життя в розвинених країнах Заходу, з іншого – це якість продукції, що підтверджують багато економістів. Якість – синтетичний показник, що відображає сукупні прояви багатьох чинників – від динаміки і рівня розвитку національної економіки до вміння організувати й керувати процесом формування якості у межах будь-якої господарської одиниці.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, пріоритетними напрямками підвищення ефективності функціонування молочного підкомплексу є: перехід до нових форм організації й управління виробничим процесом; здійснення адаптивної системи інтенсифікації виробництва продукції; удосконалення селекційної і ветеринарної роботи в молочному скотарстві, раціональне використання кормів; застосовування ресурсозберігаючих технологій при виробництві продукції; поліпшення якості і забезпечення на цій основі конкурентоспроможності молока і молочних продуктів; стимулювання збуту реалізованої продукції; формування вертикально інтегрованих структур.

Отже, ефективний розвиток молочного скотарства є одним із стратегічних пріоритетів забезпечення продовольчої забезпеченості країни. Важливою умовою підвищення економічної ефективності розвитку молочного скотарства є максимальне використання генетичного потенціалу молочної продуктивності корів за рахунок запровадження новітніх методів у селекційно-племінній роботі, створення міцної кормової бази, вдосконалення системи годівлі, а також прогресивних форм організації й оплати праці працівників даної галузі. Підвищення ефективності виробництва молочної продукції сприяє вирішенню низки основних проблем: сталому відтворенню структури галузей молочного підкомплексу, яка має бути адаптована до умов ринкового механізму і потреб суспільства; виходу з фінансово-економічної кризи сільськогосподарських підприємств; постійному задоволенню потреб населення у продуктах харчування.

Література

1. Факторний аналіз ефективності аграрних підприємств України / Ю.С. Коваленко, І.В. Охріменко, О.В. Демченко, О.Ю. Грищенко // Економіка АПК. – 2007. – № 4. – С. 60–67.
2. Янків М.Д. Організаційно-економічні механізми розвитку і функціонування АПК України / М.Д. Янків. – Л. : Коопосвіта. – 2000. – 448 с.
3. Дієсперов В.С. Ефективність виробництва сільськогосподарського підприємства : монографія / В.С. Дієсперов. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2008. – 340 с.
4. Організація системи інтенсивного кормовиробництва та цілорічної однотипної годівлі тварин у молочному скотарстві. Науково-практичні рекомендації. – Мінагрополітики України, НААН України, ІТ НААН України. – Х. : ІТ НААН України, 2010. – 24 с.
5. Гордієвич О.А. Система чинників оптимізації витрат виробництва у галузі молочного скотарства / О.А. Гордієвич // Продуктивність агропромислового виробництва : науково-практичний збірник. – 2012. – № 22. – С. 161–166.
6. Кругла М.М. Формування якості молока у молочному скотарстві : управлінський та обліковий аспекти / М.М. Кругла // Фінанси, облік і аудит. – 2010. – № 16. – С. 248–257.
7. Комишев А. Основні чинники зростання виробництва молока / А. Комишев // Молочне і м'ясне скотарство. – 2008. – № 7. – С. 8–9.
8. Лазаревич А.П. Шляхи підвищення ефективності виробництва молока / А.П. Лазаревич // Вісник аграрної науки. – 2011. – № 2. – С. 23–25.

References

1. Kovalenko, Yu.S., Okhrimenko, I.V., Demchenko, O.V. and Hryshchenko, O.Yu. (2007), "Factor analysis of effectiveness of the agrarian enterprises of Ukraine", *Ekonomika APK*, no. 4, pp. 60–67.
2. Yankiv, M.D. (2000), *Orhanizatsiino-ekonomichni mekhanizmy rozvytku i funktsionuvannia APK Ukrainy* [Organizational and economical mechanisms of development and functioning the AIC of Ukraine], Kooposvita, Lviv, Ukraine, 448 p.
3. Diiesperov, V.S. (2008), *Efektivnist vyrobnytstva silskohospodarskoho pidpryemstva* [Production efficiency of the agricultural enterprise], monograph, NNTs «IAE», Kyiv, Ukraine, 340 p.
4. *Orhanizatsiia systemy intensyvnogo kormovyrobnytstva ta tsilorichnoi odnotypnoi hodivli tvaryn u molochnomu skotarstvi. Naukovo-praktychni rekomendatsii* [Organization of the system of intensive forage production and year round of the same type of feeding of animals in dairy farming. Scientific and practical recommendations], (2010),

Minahropolityky Ukrainy, NAAN Ukrainy, IT NAAN Ukrainy, Kharkiv, Ukraine, 24 p.

5. Hordiievych, O.A. (2012), "The system of factors of optimization the costs of production in dairy cattle breeding", *Produktyvnist ahropromysloвого vyrobnytstva : naukovopraktychnyi zbirnyk*, no. 22, pp. 161–166.

6. Kruhla, M.M. (2010), "Formation of milk quality in dairy farming: managerial and accounting aspects", *Finansy, oblik i audit*, no. 16, pp. 248–257.

7. Komyshev, A. (2008), "The main factors of growth of milk production", *Molochne i miasne skotarstvo*, no. 7, pp. 8–9.

8. Lazarevych, A.P. (2011), "The ways of increasing milk production efficiency", *Visnyk ahrarnoi nauky*, no. 2, pp. 23–25.

УДК 339.1 : 316.3

Жовковська Т.Т.,
к.е.н., викладач кафедри економічної теорії,
директор Чортківського коледжу економіки і підприємництва
Тернопільського національного економічного університету

РОЗВИТОК ТЕОРІЇ СПОЖИВАННЯ В КОНТЕКСТІ ПОВЕДІНКИ СПОЖИВАЧІВ

Zhovkovska T.T.,
cand.sc.(econ), lecturer of the department of economic theory,
director Chortkiv College of Economics and Entrepreneurship
Ternopil National Economic University

DEVELOPMENT OF THE CONSUMPTION THEORY IN THE CONTEXT OF CONSUMER BEHAVIOR

Постановка проблеми. Дослідження споживчої поведінки є однією з фундаментальних проблем економічної теорії. Теорія споживчої поведінки переслідує дві мети: по-перше, прагне дати більш глибоке пояснення закону попиту; по-друге, допомагає розібратися, яким чином споживачі розподіляють доходи на покупку різних благ.

Сьогодні споживання починає грати все більш значущу роль у формуванні ціннісних орієнтацій і поведінкових моделей, що актуалізує не тільки дискусії про «споживання» в засобах масової інформації, а й зумовлює вектор наукового осмислення споживання як економічного і соціокультурного феномену. Нині споживання перетворюється на вагомий компонент соціально-економічної реальності, що дає змогу трактувати сучасне суспільство як суспільство споживання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перші спроби розробки теорії споживання були розпочаті в XIX–XX ст. Так, К. Маркс висунув ідею товарного фетишизму, американський економіст і соціальний теоретик Т. Веблен розробив теорію показного споживання. Німецький соціолог Г. Зіммель, також вивчав феномен споживання, висунув ключові ідеї теорії моди, а В. Зомбарт запропонував концепцію розкоші, М. Вебер сформулював концепцію статусних груп.

Основи теорії поведінки споживачів заклали в кінці XX ст. американські учені: Дж. Енджел, Р. Блекуелл, Д. Коллат, які представили проведені багаторічні спостереження у своїй праці «Поведінка споживачів» [1].

Дане питання опинилося в центрі уваги ще однієї групи вчених Дж. А. Ховарда і Д. Шета, які представили своє бачення цього питання в роботі «Теорія поведінки споживачів» [2].

У літературі вивчення споживчої поведінки простежується у неокласичній моделі «раціонального максимізатора» [3], представниками якої є У. Джевонс, М. Фрідмен, Р. Аллен і Дж. Хікс.

У 80-х рр. XX ст. формується нове поле досліджень – соціологія споживання, в центрі уваги якої є осмислена споживча діяльність. В основі лежить теорія соціальної дії М. Вебера [4], символічний інтеракціонізм Г. Блумера [5] і драматургічний підхід І. Гофмана [6]. Соціологія споживання вважає його вже не тільки економічним, скільки в першу чергу, соціальним процесом, тісно вписаним в загальний контекст соціальних взаємодій.

Така інтерпретація мотивів споживчих дій дає змогу стверджувати, що прагнення людини до власного блага зводиться до фізичного збільшення споживання. Саме воно починає виконувати демонстраційні функції позначення та затвердження статусних позицій людини в суспільстві. Оскільки соціальне життя людини носить спільний характер, в теорії споживання було визнано, що в рамках

індивідуального споживання людина, як правило, співвідносить свої дії з діями представників певних соціальних груп, що принциповим чином впливає на межі і характер споживчого вибору. Вплив референтної (еталонної) групи на споживчу поведінку є чітко вираженим у «ефекті приєднання до більшості», «ефекті сноба» і «ефекті Веблена» [7]. Характер придбаних благ, таким чином, визначається не тим, хто ти є, а тим, ким ти хочеш бути, щоб відповідати ідеалу еталонної групи. В рамках теорії соціології споживання встановлено, що реальний споживач приймає рішення не просто на основі співвідношення ціни і якості продукту або послуги, а й керується міркуваннями підтримки або підвищення статусних позицій, які наділяються певним рівнем престижу. Проте незважаючи на значний внесок в теорію та практику теорії споживання низки учених, недостатньо дослідженим залишається розгляд феномену споживання і формування на цій основі суспільства споживання через принцип індивідуального споживання.

Постановка завдання. Проблематика споживання довгий час залишалася на периферії наукового інтересу гуманітарного та суспільствознавчого знання. Проте соціальний, економічний і духовний розвиток сучасного суспільства роблять проблематику споживання надзвичайно актуальною. Метою статті є розгляд розвитку теорії споживання в контексті поведінки споживачів.

Виклад основного матеріалу дослідження. «Спосіб, яким сучасне суспільство «формує» своїх членів, диктує в першу чергу обов'язок грати роль споживачів» [8]. Так, З. Бауман характеризує сучасний стан суспільства: детермінуючу роль у ньому відіграє система споживання, сформовані нею індивіди і вироблені речі. Споживання з чисто економічного явища переростає в соціокультурне, відносини купівлі-продажу стають системоутворюючими і пронизують усі сфери життя суспільства.

У вивченні проблем споживання в політичній економії XIX ст. головне місце займало дослідження поведінки економічного суб'єкта з точки зору його ставлення до речей, тому наступним кроком у дослідженні споживання стало розгляд його як ставлення людини до речі, спрямованої на отримання корисності. Основні відмінності між дослідниками спостерігалися лише в розробці змісту категорії «корисність». У цей період відбувалося становлення економічної теорії як наукової дисципліни, що почалося з вивчення поведінки не виробника, а споживача, причому переважно з суб'єктивно-психологічного боку.

Нове розуміння предмета політичної економії пов'язане з поданням про нього як науки про задоволення потреб (Г. Госсен, У. Джевонс). У становленні теорії споживання найважливішу роль зіграв утилітаризм (І. Бентам), котрий проголосив, що благо є насолодою, одержуваною від споживання. Г. Госсеном вперше були сформульовані загальні закономірності індивідуального споживання, що одержали згодом назву «законів Госсена» і стали теоретичним підґрунтям неокласичної теорії споживання. Споживання, таким чином, перетворилося на розділ економічної теорії, що має свої закони, а отже, з'явилася теорія споживання.

Одним з теоретиків суспільства споживання, що займався соціальною детермінацією даного процесу, був американський економіст і соціолог Т. Веблен, який вважав, що люди отримують ті чи інші блага з єдиною метою – для того, щоб виділитися в своєму оточенні. Вчений дійшов висновку, що власність, виступаючи символом добробуту, виконує функцію підкреслення статусу її власника. З цього приводу він зауважує, що «будь-яке демонстративне споживання, що стало звичаєм, не залишається без уваги в жодних прошарках суспільства, навіть найбідніших. Люди будуть терпіти крайню бідність і незручності, перш ніж розлучаться з останньою претензією на грошову благопристойність» [9, с. 120]. З даним підходом не можна не погодитися, адже і в наші дні більшість купівель відбувається з метою засвідчити своє матеріальне становище. Теорія Торстейна Веблена – це потужна критика економічної теорії споживання. Автор розширює рамки статичної максимізації корисності до концепції, в якій переваги визначаються соціальними відносинами, а саме, відносними позиціями людей в системі соціальної ієрархії: люди наслідують споживання інших індивідів, що займають більш високі позиції в суспільстві.

З схожими ідеями виступають такі соціологи постмодерну, як М. Дуглас і К. Кемпбелл, що розглядають споживання в якості посередника в ході соціальної взаємодії, метою якого є можливість для споживача долучитися до певної групи. Висновки, зроблені ними є актуальними і сьогодні. Люди ставлять перед собою мету отримати атрибути приналежності до «вищого суспільства»: дорогі автомобілі, дизайнерські речі, новинки в області комп'ютерної техніки тощо.

«Недоліки» теорії Веблена з часом за окремими позиціями були переосмислені і модернізовані французьким соціологом П. Бурдьє. Останній відмовився від традиційного уявлення, згідно з яким споживчі переваги («смаки») – результат вроджених особливостей та індивідуального вибору людського розуму. В основу концепції французького соціолога лягла переробка та переосмислення ідей, закладених в теорії Веблена. Згідно П. Бурдьє, перетворення бажань в потреби відбувається через взаємодію між індивідуальним вибором і соціальними правилами. Смаки є соціально обумовленими, а об'єкти споживчого вибору відображають символічну ієрархію, яка визначає і підтримує соціальну диференціацію, що існує в суспільстві з метою забезпечення дотримання соціальної дистанції, відмінності соціальних груп і класів. Смак стає, на думку П. Бурдьє, «соціальною зброєю», яке визначає високе і низьке, відокремлює священне від мирського, «законне» від

«незаконного». Це стосується всіх об'єктів споживання, від продуктів харчування, одягу, меблів або газет, до об'єктів мистецтва, музики, літератури тощо.

Дещо іншої позиції дотримується соціолог З. Бауман, який вважає, що споживання благ додає кожному статусу індивідуальності. У своїй роботі він пише: «Саме споживча установка перетворює моє життя в мою індивідуальну справу, саме споживча активність робить з мене індивіда. Здається, що за допомогою ретельно підібраних покупок я можу зробити для себе все, що побажаю» [10, с. 215]. З подібними заявами важко погодитися, оскільки Бауман не бере до уваги той факт, що будь який вироблений товар або пропонована на ринку послуга спочатку орієнтовані на певного споживача. У них є своя задалегідь визначена цільова аудиторія. Тому позиція вченого не зовсім відповідає сучасним реаліям.

Специфічної точки зору щодо суспільства споживання дотримується датський футуролог Р. Йенсен. Свою концепцію він будує на понятті «суспільства мрії», що замінює собою «інформаційне суспільство». Йенсен стверджує, що в першу чергу при здійсненні покупок люди будуть керуватися виключно своїми емоціями, а не раціональними думками. Велике значення матиме легенда, пов'язана з тим чи іншим товаром [11, с. 15-16]. І насправді, щось подібне відбувається сьогодні. У світі, в якому вже досить складно придумати якусь реально унікальну торгову пропозицію, залишається тільки маніпулювати людськими емоціями і абстрактними категоріями якості, що сформовані маркетингологами.

Розгляд феномену споживання (конс'юмеризму, від англ. consumer – споживач) має важливе значення не тільки з точки зору економічних наук, але і з точки зору філософії культури, оскільки даний феномен впливає на становлення ідентифікаційних образів і цінностей індивіда, функціонування і саморозвиток культури і суспільства, темпи соціально-економічних перетворень. У західній літературі вже давно і міцно утвердилася теза про споживання як систему цінностей та ідей, які зводять життєві сенси до задоволення матеріальних інтересів. Так, Ж. Бодрійяр зазначав, що сучасному «споживачеві ставиться обов'язок насолоджуватися, він стає підприємством з насолоди і задоволення» [12, с. 51]. Тобто, в суспільстві споживання пріоритетним є споживання, а виробництво та накопичення відходять на другий план. Таким чином, суспільство споживання впливає на якісні зміни як у господарських структурах, так і в суспільстві в цілому [1]. У результаті основні бажання індивідів, їх соціальні позиції і мотивація стали зосереджуватися не навколо процесу праці та життєдіяльності, а навколо захоплення процесом споживання, який, у свою чергу, визначається споживчою поведінкою.

На думку Е. Фромма, в суспільстві споживання все стає товаром: «Задоволення полягає в задоволенні від споживання і «поглинання» товарів, зорових вражень, їжі, напоїв, сигарет, людей, лекцій, книг, кінокартин - все це споживається, поглинається» [13, с. 155].

У подальших дослідженнях Дж. Дьюзенберрі, Ф. Модільяні та М. Фрідмена головну роль у розвитку теорії споживання зіграло дослідження фактора доходу та динаміки особистого споживчого попиту. Було виявлено, що попит є дискретною в часі функцією зміни доходу. Врахування чинника часу довів залежність споживчого попиту не тільки від рівня абсолютного доходу, розглянутого Кейнсом, а й від структури доходів споживачів та його видів: «перманентного» і «минулого», «поточного» і «максимального». Було також доведено, що поведінка споживачів є соціально обумовленою і відображає об'єктивні особливості масової поведінки.

Так, наприклад, економічні погляди інституціоналістів у сфері споживання відкидають методологічний індивідуалізм. Вони вважають, що споживання залежить від приналежності індивіда до соціальної групи і обумовлені культурою, нормами, інститутами. Теорія інституціоналізму включає в себе аналіз трансакційних витрат, пов'язаних з процесом обміну і зміною власності.

Відповідно до теорії функціонального споживання товари як такі не є безпосередніми об'єктами переваги, корисності або благополуччя, але мають характеристики, що безпосередньо пов'язані з інтересами споживача. У теорії «технології споживання» К. Ланкастера передбачається, що споживач має впорядковану перевагу на безлічі всіх векторів характеристик і його мета – придбати найбільш бажаний набір характеристик при певних обмеженнях, обумовлених ситуацією [14]. Попит споживача на товари виникає внаслідок того, що у них є певні характеристики і попит є похідним. Ряд видів можливостей споживчої діяльності утворює технологію споживання. Технологія споживання пов'язує, з одного боку, товари, а з іншого – характеристики. Споживач вибирає найбільш сприятливі для нього набори характеристик з доступної множини, в результаті чого значення ефективності зростає – це радикальна відмова від традиційної теорії.

Які ж характерні риси споживання, що визначають поступ сучасного суспільства? До них можна віднести такі:

- 1) індивідуальний і раціональний (точніше, цілеспрямований, раціональний – враховує співвідношення «ціна / якість») вибір найбільш бажаних товарів;
- 2) готовність до придбання нових товарів, до заміни старих речей на більш досконалі;
- 3) існування моди, що змінюється декілька разів протягом життя одного покоління;
- 4) дотримання моди [15, с. 47].

Саме ці риси споживання найбільшою мірою сприяють формуванню економічних відносин, заснованих на взаємній згоді між індивідами з приводу переходу прав власності на товари або можливість отримання послуг і підтримці ринкового товарообміну. Як справедливо відзначається в літературі, «споживча різноманітність – це не примха, а центральний нерв суспільного розвитку. Пропозиція нових товарів і попит на них – два ключові процеси сучасності: перший покращує якість праці, другий – якість дозвілля» [16, с. 28-29].

Дж. Гелбрейт – прихильник інституціоналізму та кейнсіанства, вважав, що суспільство споживання розвиває економічний дисбаланс і це позначається на соціальному порядку. На його думку, сучасний капіталізм і суспільство споживання органічно пов'язані з розвитком корпорацій, які перебудовують механізми розвитку суспільства. Корпорації управляють соціумом (у тому числі його економічним розвитком) за допомогою реклами та інших засобів комунікації. Поставивши собі на службу медіа, корпорації поступово підпорядковують спочатку споживчу поведінку людини, а потім і його життя в цілому, конструюючи його потреби та бажання. Дж. Гелбрейт попереджає, що засилля корпорацій призводить до переважаючих економічних цілей та інтересів. Основна небезпека цього полягає в тому, що в такій системі людина суспільства споживання втрачає здатність бути самостійним актором і суб'єктом, оскільки виявляється запрограмованою так званою індустріальною системою на нескінченне використання створюваних нею товарів і послуг [17].

Отже, нераціональність споживчої конкретизованої поведінки виявлена нами з погляду асиметричних очікувань від діяльності, що дозволяє уточнити ряд фундаментальних економічних закономірностей. Зокрема, синтез теорії економічної динаміки Р. Харрода, теорії перспектив Д. Канемана, моделі «кейнсіанського хреста» з психологічними моделями забезпечує емпіричну перевірку нестабільності щодо схильності людей до заощадження, асиметричності сприйняття сигналів ринку і реагування на них, дає динамічну картину розбіжності кривих доходів і витрат з урахуванням нелінійності останніх за втратами населення. Мікроекономічна верифікація на експериментальних даних для зазначених теорій, на нашу думку, безпосередньо виводить на макроекономічні тенденції і їх коригування з наближенням валідності моделей до фактичних явищ. Більше того, пропонується відхід від уявлень про макроекономіку як адитивну суму результативності діяльності окремих економічних суб'єктів до розуміння синергетичності індивідуальних дій. Такий погляд дозволяє асоціювати поведінку економічних суб'єктів різного ступеня агрегації, як і поведінку макросистеми, звідки впливає принципова допустимість експериментальної перевірки макроекономічних закономірностей.

Поведінка споживачів, яка є самостійною галуззю знань, виникла на стику економіки, маркетингу та психології і включає в себе всю сукупність теоретичних положень і методів не тільки цих, а й багатьох інших суміжних галузей знань, які відносяться до групи поведінкових наук, і в першу чергу, психології та соціології.

Еволюція поглядів на поведінку споживачів протікала таким чином, що починалася від самого незначного впливу споживача, на самому початку свого виникнення, до самого істотного сьогодні.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, вектор розвитку сучасної ринкової економіки формується виходячи з принципів економічної ефективності, в першу чергу споживання. Звідси виникає проблема невідповідності сформованої структури кінцевого споживання (так зване суспільство споживання) її оптимальному варіанту як з позицій збереження агрегованого капіталу (людського, природного, виробничого), так і за орієнтованістю на зростання якості його ключового компонента – людського капіталу.

З урахуванням вищевикладеного можна зробити висновок, що поведінка споживачів – це багатогранна категорія, яка передбачає формування ринкового попиту покупців на різноманітні товари та послуги, що здійснюють вибір благ з урахуванням існуючих цін. Розглянуті основні підходи до пізнання поведінки споживачів підтверджують значимість і необхідність подальшого вивчення цієї категорії.

Література

1. Engel J. F. Consumer Behavior / J. F. Engel, D. T. Kollat, R. D. Blackwell. – New York : Holt, Rinehart and Winston, 1968. – 652 p.
2. Howard J. A. The Theory of Buyer Behavior / J. A. Howard, J. N. Sheth. – NY : John Wiley & Sons, 1969. – 345 p.
3. Рыжкова М.В. Анализ методологических подходов в теории потребительского поведения / М.В. Рыжкова // Известия ТПУ. – 2006. – Т. 309. – № 4. – С. 207–212.
4. Вебер М. Основные социологические понятия : Избранные произведения / М. Вебер. – М. : Прогресс, 1990. – С. 602–643.
5. Блумер Г. Общество как символическая интеракция // Современная зарубежная социальная психология. Тексты. / Г. Блумер – М. : Изд-во МГУ, 1984. – С. 173–179.
6. Гофман И. Представление себя другим в повседневной жизни / И. Гофман. – М. : Кучково Поле; Канон-Пресс-Ц, 2000. – 304 с.

7. Лейбенштейн Х. Эффект присоединения к большинству, эффект сноба и эффект Веблена в теории покупательского спроса Х. Лейбенштейн // Теория потребительского поведения и спроса. – СПб. : Экономическая школа, 1993. – С. 183–207.
8. Бауман З. Глобализация. Последствия для человека и общества / З. Бауман. – М., 2004. – 188 с.
9. Веблен Т. Теория праздного класса / Т. Веблен. – М. : ЛИБРОКОМ, 2011. – 365 с.
10. Бауман З. Мыслить социологически : пер. с англ. / З. Бауман ; под ред. А.Ф. Филиппова. – М. : Аспект-пресс, 1996. – 255 с.
11. Йенсен Р. Общество мечты. Как грядущий сдвиг по информации к воображению преобразит ваш бизнес / Р. Йенсен ; пер. с англ. – СПб. : Стокгольм. шк. экономики в Санкт-Петербурге, 2004. – 267 с.
12. Бодрийяр Ж. Общество потребления: его мифы и структуры / Ж. Бодрийяр. – М. : Республика, 2006. – 269 с.
13. Фромм Э. Душа человека / Э. Фромм. – М. : Республика, 1992. – 430 с.
14. Ланкастер К. Перемены и новаторство в технологии потребления. Вехи экономической мысли. Теория потребительского поведения и спроса / под ред. В.М. Гальперина. – СПб. : Экономическая школа, 2000. – 380 с.
15. Цирель С.В. Рыночная экономика и типы потребления / С.В. Цирель // Экономический вестник Ростовского государственного университета. – 2004. – Т. 2. – № 1. – С. 45-58.
16. Долгин А.Б. Манифест новой экономики. Вторая невидимая рука рынка / А.Б. Долгин. – М. : АСТ, 2010. – 256 с.
17. Гэлбрейт Дж. Экономические теории и цели общества / Дж. Гэлбрейт. – М. : Прогресс, 1976. – 406 с.

References

1. Engel, J. F., Kollat, D.T. and Blackwell, R.D. (1968), *Consumer Behavior* / Holt, Rinehart and Winston, New York, USA, 652 p.
2. Howard, J.A. and Sheth, J.N. (1969), *The Theory of Buyer Behavior*, John Wiley & Sons, New York, USA, 345 p.
3. Ryzhkova, M.V. (2006), "Analysis of methodological approaches in the theory of consumer behavior", *Izvestiya TPU*, vol. 309, no. 4, pp. 207–212.
4. Veber, M. (1990), *Osnovnyye sotsiologicheskiye ponyatiya* [The main sociological concepts], Progress, Moscow, Russia, pp. 602–643.
5. Blumer, G. (1984), *Obshchestvo kak simvolicheskaya interaktsiya* [The Company as a symbolic Interaction], MGU, Moscow, Russia, pp. 173–179.
6. Gofman, I. (2000), *Predstavleniye sebya drugim v povsednevnoy zhizni* [Presentation of Self in everyday life], Kuchkovo Pole; Kanon-Press-TS, Moscow, Russia, 304 p.
7. Leybenstayn, KH. (1993), *Effekt prisoyedineniya k bolshinstvu, effekt snoba i effekt Veblena v teorii pokupatelskogo sprosa* [Effect bandwagon effect snob and the Veblen effect in the theory of consumer demand], *Ekonomicheskaya shkola*, S-Pb, Russia, pp. 183–207.
8. Bauman, Z. (2004), *Globalizatsiya. Posledstviya dlya cheloveka i obshchestva* [Globalization. The consequences for the individual and society], Moscow, Russia, 188 p.
9. Veblen, T. (2011), *Teoriya prazdnogo klassa* [Theory of the Leisure Class], LIBROKOM, Moscow, Russia, 365 p.
10. Bauman, Z. (1996), *Myslit sotsiologicheski* [Thinking sociologically], Aspekt-press, Moscow, Russia, 255 p.
11. Yyensen, R. (2004), *Obshchestvo mechty. Kak gryadushchiy sdvig po informatsii k voobrazheniyu preobrazit vash biznes* [How the coming shift information to imagination will transform your business], *Stokgolm. shk. ekonomiki v Sankt-Peterburge*, S-Pb, Russia, 267 p.
12. Bodriyyar, ZH. (2006), *Obshchestvo potrebleniya: yego mify i struktury* [Consumer society: its myths and structure], Respublika, Moscow, Russia, 269 p.
13. Fromm, E. (1992), *Dusha cheloveka* [The human soul], Respublika, Moscow, Russia, 430 p.
14. Lankaster, K. (2000), *Peremeny i novatorstvo v tekhnologii potrebleniya* [Change and innovation in technology consumption], *Ekonomicheskaya shkola*, SPb, Russia, 380 p.
15. Tsirel, S.V. (2004), "The market economy and the types of consumption", *Ekonomicheskiy vestnik Rostovskogo gosudarstvennogo universiteta*, vol. 2, no. 1, pp. 45-58.
16. Dolgin, A.B. (2010), *Manifest novoy ekonomiki. Vtoraya nevidimaya ruka rynka* [Manifesto for a new economy. The second invisible hand of the market], AST, Moscow, Russia, 256 p.
17. Gelbreyt, Dzh. (1976), *Ekonomicheskiye teorii i tseli obshchestva* [Economic theory and goals of the company], Proress, Moscow, Russia, 406 p.

Ільчук В.В.,
м.н.с. відділу економіки
Інститут сільського господарства Карпатського регіону НААН

СТРУКТУРНО-ДИНАМІЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ РИНКУ КАРТОПЛІ

Ilchuk V.V.,
junior research fellow of the department of economics
Agriculture Institute of Carpathian Region of NAAS

STRUCTURAL AND DYNAMIC TRENDS OF POTATO MARKET

Постановка проблеми. Картоплярство – це одна з найбільш складних галузей сільськогосподарського виробництва, що вимагає значних організаційних зусиль і дієвих економічних важелів у вирішенні проблем, які тут утворились. Для сучасного стану розвитку картоплярства характерним є низка особливостей. Відбулась кардинальна зміна структури виробництва на користь дрібних виробників, на особисті господарства населення припадає понад 90 % валового збору картоплі. Урожайність картоплі в Україні в 3-4 рази нижча, ніж у розвинутих країнах Європи, занедбано систему вітчизняного насінництва.

Розширення площ посіву в індивідуальному секторі зумовлює їх деконцентрацію, зростання витрат виробництва, порушення технології вирощування, руйнації системи заготівлі, що свідчать про низьку технологічну ефективність виробництва картоплі в Україні порівняно з провідними країнами Європи та світу.

Розвиток і удосконалення організаційно-економічних засад в картоплярстві вимагає об'єднати фінансові, наукові, виробничі, матеріальні ресурси для концентрації картоплярства в найбільш сприятливих природно-кліматичних, ґрунтових та соціально-економічних зонах і переведу його на інтенсивний шлях розвитку із застосуванням досягнень сучасної науки, нової техніки і технологій, а також економічних важелів регулювання ринкової економіки. Ці проблеми вимагають наукового аналізу і обґрунтування шляхів їх вирішення, що зумовило вибір і окреслює актуальність теми даної статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аграрний ринок – це система інституцій, методів, механізмів і ресурсів задля координації та управління агропромисловим виробництвом країни на основі обмінних процесів з метою задоволення споживчих потреб її громадян.

Проблему структурно-динамічних тенденцій формування й функціонування аграрного ринку науковці розглядають під різними кутами зору. При цьому М.П. Канінський [4] більшу увагу приділяє підвищенню конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, О.О. Школьній [11] - іноземному досвіду управління системою аграрних ринків, О. Шубравська [12; 13] - економічному розвитку агропродовольчої системи України.

Розв'язання економічних проблем розвитку діяльності підприємств-виробників, які працюють в галузі картоплярства, вивчення і удосконалення структурно-динамічних тенденцій ринку картоплі відображено в наукових працях вітчизняних і зарубіжних учених зокрема: П.Т. Саблука [8], О.Г. Шпикуляка [10], Ю.С. Коваленка [5], А.А. Бондарчука [2], Н.М. Буняк [1], Л.М. Климюка [3], Л.М. Мех [6], Ю.А. Цимбалюка [14], У. Коестера [15], М.Е. Портера [17], В. Дзвонковскі [16] та інших.

Постановка завдання. Метою дослідження є наукове узагальнення і прикладне опрацювання структурно-динамічного розвитку ринку картоплі та аналіз проблем, що стримують розвиток і обмежують конкурентоспроможність галузі картоплярства в економічній діяльності підприємств-виробників картоплі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ринок картоплі є сегментом аграрного ринку, який має власну структуру, інфраструктуру, економічний механізм саморегулювання та важелі державного регулювання галузі. В сучасних умовах він покликаний забезпечити населення країни якісною столовою картоплею та картоплепродуктами, створити передумови для виходу на зовнішні ринки.

Принципи формування і функціонування ринку картоплі на даному етапі повністю відображують загальні тенденції розвитку аграрного ринку в Україні. Так, характеризуючи ринок картоплі за кількісними та якісними критеріями, можна зробити висновок, що він є олігополістичним та поліцентричним і включає певну структуру господарюючих суб'єктів ринку.

Економічні відносини в системі «виробник-споживач» реалізуються між суб'єктами господарювання, що функціонують на ринкових засадах на цьому ринку. Структура цього цільового ринку представлена агентами ринку, що діють у сфері виробництва, обміну і споживання (рис. 1).

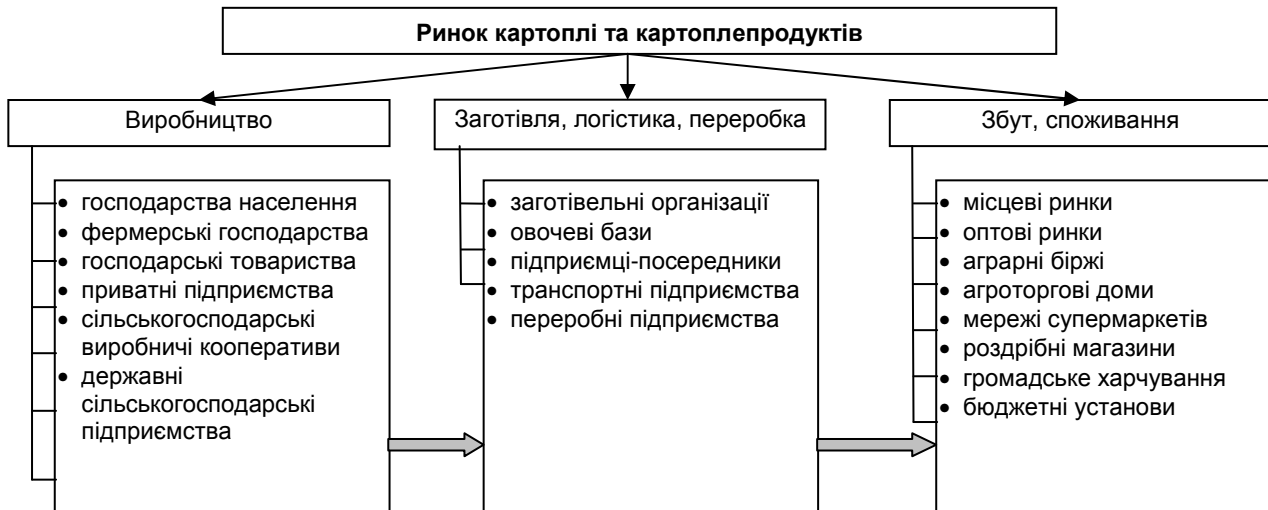

Рис. 1. Структура ринку картоплі та картоплепродуктів в Україні

Джерело: авторська розробка

Виробництвом картоплі займаються господарства населення, фермерські та приватні підприємства, сільськогосподарські і виробничі кооперативи, державні сільськогосподарські підприємства.

У сфері обміну, що охоплює функції заготівлі, логістики і зберігання, функціонують заготівельні організації, підприємці-посередники, транспортні підприємства, переробні підприємства.

Збут картоплі безпосередньо кінцевим споживачам (населення, підприємства громадського харчування, бюджетні установи) в основному проходить через місцеві і оптові ринки, аграрні біржі та агроторгові дома, а також через мережі супермаркетів і роздрібні магазини.

Розвиток ринку картоплі в даний час відбувається під впливом низки чинників, обумовлених проблемами організаційного й економічного характеру:

- деформована структура попиту в зв'язку із низькою купівельною спроможністю населення та високим рівнем самозабезпечення;
- торговельна діяльність монополізована посередниками, скоординовані дії яких дають можливість занижувати закупівельні ціни і підвищувати роздрібні, привласнюючи таким чином значну частку прибутку, потенційно створеного в процесі виробництва;
- нееквівалентність цінової ситуації у сфері обміну через організаційну деформацію структури цільового ринку для більшості господарств економічно не забезпечує навіть простого відтворення виробництва, оскільки ціни на продукцію високі для споживачів і дуже низькі для товаровиробників,
- недостатньо розвинута інфраструктура товарного ринку, де споживча кооперація повністю втратила монопольне становище.

Реформування аграрної сфери призвело до створення нових господарських форм, які сьогодні гарантують продовольчу безпеку країни та стабілізували стан аграрної економіки, зокрема селянських (фермерських) господарств. Динамічність процесу становлення фермерських господарств і формування фермерського укладу в картоплярстві характеризується не лише зростанням їхньої чисельності та обсягів виробництва, але й нарощенням ресурсного потенціалу, стабілізацією виробничих параметрів.

Аналіз даних структури реалізації картоплі, за напрямками у відсотках до загального обсягу реалізованої продукції, вказує на екстенсивний розвиток ринку картоплі в Україні та незначний об'єм продукції, яка використовується для промислової переробки. Якщо у 2000 році продаж продукції картоплярства на внутрішньому ринку складав 44,8 відсотка, то в 2013 році лише 6,7 %. Відповідно з 16,5 до 6,5 % зменшився продаж картоплі переробним підприємствам, хоча в останні роки має місце тенденція до зростання.

В цілому 86,2 % продукції картоплярства використано за іншими напрямками (витрати на корм худобі, насінний матеріал, втрати при зберіганні та інше).

Раніше основними каналами збуту були реалізація на ринку населенню через власні торгові точки, через мережу громадського харчування та переробним підприємствам. З 2013 року зросла роль інших каналів збуту картоплі. До них входять: безпосередньо підприємства торгівлі, підприємства та організації харчування, санаторії, дитячі садки, школи, лікарні, будинки відпочинку, закриті заклади, комерційні структури.

Виплата натурою пайовикам в рахунок орендної плати за землю і майнові паї та населенню в рахунок оплати праці зменшилась з 17,4 до 1,4 тис. тонн або на 80,4 %. В 2,8 рази зросла реалізація картоплі за іншими напрямками.

Незважаючи на значне підвищення затрат на вирощування картоплі, вона залишається рентабельною культурою, хоча рівень рентабельності не є стабільним за роками. Починаючи з 2000 року, галузь картоплярства є прибутковою. Найвищою рентабельністю картоплі була в 2010 (62,1 %). В 2012 році склались умови, які призвели до збитковості галузі картоплярства і рівень рентабельності був від'ємним -21,5 %.

Збитковим виробництво картоплі в 2012 році було в більшості сільськогосподарських підприємств різних організаційно-правових форм господарювання. В державних підприємствах рівень рентабельності складав (-18,4 %), недержавних (-21,6 %), господарських товариствах (-33,0 %), приватних підприємствах (-7,4 %). Лише в інших категоріях господарств при вирощуванні картоплі чистий прибуток переважав затрати на виробництво, завдяки чому виробництво було прибутковим і рівень рентабельності становив +26,8 %.

Причиною збитковості галузі картоплі в 2012 році, на нашу думку, було перенасичення ринку продукцією завдяки зростанню валового збору з 18,7 до 24,2 тис. тонн або на 29,4 % порівняно з 2010 роком, в зв'язку з чим ціни на картоплю були низькими.

На сьогодні вітчизняне картоплярство має чітко виражену тенденцію екстенсифікації розвитку. Переважна частка виробництва картоплі формується в основному за рахунок господарств населення, де в останні роки сконцентровано 97,8 відсотків площ насаджень та 96-97 % валового збору культури.

Вирощування картоплі на незначних за розмірами ділянках господарств населення здійснюється за рахунок непродуктивної ручної праці. Такого зосередження в цьому секторі господарювання не спостерігається з жодної іншої сільськогосподарської культури. Хоча, у господарствах громадян виробляється близько 89% овочевих культур, 24% – зернових, 23% – цукрових буряків, а для основної маси населення картопля є своєрідним гарантом продовольчої безпеки.

В останні роки існує тенденція до збільшення частки виробництва продукції картоплярства сільськогосподарськими підприємствами з 1,4 % у 2000 році до 3,0 % у 2013 році. Варто відзначити, що, починаючи з 2006 року, площа, що відводиться під вирощування картоплі в сільськогосподарських підприємствах зросла в 2,0 рази з 17 тис. га в 2005 році до 30,0-35,0 тис. га в 2011-2013 роках. Обсяги виробництва збільшились в 1,7 рази з 240 до 752-757 тис. т. Урожайність картоплі в сільськогосподарських підприємствах є вищою, ніж в середньому в країні на 30 % і за результатами 2011-2013 років становила 192,2-221,0 ц/га.

Аналіз виробництва картоплі фермерськими господарствами вказує на зростання валового збору картоплі, виробленої в 2013 році, порівняно з 2000 роком з 56,4 до 277,6 тис. т. або в 4,9 рази. Одночасно зросли і посівні площі під картоплею, які обробляли фермерські господарства з 4,4 до 12,3-14,7 тис. га або в 2,8-3,3 рази. Спостерігається стабільний приріст урожайності з 129 ц/га в 2000 році до 170,5-225,5 ц/га в 2012-2013 роках.

Проте питома частка фермерських господарств у загальному обсязі виробництва картоплі незначна і знаходиться на рівні 0,3-0,7 і лише в останні роки зросла до 1,1-1,2 відсотки.

Невисока питома частка виробництва картоплі цією категорією господарств пояснюється сукупністю об'єктивних і суб'єктивних факторів: слабким матеріально технічним забезпеченням, високою трудомісткістю виробництва, відсутністю традицій фермерства в країні тощо.

Виробляючи невелику долю всього обсягу валового збору картоплі та обробляючи майже таку ж частку загальних насаджень культури в Україні, селянські (фермерські) господарства ще не мають відчутного впливу на розвиток галузі картоплярства. Твердження окремих економістів про те, що фермери є вагомими конкурентами на товарному ринку картоплі, залишаються дискусійними, хоча є чимало позитивних прикладів їхньої роботи.

На нашу думку, в найближчі роки ситуація у цій категорії господарств не матиме суттєвих змін, адже перспективність розвитку картоплевищуючих фермерських господарств у країні визначається державною політикою (ціновою, податковою, кредитною тощо) стосовно фермерства, яка повинна сприяти повноцінному розвитку даної форми господарювання з урахуванням слабкості їхньої матеріально-технічної бази. Тільки за умови вирішення цілої низки організаційно-економічних та фінансових проблем з допомогою держави можна очікувати подальшого розвитку ефективного фермерського укладу в галузі.

В даний час сільськогосподарські підприємства, незважаючи на значне зростання картоплярства, залишаються однією з головних категорій господарств галузі, оскільки їх технічний, технологічний та організаційний рівень, а також значний потенціал розвитку, зокрема в сфері насінництва та крупного товарного виробництва, створюють низку необхідних передумов для подальшого відродження і розвитку галузі картоплярства.

Висновки з проведеного дослідження.

1. Ринок картоплі є сегментом аграрного ринку і представляє собою систему економічних відносин виробників картоплі всіх форм власності і господарювання та споживачів з приводу її купівлі-

продажу. Він має власну структуру, інфраструктуру, економічний механізм саморегулювання та важелі державного регулювання, які формують організаційно-економічний механізм функціонування галузі. В сучасних умовах основна його функція полягає у забезпеченні населення країни якісною столовою та насінневою картоплею, картоплепродуктами і створення передумов для виходу на зовнішні ринки.

2. Структура реалізації картоплі за напрямками у відсотках до загального обсягу реалізованої продукції вказує на екстенсивний розвиток ринку картоплі в Україні та незначний об'єм продукції, яка використовується для промислової переробки.

3. Динаміка обсягів виробництва по групах виробників показує, що виробництво картоплі в Україні на 97,0 % зосереджене в господарствах населення, але в останні роки зросла частка виробництва продукції картоплярства сільськогосподарськими підприємствами. Загальні площі під виробництвом картоплі в сільськогосподарських підприємствах зросли в 2,0 рази, загальні обсяги в 1,7 рази. Урожайність на 30 % вище, ніж середня по Україні і складає 192,2-221,0 ц/га.

Незважаючи на незначну питому частку (1,1-1,2 %) фермерських господарств в загальному обсязі виробництва картоплі, валовий збір картоплі зріс в 4,9 рази, посівні площі в 2,8-3,3 рази, урожайність з 129,0 до 225,5 ц/га.

4. Резерви приросту обсягів виробництва картоплі в межах сучасної структури її виробництва можна вважати вичерпаними. Лише масштабне відновлення картоплярства у сільськогосподарських підприємствах здатне забезпечити функціонування галузі на сучасній техніко-технологічній основі.

Література

1. Буняк Н.М. Економічний механізм формування ринку картоплі: автореферат дисертації на здобуття наук. ступеню канд. економічних наук: спец. 08.07.02 "Економіка сільського господарства і АПК" / Н.М. Буняк // Київ. 2002. – 21 с.
2. Бондарчук А.А. Перспективи розвитку картоплярства в Україні / А.А. Бондарчук // Вісник аграрної науки, Рослинництво, Кормовиробництво. 2009. – С. 20-23.
3. Климяк Л.М. Формування та функціонування інфраструктури аграрного ринку: регіональний аспект: автореферат дисертації на здобуття наук. ступеню канд. економічних наук: спец. 08.07.02 "Економіка сільського господарства і АПК" / Л.М. Климяк. – Житомир., 2003. – 21 с.
4. Канінський М.П. Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на основі маркетингу / М.П. Канінський // Економіка АПК. – 2009. – № 3. – С. 141-144.
5. Коваленко Ю.С. Наукові засади та основні тенденції формування аграрного ринку в Україні / Ю.С. Коваленко // Економіка АПК. – 2004. – № 3. – С. 19-29.
6. Мех Л.М. Економічний аналіз формування і функціонування ринку картоплі: автореф. на здобуття наук. ступеня канд. економічних наук: спец. 08.07.02 "Економіка сільського господарства і АПК" / Л. М. Мех. – Харків, 2004. – 19 с.
7. Офіційний сайт Держслужби статистики України: Статистична інформація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
8. Саблук П.Т. Основи організації сільськогосподарського ринку / П.Т. Саблук, Д.Я. Карич, Ю.С. Коваленко. – К. : УАЕ УААН, 2002. – 190 с.
9. Сільське господарство України. Статистичний збірник / Сільське господарство в регіонах – рослинництво // Державна служба статистики України. К. : 2005-2013 рр. – С. 259-330.
10. Шпикуляк О.Г. Інституціональні аспекти регулювання аграрного ринку / О.Г. Шпикуляк // Економіка АПК. – 2008. – № 5. – С. 114-121.
11. Школьнік О.О. Трансформація механізмів управління системою аграрних ринків у Великобританії / О.О. Школьнік // Економіка АПК. – 2009. – № 4. – С. 143-148.
12. Шубравська О. Ринок органічної продукції та перспективи його розвитку в Україні / О. Шубравська // Економіка АПК. – 2008. – № 1. – С. 53-62.
13. Шубравська О. Регіональний аспект сталого економічного розвитку агропродовольчої системи України / О. Шубравська // Економіка АПК. – 2009. – № 5. – С. 68-76.
14. Цимбалюк Ю.А. Становлення ринку картоплі на регіональному рівні: автореферат дисертації на здобуття наук. ступеню канд. економічних наук: спец. 08.07.02 "Економіка сільського господарства і АПК" / Ю.А. Цимбалюк. – Харків. 2006. – 23 с.
15. Кьостер Ульріх. Основи аналізу аграрного ринку ; наук. ред. пер. О. Нів'євський / Ульріх Кьостер. – К. : Вид-во АДЕФ- Україна, 2012. – 486 с.
16. W. Dzwonkowski. Rynek ziemniakow Europy / W.Dzwonkowski, J. Chotkowski // RYNEK ZIEMNIAKA: stan i perspektywy. – LISTOPAD 2008. – NR. 34. – S. 5.
17. Porter M.E. The Five Competitive Forces That shape strategy / M.E. Porter // Harvard Business Review, Januar 2008. – P. 79-93.

References

1. Buniak, N.M. (2002), "Economic mechanism for forming potatoes market", Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.00.02, Kyiv, Ukraine, 21 p.
2. Bondarchuk, A.A. (2009), "Prospects of development of potato growing in Ukraine", *Visnyk ahrarnoi nauky, Roslynnnytstvo, Kormovyrobnytstvo*, pp. 20-23.
3. Klymyuk, L.M. (2003), "The forming and functioning of the agricultural market infrastructure: a regional aspect", Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.00.02, Zhytomyr, Ukraine, 21 p.

4. Kaninskyi, M.P. (2009), "Improving the competitiveness of agricultural products on the basis of marketing", *Ekonomika APK*, no. 3, pp. 141-144.
5. Kovalenko, Y.S. (2004), "Scientific principles and main tendencies of forming of the agrarian market in Ukraine", *Ekonomika APK*, no. 3, pp. 19-29.
6. Mekh, L.M. (2004), "Economic analysis of formation and functioning the potatoes market", Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.07.02, Kharkiv, Ukraine, 19 p.
7. State Statistics Service of Ukraine, available at: <http://ukrstat.gov.ua/>.
8. Sabluk, P.T., Karych, D.Yu. and Kovalenko, Yu.S. (2002), "Fundamentals of Agricultural Market", UAE UAAN, p. 190.
9. State Statistics Service of Ukraine, *Sil'ske hospodarstvo Ukrainy*, available at: <http://ukrstat.gov.ua/>.
10. Shpykuliak, O.H. (2008), "Institutional aspects of regulation of the agricultural market", *Ekonomika APK*, no. 5, pp. 114-121.
11. Shkolnyi, O.O. (2009), "The transformation of managing mechanisms for the system of agricultural markets in the United Kingdom", *Ekonomika APK*, no. 4, pp. 143-148.
12. Shubravskaya, O. (2008), "The market for organic products and the prospects for its development in Ukraine", *Ekonomika of Ukrainy*, no. 1, p. 53-62.
13. Shubravskaya, O. (2008), "Regional aspect of sustainable economic development of agrifood system of Ukraine", *Ekonomika APK*, no. 5, pp. 68-76.
14. Tsybaliuk, Yu.A. (2006), "Becoming potato market at regional level", Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.07.02, Kharkiv, Ukraine, 23 p.
15. Koster, U. (2012), "Bases agricultural market analysis", *ADEF-Ukraine*, Kyiv, Ukraine, 486 p.
16. Dzwonkowski, W. and Chotkowski, J. (2008), *Rynek ziemniakow Europy* [The European market potatoes], RYNEK ZIEMNIAKA: stan i perspektywy, LISTOPAD 2008, no. 34, p. 5.
17. Porter M.E. (2008), "The Five Competitive Forces That Shape Strategy", *Harvard Business Review*, January 2008, pp. 79-93.

УДК 65.012.123 : 061.43+658.845

Кирилко Н.М.,
асистент кафедри менеджменту,
аспірант*

Київський національний університет технологій та дизайну

УПРАВЛІННЯ ПРИЙНЯТТЯМ РІШЕННЯ ЩОДО УЧАСТІ У ВИСТАВКОВИХ ЗАХОДАХ ПІДПРИЄМСТВ ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ НА БАЗІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ «DECISION TREE»

Kyrylko N.M.,
assistant of management department,
graduate student

Kyiv National University of Technologies and Design

MANAGING THE DECISION TO PARTICIPATE IN EXHIBITIONS OF LIGHT INDUSTRY ON THE BASED OF THE METHOD «DECISION TREE»

Постановка проблеми. В сучасних умовах розвитку національної економіки для підприємств легкої промисловості надзвичайно актуальним є розширення існуючих національних ринків збуту та вихід на нові міжнародні ринки. Велика кількість підприємств знаходиться в стані беззбитковості, або навіть має збитковість.

З одного боку, перенасиченість ринку товарами країн зі сходу, ситуація в АТО також гальмує розвиток вітчизняних підприємств, з іншого боку - виникає потреба в пошуку можливостей ринку збуту, розширення виробничих потужностей та активізації потенційних споживачів. В даному напрямку ефективним інструментом інтегрованих маркетингових комунікацій є виставкові заходи, що проводяться на міжнародному, державному, регіональному та інших рівнях. Однак, для ефективної участі у конкретному заході підприємствам необхідно визначитись з вибором і використовувати всі його можливості, зосереджуватись на унікальності виставкового потенціалу та чітко зорієнтуватись з цілями участі. Проблема подальшої життєдіяльності підприємств легкої промисловості може бути

* Науковий керівник: Гуріна Н.Д. – к.т.н., доцент

вирішена шляхом впровадження методу «дерева рішень», що дасть змогу визначитись щодо прийняття участі у виставкових заходах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічні та методичні питання розвитку виставкової індустрії відображені в працях таких відомих українських та зарубіжних науковців, як Грищенко І.М., Стровського Л.Е., Петеліна В.Г., Гусева Э.Б., Ламбена Ж.Ж., Шаркова Ф.І., Критсотакіса Я.Г., Багрова І.К., Власюка В.О., Гетьмана О.О., Григоренка О.Ю., Редіна Н.П та ін.

Одночасно вперше досліджувався метод «дерева рішень» і був запропонований П. Ховилендом (P. Hoveland) і Е. Хантом (E. Hunt) в кінці 50-х років XX століття. Рання і найпопулярніша робота Ханта у співавторстві з Меріном (Marin J.) та Стоуном (Stone P.), в якій розкрита суть «дерева рішень» – «Експерименти в індукції» («Experiments in Induction») – була написана у 1966 році [1].

Аналіз отриманих результатів наукових досліджень підтверджує доцільність продовження вивчення поставленої проблеми, зокрема щодо управління прийняттям рішення щодо участі у виставкових заходах підприємств легкої промисловості на базі застосування методу «Decision Tree».

Постановка завдання. Метою статті є дослідження методу «дерева рішень», як процесу прийняття рішення щодо участі у виставкових заходах підприємств легкої промисловості.

Основними завданнями роботи є:

- дослідження основних принципів роботи дерев рішень;
- розробка проекту «дерево рішень» щодо визначення участі підприємства легкої промисловості у виставкових заходах в Україні та за кордоном.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підприємства легкої промисловості в складних умовах сьогодення ведуть пошуки щодо прийняття рішення до знаходження нових ринків збуту продукції. Ситуація на сході країни в АТО деяким виробникам дала можливість оновлення свого розвитку – створення нових «стійких до горіння» тканин для пошиття одягу військовим. Якість даної продукції досить висока щодо безпеки. Також розроблено нові моделі спецодягу та ін. Кризова ситуація в країні сприяє новому поштовху для генерації ідей в створенні нових інноваційних продуктів підприємствами легкої промисловості, також збільшення сегмента ринку за допомогою активізації виставкової діяльності.

Важливим важелем щодо визначення напрямку дій підприємств є – метод «дерева рішень».

«Дерево рішень» (decision tree) – це популярний метод науки управління для вибору найкращого напрямку дій з кількох варіантів [2].

Основними методами «дерева рішень» є:

1. CART (англ. Classification and regression trees – Класифікаційні і регресійні дерева) – був запропонований в 1983 році четвіркою відомих учених в сфері аналізу даних: Leo Breiman, Jerome Friedman, Richard Olshen and Stone [3].

Суть цього алгоритму полягає в звичайній побудові дерева ухвалення рішень. На першій ітерації будуються всі можливі гіперплощини, які розбивали б наш простір на два. Для кожного такого розбиття простору вважається кількість спостережень в кожному з підпросторів різних класів. В результаті вибирається таке розбиття, яке максимально виділило в одному з підпросторів спостереження одного з класів. Відповідно, це розбиття буде нашим коренем дерева ухвалення рішень, а листами на даній ітерації буде два напрямки.

2. Random forest – (Випадковий ліс) – метод, розроблений після CART Leo Breiman в співавторстві з Adele Cutler, в основі якого лежить використання комітету (ансамблю) дерев ухвалення рішень [4].

Сутність алгоритму полягає в тому, що на кожній ітерації виконується випадкова вибірка змінних, після чого, на новій вибірці запускають побудову дерева ухвалення рішень. При цьому виробляється “bagging” — вибірка випадкових двох третин спостережень для вчення, а третина, що залишилася, використовується для оцінки результату. Результуюча модель буде результатом «голосування» набору отриманих при моделюванні дерев.

3. Stochastic Gradient Boosting (Стохастичне градієнтне додавання) – метод аналізу даних, представлений Jerome Friedman в 1999 році, і є рішенням задачі регресії (до якої можна звести класифікацію) методом побудови комітету (ансамблю) “слабких” пророчих дерев ухвалення рішень. На першій ітерації будується обмежене по кількості вузлів дерево ухвалення рішень [5].

Модель прийняття рішення представлено у вигляді [6]:

$$Y = f(X_1, X_2, X_3, X_4), \quad (1)$$

де Y – результат прийняття рішення;

X1 – положення ціни відносно крізного середнього;

X2 – слідування ціновій моделі;

X3 – зміна відсоткової ставки;

X4 – суб'єктивний стан підприємства.

Для прийняття рішення за допомогою дерева рішень необхідно виконати наступні кроки:

- 1) оцінити стан ринку вектором факторів X ;
- 2) визначити клас зростання прибутку шляхом руху вектора X по дереву рішень з верхніх рівнів до нижніх [7].

Метод «дерева рішень» передбачає графічну побудову варіантів дій, які можуть бути здійснені для вирішення існуючої проблеми. На рис. 1 зображено компоненти графіку «дерева рішень».

Рис. 1. Характеристика компонентів дерева рішень

Джерело: розроблено на основі [8]

Метод «дерева рішень» застосовується у ситуаціях, коли результати одного рішення впливають на подальші рішення, тобто, для прийняття послідовних рішень.

В процесі побудови «дерева рішень» необхідно визначити склад і тривалість фаз життєвого циклу проекту; виділити ключові події, які можуть вплинути на подальший розвиток проекту, та можливий час їх настання; обрати всі можливі рішення, які можуть бути прийнятими в результаті настання кожної із подій, та визначити ймовірність кожного із них.

Перевагами методу є – стохастичність оптимізаційного процесу, тобто випадковість пошуку та можливість застосування до розв'язання різних завдань оптимізації.

Останнім етапом аналізу даних для побудови «дерева рішень» є встановлення вартості робіт між ключовими подіями в поточних цінах. Його вузли представляють ключові події, а стрілки, що їх поєднують – перелік робіт по реалізації проекту. Крім того, наводиться інформація відносно часу, вартості робіт та ймовірності розвитку того чи іншого рішення. В результаті побудови дерева рішень визначається ймовірність кожного сценарію розвитку проекту, а також чистий приведений дохід по кожному сценарію та проекту в цілому. Наведемо спрощений приклад сценарію «дерева рішень»:

1 – 3000 грн., 2 – 8000 грн., 3 – 60000 грн., 4 – 85000 грн., 5 – 12000 грн.

0-1 – дослідження ринку галузі;

1-2 – розробка «Портфелю матеріалів стендиста» щодо участі у виставкових заходах [9];

2-3 – участь у виставкових заходах, підписання контрактів з потенційними споживачами та партнерами;

3-4 – реалізація проекту участі у виставкових заходах;

4-5 – отримання прибутку від участі у виставкових заходах.

Так, перед підприємствами легкої промисловості постає питання, в якому напрямку рухатися і як далі розвиватися, аби продовжувати свій життєвий цикл. Крім реалізації товарів через торгові мережі, є можливість інших способів щодо покращення фінансового стану підприємств завдяки активній участі у виставкових заходах (ВЗ). Підприємства вагаються, яке прийняти рішення, якщо деякі навіть ніколи не приймали участі у ВЗ і ще не визначились щодо форми участі (очної, заочної та ін.). Необхідно скласти алгоритм участі підприємства у ВЗ (рис. 2).

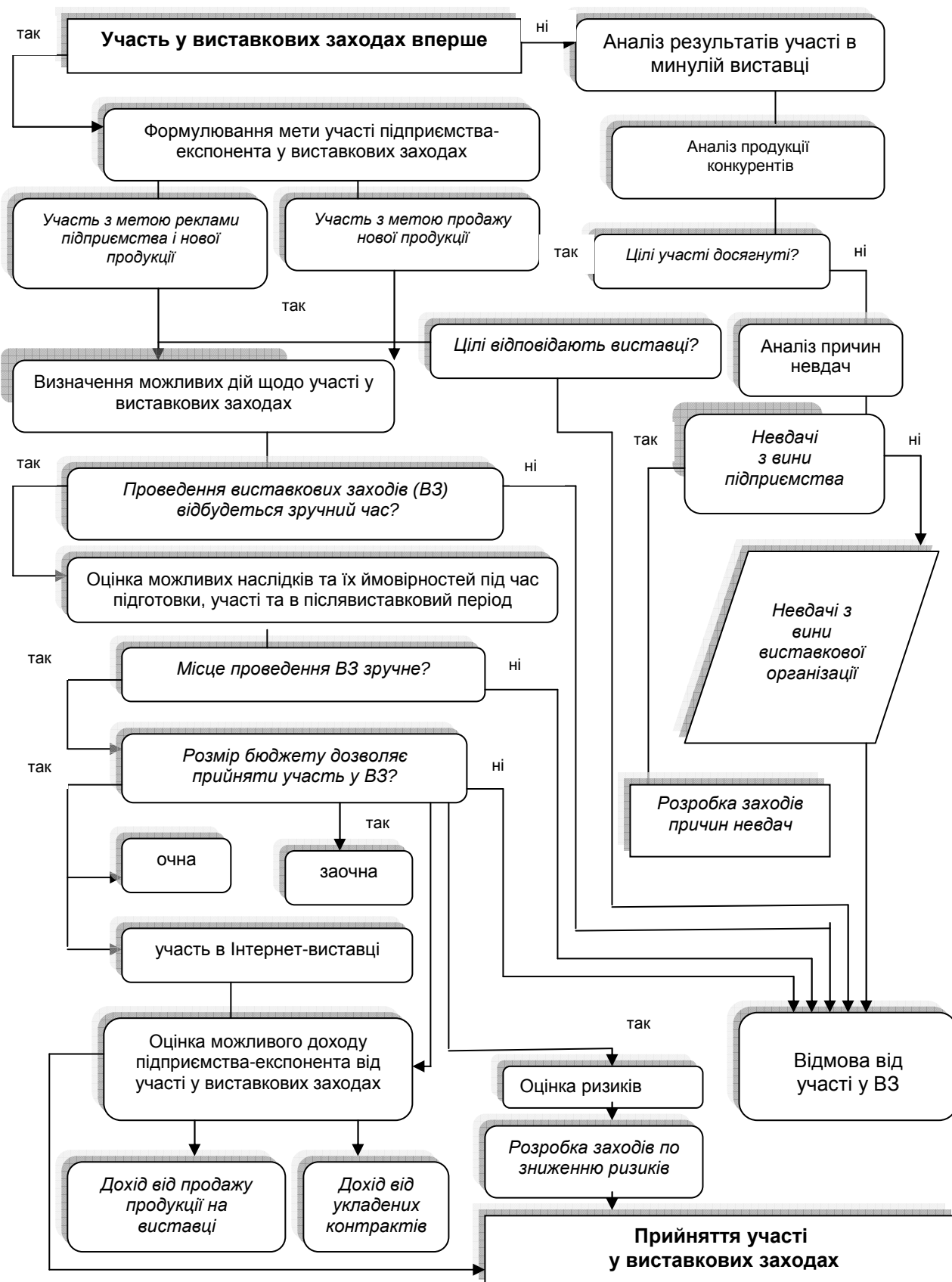

Рис. 2 Алгоритм прийняття рішення щодо участі у виставкових заходах підприємством
Джерело: розроблено автором

На основі складеного алгоритму підготуємо проект «дерево рішень» щодо визначення участі підприємства ПАТ «Мукачівська трикотажна фабрика «Мрія» у виставкових заходах і оберемо необхідне рішення (табл. 1) [10].

Таблиця 1

Характеристика показників підприємства

Найменування показника	Показник	
У випадку очної участі у виставкових заходах в Україні		
Витрати на участь у ВЗ, грн. або %	63902	4,7
Вірогідність активної участі 2-3 рази на рік і більше	0,6	
Вірогідність пасивної участі раз на рік	0,4	
Реалізація продукції при очній участі у ВЗ від основної реалізації за рік, %	6	
У випадку заочної участі у виставкових заходах в Україні		
Витрати на участь у ВЗ, грн. або %	7500	0,05
Вірогідність активної участі 2-3 рази на рік і більше	0,6	
Вірогідність пасивної участі раз на рік	0,4	
Реалізація продукції при заочній участі у ВЗ від основної реалізації за рік, %	4	
У випадку очної участі у виставкових заходах в Європі		
Витрати на участь у ВЗ, грн.	110800	0,8
Реалізація продукції при очній участі у ВЗ від основної реалізації за рік, %	4	
Вірогідність активної участі 2-3 рази на рік і більше	0,55	
Вірогідність пасивної участі раз на рік	0,45	
У випадку заочної участі у виставкових заходах в Європі		
Витрати на участь у ВЗ, грн.	17200	0,12
Вірогідність активної участі декілька раз на рік	0,65	
Вірогідність пасивної участі раз на рік	0,35	
Реалізація продукції при заочній участі у ВЗ від основної реалізації за рік, %	3	
У випадку участі в Інтернет-виставці в Україні		
Витрати на участь у ВЗ, грн. або %	3000	0,02
Вірогідність активної участі декілька раз на рік	0,7	
Вірогідність пасивної участі раз на рік	0,3	
Реалізація продукції при участі в Інтернет-виставці у ВЗ від основної реалізації за рік, %	2	
У випадку участі в Інтернет-виставці в у Європі		
Витрати на участь у ВЗ, грн. або %	5000	0,04
Реалізація продукції при участі в Інтернет-виставці у ВЗ від основної реалізації за рік, %	1	
Вірогідність активної участі декілька раз на рік	0,62	
Вірогідність пасивної участі раз на рік	0,38	
Дохід від реалізації продукції за 2014 рік, тис. грн. або %	13552	100
Собівартість від реалізації продукції за 2014 рік, тис. грн.	7427	

Джерело: розроблено автором

Зображуємо схематично проект «дерево рішень» щодо визначення участі підприємства у виставкових заходах (рис. 3).

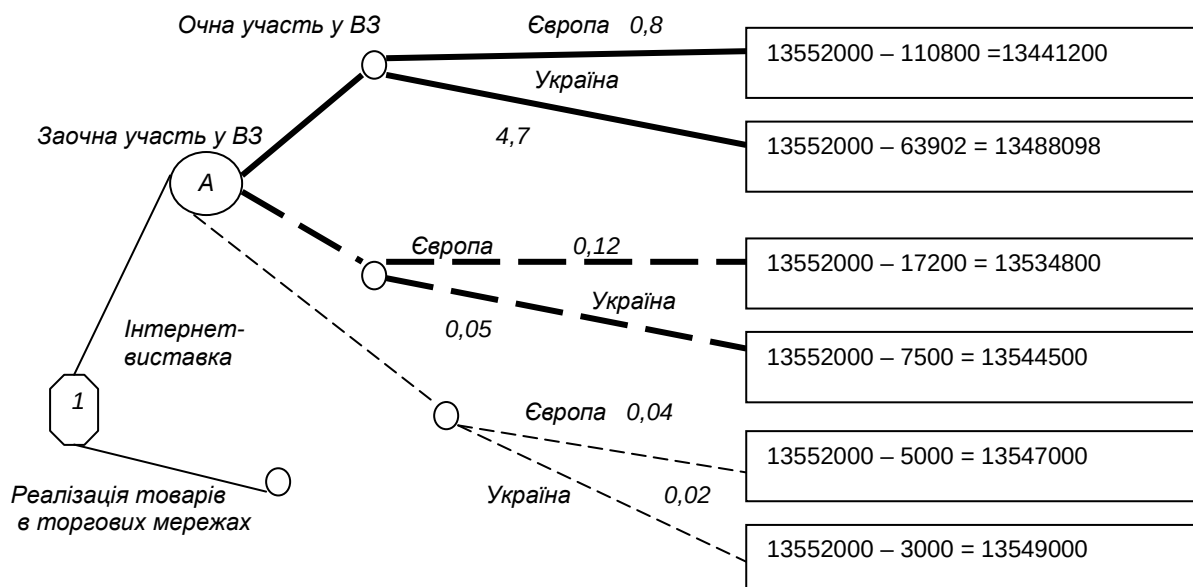

Рис. 3. Дерево прийняття рішень щодо участі підприємства легкої промисловості у виставкових заходах у 2016 р. (частина 1)

Джерело: розроблено автором

Розраховуємо прибуток від участі у виставкових заходах за формулою:

$$Pr_{\text{вист.}} = D - B_{\text{заг}} = D - (C + B_{\text{вист.}}) \quad (2)$$

де $Pr_{\text{вист.}}$ – прибуток від участі у виставкових заходах, тис. грн.;

D – дохід від реалізації продукції, тис. грн.;

$B_{\text{заг.}}$ – загальні витрати, тис. грн.;

C – собівартість від реалізації продукції за рік, тис. грн.;

$B_{\text{вист.}}$ – витрати на участь у виставкових заходах, тис. грн.

$$Pr_{\text{р (очна участь) Україна}} = 13552 - (7427 + 63,902) = 6061,08 \text{ грн.}$$

$$Pr_{\text{р (заочна участь) Україна}} = 13552 - (7427 + 7,5) = 6117,5 \text{ грн.}$$

$$Pr_{\text{р (очна участь) Європа}} = 13552 - (7427 + 110,8) = 6014,2 \text{ грн.}$$

$$Pr_{\text{р (заочна участь) Європа}} = 13552 - (7427 + 17,2) = 6107,8 \text{ грн.}$$

$$Pr_{\text{р (Інтернет-виставка) Україна}} = 13552 - (7427 + 3) = 6302 \text{ грн.}$$

$$Pr_{\text{р (Інтернет-виставка) Європа}} = 13552 - (7427 + 5) = 6120 \text{ грн.}$$

Аналізуючи рішення проекту, визначаємо очікуваний результат від участі у виставкових заходах по формулі (3):

$$E = p \times Pr_a + q \times Pr_p, \quad (3)$$

де p – вірогідність пасивної участі у виставкових заходах;

q – вірогідність активної участі у виставкових заходах (при умові участі в Україні – 3 рази на рік, а в Європі – 2 рази на рік);

Pr_a – прибуток при активній участі у виставкових заходах, грн.

Pr_p – прибуток при пасивній участі у виставкових заходах, грн.

Тоді:

– у випадку очної участі у виставкових заходах в Україні очікуваний результат складає:

$$E_{\text{о Україна}} = 0,6 \cdot (6061,08 \cdot 3) + 0,4 \cdot 6061,08 = 13334,6 \text{ тис. грн.}$$

– у випадку очної участі у виставкових заходах в Європі очікуваний результат складає:

$$E_{\text{о Європа}} = 0,6 \cdot (6014,2 \cdot 2) + 0,4 \cdot 6014,2 = 9622,7 \text{ тис. грн.}$$

– у випадку заочної участі у виставкових заходах в Україні очікуваний результат складає:

$$E_{\text{з Україна}} = 0,6 \cdot (6117,5 \cdot 3) + 0,4 \cdot 6117,5 = 13458,5 \text{ тис. грн.}$$

– у випадку заочної участі у виставкових заходах в Європі очікуваний результат складає:

$$E_{\text{з Європа}} = 0,6 \cdot (6107,8 \cdot 2) + 0,4 \cdot 6107,8 = 9772,5 \text{ тис. грн.}$$

– у випадку участі в Інтернет-виставках в Україні очікуваний результат складає:

$$E_{\text{Інтернет-виставки Україна}} = 0,6 \cdot (6302 \cdot 3) + 0,4 \cdot 6302 = 13791,6 \text{ тис. грн.}$$

– у випадку участі в Інтернет-виставках в Європі очікуваний результат складає:

$$E_{\text{Інтернет-виставки Європа}} = 0,6 \cdot (6120 \cdot 2) + 0,4 \cdot 6120 = 9782 \text{ тис. грн.}$$

З проведених вище розрахунків можна зробити висновок, що для підприємства найвигідніше приймати участь в Інтернет-виставках в Україні, тому що очікуваний результат (економія) в даному випадку буде найбільшим і складає – 13791,6 тис. грн.

У ситуації участі у виставкових заходах є можливість попереднього дослідження ринку, вартість якого складає 3000 грн. В разі здобуття позитивного результату дослідження ринку, вірогідність пасивної участі у виставкових заходах збільшується до 0,9. У випадку здобуття негативного результату дослідження ринку, вірогідність пасивної участі у виставкових заходах збільшується до 0,2. Вірогідність здобуття позитивного результату дослідження ринку складе 0,65.

Підприємству доцільно прийняти рішення про необхідність використання попереднього дослідження ринку. Схематично зображуємо дерево рішень, де представимо варіанти ухвалення рішень про необхідність використання попереднього дослідження ринку (рис. 4).

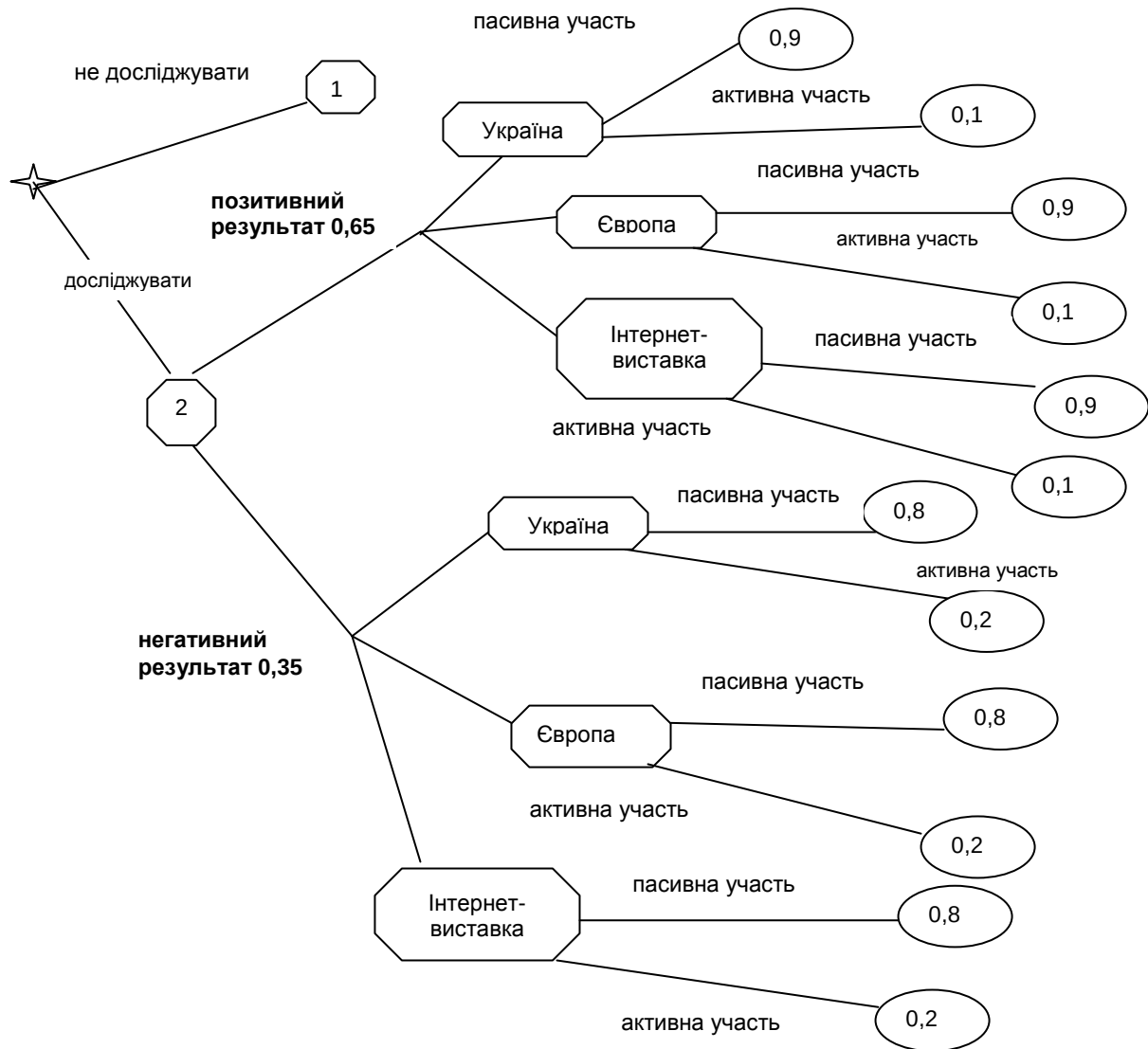

Рис. 4. Дерево прийняття рішень щодо участі підприємств легкої промисловості у виставкових заходах у 2016 р. (частина 2)

Джерело: розроблено автором

Проводимо повторні розрахунки з урахуванням витрат на дослідження ринку:

$$П_r(\text{очна участь})_{\text{Україна}} = 6061,08 - 3000 = 3061,08 \text{ грн.}$$

$$П_r(\text{зочна участь})_{\text{Україна}} = 6117,5 - 3000 = 3117,5 \text{ грн.}$$

$$П_r(\text{очна участь})_{\text{Європа}} = 6014,2 - 3000 = 3014,2 \text{ грн.}$$

$$П_r(\text{заочна участь})_{\text{Європа}} = 6107,8 - 3000 = 3107,8 \text{ грн.}$$

$$П_r(\text{Інтернет-виставка})_{\text{Україна}} = 6302 - 3000 = 3302 \text{ грн.}$$

$$П_r(\text{Інтернет-виставка})_{\text{Європа}} = 6120 - 3000 = 3120 \text{ грн.}$$

В разі позитивного рішення для підприємства А очікуваний результат буде складати:

$$Е_o_{\text{Україна}} = 0,9 \cdot (3061,08 \cdot 3) + 0,1 \cdot 3061,08 = 11326,09 \text{ тис. грн.}$$

$$Е_o_{\text{Європа}} = 0,9 \cdot (3014,2 \cdot 2) + 0,1 \cdot 3014,2 = 5726,8 \text{ тис. грн.}$$

$$E_{з\text{Україна}} = 0,9 \cdot (3117,5 \cdot 3) + 0,1 \cdot 3117,5 = 8729 \text{ тис. грн.}$$

$$E_{з\text{Європа}} = 0,9 \cdot (3107,8 \cdot 2) + 0,1 \cdot 3107,8 = 8701,8 \text{ тис. грн.}$$

$$E_{\text{Інтернет-виставка Україна}} = 0,9 \cdot (3302 \cdot 3) + 0,1 \cdot 3302 = 9245,6 \text{ тис. грн.}$$

$$E_{\text{Інтернет-виставка Європа}} = 0,9 \cdot (3120 \cdot 2) + 0,1 \cdot 3120 = 5895,6 \text{ тис. грн.}$$

В разі негативного рішення для підприємства А очікуваний результат буде складати:

$$E_{о\text{Україна}} = 0,8 \cdot (3061,08 \cdot 3) + 0,2 \cdot 3061,08 = 7958,8 \text{ тис. грн.}$$

$$E_{о\text{Європа}} = 0,8 \cdot (3014,2 \cdot 2) + 0,2 \cdot 3014,2 = 5425,5 \text{ тис. грн.}$$

$$E_{з\text{Україна}} = 0,8 \cdot (3117,5 \cdot 3) + 0,2 \cdot 3117,5 = 8105,5 \text{ тис. грн.}$$

$$E_{з\text{Європа}} = 0,8 \cdot (3107,8 \cdot 2) + 0,2 \cdot 3107,8 = 5594,04 \text{ тис. грн.}$$

$$E_{\text{Інтернет Україна}} = 0,8 \cdot (3302 \cdot 3) + 0,2 \cdot 3302 = 8585,2 \text{ тис. грн.}$$

$$E_{\text{Інтернет Європа}} = 0,8 \cdot (3120 \cdot 2) + 0,2 \cdot 3120 = 5616 \text{ тис. грн.}$$

Максимальна економія в разі позитивного рішення для підприємства дорівнює 11326,09 тис. грн., а в разі негативного рішення – 8585,2 тис. грн. по Україні.

Розраховуємо очікуваний результат дослідження ринку:

$$E_o = 0,65 \cdot 11326,09 + 0,35 \cdot 8585,2 = 10366,7 \text{ тис. грн.}$$

Максимальна економія для підприємства А без витрат на дослідження ринку складає 13791,6 тис. грн. Якщо проводити дослідження, то даний результат зменшиться на 3424,9 тис. грн. З проведених вище розрахунків видно, що керівництву підприємства А необхідно приймати рішення про участь у виставкових заходах без попереднього дослідження ринку.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, автором було побудовано алгоритм прийняття рішень, за допомогою якого підприємство може прийняти обґрунтовано дії, які нададуть відповідний ефект щодо участі у виставкових заходах.

Розроблено проект щодо визначення форм участі підприємства легкої промисловості у виставкових заходах на території України та за кордоном на основі метода «дерева рішень».

Крім того, визначено максимальну економію для підприємства без витрат на дослідження ринку, що склало – 13791,6 тис. грн.

Найкращі результати участі у виставкових заходах відповідно до проведених досліджень та розрахунків виявлено в разі позитивного рішення при очній участі у виставкових заходах – 11326,09 тис. грн. та Інтернет-виставках – 9245,6 тис. грн. на території України.

Необхідно активізувати роботу підприємств легкої промисловості щодо прийняття рішення подальшої участі підприємства у виставкових заходах на території країни та за її межами за допомогою розроблених рекомендацій метода «decision tree».

Література

1. Осовська Г. В. Основи менеджменту: [підручник] / Г. В. Осовська. – [3-є вид.]. – К. : Кондор, 2008. – 664 с.
2. Офіційний сайт Інтернет університету інформаційних технологій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.intuit.ru/departments/database/datamining/9/.
3. Breiman L. Classification and regression trees / L. Breiman, J.H. Friedman, R.A. Olshen, C.J. Stone. – Monterey, CA: Wadsworth & Brooks/Cole Advanced Books & Software, 1984.
4. Breiman L. Random Forests / L. Breiman. – Statistics Department University of California, Berkeley, CA, 94720 January 2001.
5. Friedman Jerome H. Stochastic gradient boosting / Jerome H. Friedman. – Department of Statistics and Stanford Linear Accelerator Center, Stanford University, Stanford, CA. Journal Computational Statistics & Data Analysis – Nonlinear methods and data mining, Volume 38, Issue 4, 28 February 2002.
6. Розробка здатної до самонавчання системи прийняття рішень / Кветний Р.Н., Коцюбинський В.Ю., Козачко О.М. та ін. // Наукові праці ВНТУ. – 2008. – № 2. – С.1-6.
7. Quinlan J.R. Improved Use of Continuous Attributes in C.4.5 / J.R. Quinlan // Journal of Artificial Intelligence Research, 4. – 1996. – Р. 77–90.
8. Гірняк О.М. Менеджмент: теоретичні основи і практикум [Текст]: навч. посіб. / О.М. Гірняк, П.П. Лазановський. – К. : Магнолія плюс, 2003. – 336 с.
9. Гончаров Ю.В. Професійна майстерність стендиста виставок: [навчальний посібник] / Ю.В. Гончаров, Н.Д. Гуріна, Н.М. Кирилко. – К. : КНУТД, 2013. – 314 с.
10. Офіційний сайт Державної установи "Агентство з розвитку інфраструктури фондового ринку України" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.smida.gov.ua/db/participant/00307253>.

References

1. Osovska, G.V. (2008), *Osnovy menedzhmentu* [Management bases], textbook, 3-te edition, Kondor, Kyiv, Ukraine, 664 p.
2. Official state, Internet of university of information technologies, available at:

<http://intuit.ru/departament/database/datamining/9/>, (access date November 31, 2015)

3. Breidman, L., Friedman, J.H., Olshen, R.A. and Stone, C.J. (1984), Classification and regression trees. Monterey, CA: Wadsworth & Brooks/Cole Advanced Books & Software.

4. Leo Breidman (2001), Random Forests, Statistics Department University of California Berkeley, CA 94720 January 2001.

5. Friedman, Jerome H. (2002), Stochastic gradient boosting, Department of Statistics and Stanford Linear Accelerator Center, Stanford University, Stanford, CA. Journal Computational Statistics & Data Analysis – Nonlinear methods and data mining, Volume 38, Issue 4, 28 February 2002.

6. Kvetnyi, P.N., Kotsiubynskyi, B.Yu., Kozachko, O.M. et. al. (2008), "Development of the apt at self-training system of making decision", *Zbirnyk naukovykh prats VNTU*, no. 2, pp. 1-6.

7. Quinlan, J.R. (1996), "Improved Use of Continuous Attributes in C.4.5", *Juornal of Artificial Intelligence Research*, no. 4, pp. 77–90.

8. Hirniak, O.M. and Lazanovskyi, P.P. (2003), *Menedzhment: teoretychni osnovy i praktykum* [Management: theoretical bases and practical work], Magnolia plus, Kyiv, Ukraine, 336 p.

9. Honcharov, Yu.V., Hurina, N.D. and Kyrylko, N.M. (2013). *Profesiina maisternist stendysta vystavok* [Professional work of worker is on the stand of exhibition], KNUTD, Kyiv, Ukraine, 314 p.

10. "State Public institution is Agency from development of infrastructure of fund market of Ukraine", available at: <http://smida.gov.ua/db/participant/00307253> (access date November 5, 2015)

УДК 332.1

Соловей І.С.,
здобувач
Тернопільського національного економічного університету
Соловей І.М.,
викладач
Бережанський агротехнічний інститут

СУТНІСТЬ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

Solovei I.S.,
candidate for a degree
Ternopil National Economic University
Solovei I.M.,
lecturer
Berezhany Agrotechnical Institute

ESSENCE OF COMPETITIVENESS OF AGRICULTURAL PRODUCTION

Постановка проблеми. Перехід економіки до ринкових методів господарювання зумовив підвищення ризику і посилення конкуренції. Через появу нових комерційних структур, зміну форм власності формується конкурентне середовище, отже виникає об'єктивна необхідність вивчення конкуренції та конкурентоздатності господарюючих суб'єктів, її інтенсивності, перегляду існуючої практики.

Науковці різних країн дослідили такі питання, як поняття конкуренції, форми та методи конкурентної боротьби, механізм конкуренції, конкурентоспроможність об'єктів господарювання тощо. Але, поза сумнівом, дослідження конкуренції є актуальним і сьогодні. Це пояснюється тим, що для країн із розвинутою економікою конкурентне середовище є обов'язковою умовою і сутнісною рисою існування як одного із ключових параметрів функціонування ринкової економіки.

Теорія та методологія дослідження конкурентоспроможності в Україні перебуває в стадії становлення. Не до кінця розкритими залишаються питання визначення самого терміну "конкурентоспроможність", оскільки в літературі до цього часу відсутнє єдине визначення, яке би було повним, вичерпним і задовольняло вимогам часу. Існує проблема визначення рівня конкурентоспроможності продукції. Окрім цього, ґрунтового дослідження потребує розкриття даної проблематики по відношенню до сільськогосподарської продукції за регіонами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок у дослідження сутності та проявів конкуренції зробили такі зарубіжні вчені, як М. Портер, Ф. Хаек, Й. Шумпетер, які розробили фундаментальні положення теорії економічної конкуренції. Проблеми конкуренції також досліджували такі українські фахівці, як: Р. Грецький, В. Амбросов [1], В. Шиян, П. Пуцентейло, Пасічник В.Г. [5], Ю. Хвесик, М. Малік [4], І. Яців [8] та багато інших.

Значна увага таких вчених-економістів, як В. Герасимчук, Є. Борщук, Т. Ковальчук, П. Макаренко, Н. Проценко, П. Саблук та інших приділяється питанням фінансово-економічної стійкості підприємств. Проблеми підвищення конкурентоспроможності підприємств у сучасних умовах приділяють значну увагу такі вчені-економісти, як Г. Азоев, Р. Глібов, С. Кваша [2], М. Малік, Р. Фатхутдинов, С. Шевельова та інші. Важливі результати наукового характеру щодо ефективності функціонування аграрних підприємств містяться у працях відомих вчених – В. Андрійчука, В. Месель-Веселяка, О. Онищенко, Б. Пасхавера, П. Саблука та багатьох інших учених. Тобто, спектр результатів досліджень окремих аспектів економічного стану підприємств є досить широкий.

В економічній літературі серед комплексу актуальних проблем розвитку аграрної економіки за обсягом досліджень і кількістю публікацій вагоме місце займає висвітлення результатів вивчення можливостей дальшого розвитку підприємств на основі аналізу та оцінок їхнього потенціалу, сукупність яких визначає загальний економічний стан цих підприємств. Проте ця сукупність включає настільки велику кількість таких характеристик, що формування однозначної оцінки економічного стану підприємства, особливо в аграрному секторі економіки, є досить складною проблемою, розв'язання якої потребує всебічного теоретичного обґрунтування методики його здійснення та її практичної адаптації до конкретних реальних умов відповідно до їхніх особливостей.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є обґрунтування сутності конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі конкуренція є важливим та дієвим механізмом, який забезпечує високу ефективність, пропорційність та динамічність ринкових відносин як у галузі виробництва, так і реалізації товарів чи послуг. Конкуренція – економічне змагання виробників однакових видів продукції на ринку за залучення більшої кількості покупців та одержання максимального доходу в короткостроковому або довгострокових періодах.

Мінливі конкурентні умови потребують від підприємств вчасного відповідного реагування на зміни, що відбулися. Конкуренція є визначальним фактором впорядкування цін, стимулом інноваційних процесів (запровадження у виробництво нових винаходів та технологій).

Що ж стосовно терміну „конкурентоспроможність”, то для нього характерними є деякі розбіжності при визначенні його суті, що свідчить про складність досліджуваного поняття. Ці розбіжності викликані умовною ієрархією конкурентоспроможності, яка виділяє чотири рівні її дослідження – конкурентоспроможність товару, підприємства, галузі, країни. При цьому використовуються різні системи показників і, відповідно, досліджуються різні об'єкти чи суб'єкти ринку. Більшість наявних в економічній літературі визначень даного поняття ґрунтуються на двох методичних підходах. Перший визначає конкурентоспроможність продукції, як систему взаємопов'язаних його характеристик, що відповідають вимогам ринку і конкурентного середовища. Другий характеризує це поняття як її здатність бути більш привабливою для споживача (покупця) у порівнянні з іншими виробами аналогічного виду і призначення. Часто поняття конкурентоспроможності ототожнюють із терміном якість, а в більшості джерел, в яких досліджується семантика даного терміну, – із співвідношенням ціна/якість. Насправді ж досліджуване поняття є значно ширшим, ніж просто якість продукції, оскільки дуже часто не якість, а інші характеристики відіграють вирішальну роль при виборі котрогось із конкуруючих товарів споживачем. Тому, в даному аспекті доцільно говорити про конкурентоспроможність товару, як “сукупність характеристик” за умови, що вартість товару теж входить до цієї сукупності. Визначення, що базується на підході з позиції “здатності товару бути більш привабливим” не може претендувати на роль вихідного, оскільки, ця “здатність” впливає із вищезгаданих характеристик. Хоча, при логічному поділі терміну конкурентоспроможність на частини “конкурент” і “спроможність”, саме друга його складова є визначальною. Проте, в такому випадку, доцільно говорити про конкурентоспроможність підприємства, галузі чи країни.

Проблемі підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції присвячено чимало праць вітчизняних учених-економістів. Однак низка проблем щодо конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, що склалися на ринку, потребують розв'язання, що є важливим завданням на сучасному етапі досліджень.

В економічній літературі серед комплексу актуальних проблем розвитку аграрної економіки за обсягом досліджень і кількістю публікацій вагоме місце займає висвітлення результатів вивчення можливостей дальшого розвитку підприємств на основі аналізу та оцінок їхнього потенціалу, сукупність яких визначає загальний економічний стан цих підприємств. Проте ця сукупність включає настільки велику кількість таких характеристик, що формування однозначної оцінки економічного стану підприємства, особливо в аграрному секторі економіки, є досить складною проблемою, розв'язання якої потребує всебічного теоретичного обґрунтування методики його здійснення та її практичної адаптації до конкретних реальних умов відповідно до їхніх особливостей. Серед комплексу питань, вирішення яких може сприяти розв'язанню вказаної загальної проблеми оцінки економічного стану підприємства, особливої уваги заслуговує дослідження сутності поняття економічного стану підприємства та сутності основних його складових і передусім рівня конкурентоспроможності цього підприємства на ринку відповідної продукції.

Якщо розглядати сільськогосподарське підприємство як систему, то, виходячи з тези, що «стійкість системи є здатністю динамічної системи підтримувати намічений режим функціонування, незважаючи на впливаючі на неї зовнішні збурення», під фінансово-економічною стійкістю сільськогосподарських підприємств можна також розуміти їхню здатність у процесі свого функціонування зберігати рівновагу (або стійкість!) своїх підсистем. Якісні показники продукції як складові її конкурентоспроможності забезпечують товаровиробнику переваги в конкурентній боротьбі та є головним критерієм для покупця. Особливо важливого значення це набуває у зв'язку з розширенням сфери впровадження нових енергозберігаючих технологій виробництва сільськогосподарської продукції, якість якої в Україні значно погіршується. За допомогою якості продукції можна визначити взаємозв'язок між виробниками й переробними підприємствами, а також збільшити попит на ринку.

Для поліпшення якості вітчизняної продукції та її конкурентоспроможності необхідно: удосконалювати систему техніко-технологічних і агротехнічних заходів виробництва продукції та її збуту; впроваджувати у виробництво нові енергозберігаючі технології вирощування, транспортування, зберігання, переробки й реалізації продукції; здійснювати належний контроль за якістю продукції на всіх етапах її виробництва й збуту; впроваджувати у виробництво нові високоврожайні сорти та гібриди сільськогосподарських культур і високопродуктивні породи. Таким чином, в умовах конкуренції аграрні підприємства України зможуть успішно функціонувати лише тоді, коли постійно дбатимуть про поліпшення якості продукції та задоволення платоспроможного попиту споживачів.

Серед важливих чинників підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції є її собівартість, що вимагає зниження витрат на її виробництво. Щоб агропромислове виробництво було беззбитковим і конкурентоспроможним, необхідно поліпшувати матеріально-технічну базу суб'єктів господарювання, впроваджувати у виробництво енерго- й ресурсозберігаючі технології. Нині, в умовах ринкової економіки зможе конкурувати зі світовими аналогами лише високоякісна продукція, яка матиме низьку собівартість. Слід відзначити, що важливість собівартості як чинника конкурентоспроможності продукції посилюється у зв'язку із залежністю від її рівня досягнення основних критеріїв конкурентоспроможної продукції: ефективності виробництва, збільшення прибутку, підвищення рентабельності, запровадження інновацій.

Рівень собівартості враховується при встановленні економічно обґрунтованих цін на продукцію. Конкурентоспроможна продукція повинна мати такий рівень цін, який би оптимально співвідносився із собівартістю та середніми конкурентними ринковими цінами, а також задовольняти платоспроможний попит населення.

Одним із найважливіших напрямів підвищення конкурентоспроможності продукції є її цінова перевага, для забезпечення якої собівартість як базова величина цін повинна формуватися за низьковитратним принципом, що досягається за рахунок удосконалення галузевої структури суб'єктів господарювання, впровадження науково обґрунтованої спеціалізації та концентрації виробництва, підвищення продуктивності праці: ефективного використання ресурсів і виробничого потенціалу й урахування вимог ринку. Як відомо, ціна формується під впливом попиту та пропозиції, тобто кон'юнктури ринку. Для того, щоб ринок працював ефективно, необхідно встановити державне регулювання цін і забезпечити мінімальну ціну на сільськогосподарську продукцію.

Для формування конкурентних переваг товаровиробника слід також враховувати вплив зовнішнього конкурентного середовища, вивчати ринок і потреби покупців. Внаслідок зростання в нашій країні платоспроможності підприємницьких структур і населення, втрати мотивації праці у виробництві високоякісної продукції, підвищенні продуктивності праці та ефективності виробництва знизився рівень конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції. Для усунення цього та з метою забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної продукції необхідно відпрацювати у відповідному напрямку фінансово-кредитну, податкову й цінову політику в агропромисловому виробництві, стимулювати розвиток підприємства з різними формами власності та господарювання, розвивати ринкову інфраструктуру, підвищити ефективність роботи маркетингових і менеджментських служб, забезпечити товаровиробників достовірною ринковою інформацією й рекламою, удосконалювати антимонопольне законодавство стосовно формування ринкових відносин і розвитку конкуренції в агропромисловому комплексі країни.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, основою конкуренції є конкурентоспроможність продукції як система економічних, організаційних, технологічних, технічних, нормативно-правових, збутових і екологічних параметрів, які в свою чергу в процесі взаємодії забезпечують високу якість продукції та попит на ринку. Конкурентоспроможність як економічне явище має широке наукове і практичне значення для процесів розвитку конкуренції як одного із ключових параметрів функціонування ринкової економіки.

Література

1. Амбросов В.Я. Оцінка конкурентоспроможності агроформувань / В.Я. Амбросов, Т.Г. Маренич // Вісник ХНАУ. – 2009. – №10. – С. 23-28.

2. Кваша С.М. Конкурентоспроможність вітчизняної сільськогосподарської продукції на світовому аграрному ринку / С.М. Кваша, Н.Є. Голомша // Економіка АПК. – 2006. – № 5. – С. 99-104.
3. Ковбасюк О.О. Розвиток зернопродуктового підкомплексу України в сучасних умовах / О.О. Ковбасюк // Економіка АПК. – 2006. – № 7. – С. 122-127.
4. Малік М.Й. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізми : монографія / М.Й. Малік, О.А. Нужна. – К. : ННЦ ІАЕ, 2007. – 270 с.
5. Пасічник В.Г. Конкурентоспроможність фірми: навчальний посібник / В.Г. Пасічник, О.В. Афіліна. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 112 с.
6. Тарнавська Н.П. Управління конкурентоспроможністю підприємств: теорія, методологія, практика / Н.П. Тарнавська. – Тернопіль : Економічна думка, 2008. – 570 с.
7. Чернега В.В. Конкурентоспроможність підприємства та механізм її забезпечення : монографія / В.В. Чернега. – К. : ІПК ДСЗУ, 2008. – 235 с.
8. Яців І. Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств : монографія / І. Яців. – Львів : Український бестселер, 2013. – 427 с.

References

1. Ambrosov, V.Ya. and Marenych, T.H. (2009), "Evaluation of competitiveness of agricultural formations", *Visnyk KHNAU*, no. 10, pp. 23-28.
2. Kvasha, S.M. and Holomsha, N.E. (2009), "Competitiveness of domestic agricultural produce in the world agrarian market", *Ekonomika APK*, no. 5, pp. 99-104.
3. Kovbasiuk, O.O. (2006), "Development of grain products subcomplex of Ukraine in modern conditions", *Ekonomika APK*, no. 7, pp. 122-127.
4. Malik, M.Y. and Nuzhna, O.A. (2007), *Konkurentospromozhnist ahrarnykh pidpryemstv: metodolohiia i mekhanizmy* [Competitiveness of agrarian enterprises: methodology and mechanisms], monograph, NNTS IAE, Kyiv, Ukraine, 270 p.
5. Pasichnyk, V.H. and Afalina, O.V. (2005), *Konkurentospromozhnist firmy* [Competitiveness of firm], Tsentr navchalnoi literatury, Kyiv, Ukraine, 112 p.
6. Tarnavska, N.P. (2008), *Upravlinnia konkurentospromozhnistiu pidpryemstv: teoriia, metodolohiia, praktyka* [Managing competitiveness of enterprises: the theory, methodology, practice], Ekonomichna dumka, Ternopol, Ukraine, 570 p.
7. Cherneha, V.V. (2008), *Konkurentospromozhnist pidpryemstva ta mekhanizm ii zabezpechenna* [The competitiveness of enterprise and the mechanism of its software], monograph, IPK DSZU, Kyiv, Ukraine, 235 p.
8. Yatsiv, I. (2013), *Konkurentospromozhnist silskohospodarskykh pidpryemstv* [The competitiveness of agricultural enterprises], monograph, Ukrainskyi bestseler, Lviv, Ukraine, 427 p.

ФІНАНСОВО–КРЕДИТНА І ГРОШОВА ПОЛІТИКА

УДК 657.2

Левченко Н.М.,
д. держ. упр., професор, завідувач кафедри обліку і аудиту
Сівець Ю.О.
Запорізький національний технічний університет

ВЕКТОРИ АДАПТАЦІЇ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ОЦІНКИ ВАРТОСТІ НЕРУХОМОСТІ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ПРАКТИЦІ

Levchenko N.M.,
doctor of science of state administration, professor,
head of the department of accounting and auditing
Sivets Yu.O.
Zaporizhia National Technical University

VECTORS OF ADAPTING FOREIGN EXPERIENCE IN ASSESSING THE VALUE OF REAL ESTATE IN DOMESTIC PRACTICE

Постановка проблеми. Економічні перетворення в Україні нерозривно пов'язані з пошуком принципово нових методів організації та управління діяльністю суб'єктів господарювання. Це вимагає адекватних змін у системі бухгалтерського обліку і зумовлює необхідність удосконалення методики формування бухгалтерської інформації, яка використовується для прийняття управлінських рішень. Важливим для забезпечення достовірності облікових даних був і є вибір обґрунтованих методів оцінки нерухомості [14, с.180-185].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо удосконалення методів оцінки нерухомості спостерігається у роботах як вітчизняних, так і в іноземних науковців, зокрема: М.І. Бондар, С.Ф. Голова, С.В. Грибовський, М. Жежери, Дж.Р. Дітріха, Н.М. Малюга, І.А. Смірнова, І.В. Супрунова, Г.С. Харрісон та ін. Слід зауважити, що внесок названих вище науковців вагомий і містить багато дієвих і корисних пропозицій щодо удосконалення методики оцінки. Проте вихід України на новий європейський рівень і перехід до міжнародних стандартів спонукає до подальшого удосконалення методів та підходів оцінки нерухомості, вирішення проблем щодо надання повної та достовірної інформації для прийняття ефективних управлінських рішень.

Постановка завдання. Мета статті полягає у розгляді сутності поняття «нерухомості», уточненні її складових та визначенні векторів адаптації зарубіжного досвіду оцінки вартості нерухомості у вітчизняній практиці, що забезпечить формування надійної інформації для прийняття ефективних управлінських рішень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основу будь-якої теорії завжди становить понятійна база. Не є винятком і оцінка нерухомості. Тож, з метою більш доступного і повного розгляду методики оцінки нерухомості вважаємо за потрібне передусім зупинитись на вивченні понятійно-категоріального апарату. Для цього звернемося до нормативно-правової бази з питань регулювання оціночної діяльності.

Відповідно до Міжнародних стандартів, процедура оцінки – це акт, спосіб і техніка виконання кроків методу оцінки.

За Європейськими стандартами оцінкою визнається процес визначення вартості об'єкта цивільного обороту і цивільних відносин, потенційно здатного приносити або реально приносить користь, вигоди або збитки.

Національні стандарти визначають оціночні процедури як дії (етапи), виконання яких у певній послідовності дає можливість провести оцінку, що збігається з міжнародними стандартами [7, с. 146-150].

Таким чином, поняття оцінки є спільним для всіх основних стандартів та не має значних розбіжностей чого не можна сказати відносно поняття нерухомості. В нормативно-правовій базі з

питань регулювання правовідносин з нерухомістю єдиного твердження даного поняття дотепер не сформовано. Кожен з нормативних актів, яким регулюються правовідносини з нерухомістю передбачає окремий суто специфічний підхід до трактування сутності даного поняття, про що свідчать дані табл. 1.

Таблиця 1

Визначення поняття «нерухомість»

Нормативний акт	Визначення
Цивільний кодекс України [16]	До нерухомих речей (нерухоме майно, нерухомість) належать земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення
Господарський кодекс України [3]	Цілісний майновий комплекс підприємства визнається нерухомістю і може бути об'єктом купівлі-продажу та інших угод, на умовах і в порядку, визначених цим Кодексом та законами, прийнятими відповідно до нього
Закон України «Про іпотеку» [12]	Нерухоме майно (нерухомість) - це земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці і невід'ємно пов'язані з нею, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення
П(С)БО 32 «Інвестиційна нерухомість» [13]	Інвестиційна нерухомість - власні або орендовані на умовах фінансової оренди земельні ділянки, будівлі, споруди, які розташовуються на землі, утримувані з метою отримання орендних платежів та/або збільшення власного капіталу, а не для виробництва та постачання товарів, надання послуг, адміністративної мети або продажу в процесі звичайної діяльності
Постанова КМУ «Про затвердження Національного стандарту №1 "Загальні засади оцінки майна і майнових прав» [10]	Нерухоме майно (нерухомість) - земельна ділянка без поліпшень або земельна ділянка з поліпшеннями, які з нею нерозривно пов'язані, будівлі, споруди, їх частини, а також інше майно, що згідно із законодавством належить до нерухомого майна

Джерело: авторська розробка за [3; 10; 12; 13; 16]

Відсутність чіткого трактування даного поняття ускладнює в першу чергу визначення складових нерухомості. Так, зокрема Мочерний С. стверджує, що до складу нерухомості слід включати земельні ділянки та інші природні угіддя, інше майно, що знаходиться на землі й міцно пов'язане з нею (будівлі, споруди, об'єкти), а також речові права на землю [4, с. 848].

Захарченко О. і Кіт Н. наголошують, що нерухоме майно – земельні ділянки, відособлені водні об'єкти і все, що міцно пов'язане із землею, тобто об'єкти, переміщення яких без неспіввимірною збитку їх призначенню неможливе, у тому числі, ліси, багаторічні насадження, будівлі, споруди, а також ті, що підлягають державній реєстрації, повітряні і морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти тощо [15, с. 482].

Дещо своєрідний склад нерухомого майна містять нормативно-правові акти інших країн. Згідно із Швейцарським Цивільним уложенням майно, що належить до нерухомості включає: земельні ділянки, гірські копальні і зареєстровані самостійні та постійні права на нерухомість [9]. Цивільний кодекс Мексики містить довгий перелік майна, яке є нерухомістю, до якого належать, зокрема: голубники, пасіки, ставки з рибами; статуї і картини; плавучі споруди, призначені для знаходження на певному місці водоймища тощо [9]. Французьке законодавство виходить з найширшої концепції нерухомості (ст. 517–526 Цивільного кодексу Франції). Стаття 517 цього Кодексу визначає, що майно є нерухомим за своєю природою в силу його призначення або внаслідок предмета, приналежності якого воно складає. До нерухомих за своєю природою належать земля та пов'язані з нею будівлі, врожай, ліси тощо. До нерухомих речей за їхнім призначенням французьке законодавство відносить: машини, інструменти та сировину, які використовуються на підприємстві для обслуговування, експлуатації тощо, хоча за своєю природою вони є рухомими. Якщо ці об'єкти виокремлюються зі складу маєтку, вони розглядаються як рухомість. Крім того, нерухомістю в силу їх призначення визнаються річі, приєднані власником назавжди до земельної ділянки [9]. Німецьке цивільне уложення відносить до об'єктів нерухомості земельні ділянки, їхні складові частини, річі, що надійно пов'язані з ґрунтом будівлі, продукти землі, доки вони пов'язані з ґрунтом будівлі, насіння, якщо воно внесене в землю, рослини та насадження [9].

Враховуючи зарубіжний досвід, вважаємо, що в Україні на законодавчому рівні складовими нерухомості слід визнати: земельні ділянки (без забудов), житлову нерухомість та земельно-майнові комплекси (земельні ділянки у сукупності з забудовами та з земельними поліпшеннями (рис. 1):

Отже, під нерухомістю слід розуміти сукупність земельних ділянок (без забудов), житлової нерухомості та земельно-майнових комплексів (земельні ділянки у сукупності з забудовами та з земельними поліпшеннями). На нашу думку, таке визначення є найбільш об'єктивним і точним.

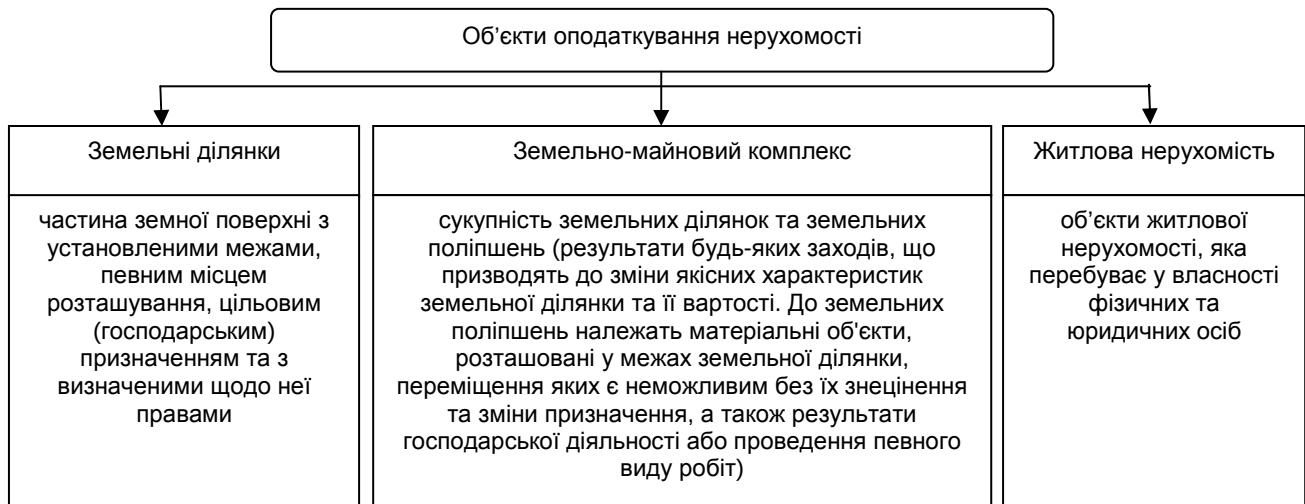

Рис. 1. Класифікація об'єктів оподаткування нерухомості

Джерело: [5, с. 281-285]

Уточнення поняття «нерухомості» в нормативно-правових актах з питань регулювання правовідносин з нерухомістю дозволить їх гармонізувати як між собою, так і частково з європейськими стандартами.

Для повної ж гармонізації нормативно-правових актів з питань регулювання правовідносин з нерухомістю необхідно першочергово визначити вектори адаптації зарубіжного досвіду з оцінки вартості нерухомості у вітчизняній практиці.

МСФЗ 13 «Оцінка справедливої вартості» передбачено три підходи до визначення справедливої вартості: порівняльний, а також витратний та дохідний підходи.

Порівняльний підхід – передбачає використання ціни та іншої інформації, які генеруються операціями ринку з ідентичними або зіставними (тобто подібними) активами, зобов'язаннями або групою активів та зобов'язань, такою як бізнес [8].

Витратний підхід – передбачає визначення сукупності витрат, необхідних для відтворення чи заміщення експлуатаційної потужності активу (яку часто називають поточною вартістю заміщення) з подальшим коригуванням їх на суму зносу (знецінення) [8].

Дохідний підхід базується на врахуванні принципів найбільш ефективного використання та очікування, відповідно до яких вартість об'єкта оцінки визначається як поточна вартість очікуваних доходів від найбільш ефективного використання об'єкта оцінки, включаючи дохід від його можливого перепродажу. Основними методами дохідного підходу є:

- а) методи на основі теперішньої вартості;
- б) моделі опціонного ціноутворення, такі як Формула Блека-Шоулза-Мертон або біноміальна модель (тобто решіткова модель), які включають методи теперішньої вартості та відображають як часову вартість, так і внутрішню вартість опціону;
- в) метод надлишкових доходів протягом декількох періодів, який використовується для оцінки справедливої вартості деяких нематеріальних активів [8].

Недоліком оцінки за витратним підходом є те, що витратний підхід доцільно застосовувати лише для проведення оцінки нерухомого майна, ринок купівлі-продажу або оренди якого є обмеженим, спеціалізованого нерухомого майна, у тому числі нерухомих пам'яток культурної спадщини, споруд, передавальних пристроїв тощо. Для визначення ринкової вартості інших об'єктів оцінки витратний підхід застосовується у разі, коли їх заміщення або відтворення фізично можливе та (або) економічно доцільне [11].

Тож проведемо оцінку нерухомого майна за двома підходами: порівняльним і дохідним.

Оцінимо вартість одноповерхової будівлі товарної контори площею 148,4 м² за ринковим підходом з використанням модифікованого методу порівняння продажів, заснованого на формалізованих процедурах визначення вагових коефіцієнтів, які враховують ступінь «близькості» аналогів і об'єктів оцінки за формуючими вартість факторами (табл. 2).

При оцінці місця розташування були враховані наступні фактори впливу:

- розташування в межах міста;
- близькість до великих магістралей міста;
- транспортна доступність;
- рівень розвитку соціальної інфраструктури в прилеглий зоні.

Таблиця 2

Інформація про об'єкти-аналоги

№	Місце розташування	Опис приміщення	Внутрішня площа, м ²	Ціна 1 м ² , USD
1	2	3	4	5
1	Жовтневий р-н., є парковка.	Нежитлове офісне приміщення на 1 поверсі. Вітрин немає. Стан добрий. Всі комунікації, під'їзні шляхи.	134	1119
2	Жовтневий р-н., є парковка	Офісне приміщення на 1 поверсі. Відособлений вхід. Всі комунікації. Стан добрий	56	1042
3	Жовтневий р-н., парковка є	Нежитлове приміщення під відкритий офіс або сферу послуг. Усередині виконаний якісний євро ремонт. Технічний стан добрий. Вітрин немає	40	1042
4	Жовтневий р-н., парковка є	Офіс 10 кімнат на 2 поверсі 3-х поверхового адмінбудівлі. Всі комунікації, євроремонт. Технічний стан добрий	300	1000
5	Жовтневий р-н., парковка відсутня	Офісне приміщення, 1/5 пов., В хорошому стані; 9 кабінетів, кухня, сауна. Всі комунікації, сигналізація, кондиціонер.	216	833
6	Жовтневий р-н., є парковка	Офісні приміщення, 4 кімнати на 1 поверсі в двоповерховій будівлі. Гарний технічний стан.	70	744

Джерело: розроблено авторами за даними [1; 6]

При оцінці технічного стану використовувалася бінарна змінна, значення 1, якщо об'єкт знаходиться в доброму технічному стані і 0 - якщо у задовільному.

Якісний фактор «наявність можливості паркування» відображений за допомогою бінарної змінної, приймаючої значення 1 при наявності ознаки, і 0 - за його відсутності.

Якісний фактор «розташування в будівлі» відображений за допомогою бінарної змінної, приймаючої значення 1 при розташуванні на 1 поверсі, і 0 - при іншому розташуванні.

Таким чином, матриця стану будівлі набула наступного вигляду:

$$M = \begin{pmatrix} 7 & 148,4 & 0 & 0 & 1 \\ 5 & 134 & 1 & 1 & 1 \\ 5 & 56 & 1 & 1 & 1 \\ 1 & 40 & 1 & 1 & 1 \\ 6 & 300 & 1 & 1 & 0 \\ 4 & 216 & 0 & 1 & 1 \\ 1 & 70 & 1 & 1 & 1 \end{pmatrix}$$

де в 1-му - стовпці зазначені оцінки місцерозташування;

у 2-му - площа, кв. м;

в 3-му - наявність можливості паркування;

в 4-му - технічний стан;

в 5-му - розташування на 1 поверсі будівлі.

На першому етапі оцінки сформуємо матрицю порівнянь:

$$\Delta M = \begin{pmatrix} -2 & -14,4 & 1 & 1 & 0 \\ -2 & -92,4 & 1 & 1 & 0 \\ -6 & -108,4 & 1 & 1 & 0 \\ -1 & 151,6 & 1 & 1 & -1 \\ -3 & 67,6 & 0 & 1 & 0 \\ -6 & -78,4 & 1 & 1 & 0 \end{pmatrix}$$

На другому етапі пронормуємо елементи матриці ΔM (табл. 3):

Таблиця 3

Нормування матриці ΔM

ΔM	-2	-14,4	1	1	0
	-2	-92,4	1	1	0
	-6	-108,4	1	1	0
	-1	151,6	1	1	-1
	-3	67,6	0	1	0
	-6	-78,4	1	1	0
$\sum_{i=1}^n (\Delta x_{ij})^2$	90	54194,56	5	6	1
$\sqrt{\sum_{i=1}^n (\Delta x_{ij})^2}$	9,49	232,80	2,24	2,45	1,00

Джерело: власні розрахунки

Звідси, нормована матриця матиме вигляд:

$$\Delta M^* = \begin{pmatrix} 0,577 & 0,228 & 0,000 & -0,700 \\ 0,385 & 0,213 & -0,709 & -0,700 \\ -0,192 & -0,385 & 0,000 & 0,000 \\ 0,577 & 0,826 & -0,709 & 0,000 \\ 0,385 & -0,269 & 0,000 & 0,140 \end{pmatrix}$$

Для зручності виконання перевірки властивостей нормованої матриці (сума квадратів елементів у кожному стовпці повинна дорівнювати 1) і подальших розрахунків скористаємось табл. 4:

Таблиця 4

Перевірка властивостей нормованої матриці

ΔM^*	0,045	0,004	0,199	0,166	0,000
	0,045	0,158	0,199	0,166	0,000
	0,399	0,217	0,199	0,166	0,000
	0,011	0,424	0,199	0,166	1,000
	0,100	0,084	0,000	0,166	0,000
	0,399	0,114	0,199	0,166	0,000
$\sum_{i=1}^n (\Delta m_{ij})^2$	0,999	1,001	0,995	0,996	1,000

Джерело: власні розрахунки

Третім етапом оцінки вартості будівлі має стати визначення вагових коефіцієнтів (табл. 5).

Таблиця 5

Визначення вагових коефіцієнтів

Номер аналога	$\sum_{j=1}^k (\Delta m_{ij})^2$	$l_i = \sqrt{\sum_{j=1}^k (\Delta m_{ij})^2}$	$m_i = \frac{1}{l_i}$	$v_i = \frac{m_i}{\sum_{i=1}^n m_i}$
1	2	3	4	5
1	0,414	0,643	1,555	0,210
2	0,568	0,754	1,326	0,179
3	0,982	0,991	1,009	0,137
4	1,800	1,342	0,745	0,101
5	0,350	0,592	1,689	0,229
6	0,878	0,937	1,067	0,144
Сума			7,391	1,000

Джерело: власні розрахунки

Знаючи вагові коефіцієнти (графа 5 табл. 5), визначимо вартість 1 м² оцінюваного об'єкта нерухомості:

$$B = \sum_{i=1}^6 v_i \cdot B_i = 1119 \cdot 0,21 + 1042 \cdot 0,179 + 1042 \cdot 0,137 + 1000 \cdot 0,101 + 833 \cdot 0,229 + 774 \cdot 0,144 = 967 \text{ (USD/m}^2\text{)}$$

Так як в розрахунках використовувалися ціни пропозицій (графа 5 табл. 2), необхідно скоригувати отриману величину на коефіцієнт трансакції, який використовується для перетворення розміру прибутку чи грошового потоку за відповідний період часу в показник вартості об'єкта нерухомості. Коефіцієнт трансакції на схожі об'єкти нерухомості в даний час складає в середньому 10% (під час кризи складає 10-20%).

Отже, ринкова вартість 1 м² об'єкта оцінки складе:

$$B = 967(1-0,1) = 870 \text{ (USD)}$$

Звідси, ринкова вартість оцінюваного об'єкту складе:

$$B = 870 \cdot 148,4 = 129108 \text{ (USD)}$$

де: 148,4 м² – площа будівлі.

Таким чином, вартість оцінюваної будівлі товарної контори, визначена з допомогою ринкового підходу, становить USD 129108 або 2711268 грн.

Визначимо вартість тієї ж будівлі за дохідним підходом, оскільки на нестабільних ринках, яким в даний час є ринок нерухомості України, при оцінці нерухомості перевага саме віддається дохідному підходу (табл. 6).

Таблиця 6

Розрахунок чистого операційного доходу (ЧОД) від експлуатації об'єкта

№	Показник	Значення показника
1	2	3
1	Об'єкт оцінки, м ²	148,4
2	Орендна плата за 1м ² за місяць, USD	7,4
3	Потенційний валовий дохід за рік, USD	13178
4	Коефіцієнт завантаження та збору орендної плати	0,96
5	Валовий дохід, USD	10542
6	Операційні витрати, USD	527
7	ЧОД, USD	10015

Джерело: власні розрахунки

З цією метою скористаємось методом прямої капіталізації доходу, тобто з урахуванням ставки капіталізації:

$$i_k = \text{ЧОД} / C \quad (1)$$

де: i_k – ставка капіталізації,

ЧОД – прогнозований чистий операційний дохід ЧОД,

C – ціна продажу 1 м² схожих будівель.

Таблиця 7

Інформація про ставки і вартість

№ аналога	Прогнозований річний ЧОД, USD/m ²	Ціна продажу 1 м ²
1	2	3
1	117	0,074
2	98	0,086
3	104	0,082
4	79	0,090
5	105	0,075
Середнє значення ставки капіталізації		0,082

Джерело: власні розрахунки

Згідно з проведеними розрахунками ставка капіталізації для оцінюваного об'єкта встановлена на рівні 8,2%.

На підставі розрахованих ЧОД і ставки капіталізації визначимо вартість оцінюваного об'єкта нерухомості за формулою:

$$B = \text{ЧОД} / K \quad (2)$$

де: B – вартість об'єкта,
 ЧОД – чистий операційний дохід,
 K- ставка капіталізації.
 Звідси

$$B = 10015 / 0,082 = 122134 \text{ (USD)}$$

Таким чином, вартість об'єкта оцінки становить:

- за дохідним підходом USD 122134 або 2564814 грн. за курсом НБУ на дату оцінки;
- за ринковим підходом - 2711268 грн.

Відмінності результатів оцінки за різними підходами неминучі і обумовлені імовірнісним характером вихідних і прогнозованих параметрів. Проте при визначенні вартості об'єкта нерухомості, зокрема для цілей оподаткування, це не допустимо.

Для визначення вартості нерухомості з метою оподаткування Міжнародна асоціація податкових оцінювачів прийняла нову редакцію Стандарту масової оцінки нерухомого майна [17], яка містить рекомендації стосовно різних аспектів масової оцінки нерухомості для цілей оподаткування на основі їх ринкової вартості.

В свою чергу Міжнародний комітет із стандартів оцінки (МКСО) включив до Міжнародних стандартів оцінки окремий документ – Міжнародні правила оцінки «Масова оцінка для оподаткування майна» (МПО 13), - який набув чинності 1 січня 2005 р.

Зауважимо, що поняття «масова» відноситься до оцінки, а не до об'єктів. Воно відзначає використання спеціальних прийомів і методів оцінки, а не масовий, типовий характер об'єктів, що оцінюються, які скоріш є унікальними та неповторними. Враховуючи, що результати масової оцінки мають фінансові наслідки, в законодавстві про оподаткування повинні чітко визначатися: база оцінки та її визначення; адміністративні процедури збору вихідних даних і отримання результатів оцінки; часові рамки проведення масових оцінок, а також процесів оскарження її результатів.

Висновки з проведеного дослідження. За результатами проведеного дослідження приходимо до висновку, що основними векторами адаптації зарубіжного досвіду з оцінки вартості нерухомості у вітчизняній практиці слід визнати:

- по-перше, внесення змін до українського законодавства в частині визначення поняття «нерухомості» та її складових;
- по-друге, розробка на підставі Стандарту масової оцінки нерухомого майна та Міжнародних правил оцінки «Масова оцінка для оподаткування майна» (МПО 13) Методичних рекомендацій з масової оцінки об'єктів нерухомого майна;
- по-третє, створення належної інформаційної бази необхідної для масової оцінки нерухомого майна.

Література

1. Арсенал / Агентство недвижимости «Арсенал» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.arsenal.com.ua>
2. Головка Т.В. Проблемні питання визнання та оцінки інвестиційної нерухомості / Т.В. Головка, М.Р. Ліхачька // Фінанси, облік і аудит. – 2013. – Випуск 2 (22). – С. 192-198.
3. Господарський кодекс України від № 16.01.03 № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua>
4. Економічна енциклопедія: У трьох томах / Редкол.: ...С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – Т. 2. – К. : Видавничий центр «Академія», 2001. – 848 с.
5. Левченко Н.М. Адаптація механізму оподаткування нерухомості в Україні до світових аналогів / Н.М. Левченко // Сталій розвиток економіки. – 2012. – № 6 [16]. – С. 281-285.
6. Мастерская бизнеса / операции с коммерческой недвижимостью и бизнесом [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://delotrade.com/>
7. Момот Т.В. Структурно-змістове дослідження понятійної бази оціночної діяльності: міжнародний досвід та проблеми національної адаптації / Момот Т.В., Чудопал. А.І., Степанова А.В. // Комунальне господарство міст. – 2014. – № 113. – С. 146-150.
8. Оцінка справедливої вартості. Міжнародний стандарт фінансової звітності 13 Оцінка справедливої вартості IASB; Стандарт, Міжнародний документ від 01.01.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua>
9. Правовий тижень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&newsid=122062>
10. Про затвердження Національного стандарту №1 "Загальні засади оцінки майна і майнових прав". Постанова КМУ від 10 вересня 2003 р. №1440 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1440-2003-%D0%BF>

11. Про затвердження Національного стандарту №2 "Оцінка нерухомого майна". Постанова КМУ від 28 жовтня 2004 р. №1442 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1442-2004-%D0%BF>
12. Про іпотеку. Закон України від 05.06.2003 № 898-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/898-15>
13. Інвестиційна нерухомість. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 32, затверджене Наказом МФУ від 02.07.2007 р. №779 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>
14. Супрунова І.В. Актуальні питання оцінки в бухгалтерському обліку / І.В. Супрунова // Вісник Житомирського державного технологічного університету, Серія: Економічні науки. – Житомир: ЖДТУ, 2009. – № 3 (49) – С. 180-185.
15. Сучасний українсько-руський / Російсько-український словник / За редакцією О.В. Захарченка, Н.В. Кіт [Словник]. – Одеса: ТОВ «Лерадрук», 2013. – 482 с.
16. Цивільний кодекс України від 16.01.03 № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page>
17. Standard on Mass Appraisal of Real Property. – IAAO, 2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iaao.org>

References

1. "Arsenal", Agency of real estate "Arsenal", available at: <http://arsenal.com.ua>
2. Holovko, T.V., Likhatska, M.R. (2013), "Problematic issues of the recognition and measurement of investment property", *Finansy, oblik i audyt*, Iss. 2(22), pp. 192-198.
3. The Economic Code of Ukraine from 16.01.03, no. 436-IV, available at: <http://zakon0.rada.gov.ua>
4. Mochernyi, S.V. (2001), *Ekonomichna entsyklopediia* "Economic Encyclopedia" in three volumes, Vol. 2, *Vydavnychiy tsentr «Akademii»*, Kyiv, Ukraine, 848 p.
5. Levchenko, N.M. (2012), "Adaptation of the mechanism of taxation of real estate in Ukraine to the world analogues", *Stalyi rozvytok ekonomiky*, no. 6 [16], pp. 281-285.
6. "Workshop of business / operations with commercial real estate and business", available at: <http://delotrade.com/>
7. Momot, T.V., Chudopal, A.I. and Stepanova, A.V. (2014), "The structural and meaningful research of conceptual framework of evaluation activity: international experience and problems of national adaptation", *Komunalne hospodarstvo mist*, no. 113, pp. 146-150.
8. "Fair value estimates", International Financial Reporting Standard 13, Fair value estimates IASB; Standard, International Document from 01.01.2013, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua>
9. "Legal week", available at: <http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&newsid=122062>
10. On approval of the National Standard no.1 "General principles of property valuation and property rights", the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine from the 10th of September, 2003, no. 1440, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1440-2003-%D0%BF>
11. On approval of the National Standard no. 2 "Evaluation of real property", the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine from 28th of October 2004, no. 1442, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1442-2004-%D0%BF>
12. "On the mortgage", The Law of Ukraine from 05.06.2003, no. 898-IV, available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/898-15>
13. "Investment property", Position (Standard) of accounting 32, approved by the Order of MFU from 02.07.2007, no. 779, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua>
14. Suprunova, I.V. (2009), "Actual issues of assessment in accounting", *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu*, no. 3 (49), pp. 180-185.
15. Zakharchenko, O.V. and Kit, N.V. (2013), "Modern Ukrainian-Russian / Russian-Ukrainian dictionary", TOV "Leradruk", Odessa, Ukraine, 482 p.
16. The Civil Code of Ukraine from 16.01.03, no. 435-IV, available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page>
17. "Standard on Mass Appraisal of Real Property", (2002), IAAO, available at: <http://iaao.org>

Свердан М.М.,
к.е.н., доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту
Університет економіки та права «КРОК»

ПОДАТОК НА БАГАТСТВО: ДОКТРИНА І ПАРАДИГМА

Sverdian M.M.,
cand.sc.(econ), assistant professor of the department
of finance, of accounting and auditing
University of Economics and Law "KROK"

WEALTH TAX: DOCTRINE AND PARADIGM

Постановка проблеми. В сучасних ринково розвинутих країнах податкові системи розвиваються в унісон соціально-політичним, фінансово-економічним та іншим умовам життя суспільства. Податкова система є цілком адекватною досягнутому цивілізаційному рівню суспільства, в рамках якого вона присутня, постійно змінюючись і вдосконалюючись. Наслідки податкових трансформацій не завжди є передбачуваними, оскільки суспільство є непростою динамічною системою, яка включає в себе численні взаємозв'язки і залежності.

Податкові системи створюються, функціонують та модернізуються під впливом конкретних об'єктивних обставин, враховуючи політичну ситуацію, економічне становище, соціальний добробут суспільства тощо. Податкова система є безпосереднім фінансовим вираженням держави та її відносин із суспільством в зазначеній сфері діяльності.

Сучасні податкові системи в значній мірі орієнтуються на платників податків, враховуючи їх соціально-економічний та фінансово-майновий статус. В цьому контексті вводяться та оптимізуються окремі податки, певні системні групи податків, а також податкова система в цілому. В будь-якому випадку, кожний податок є відособленим фінансово-інституційним елементом в складі податкової системи держави. Податок на багатство – очевидний приклад в цій ситуації, оскільки його роль і призначення в системі особистого оподаткування є предметом вагомих дискусій, критики або схвалення. Податок на багатство орієнтується виключно на фінансово-майновий статус платника, а специфіка справляння перетворює його в унікальний фінансовий інструмент держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняна фінансова наука майже не приділяє належної уваги податку на багатство. І це відбувається, незважаючи на те, що його історія є доволі тривалою, а сфера застосування – досить масштабною. Світовий досвід констатує факт значного поширення податку на багатство й інтенсивне його застосування у податковій практиці держави. Податок на багатство використовувався, коли деякі сучасні податки ще навіть не були створені.

Питанням у сфері стягнення податку на багатство присвячено чимало зарубіжних досліджень. Наукові праці з цієї тематики датуються ще початком ХХ століття [2]. На початку створення та модернізації сучасних податкових систем податок на багатство набув особливої актуальності [3; 6; 8]. В процесі подальшого розвитку неоднозначність підходів щодо податку на багатство надали йому ще більшої ваги [1; 7]. В більшості економічно розвинутих соціально ринкових країн використовувався та функціонує в сучасних умовах податок на багатство. Це засвідчує наявність проблематики у податковій сфері та потребу її вивчення в науковому і практичному аспектах.

За тривалий час свого існування податок на багатство зазнав значних теоретичних і прикладних трансформацій, завжди залишаючись актуальним та перебуваючи в центрі дискусій, що обумовило вибір теми дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження податку на багатство – економічної природи, фінансової специфіки та фінансових особливостей, оцінки доцільності використання в контексті створення ефективної податкової системи й удосконалення системи особистого оподаткування громадян.

Виклад основного матеріалу дослідження. Податок на багатство виник давно. В Нідерландах він був введений ще наприкінці ХІХ століття, у Швеції – на початку ХХ століття [4, с. 168]. Це – приклади запровадження податку на багатство, хоча, в дійсності, його походження є значно більшим, нараховуючи тисячоліття. Як засвідчує історія, ще стародавня Греція та Римська імперія використовували у фінансовій практиці податок на багатство. Ефективність такої форми оподаткування була очевидною, що посприяло її розповсюдженню. Майже всі західноєвропейські країни свого часу практикували податок на багатство. Крім того, його використання стало поширеним також в деяких азійських та в багатьох латиноамериканських країнах. Підвищений інтерес до податку на багатство підтверджує його доцільність та прагматичність.

Водночас, тенденції двох останніх десятиліть показують призупинення податку на багатство. На сьогоднішній день окремі європейські країни його не використовують. В 1997 р. податок на багатство скасували Австрія, Данія і Німеччина. Надалі, в 2005 р., податок на багатство скасували Люксембург та Фінляндія, а в 2007 р. – Швеція. Також, податок на багатство справлявся свого часу в Греції та Ліхтенштейні [10, с. 60-61].

Не зважаючи на це, з 2010 р. у західноєвропейських країнах розпочалися процеси стосовно відновлення податку на багатство. Скасований в 2005 р., податок на багатство з 2010 р. знову запроваджено в Ісландії. Аналогічна ситуація має місце в Іспанії: скасований в 2008 р., податок на багатство знову було поновлено в 2011 р. Також спроби щодо повернення податку на багатство мали місце в 2014 р. у Німеччині [9, с. 14-15].

Податок на багатство в Іспанії та Ісландії справлявся включно по 2014 р., а на теперішній час стоїть питання стосовно його повноцінного повернення до податкової системи і подальшого застосування у фіскальній практиці. Більше того, ініціативи із ведення податку на багатство мають місце і в інших країнах. Це стосується вже не тільки європейських країн, але й інших економічно розвинутих країн світу, зокрема – США.

Зважаючи на те, що останнім часом простежується тенденція тимчасового призупинення використання податку на багатство, слід водночас констатувати, що він залишається актуальним. В сучасних умовах податок на багатство справляється здебільшого у західноєвропейських країнах – Нідерландах, Норвегії, Італії, Франції, Швейцарії, на азійській території – в Індії, в деяких латиноамериканських країнах. Таким чином, територіальне розповсюдження податку на багатство є доволі значним, що є очевидним і беззаперечним, а наміри щодо його відновлення чи введення є свідченням не лише цього факту, але й доведенням його фіскальної важливості та доцільності.

Соціальна структура суспільства неоднорідна, оскільки очевидно в ній є економічна нерівність (за доходами, майном, власністю). Доволі вагомий обсяг приватної власності в розпорядженні окремих індивідів утворює заможний клас суспільства. Податок на багатство має відношення виключно до заможних осіб, що володіють значним обсягом приватної власності. Вагома величина та схильність до зростання приватної власності виступають причиною стосовно запровадження податку на багатство для відповідних соціальних верств.

Податок на багатство розглядається в контексті особистого оподаткування. Зазвичай, система особистого оподаткування індивідів переважно зосереджена на питаннях оподаткування доходів та майна (в розрізі його окремих видів). Дискримінаційний характер, як правило, присутній у сфері оподаткування. При цьому, окремі категорії платників податків мають низький рівень податкового тягаря і сплачують незначні податки, володіючи, водночас, досить високим рівнем платоспроможності. Зазначене проявляється повною мірою в механізмі особистого прибуткового оподаткування. Відносне вирівнювання податкового навантаження в системі особистого оподаткування досягається з допомогою системи майнового оподаткування. Ще більшою мірою це реалізується через введення податку на багатство. Безумовно, що подібне вирівнювання є доволі відносним і умовним, а запровадження додаткового податкового навантаження ґрунтується виключно на більшій платоспроможності платників податків та наявності у них потенційних об'єктів оподаткування.

Майнове оподаткування є найпоширенішою безпосередньою формою прояву оподаткування окремих об'єктів, що перебувають у власності індивіда. Натомість, податок на багатство є комплексним податком на сукупний обсяг приватної власності, що перебуває в наявності індивіда, яка охоплює значно більший перелік об'єктів, включаючи майно (рухоме і нерухоме). В цілому, податки на власність виступають певним компенсаційним засобом в системі особистого оподаткування індивідів. Чим більше об'єктів власності, тим більше сплачується податків. Наявність приватної власності свідчить про вищий рівень добробуту, більший рівень доходів та, відповідно, вищий рівень податкової платоспроможності. Водночас, така податкова компенсація на рівні платників податків є суто формальною. Індивіди-платники з нижчим рівнем податкової платоспроможності безпосередньо не відчувають цієї податкової компенсації.

Податок на багатство набуває універсального вигляду як цілісного податку на загальний обсяг приватної власності індивіда (землі, рухомого і нерухомого майна, заощаджень і фінансових активів). Натомість, податок на багатство часто неправомірно прирівнюється до звичайних (традиційних) видів майнових податків (як правило – на нерухомість), а нерідко асоціюється з податками на розкіш (що передбачено для окремих різновидів майна).

З метою більш чіткого формулювання податку на багатство, його потрібно принципово відрізнити від інших податків на власність. Наприклад, податки на спадщину та дарування, де останні виступають як власність і багатство, але сприймаються у ролі способу їх отримання і створення. Аналогічно, податок на багатство кардинально відмінний від податків на окремі види майна, що визначаються як "розкіш" (категорія податків з розкоші). Також, принциповою помилкою є віднесення до податку на багатство системи податків (зборів) на операції з власністю (як приклад – гербовий збір), де в ролі об'єктів оподаткування виступають лише окремі види майна.

Таким чином, податок на багатство – самостійна форма оподаткування приватної власності, що займає належне місце в податковій системі держави та в системі особистого оподаткування індивідів.

В сучасних умовах до податку на багатство відносять різні види податків. Можна виділити, у відносному відношенні для порівняння, наступні чотири різновиди “податку на багатство”, з яких перші три насправді з ним зовсім не пов’язані, становлячи окремі види податків:

- оподаткування надвисоких доходів громадян. Однак, такий підхід не є правомірним, оскільки в цій ситуації податок стягується в контексті особистого прибуткового оподаткування за додатковими ставками. Податок на багатство перебуває в складі системи місцевого оподаткування, а місцеві податки і збори завжди у повному обсязі надходять до місцевих бюджетів. Натомість, особистий прибутковий податок є загальнодержавним, а його зарахування, як правило, до місцевих бюджетів є частковим (виходячи з принципу розподілу “бюджетних повноважень” між центральним та місцевими бюджетами, внаслідок чого він зараховується між ними у певних чітко визначених пропорціях);

- окремі об’єкти майна індивідів (рухомого чи нерухомого). Як правило, в країнах, де практикується такий вид податку, він справляється як податок на розкіш і має відношення лише до певних об’єктів приватної власності в їх загальному і досить обмеженому переліку;

- окремі частини власності громадян (реальне майно, фінансові активи). В цій ситуації він є тільки частковим податком на багатство, оскільки охоплює лише певну частину приватної власності;

- класичний податок на багатство (net wealth tax, annual wealth tax). Є повним податком на багатство, оскільки охоплює весь сукупний наявний обсяг приватної власності індивіда. При цьому, до складу податкової бази як правило зараховується власність не тільки в межах національної території, але й за кордоном.

Отже, податок на багатство ставить за мету оподаткування надмірної власності. До того ж, це приватна власність, що, як правило, не спрямована в підприємництво для одержання доходу, а використовується винятково в інтересах особистого споживання. Це є ще однією додатковою мотивацією на користь запровадження податку на багатство.

Податок на багатство не сприяє урівноваженню в суспільстві доходів, фінансово-майнового достатку і багатства між різними соціальними верствами. Принцип платоспроможності є вищим у власників більш вагомим багатства. А принцип платоспроможності в цій ситуації ґрунтується виключно на приватній власності індивіда, на базі якої формується об’єкт оподаткування. Хоча у випадку оподаткування багатства платоспроможність формується на основі власності, а не доходів, за рахунок яких сплачується податок на багатство. Не зважаючи на те, що традиційно загальним вимірником платоспроможності виступають саме доходи громадян.

Податок на багатство, як і будь-який інший, має притаманні риси, ознаки і властивості, що визначають його специфічність та оригінальність. Разом з тим, йому властиві також певні позитивні та негативні сторони прояву й ефекти функціонування. Зокрема, до числа позитивних якостей податку на багатство можна віднести такі:

- наявність приватної власності (багатства) – як основа функціонування ринкової економіки та капіталістичної системи, що сприяє розвитку ринку та процесам нагромадження капіталу;

- фінансова ефективність, що проявляється в мобілізації бюджетних доходів, при цьому, як правило – на місцевому рівні;

- капіталотворення та економічне зростання, що відбувається через процеси інвестування: збільшується часовий горизонт для інвестицій, внаслідок чого може збільшитись віддача від інвестицій за цей час;

- змушує до продуктивного використання наявних активів (одночасно з інвестуванням: багатство як об’єкт оподаткування складається не тільки з об’єктів власності особистого вжитку, але й також із грошових вкладень, фінансових інвестицій тощо);

- соціальна ефективність, що реалізується шляхом розвантаження бідних та середніх прошарків суспільства через зниження рівня оподаткування.

Водночас, до негативних проявів та наслідків податку на багатство можна віднести наступні:

- відтік капіталу (податкове навантаження повинно бути помірним, інакше неможливо запобігти процесам переміщення власності в країни з меншим рівнем оподаткування чи в країни, де взагалі відсутні механізми справляння податку на багатство);

- оцінка власності (проблеми з обліком та ринково відповідною оцінкою об’єктів власності, їх переоцінкою);

- ухилення від оподаткування (приховування власності, її окремих елементів від оподаткування);

- хоча й умовне і досить відносне – сприяння соціальній справедливості оподаткування (виходячи з принципу платоспроможності: податковий тягар повинен бути економічно обґрунтований як для одних платників на рівні мінімального, так і для інших платників – податку на багатство – на рівні максимального).

Таким чином, податок на багатство володіє багатьма характеристиками. Він також не є ідеальним чи універсальним, аналогічно будь-якому податку. Однак, специфіка та цільовий орієнтир застосування цілком доводять його доцільність та ефективність. Цілком логічним в умовах сучасної соціально орієнтованої економіки є зниження податкового тягаря для індивідів з низьким рівнем

платоспроможності та його підвищення для індивідів з високим і навіть неймовірно завищеним рівнем платоспроможності. Рівень платоспроможності в цій ситуації визначається обсягом приватної власності, що є підставою для введення податку на багатство.

Висновки з проведеного дослідження. Економічна нерівність суспільства в розрізі різних прошарків населення є очевидною і, з іншого боку, нормальним явищем в умовах ринкових відносин. До того ж, явною є тенденція до істотного зростання рівня економічної нерівності за різними параметрами – доходами, майном, власністю, і, в підсумку – багатством. Все більше виділяються прошарки суспільства та їх соціальний і фінансовий статус; цей контраст є очевидним. Відповідно, податкова система завжди перебуває в стані пошуку відповідності соціально-економічній дійсності. Нерівномірний розподіл тягаря оподаткування для різних категорій платників податків не повинен проявлятися категоричністю; це істотно деформує податкову систему, роблячи її суспільно несправедливою та соціально неприйнятною.

В умовах ринкової економіки утворюються та функціонують різноманітні форми та методи оподаткування. За цих обставин створюються нові й більш досконалі моделі податків. Суспільне життя є багатогранним і різноманітним, відповідно, настільки ж має бути всебічно розгалуженою система фіскальних інструментів держави. Податок на багатство є одним (з небагатьох) таких.

Податок на багатство не має аналогів. Фіскальна конструкція податку на багатство є досконалою та унікальною, а його універсальність є неповторною і безальтернативною. Приватна власність є підставою для введення податку на багатство; і навпаки, податок на багатство буде знищеним, якщо будуть скасовані права на приватну власність [5].

Слід погодитись, що з допомогою оподаткування задовольнити абсолютно всі інтереси суспільства неможливо. Цього досить важко досягнути також і з допомогою податку на багатство. Однак, максимально поєднати фіскальні наміри держави та приватні інтереси суспільства, хоча б певною мірою намагатись досягти соціальної справедливості і злагоди можливо.

Література

1. Ablett J.R. The distribution of wealth and the case for annual net worth taxation / by John R. Ablett. – Sydney: CEDA, 1983. – 48 p.
2. Hirsch M. The problem of wealth (an open letter to Andrew Carnegie) and other essays / by Max Hirsch. – Melbourne: Single Tax Office, 1911. – 140 p.
3. Meade J.E. The Structure and reform of direct taxation: report / of a committee chaired by professor J.E. Meade. – London: George Allen & Unwin, 1978. – viii, 533 p.
4. Messere K. Tax policy: theory and practice in OECD countries / by Ken Messere, Flip de Kam, Christopher Heady. – New York: Oxford University Press, 2003. – xii, 267 p.
5. Posner R.A. Economic analysis of law / Richard A. Posner. – New York: Little, Brown and Co., 1973. – xi, 415 p.
6. Sandford C.T. An annual wealth tax / C. T. Sandford, J.R.M. Willis, D.J. Ironside. – London: Heinemann Educational for the Institute for Fiscal Studies, 1975. – xi, 353 p.
7. Sandford C.T. Taxation of net wealth, capital transfers, and capital gains of individuals / C.T. Sandford. – Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development, 1988. – 279 p.
8. Tait A.A. The taxation of personal wealth / Alan A. Tait. – Urbana: University of Illinois Press, 1967. – 238 p.
9. Свердан М.М. Податок на багатство: концепція і прагматика / М.М. Свердан // Вісник Львівської комерційної академії (Збірник наукових праць; Серія економічна) / [ред. кол.: Башнянин Г.І., Куцик П.О., Семак Б.Б. та ін.]. – Львів: Видавництво Львівської комерційної академії, 2014. – Вип. 46. – С. 14-18.
10. Свердан М.М. Фіскальна модернізація: податок на багатство як альтернативна інноваційна форма оподаткування приватної власності / М.М. Свердан // Вісник Львівської державної фінансової академії. – 2013. – №25. – С. 60-68.

References

1. Ablett, J.R. (1983), The distribution of wealth and the case for annual net worth taxation, CEDA, Sydney, 48 p.
2. Hirsch, M. (1911), The problem of wealth (an open letter to Andrew Carnegie) and other essays, Single Tax Office, Melbourne, 140 p.
3. Meade, J.E. (1978), The Structure and reform of direct taxation: report, Allen & Unwin, London, 533 p.
4. Messere, K. (2003), Tax policy: theory and practice in OECD countries, Oxford University Press, New York, 267 p.
5. Posner, R.A. (1973), Economic analysis of law, Little, Brown and Co., New York, 415 p.
6. Sandford, C.T., Willis, J.R.M., Ironside, D.J. (1975), An annual wealth tax, Heinemann Educational for the Institute for Fiscal Studies, London, 353 p.
7. Sandford, C.T. (1988), Taxation of net wealth, capital transfers, and capital gains of individuals, Organisation for Economic Co-operation and Development, Paris, 279 p.
8. Tait, A.A. (1967), The taxation of personal wealth, University of Illinois Press, Urbana, 238 p.
9. Sverdhan, M.M. (2014), "Wealth tax: concept and pragmatics", *Visnyk Lvivskoi komertsinoi akademii*, issue 46, pp. 14-18.
10. Sverdhan, M.M. (2013), "Fiscal modernization: wealth tax as an alternative innovative form of private property taxation", *Visnyk Lvivskoi derzhavnoi finansovoi akademii*, no. 25, pp. 60-68.

УДК 336.774(477)

Черкашина К.Ф.,
к.е.н., доцент кафедри банківської справи
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ НОВИХ КРЕДИТНИХ ПРОДУКТІВ В УКРАЇНІ

Cherkashyna K.F.,
cand.sc.(econ), assistant professor of the department of banking
Taras Shevchenko National University of Kyiv

NEW BANKING PRODUCTS: PROSPECTS FOR IMPLEMENTATION IN UKRAINE

Постановка проблеми. Говорячи про те, що переважна більшість банків в Україні позиціонували себе як універсальні, слід зазначити, що населення вони в першу чергу розглядали як основне джерело залучення ресурсів. Звичайно, можна виділити певні банки, такі як Приват банк, Альфа-банк, Дельта-банк, які займалися активним наданням споживчих кредитів для населення у докризовий період. Слід зауважити, що на сьогодні для банківського сектору України не притаманні такі явища, як: швидке зростання продажів банківських послуг приватним особам та їхня висока рентабельність [1]. За даними Національного банку України, станом на 01.11.2015 року обсяг кредитів, наданих фізичним особам зменшився на 38596 млн. грн. (або на 22%) у порівнянні з початком року в цілому по банківській системі. Більш вражаючою є цифра стосовно частки простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитів до 20,4% [2]. Така ситуація зумовлена насамперед нестабільною економічною та політичною ситуаціями в Україні. Банки зникають з фінансового сектору України, вкладники втрачають частину своїх коштів, у населення відсутня можливість покращувати свій добробут за рахунок позичок, також наслідком спаду економіки є збільшення рівня безробіття. Все вище зазначене вимагає від банківської системи України глибокого та всебічного вивчення потреб населення у фінансових послугах, глибшій орієнтації послуг на потреби конкретних груп клієнтів та досягнення завдяки цьому загальної ефективності даного напрямку банківської діяльності. Що в кінцевому результаті дасть змогу банкам розвивати високорентабельні напрями своєї діяльності, а також вирішувати сучасні соціально-економічні проблеми населення в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітним аспектам банківського кредитування присвячені праці багатьох вітчизняних та закордонних учених. Економічний зміст, особливості та класифікації банківського кредитування висвітлюються в працях С. Буковинського, В. Крилової, В. Міщенко, С. Науменкової, А. Харченка та інших. Економічній природі кредитного ризику, ознакам його класифікації та основним ризикоутворюючим чинникам присвячені дослідження В. Коваленко, В. Міщенко, С. Міщенко, С. Науменкової, Л. Примостки, Н. Ткаченко та інших [3-6].

Віддаючи належне підвищеній увазі науковців до проблематики банківського кредитування, виникає потреба у пошуку нових перспективних видів кредитування, які дадуть змогу вирішити низку питань, а саме: поліпшити добробут населення України, сприяти економічному розвитку країни, банкам, в свою чергу, отримувати прибутки та знижувати ризиковість діяльності.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз існуючих та розробка нових кредитних продуктів, які дадуть змогу вирішувати як макроекономічні проблеми України, так і збільшити банкам власну прибутковість.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз основних показників діяльності банківської системи свідчить про негативні тенденції. Так, станом на початок 2015 року активи банків в Україні становили 1316,9 млрд. грн., протягом 2014 року такі активи збільшилися лише на 3,03% або 38,8 млрд. грн., що обумовлено складною економіко-політичною ситуацією в Україні, яка стримує розвиток банківського бізнесу. Але протягом семи місяців 2015 року ситуація стосовно активів не змінилася на краще, їх обсяг знизився до 1299, 7 млрд. грн. тобто ще на 17,2 млрд. грн. Слід зазначити, що тенденції стосовно зменшення активів характерні лише для останнього року, оскільки протягом 2013 року вони збільшилися на 13,4% (150,9 млрд. грн.) та на кінець 2013 р. становили 1278,1 млрд. грн. Зростання активів протягом 2013 року відбувалося внаслідок збільшення кредитного портфеля, так кредити надані становили 911 402 млн. грн. При цьому лівову частину займали кредити, надані суб'єктам господарювання (698 777 млн. грн.), у той час як обсяг кредитів, що надані фізичним особам, становили лише 167 773 млн. грн., тобто їх питома вага становила 18,4% [2].

Протягом певного періоду активи банків мали тенденцію до зростання, так, з 599,4 млрд. грн. на 01.01.2008 року до 1316,9 млрд. грн. на 01.01.2015 року. Виключенням є лише 2009 рік, за наслідками якого спостерігалось падіння величини чистих активів з 926,1 млрд. грн до 880,3 млрд. грн., що

насамперед обумовлено наслідками фінансово- економічної кризи [2]. Динаміку основних показників, а саме: активів, кредитів, наданих суб`єктам господарювання, а також фізичним особам, а також питому вагу кредитів у активах та певних видів кредитів у загальних активах, розраховано у таблиці 1.

Таблиця 1

Динаміка деяких показників банків в Україні протягом 2008-2015 рр.

№ з/п	Назва показника	01.01. 2008	01.01. 2009	01.01. 2010	01.01. 2011	01.01. 2012	01.01. 2013	01.01. 2014	01.01. 2015	01.08. 2015
1	Активи банків, млрд. грн.	599,4	926,1	880,3	942,1	1054,3	1127,2	1278,1	1316,9	1299,7
2	Кредити надані, млрд. грн.	485,4	792,2	747,3	755,0	825,3	815,3	911,4	1006,4	1022,8
3	Питома вага кредитів в активах, %	81,0	85,5	84,9	80,1	78,3	72,3	71,3	76,4	78,7
4	Кредити, що надані суб`єктам господарювання, млрд. грн.	276,2	472,6	475,0	508,3	580,9	609,2	698,8	802,6	822,8
5	Питома вага, %	56,9	59,7	63,6	67,3	70,4	74,7	76,7	79,7	80,4
6	Кредити, надані фізичним особам, млрд. грн.	153,6	268,9	222,5	186,5	174,7	161,8	167,8	179,0	166,6
7	Питома вага, %	31,6	33,9	29,8	24,7	21,2	19,8	18,4	17,8	16,3

Джерело: розраховано на основі [2]

Аналізуючи дані таблиці 1, можна стверджувати, що соціально-економічна значущість кредитування фізичних осіб в Україні є на низькому рівні, оскільки банківські установи переважно надають позики юридичним особам, які є постачальниками товарів і послуг, а не населенню, що є кінцевим споживачем. У структурі кредитування фізичних осіб найбільшу питому вагу займають споживчі кредити (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка структури кредитування фізичних осіб в Україні за 2007-2014 рр., %

Джерело: розраховано на основі [2]

Аналізуючи дані рисунку 1, можна стверджувати, що найбільшу питому вагу у структурі кредитів фізичним особам займають споживчі кредити (більше 50% протягом аналізованого періоду). Слід зазначити, що динаміка структури банківських споживчих кредитів за строками має тенденцію до скорочення термінів кредитування – до 1 року, зокрема у 2014 році питома вага таких позичок становила 38,3%. Зниження строків кредитування свідчить про наявність ризиків у кредитора, а також проблем у нього з ліквідними коштами. З метою диверсифікації валютних ризиків більшість позик

(у 2014 році – 70,9%), видається у національній валюті. Оскільки, як свідчить вітчизняний досвід, у результаті різкої девальвації гривні, значна кількість позичальників не можуть відповісти за взятими на себе зобов'язаннями, що в свою чергу призводить до значних втрат в банківській системі.

Проведений аналіз засвідчує, що серед позик фізичним особам найбільша питома вага належить незабезпеченим споживчим кредитам та овердрафтам за кредитними картками. Більшість банківських установ звужують коло своїх кредитних продуктів для клієнтів, а також зменшують загальні обсяги наданих коштів. До таких видів кредитування потрапив і такий вид банківського кредитування фізичних осіб, як видача позичок на освіту. Ретроспективний аналіз дозволяє зробити висновок, що хоча даний вид кредитування був не досить популярним в Україні, але все-таки певні банківські установи пропонували позики на освіту. У відносно стабільний період, майже до 2015 року освітні позики пропонували деякі банки, серед яких були: «ПриватБанк», «Київська Русь», «Енергобанк» та «Імекс банку» [7].

Певні банківські продукти, розраховані на студентів, були у «ПриватБанку». Взагалі, вирішити проблему готівкових грошей можна шляхом оформлення кредитної картки, де є пільговий період повернення коштів без комісії. Що стосується спеціальних програм, то було розроблено такі продукти. Так, кредитна картка «Кредит на навчання» дозволяла отримати позику в розмірі до 50 тис. гривень на досить тривалий термін (до 15 років), тому щомісячні виплати були досить доступні. Під час навчання погашаються тільки відсотки, а тіло кредиту – після отримання диплома [7].

Наступна кредитна програма «Вчися легко!» була розрахована лише на п'ять років, але передбачала зниження відсоткової ставки для відмінників зі стартових 2% до 1,75%. Серед вагомих мінусів було те, що позика може бути оформлена лише вже працюючим студентом, у інших випадках – позичальниками можуть виступати тільки батьки [7].

Банк «Київська Русь» пропонував позику у розмірі не більше ніж 15 тис. грн, терміном на 6-12 місяців під 0,1% річних. При цьому одноразова комісія становила 4% від суми кредиту, а також 2% від суми щомісяця [7]. Але ж цілком зрозумілим є те, що розмір та строки позики є досить незначними.

Що стосується освітньої пропозиції «Енергобанку», то тут можна отримати кредит на навчання за МВА або за кордоном. При цьому, річна відсоткова ставка не зазначена в даному банківському продукті, так як розраховується індивідуально, виходячи з «початкового внеску, рівня підтверджених доходів та інших факторів». Згідно з умовами програми, кредит можна оформити терміном на 1 рік, на 3 роки і на 5 років, причому взяти в банку можна в кредит будь-яку суму, проте її максимум не може перевищувати 60% вартості застави. При цьому під час оформлення кредиту доведеться заплатити 3% разової комісії. Зате додаткових комісій або штрафів за дострокове погашення немає. Аналізуючи даний продукт, необхідно зазначити, що обов'язковою є застава, яка досить часто відсутня у студента [7].

Наступна освітня позика від «Імекс банку» надається на суму до 25 000 гривень, терміном до 10 років. Банк перераховує фіксовану плату на рахунок вищого навчального закладу, а погашати кредит можна, починаючи з першого місяця після закінчення навчання. При цьому відсоткова ставка не зазначена, але треба оформити страхування кредитного ризику і життя позичальника [7].

На перший погляд складається враження, що є з чого вибрати майбутньому студенту, але досить прикритим фактом є те, що всі банки, за винятком «ПриватБанку», визнано неплатоспроможними та виведені з фінансового сектору України. При цьому держава не стоїть осторонь даної проблеми та пропонує державну фінансову підтримку. Так, Постановою № 916 від 16 червня 2003 р. «Про затвердження Порядку надання цільових пільгових державних кредитів для здобуття вищої освіти» зазначено, що цільовий пільговий державний кредит для здобуття вищої освіти за денною, вечірньою та заочною формою навчання у вищих навчальних закладах незалежно від форми власності можуть одержати молоді громадяни України віком до 28 років, які успішно склали вступні іспити або навчаються на будь-якому курсі вищого навчального закладу [8].

При цьому слід зазначити, що кредит надається тільки один раз на навчання за однією і тією ж спеціальністю для здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста, бакалавра, спеціаліста, магістра у вищому навчальному закладі, що функціонує на території України.

Сума кредиту повертається із сплатою 3 відсотків річних протягом 15 років, починаючи з дванадцятого місяця після закінчення навчання у вищому навчальному закладі до Державного бюджету України та інших місцевих бюджетів з виплатою щороку однієї п'ятнадцятої частини загальної суми одержаного кредиту та відсотків за користування ним.

Одержувач кредиту, який має одну дитину, звільняється від сплати відсотків за користування кредитом. Одержувачу кредиту, який має двох дітей, за рахунок бюджетних коштів погашається 25 відсотків суми зобов'язань за кредитом, а тому, який має трьох і більше дітей, – 50 відсотків зазначеної суми.

Одержувач кредиту, який після закінчення вищого навчального закладу пропрацював за фахом не менше ніж 5 років у державному або комунальному закладі чи установі у сільській місцевості, кредит та відсотки за користування ним не повертає, що підтверджується щороку на момент оплати довідкою з місця роботи. Строк повернення кредиту продовжується на період: строкової військової

служби одержувача кредиту; перебування у відпустці по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку.

Аналізуючи даний вид пільгової позики, можна відмітити певні позитивні моменти, а саме: низьку відсоткову ставку, достатньо довгий період кредитування, а також умови, за яких держава компенсує погашення даної позики. Але, при цьому слід зазначити, що кошти, які виділено під цю програму, є досить обмеженими, а також є обмеження стосовно віку позичальника, а також кількості спеціальностей.

Виходячи з результатів проведеного вище аналізу, виникає необхідність у розробці спільного (за участю держави та банків) проекту, який дасть змогу вирішити низку соціально економічних проблем в Україні:

- громадяни України будуть мати можливість отримати якісну вищу освіту в Україні;
- держава отримає висококваліфікованих фахівців з пріоритетних напрямків;
- за рахунок нового перспективного кредитного продукту банківські установи мають можливість збільшувати власну рентабельність;
- в Україні будуть збережені, а також створені нові робочі місця та інше.

Отже, з метою отримання позитивного синергетичного ефекту, можна запропонувати наступну схему реалізації спільного проекту «Освіта без обмежень», у якому приймуть участь наступні сторони:

1. Позичальник – особа, що бажає взяти позику на отримання вищої освіти в Україні. При цьому вік позичальника від 18 років до 50 років. Також не має різниці, яку освіту бажає отримати особа: першу чи другу.

2. Кредитор – банківська установа. При цьому банк може бути як з іноземним капіталом, так і суто з українським.

3. Учебний заклад, у якому буде здійснюватися навчання. При чому він може бути як державним, так і приватним.

4. Роботодавець – юридична особа, яка зацікавлена у підготовці певного фахівця. Після закінчення вищого учебного закладу дана юридична особа забезпечує випускника роботою. При цьому спеціальність, яку бажає отримати позичальник, має бути пов'язаною з реальним сектором економіки або з пріоритетної галуззю у даний час, тобто мати високий попит на ринку праці у майбутній перспективі.

5. Страхова компанія, яка здійснює страхування життя позичальника, а також можливе страхування фінансових ризиків.

Стосовно механізму реалізації надання позики: позичальнику відкривається кредитна лінія, на початку кожного семестру видається черговий транш, погашення позики починається з того моменту, коли позичальник починає працювати. Відсоток за користування позикою може бути плаваючим та залежати від наступних факторів:

1. Категорії Вищого навчального закладу (державний чи приватний): для отримання освіти у державному відсоток має бути нижчим.

2. Успішності студента (чим вищі бали отримує позичальник, тим відповідно меншим є відсоток). Різницю у відсотках буде компенсувати майбутній роботодавець, оскільки він зацікавлений у висококваліфікованому працівникові.

3. Попиту на дану спеціальність на українському ринку праці.

4. Наявності депозиту, кредитних карток та інших інструментів позичальника у даному банку.

Проведення даного виду банківського продукту вимагає внесення відповідних доповнень у вітчизняне банківське законодавство.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, можна зробити висновок, що впровадження банками в Україні нового кредитного продукту «Освіта без обмежень» дасть можливість вирішити низку певних соціально-економічних проблем в Україні, а саме: сприятиме пожевавленню кредитної активності банків; створить можливості для громадян України отримати освіту; держава отримає висококваліфікованих фахівців з пріоритетних напрямків; в Україні будуть збережені, а також створені нові робочі місця та інше. При цьому слід зазначити, що держава повинна прийняти активну участь у частини внесення відповідних поправок у вітчизняне законодавство.

Література

1. Харченко А.М. Механізм роздрібного банківського кредитування в Україні : дис. ... канд. екон. наук : 08.03.08 / А. М. Харченко; Чернігівський національний технолог. ун-т. – Чернігів, 2015. – 247 с.
2. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798
3. Банківська система України на шляху євроінтеграції : монографія / авт. кол.; за ред. С.А. Буковинського / Національний банк України. Центр наукових досліджень. – К. : УБС НБУ, 2015. – 496 с.
4. Міщенко В.І. Поняття системного ризику та підходи до визначення системно значущих банків / В.І. Міщенко, С.В. Науменкова // Проблеми інтеграції України у світовий економічний простір – 2014. – №105. – С. 186-196.

5. Науменкова С.В. Роль державних банків у забезпеченні стабільності фінансової системи / С.В. Науменкова, С.В. Міщенко / Economics, management, law: problems and prospects. Collection of scientific articles. Volume 2: Agenda Publishing House, United Kingdom – 2015. – №2. – С. 83–86.

6. Ткаченко Н.В. Моніторинг проблемної заборгованості у роздрібному банківському кредитуванні / Н.В. Ткаченко, А.М. Харченко // Інноваційна економіка. – 2015. – №1. – С. 170–175.

7. Умови надання кредитів на здобуття освіти молоддю банками України/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osvita.org.ua/student/studying/articles/6.html>

8. Порядок надання цільових пільгових державних кредитів для здобуття вищої освіти: Постанова КМУ від 16 червня 2003 р. N 916 Київ / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/916-2003-%D0%BF>

References

1. Kharchenko, A.M. (2015), "Mechanism of retail bank lending in Ukraine", dissertation of Cand. Sc. (Econ.), 08.00.08 ; Chernihiv National Technological University, Chernigov, Ukraine, 247 p.

2. "The main activity indicators of Ukraine banks", available at: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798

3. Bukovynskyi, S.A. (2015), *Bankivska systema Ukrainy na shliakhu yevrointehratsii* [The banking system of Ukraine towards European integration], monograph, Natsionalnyi bank Ukrainy, Tsentr naukovykh doslidzhen, UBS NBU, Kyiv, Ukraine, 496 p.

4. Mishchenko, V.I. and Naumenkova, S.V. (2014), "The concept of systemic risk and systemic approaches to the definition of significant banks", *Problemy intehratsii Ukrainy u svitovyi ekonomichnyi prostir*, no. 105, pp.186-196.

5. Naumenkova, S.V. and Mishchenko, S.V. (2015), "The role of state banks in ensuring financial system stability", *Economics, management, law: problems and prospects. Collection of scientific articles. Volume 2: Agenda Publishing House, United Kingdom*, no. 2, pp. 83–86.

6. Tkachenko, N.V. and Kharchenko, A.M. (2015), "Monitoring of bad debts in the retail bank lending", *Innovatsiina ekonomika*, no 1, pp. 170–175.

7. "Terms of loans to education youth of Ukrainian banks", available at: <http://www.osvita.org.ua/student/studying/articles/6.html>

8. "The order of target preferential state credits for higher education : The Cabinet of Ministers on June 16, 2003 N 916 Kyiv", available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/916-2003-%D0%BF>

УДК 336.77:631.11

Аврамчук Л.А.,
к.п.н., доцент кафедри фінансів та кредиту
Зезуль І.М.
Національний університет біоресурсів і
природокористування України

АНАЛІЗ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА КРЕДИТОСПРОМОЖНІСТЬ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Avramchuk L.A.,
cand.sc.(pedagogical), assistant professor
of the department of finances and credit
Zezul I.M.

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

ANALYSIS OF FACTORS INFLUENCING THE SOLVENCY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Постановка проблеми. В сучасних економічних умовах ефективна господарська діяльність підприємства неможлива без постійного залучення позикового капіталу. Банківське кредитування є вагомим аспектом розвитку суб'єктів підприємницької діяльності та економіки в цілому. Підприємства аграрної сфери для оновлення своєї матеріально-технічної бази, впровадження інноваційних технологій, будівництва нових об'єктів дедалі більше потребують фінансових ресурсів. Кредитні грошові кошти є необхідним джерелом фінансування підприємств аграрної сфери, але незадовільний фінансовий стан багатьох аграрних підприємств, недостатнє забезпечення кредиту, якого вимагають банки, відсутність позитивної кредитної історії затрудняють, а в окремих випадках унеможливають отримання банківських кредитів, тому проведення аналізу факторів впливу на кредитоспроможність аграрних підприємств є досить важливим [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фактори впливу на кредитоспроможність аграрних підприємств аналізуються багатьма вченими-аграріями. Вагомий внесок у дослідження та розв'язання зазначених проблем зробили: П.Т. Саблук, М.Я. Дем'яненко, В.М. Алексійчук, С.А. Буковинський, О.Д. Василик, І.М. Брюховецький, А.І. Даниленко, В.К. Збарський, В.М. Заяць, В.В. Зіновчук, П.А. Лайко, І.О. Лютий, В.Я. Мессель-Веселяк, В.П. Рябоконь, С.С. Осадець, Г.М. Підлісецький, А.М. Поддєрьогін, В.Г. Андрійчук, І.Г. Кириленко та ін.

Аналіз публікацій підтверджує, що вченими – економістами досліджено основну частину теоретичних, методологічних та прикладних аспектів, що впливають на проблеми забезпечення сільськогосподарських товаровиробників банківськими фінансовими ресурсами. Однак досліджувана проблема вимагає подальшого вивчення, зокрема важливо провести ґрунтовний аналіз факторів впливу на кредитоспроможність аграрних підприємств.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення факторів впливу на кредитоспроможність аграрних формувань; дослідження проблем кредитування аграрного сектору та розробка пропозицій щодо їх розв'язання.

Для досягнення поставленої мети вирішується низка завдань, основними з яких є:

- дослідження особливостей кредитування підприємств аграрної сфери;
- аналіз факторів, що впливають на кредитування аграрних підприємств;
- дослідження динаміки банківського кредитування сільськогосподарських підприємств;
- розробка шляхів удосконалення банківського кредитування підприємств аграрної сфери.

Об'єктом дослідження виступають кредитні відносини підприємств з банківськими установами.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти кредитного обслуговування підприємств аграрної сфери.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основними проблемами кредитного забезпечення аграрного сектору економіки є недостатність кредитних ресурсів для забезпечення розвитку підприємств аграрної сфери; висока вартість банківських кредитів; складність процедур одержання кредитів; неможливість надання у заставу земельних ділянок сільськогосподарського призначення або прав оренди на них; відсутність гарантійного механізму при залученні кредитів [6].

Дослідження кредитного обслуговування підприємств АПК свідчить про те, що вони в основному працюють за рахунок власних ресурсів, частка яких у виробничій діяльності значна, проте недостатня для самофінансування. Обмеженість власних коштів змушує аграрні підприємства сподіватися на підтримку з боку держави.

Необхідність кредитних ресурсів, без яких сільськогосподарське підприємство як товаровиробник не може існувати, зумовлена специфікою його відтворювального процесу. Останнє, в свою чергу, вимагає врахування об'єктивних вимог галузі в процесі організації її кредитного обслуговування [4].

Кредитування банками сільського господарства має певні атрибути, визначені специфікою аграрного бізнесу. Кредитна політика банків, які займаються кредитуванням сільськогосподарських підприємств, повинна мати й певні відмінності, що враховують особливість сільськогосподарських позичальників, галузеву специфіку агропромислового комплексу країни та ринку продовольства.

До основних специфічних відмінностей кредитування сільськогосподарських позичальників слід віднести: підвищену ризиковість кредитного портфеля, пов'язану з вразливістю сільськогосподарського виробника і залежністю платоспроможності позичальника від погодних умов та державної політики регулювання аграрного ринку; циклічність надання й погашення кредитів, обумовлену сезонністю виробництва і реалізації продукції та періодичним коливанням у підприємств потреб у додатковому оборотному капіталі [3; 5].

Сільськогосподарським підприємствам необхідно мати певні нагромадження та резерви фінансових ресурсів, зокрема певну суму грошових коштів на розрахунковому рахунку (причому обсяги таких резервів не можливо ні точно спрогнозувати, ні розрахувати) на випадок стрімкого збільшення надходження готової продукції, які будуть необхідні для її збирання, первинної переробки та зберігання.

При цьому варто зазначити, що обсяги резервів не можуть бути великими, оскільки сільськогосподарське виробництво найбільш чутливе до впливу інфляції, що теж зумовлено сезонністю його виробництва. Кредитування аграрних підприємств має здійснюватись у чітко передбачені строки та з дотриманням принципу адекватності кредитування, оскільки несвоєчасність надання та неадекватність суми кредиту може призвести до порушення технології проведення сільськогосподарських робіт і, як наслідок, до недоотримання врожаю.

Така ситуація унеможливить погашення кредиту позичальником у передбачені кредитним договором строки.

Вказані особливості вимагають від банків адаптації внутрішніх процедур і кредитних продуктів до специфіки сільського господарства [7].

На кредитування підприємств аграрної сфери впливають такі фактори: рівень фінансового стану підприємства; забезпечення кредиту; рівень менеджменту в банках; менталітет та професійний рівень керівників підприємства; стадія життєвого циклу підприємства; наявність довгострокових ресурсів у

банках; рівень відсоткових ставок за довгостроковими кредитами а також рівня цін; рівня обмінного курсу національної грошової одиниці; гарантії приватної власності на майно; правової єдності земельної ділянки і нерухомого майна; правова безпека заставленого майна; податкові ставки та податкові пільги; державна підтримка; наявність системи реєстрації нерухомого майна та прав на нього; стан оцінної діяльності; ефективність роботи страхових компаній; рівень розвитку ринків рухомого і нерухомого майна; рівень розвитку інфраструктури кредитного ринку [1].

Згрупуємо основні фактори, що впливають на кредитоспроможність сільськогосподарських підприємств:

- галузеві фактори: сезонність виробництва і попиту на продукцію та пов'язані з цим коливання обсягів грошових надходжень і платоспроможності позичальника, залежність від погодних умов, складність обліку витрат, специфічність застави (галузеві фактори впливу є головними);

- економічні фактори: нерозвиненість ринку сільськогосподарської продукції та недовіра цінкової політики держави, залежність ціни на сільськогосподарську продукцію від попиту на неї експортерів, відсутність ефективного страхового захисту сільськогосподарських товаровиробників, недостатність довгострокових грошових коштів для інвестиційного кредитування сільськогосподарських підприємств;

- інші фактори: відсутність єдиної методики оцінки кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств, недосконалість механізмів їх кредитування.

В ході проведеного дослідження виявлено, що вплив на обсяги кредитування аграрних підприємств спричиняють як внутрішні, так і зовнішні фактори (рис. 1).

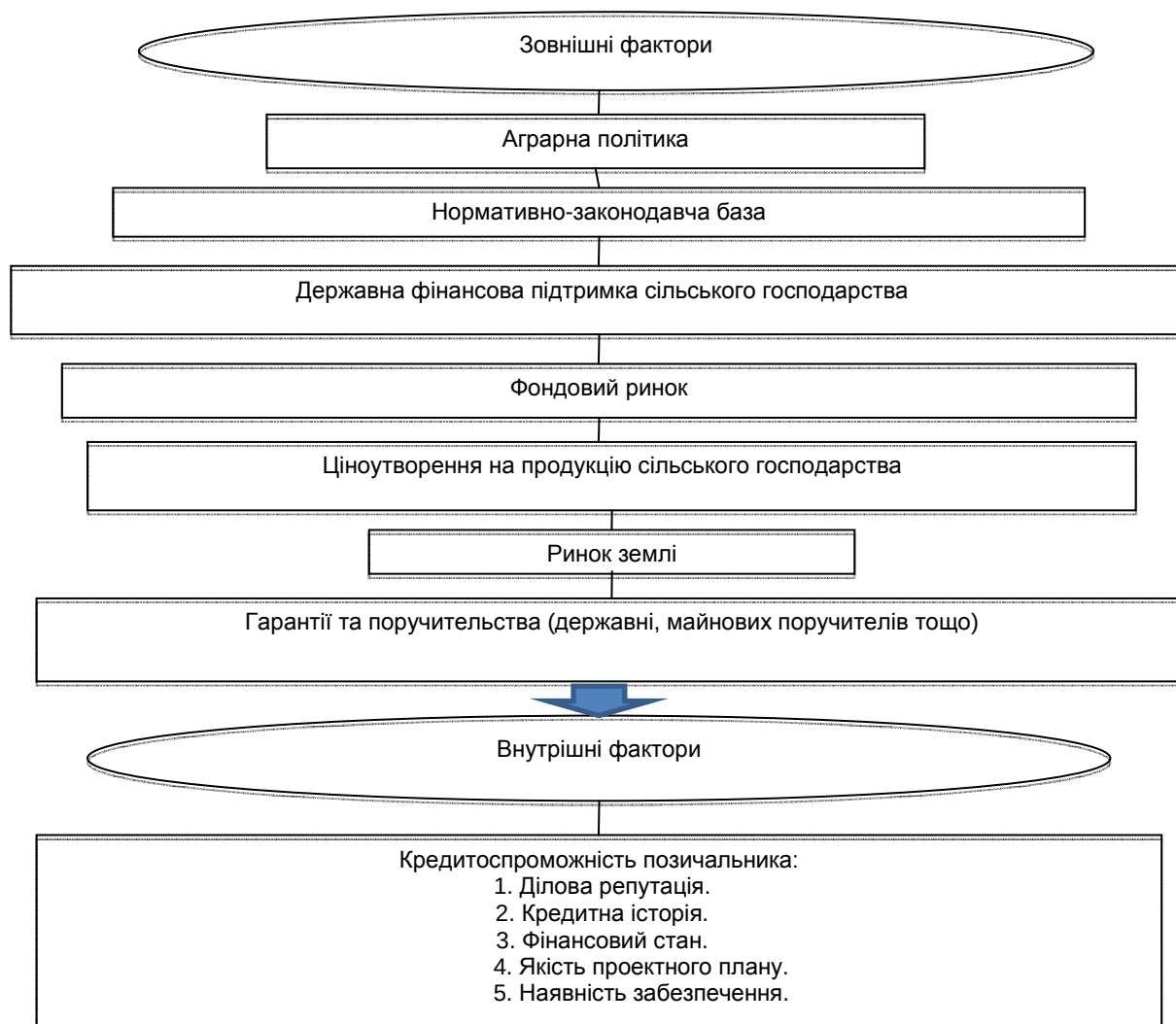

Рис. 1. Внутрішні та зовнішні фактори впливу на обсяги кредитування аграрних підприємств

Джерело: [5]

Вирішення проблем кредитування аграрного сектору полягає насамперед в: стабілізації фінансово-економічної ситуації в країні, заснуванні іпотечних установ, у тому числі державних, що передусім приносять суспільну користь; адекватному аналізу кредитоспроможності аграрних підприємств (врахування фінансового стану, сезонності); створенні ефективної нормативно-правової

бази; мережі бюро кредитних історій, системи реєстрації майна (прийняття земельного кадастру та створенні державної системи реєстрації прав на нерухоме майно тощо), забезпечення державних гарантій (як перерозподіл ризиків); збільшенні безповоротної допомоги підприємствам аграрного сектору економіки країни, компенсаційне та пільгове кредитування за рахунок держави, ефективному регулюванні кредитного ринку НБУ, розвитку страхування кредитних ринків.

В таблиці 1 розглянемо динаміку кредитування підприємств аграрної сфери.

Таблиця 1

Динаміка банківського кредитування сільського господарства

Показник	Рік					2014 у % до 2010 рр.
	2010	2011	2012	2013	2014	
Кредитування сільського господарства, млн. грн.	22600	26900	28300	34954	36800	162,8

Джерело: [9]

Дослідження процесу кредитування за останні роки свідчить про збільшення обсягів кредитування сільського господарства. Так, кредитування сільськогосподарських підприємств в 2010 році становило 22600 млн. грн. В 2011 році спостерігалась тенденція зростання загального обсягу кредитів, наданих сільському господарству. Їх сума становила 26 900 млн. грн. Зріс загальний обсяг кредитування на 1,4 млрд. грн. в 2012 році порівнюючи з 2011 роком і на 5,7 млрд. грн. у порівнянні з 2010 роком. В 2013 році обсяг наданих кредитів у сільське господарство становив 34 954 млн. грн. За даними Національного банку України, в 2014 році загальний обсяг наданих кредитів в сільське господарство становив 36 800 млн. грн., що на 62,8 % більше, ніж у 2010 році.

Встановлено, що перешкодами подальшого динамічного зростання обсягів кредитування підприємств аграрної сфери є: низький фінансовий стан сільськогосподарських підприємств; недостатнє правове регулювання відносин, пов'язаних із забезпеченням кредитів; відсутність належної застави в сільськогосподарських підприємствах; високі відсоткові ставки, які обумовлені, високою вартістю залучених довгострокових ресурсів; дефіцит довгострокових ресурсів у банках; недостатній менеджмент у банках тощо.

До основних напрямів формування повноцінної системи кредитування сільськогосподарських товаровиробників належать: зміна нормативно-правової бази у сфері кредитування АПК, зокрема удосконалення механізму надання часткової компенсації; законодавче врегулювання прав і обов'язків учасників кредитного процесу, забезпечення належної державної підтримки у сфері пільгового кредитування [8].

Висновки з проведеного дослідження. Встановлено, що банківське кредитування все ще не відіграє належної ролі у фінансуванні аграрного виробництва, про що свідчать недостатні обсяги кредитних вкладень банків в сільське господарство.

Від факторів впливу на обсяги кредитування аграрних підприємств залежить розвиток кредитних відносин сільськогосподарських підприємств з комерційними банками.

Головними напрямками щодо стабілізації механізму кредитування сільськогосподарських підприємств є комплекс заходів з боку держави та банківської системи, спрямованих на розвиток дієвого інтеграційного механізму взаємодії з аграрним сектором економіки; збільшення обсягів фінансової підтримки підприємств АПК через механізм здешевлення кредитів; розробка і застосування всіх можливих джерел для залучення капіталу при кредитуванні сільського господарства (раціональне використання бюджетних коштів, збільшення бюджетних асигнувань, залучення іноземних кредитів, створення за їх рахунок механізмів державного, банківського або змішаного кредитування).

Література

1. Аранчій В.І. Кредит у системі фінансового забезпечення інвестиційного розвитку аграрних підприємств / В.І. Аранчій, О.П. Зоря, І.І. Петренко // Вісник Полтавської державної аграрної академії. – 2013. – № 4. – С. 120–124.
2. Банківська діяльність : навчальний посібник / [З.Б. Живко, О.П. Просович, М.І. Копитко та ін.] за ред. З.Б. Живко. – К. : Алерта, 2012. – 248 с.
3. Дадашев Б.А. Економіко-фінансовий механізм розвитку регіонального продовольчого ринку / Б.А. Дадашев, С.Г. Черемісіна, В.В. Обливанцов. – К. : ННЦ ІАЕ, 2013. – 324 с.
4. Дадашев Б.А. Кредитування агроформувань: проблеми та напрями стабілізації / Б.А. Дадашев, С.Г. Черемісіна // Вісник Полтавської державної аграрної академії. – 2012. – № 2. – С. 142-149.
5. Дем'яненко М.Я. Кредитування сільськогосподарських підприємств: теорія і практика / М.Я. Дем'яненко // Облік і фінанси АПК. – 2012. – № 7. – С. 9–19.
6. Скрипник А. Основні аспекти і параметри оцінки ймовірності дефолту України в умовах фінансової кризи / А. Скрипник, С. Марченко // Вісник Національного банку України. – 2012. – № 3. – С. 10–19.

7. Скрипник А. Інформаційна складова підвищення ефективності кредитування аграрного сектору / А. Скрипник, О. Ткаченко // Вісник Національного банку України. – 2013. – № 11. – С. 32–35.
8. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / [за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка]. – [2-е вид., переробл. і допов.]. – К. : ННЦ "ІАЕ", 2012. – 218 с.
9. Матеріали офіційного сайту Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>

References

1. Aranchii, V.I., Zoria, O.P. and Petrenko, I.I. (2013), "Credit in the system of financial provision of the investment development of agricultural enterprises", *Visnyk Poltavskoi derzhavnoi ahrarnoi akademii*, no 4, pp. 120-124.
2. Zhyvko, Z.B., Prosovych, O.P., Kopytko, M.I. et al. (2012), *Bankivska diialnist* [Banking], Alerta, Kyiv, Ukraine, 248 p.
3. Dadashev, B.A., Cheremisina, S.G. and Oblyvantsov, V.V. (2013), *Ekonomiko-finansovy mekhanizm rozvytku rehionalnoho prodovolchoho rynku* [Economic and financial mechanism of the regional supply market], Libra, Kyiv, Ukraine, 324 p.
4. Dadashev, B.A. and Cheremisina, S.H. (2012), "Loans to agricultural enterprises: problems and ways of stabilization", *Visnyk Poltavskoi derzhavnoi ahrarnoi akademii*, no 2, pp. 142-149.
5. Demianenko, M.M. (2012), "Loans to agricultural enterprises: theory and practice", *Oblik i finansy APK*, no 7, pp. 9-19.
6. Skrypnyk, A.V. (2012), "Key aspects and parameters of assessment of the probability of default of Ukraine in conditions of financial crisis", *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy*, no 3, pp.10-19.
7. Skrypnyk, A.V. and Tkachenko, M.M. (2013), « Information component of improving of the lending efficiency of agricultural sector», *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy*, no 11, pp.32-35.
8. Lupenko, Yu.O. and Mesel-Veseliak, V.Ya (2012), *Stratehichni napriamy rozvytku silskoho hospodarstva Ukrainy na period do 2020 roku* [Strategic directions of development of agriculture of Ukraine till 2020], Ahrarna nauka, Kyiv, Ukraine, 218 p.
9. National bank of Ukraine, available at: <http://bank.gov.ua>

СТАТИСТИКА, ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

УДК 338.001.36

Пармакли Д.М.,
д.э.н., профессор
Садурская Л.Д.,
преподаватель

*Кагульского государственного университета им.Б.П. Хашдеу,
Республика Молдова*

НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ РАСЧЕТА ЭКОНОМИЧЕСКОГО ЭФФЕКТА ОТ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИННОВАЦИЙ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ

Parmakli D.M.,
dr.sc.(econ.), professor
Sadurskaya L.D.,
lecturer

*Cahul State University "Bogdan Petriceicu Hasdeu",
Republic of Moldova*

SOME PECULIARITIES OF CALCULATING THE ECONOMIC EFFECTS FROM THE USE OF INNOVATIONS AT THE ENTERPRISE

Постановка проблемы. Инновационная деятельность предприятий пищевой промышленности представляет собой совокупность прогрессивных, качественно новых изменений, непрерывно возникающих во времени и пространстве. Ныне произошла смена парадигмы экономического развития, и в передовых странах мира осуществлен переход к так называемой новой экономике, отличительной чертой которой является ускоренное развитие хозяйственной деятельности, основанной на знаниях – нововведениях и инновациях, обеспечивающих новое качество экономического роста.

По своему характеру инновационные процессы, новшества и нововведения делятся на технические, организационные, экономические, социальные и юридические. Особую значимость приобретают инновации, связанные с совершенствованием выпускаемой продукции, повышении ее качества и конкурентоспособности. По силе влияния на эффективность деятельности общественного производства все инновации делятся на две группы – локальные и глобальные (крупномасштабные). Первые вызывают преимущественно преобразования в сфере деятельности предприятия. Они и являются предметом изучения в данном исследовании.

Наибольшее непосредственное влияние на результативность (эффективность) деятельности предприятия оказывают, как правило, технические и организационные нововведения. Другие нововведения влияют на производство опосредованно через эффективность новых организационно-технических решений.

В мировой экономической литературе инновации интерпретируются как превращение потенциального научно-технического прогресса в реальный, воплощающийся в новых продуктах и технологиях. Непосредственными свойствами инноваций являются не только их научно-техническая новизна, но также их производственная применимость. Однако производственная применимость, равно как и техническая или технологическая целесообразность являются важными, но недостаточными измерителями степени влияния нововведений на результативность деятельности предприятия. В связи с этим необходима конкретная методика определения экономического эффекта от использования инноваций на предприятии.

Ускоренное развитие экономики, основанной на инновациях, связано с широким внедрением в производство все новых и новых разработок авторов изобретений, рационализаторских предложений, компьютерных программ и других новшеств, требует квалифицированной экономической оценки каждой инновации.

Расчеты объективного показателя годового экономического эффекта приобретает особую значимость на предприятиях, еще и потому, что от его величины зависит размер вознаграждения авторов нововведений.

Мотивация персонала фирмы и его нацеленность на совершенствование производства, широкое внедрение НТП, выявление резервов и рациональное использование имеющихся ресурсов имеют решающее значение на развитие производства и увеличение стоимости фирмы.

Анализ последних исследований и публикаций. Вопросами методологии исследования инновационной деятельности занимались такие отечественные и зарубежные ученые, как Кристенсен К.М., Семиноженко В., Яковец Ю., Гудзь Е.Е. [1], Федулова Л.И. [2], Сердюк В.Н. [3] и другие. Так, в своих работах член-корреспондент УААН В. Амбросов [4] отмечает, что рост производства продукции для товаропроизводителя не является гарантией экономического благополучия. Необходимость обеспечения жизнедеятельности предприятий служит причиной трансформационных процессов в отрасли. По мнению В.И. Нечаева и других ученых [5] технико-технологический потенциал предприятий – максимально возможный в сложившихся природно-климатических условиях производственный результат, который может быть получен с использованием имеющихся ресурсов в рамках новых технологий и форм организации производства. Такой подход позволит объективно оценить эффективность нововведений в отрасли и выявить реальные резервы роста прибыли.

Методика расчета годового экономического эффекта от использования изобретений и рационализаторских предложений в народном хозяйстве, принятая более 30 лет назад, не соответствует нынешним реалиям рыночной экономики. Имеющиеся же нормативные материалы по экономической оценке инноваций носят обобщенный характер и потому вызывают целый ряд затруднений при расчетах годового экономического эффекта на предприятиях различных отраслей экономики.

Постановка задачи. Целью статьи является конкретизация методов определения экономического эффекта, достигаемого как путем увеличения объемов продаж, так и за счет утилизации отходов и снижении брака выпускаемой продукции.

Изложение основного материала исследования. Решение о целесообразности создания и внедрения инноваций принимается на основе экономического или иного положительного эффекта, определяемого с учетом объема производства новой продукции на этапе внедрения.

Годовой экономический эффект, который получают хозяйствующие субъекты в результате использования нововведений или продукта с его применением складываются за счет:

- прироста валовой или чистой прибыли;
- снижения себестоимости продукции как за счет экономии и (или) более эффективного использования имеющихся ресурсов, так и за счет повышения производительности труда;
- роста чистых продаж, обусловленных повышением цены реализации единицы продукции или увеличением объема реализованной продукции при неизменных ценах;
- суммарной экономии трудовых, материальных и финансовых ресурсов;
- других показателей.

Расчеты годового экономического эффекта в результате использования нововведений осуществляются с применением методов абсолютной или сравнительной эффективности на этапе введения инноваций в хозяйственный оборот в течение расчетного года.

Разница в значениях объемов полезных результатов, рассчитанных на основе метода сравнительной эффективности, составляет годовой экономический эффект от внедрения инноваций.

Все многообразие нововведений, осуществляемых на предприятиях, может быть дифференцировано на три группы, представляющие собой основные целевые результаты реализаций таких новых технических решений [6, с. 210]:

- увеличение объемов производства и реализации продукции;
- совершенствование действующих технологических процессов;
- развитие процессов использования образующихся отходов.

Увеличение объема чистых продаж (выручки от реализации продукции) может быть достигнуто на основе внедрения предложений, связанных:

- с увеличением цены реализации единицы продукции как за счет улучшения качественных параметров новой продукции, так и за счет совершенствования маркетинговой и иной деятельности;
- с увеличением объема реализации продукции при неизменной цене реализации за счет совершенствования маркетинговой и иной деятельности.

Годовой экономический эффект, выраженный в виде прироста объема чистых продаж за счет использования новых разработок, обеспечивающих рост цены единицы реализуемой продукции, определяется по формуле [7, с. 27]:

$$\Delta P = \sum_{i=1}^k (P_i^n - P_i^b) \cdot S_i^n \quad (1)$$

где: ΔP - прирост объема чистых продаж в течение расчетного года за счет роста цены реализации продукции и совершенствования маркетинговой и иной деятельности (лей);

P_i^n и P_i^b - реализационная цена единицы i -го вида соответственно новой и базовой продукции (лей/шт; лей/кг; лей/дал);

S_i^n - объем реализации i -го вида новой продукции в расчетном году (лей; кг; дал).

Прирост объема чистых продаж за счет использования нововведения, обеспечивающего дополнительное количество реализуемой продукции (ΔP) при неизменной цене, рассчитывается по формуле:

$$\Delta P = \sum_{i=1}^k (P_i^b - C_i^b) \cdot S_i, \quad (2)$$

где: P_i^b - реализационная цена единицы i -го вида базовой продукции (лей/шт; лей/кг; лей/дал);

C_i^b - себестоимость единицы i -го вида базовой продукции (лей/шт; лей/кг; лей/дал);

S_i - дополнительное количество реализуемой i -го вида продукции в расчетном году (шт; кг; дал).

Создание и внедрение инноваций может быть связано с экономией трудовых, материальных и финансовых ресурсов как в производственной, так и непроизводственной сферах.

При использовании инноваций в производственной сфере возможны два варианта.

Первый. Экономия непосредственно связана с производством и реализацией продукции, но она затрагивает лишь отдельные виды ресурсов, например, сырья, материалов, топлива, энергии, полуфабрикатов, тары и т.п.

Второй. Экономия ресурсов непосредственно не связана с производством и реализацией продукции, но косвенно влияет на объем их затрат и расходов. Например, экономия затрат на отопление и освещение бытовых комнат, контор и т.п.

В таких случаях нет необходимости производить расчет годового экономического эффекта путем сопоставления себестоимости производства и реализации продукции. Достаточно рассчитать стоимость сэкономленных ресурсов.

Экономия материальных ресурсов может быть определена по формуле:

$$E = \sum_{i=1}^k (P_i + t_i) \cdot (m_i^b - m_i^n) \cdot S_i, \quad (3)$$

где: E - объем экономии материальных ресурсов в течение расчетного года, связанной с использованием нововведения (лей);

P_i - цена приобретения или себестоимости производства (изготовления, выработки) единицы i -го вида ресурса (лей/кг; лей/дал; лей/шт);

t_i - транспортные и иные расходы, связанные с приобретением i -го вида ресурсов (лей/кг; лей/дал; лей/шт);

m_i^b и m_i^n - расходы i -го вида материальных ресурсов соответственно на единицу базовой и новой продукции (кг/кг; кг/дал; кг/шт; м³/кг; м³/дал; м³/шт);

S_i - объем производства и реализации i -го вида новой продукции (кг; дал; шт);

k - количество видов сэкономленных материальных ресурсов за счет использования нововведения.

Отходы производственной деятельности или брак могут быть утилизированы путем их доработки, переработки или использования в качестве компонента при изготовлении новой продукции. Во всех этих случаях годовой экономический эффект определяется по формуле:

$$E = \sum_{i=1}^k (P_i - P_i^r - C_i^r) \cdot S_i, \quad (4)$$

где: E - годовой экономический эффект от утилизации отходов производства или брака (лей);

P_i - цена реализации единицы i -го вида новой продукции, изготовленной из отходов производства или брака (лей/кг; лей/дал; лей/шт);

P_i^r - стоимость (цена реализации) отходов производства или брака, используемых для изготовления единицы i -го вида новой продукции (лей/кг; лей/дал; лей/шт);

C_i^r - дополнительные затраты, связанные с изготовлением единицы i -го вида новой продукции (лей/кг; лей/дал; лей/шт);

S_i - количество i -го вида изготовленной и реализованной новой продукции (кг; дал; шт);

k - количество видов новой продукции, изготовленной из отходов производства.

Возможны также случаи, когда отходы производства или брака реализуются в соответствии с новым предложением, без доработки или переработки. Тогда:

$$E = \sum_{i=1}^k (P_i - P_i^r) \cdot R_i, \quad (5)$$

где: R_i - объем реализованных i -го вида отходов производства (кг; дал; шт).

Повышение выхода годной продукции может быть достигнуто за счет совершенствования технологического процесса ее изготовления, повышения квалификации работников, внедрения оригинальных приемов и методов труда и других факторов, а также за счет доработки брака.

Расчет годового экономического эффекта, полученного за счет снижения брака выпускаемой продукции, проводится по формуле:

$$E = \sum_{i=1}^k (Pi - Ci) \cdot Si, \quad (6)$$

где: E - годовой экономический эффект, полученный за счет снижения брака выпускаемой продукции (лей);

Pi - цена реализации i -го вида единицы продукции, полученный за счет доработки брака или иных мер, способных повысить выход годной продукции (лей/кг; лей/дал; лей/шт);

Ci - дополнительные затраты на доработку i -го вида единицы бракованной продукции или предупреждения брака (лей/кг; лей/дал; лей/шт);

Si - количество i -го вида новой продукции, полученной за счет снижения брака выпускаемой продукции (кг; дал; шт).

Следует иметь ввиду, что кроме годовой прибыли от реализации новых разработок следует применять показатель прибыли, остающейся в распоряжении предприятия. Его рассчитывают по формуле [8, с. 252]:

$$\Pi_n = E - B_1 - B_2, \text{ лей} \quad (7)$$

где: E - годовой экономический эффект от использования новой разработки, лей;

B_1 - объем авторского вознаграждения, лей;

B_2 - сумма налога на прибыль, лей.

Выводы из проведенного исследования. На стадии рассмотрения принимаемых к использованию изобретений, рационализаторских предложений и других видов инноваций необходимо проводить их экономическую оценку, под которой понимается проведение исследований на базе экономических показателей. Экономическая оценка - установление эффекта, создаваемого нововведением, или установление эффекта, который может создавать рассматриваемое новшество.

Литература

1. Гудзь Е.Е. Необходимость и стратегии активизации инновационных процессов в Украине / Е.Е. Гудзь // Вестник ИЭАУ. - 2015. - № 6. - С. 32-37.
2. Федуллова Л. Развитие национальной инновационной системы Украины / Л. Федуллова, Н. Пашута // Экономика Украины. - 2005. - № 4. - С. 28-33.
3. Сердюк В.Н. Ретроспективне і сучасне визначення сутності інноваційно-інвестиційного процесу / В.Н. Сердюк // Економіка і організація управління. - 2009. - № 2(6). - С. 13-21.
4. Амбросов В. Трансформационные процессы в аграрной сфере региона / В. Амбросов // Экономика Украины. - 2003. - № 8. - С. 70-75.
5. Нечаев В. Эффективность экономического и технико-технологического потенциала в растениеводстве / В. Нечаев, К. Тюпаков, Н. Сайфетдинова // Экономика сельского хозяйства России. - 2012. - № 6. - С. 70-75.
6. Выварец А.Д. Экономика предприятия : учебник / А.Д. Выварец. - М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2012. - 543 с.
7. Пармакли Д.М. Методика определения экономического или иного положительного эффекта от использования рационализаторских предложений (Республика Молдова) / Д.М. Пармакли. - Комрат: Б.и., 2003 (Тип. гос. ун-т г.Комрат). - 50 с.
8. Экономика предприятия : ученик / под общей редакцией д.э.н., проф. С.Ф. Покропивного. - Киев, 2003. - 608 с.

References

1. Gudzy, Ye.Ye. (2015), "The necessity and strategies of activization of innovative processes in Ukraine", *Vestnik IEAU*, no. 6, pp. 32-37.
2. Fedulova, L. and Parshuta, N. (2005), "The development of the national innovation systems of Ukraine", *Ekonomika Ukrainy*, no. 4, pp. 28-33.
3. Serdiuk, V.N. (2009), "Retrospective and contemporary definition of the essence of innovation and investment process", *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia*, no. 2(6), pp. 13-21.
4. Ambrosov, V. (2003), "Transformation processes in the agricultural sphere of the region", *Ekonomika Ukrainy*, no. 8, pp. 70-75.
5. Nechayev, V., Tyupakov, K. and Sayfetdinova, N. (2012), "The effectiveness of economic, technical and technological potential in plant growing", *Ekonomika selskogo khozyaystva Rossii*, no.6, pp. 70-84.
6. Vyvarets, A.D. (2012), *Ekonomika predpriyatiya* [Enterprise economy], textbook, YUNITI-DANA, Moscow, Russia, 543 p.
7. Parmakli, D.M. (2003), *Metodika opredeleniya ekonomicheskogo ili inogo polozhitelnogo efekta ot ispolzovaniya ratsionalizatorskikh predlozheniy (Respublika Moldova)* [Methods of determining of the economic or other of positive effect from using of rationalization proposals (Republic of Moldova)], Tip. gos. un-t g., Komrat, Komrat, Respublika Moldova, 50 p.
8. Pokropyvnyi, S.F. (2003), *Ekonomika predpriyatiya* [Enterprise economy], textbook, Kyiv, Ukraine, 608 p.

Максименко І.Я.,
к.е.н., доцент кафедри «Обліку і аудиту»
Запорізький національний технічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОБЛІКУ ДО МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ

Maksymenko I.Ya.,
cand.sc.(econ.), assistant professor of
department of «Accounting and audit»
Zaporozhye National Technical University

FEATURES OF INTANGIBLE ASSETS'S ACCOUNTING IN BUDGET INSTITUTIONS IN THE TERMS OF ACCOUNTING'S TRANSFORMATION TO INTERNATIONAL STANDARTS

Постановка проблеми. Інтеграція України до Європейського економічного простору вимагає адаптації нормативної бази України, у тому числі з питань бухгалтерського обліку, до міжнародних норм. Визначальною проблемою модифікації обліку в бюджетних установах в умовах ринкових відносин є відсутність розробки дієвих механізмів єдиних підходів удосконалення системи обліку відповідно до вимог міжнародних стандартів, а також створення єдиного організаційного та інформаційного забезпечення обліку. Сьогодні ключовим напрямком реформування обліку та звітності є перехід в державному секторі на національні стандарти, які відповідають міжнародним стандартам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми обліку нематеріальних активів в бюджетних установах розкрито в працях таких вчених, як П.Й. Атамаса, Р.Т. Джоги, М.В. Кужельного, І.В. Писаренко, В.В. Сопко та інших. Проте питання дослідження сутності обліку нематеріальних активів в контексті національного та зарубіжного законодавства потребують подальшого дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є дослідити особливості обліку нематеріальних активів, визначених НП(С)БОДС 122 «Нематеріальні активи», з метою їх визнання в бухгалтерському обліку бюджетних установ, провести порівняльний аналіз визнання нематеріальних активів у контексті чинного вітчизняного та зарубіжного законодавства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Визначальною проблемою модифікації обліку в бюджетних установах в умовах ринкових відносин є відсутність розробки дієвих механізмів єдиних підходів удосконалення системи обліку відповідно до вимог міжнародних стандартів, а також створення єдиного організаційного та інформаційного забезпечення обліку. Сьогодні ключовим напрямком реформування обліку та звітності є перехід в державному секторі на національні стандарти, які відповідають міжнародним стандартам.

У державному секторі економіки адаптація бухгалтерського обліку до міжнародних норм відбувається на підставі Стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007–2015 роки [8]. Основними шляхами модернізації бухгалтерського обліку є розробка стандартів ведення бухгалтерського обліку відповідно до міжнародних зразків, покращення системи ведення та зберігання його, удосконалення нормативної бази, яка забезпечує ведення бухгалтерського обліку, перехід на єдині встановлені засади та інші. Відповідно до вимог МСБОДС (IPSAS) Міністерством фінансів України протягом 2009-2012 років розроблено та затверджено 19 національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі (далі – НП(С)БОДС), запровадження яких буде здійснюватися з 2015–2016 років.

На виконання цієї стратегії затверджено НП(С)БОДС 122 «Нематеріальні активи», яке почало діяти з січня 2015 року, згідно з яким нематеріальний актив визнається активом, якщо його можна ідентифікувати (може бути виділений чи відокремлений від інших активів) та існує ймовірність отримання суб'єктом державного сектору майбутніх економічних вигід, пов'язаних з його використанням, та/або якщо він має потенціал корисності і його вартість може бути достовірно визначена [3].

Згідно з ПКУ (пп. 14.1.120), нематеріальні активи – право власності на результати інтелектуальної діяльності, у тому числі промислової власності, а також інші аналогічні права, визнані об'єктом права власності (інтелектуальної власності), право користування майном та майновими правами платника податку в установленому законодавством порядку, у тому числі набуті в

установленому законодавством порядку права користування природними ресурсами, майном та майновими правами [4].

Проаналізувавши існуючі міжнародні стандарти бухгалтерського обліку в державному секторі, зрозуміло, що на сьогодні відсутній стандарт, який би регламентував облік нематеріальних активів установ державного сектору економіки. Єдиним міжнародним стандартом, що визначає обліковий підхід до нематеріальних активів є МСБО 38 [1].

Зазначимо, що, відповідно до МСБО 38, нематеріальний актив – немонетарний актив, який не має фізичної субстанції та може бути ідентифікований.

Якщо ж актив не відповідає вказаним умовам, то витрати, пов'язані з його придбанням (створенням), визнаються витратами того періоду, протягом якого вони були здійснені без визнання таких витрат у майбутньому нематеріальних активів (п. 11. р. 2 НП(С)БО).

Разом з тим п. 2. р. 2 НП(С)БО конкретизує, що для цілей бухгалтерського обліку нематеріальні активи включають:

- авторське та суміжні з ним права (право на літературні, художні, музичні твори, комп'ютерні програми, програми для ЕОМ, компіляції даних (бази даних), виконання, фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення тощо);
- права користування природними ресурсами (право користування надрами, іншими ресурсами природного середовища, геологічною та іншою інформацією про природне середовище тощо);
- права на знаки для товарів і послуг (товарні знаки, торгові марки, фірмові найменування тощо);
- права користування майном (право користування земельною ділянкою, крім права постійного користування земельною ділянкою; право користування будівлею; право на оренду приміщень тощо);
- права на об'єкти промислової власності (право на винаходи, розробки, корисні моделі, промислові зразки, сорти рослин, породи тварин, захист від недобросовісної конкуренції тощо);
- інші нематеріальні активи (право на провадження діяльності, використання економічних та інших привілеїв тощо).

Необхідно зазначити, що наявна умова при визнанні нематеріальних активів у бухгалтерському обліку – «термін використання – 1 рік», яка використовувалась у Інструкції 64 (яка втратила чинність), вже не враховується відповідно до НП(С)БОДС 122 «Нематеріальні активи» та МСБОДС.

Згідно з п. 12 р. 2 НП(С)БО, не визнаються нематеріальні активи, а підлягають відображенню в складі витрат того періоду, у якому вони були здійснені, витрати на:

- дослідження;
- підготовку й перепідготовку кадрів;
- створення, реорганізацію та переміщення бюджетної установи або її частини.

Якщо в установі ведуться розробки, нематеріальний актив може бути визнаний активом ще на етапі розробок внутрішнього проекту, але теж за настання відповідних умов.

Таким чином відзначимо, що основними критеріями визнання нематеріальних активів згідно з НП(С)БО 122 є можливість його ідентифікації, існує ймовірність отримання суб'єктом майбутніх економічних вигід, пов'язаних з його використанням, потенціал корисності та його вартість може бути достовірно визначена. Що ж стосується МСБО 38, то основними критеріями визнання нематеріального активу залишаються собівартість та корисність.

У разі придбання об'єкта нематеріального активу за плату згідно з п. 5 р. 2 НП(С)БО ДС 122 його первісна вартість складається з:

- ціни (вартості) придбання (крім отриманих торговельних знижок);
- мита;
- непрямих податків, що не підлягають відшкодуванню,
- інших витрат, безпосередньо пов'язаних з його придбанням і доведенням до стану, у якому він придатний для використання за призначенням.

У разі безоплатного отримання об'єкта нематеріального активу від інших бюджетників первісна вартість такого об'єкта дорівнює первісній (переоціненій) вартості нематеріального активу, що обліковувався в суб'єкта, який його передав, з урахуванням вищевказаних витрат і наведенням суми накопиченої амортизації.

Безоплатно одержаний нематеріальний актив від фізичних та юридичних осіб оцінюється за справедливою вартістю на дату отримання з урахуванням витрат, які безпосередньо пов'язані з його приведенням до використання за призначенням і з урахуванням складу витрат, як у разі придбання [2].

Якщо нематеріальний актив отримується в результаті обміну на інший актив, первісною вартістю є залишкова вартість переданого об'єкта нематеріальних активів. У разі нульової залишкової вартості переданого об'єкта первісною вартістю отриманого об'єкта нематеріальних активів є його справедлива вартість на дату оприбуткування.

Якщо нематеріальний актив створено власними силами, то його первісна вартість складається з витрат, які можна прямо віднести на створення (витрати на оплату праці, матеріальні витрати, інші витрати, безпосередньо пов'язані із створенням цього нематеріального активу) та підготовку

нематеріального активу до використання (оплата реєстрації права, амортизація патентів, ліцензій тощо) у визначений спосіб.

Особливістю амортизації нематеріальних активів бюджетних установ є те, що нематеріальний актив підлягає амортизації, коли для нього визначено строк корисного використання (експлуатації); якщо ж такий строк не визначено, нематеріальний актив не амортизується.

Власне кажучи, протягом зазначеного строку, встановленого при визнанні нематеріального активу активом (при зарахуванні на баланс), він і амортизується. Тобто вартість нематеріального активу розподіляється на систематичній основі (прямолінійним методом) протягом всього строку його корисного використання (експлуатації), згідно НП(С)БО 122.

Що ж стосується МСБО 38, то амортизацію розпочинають, коли нематеріальний актив стає придатним до використання, тобто коли він доставлений до місця розташування та приведений у стан, у якому він придатний до експлуатації у спосіб, визначений управлінським персоналом.

Амортизацію припиняють на одну з двох дат, яка відбувається раніше:

- на дату, з якої актив класифікується як утримуваний для продажу (або включається до ліквідаційної групи) відповідно до МСФЗ 5;
- на дату, з якої припиняється визнання цього активу.

Метод амортизації, використаний для активу, має відображати очікувану форму споживання економічних вигод від цього активу суб'єктом господарювання. Якщо ж цю форму визначити неможливо, слід застосовувати прямолінійний метод.

Згідно з п. 4 р. 4 НП(С)БО 122, при визначенні строку корисного використання (експлуатації) нематеріального активу варто враховувати:

- моральний знос (амортизацію), що передбачається;
- залежність строку корисного використання нематеріального активу від строку корисного використання інших активів, що обліковуються на балансі;
- очікуване використання нематеріальних активів з урахуванням морального зносу (амортизації);
- строки корисного використання (експлуатації) подібних нематеріальних активів;
- правові або інші обмеження щодо строку корисного використання (експлуатації) нематеріальних активів.

Строк корисного використання нематеріальних активів може переглядатися в кінці звітної року. Якщо для нематеріальних активів з невизначеним строком з'являться передумови для його визначення, то встановити його теж можливо наприкінці кожного року. За новим строком використання амортизація нематеріальних активів нараховується, починаючи з місяця, наступного за місяцем змін.

В бюджетних установах нарахування амортизації починається з місяця, наступного за місяцем, у якому нематеріальні активи введено в господарський оборот, а припиняється, починаючи з місяця, наступного за місяцем його вибуття.

Якщо відбувається передача нематеріальних активів, сторона, що передає, нараховує амортизацію в місяці передачі за повну кількість календарних місяців перебування його в експлуатації у звітному кварталі. При цьому місячна сума амортизації визначається діленням річної суми амортизації на 12.

Вартість об'єкта нематеріальних активів розподіляється на систематичній основі (прямолінійним методом) протягом строку його корисного використання (експлуатації) шляхом нарахування амортизації на дату балансу щокварталу діленням річної суми амортизації на 4.

Суму нарахованої амортизації суб'єкт державного сектору відображає збільшенням суми зносу (амортизації) нематеріальних активів та витрат.

Оскільки нематеріальні активи обліковуються на балансі в гривнях без копійок, то й сума амортизації теж буде без копійок.

Термін корисного використання для НП(С)БОДС 122 «Нематеріальні активи» встановлюється суб'єктом бухгалтерського обліку в державному секторі при визнанні цього об'єкта активом (при зарахуванні на баланс) та переглядається в кінці кожного звітної року.

Проведені дослідження свідчать, що нематеріальний актив списується з балансу в разі його вибуття внаслідок безоплатної передачі або неможливості отримання надалі економічних вигод від його використання.

Прибуток або збиток від вибуття нематеріального активу відображається у фінансовій звітності суб'єкта господарювання, як визначено в НП(С)БОДС 122 «Нематеріальні активи» - надходження, отримані в результаті продажу нематеріального активу, вважаються доходами відповідно до законодавства, а відповідно до МСБО 38 прибуток або збиток, що виникає від припинення визнання нематеріального активу, слід визначати як різницю між чистими надходженнями від вибуття (якщо вони є) та балансовою вартістю активу. Їх визнають у прибутку або збитку, коли припиняється визнання активу (якщо МСБО 17 не вимагає іншого підходу в разі продажу зі зворотною орендою). Прибутки не класифікуються як дохід.

Якщо нематеріальний актив було піддано будь-якому удосконаленню, пов'язані з цим витрати відносяться на збільшення їх первісної вартості. Якщо ж витрати здійснювались з метою підтримки в придатному для використання стані нематеріальні активи, вони визнаються витратами того періоду, у якому були понесені [6].

Переоцінка нематеріальних активів може здійснюватися за справедливою вартістю на дату балансу тих нематеріальних активів, щодо яких існує активний ринок.

Якщо залишкова вартість об'єкта нематеріальних активів дорівнює нулю, то його переоцінена залишкова вартість визначається додаванням справедливої вартості цього об'єкта до його первісної (переоціненої) вартості без зміни суми накопиченої амортизації об'єкта. Відомості про зміни первісної вартості та суми накопиченої амортизації нематеріальних активів заносяться до інвентарної картки обліку.

Згідно з НП(С)БОДС 122 «Нематеріальні активи» у разі вибуття нематеріальних активів з балансу списуються дві його складові: первісна (переоцінена) вартість і сума накопиченого зносу (амортизації). Якщо нематеріальний актив був проданий, то надходження, отримані від його продажу, вважаються доходами установи.

Що ж стосується МСБО 38, то вибуття нематеріального активу може відбуватися різними способами (наприклад, шляхом продажу, укладання угоди про фінансову оренду або як безоплатна передача). Визначаючи дату вибуття такого активу, суб'єкт господарювання застосовує критерії МСБО 18 "Дохід" для визнання доходу від продажу товарів. МСБО 17 застосовується до вибуття шляхом продажу зі зворотною орендою.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, дослідивши нормативно-правове регулювання нематеріальних активів, можна зазначити, що в низці чинних нормативних документів залишаються певні відмінності у визначенні терміна «нематеріальний актив», різне його тлумачення.

Головною проблемою при проведенні аналізу національних та міжнародних стандартів в державному секторі є відсутність міжнародного стандарту, який би регламентував облік нематеріальних активів установ державного сектору економіки. Єдиним міжнародним стандартом, що визначає обліковий підхід до нематеріальних активів є МСБО 38.

Отже, для того, щоб здійснити адаптацію бухгалтерського обліку в бюджетних установах до Міжнародних стандартів потрібна розробка дієвих механізмів єдиних підходів удосконалення системи обліку відповідно до вимог міжнародних стандартів, серед яких є впровадження національних стандартів, котрі відповідають міжнародним стандартам.

Література

1. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 38 «Нематеріальні активи» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=92410&cat.id=92408.
2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі 121 «Основні засоби», затв. наказом Міністерства фінансів України від 31.03.1999 р. № 87 із зм. і доповн. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1078.28762.0>.
3. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі 122 «Нематеріальні активи», затв. наказом Міністерства фінансів України від 12.10.2010 р. № 1202 із зм. і доповн. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
4. Податковий кодекс України №2756-VI від 02.12.2010 р.// Із змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>.
5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи», затв. наказом Міністерства фінансів України від 18.10.1999 р. № 242 із зм. і доповн. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0750-99>.
6. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні Закон України від 16.07.1999 №996–XIV, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/996-14>
7. Прядка Н.М. Нематеріальні активи: сутність та визнання в обліку установ сектора державного управління / Н. Прядка // Науково – практичне видання Незалежний аудитор. – 2013. – № 4 (2). – С. 10-12.
8. Стратегія модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007–2015 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/34-2007-п>.
9. Тесленко Т.І. Класифікація та оцінка нематеріальних активів / Т.І. Тесленко // Сталий розвиток економіки. – 2011. – № 1. – С. 193–197.

References

1. International Accounting Standard 38 "Intangible assets", available at: http://minfin.gov.ua/control/publish/article/main?artid=92410&cat_id=92408.
2. National provisions (standards) of accounting in public sector 121 "Fixed assets" [Approved by the Ministry of Finance of Ukraine from 31.03.1999 №87], [amended], available at: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1078.28762.0>.
3. National provisions (standards) of accounting in public sector 122 "Intangible Assets" [Approved by the Ministry of Finance of Ukraine from 12.10.2010 №1202], [amended], available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
4. Tax Code of Ukraine from 2.12.2010, No 2756-VI, [amended], available at: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>.

5. Regulations (Standard) 8 "Intangible Assets" [Approved by the Ministry of Finance of Ukraine from 18.10.1999 №242] [amended], available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0750-99>.
6. Law of Ukraine "On Accounting and Financial Reporting in Ukraine" from 16.07.1999 №996-XIV, available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/996-14>
7. Priadka, N.M. (2013), "Intangible assets: essence and confession in the account of establishments of sector of state administration", *Scientifically is practical edition Independent public accountant*, no. 4 (2), pp. 10-12.
8. On approval of the Strategy to modernize accounting system in public sector for 2007-2015, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/34-2007-n>.
9. Teslenko, T.I. (2011), "Classification and valuation of intangible assets", *Stalyi rozvytok ekonomiky*, no. 1, pp. 193-197.

УДК 621.002:658.56

Очеретько Л.М.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і аудиту
Стратулат С.Ю.
Запорізький національний технічний університет

ВЕКТОРИ УНІФІКАЦІЇ ЗВІТНОСТІ З ПДФО ТА ЄСВ

Ocheretko L.M.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor of
the department of accounting and auditing
Stratulat S.Yu.
Zaporizhia National Technical University

VECTORS OF ACCOUNTING UNITIZATION FROM ON THE INPAYMENT OF TAX FROM THE PROFITS OF PHYSICAL PERSONS AND SINGLE SOCIAL PAYMENT

Постановка проблеми. Міжнародні тенденції розвитку пенсійного страхування та намагання України стати повноправним членом європейської спільноти потребують посилення уваги до вивчення системи пенсійного забезпечення, поглиблення та доповнення теоретичних і методичних положень, пов'язаних з удосконаленням розрахунків за соціальним страхуванням (далі – ЄСВ).

Пенсійна реформа, розпочата в Україні з 2011 року, стала однією з найбільш резонансних подій. Фактично вона є спробою скоротити дефіцит Пенсійного фонду України (далі – ПФУ), забезпечити гідний рівень життя особам похилого віку, сприяти відновленню соціальної справедливості для нинішніх пенсіонерів і стимулювати розвиток механізмів створення пенсійних заощаджень для майбутніх пенсіонерів. Проте механізм сплати ЄСВ є занадто громіздким, супроводжується значним переліком звітності, що в свою чергу ускладнює проведення належного контролю за рухом коштів Пенсійного фонду, а отже породжує корупцію. Тож, питання спрощення механізму сплати ЄСВ до тепер залишаються одними з актуальних питань сьогодення і потребують на негайне їх вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти дії механізму сплати ЄСВ висвітлюються в роботах Б.О. Зайчука, Л.І. Василенко, Н.М. Внукова, Н.В. Кузьмич, Т.О. Масленникова, Н.В. Шаманської, С.І. Юрія, Є.І. Свідерського, Ф.Ф. Бутинця, І.А. Герасимовича, М.Т. Білухи та ін. Враховуючи значні напрацювання науковців, необхідно відмітити, що розробка та впровадження нової Концепції реформування податкової системи України потребує нових підходів щодо формування механізму сплати ЄСВ та його облікового забезпечення, а тому проблема оптимізації документування операцій по нарахуванню та сплаті внесків до ПФУ набуває все більшої актуальності.

Постановка завдання полягає у визначенні векторів уніфікації звітності зі сплати єдиного соціального внеску та податку з доходів фізичних осіб, що забезпечить реалізацію принципу спрощення обліково-інформаційного забезпечення сплати податків та платежів, передбаченого Концепцією реформування податкової системи України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Намагання України стати повноправним членом європейської спільноти потребують на реформування податкової та пенсійної системи, які між собою тісно переплітаються.

Концепцією реформування податкової системи України, яка була оприлюднена на засіданні Кабінету Міністрів України 6 серпня 2014 року Прем'єр-міністром України А. Яценюком передбачено

наступні принципи реформування податкової системи та створення єдиної системи обліку, яка б відповідала європейським стандартам (рис.1):

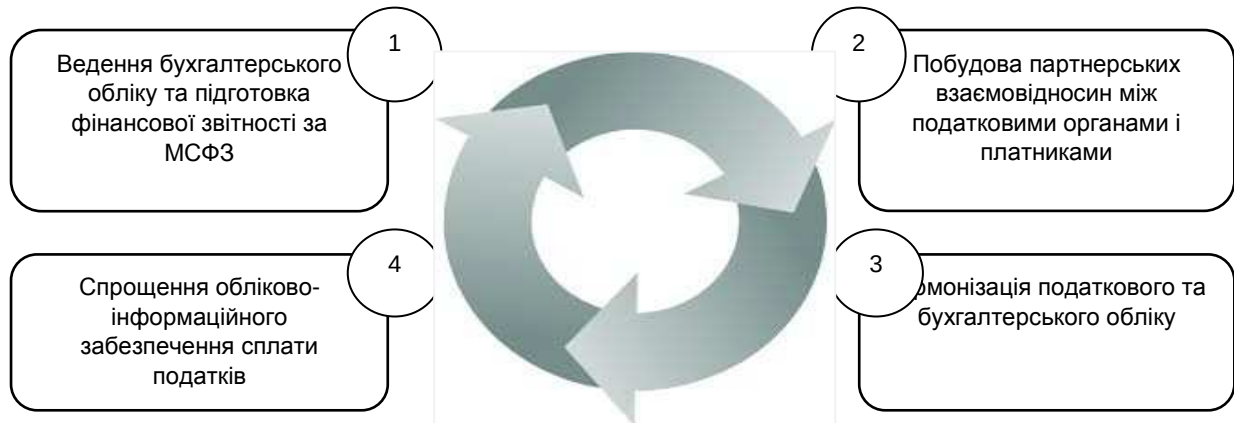

Рис. 1. Основні принципи Концепції реформування податкової системи України

Джерело : розроблено на підставі [3]

Одним з найбільш вагомих принципів Концепції, поданих на рис.1, на нашу думку, є принцип спрощення обліково-інформаційного забезпечення сплати податків та платежів. Так, прийнятий 08.07.2010 р. Верховною Радою України Закон України № 2464-VI «Про збір і облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [4] з 1 січня 2011 р. об'єднав у Пенсійному фонді функції збору страхових коштів з існуючих видів соціального страхування й контролю по їх сплаті. Ухвалення цього Закону дозволило уніфікувати базу нарахувань страхових внесків, створити єдину процедуру їх сплати, обліку і системи контролю за фінансовими потоками, посилити державний нагляд за ефективним управлінням і цільовим використанням коштів фондів при здійсненні ними функцій страховика.

Як відомо, функції з адміністрування ЄСВ до недавнього часу було зосереджено в органах Пенсійного фонду України, а саме: облік платників єдиного внеску; забезпечення збору та ведення обліку страхових коштів; контроль за повнотою та своєчасністю їх сплати; ведення Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування. Але з прийняттям Указу Президента від 18.03.2013 р. № 141 «Про затвердження положення про Міністерство доходів і зборів України» [6] та Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з проведенням адміністративної реформи» від 04.07.2013 № 406-VII [7] було урегульовано питання щодо передачі функцій з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування Міністерству доходів і зборів України [9]. Відтепер, суми нарахованого єдиного внеску підлягають сплаті на рахунки органів Міністерства доходів та зборів, відкриті в Головних управліннях Державної казначейської служби України. За Пенсійним фондом залишилась тільки функція ведення обліку застрахованих осіб. Також на нього покладаються завдання аналізу та прогнозування надходження коштів від сплати ЄСВ; організації взаємодії та обміну інформацією з Міністерством доходів і зборів України та іншими державними органами з питань нарахування та сплати ЄСВ.

Такі зміни сприяли уникненню дублювання страховими фондами функцій, пов'язаних із формуванням та оперуванням страховими активами, суттєво зменшили витрати на створення та підтримання інформаційної системи реєстрації і обліку страхувальників, а також застрахованих осіб, спростили як ведення звітності платниками, так і здійснення контролю за повнотою і своєчасністю сплати внесків з боку Фонду, сприяли скороченню адміністративних та операційних витрат, зменшенню кількості помилок при нарахуванні внесків, скороченню паперового обігу та здешевленню витрат на проведення фінансових операцій, а також суттєво зменшили ризик виникнення невідповідностей у системі в цілому [2, с. 66].

Проте вжиття перелічених заходів не змогло повною мірою забезпечити реалізацію принципу спрощення обліково-інформаційного забезпечення сплати ЄСВ. Основною з невирішених проблем до тепер залишається проблема надмірного документування операцій по нарахуванню та сплаті ЄСВ.

Документи, на підставі яких здійснюється облік сум нарахованих платежів та занесення інформації до карток особових рахунків платників визнано Порядком формування та подання страхувальниками звіту щодо сум нахованого єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (затвердженого наказом МФУ від 14.04.2015 №435) [3], які умовно можна поділити на наступні групи (рис. 2).

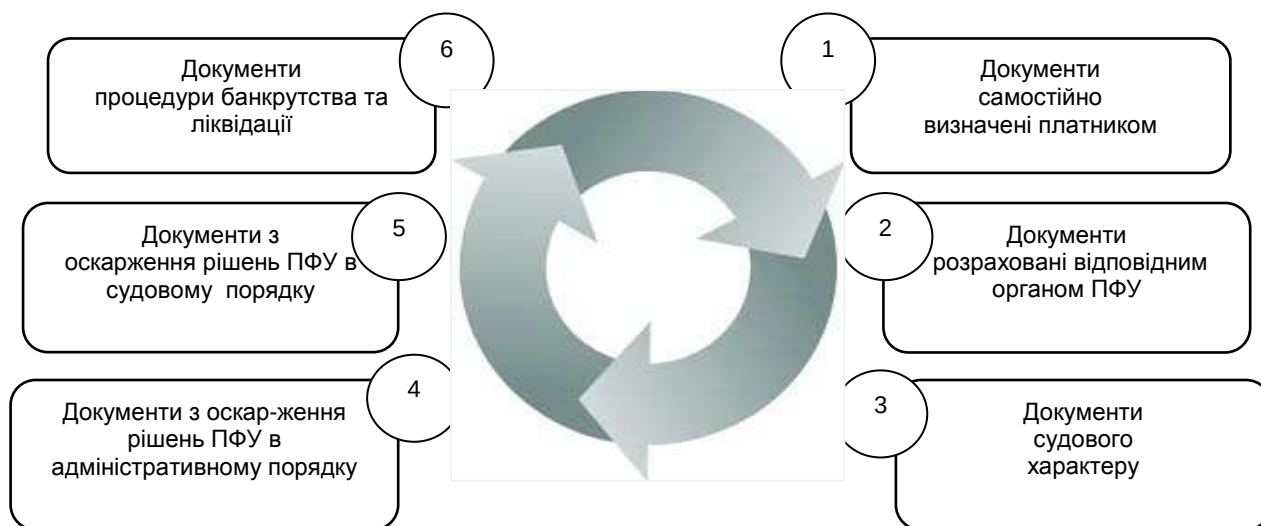

Рис. 2. Документи, на підставі яких здійснюється облік нарахованих сум ЄСВ у територіальних органах ПФУ

Джерело : складено за [3]

До числа документів самостійно визначених платником слід віднести Звіт про суми нарахованої заробітної плати (доходу, грошового забезпечення, допомоги, компенсації) застрахованих осіб та суми нарахованого єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування до фіскальних органів, який містить наступний перелік таблиць (табл. 1).

Таблиця 1

Перелік таблиць Звіту про суми нарахованої заробітної плати (доходу, грошового забезпечення, допомоги, компенсації) застрахованих осіб та суми нарахованого єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування до фіскальних органів

№ п/п	Назва таблиць
1	Нарахування єдиного внеску
2	Нарахування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за деякі категорії застрахованих осіб
3	Нарахування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за осіб, які проходять строкову військову службу
4	Нарахування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування на суми грошового забезпечення
5	Відомості про трудові відносини застрахованих осіб
6	Відомості про нарахування заробітної плати (доходу) застрахованим особам
7	Наявність підстав для обліку стажу окремим категоріям осіб відповідно до законодавства
8	Відомості про осіб, які доглядають за дитиною до досягнення нею трирічного віку та відповідно до закону отримують допомогу по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку та/або при народженні дитини, та осіб із числа непрацюючих працездатних батьків, усиновителів, опікунів, піклувальників, які фактично здійснюють догляд за дитиною-інвалідом, а також непрацюючих працездатних осіб, які здійснюють догляд за інвалідом I групи або за престарілим, який за висновком медичного закладу потребує постійного стороннього догляду або досяг 80-річного віку, якщо такі непрацюючі працездатні особи отримують допомогу або компенсацію відповідно до законодавства, та нарахування сум єдиного внеску за батьків-вихователів дитячих будинків сімейного типу, прийомних батьків, якщо вони отримують грошове забезпечення відповідно до законодавства
9	Відомості про осіб, які проходять строкову військову службу

Джерело : складено за [3]

Розрахованими відповідним територіальним органом Пенсійного фонду вважаються наступні документи:

- вимога про сплату недоїмки;
- рішення органу Пенсійного фонду про застосування штрафів та пені;

– рішення про скасування або зміну раніше прийнятого рішення про нарахування сум штрафів та пені або вимоги про сплату недоїмки внаслідок їх оскарження до органів Пенсійного фонду у встановленому порядку;

– розрахунки фактичних витрат на виплату та доставку пільгових пенсій;

– повідомлення про суму витрат на фінансування різниці між сумою пенсії, призначеної відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», і сумою пенсії, обчисленою відповідно до інших законодавчих актів;

– розрахунок про нараховані суми єдиного внеску за календарний квартал у розмірі мінімального страхового внеску за кожен місяць для фізичних осіб - підприємців, які обрали спрощену систему оподаткування.

До документів судового характеру слід віднести рішення судів, що набрали законної сили, про визнання недійсним відповідного рішення органу Пенсійного фонду про застосування штрафів, пені, вимоги про сплату недоїмки, скасування раніше нарахованих сум платежів.

При цьому перелік документів, що свідчать про оскарження рішення відповідних органів Пенсійного фонду про застосування штрафів та пені включає:

– заява (скарга) платника про перегляд рішення органу Пенсійного фонду;

– рішення органу Пенсійного фонду про повне (часткове) задоволення скарги платника;

– рішення Пенсійного фонду України, прийняте за розглядом скарги платника [3].

На виокремлення в окремі групи вимагають і документи, що свідчать про оскарження рішення органу Пенсійного фонду в суді та документи, які засвідчують початок або припинення процедур до платника-банкрута.

Внесення даних про нарахування, зменшення, списання сум платежів здійснюється відповідальними працівниками відділів обліку надходження платежів органів Пенсійного фонду у такому порядку.

Документи, що підтверджують нараховані суми платежів, самостійно визначені платником у звітності, завантажуються до автоматизованої інформаційної системи в автоматичному режимі. З електронної бази звітності дані про нараховані суми платежів платника вносяться до карток особових рахунків платників в автоматичному режимі.

Суми платежів, за якими здійснюється процедура оскарження до органів Пенсійного фонду у встановленому порядку, вносяться до карток особових рахунків платників із зазначенням терміну сплати відповідних сум платежів після її закінчення.

За документами, що надходять від судів, нараховані суми платежів вносяться працівниками органів Пенсійного фонду до карток особових рахунків платників.

Рішення суду, що набрало законної сили, є підставою для обліку сум платежів у картках особових рахунків платників.

На підставі документів, передбачених процедурою банкрутства відповідно до законодавства, працівники відділу обліку платежів органів Пенсійного фонду проводять відповідні операції в окремій картці особового рахунку платника.

Вищевикладене свідчить про надмірно ускладнений механізм облікового відображення нарахування та сплати ЄСВ. Підтримуємо думку науковців та практиків щодо потреби спрощення системи звітності, в тому числі її інтеграції зі звітністю за податком на доходи фізичних осіб. На думку провідного експерта Інституту економічних досліджень і політичних консультацій О. Бетлій, таке об'єднання мало б сприяти зниженню адміністративних видатків Пенсійного фонду, а також певній легалізації зарплат [9]. Швабій К. вважає, що більшість платників податків перейде на звітування в електронній формі [9]. Це вже зараз реально і дуже зручно. До того ж з 15.09.2015 року для сплати ЄСВ вступили в дію небюджетні рахунки 3719, відкриті на ім'я органів ДФСУ. З рахунків, відкритих у ДФСУ, можливо здійснювати тільки операції щодо перерахування страхових коштів на рахунки фондів соціального страхування відповідно до визначених законом пропорцій і повернення безпідставно або помилково сплачених сум єдиного внеску та штрафних санкцій. Це унеможливить будь-яке втручання в розподіл сум єдиного внеску [2, с.70].

З досвіду зарубіжних країн (зокрема, Болгарії, Швеції та ін.), більш доцільним видається запровадження нової об'єднаної форми звітності з податку на доходи фізичних осіб та з ЄСВ, яка має бути більш уніфікованою. З цією метою вважаємо за необхідне в ф.№1ДФ – Податковому розрахунку сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь фізичних осіб, і сум утриманого з них податку, затвердженої наказом МФУ №94 від 13.01.2015 внести корективи з урахуванням специфіки побудови табл.1-4 Звіту про суми нарахованої заробітної плати (доходу, грошового забезпечення, допомоги, компенсації) застрахованих осіб та суми нарахованого єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування до фіскальних органів.

Уніфікація звітності зі сплати ПДФО та ЄСВ вимагає на визначення векторів спрощення сплати ЄСВ, зокрема (рис.3):

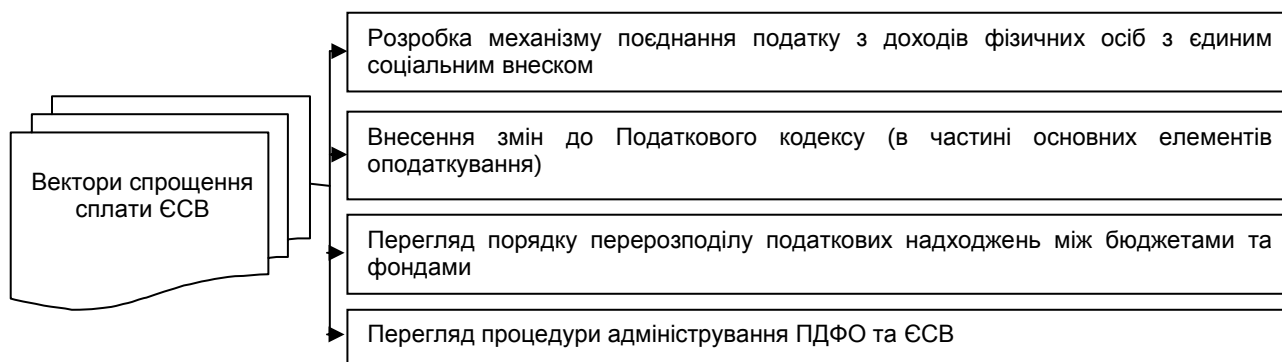

Рис. 3. Вектори спрощення сплати та уніфікації звітності з ПДФО та ЄСВ

Джерело : власна розробка

Щодо першого та другого вектору спрощення сплати ЄСВ, то слід зазначити, що саме таке поєднання ЄСВ та ПДФО нині передбачається Проектом ЗУ «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо податкової лібералізації» від 26.10.2015 №3357, зокрема в частині сплати ЄСВ пропонується:

- встановлення єдиної ставки ЄСВ 20 % (пп. 4 п. 2 розділу II);
- скасування максимальної величини бази нарахування ЄСВ (пп. 1 п. 2 розділу II) (чинна модель: більше 70 ставок від 33,2 % до 49,7 % для 52 класів професійного ризику виробництва, середньозважена ставка 41 %, максимальна величина бази - 17 розмірів прожиткового мінімуму);
- скасування ЄСВ, що утримується із заробітної плати (доходу) робітників (фізичних осіб) - 2 %, 2,6 %, 2,85 %, 3,6 % та 6,1 % (пп. 4 п. 2 розділу II);
- встановлення для всіх самозайнятих осіб єдиної бази нарахування ЄСВ - суми, що визначається такими платниками самостійно для себе (але не менше мінімального страхового внеску) (пп. 4 п. 2 розділу II);
- поширення на самозайнятих осіб страхового покриття на випадок тимчасової втрати працездатності та нещасного випадку на виробництві (сьогодні добровільна участь) (пп. 4 п. 2 розділу II);
- зарахування ЄСВ з доходу понад 17 мінімальних зарплат на персоніфікований рахунок фізичної особи в Ощадному банку з виплатою при настанні пенсійного віку - до повноцінного запровадження системи накопичувального пенсійного страхування [5].

Щодо третього вектору, то слід зазначити, що очікується, що Державне казначейство буде перерозподіляти надходження з оподаткування доходів ФО після податкової реформи наступним чином (табл. 2).

Таблиця 2
Перерозподіл податкових надходжень з оподаткування доходів фізичних осіб до та після податкової реформи

Напрямки та ставки перерозподілу	2015	2016	2017	2018
Ставки оподаткування доходів ФО	38,9%	29%	25%	20%
Напрямки перерозподілу:				
до місцевого бюджету	5,8	4,3	3,7	3,0
до державного бюджету	3,9	2,9	2,5	2,0
на захист від безробіття	0,7	0,5	0,5	0,4
на тимчасову втрату працездатності	1,5	1,1	0,9	0,8
на виплати від нещасних випадків	1,1	0,8	0,7	0,6
до Пенсійного фонду	24,8	18,5	15,9	12,6
військовий збір	1,1	0,8	0,7	0,6

Внутрішня пропорція ставки податку після реформи

Джерело : [1]

Перерозподіл коштів у визначених чинним законодавством пропорціях в автоматизованому режимі здійснюватиме Державне казначейство, що унеможливить будь-які втручання [8, с. 228].

Щодо останнього вектору - перегляду процедури адміністрування ПДФО та ЄСВ слід зазначити, що існує нагальна потреба перегляду процедури адміністрування податків з доходів ФО від моменту постановки платників на облік до моменту їх зняття з обліку.

Висновки з проведеного дослідження. Запровадження на практиці поданих пропозицій сприятиме скороченню документообігу, спрощенню звітності, витрат часу на виконання процедур сплати, зменшенню кількості перевіряючих, скороченню помилок при нарахуванні ЄСВ, зменшенню витрат на створення і підтримання інформаційної системи реєстрації та обліку страхувальників і застрахованих осіб, оптимізації контролю за повнотою і своєчасністю сплати ЄСВ, поліпшенню платіжної і звітної дисципліни.

Література

1. Журжій А. Реформа оподаткування фонду оплати праці: перезавантаження [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uk-ua.facebook.com/.../5954996905534>
2. Новицький А.М. Механізм адміністрування єдиного соціального внеску та податку на доходи фізичних осіб: переваги та проблемні аспекти реалізації / А.М. Новицький, І.В. Чеховська // Юридичний вісник. – 2014. – 3(32). – С. 66-72.
3. Про затвердження Порядку формування та подання страхувальниками звіту щодо сум нарахованого єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: наказ Міністерства фінансів України від 14.04.2015 р. №435 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/z0460-15>
4. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове соціальне страхування: Закон України від 08.07.2010 р. № 2464-VI // ВВР України. – 2011. – № 2-3. – Ст. 11.
5. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо податкової лібералізації : Закон України від 26.10.2015 №3357 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?..
6. Про затвердження положення про Міністерство доходів і зборів України: указ Президента від 18.03.2013 р. № 141. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/141/2013>
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з проведенням адміністративної реформи: Закону України від 04.07.2013 № 406-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sfs.gov.ua/zakonodavstvo/...-/zakoni.../62803.h>.
8. Сиводід Є.О. Облік руху коштів єдиного соціального внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування / Є.О. Сиводід // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Сер. : Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. – 2013. – Вип. 181(3). – С. 228-232.
9. Чирва Р. Реформа ЄСВ: питання без відповідей [Електронний ресурс] / Р. Чирва. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/article/print/finances/reforma-yesv-pitannya-bezvidpovidey-_.html

References

1. Zhurzhiy, A. "The reform of taxation of labor remuneration fund: reloading", available at: <http://www.uk-ua.facebook.com/.../5954996905534>
2. Novytskyi, A.M. and Chekhovska, I.V. (2014), "The mechanism for administration of a single social contribution and tax on personal income: advantages and problematic aspects of the implementation", *Yurydychnyi visnyk*, no. 3(32), pp. 66-72.
3. "On approval of the Procedure of formation and presentation the reporting to insurers regarding the amounts of accrued single fee for obligatory state social insurance", The Order of the Ministry of Finance of Ukraine from 14.04.2015, no. 435, available at: <http://zakon.rada.gov.ua/go/z0460-15>
4. "On the collection and accounting of a single fee for obligatory social insurance", (2011), The Law of Ukraine from 08.07.2010, no. 2464-VI, Information of the Supreme Council of Ukraine, no. 2-3, article 11.
5. "On Amendments to the Tax Code of Ukraine concerning tax liberalization", The Law of Ukraine from 26.10.2015 №3357, available at: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?..
6. "On Approving Regulation on Ministry of income and fees of Ukraine", Decree of the President from 18.03.2013, no. 141, available at: <http://zakon.rada.gov.ua/go/141/2013>
7. "On amendments to some legislative acts of Ukraine in connection with the administrative reform", the Law of Ukraine from 04.07.2013, no. 406-VII, available at: <http://sfs.gov.ua/zakonodavstvo/...-/zakoni.../62803.h>.
8. Syvodid, Ye.O. (2013), "Accounting for cash flow single social contribution for obligatory state social insurance", *Scientific Bulletin of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Series: Economics, Agricultural Management, Business*, Iss. 181(3), pp. 228-232.
9. Chyrva, R. "The reform of Single Contribution: questions without answers", available at: http://gazeta.dt.ua/article/print/finances/reforma-yesv-pitannya-bezvidpovidey-_.html

УДК 656.71.072.6 (045)

Крапко О.М.,
к.е.н., старший викладач кафедри ФОІА
Возбранна Н.А.
Національний авіаційний університет

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ НЕАВІАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АЕРОПОРТІВ

Krapko O.M.,
cand.sc.(econ.), senior lecturer of the department
of finance, of account and audit
Vozbranna N.A.,
National Aviation University

THE ANALYZE OF DEVELOPMENT OF THE NON-AVIATION ACTIVITY IN AIRPORTS

Постановка проблеми. Необхідно зазначити, що аеропорт не може нормально функціонувати, орієнтуючись лише на авіаційну діяльність. Нагальною є оцінка ефективності та управління неавіаційною діяльністю в аеропортах. Розвиток неавіаційної діяльності в сучасних умовах є досить новим і цікавим об'єктом дослідження, що і стало поштовхом до вибору теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання управління ефективністю неавіаційної діяльності розглядалися Полянською Н.Є. [6; 7], Корнієнко О.В. [6], Ратушною Н.В. [8]. Аналізуючи останні наукові дослідження та публікації, можна відзначити зацікавленість у вивченні світового та вітчизняного досвіду управління неавіаційною діяльністю в сучасних умовах. Сьогодні проблемам розвитку та розробці ефективних форм управління приділяється дедалі більше уваги. Ці питання яскраво висвітлюються в роботах Кулаєва Ю.Ф. [3], Запорожця В., Шматко М. [1] та інших дослідників цієї сфери. Однак, як засвідчують результати досліджень, поставлена проблема вимагає продовження її вивчення, зокрема розширення і поглиблення аналізу розвитку неавіаційної діяльності аеропортів.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження стану та розвитку неавіаційної діяльності аеропортів в сучасних умовах, визначення оцінки ефективності цієї діяльності, що дасть змогу в подальшому збільшити структуру доходів та досягти найбільшого ефекту функціонування аеропорту.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогоднішній час ефективне функціонування аеропортів є важливим чинником розвитку транспортної системи країни. Для ефективного функціонування аеропортів не достатньо лише орієнтуватися на авіаційну діяльність, а необхідно й розширити розвиток неавіаційної діяльності. Адже саме вона дозволить зберегти на невисокому рівні тарифи, а й можливо знизити їх, залучаючи при цьому нових клієнтів і відповідно збільшуючи прибутки аеропортів.

Неавіаційна діяльність (non-aviation activity) аеропортів - це діяльність з розвитку наземних послуг, що надаються пасажиром на території аеропортів: магазини, в тому числі Duty Free, точки харчування, паркінг, упаковка багажу, кейтеринг, послуги бізнес-залів та інше [8]. Склад неавіаційних видів діяльності в різних аеропортах може відрізнятися залежно від структури управління ними. Неавіаційні види діяльності є важливою статтею доходів для більшості аеропортів світу. За оцінками фахівців галузі, в структурі доходів аеропортів України вони складають від 10 до 30%. Важливо, що з кожним роком розподіл доходів аеропорту в бік збільшення саме частки неавіаційних доходів зростає.

Беручи до уваги розвиток неавіаційної діяльності за кордоном, необхідно зазначити, що за кордоном неавіаційні послуги приносять аеропортам до 60% доходу. В аеропортах України цей показник значно нижчий. Аеропорти - досить вигідна торгова територія. Термінали переповнені пасажиром, туристами, яким нічого робити в очікуванні польоту, крім покупок. Авіакомпанії пропонують пасажиром проходити реєстрацію на рейс за 2:00 години до вильоту, що залишає пасажиром багато часу для відвідування магазинів. Але аеропорти можуть запропонувати пасажиром, особливо транзитним, й інші способи використання часу і грошей. Організація відпочинку транзитних пасажирів допускає низку послуг: вони можуть пограти в казино (аеропорт «Schiphol» в Амстердамі), у віртуальний гольф, подивитися кіно і відеофільми, пограти і багато іншого. Цікаве дослідження, проведене Міжнародною радою європейських аеропортів (ACI Europe) з приводу основних джерел отримання доходів європейськими та північноамериканськими аеропортами. Дане дослідження виявило, що, по-перше, європейські аеропорти отримують удвічі більше доходів, ніж північноамериканські; по-друге, і в Європі, і в Північній Америці доходи від авіаційної діяльності практично дорівнюють доходам, отриманим аеропортами від інших джерел їх діяльності; по-третє, розглянувши ці джерела, стає зрозуміло, що в США і Канаді перше місце в доходах аеропортів займає

парковка, тоді як у Європі на першому місці стоять доходи від роботи магазинів, розташованих в терміналах. Досить різноманітні послуги пропонуються транзитним пасажиром в європейських аеропортах. Так, аеропорт «Schiphol» запрошує помилуватися міськими чи сільськими краєвидами Нідерландів під час екскурсії на мікроавтобусах [3, с. 38].

Не бажаючи залишати аеропорт можуть скористатися послугами фітнес-центру, гольф-центру, випробувати удачу в казино. Постійна трансляція оголошень і висячі усюди годинники не дадуть пропустити рейс. В аеропорту «Tempelhof» (Берлін) працює розважальний заклад «LaVeenRose». У ньому постійно проходять вистави в стилі естрадного кабаре. Поруч знаходиться «Чарівний бар», що нагадує замок в Діснейленді. Його бармени запевняють всіх, що володіють магією. В аеропорту «Frankfurt» (Франкфурт-на-Майні) в терміналі № 1 працюють дискотека, кегельбан, ігрові автомати, кінозали. У терміналі № 2 розташована сцена, де виступають місцеві групи. Характерною рисою токійського аеропорту «Narita» є велика кількість електроніки. Комп'ютерні ігри для дітей, комп'ютерні, аудіовізуальні програми для дорослих. Крім того, допитливим пасажиром пропонується прогулянка у розташований поблизу ботанічний сад і музей авіонавтики.

Отже, світова практика демонструє різноманітність послуг. Як бачимо, неавіаційна діяльність має надважливий характер і є запорукою ефективного функціонування аеропортів. Як уже зазначалося, у зарубіжних аеропортах неавіаційна діяльність в основному здійснюється шляхом передачі в концесію приміщень і споруд аеропорту під різний вид діяльності. В українських аеропортах неавіаційна діяльність здійснюється на основі укладання орендних договорів. Необхідно удосконалювати розвиток неавіаційної діяльності, при цьому унаслідуючи досвід зарубіжних країн.

Послуги з неавіаційної діяльності надаються авіакомпаніям, підприємствам, організаціям і приватним особам і пов'язані з наданням в оренду будівель і споруд, приміщень та робочих площ, територій та автостоянок, каналів і засобів зв'язку, інформаційних систем та технологічного обладнання для виконання наземного обслуговування, концесій на окремі види основної діяльності та права участі у спільній діяльності з авіаційного профілю та інше (рис.1).

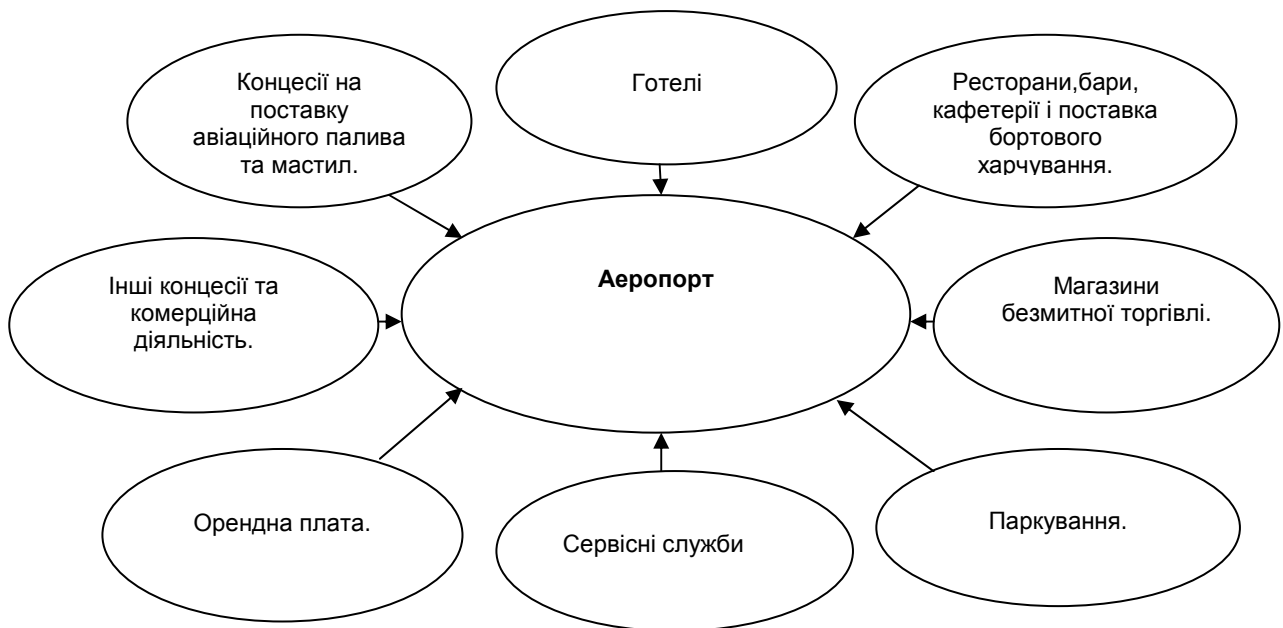

Рис. 1. Джерела доходів аеропорту від неавіаційної діяльності

Джерело: складено авторами

Як правило, у багатьох аеропортах результати неавіаційної діяльності виявляються нижче їхніх потенційних можливостей. Це спричинено впливом таких факторів: загальний обсяг перевезень, значна частка в ньому належить міжнародним перевезенням і т.д. Тобто, збільшуючи обсяг перевезень, аеропорт сприяє зростанню доходів від неавіаційної діяльності.

В ході дослідження встановлено, що доходи від неавіаційної діяльності є важливим джерелом прибутку аеропортів та саме надання якісних послуг є запорукою ефективної роботи аеропортів. Саме для ефективного функціонування неавіаційної діяльності необхідно оцінити ефективність управління цієї діяльності.

Для проведення оцінки управління ефективністю неавіаційної діяльності аеропорту пропонується використовувати такі основні критерії: економічний, соціальний, екологічний.

Застосовуючи показники економічного критерію управління ефективністю неавіаційною діяльністю аеропорту, нами використано такі показники: прибуток від неавіаційної діяльності,

зростання фондівддачі, надання неавіаційних послуг на одиницю витрат ресурсу, рентабельність, загальна економія ресурсів, продуктивність праці робітників аеропорту.

Соціальний критерій характеризується такими показниками: рівень задоволення потреб ринку неавіаційних послуг, скорочення тривалості робочого тижня персоналу аеропорту, збільшення кількості робочих місць в аеропорту, поліпшення умов праці.

Екологічний критерій управління ефективністю неавіаційної діяльності аеропорту визначається наступними показниками: забруднення атмосферного повітря, забруднення ґрунтів та ґрунтових вод.

Щодо загального управління неавіаційною діяльністю дослідженням встановлено, що через відсутність у персоналу аеропорту необхідних професійних навичок і досвіду, а також через нестачу фінансів, адміністрації багатьох аеропортів воліють передавати неавіаційну комерційну діяльність у відання агентських компаній, які спеціалізуються в цій сфері, витрачаючи при цьому додаткові кошти.

Враховуючи зарубіжний досвід, в Україні для забезпечення ефективного розвитку неавіаційної діяльності аеропортів, необхідно дотримуватися таких етапів розвитку галузі (рис. 2):

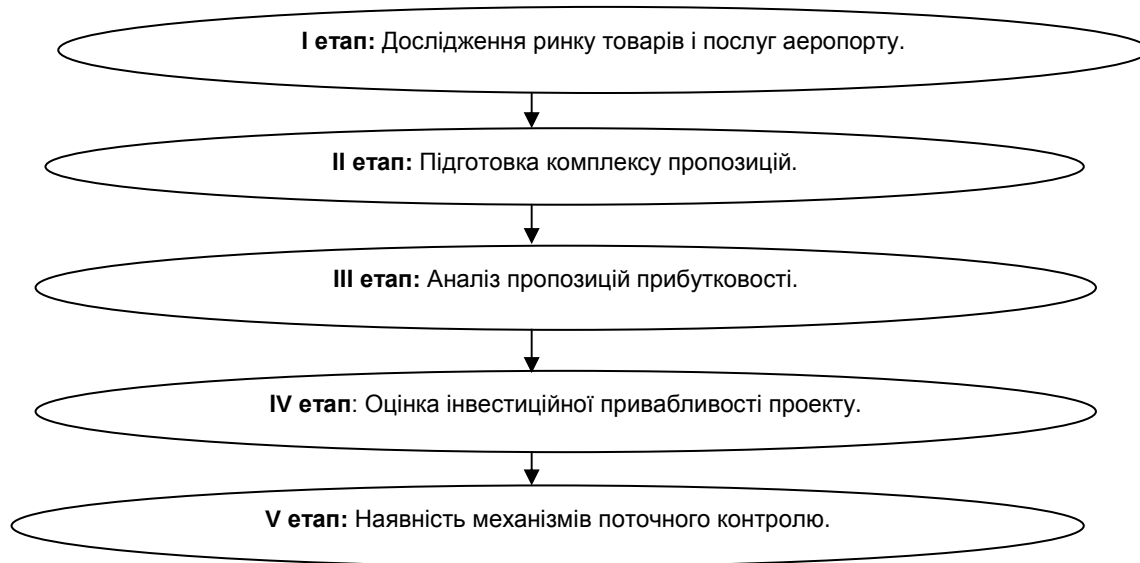

Рис. 2. Етапи розвитку неавіаційної діяльності аеропорту

Джерело: складено за [8]

Аналізуючи роботу аеропорту Бориспіль, зазначимо, що це найбільший аеропорт України, який в 2014 році скоротив пасажиропотік на 13% порівняно з 2013 роком – до 6,89 млн. осіб. Значне скорочення обсягів авіаперевезень на вітчизняному ринку є очікуваним результатом економічної та політичної ситуації в Україні. Зі скороченням пасажиропотоку, відповідно зменшилися і доходи від неавіаційної діяльності. Проте саме цей аеропорт надає широкий спектр пасажирських послуг.

До послуг пасажирів аеропорту «Бориспіль» пропонувались:

- магазини безмитної торгівлі;
- магазини брендового одягу;
- магазини мобільного зв'язку;
- кіоски преси;
- книжковий магазин;
- пункти прокату автомобілів;
- ресторани, бари, кафе, міні-бар, снєк-бар, кисневий бар;
- банкомати;
- пункти обміну валют;
- платіжні термінали Ibox;
- студія експрес-манікюру (нейл бар);
- аптека;
- місця для пакування багажу

Структура неавіаційних доходів у відсотковому співвідношенні представлені на рис. 3.

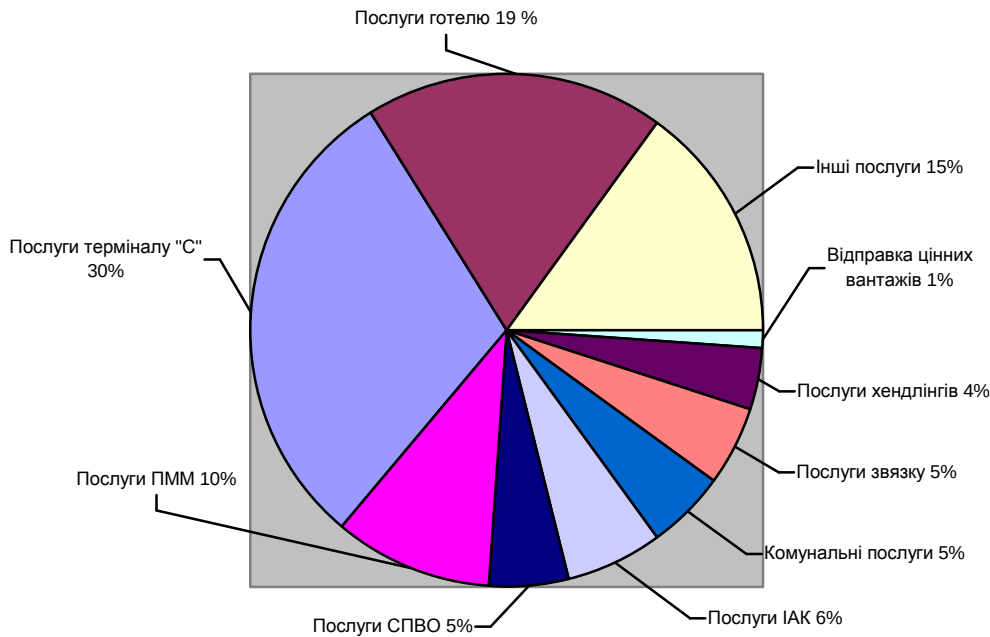

Рис. 3. Структура доходів від неавіаційної діяльності за 2014 рік

Джерело: складено за [5]

Як видно з рис.3, найбільшу частку доходів від неавіаційної діяльності складають доходи від послуг Терміналу «С» - 30%, найменшу доходи від послуг відправки цінних вантажів - 1%.

Надаючи зазначений спектр послуг, доходи аеропорту «Бориспіль» від неавіаційної діяльності у 2014 році склали 260 млн. гривень. Це на 12,9% (30 млн. гривень) перевищує суму доходів від неавіаційної діяльності, отриману аеропортом роком раніше. В структурі загальних доходів аеропорту за звітний рік неавіаційна складова становить 18,4% [4].

Найбільша частина доходів від неавіаційної діяльності становить 30 % (65 млн. гривень) отримана у вигляді оплати послуг VIP-терміналу С, порівняно з 2013 роком, даний показник збільшився на 21,8% (12 млн. гривень). Впродовж 2014 року стрімко зросли доходи від послуг оренди та рекламної діяльності.

Провівши комплексну оцінку управління ефективністю неавіаційної діяльності аеропорту, проаналізувавши отриманий результат, можна зробити висновки щодо пріоритетності видів неавіаційної діяльності в цьому аеропорту:

- 1) найвищу оцінку отримали: оренда, пункт ПММ, транспортні послуги;
- 2) відносно високу пріоритетність мають: торгівельні послуги, харчування.
- 3) середню пріоритетність мають: банківські послуги, обслуговування багажу.
- 4) низьку оцінку отримали: безпека та екстрені послуги, обслуговування категорій пасажирів.

Кожен рік поповнюється спектр послуг для пасажирів та розширюється мережа закладів, діяльність яких спрямована на задоволення потреб клієнтів аеропорту «Бориспіль». Проте слід зазначити, що в аеропорт інвестовано величезну кількість коштів. Завдяки цим кредитам проведено Євро-2012, але зараз об'єкти використовуються неефективно, і досі менеджмент аеропорту не звертає уваги на неавіаційні доходи. Так в термінал "D" аеропорту інвестовано \$ 429 млн, проте він використовується на 27%. У термінал "F" інвестовано \$ 40 млн за період 2009-2014 років, в термінал "B" – \$ 19 млн, паркінг – \$ 33 млн: ці об'єкти в даний час не використовуються.

Висновки з проведеного дослідження. Ефективне функціонування аеропортів є важливим чинником розвитку транспортної системи країни. Для забезпечення ефективного функціонування аеропортів необхідно сприяти розвитку як авіаційної, так і неавіаційної діяльності. Саме неавіаційна діяльність дає змогу повністю задовольнити потреби пасажирів. Однак, частка неавіаційних доходів в українських «повітряних воротах» значно менша, ніж у відомих аеропортів.

В Україні є недостатньо розвинена неавіаційна галузь обслуговування пасажирів. З економічної точки зору, необхідно створити в аеропортах економічні зони, що сприятимуть розвитку диверсифікації аеропортової діяльності.

Найбільш часто основною діяльністю, здійснюваною аеропортом в зонах вільного підприємництва, є зберігання товарів на митних складах і складування, які супроводжуються необхідним обслуговуванням. Однак створення в аеропорту відкритої зони пов'язане зі значними фінансовими витратами з боку аеропорту і держави. Для аеропортів доцільно створювати або розширювати митні склади і складські зони, що дозволяють здійснювати діяльність з консолідації та

комплектуванню партії вантажів.

Недосконалість українського законодавства поки не дозволяє створити повноцінні вільні економічні зони в аеропортах. Проте вже зараз в аеропортах може бути введений режим «вільного складу», наприклад, для вантажного терміналу, цеху бортового харчування і т.п. Працюючи в такому режимі, аеропортові підприємства можуть звільнятися від справляння митних зборів і можуть користуватися низкою податкових пільг і преференцій.

Література

1. Запорожець В. Аеропорт: організація, технологія, безпека / В. Запорожець, М. Шматко. – К. : Дніпро, 2002. – 168 с.
2. Кубичек В.В. Развитие рынка услуг в сфере аэропортового обслуживания [Электронный ресурс] / В.В. Кубичек – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/razvitie-rynka-uslug-v-sfere-aeroportovogo-obsluzhivaniya>
3. Кулаєв Ю.Ф. Економіка цивільної авіації України [Текст] / Ю.Ф. Кулаєв. – К. : Фенікс, 2004. – 667 с.
4. Офіційний веб-сайт Державіаадміністрації України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.avia.gov.ua/>
5. Павелко В.Ю. Оцінювання ефективності управління аеропортом / В.Ю. Павелко // Економічний форум. Науковий журнал. – 2014. – № 3. – С. 181-190.
6. Полянська Н.Є. «Міжнародний аеропорт Бориспіль»: дослідження діяльності [Електронний ресурс] / Полянська Н.Є., Корнієнко О.В. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/2_KAND_2009/Economics/39529.doc.htm
7. Полянская Н.Е. Обслуживание пассажиров: расширение сервиса и возникающие проблемы / Н.Е. Полянская, А.А. Метельский // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури: Збірник наукових праць: Випуск 9. – НАУ, 2003. – С. 36-39.
8. Ратушна Н.В. Перспективи розвитку неавіаційної діяльності в аеропортах України / Н.В. Ратушна // Збірник наукових праць. – К. : НАУ, 2010. – Вип. 26. – С. 95-100.

References

1. Zaporozhets, V. and Shmatko, M. (2002), *Aeroport: orhanizatsiia, tekhnolohiia, bezpeka* [Airport: organization, technology, safety], Dnipro, Kyiv, Ukraine, 168 p.
2. Kubichek, V.V. "Development of services in the field of airport services", available at: <http://dissercat.com/content/razvitie-rynka-uslug-v-sfere-aeroportovogo-obsluzhivaniya> (access date October 10, 2015).
3. Kylaev, Yu.F. (2004), *Ekonomika tsyvilnoi aviatsii Ukrainy* [The economy of civil aviation in Ukraine], Fenix, Kyiv, Ukraine, 667 p.
4. State Aviation Administration of Ukraine: available at: <http://avia.gov.ua/> (access date October 13, 2015).
5. Pavelko, V.Yu. (2014), "Evaluation of management in effectiveness at airport", *Ekonomichnyi forum*, no. 3, pp. 181-190.
6. Polianska, N.E. and Kornienko, O.V. (2009), "Boryspil International Airport: research activities", available at: http://rusnauka.com/2_KAND_2009/Economics/39529.doc.htm (access date October 10, 2015).
7. Polianskaya, N.E. and Metelskiy, A.A. (2003), "Passenger service: expansion of service and problems", *Problemy pidvyschennia efektyvnosti infrastruktury*, Issue 9, National aviation university, Kyiv, Ukraine, pp. 36-39.
8. Ratyshna, N.V. (2010), "Prospects of development unaviation activities at airports in Ukraine", *Zbirnyk naukovykh prats*, Issue 26, National aviation university, Kyiv, Ukraine, pp. 95-100.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА

УДК 656.71.003 (045)

Шевченко І.В.,
*к.е.н., доцент, доцент кафедри вищої математики
Національний авіаційний університет*
Паламарчук Ю.А.,

*к.е.н., доцент, доцент кафедри вищої математики
та природничих дисциплін
Московський фінансово-промисловий університет «Сінергія»*

ЗАСТОСУВАННЯ ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ ДЛЯ ОПТИМІЗАЦІЇ ВЗАЄМНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ ЦИВІЛЬНОЇ АВІАЦІЇ

Shevchenko I.V.,
*cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor
of the department of higher mathematics
National Aviation University*

Palamarchuk Yu.A.,
*cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor
of the department of higher mathematics
and of natural disciplines
Synergy, Moscow Financial-Industrial University*

THE USE OF ECONOMIC AND MATHEMATICAL MODELING FOR MUTUAL FUNCTIONING OPTIMIZATION OF CIVIL AVIATION SUBJECTS

Постановка проблеми. Проблема ефективної взаємодії аеропортів і авіакомпаній України є однією з найважливіших в системі цивільної авіації України. Значення цієї проблеми визначається різким падінням попиту на авіаційні перевезення в умовах сучасної кризової ситуації, необхідністю додаткового фінансування на переобладнання аеропортів та повітряних суден авіакомпаній у відповідності з міжнародними стандартами, дотримання норм і правил щодо безпеки польотів і авіаційної безпеки, а також погіршенням технічного стану аеропортів та повітряних суден авіакомпаній внаслідок відсутності фінансування на проведення ремонтних робіт [1]. Ще одним фактором для постановки проблеми є сподівання керівництва держави на підписання угоди про спільний авіаційний простір («відкрите небо») з Європейським Союзом до кінця поточного року [2], що призведе до конкурентної боротьби з європейськими авіаперевізниками. Таким чином, завдання забезпечення ефективної роботи аеропортів України є нагальною проблемою в сучасних умовах нестабільної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання аналізу процесу взаємодії аеропортів та авіакомпаній України розглядалися і розглядаються багатьма науковцями. Так, у монографії Кулаєва Ю.Ф. „Економика гражданской авиации Украины” автором розглянуто основні поняття економіки аеропорту та авіакомпанії [3]. Полянська Н.Є. в своїй монографії „Организация коммерческой работы на воздушном транспорте” розглядає регулювання міжнародного повітряного транспорту та відповідальність при перевезеннях повітряним транспортом, а також диверсифікацію авіапідприємств, взаємодію авіакомпаній та аеропортів, формування комерційного завантаження повітряних суден [4]. Садловська І.П. розглядала взаємодію аеропортів і авіакомпаній та стратегії їхнього сумісного розвитку, запропонувала вимоги та основні характеристики економічного розвитку авіатранспортних підприємств з урахуванням особливостей функціонування авіакомпаній та аеропортів [5; 6]. У статті Бугайка Д.О., Терещенка А.В. розглянуто проблему співпраці аеропортів з іншими суб'єктами транспортного ринку при виконанні

повітряних перевезень та запропоновані шляхи підвищення ефективності взаємодії між цими суб'єктами [7]. Дисертаційна робота Соколи І.І. присвячена дослідженню процесів функціонування та трансформації територіально-виробничої побудови базових суб'єктів цивільної авіації України (авіакомпанії та аеропорти) [8]. У дисертаційному дослідженні Полянської Н.О. запропоновано економічний механізм взаємодії державно-приватного партнерства на ринку авіаційних перевезень, спрямований на інтереси визначених авіаційних суб'єктів й розвитку діяльності цивільної авіації України в цілому [9]. Дисертаційне дослідження Катерної О.К. присвячене розробці системи управління потоковими процесами в аеропортах в умовах граничних навантажень на інфраструктуру [10]. Стаття Парубець О.М. присвячена проблемам організації міжфірмової взаємодії аеропортів і авіакомпаній України, запропоновано заходи щодо підвищення ефективності співпраці [11].

У зазначених вище наукових дослідженнях розглянуто багато питань і запропоновано шляхи їх вирішення. Разом з тим, мало уваги приділено процесам взаємодії авіакомпаній та аеропорту, що відбуваються безпосередньо в аеропорту. Усе це свідчить про актуальність теми, а відтак зумовило вибір напряму дослідження в науковому і практичному аспектах.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження взаємодії авіакомпаній та аеропорту та розробка рекомендацій щодо аналізу ефективності роботи аеропорту. Кожна авіакомпанія прагне надати максимальний обсяг послуг саме своїм пасажиром, а завданням аеропорту є оптимізація роботи всієї системи. Тому потрібно сформулювати чітке уявлення того, як працює аеропорт та створити систему, яка буде найкращим чином задовольняти потреби клієнтів і найбільш ефективно функціонувати. Для вирішення цієї проблеми запропоновано економіко-математичну модель взаємодії авіакомпаній та аеропорту, яка дасть можливість кількісно визначити ефективність роботи аеропорту з метою прийняття правильного рішення з покращення його функціонування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна цивільна авіація – складна галузь з великим та різноманітним парком повітряних суден, широкою мережею аеропортів, авіаремонтних підприємств, системою керування повітряним рухом та іншими структурами, що забезпечують її життєдіяльність. Аеропорт та авіакомпанії є складовими підсистемами цієї глобально великої системи цивільної авіації. Їх взаємодія повинна бути спрямована на покращення організації процесу повітряного перевезення пасажирів та вантажів.

Аеропорт є складною багатофункціональною структурою, «перехрестям» інтересів різних партнерів з різними видами діяльності, спрямованою на здійснення повітряних перевезень. Це підприємство, яке є наземною частиною авіаційної транспортної системи, що забезпечує зліт і посадку повітряних суден, їх наземне обслуговування, прийом та відправлення пасажирів, багажу, пошти, вантажів тощо. Аеропорт також створює необхідні умови для функціонування авіакомпаній, державних органів регулювання авіаційної, митної та іншої діяльності, спрямованої на поліпшення рівня обслуговування пасажирів та забезпечення економічної стабільності аеропорту в цілому.

В аеропорту здійснюється умовний перехід повітряного транспорту з режиму повітряного функціонування в режим наземної діяльності. Для виконання своїх функцій аеропорт використовує аеродром, аеровокзал, привокзальну територію, наземні споруди, обладнання і залучає обслуговуючий персонал. Також, на території аеропорту розташовані підприємства, які надають послуги з організації обслуговування та повноцінного харчування як на землі, так і у повітрі. Серед завдань аеропорту можна назвати:

- об'єднання зусиль партнерів та споживачів з метою створення унікальної продукції аеропорту, саме тому значення аеропорту в умовах розвитку міжнародної транспортної системи є набагато більшим, ніж простого перевалочного пункту;
- є елементом інфраструктури міжнародної транспортної системи;
- виконання ролі економічного фактора транспортної системи (рис. 1) [12, с. 150-159].

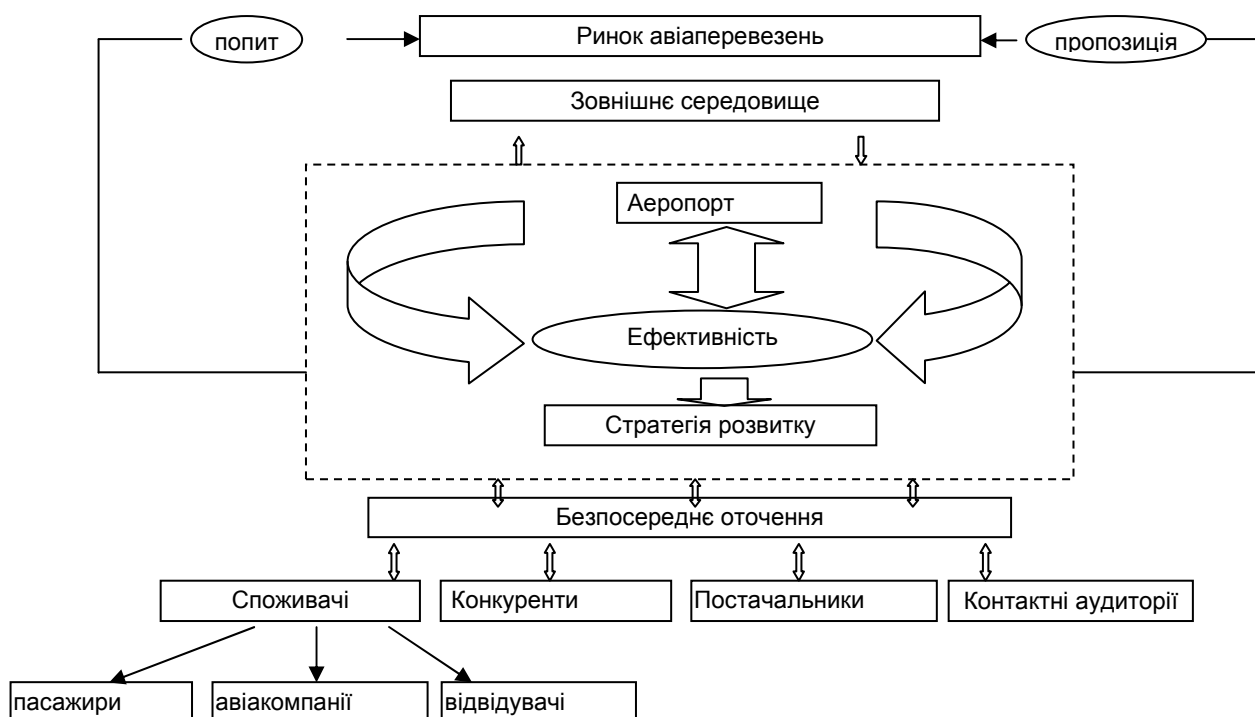

Рис. 1. Роль аеропорту в авіаційній транспортній системі

Джерело: авторська розробка

Існує багато факторів, як зовнішніх, так і внутрішніх, які впливають на ефективність взаємного функціонування авіакомпаній та аеропорту, головною метою якого є покращення обслуговування [13]. Серед таких можна виділити три групи (рис. 2).

Рис. 2. Фактори впливу на ефективність взаємного функціонування авіакомпаній та аеропорту

Джерело: систематизовано за [13]

Однією з основних функцій аеропорту є забезпечення наземного обслуговування авіаперевезень. Для внутрішніх та міжнародних авіаперевезень на різних етапах реформування фінансово це в середньому становить 15-20% вартості авіаперевезень. Дані іноземних видань відповідають таким показникам, але варто зазначити, що цей відсоток включає вартість власного обслуговування авіакомпанії, а наземне обслуговування, що надається безпосередньо для обслуговування авіаперевезень, становить 7-9%.

Аеропорти живуть за рахунок надання послуг авіакомпаніям (збори за зліт-посадку, обслуговування повітряних суден, пасажирів тощо), аеропортові збори приносять аеропорту більшу частину доходів.

Комплекс послуг може бути диференційований щодо виконавців. Послуги, що включають використання аеродрому, системи управління повітряним рухом і безпосередньо обслуговування зліту і посадки ПС, оперативне технічне обслуговування ПС, як правило, відносяться до державного сектору управління аеропортом. Послуги, що включають використання комплексів службово-технічної території аеропорту, зокрема, аеровокзал, можуть бути віднесені до приватного сектору і виконуються різними виконавцями-партнерами. Тим самим авіакомпаніям надається можливість вибору найбільш вигідної взаємодії з аеропортом та вибору відповідного виконавця.

Основні аеропортові послуги з наземного обслуговування авіаперевезень наведено на рис. 3.

Рис. 3. Основні аеропортові послуги з наземного обслуговування авіаперевезень

Джерело: авторська розробка

Як видно з рис. 3, частина наземних послуг, що надаються аеропортом, може виконуватися персоналом авіакомпанії (власної чи іноземної), а також агентських (хендлінгових) компаній, контрольованих та/або підпорядкованих безпосередньо аеропорту або авіакомпанії. Застосування варіанту взаємодії залежить від умов роботи і стану авіапідприємства, аеропорту, авіакомпанії й партнерів – агентських або хендлінгових компаній. Набір послуг з наземного обслуговування авіаперевезень визначено Міжнародною Асоціацією Авіаперевізників (IATA) (скорочення від англійського International Air Transport Association) і представлено в «Договорі про наземне обслуговування» («Standart Grownd Handling Agreement» IATASGHA, АНМ810, 1998 г.).

Незважаючи на різну структуру бізнесів та різних власників, базові інтереси аеропорту та авіакомпанії співпадають. Вони розв'язують спільні завдання:

- забезпечення безпеки польотів;
- підвищення якості обслуговування повітряних перевезень;
- збільшення обсягу авіаперевезень.

Взаємодіючи між собою, аеропорт та авіакомпанії виступають компонентами глобальної системи цивільної авіації. Від їх співпраці залежить розвиток економічної діяльності як аеропорту, так і авіакомпанії. Одним з основних шляхів збільшення обсягу авіаперевезень є для аеропортів зниження вартості аеропортових послуг, а для авіакомпанії зниження тарифів на авіаперевезення.

Ефективністю взаємного функціонування авіакомпаній і аеропорту є покращення організації процесу перевезення пасажирів та вантажів повітряним транспортом, включаючи надання якісного наземного обслуговування, яке, в свою чергу, є основою аеропортового бізнесу.

Один аеропорт може співпрацювати з декількома авіакомпаніями, утворюючи при цьому одну цілісну структуру. Так, наприклад, серед партнерів аеропорту «Київ» можна назвати такі авіакомпанії:

- Georgian Airways (Міжнародні авіалінії з Грузії) – спеціалізується на пасажирських перевезеннях на території СНД і в країнах далекого зарубіжжя;

- Wizz Air – найбільший угорсько-польський лоукостер на території Центральної та Східної Європи, входить до ELFAA (The European Low Fares Airline Association);

- TOB Авіакомпанія «Трансаеро» – найбільша приватна російська авіакомпанія. Виконує пасажирські й вантажні рейси з Росії, а також міжнародні рейси середньої та великої протяжності в країни Європи, Азії, Північної та Латинської Америки;

- Flydubai – лоукостер, заснований керівництвом ОАЕ, має велику мережу в Азії та Європі;

- ЮТейр-Україна – виконує міжнародні чартерні рейси з міст України;

- Bravoavia – міжнародна торгівельна марка компанії Aegean Airlines (Егейські авіалінії) – найбільша авіакомпанія Греції, виконує пасажирські авіарейси з Афін та інших грецьких міст як в міжнародному напрямку, так і в межах самої Греції;

- TOB "Янейр ЛТД" (YANAIR) – молода авіакомпанія, зареєстрована в Житомирі. Основна діяльність – пасажирські та вантажні авіаперевезення. Компанія виконує прямі регулярні рейси до Тбілісі, Батумі, Єревану, з Одеси до Батумі, а також чартерні рейси до Тівату, Бургасу, Тель-Авіву, Анталії, з Одеси до Тель-Авіву;

- Flyvista – грузинська бюджетна авіакомпанія, виконує рейси з Тбілісі до найближчих країн;

- Підприємство АО «МОТОР СИЧ» надає широкий спектр послуг від обслуговування і ремонту всієї виробленої продукції до надання транспортних, телекомунікаційних, лікувально-діагностичних, курортно-оздоровчих та готельних послуг;

- Міжнародна акціонерна авіаційна компанія «УРГА» (International Joint-Stock Aviation Company «URGA») – це українська авіаційна компанія, що спеціалізується на туристичних чартерах та вантажоперевезеннях, виконує регулярний рейс Київ–Львів. Компанія включена до списку перевізників ООН та ICAO, обслуговувала миротворчі місії ООН, має ліцензію Державної авіаційної адміністрації України на виконання вантажних перевезень до 134 країн світу;

- Дніпроавіа – українська авіакомпанія, що обслуговує регулярні внутрішні та міжнародні рейси, а також чартерні рейси;

- Авіакомпанія «Роза Вітрів» (WINDROSE) – українська чартерна авіакомпанія, головним напрямком діяльності якої є організація і проведення корпоративних, туристичних та VIP-рейсів. Основні напрямки — Західна Європа, Близький Схід, СНД, Азія;

- Вуелінг (Vueling Airlines) – другий за величиною авіаперевізник Іспанії після Iberia Airlines, здійснює рейси в 38 країн Європи, Азії та Африки. У СНД лоукостер літає в Київ, Мінськ, Єреван, міста Росії, здійснюються польоти в Таллін;

- Авіакомпанія «ДАРТ» – український авіаперевізник, що завоював визнання на ринку чартерних туристичних перевезень. У співпраці з провідними українськими туроператорами організовує перевезення груп туристів з України на зимові курорти Фінляндії, Словаччини, Туреччини та інших країн. Авіакомпанія планує запропонувати літні регулярні чартерні рейси в Чорногорію, Хорватію, Грецію та інші європейські країни. Ще одним важливим напрямком діяльності авіакомпанії є організація міжнародних і внутрішніх чартерних VIP-перевезень на бізнес-джетах для різних категорій та кількості пасажирів, а також менеджмент авіаційної техніки.

З наведеного списку видно, що аеропорт співпрацює з різними перевізниками, які виконують регулярні, нерегулярні, чартерні рейси та бізнес-польоти на приватних літаках. Кожен з пасажирів незалежно від типу рейсу може отримати достатній рівень послуг, те ж саме стосується й перевезення вантажів різного характеру. Аеропорти разом з авіакомпаніями декларують рівноправні партнерські взаємовідносини з усіма клієнтами, створюючи прозорі взаємовідносини на ринку авіаційних послуг.

Ефективне функціонування, тобто доходи аеропорту прямо залежать від кількості злітно-посадкових операцій, експлуатованого парку повітряних суден, річного обсягу пасажирських та вантажних перевезень, що в кінцевому підсумку становить загальний обсяг робіт в аеропорту, кількість наданих аеропортом платних послуг з наземного обслуговування авіаперевезень.

В інтересах аеропорту збільшення кількості обслуговуваних авіакомпаній і збільшення вартості наданих послуг. А в інтересах авіакомпанії зменшення числа конкурентів (авіакомпаній), що обслуговуються в даному аеропорту, і обслуговування за більш низькими ставками і тарифами. Отже, кількість авіакомпаній, що обслуговуються в аеропорту, їх льотна діяльність, визначають економічну ефективність діяльності аеропорту і є його основними джерелами доходу. Зниження обсягу авіаперевезень призводить до зниження дохідної та видаткової частини фінансової діяльності аеропорту. Основний дохід аеропорту від авіаційної діяльності визначається кількістю, якістю, обсягом та вартістю наданих послуг з наземного обслуговування.

Забезпечення ефективного функціонування українських аеропортів і авіакомпаній в сукупності є нагальною проблемою в сьогоднішніх умовах. Вирішення поставленого завдання пропонується проводити з урахуванням взаємодії різних складових-параметрів з метою визначення «вузьких місць» в обслуговуванні споживачів діяльності аеропорту, в умовах граничних навантажень на інфраструктуру, з метою задоволення попиту на перевезення, надання необхідного рівня сервісу та отримання максимального прибутку.

За допомогою моделювання процесів взаємодії авіакомпаній і аеропортів для вирішення вищезазначеної проблеми запропоновано розглянути економіко-математичну модель, цільова функція якої полягає в максимізації кількості повітряних суден авіакомпаній, що функціонують на території аеропорту і мінімізації загальних витрат, пов'язаних з технічним обслуговуванням парку повітряних суден :

$$\begin{cases} \sum_{m \in M} \sum_{i \in I} x_i^m \rightarrow \max, \\ \sum_{m \in M} \sum_{i \in I} \sum_{\varphi \in \hat{O}} c_{\varphi} \cdot x_i^m \rightarrow \min, \end{cases}$$

за умов - обмежень, які накладаються на невідомі моделі

$$\begin{cases} \sum_{m \in M} \sum_{i \in I} k_{iy} \cdot x_i^m \leq L_y, y \in Y; \sum_{i \in I} g_{\varphi} \cdot x_i^m \leq G_{\varphi}, m \in M; \\ \sum_{m \in M} \sum_{i \in I} n_{im} \leq N; \sum_{m \in M} \sum_{i \in I} f_{im} \leq F; \\ \sum_{j \in J} \sum_{i \in I} d_j \cdot x_i^m \leq D, m \in M; \sum_{m \in M} \sum_{i \in I} x_i^m \leq R; \\ \sum_{m \in M} \sum_{i \in I} p_i \cdot x_i^m \leq P; \sum_{m \in M} \sum_{i \in I} v_i \cdot x_i^m \leq V; \\ \sum_{m \in M} \sum_{i \in I} b_i \cdot x_i^m \leq B, \\ x_i^m; n_{im}; f_{im} \geq 0, m \in M, i \in I, \end{cases}$$

де x_i^m – кількість повітряних суден i -го ($i \in I$) типу m -ої ($m \in M$) авіакомпанії, що обслуговуються в аеропорту, де I – число типів повітряних суден авіакомпанії; M – загальна кількість авіакомпаній, які функціонують на території аеропорту;

c_{φ} – вартість робіт φ -го ($\varphi \in \hat{O}$) виду технічного обслуговування повітряних суден при загальній кількості видів обслуговування Φ ;

k_{iy} – витрати паливно-мастильних матеріалів y -го ($y \in Y$) виду при обслуговуванні i -го типу повітряних суден m -ої авіакомпанії при граничних запасах L_y паливно-мастильних матеріалів y -го виду, де Y – кількість видів паливно-мастильних матеріалів;

g_{φ} – кількість працівників, необхідних для виконання робіт φ -го виду технічного обслуговування повітряних суден i -го типу при максимально допустимій кількості працівників, зайнятих φ -тим видом технічного обслуговування G_{φ} ;

n_{im} – кількість броньованих місць (номерів) в готелях для розміщення членів екіпажу повітряних суден i -го типу m -ої авіакомпанії (залежить від x_i^m) при максимально можливій кількості місць N в готелях, розташованих поблизу аеропорту;

f_{im} – кількість пасажирів повітряних суден i -го типу m -ої авіакомпанії (залежить від x_i^m), які потребують обслуговування у VIP-терміналі при загальній місткості VIP-терміналу в F чоловік;

d_j – площа j -ої ділянки ($j \in J$ – число ділянок) для стоянки і зберігання повітряних суден i -го типу при максимально допустимій виробничій площі аеропорту D ;

R – планова кількість повітряних суден;

P_i – нормативне пасажирське завантаження повітряних суден i -го виду при граничній величині пасажирського потоку P через аеропорт;

V_i – нормативне поштове завантаження повітряних суден i -го виду при граничній величині поштового потоку V через аеропорт;

b_i – нормативне вантажне завантаження повітряних суден i -го виду при граничній величині вантажного потоку B через аеропорт.

Пропонована модель дає можливість удосконалити узгодженість дій зацікавлених сторін у процесі обслуговування авіакомпаній в аеропортах і сприяє формуванню принципу цілісності системи – визначити «вузькі» місця, врахувати недоліки в обслуговуванні споживачів, тобто дає можливість побудувати стратегію розвитку аеропорту таким чином, щоб задовольнити споживачів аеропортових послуг і зокрема, авіакомпанії.

Висновки з проведеного дослідження. Визначено основні завдання та функції аеропорту, фактори впливу на ефективність взаємного функціонування авіакомпаній та аеропорту. На прикладі аеропорту «Київ» проаналізовано його спільну співпрацю з авіакомпаніями. Розроблено економіко-математичну модель оптимізації роботи аеропорту, тобто максимізації кількості повітряних суден авіакомпаній, що функціонують на території аеропорту і мінімізації загальних витрат.

Література

1. Шевченко І.В. Перспективні альтернативні напрями розвитку транспортного комплексу України за видами транспорту [Електронний ресурс] / І.В. Шевченко // Електронне фахове видання «Проблеми системного підходу в економіці». – 2010. Вип. 2. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/index.html>.
2. Уніан. Інформаційне агентство : офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://economics.unian.ua/transport/1130496-pivovarskiy-spodivaetsya-pidpisati-ugodu-z-es-pro-vidkrite-nebo-vje-v-tsomu-rotsi.html>.
3. Кулаев Ю.Ф. Экономика гражданской авиации Украины : монография / Ю.Ф. Кулаев. – К. : Издательство „Феникс”, 2004. – 667 с.
4. Полянская Н.Е. Организация коммерческой работы на воздушном транспорте : монография / Н.Е. Полянская. – К. : НАУ, 2004. – 320 с.
5. Садловська І.П. Методичні рекомендації з формування стратегії розвитку авіатransпортних підприємств / І.П. Садловська // Відомості міністерства транспорту та зв'язку України. – 2005. – №6. – С.12–14.
6. Садловська І.П. Формування стратегії економічного розвитку авіатransпортних підприємств : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. екон. наук за спеціальністю: 08.07.04 – економіка транспорту і зв'язку / І.П. Садловська, Національний авіаційний університет. – К., 2004. – 19 с.
7. Бугайко Д.О. Взаємодія суб'єктів транспортного ринку в міжнародних аеропортах / Д.О. Бугайко, А.В. Терещенко // Наукові технології. – 2009. – № 2. – С. 1-5.
8. Соколи І.І. Наукові засади формування територіально-виробничого комплексу (на прикладі цивільної авіації України) : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня доктора екон. наук за спеціальністю: 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка / І.І. Соколи, Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України. – Одеса, 2008. – 30 с.
9. Полянська Н.О. Управління державно-приватним партнерством на ринку авіаційних перевезень : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. екон. наук за спеціальністю: 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) / Н.О. Полянська, Національний авіаційний університет. – К., 2009. – 20 с.
10. Катерна О.К. Управління поточними процесами в аеропортах : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. екон. наук за спеціальністю: 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) / О.К. Катерна, Національний авіаційний університет. – К., 2010. – 19 с.
11. Парубець О.М. Ефективна організація між фірмової взаємодії аеропортів і авіаційних компаній [Електронний ресурс] / О.М. Парубець. – Режим доступу : <http://www.sworld.com.ua/index.php/uk/economy-413/business-economics-and-production-management-413/20145-413-1231>
12. Проблеми та перспективи розвитку економічної кібернетики : колективна наукова монографія / Під ред. Т. І. Олешко. – К. : ВД ТОВ «Agrar Media Group», 2013. – 232 с.
13. Скуратов К.С. Направления взаимодействия аэропортов и авиакомпаний как участников авиационного рынка / К.С. Скуратов, О.Д. Манжурова // Транспорт Российской Федерации. – 2009. – №6 (25). – С. 14-15.

References

1. Shevchenko, I.V. (2010), "Promising alternative directions of development of the transport complex", *Elektronne fakhove vydannya "Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi"*, issue 2, available at: <http://nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/index.html>
2. UNIAN. Information Agency: official site, available at: <http://economics.unian.ua/transport/1130496-pivovarskiy-spodivaetsya-pidpisati-ugodu-z-es-pro-vidkrite-nebo-vje-v-tsomu-rotsi.html>.
3. Kulayev, Yu.F. (2004), *Ekonomika grazhdanskoj aviatsii Ukrainy* [Economy of Civil Aviation of Ukraine], monograph, Izdatelstvo „Feniks”, Kyiv, Ukraine, 667 p.

4. Polyanskaya, N.Ye. (2004), *Organizatsiya kommercheskoy raboty na vozdushnom transporte* [Organization of commercial work on air transport], monograph, NAU, Kyiv, Ukraine, 320 p.
5. Sadlovska, I.P. (2005), "Methodical recommendations for the formation a development strategy of air transport enterprises", *Vidomosti ministerstva transportu ta zvyazku Ukrainy*, no. 6, pp.12–14.
6. Sadlovska, I.P. (2004), "Formation of strategy of economic development of air transport enterprises", Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.07.04 – Economy of transport and communications, Natsionalnyi aviatsiyni universytet, Kyiv, Ukraine, 19 p.
7. Buhaiko, D.O. and Tereshchenko, A.V. (2009), "Interaction of entities of transport market at international airports", *Naukoiemni tekhnologii*, no. 2, pp. 1-5.
8. Sokoly, I.I. (2008), "Scientific principles of formation of territorial and production complex (on the example of the civil aviation of Ukraine)", Thesis abstract for Dr. Sc. (Econ), 08.00.05 – The development of productive forces and regional economy, Instytut problem rynku ta ekonomiko-ekolohichnykh doslidzhen NAN Ukrainy, Odesa, Ukraine, 30 p.
9. Polianska, N.O. (2009), "Management of public-private partnerships at the market of air transportation", Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.00.04 – Economy and management of enterprises, Natsionalnyi aviatsiyni universytet, Kyiv, Ukraine, 20 p.
10. Katerna, O.K. (2010), "Process-flow management at the airports", Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.00.04 – Economy and management of enterprises, Natsionalnyi aviatsiyni universytet, Kyiv, Ukraine, 19 p.
11. Parubets, O.M. (2014), "Effective organization of air-ports and aviation companies interfirm co-operation", available at: <http://sworld.com.ua/index.php/uk/economy-413/business-economics-and-production-management-413/20145-413-1231>
12. Oleshko, T.I. (2013), *Problemy ta perspektyvy rozvytku ekonomichnoy kibernetiky* [Problems and prospects of Development of Economic Cybernetics], collective scientific monograph, VD TOV «Agrar Media Group», Kyiv, Ukraine, 232 p.
13. Skuratov, K.S. and Manzhurova, O.D. (2009), "Directions interaction of airports and airlines as of participants aviation market", *Transport rossiyskoy federatsii*, no. 6 (25), pp. 14-15.

УДК 316.334.2

Щербан О.Я.,
здобувач* кафедри теоретичної та прикладної економіки
Дрогобицький державний педагогічний університет імені І.Франка

РОЗРОБКА МЕТОДИКИ УПРАВЛІННЯ ЗОВНІШНІМИ НЕБЕЗПЕКАМИ ТУРИСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Shcherban O.Ya.,
candidate for a degree of the department
of theoretical and applied economics
Drohobych Ivan Franko Pedagogical University

DEVELOPMENT OF METHODS FOR MANAGEMENT OF EXTERNAL THREAT OF TOURIST ENTERPRISES

Постановка проблеми. На сьогоднішній час сфера туризму є однією з найбільш перспективних, динамічних і прибуткових галузей світового господарства. Стосовно України, сфера туризму акумулює наявний в Україні природно-рекреаційний потенціал, належне використання якого може призвести до отримання значних доходів. Зростаюча значущість туризму характерна для XX – початку XXI ст. Його роль зводиться не лише до впливу на економіку, а й на усвідомлення необхідності розвитку зв'язків між народами різних країн світу та для взаємопізнання їх історії, культури, традицій. Нині туризм став послом дружби у міжнародних відносинах. Аналіз розвитку туризму свідчить про те, що сучасні туристичні потоки формуються під впливом чинників, які сягають історією давніх епох. Це пояснюється намаганням сучасної людини пізнати навколишній світ, встановити із сусідніми народами торговельно-економічні, культурні та інші зв'язки [1, с. 217]. Тому велике значення в даному напрямку відіграє розробка методики управління зовнішніми небезпеками туристичних підприємств в нинішніх складних економічних умовах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми дослідження управління економічною безпекою туристичних підприємств розкрито у наукових працях вітчизняних та зарубіжних вчених:

*Науковий керівник: Квасній Л.Г. – к.е.н., професор Міжнародної Кадрової академії, доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки

Квасній Л., Ковальова Д., Ільяшенка С. та інших. Проте недостатньо розробленою і недієвою є методика управління зовнішніми небезпеками туристичних підприємств.

Постановка завдання. Основною метою статті є розробка методики управління зовнішніми небезпеками туристичних підприємств. Об'єкт дослідження – економічна безпека туристичних підприємств.

Предметом дослідження виступає методика управління зовнішніми небезпеками туристичних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. У англomовній науковій термінології для визначення поняття економічної безпеки туристичного підприємства вживаються два терміни – «safety of tourism» і «security of tourism», які мають дещо відмінне змістове навантаження. Перший – може бути перекладений як «безпечність туристів»; другий – як «безпека туристичної діяльності (бізнесу)». Відповідно, економічна безпека туристичного підприємства за змістом поєднує у собі значення обох термінів. На наш погляд, найкращим англomовним відповідником терміну «економічна безпека туристичного підприємства» у широкому розумінні є «safety and security of tourism» [2].

Алгоритм побудови системи економічної безпеки туристичного підприємства охоплює послідовність таких етапів:

1. вивчення специфіки бізнесу підприємства, його сегмента на ринку туристичних послуг;
2. аналіз зовнішніх і внутрішніх загроз економічної безпеки туристичного підприємства, вивчення інформації про потенційні кризові ситуації, їх причини та шляхи врегулювання;
3. аудит наявних коштів із забезпечення безпеки та аналіз їх відповідності виявленим загрозам;
4. розробка мети та стратегії економічної безпеки туристичного підприємства;
5. моделювання нової системи економічної безпеки туристичного підприємства.

Безпека усіх бізнес-процесів забезпечує безперервність технології надання туристичних послуг. Безпека туристичних підприємств перебуває в центрі уваги екології та географії, розглядається деструктивний антропогенний вплив на природні туристичні ресурси і об'єкти. Безпека туристів є центральною у дослідженнях методики організації подорожей різних видів активного туризму і може мати певне значення для туристичного страхування.

Економічна безпека туристичного підприємства обумовлена такими міжнародними та національними нормативно-правовими актами:

- декларація Гаазької Міжпарламентської конференції з туризму, де зазначено: «Безпека, захист туристів і повага їх гідності є невід'ємною умовою розвитку туризму»;
- документи 9-ї Генеральної асамблеї ЮНВТО;
- Хартія туризму і Кодекс туриста, прийняті Генеральною асамблеєю ЮНВТО;
- Закон України «Про туризм» [3].

Предметом економічної безпеки туристичного підприємства виступають правові, економічні та виробничі відносини, матеріальні, фінансові та інформаційні ресурси, які визначають його здатність забезпечувати досягнення поставлених цілей.

Об'єкт економічної безпеки туристичного підприємства визначає зміст безпеки, мету і засоби її забезпечення, безпосередньо впливає на формування системи та механізмів її забезпечення. Особливості діяльності туристичного підприємства обумовлюють принципи та функціональні складові безпеки та впливають на вибір суб'єкта економічної безпеки [4].

Основними завданнями управління зовнішніми небезпеками туристичного підприємства є:

- захист законних прав і інтересів туристичного підприємства і його співробітників;
- збір, аналіз, оцінка даних і прогнозування розвитку обстановки;
- вивчення партнерів, клієнтів, конкурентів, кандидатів на роботу;
- виявлення, попередження і припинення можливої протиправної та іншої негативної діяльності співробітників туристичного підприємства на шкоду його економічній безпеці;
- забезпечення збереження матеріальних цінностей і відомостей;
- отримання необхідної інформації для розроблення найбільш оптимальних управлінських рішень з питань стратегії і тактики економічної діяльності туристичного підприємства тощо.

Основними принципами управління зовнішніми небезпеками туристичного підприємства є:

1) системність – створення такої системи безпеки, яка б забезпечила захищеність підприємства, його майна, персоналу, інформації, різних сфер діяльності від небезпек і загроз, форс-мажорних обставин. Організаційною формою комплексного використання сил і засобів повинна стати програма забезпечення безпеки підприємства;

2) своєчасність – виявлення різних деструктивних чинників, вживання заходів щодо запобігання їхній шкідливій дії і нанесення збитку туристичному підприємству;

3) безперервність – система економічної безпеки повинна бути побудована так, щоб вона діяла постійно, захищаючи інтереси туристичного підприємства в умовах ризику;

4) плановість – організованість у функціонуванні системи безпеки. Діяльність щодо забезпечення безпеки організовується на основі єдиного задуму, визначеного в комплексній програмі та конкретних планах за окремими напрямками і підвидами безпеки [5].

Методика управління зовнішніми небезпеками туристичного підприємства охоплює такі етапи:

- вивчення специфіки бізнесу підприємства, сегмента, який воно займає на ринку, штатного розпису, а також знайомство з персоналом;
- аналіз зовнішніх і внутрішніх загроз економічній безпеці підприємства та вивчення інформації про кризові ситуації, їхні причини і шляхи врегулювання;
- аудит наявних засобів із забезпечення безпеки й аналіз їх відповідності виявленим загрозам;
- моделювання нової системи економічної безпеки підприємства;
- розроблення плану усунення виявлених під час аудиту недоліків;
- підготовка пропозицій щодо удосконалення системи економічної безпеки (у т.ч. створення служби безпеки на підприємстві, якщо такої не існувало, чи системи безпеки на її базі, визначення механізмів її забезпечення та розроблення організаційної структури управління системою);
- розрахунок усіх видів необхідних ресурсів;
- планування щомісячних витрат на забезпечення функціонування системи економічної безпеки (бюджет);
- затвердження керівництвом моделі нової системи та бюджету на її утримання;
- формування нової системи економічної безпеки;
- оцінка ефективності сформованої системи, а також її удосконалення.

Основне значення методики управління зовнішніми небезпеками туристичного підприємства полягає в тому, що вона повинна мати попереджувальний характер, а основними критеріями оцінки її надійності та ефективності є:

- забезпечення стабільної роботи туристичного підприємства, збереження та примноження фінансів і матеріальних цінностей;
- попередження кризових ситуацій, у тому числі різних надзвичайних подій, пов'язаних з діяльністю «зовнішніх» або «внутрішніх супротивників».

Загостренню рівня небезпеки туристичного підприємства передують низка негативних зовнішніх факторів, які необхідно вчасно виявити [6]:

1. Соціально-політичні фактори:

- мілітаризація;
- соціальна справедливість;
- верховенство закону;
- неспроможних ділових партнерів, раніше звільнених за різну провину співробітників підприємства, а також правопорушення з боку корумпованих елементів з представників правоохоронних органів і органів контролю;

2. Економічні фактори:

- інвестиційна привабливість;
- девальвація;
- протиправна діяльність кримінальних структур, конкурентів, фірм і фізичних осіб, що займаються промисловим шпигунством або шахрайством,

3. Фактори рівня безпеки:

- повна відсутність гіпотетичних загроз;
- відтерміновані загрози;
- прямі загрози;

4. Фактори етно-культурної толерантності:

- відсутність стереотипів;
- прояви ксенофобії;
- домисли.

Кількісний і якісний аналіз наведених вище зовнішніх небезпек дозволяє зробити висновок про те, що надійний захист будь-якого туристичного підприємства можливий лише при комплексному і системному підході до його організації. Організаційними заходами, що забезпечують реалізацію методики управління зовнішніми небезпеками туристичного підприємства, можуть бути:

- 1) створення координаційного центру на чолі з керівником організації, оперативним органом якого є служба безпеки;
- 2) розроблення і затвердження наказом по туристичному підприємству нормативно-методичного забезпечення стратегії;
- 3) ресурсне забезпечення і цільове використанням ресурсів.

Комплексна система економічної безпеки туристичного підприємства повинна включати в себе комплекс взаємозв'язаних заходів організаційно-правового характеру, що здійснюються спеціальними органами, службами, підрозділами суб'єкта господарювання, спрямованих на захист життєво важливих інтересів особистості, підприємства і держави від протиправних дій з боку реальних або потенційних фізичних або юридичних осіб, що можуть призвести до істотних економічних втрат.

Отже, на основі викладеного матеріалу необхідно зазначити, що основними заходами, які необхідно здійснювати керівництву туристичного підприємства в процесі управління економічною безпекою, є наступні:

- формування необхідних корпоративних ресурсів (капіталу, персоналу, прав інформації, технології та устаткування);
- загальностратегічне прогнозування та планування економічної безпеки за функціональними складовими;
- стратегічне планування фінансово-господарської діяльності;
- загально-тактичне планування економічної безпеки за функціональними складовими;
- тактичне планування фінансово-господарської діяльності туристичного підприємства;
- оперативне управління фінансово-господарською діяльністю;
- здійснення функціонального аналізу рівня економічної безпеки;
- загальна оцінка досягнутого рівня економічної безпеки[7].

Тому, тільки при комплексному здійсненні в необхідному обсязі зазначених заходів вітчизняні туристичні підприємства зможуть досягти належного рівня своєї економічної безпеки.

Досліджені аспекти управління зовнішніми небезпеками туристичного підприємства доводять необхідність формування системи забезпечення економічної безпеки на вітчизняних туристичних підприємствах, що зможе вплинути на ефективність їхнього функціонування у нинішній кризовій економіці України.

Висновки з проведеного дослідження. 1. Визначено поняття «Зовнішні небезпеки» як сукупність активних суб'єктів господарювання, економічних, суспільних і природних умов, національних і міждержавних інституційних структур та інших зовнішніх умов і факторів, які діють навколо туристичного підприємства і впливають на результати його діяльності. Кожен з них є зовнішнім фактором впливу. 2. Проаналізовано зовнішні фактори впливу як умови і фактори, які підприємство не може змінити, але повинно постійно враховувати у своїй діяльності: політична нестабільність країни, суспільно-політичний устрій, економічні умови, екологічні умови тощо. 3. На наш погляд, туристичне підприємство для того, щоб працювати і розвиватися, має не просто пристосуватися до зовнішнього середовища шляхом адаптації своєї внутрішньої структури і поведінки на ринку, а й активно управляти зовнішніми умовами. Це положення покладено в основу розробленої методики управління зовнішніми небезпеками туристичних підприємств в нинішніх умовах високої невизначеності зовнішнього середовища. 4. Згідно запропонованої методики встановлено, що для того, щоб визначити стратегію поведінки туристичного підприємства і реалізувати її в майбутньому, керівництво повинно мати поглиблене уявлення про зовнішнє середовище, тенденції його розвитку і місце, яке підприємство в ньому займає. При цьому зовнішнє оточення доцільно вивчати насамперед для того, щоб виявити небезпеки і потенційні можливості, які туристичне підприємство повинно врахувати при визначенні і досягненні своїх цілей.

Література

1. Квасній Л.Г. Міжнародне співробітництво України у сфері туризму [Електронний ресурс] / Л.Г. Квасній, В.В. Паславська. – Режим доступу: http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2015/6-2_17_2015.pdf
2. Ковалев Д. Экономическая безопасность предприятия / Д. Ковалев, Т. Сухорукова // Экономика Украины. – 1998. – № 10. – С. 48-52.
3. Ільяшенко С.Н. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке / С.Н. Ільяшенко // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 3(21). – С. 12-19.
4. Мойсеєнко І.П. Управління фінансово-економічною безпекою підприємства : навч. посібник / І.П. Мойсеєнко, О.М. Марченко. – Львів, 2011. – 380 с.
5. Корнієнко О.М. Управління економічною безпекою розвитку туристичного підприємства / О.М. Корнієнко // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка». Вип. 4 (2), 2010. – С. 112-116.
6. Кокорева О.В. Економічна безпека туристичного підприємства в системі державного управління [Електронний ресурс] / О.В. Кокорева. – Режим доступу: <http://tourlib.net/statii ukr/korzh.htm>
7. Кокорева О.В. Вдосконалення управління економічною безпекою туристичних підприємств на основі матриці «Економічна безпека туристичних підприємств - ризик» / О.В. Кокорева // Экономика Крыма. – Вып.1 (38), 2012. – С. 274-277.
8. Корж Н.В. Формування системи економічної безпеки індустрії туризму як складової стійкого розвитку туризму в Україні [Електронний ресурс] / Н.В. Корж, О.В. Заноско. – Режим доступу: <http://tourlib.net/statii ukr/korzh.htm>

References

1. Kvasnii, L.H. and Paslavskaya, V.V. (2015), "Ukraine International cooperation in the field of tourism", available at http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2015/6-2_17_2015.pdf (access date January 27, 2015)
2. Kovalev, D. and Sukhorukova, T. (1998), "Economic security of enterprise", *Ekonomika Ukraine*, no. 10, pp. 48-52.
3. Iliashenko, S.N. (2003), "Components of economic security and approaches to assessment", *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 3(21), pp. 12-19.

4. Moiseienko, I.P. and Marchenko, O.M. (2011), *Upravlinnia finansovo-ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstva* [Financial and economic security of the enterprise], high school textbook, Lviv, Ukraine, 380 p.
5. Kornienko, O.M. (2010), "Managing the economic security of tourism enterprises", *Visnik Dnipropetrovskogo universitetu*, iss. 4 (2), pp. 112–116.
6. Kokoreva, O.V. (2014), "The economic security of tourism enterprises in public administration", available at: <http://tourlib.net/statti ukr/korzh.htm> (access date January 12, 2015)
7. Kokoreva, O.V. (2012), "Improvement of the economic security of tourism enterprises based matrix "Economic security of travel companies - risk"", *Ekonomika Kryma*, iss. 1 (38), pp. 274–277.
8. Korzh, N.V. (2014), "Formation of the economic security of the tourism industry as a component of sustainable tourism development in Ukraine", available at: <http://tourlib.net/statti ukr/korzh.htm> (access date December 20, 2014)

РЕФЕРАТИ РЕФЕРАТЫ ABSTRACTS

Вініченко І.І., Дідур К.М. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В УКРАЇНІ

Мета. Метою статті є визначення ролі людського капіталу в підвищенні конкурентоспроможності економіки України та обґрунтування напрямів інвестування його розвитку.

Методика дослідження. Вирішення поставлених завдань забезпечувалося використанням діалектичного, історичного і абстрактно-логічного методів дослідження (теоретичні узагальнення та формулювання висновків); монографічного методу (аналіз складових людського капіталу); розрахунково-конструктивний метод (визначення розміру державних видатків у розвиток людського капіталу); табличний і графічний методи (наочне відображення результатів дослідження).

Результати дослідження. Розглянуто підходи до визначення категорії «людський капітал» та запропоновано авторське його трактування. Ідентифіковано складові людського капіталу та здійснено аналіз державних видатків у його розвиток. Визначено джерела інвестиційних вкладень в людський капітал.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в систематизації теоретико-методичних підходів щодо визначення змісту категорії «людський капітал» та його складових елементів.

Практична значущість результатів дослідження. Одержані результати дослідження є підґрунтям для вирішення практичних проблем, пов'язаних із збільшенням державних інвестицій у розвиток людського капіталу, як основного гаранта отримання базових капіталовкладень в розвиток людського капіталу, а також підприємств та домогосподарств, які мають бути зацікавленими в підвищенні рівня розвитку людського капіталу для покращення свого матеріального стану.

Ключові слова: видатки, держава, духовний і фізичний розвиток, здоров'я, інвестиції в людський капітал, людський капітал, освіта, розвиток.

Виниченко И.И., Дидур Е.Н. СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА В УКРАИНЕ

Цель. Целью статьи является определение роли человеческого капитала в повышении конкурентоспособности экономики Украины и обоснования направлений инвестирования его развития.

Методика исследования. Решение поставленных задач обеспечивалось использованием диалектического, исторического и абстрактно-логического методов исследования (теоретические обобщения и формулировки выводов); монографического метода (анализ составляющих человеческого капитала); расчетно-конструктивный метод (определение размера государственных расходов в развитие человеческого капитала); табличный и графический методы (наглядное отражение результатов исследования).

Результаты исследования. Рассмотрены подходы к определению категории «человеческий капитал» и предложена авторская его трактовка. Идентифицированы составляющие человеческого капитала и осуществлен анализ государственных расходов в его развитие. Определены источники инвестиционных вложений в человеческий капитал.

Научная новизна результатов исследования заключается в систематизации теоретико-методичних підходів відносно визначення змісту категорії «человеческий капитал» и его составных элементов.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты исследования являются почвой для решения практических проблем связанных с увеличением государственных инвестиций в развитие человеческого капитала, как основного гаранта получения базовых капиталовложений в развитие человеческого капитала, а также предприятий и домохозяйств, которые должны быть заинтересованными в повышении уровня развития человеческого капитала для улучшения своего материального состояния.

Ключевые слова: расходы, государство, духовное и физическое развитие, здоровье, инвестиции в человеческий капитал, человеческий капитал, образование, развитие.

Vinichenko I.I., Didur K.M. CURRENT TENDENCIES FOR THE DEVELOPMENT OF HUMAN CAPITAL IN UKRAINE

Purpose. The purpose of the article is determination of role of human capital in the increase of competitiveness of economy of Ukraine and ground of directions of investing of his development.

Methodology of research. The decision of the put tasks was provided by the use of dialectical, historical and abstractly-logical methods of research (theoretical generalizations and formulations of conclusions); monographic method (analysis of constituents of human capital); calculation-structural method (determining size of the government spending is in development of human capital); tabular and graphic methods (evident reflection of research results).

Findings. It considers approaches to definition of the category "human capital" and the author suggests his interpretation. Identified components of human capital and the analysis of public spending in its development. Identifies sources of investments in human capital.

Originality. The scientific novelty of research results consists in the systematization of theoretical and methodological approaches concerning the definition of the content of the category "human capital" and its constituent elements.

Practical value. The obtained results are the basis for solving practical problems associated with increasing public investment in the development of human capital as the main guarantor of obtaining the underlying investments in the development of human capital and of firms and households, which should be interested in raising the level of human capital development to improve their material condition.

Key words: costs, state, spiritual and physical development, health, investments in a human capital, human capital, education, development.

Прушківська Е.В. СТРУКТУРНІ ЗМІНИ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ СЕКТОРАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ

Мета. Виявити характер зв'язку між структурними змінами та темпами економічного зростання в національній економіці.

Методика дослідження. В основі дослідження механізму структурних змін є інституціонально-еволюційний підхід, який базується на методах: загального та особливого – застосовано при виокремленні загальних системних та часткових внутрішніх змін; моделювання – при визначенні швидкості та інтенсивності структурних змін між секторами; компаративного аналізу та рейтингової оцінки – при визначенні ефективності структури економіки України відносно структури національних господарств інших країн.

Результати дослідження. Виявлено характер взаємозв'язку індексу структурних змін із темпами економічного зростання в країнах із різним рівнем економічного розвитку. З'ясовано, що в українській економіці характер цього зв'язку є оберненим, оскільки незважаючи на високий індекс структурних змін, темпи економічного зростання досить низькі. Обґрунтовано, що структурні зміни, які відбуваються в країнах із різним рівнем економічного розвитку впливають на формування секторальної структури економіки, яка визначає стадію економічного розвитку.

Наукова новизна результатів дослідження. Виявлено, що структурні зміни в національній економіці відбуваються під впливом екзогенних та ендогенних чинників, які призводять до прогресивних чи регресивних змін у секторальній структурі економіки.

Практична значущість результатів дослідження. Доведено, що виокремлені чинники дозволяють аналізувати секторальну структуру економіки з точки зору її «моделі функціонування», і розкривають прогресивні чи регресивні структурні зміни відбуваються в самій структурі, що в результаті призводить до структурних зрушень. Обґрунтовано, що вплив цих чинників необхідно враховувати при формуванні структурної політики держави.

Ключові слова: структурні зміни, секторальна структура, економічне зростання, структурна політика, національна економіка, індекс структурних змін, структурні зрушення.

Прушковская Э.В. СТРУКТУРНЫЕ ИЗМЕНЕНИЯ В НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКЕ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА ФОРМИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНОЙ СТРУКТУРЫ

Цель. Определить характер взаимосвязи между структурными изменениями и темпами экономического роста в национальной экономике

Методика исследования. В основе исследования механизма структурных изменений лежит институционально-эволюционный подход, основанный на методах: общего и особенного - использован при выделении общих системных и частных внутренних изменений; моделирования - при определении скорости и интенсивности структурных изменений в секторах экономики, сравнительного анализа и рейтинговой оценки - при определении эффективности структуры экономики Украины относительно структуры национальных хозяйств других стран.

Результаты исследования. Определен характер взаимосвязи индекса структурных изменений с темпами экономического роста в странах с различным уровнем экономического развития. Установлено, что в украинской экономике характер этой связи является обратным, поскольку несмотря на высокий индекс структурных изменений, темпы экономического роста достаточно низкие. Обосновано, что структурные изменения, которые происходят в странах с различным уровнем экономического развития влияют на формирование секторальной структуры экономики, которая определяет стадию экономического развития.

Научная новизна результатов исследования. Выведено, что структурные изменения в национальной экономике происходят под влиянием экзогенных и эндогенных факторов, которые способствуют прогрессивным или регрессивным изменениям в секторальной структуре экономики.

Практическая значимость результатов исследования. Доказано, что выделенные факторы позволяют анализировать секторальную структуру экономики с точки зрения ее «модели функционирования», и раскрывают прогрессивные или регрессивные структурные изменения происходят в самой структуре, а также в результате ведут к структурным сдвигам. Доказано, что влияние этих факторов необходимо учитывать при формировании структурной политики государства.

Ключевые слова: структурные изменения, секторальная структура, экономический рост, структурная политика, национальная экономика, индекс структурных изменений, структурные сдвиги.

Prushkivska E.V. STRUCTURAL CHANGES IN THE NATIONAL ECONOMY AND THEIR IMPACT ON THE FORMATION OF SECTORAL STRUCTURE

Purpose. The main objective of this study is to identify the nature of the relationship between structural changes and economic growth in the national economy.

Methodology of research. The study of the mechanism of structural changes are institutional and evolutionary approach, based on the general and special methods, used in the classification of systemic and partial internal changes in the transformational economy; modeling, determining the speed and intensity of structural change between sectors in the national economy; comparative analysis and rating estimation in determining the effectiveness of the economic structure of Ukraine, concerning the structure of national economies of other countries.

Findings. The nature of the relationship between the index of structural changes and economic growth in countries with different levels of economic development was determined. It was defined that the nature of this connection is reversing one in Ukrainian economy, despite the high index of structural changes, economic growth rates are quite low. Proved that the structural changes, taking place in countries with different levels of economic development, affect the formation of sectoral structure of the economy, that determines the stage of economic development.

Originality. It was revealed that structural changes in the national economy are influenced by exogenous and endogenous factors that lead to progressive or regressive changes in the sectoral structure of the economy.

Practical value. It was proved that isolating factors allow to analyze the sectoral structure of the economy in terms of its "operating model" and reveal that progressive or regressive structural changes occur in the structure, which lead to structural changes. It was analyzed that the impact of these factors must be considered in the formation of structural policy.

Key words: structural changes, sectoral structure, of economic growth, structural policy, national economy, the index of structural changes, structural changes.

Сокольська Т.В. РОЛЬ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ «SMART» ЗРОСТАННЯ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Мета. Дослідження присвячене вивченню ролі людського капіталу, сучасних тенденцій системи його відтворення для досягнення економічного розвитку вітчизняної агросфери, що базуються на знаннях та інноваціях.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано систему методів і методичних підходів. Зокрема застосовано: монографічний метод – при визначенні проблемних практичних аспектів відтворення людського капіталу для досягнення економічного розвитку вітчизняного сільського господарства; економіко-аналітичний метод – при визначенні системних проблем використання людського капіталу на селі; логічного аналізу при визначенні сутності категорії "людський капітал" та понять smart growth, sustainable growth, inclusive growth.

Результати дослідження. Встановлено, що в основі стратегії сталого розвитку агросфери мають стати три пріоритети:

«Smart growth», який передбачає розвиток економіки, що базується на знаннях та інноваціях, мотивації людей безперервно вдосконалювати свої навички, проводити дослідження, створювати нові продукти та послуги, які генерують зростання в робочі місця і використовують інформаційні та комунікаційні технології.

Sustainable growth, який передбачає ефективне використання ресурсів, «зелену» та конкурентоспроможну економіку, покращення бізнес-середовищ.

Inclusive growth: передбачає проведення економіки високої зайнятості, забезпечення соціальної та територіальної згуртованості.

Доведено, що головною рушійною силою та визначальною умовою економічного зростання і підвищення конкурентоспроможності країни є накопичення, рівень розвитку та використання людських ресурсів. Для перетворення аграрного людського капіталу в стратегічний ресурс нашої держави необхідні інвестиції на декількох рівнях, а саме на рівні сім'ї, конкретної виробничої структури та на рівні держави.

Наукова новизна результатів дослідження. Пропозиції щодо доцільності запровадження програми «ефективний аграрний менеджмент», спрямовану на підвищення ефективності роботи керівників сільськогосподарських підприємств.

Дотримання smart growth, sustainable growth, inclusive growth, як пріоритети в основі стратегії сталого розвитку агросфери.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження сприятимуть активізації продуктивності та розширеного відтворення людського капіталу як рушійної сили економічного зростання і підвищення конкурентоспроможності вітчизняної агросфери.

Ключові слова: людський капітал, сталий розвиток, smart growth sustainable growth inclusive growth, сільське господарство.

Сокольская Т.В. РОЛЬ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА В ОБЕСПЕЧЕНИИ «SMART» РОСТА В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ

Цель. Исследование посвящено изучению роли человеческого капитала, современных тенденций системы его воспроизведения для достижения экономического развития отечественного сельского хозяйства, основанные на знаниях и инновациях.

Методика исследования. В процессе исследования использована система методов и методических подходов. В частности, применены: монографический метод - при определении проблемных практических аспектов воспроизводства человеческого капитала для достижения экономического развития отечественной агросферы; экономико-аналитический метод - при определении системных проблем использования человеческого капитала на селе; логического анализа при определении сущности категории «smart growth, sustainable growth, inclusive growth».

Результаты исследования. Доказано, что основополагающими приоритетами стратегии устойчивого развития агросферы должны стать:

«Smart growth», предусматривающий развитие экономики, основанное на знаниях и инновациях, мотивации людей непрерывно совершенствовать свои навыки, проводить исследования, создавать новые продукты и услуги, генерирующие рост в рабочие места и использующие информационные и коммуникационные технологии.

Sustainable growth, предусматривающий эффективное использование ресурсов, «зеленую» и конкурентоспособную экономики, улучшение бизнес-среды.

Inclusive growth: предусматривает обеспечение высокой занятости, социальной и территориальной сплоченности.

Доказано, что главной движущей силой и определяющим условием экономического роста и повышения конкурентоспособности страны является накопление, уровень развития и использования человеческих ресурсов. Для преобразования аграрного человеческого капитала в стратегический ресурс нашего государства

необходими інвестиції на кількох рівнях, а саме на рівні сім'ї, конкретної виробничої структури і на рівні держави.

Наукова новизна результатів дослідження. Пропозиція про доцільність впровадження програми «ефективний аграрний менеджмент», спрямованої на підвищення ефективності роботи керівників сільськогосподарських підприємств.

Соблюдение Smart growth, Sustainable growth, Inclusive growth, как приоритеты в основе стратегии устойчивого развития агросферы.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты исследования будут способствовать активизации производительности и расширенного воспроизводства человеческого капитала как движущей силы экономического роста и повышения конкурентоспособности отечественной агросферы.

Ключевые слова: человеческий капитал, устойчивое развитие, smart growth sustainable growth inclusive growth, сельское хозяйство.

Sokolska T.V. THE ROLE OF HUMAN CAPITAL IN PROVIDING SMART GROWTH IN AGRICULTURE

Purpose. The research is devoted to studying the role of human capital, modern trends in the system of its reproduction and achieving economic development of the national agriculture based on knowledge and innovations.

Methodology of research. The system of methods and methodological approaches was used in the research. We used monographic method to define problem practical aspects of human capital reproduction of the national agriculture; economic analytical method to define the system problems of using human capital in the rural areas; logical analysis in defining the essence of the "human capital" category and the notions of smart growth, sustainable growth and inclusive growth.

Findings. It has been found out that the basic priorities of efficient growth strategy in agriculture to be:

- Smart Growth - which involves developing an economy based on knowledge and innovation by encouraging people to learn, study and update their skills, to create new products and services generating the growth and to use information and communication technologies.

- Sustainable Growth – which promotes more efficient resource use, "green" and competitive economy, improving the business environment.

- Inclusive Growth which involves developing a high-employment economy delivering social and territorial unity.

It has been proved that the accumulation and level of development as well as using human resources to be the main driving force and a crucial condition for economic growth and competitiveness of the country. To convert agricultural human capital into the country's strategic resource we need investments at several levels, namely at the family level, at specific production structure and state levels.

Originality. We have suggested to introduce "Efficient farm management" program, aimed to improve the efficiency of farm managers.

The basic priority of the agriculture sustainable development strategy should be Smart growth, Sustainable growth, Inclusive growth.

Practical value. The results of the research will contribute to enhancing productivity and expanding reproduction of human capital as a basic factor of economic growth and increased competitiveness of national agriculture.

Key words: human capital, sustainable development, smart growth, sustainable growth, inclusive growth, agriculture.

Іринчина І.Б. РЕЗУЛЬТАТИВНЕ ІННОВАЦІЙНЕ РЕФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІКИ КНР: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Мета. Вивчення, аналіз та узагальнення дієвих інструментів реформування національної економіки Китаю, покликаних втілити стратегію інноваційного та наукового розвитку держави у світогосподарському просторі. Обґрунтування інструментів інноваційного реформування, придатних для економіки України на базі результативного досвіду КНР.

Методика дослідження. Теоретичну і методологічну основу дослідження склали наукові та практичні доробки західних та вітчизняних фахівців-китаєзнавців та науковців. Застосовано при вивченні проблематики теми монографічний аналіз, порівняльний аналіз, статистичний аналіз, синтез наукових доробок задля узагальнення та систематизації результативного й продуктивного досвіду реформування національних економік згідно інноваційних вимог розвитку світового ринку, на прикладі КНР.

Результати дослідження. Узагальнено найбільш результативні напрямки реформування внутрішньої економіки КНР з огляду на втілення стратегії інтенсивної зовнішньоторговельної інтеграції до глобальної економічної системи. Охарактеризовано сучасний рівень зовнішньоторговельного співробітництва України із КНР.

Зокрема, виявлено шляхи залучення провідних ТНК Світу, у внутрішній виробничо-промисловий простір Китаю. Узагальнено основні напрямки сучасного наукового розвитку КНР. Окреслені переваги інноваційної стратегії функціонування китайської промисловості. Вивчено нетрадиційні форми співробітництва Китаю із зарубіжними країнами.

Наукова новизна результатів дослідження. Систематизовано інструменти реформування економічної політики Китаю внутрішньої та зовнішньоторговельної з обґрунтуванням їх результативності і придатності для втілення при інноваційному реформуванні національної економіки України.

Практична значущість результатів дослідження. Розроблено конкретні рекомендації по реформуванню економіки України на базі інноваційного досвіду Китаю. Акцентовано на провідній ролі нетрадиційних форм міжнародного співробітництва у справі підвищення рейтингових позицій національної економіки у міжнародній торговельній системі та необхідності оптимізації наукового розвитку як запоруки успішності інноваційних реформ.

Ключові слова: глобальна торговельна система, інноваційне реформування, національна економіка, науковий розвиток.

Иринчина И.Б. РЕЗУЛЬТАТИВНОЕ ИННОВАЦИОННОЕ РЕФОРМИРОВАНИЕ ЭКОНОМИКИ КНР: ОПЫТ ДЛЯ УКРАИНЫ

Цель. Изучение, анализ и обобщение действующих инструментов реформирования национальной экономики Китая, призванных воплотить стратегию инновационного и научного развития государства в мировом хозяйственном пространстве. Обоснование инструментов инновационного реформирования пригодных для экономики Украины на основе результативного опыта Китая.

Методика исследования. Теоретическую и методологическую основу исследования составили научные и практические наработки западных и отечественных профессионалов-китаеведов и ученых. Использовано при изучении проблем темы монографический анализ, сравнительный анализ, статистический анализ, синтез научных разработок для обобщения и систематизации результативного и продуктивного опыта реформирования национальных экономик, согласно, инновационных требований развития Мирового рынка, на примере КНР.

Результаты исследования. Обобщены наиболее результативные направления реформирования внутренней экономики КНР в ракурсе воплощения стратегии интенсивной внешнеторговой интеграции в глобальную торговую систему. Представлена характеристика современного уровня внешнеторгового сотрудничества Украины и КНР.

В частности, определены пути привлечения ведущих ТНК Мира во внутреннее производственно-промышленное пространство Китая. Обобщены основные направления современного научного развития КНР. Подчеркнуты преимущества инновационной стратегии функционирования китайской промышленности. Изучены не традиционные формы сотрудничества Китая с зарубежными странами.

Научная новизна результатов исследования. Систематизированы инструменты реформирования экономической политики Китая внутренней и внешнеторговой с обоснованием их результативности и пригодности для воплощения при инновационном реформировании национальной экономики Украины.

Практическая значимость результатов исследования. Разработаны конкретные рекомендации по реформированию экономики Украины на основе инновационного опыта Китая. Акцентируется на ведущей роли нетрадиционных форм международного сотрудничества в вопросе повышения рейтинговых позиций национальной экономики в международной торговой системе и необходимости оптимизации научного развития в качестве гарантии успешности инновационных реформ.

Ключевые слова: глобальная торговая система, инновационное реформирование, национальная экономика, научное развитие.

Irynychyna I.B. EFFECTIVE INNOVATIVE REFORM OF THE CHINESE ECONOMY: THE EXPERIENCE FOR UKRAINE

Purpose. The study, analysis and synthesis of effective tools reforming the national economy of China, designed to implement the strategy of innovation and scientific development of the country in the world economic arena. Justification reforming innovative tools suitable for the economy of Ukraine based on the effective experience of China.

Methodology of research. Theoretical and methodological basis of the research were the scientific and practical achievements of Western and Russian Sinologist professionals and scientists. Used in the study of problems topics monographic analysis, comparative analysis, statistical analysis, synthesis of scientific research to summarize and organize effective and productive experience of reform of national economies, according to the innovative demands of the world market, on the example of China.

Findings. Overview most productive areas of the internal reform of China's economy in view of the implementation of the strategy of intensive foreign trade integration into the global economic system. Characterized the current level of trade cooperation between Ukraine and China. In particular, the ways of attracting major TNCs in domestic production and industrial space in China. Overview main areas of contemporary scientific development of China. Outlined the benefits of innovation strategy of the operation of the Chinese industry. Studied Chinese unconventional forms of cooperation with foreign countries.

Originality. Systematized instruments of economic policy reform of China's domestic and foreign ground of their effectiveness and suitability for realization at innovative reform of the national economy of Ukraine.

Practical. Develop specific recommendations for reform economy of Ukraine on the basis of innovative experience in China. The attention is on the leading role of non-traditional forms of international cooperation in enhancing the ranking position of the national economy in the international trading system and the need to optimize the scientific development of the guarantees successful innovative reforms.

Key words: global trading system, reform of the innovation, the national economy, scientific development.

Ібатуллін М.І., Артимонова І.В. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ СВИНИНИ В УКРАЇНІ

Мета. Метою дослідження є оцінка сучасного стану ринку свинини та на їх основі розробка практичних рекомендацій щодо регулювання взаємовідносин між суб'єктами на ринку свинини.

Методика дослідження. Використано такі основні методи дослідження: системний аналіз (для виділення, аналізу і визначення напрямку та істотності дії комплексу чинників, під впливом яких відбуваються зміни в розвитку та ефективності функціонування підприємств з виробництва свинини); абстрактно-логічний (для формулювання теоретичних узагальнень результатів досліджень, формулювання висновків і пропозицій); статистико-економічний (ряди динаміки, порівняння, графічний, індексний аналіз, абсолютні і відносні величини – для виявлення тенденцій

розвитку та економічної ефективності свинарства); монографічний (для поглибленого вивчення тенденцій розвитку підприємств з виробництва свинини); соціологічних опитувань (для оцінки споживчих настроїв).

Результати дослідження. Здійснено оцінку ринку свинини в Україні. Проаналізовано загальні тенденції формування попиту та пропозиції на продукцію свинарства. Розкрито основні чинники, які впливають на формування величини пропозиції. Проведено аналіз функціонування забійних пунктів, як елементу інфраструктури ринку свинини.

Наукова новизна результатів дослідження. Здійснено оцінку формування ринкової вартості продукції свинарства з урахуванням комплексного впливу чинників попиту та пропозиції.

Практична значущість результатів дослідження. Запропоновано механізм державного регулювання ринку свинини спрямованого на забезпечення населення продуктами забою відповідно до науково - обґрунтованих норм споживання та забезпечення розширеного виробництва в сільськогосподарських підприємствах.

Ключові слова: сільськогосподарські підприємства, свинина, попит, пропозиція, ринок, ціна, виробник.

Ибатуллин Н.И., Артимонова И.В. СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМЫ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ РЫНКА СВИНИНЫ В УКРАИНЕ

Цель. Целью исследования является оценка современного состояния рынка свинины и на их основе разработка практических рекомендаций по регулированию взаимоотношений между субъектами на рынке свинины.

Методика исследования. Использованы следующие основные методы исследования: системный анализ (для выделения, анализа и определения направления и существенности действия комплекса факторов, под влиянием которых происходят изменения в развитии и эффективности функционирования предприятий по производству свинины); абстрактно-логический (для формулирования теоретических обобщений результатов исследований, формулировка выводов и предложений); статистико-экономический (ряды динамики, сравнения, графический, индексный анализ, абсолютные и относительные величины – для выявления тенденций развития и экономической эффективности свиноводства); монографический (для углубленного изучения тенденций развития предприятий по производству свинины); социологических опросов (для оценки потребительских настроений).

Результаты исследования. Осуществлена оценка рынка свинины в Украине. Проанализированы общие тенденции формирования спроса и предложения на продукцию свиноводства. Раскрыты основные факторы, которые влияют на формирование величины предложения. Проведен анализ функционирования убойных пунктов, как элемента инфраструктуры рынка свинины.

Научная новизна результатов исследования. Осуществлена оценка формирования рыночной стоимости продукции свиноводства с учетом комплексного воздействия факторов спроса и предложения.

Практическая значимость результатов исследования. Предложен механизм государственного регулирования рынка свинины направленного на обеспечение населения продуктами убоя согласно научно - обоснованных норм потребления и обеспечения расширенного производства в сельскохозяйственных предприятиях.

Ключевые слова: сельскохозяйственные предприятия, свинина, спрос, предложение, рынок, цена, производитель.

Ibatullin M.I., Artimonova I.V. CURRENT STATE AND PROBLEMS OF FUNCTIONING OF THE PORK MARKET IN UKRAINE

Purpose. The aim of the article is the assessment of the current state of the pork market and the development of practical recommendations for the regulation of relations between subjects on the pork market on their basis.

Methodology of research. The following basic methods of research were used: systems analysis (for detection, analysis and determination the direction and significant of the action of complex of factors, which influenced the changes in the development and efficiency of enterprises in pork producing); abstract and logical (to form the theoretical generalization of research results, drawing conclusions and proposals); statistical and economic (time series, comparison, graphic, index analysis, absolute and relative value – to identify tendencies of development and economic efficiency of pig production); monographic (for in-depth study of tendencies for development enterprises for the production pork); sociological surveys (to assess consumer sentiment).

Findings. The estimation of pork market in Ukraine has been conducted. The common trends in the development of supply and demand for the products of pig production have been analyzed. The basic factors that influence the formation of value for offers have been revealed. The analysis of the functioning of the slaughter points as an element of pork market infrastructure has been conducted.

Originality. The estimation of the formation of the market value of pig production with considering of complex influence of factors of supply and demand has been conducted.

Practical value. The mechanism of state regulation of pork market aimed at providing the population with products of slaughtering in accordance with scientifically and substantiated consumption norms and providing expanded production at the agricultural enterprises was proposed in this article.

Key words: agricultural enterprises, pork, demand, supply, market, price, manufacturer.

Бабіченко В.В. ЕВОЛЮЦІЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ПОЛОЖЕНЬ ТЕОРІЇ СТРУКТУРИ КАПІТАЛУ КОРПОРАЦІЙ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

Мета статті – визначити напрямки трансформації положень сучасної теорії структури капіталу під впливом інформатизації сучасної економіки, обґрунтувати їх ймовірний вплив на корпоративне фінансування.

Методика дослідження – в процесі дослідження було використано методи історизму та порівняння для виявлення трансформації теорії структури капіталу під впливом посилення ролі інформації як економічного ресурсу.

Результати дослідження. Дослідження показало, що незважаючи на існування вагомих наукових розробок, які пояснюють причини вибору між різними джерелами фінансування корпорацій, стосовно цих проблем триває гостра наукова дискусія. Встановлено, що політика сучасних корпорацій щодо управління структурою капіталу та дивідендною політикою значною мірою буде формуватися під впливом уявлень та стереотипів менеджерів щодо вибору співвідношення між акціонерним та борговим капіталом, а також щодо розподілу прибутку. Обґрунтовано, що в прагматичній площині все більшої ролі набуватиме інформація, як економічний ресурс. При цьому відбуватимуться суттєві зміни в теоретичній концепції структури капіталу корпорації у відповідь на посилення турбулентності зовнішнього фінансового середовища, у якому корпорації функціонують.

Наукова новизна результатів дослідження. Визначено напрями трансформації положень теорії структури капіталу під впливом процесів інформатизації економіки.

Практична значущість результатів дослідження. Обґрунтовані результати можуть бути використані для подальшої розробки положень теорії структури капіталу та дивідендної політики корпорацій з врахуванням асиметрії інформації.

Ключові слова: корпорація, капітал, структура капіталу, акціонерний капітал, зобов'язання, інформація, дивіденди.

Бабиченко В.В. ЭВОЛЮЦИЯ КОНЦЕПТУАЛЬНЫХ ПОЛОЖЕНИЙ ТЕОРИИ СТРУКТУРЫ КАПИТАЛА КОРПОРАЦИЙ В УСЛОВИЯХ ИНФОРМАЦИОННОЙ ЭКОНОМИКИ

Цель статьи – определить направления трансформации положений современной теории структуры капитала под влиянием информатизации экономики, обосновать их вероятное влияние на корпоративное финансирование.

Методика исследования – в процессе исследования были использованы методы историзма и сравнения для определения трансформации теории структуры капитала под влиянием усиления роли информации как экономического ресурса.

Результаты исследования. Исследование выявило, что невзирая на существование значимых научных разработок, которые объясняют причины выбора между разными источниками финансирования корпораций, вокруг этих проблем продолжается острая научная дискуссия. Установлено, что политика современных корпораций относительно управления структурой капитала и дивидендной политики в значительной мере будет формироваться под влиянием представлений и стереотипов менеджеров относительно выбора соотношения между акционерным и долговым капиталом, а также в вопросе распределения прибыли.

Обосновано, что в прагматической плоскости все большую роль будет приобретать информация, как экономический ресурс. При этом будут происходить существенные изменения в теоретической концепции структуры капитала корпорации в ответ на усиление турбулентности внешней финансовой среды, в которой корпорации функционируют.

Научная новизна результатов исследования. Определены направления трансформации положений теории структуры капитала под влияние процессов информатизации экономики.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты могут быть использованы для дальнейшей разработки положений теории структуры капитала и дивидендной политики корпораций с учетом асимметрии информации.

Ключевые слова: корпорация, капитал, структура капитала, акционерный капитал, долг, информация, дивиденды.

Babichenko V.V. EVOLUTION OF CONCEPTUAL PROVISIONS OF THEORY OF STRUCTURE OF CORPORATIONS' CAPITAL IN THE CONDITIONS OF INFORMATION ECONOMY

Purpose – is to define ways of transformation of modern capital structure under the influence of informatization of modern economy, to justify their possible influence on the corporate financing.

Methodology of research – in the process of research was used methods of historicism and comparison to identify the transformation of the theory of capital structure under the influence of strengthening of information's role as economic resource.

Findings. The research found that despite the existence of significant scientific workings, which explain the reasons of the choice between different sources of corporations funding, concerning these issues continued sharp scientific discussion. Policy of today's corporations concerning the management of capital structure and dividend policy will be largely shaped under the influence of perceptions and stereotypes of managers on the choice of the ratio between equity and debt capital, as well as distribution of profits. In addition, in pragmatic area, information will become more and more important as economic resource. Significant changes will occur in theoretic concept of corporate capital structure in response to external turbulence enhancing of the financial environment in which they operate.

Originality. Directions of theoretical transformation of the theory of capital structure under the influence of informatization of economy are determined.

Practical value. Substantiated results can be used for the further development of the provisions of theory of capital structure and corporations' dividend policy with regard to information asymmetry.

Key words: corporation, capital, capital structure, equity, liabilities, information, dividends.

Матвійчук Н. М. АУТСТАФІНГ: СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Мета. Метою статті є визначення особливостей та проблем впровадження аутстафінгу на вітчизняних підприємствах.

Методика дослідження. В процесі дослідження враховано нормативні положення чинного законодавства, що регулюють надання послуг аутстафінгу, а також використано систему загальних і спеціальних методів. Зокрема: метод порівняння застосовано при аналізі сутності аутстафінгу та визначення його відмінності від аутсорсингу та лізингу персоналу; метод економіко-статистичного аналізу і узагальнення – при обґрунтуванні чинників, які зумовлюють необхідність впровадження аутстафінгу підприємствами та визначенні особливостей надання аутстафінгових послуг компаніями-провайдером.

Результати дослідження. Охарактеризовано сутність аутстафінгу та його відмінність від аутсорсингу та лізингу персоналу. Обґрунтовано чинники, які зумовлюють необхідність впровадження аутстафінгу підприємствами. Проаналізовано особливості надання аутстафінгових послуг компаніями-провайдером. Здійснено узагальнений аналіз ринку аутстафінгових послуг в Україні в розрізі основних споживачів таких послуг та в розрізі основних категорій персоналу, що виводяться за штат.

Наукова новизна результатів дослідження. Науковою новизною дослідження є узагальнення переваг аутстафінгу для роботодавців і найманих працівників та висвітлення недоліків застосування даного інструменту управління персоналом. Визначено основні проблеми, які уповільнюють впровадження аутстафінгу на вітчизняних підприємствах.

Практична значущість результатів дослідження. Практична значущість результатів дослідження полягає в тому, що визначення і ґрунтовне дослідження усіх проблемних моментів в цій сфері дозволить розробити ефективні напрями вдосконалення законодавчого регламентування технологій аутстафінгу в Україні. Це дасть можливість використовувати послугу аутстафінгу як альтернативу неофіційної зайнятості або безробіття для найманих працівників, що зменшить рівень безробіття.

Ключові слова: аутстафінг, аутсорсинг, лізинг персоналу, аутстафінгова компанія, нетипова форма зайнятості, непрофільні працівники.

Матвийчук Н.М. АУТСТАФФИНГ: СОСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМЫ ВНЕДРЕНИЯ В УКРАИНЕ

Цель. Целью статьи является определение особенностей и проблем внедрения аутстаффинга на отечественных предприятиях.

Методика исследования. В процессе исследования учтены нормативные положения действующего законодательства, регулирующие предоставление услуг аутстаффинга, а также использована система общих и специальных методов. В частности: метод сравнения применен при анализе сущности аутстаффинга и определения его отличия от аутсорсинга и лизинга персонала; метод экономико-статистического анализа и обобщения - при обосновании факторов, которые обуславливают необходимость внедрения аутстаффинга предприятиями и определении особенностей предоставления аутстаффинговых услуг компаниями-провайдерами.

Результаты исследования. Охарактеризована сущность аутстаффинга и его отличие от аутсорсинга и лизинга персонала. Обоснованы факторы, которые вызывают необходимость внедрения аутстаффинга предприятиями. Проанализированы особенности предоставления аутстаффинговых услуг компаниями-провайдерами. Осуществлен обобщенный анализ рынка аутстаффинговых услуг в Украине в разрезе главных потребителей таких услуг и в разрезе основных категорий персонала, выводимых за штат.

Научная новизна результатов исследования. Научной новизной исследования является обобщение преимуществ аутстаффинга для работодателей и наемных работников и освещение недостатков применения данного инструмента управления персоналом. Определены основные проблемы, которые замедляют внедрение аутстаффинга на отечественных предприятиях.

Практическая значимость результатов исследования заключается в том, что определение и подробное исследование всех проблемных моментов в этой сфере позволит разработать эффективные направления совершенствования законодательного регламентирования технологий аутстаффинга в Украине. Это даст возможность использовать услугу аутстаффинга как альтернативу неофициальной занятости или безработицы для наемных работников, уменьшит уровень безработицы.

Ключевые слова: аутстаффинг, аутсорсинг, лизинг персонала, аутстаффинговая компания, нетипичная форма занятости, непрофильные работники.

Matviichuk N.M. OUTSTAFFING: CONDITION AND PROBLEMS OF IMPLEMENTATION IN UKRAINE

Purpose. Aim of the paper is to determine the features and problems of implementation outstaffing on domestic enterprises.

Methodology of research. In research process accounted the regulations of the current legislation governing the provision of outstaffing services, and used the system of general and special methods. In particular: the method of comparison used in the analysis of the nature of outstaffing and definition its difference from outsourcing and staff leasing; the method of economic and statistical analysis and generalization – in substantiating factors contributing the need to implement outstaffing by enterprises and defining features of companies providing services outstaffing.

Findings. The essence of outstaffing and its difference from outsourcing and staff leasing are determined. Proved the factors which determine the necessity of the implementation of outstaffing by enterprises. The features of providing outstaffing services by companies providers are analyzed. General analysis of market outstaffing services has done in Ukraine by major consumers such services and by major categories of staff that are deduced out the staff.

Originality. Scientific novelty of the research is the generalization of outstaffing advantages for employers and employees and analyzing disadvantages of using this tool of personnel management. The main problems that slow implementation outstaffing on domestic enterprises are determined.

Practical value. The practical importance of research results is that determination and thorough investigation of all problem moments in this field will develop effective directions of improvement of legislative regulation outstaffing

technologies in Ukraine. It will enable to use outstaffing as an alternative to unemployment or informal employment for employees that will reduce unemployment.

Key words: outstaffing, outsourcing, staff leasing, outstaffing company, atypical form of employment, non-core workers.

Герман Л.Т. ІДЕНТИФІКАЦІЯ КРАЇН ЗА СОЦІАЛЬНИМИ ХАРАКТЕРИСТИКАМИ ГЛОБАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Мета. Дослідити позиціонування країн за соціальними характеристиками глобального економічного розвитку.

Методика дослідження. Теоретичну основу дослідження склали наукові праці зарубіжних та вітчизняних вчених, аналітичні доповіді міжнародних організацій. Методологічну основу статті складають загальнонаукові методи дослідження, зокрема: аналізу і синтезу – при проведенні ідентифікації країн за обраними соціальними характеристиками; абстрактно-логічний метод – при обґрунтуванні важливості соціальної трансформації глобального економічного розвитку; метод порівняння та систематизації - використаний для теоретичного узагальнення і формулювання висновків.

Результати дослідження. У статті обґрунтовано важливість соціальної трансформації глобального економічного розвитку. Встановлено декларативність окремих ініціатив світової спільноти щодо соціального розвитку. Проведено ідентифікацію країн за обраними соціальними характеристиками, зокрема, за станом освіти та рівнем витрат на охорону здоров'я, тривалістю життя, якістю життя та добробутом громадян похилого віку, індексом людського розвитку та індексом добробуту, й доведено їх асиметрію. Деталізовано позиції країн світу за індексом соціального прогресу та проаналізовано місце України у рейтингу. Визначено перспективи зменшення впливу соціальних викликів на глобальний економічний розвиток.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у ідентифікації країн світу за соціальними характеристиками глобального економічного розвитку.

Практична значущість результатів дослідження визначає перспективи подальшого зменшення впливу соціальних викликів на глобальний економічний розвиток, до яких пропонується віднести соціальну орієнтацію на задоволення потреб людини; подолання соціальної диференціації; забезпечення взаємозв'язку між економічним зростанням та соціальним прогресом.

Ключові слова: глобалізація, глобальний економічний розвиток, економічний добробут, індекс людського розвитку, індекс освіти, індекс соціального прогресу, соціалізація, соціальні характеристики, тривалість життя.

Герман Л.Т. ИДЕНТИФИКАЦИЯ СТРАН ПО СОЦИАЛЬНЫМ ХАРАКТЕРИСТИКАМ ГЛОБАЛЬНОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

Цель. Исследовать позиционирования стран по социальным характеристикам глобального экономического развития.

Методика исследования. Теоретическую основу исследования составили научные труды зарубежных и отечественных ученых, аналитические доклады международных организаций. Методологическую основу статьи составляют общенаучные методы исследования, в частности: анализа и синтеза – при проведении идентификации стран по выбранным социальным характеристиками; абстрактно-логический метод – при обосновании важности социальной трансформации глобального экономического развития; метод сравнения и систематизации – использован для теоретического обобщения и формулировки выводов.

Результаты исследования. В статье обоснована важность социальной трансформации глобального экономического развития. Установлена декларативность отдельных инициатив мирового сообщества по социальному развитию. Проведена идентификация стран по выбранным социальным характеристикам, в частности, по состоянию системы образования и уровнем расходов на здравоохранение, продолжительности жизни, качеству жизни и благосостоянием граждан пожилого возраста, индексу человеческого развития и индексом благосостояния, и доказана их асимметрия. Детализированы позиции стран мира по индексу социального прогресса и проанализировано место Украины в рейтинге. Определены перспективы уменьшения влияния социальных вызовов на глобальное экономическое развитие.

Научная новизна результатов исследования заключается в идентификации стран мира по социальным характеристикам глобального экономического развития.

Практическая значимость результатов исследования определяет перспективы дальнейшего уменьшения влияния социальных вызовов на глобальное экономическое развитие, к которым предлагается отнести социальную ориентацию на удовлетворение потребностей человека; преодоление социальной дифференциации; обеспечение взаимосвязи между экономическим ростом и социальным прогрессом.

Ключевые слова: глобализация, глобальное экономическое развитие, экономическое, индекс человеческого развития, индекс образования, индекс социального прогресса, социализация, социальные характеристики, продолжительность жизни.

Herman L.D. IDENTIFICATION OF COUNTRIES BY THE SOCIAL CHARACTERISTICS OF GLOBAL ECONOMIC DEVELOPMENT

Purpose. The aim of the article is to explore the countries by the social characteristics of global economic development.

Methodology of research. The scientific works of foreign and domestic scientists, analytical reports of international organizations became the theoretical basis of the study. The methodological basis of the article constitutes general scientific research methods, including: analysis and synthesis – during the identification of countries by selected social characteristics; abstract and logical method – in substantiating the importance of social transformation of global

economic development; method of comparison and systematization – used for theoretical generalizations and drawing conclusions.

Findings. The importance of social transformation of global economic development has been substantiated in the article. It has been established declarative character of individual initiatives of the international community for social development. An identification of countries by selected social characteristics was conducted, particularly by the level of education and health spending, life expectancy, quality of life and welfare of the elderly, index of human development and the index of welfare, and their asymmetry has been proven. The position the countries of the world by the index of social progress has been detailed and Ukraine's place in the ranking has been analyzed. The prospects of reducing the impact of social challenges to global economic development have been determined.

Originality. Scientific novelty of the research results is to identify the countries of the world by the social characteristics of global economic development.

Practical value. The practical significance of the research results determines the prospects for further reduction of the impact of social challenges on the global economic development, which is proposed to include social orientation to the human needs; overcoming social differentiation; ensuring interrelation between economic growth and social progress.

Key words: globalization, global economic development, economic welfare, index of human development, index of education, the index of social progress, socialization, social characteristics, lifetime.

Гаврик О.Ю., Свиноус І.В. ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Мета. Метою дослідження є розробка теоретичних, положень і практичних рекомендацій щодо формування ефективної системи управління ризиками у сільськогосподарських підприємствах.

Методика дослідження. Методичною базою стала низка загальнонаукових та спеціальних методів дослідження: абстрактно-логічні методи, зокрема наукове абстрагування – для теоретичного узагальнення розвитку економічних процесів, прийоми аналізу і синтезу – для деталізації об'єкта дослідження та вивчення його функціональних і структурних складових, а також закономірностей еволюції ризик-менеджменту в підприємствах аграрної сфери; монографічний метод – для вивчення досвіду функціонування окремих підприємств.

Результати дослідження. Обґрунтовано необхідність створення інформаційної системи розробки та прийняття управлінських рішень по мінімізації ризиків, яка забезпечить формування передумов зниження ризику й підвищення ефективності діяльності. Встановлено, що до складу комплексної інформаційної системи необхідно включити чотири автономні, взаємодоповнюючі структурні підсистеми: I – система вхідної інформації, II – система методів і моделей обробки інформації, III – інформаційна система обґрунтування управлінських рішень, IV – довідникова інформація.

Наукова новизна результатів дослідження. Обґрунтовано організаційні засади управління виробничими ризиками сільськогосподарських підприємств, що ґрунтуються на створенні організаційних структур та забезпечення їх достовірною інформацією, сучасними методами і моделями її обробки, що сприятиме прийняттю управлінських рішень щодо нейтралізації та зниження ризиків виробничої діяльності.

Практична значущість результатів дослідження. Встановлено, що існуюча система управління не дозволяє гнучко реагувати на вимоги зовнішнього середовища через недодержання в організації управління цілої низки принципів управління. З метою підвищення ефективності управління і мінімізації виробничих ризиків сільськогосподарських підприємств залежно від розмірів доцільно створити структурний підрозділ з управління виробничими ризиками або гнучкі тимчасово створені групи по обґрунтуванню та прийняттю управлінських рішень.

Ключові слова: сільськогосподарське підприємство, ризик, управління, ризик-менеджмент.

Гаврик А.Ю., Свиноус И.В. ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ АСПЕКТЫ УПРАВЛЕНИЯ РИСКАМИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫМИ ПРЕДПРИЯТИЯМИ

Цель. Целью исследования является разработка теоретических положений и практических рекомендаций по формированию эффективной системы управления рисками в сельскохозяйственных предприятиях.

Методика исследования. Методической базой был ряд общенаучных и специальных методов исследования: абстрактно-логические методы, в частности, научное абстрагирование – для теоретического обобщения развития экономических процессов, приемы анализа и синтеза – для детализации объекта исследования и изучение его функциональных и структурных составляющих, а также закономерностей эволюции риск-менеджмента в предприятиях аграрной сферы; монографический метод – для изучения опыта функционирования отдельных предприятий.

Результаты исследования. Обоснована необходимость создания информационной системы разработки и принятия управленческих решений по минимизации рисков, которая обеспечит формирование предпосылок снижения риска и повышения эффективности деятельности. Установлено, что в состав комплексной информационной системы необходимо включить четыре автономные, взаимодополняющие структурные подсистемы: – система входящей информации, II – система методов и моделей обработки информации, III – информационная система обоснования управленческих решений, IV – справочная информация.

Научная новизна результатов исследования. Обоснованы организационные основы управления производственными рисками сельскохозяйственных предприятий, основанные на создании организационных структур и обеспечения их достоверной информацией, современными методами и моделями ее обработки, что будет способствовать принятию управленческих решений по нейтрализации и снижению рисков производственной деятельности.

Практическая значимость результатов исследования. Установлено, что существующая система управления не позволяет гибко реагировать на требования внешней среды из-за несоблюдения в организации управления целого ряда принципов управления. С целью повышения эффективности управления и минимизации производственных рисков сельскохозяйственных предприятиях в зависимости от размеров целесообразно создать структурное подразделение по управлению производственными рисками или гибкие временно созданные группы по обоснованию и принятию управленческих решений.

Ключевые слова: сельскохозяйственное предприятие, риск, управление, риск-менеджмент.

Havryk O.Yu., Svydnous I.V. ORGANISATIONAL ASPECTS OF RISK MANAGEMENT AT AGRICULTURAL ENTERPRISES

Purpose. The aim of the article is the development of theoretical positions and practical recommendations for the formation of effective system of risk management at agricultural enterprises.

Methodology of research. The following general and special methods of research were the methodical base: abstract and logical methods, including scientific abstraction – for theoretical generalization of the development of economic processes; methods of analysis and synthesis – to detail the research object and study its functional and structural components, as well as patterns of evolution of risk management at the enterprises of agricultural sector; monographic method – to study the experience of functioning of individual enterprises.

Findings. The necessity of creation of the information system for development and making management decisions to minimize the risks which will ensure the formation of preconditions for risk reduction and improve the effectiveness of activity. It has been established that is necessary to include four independent, complementary structural subsystems to the part of integrated information system: I – a system of input information, II – a system of methods and models for processing information, III – information system for substantiation of managerial decisions, IV – reference information.

Originality. It has been substantiated organizational fundamentals for management of production risk of agricultural enterprises that are based on creating organizational structures and providing them with reliable information, modern methods and models of its processing which will contribute to making management decisions regarding neutralization and risk reduction of industrial activity.

Practical value. It has been established that the current management system does not allow flexibility to respond to the demands of the environment due to the failure of a number of management principles in management organization. It is advisable to create a structural unit regarding management of production risk or flexible temporarily created groups on substantiation and making management decisions in order to improve management efficiency and minimize production risks of agricultural enterprises depending on the size.

Key words: agricultural enterprise, risk, management, risk management.

Будько О.В. СИСТЕМА ОБ'ЄКТІВ ОБЛІКУ В УПРАВЛІННІ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВА

Мета. Визначення об'єктів бухгалтерського обліку згідно напрямів соціально відповідальної діяльності, що забезпечуватиме комплексну оцінку економічної, екологічної і соціальної складової діяльності підприємства.

Методика дослідження. У ході дослідження використано загальнонаукові і спеціальні методи дослідження, зокрема, за допомогою абстрактно-логічного методу обґрунтовано необхідність чіткого визначення об'єктів бухгалтерського обліку, що забезпечить надання повної інформації зацікавленим сторонам про результати соціально відповідальної діяльності підприємства. Метод аналізу надав можливість здійснити оцінку діючих підходів до класифікації об'єктів бухгалтерського обліку. Методи групування і порівняння допомогли виділити напрями соціально відповідальної діяльності, що дозволило визначити об'єкти бухгалтерського обліку в частині витрат.

Результати дослідження. В ході дослідження проаналізовано діючі підходи до класифікації об'єктів бухгалтерського обліку та визначено, що вони можуть бути використані для класифікації з метою інформаційного забезпечення управління сталим розвитком підприємства. Визначено напрями соціально відповідальної діяльності, які охоплюють складові сталого розвитку підприємства, згідно яких вказані об'єкти бухгалтерського обліку в частині витрат. Окремо виділено в напрямках соціально відповідальної діяльності розробку етичних стандартів ведення бізнесу. Вказано на можливість виникнення «а-соціального» прибутку при порушенні етичних норм ведення бізнесу.

Наукова новизна результатів дослідження. Розкрито підхід до визначення об'єктів бухгалтерського обліку за напрямками соціально відповідальної діяльності, що дозволить отримати інформацію не тільки про результати ведення бізнес-процесів на підприємствах, а й про ступінь соціальної відповідальності підприємства перед працівниками, іншими зацікавленими особами та суспільством.

Практична значущість результатів дослідження. Застосування на практиці запропонованих об'єктів в частині витрат забезпечить формування якісного інформаційного підґрунтя для системи управління сталим розвитком підприємства.

Ключові слова: об'єкти бухгалтерського обліку, соціально відповідальна діяльність, сталий розвиток, обліково-аналітичне забезпечення.

Будько О.В. СИСТЕМА ОБЪЕКТОВ УЧЕТА В УПРАВЛЕНИИ УСТОЙЧИВЫМ РАЗВИТИЕМ ПРЕДПРИЯТИЯ

Цель. Определение объектов бухгалтерского учета согласно направлений социально ответственной деятельности, что обеспечит комплексную оценку экономической, экологической и социальной составляющей деятельности предприятия.

Методика дослідження. В ході дослідження використані загальнонаукові і спеціальні методи дослідження, в частині, з допомогою абстрактно-логічного методу обґрунтована необхідність чіткого визначення об'єктів бухгалтерського обліку, що забезпечить надання повної інформації зацікавленим сторонам про результати соціальної діяльності підприємства. Метод аналізу дав можливість здійснити оцінку діючих підходів до класифікації об'єктів бухгалтерського обліку. Методи групування і порівняння допомогли виділити напрями соціальної діяльності, що дозволило визначити об'єкти бухгалтерського обліку в частині витрат.

Результати дослідження. В ході дослідження проаналізовані діючі підходи до класифікації об'єктів бухгалтерського обліку і визначено, що вони можуть бути використані для класифікації з метою інформаційного забезпечення управління стійким розвитком підприємства. Визначено напрями соціальної діяльності, які охоплюють складові стійкого розвитку підприємства, згідно яких вказані об'єкти бухгалтерського обліку в частині витрат. Особливо виділено в напрямках соціальної діяльності розробку етичних стандартів ведення бізнесу. Вказано на можливість виникнення «а-соціальної» прибутку при порушенні етичних норм ведення бізнесу.

Наукова новизна результатів дослідження. Розкрито підхід до визначення об'єктів бухгалтерського обліку за напрямками соціальної діяльності, що дозволить отримати інформацію не тільки про результати ведення бізнес-процесів на підприємстві, але й про ступінь соціальної відповідальності підприємства перед працівниками, іншими зацікавленими особами і суспільством.

Практична значимість результатів дослідження. Застосування на практиці запропонованих об'єктів в частині витрат забезпечить формування якісної інформаційної основи для системи управління стійким розвитком підприємства.

Ключові слова: об'єкти бухгалтерського обліку, соціально відповідальна діяльність, стійкий розвиток, обліково-аналітичне забезпечення.

Budko O.V. THE SYSTEM OF ACCOUNTING OBJECTS IN MANAGEMENT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE ENTERPRISE

Purpose. The aim of the article is to determine the objects of accounting under directions of socially responsible activity that will provide a comprehensive assessment of economic, environmental and social component of the enterprise activity.

Methodology of research. The general scientific and special methods were used during the study, particularly the necessity of a clear definition of accounting objects has been substantiated by means of abstract and logical method. It will provide full information to stakeholders about the results of social responsibility of the enterprise activity. The method of analysis provided an opportunity to assess existing approaches (resource, process, process and functional) to the accounting classification of objects. Methods of grouping and comparison helped to identify the directions of socially responsible activity, allowing to define objects of accounting in the part of expenses.

Finding. The existing approaches to classification of accounting objects have been analyzed in the article. The directions of socially responsible activity that cover components of sustainable development of the enterprise according to which given objects of accounting in the part of expenses have been determined. The developing ethical standards for conducting business is separately highlighted in the direction of socially responsible activity. It is indicated on the possibility of the emergence of "social" profit in violation of the ethics of doing business.

Originality. The approach to the definition of accounting objects by the directions of socially responsible activity was revealed. That approach will allow to get information not only about the results driving business processes at the enterprises, but also the degree of social responsibility of the enterprise before employees, other stakeholders and society.

Practical value. Application the proposed objects in the part of costs in practice will provide forming the quality information basis for a system of sustainability management of the enterprise.

Key words: objects of accounting, socially responsible activities, sustainable development, accounting and analytical guarantee.

Кузьмак О.І. ОСОБЛИВОСТІ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ПОСЛУГ

Мета. Метою дослідження є розробка теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо дослідження ролі значення управління в забезпеченні ефективної діяльності підприємств сфери послуг, та розкриття принципового підходу до удосконалення процедур вибору управлінських рішень.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано систему підходів і методичних підходів, зокрема застосовано монографічний метод для оцінки проблемних теоретико-методологічних і практичних аспектів прийняття управлінських рішень у діяльності підприємств сфери послуг. Застосовано експертно-аналітичний метод при оцінці стану управлінської діяльності підприємств сфери послуг.

Результати дослідження. Обґрунтовано сутність та значення управлінських рішень. Визначено чинники впливу на прийняття управлінських рішень за критерії оцінки ефективності управлінської діяльності. Здійснено порівняльний аналіз рівнів управління бізнес-послуг, вимірюваних за різними критеріями. Встановлено, що в секторі послуг є внутрішні і зовнішні фактори, що впливають на якість управлінських рішень. Наведено необхідність обґрунтування управлінських рішень в забезпеченні ефективної діяльності підприємств сфери послуг.

Наукова новизна результатів дослідження. Пропозиції щодо активізації ефективного функціонування системи управління підприємств сфери послуг, задля чого необхідними є визначення стратегії розвитку

підприємства, реалізація нових ідей, адекватна реакція на сигнали зовнішнього економічного оточення, правильне визначення позиції підприємства на ринку, оперативне оцінювання ситуації.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати сприятимуть активізації розвитку підприємств сфери послуг і удосконаленню управлінської діяльності на даних підприємствах.

Ключові слова: управління, показники ефективності, оцінка управління, принципи прийняття управлінських рішень.

Кузьмак О.И. ОСОБЕННОСТИ ПРИНЯТИЯ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ РЕШЕНИЙ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ СФЕРЫ УСЛУГ

Цель. Целью исследования является разработка теоретических положений и практических рекомендаций по исследованию роли и значения управления в обеспечении эффективной деятельности предприятий сферы услуг и раскрытие принципиального подхода к совершенствованию процедур выбора управленческих решений.

Методика исследования. В процессе исследования использована система методических подходов, в частности применены монографический метод для оценки проблемных теоретико-методологических и практических аспектов принятия управленческих решений в деятельности предприятий сферы услуг. Применен экспертно-аналитический метод при оценке состояния управленческой деятельности предприятий сферы услуг.

Результаты исследования. Обосновано сущность и значение управленческих решений. Определены факторы влияния на принятие управленческих решений тем критерии оценки эффективности управленческой деятельности. Осуществлен сравнительный анализ уровней управления бизнес-услуг, измеренных по разным критериям. Установлено, что в секторе услуг являются внутренние и внешние факторы, влияющие на качество управленческих решений. Приведены необходимые обоснования управленческого решения в обеспечении эффективной деятельности предприятий сферы услуг.

Научная новизна результатов исследования. Предложения по активизации эффективного функционирования системы управления предприятий сферы услуг, для чего необходимы определения стратегии развития предприятия, реализация новых идей, адекватная реакция на сигналы внешнего экономического окружения, правильное определение позиции предприятия на рынке, оперативное оценки ситуации.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты будут способствовать активизации развития предприятий сферы услуг и совершенствованию управленческой деятельности на данных предприятиях.

Ключевые слова: управление, показатели эффективности, оценка управления, принципы принятия управленческих решений.

Kuzmak O.I. THE FEATURES OF MAKING MANAGEMENT DECISIONS IN ACTIVITY OF ENTERPRISES IN THE SPHERE OF SERVICES

Purpose. The study is the development of theoretical positions and practical recommendations for research on the role and significance in ensuring the effective management of service industries, and opening a fundamental approach to improve the procedures of choice making.

Methodology of research. The study used a system of approaches and methodological approaches, including monographic method used to assess the problem of theoretical and methodological and practical aspects of managerial decision making of enterprises in the service sector. Applied expert-analytical method for assessing the management of service industries.

Finding. The reasoned and meaning managerial decisions. Factors of influence on management decisions and criteria for evaluating the effectiveness of management. The comparative analysis of levels of business management services, measured by various criteria. It was established that the services sector is internal and external factors affecting the quality of management decisions. Shows the need to justify management decisions to ensure the efficient operation of service industries.

Originality. Proposals to enhance the effective functioning of the management service industries, which are necessary to determine development strategy, the implementation of new ideas, an adequate response to the signals of the external economic environment, the right to determine the position of the enterprise market, rapid assessment of the situation.

Practical value. The results will boost the development of service industries and improvement of management on enterprise data

Key words: management, performance, evaluation of management principles pryyunyannya making.

Фаринович І.В. ОЦІНКА ДОЦІЛЬНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ФАКТОРИНГУ В ДІЯЛЬНОСТІ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Мета. Метою дослідження є обґрунтування доцільності застосування факторингу в діяльності торговельних підприємств на основі проведення послідовно-логічного аналізу.

Методика дослідження. В процесі дослідження використовувались загальнонаукові методи, зокрема: методи теоретичного узагальнення – для дослідження теоретичних переваг факторингу в діяльності торговельних підприємств; спеціальні методи економіко-статистичного дослідження – для визначення динаміки розвитку факторингових послуг в Україні; коефіцієнтний метод – для обґрунтування доцільності застосування факторингу в діяльності торговельних підприємств.

Результати дослідження. Досліджено обсяги факторингових послуг в Україні. Розроблено структурно-логічну послідовність оцінки доцільності застосування факторингу в діяльності торговельних підприємств.

Сформовано правило «Зростання економічної ефективності підприємств з факторингом». Розроблені показники зростання економічної ефективності торговельних підприємств з факторингом.

Наукова новизна результатів дослідження. Використано комплексний підхід до розробки структурно-логічної послідовності оцінки доцільності застосування факторингу в діяльності торговельних підприємств та визначення показників зростання економічної ефективності торговельних підприємств.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження є підґрунтям для вирішення практичних проблем щодо покращення фінансових результатів підприємств торгівлі з використанням факторингу.

Ключові слова: факторинг, торговельні підприємства, доцільність, показники

Фаринович И.В. ОЦЕНКА ЦЕЛЕСООБРАЗНОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ ФАКТОРИНГА В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ТОРГОВЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Цель. Целью исследования является обоснование целесообразности применения факторинга в деятельности торговых предприятий на основе проведения последовательно - логического анализа.

Методика исследования. В процессе исследования использовались общенаучные методы, в частности: методы теоретического обобщения – для исследования теоретических преимуществ факторинга в деятельности торговых предприятий; специальные методы экономико-статистического исследования – для определения динамики развития факторинговых услуг в Украине; коэффициентный метод – для обоснования целесообразности применения факторинга в деятельности торговых предприятий.

Результаты исследования. Исследованы объемы факторинговых услуг в Украине. Разработано структурно - логическую последовательность оценки целесообразности применения факторинга в деятельности торговых предприятий. Сформировано правило «Роста экономической эффективности предприятий с факторингом». Разработаны показатели роста экономической эффективности торговых предприятий с факторингом.

Научная новизна результатов исследования. Использован комплексный подход к разработке структурно-логической последовательности оценки целесообразности применения факторинга в деятельности торговых предприятий и определения показателей роста экономической эффективности торговых предприятий.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты исследования являются основой для решения практических проблем относительно улучшения финансовых результатов предприятий торговли с использованием факторинга.

Ключевые слова: факторинг, торговые предприятия, целесообразность, показатели

Farynovych I.V. EVALUATION OF THE EXPEDIENCY OF FACTORING APPLICATION IN TRADE ENTERPRISES' ACTIVITY

Purpose. The investigation aim is to ground the expediency of factoring application in trade enterprises' activity on the basis of consistently logical analysis.

Methodology of research. During the investigation we used general scientific methods including: methods of theoretical generalization - to study theoretical preferences of factoring in trade enterprises' activity; special methods of economic and statistical analysis - to determine the dynamics of development of factoring services in Ukraine; coefficient method - to ground the expediency of factoring application in trade enterprises' activity.

Finding. The factoring volumes in Ukraine have been investigated. The structural and logical evaluation sequence of the expediency of factoring application in trade enterprises' activity has been developed. The rule "Increase of economic efficiency of enterprises with factoring" has been formed. The indexes of economic efficiency increase of trading companies with factoring were developed.

Originality. The complex going is used near development structurally logical sequences evaluation of the expediency of factoring application in trade enterprises' activity and determination of indexes of growth of economic efficiency trade enterprises.

Practical value. The results of investigation are the basis for solving practical problems of improving the financial results of the trade using factoring

Key words: factoring, trading company, expediency, indices.

Піняга Н.О. РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТА ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Мета. Метою статті є представлення результатів оцінки сучасного стану та визначення перспектив розвитку інвестиційного забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств на основі підвищення рівня їх інвестиційної привабливості.

Методика дослідження. В процесі дослідження використовувалися наступні методи, зокрема: абстрактно-логічний метод – для виявлення сутності інвестиційного забезпечення як економічної категорії; методи теоретичного узагальнення – для дослідження теоретичних основ та вже існуючих концепцій ресурсного потенціалу та інвестиційної діяльності в сільськогосподарському виробництві.

Результати дослідження. Визначено обсяги ресурсного потенціалу та інвестицій сільськогосподарських підприємств для задоволення потреб аграрного сектору економіки. Обґрунтовано причини, що зумовлюють необхідність створення корпорації. Визначено основні напрями удосконалення інвестиційного процесу у сільськогосподарських підприємствах через створення обласної сільськогосподарської інвестиційної корпорації та регіонального інформаційно-аналітичного і консалтингового центрів АПК. Окреслено основні напрями державного регулювання інвестиційної діяльності. Визначено роль та місце інвестиційної діяльності в системі управління

підприємством. Надано пропозиції щодо розвитку інвестиційного забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у визначенні теоретичних положень та виробленні підходу щодо стратегії інвестиційного та ресурсного забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств, а також створення відповідних умов для підтримки інвестиційної діяльності усіх суб'єктів господарювання в галузі.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження є основою для вирішення практичних проблем щодо вдосконалення ресурсного та інвестиційного забезпечення виробничої діяльності, як одної із умов ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційний процес, інвестиційна діяльність, сільськогосподарське підприємство, державне регулювання.

Пиняга Н.О. РЕСУРСНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ И ИНВЕСТИЦИОННАЯ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТЬ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Цель. Целью статьи является представление результатов оценки современного состояния и определения перспектив развития инвестиционного обеспечения деятельности сельскохозяйственных предприятий на основе повышения уровня их инвестиционной привлекательности.

Методика исследования. В процессе исследования использовались следующие методы, в частности: абстрактно логический метод – для выявления сущности инвестиционного обеспечения как экономической категории; методы теоретического обобщения – для исследования теоретических основ и уже существующих концепций ресурсного потенциала и инвестиционной деятельности в сельскохозяйственном производстве.

Результаты исследования. Установлено количество ресурсного потенциала и инвестиций сельскохозяйственных предприятий для удовлетворения потребностей аграрного сектора экономики. Обосновано причины, которые предопределяют необходимость создания корпорации. Установлены основные направления усовершенствования инвестиционного процесса в сельскохозяйственных предприятиях через создание областной сельскохозяйственной инвестиционной корпорации и регионального информационно-аналитического и консалтингового центров АПК. Очерчены основные направления государственной регуляции инвестиционной деятельности. Установлена роль и место инвестиционной деятельности в системе управления предприятием. Предоставлены предложения относительно развития инвестиционного обеспечения деятельности сельскохозяйственных предприятий.

Научная новизна результатов исследования заключается в определении теоретических положений и выработке подхода относительно стратегии инвестиционного и ресурсного обеспечения развития сельскохозяйственных предприятий, а также создания соответствующих условий для поддержки инвестиционной деятельности всех субъектов ведения хозяйства в отрасли.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты исследования являются одними из главных для решения практических проблем относительно совершенствования ресурсного и инвестиционного обеспечения производственной деятельности, как одного из условий эффективного функционирования сельскохозяйственных предприятий.

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционный процесс, инвестиционная деятельность, сельскохозяйственное предприятие, государственное регулирование.

Piniaga N.O. RESOURCE POTENTIAL AND INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF THE AGRICULTURAL ENTERPRISES

Purpose. The aim of the article is presenting the results of evaluation of the current state and determining the development prospects of investment support of agricultural enterprises on the basis of improving the level of their investment attractiveness.

Methodology of research. The following methods were used in the research process, in particular: abstract and logical method – to identify the nature of investment security as an economic category; methods of theoretical generalization – to study the theoretical foundations and existing concepts of resource potential and investment activity in agriculture.

Findings. The volume of resource potential and investments of agricultural enterprises to meet the needs of the agricultural sector of economy has been determined. The reasons that cause the necessity of the establishment of corporation have been substantiated. The main directions of improvement of the investment process at agricultural enterprises through the establishment of Regional Agricultural Investment Corporation and regional information and analytical and consulting centers ASC. The basic directions of state regulation of investment activity were outlined. The role and place of investment activity in the system of enterprise management has been determined. The proposals regarding the development of investment support of agricultural enterprises were presented.

Originality. Scientific novelty consists in determining the theoretical positions and formulating the approach to the strategy of investment and resource support for the development of agricultural enterprises and the creation of appropriate conditions for supporting the investment activity of all entities in the industry.

Practical value. The obtained results of research are the basis for solving practical problems for improving resource and investment support of production activity as one of the effective functioning of the agricultural enterprises.

Key words: investments, investment process, investment activity, agricultural enterprise, state regulation.

Хомяк М.С. ІНВЕСТИЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

Мета. Метою дослідження є з'ясування сучасного інвестиційного стану в Україні та розробка пропозицій щодо підвищення ефективності інвестиційного механізму розвитку регіонів.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано різні методи і методичні підходи, зокрема економіко-статистичного і стратегічного аналізу та логічного підходу при встановленні необхідності вдосконалення в Україні чинних інвестиційних механізмів розвитку в нормативно-правовій, фінансовій та податковій сферах; при обґрунтуванні необхідності забезпечення ефективного функціонування інвестиційних механізмів розвитку регіонів за рахунок використання засобів державного контролю та втручання; при визначенні доцільності комплексного підходу в удосконаленні чинних інвестиційних механізмів розвитку регіонів та головних завдань удосконалення інвестиційного механізму розвитку регіонів.

Результати дослідження. Встановлено, що чинні інвестиційні механізми їх розвитку в Україні потребують вдосконалення за такими сферами: нормативно-правовою, фінансовою та податковою. Зроблено висновок, що для ефективного функціонування інвестиційних механізмів розвитку регіонів необхідним є державний контроль та втручання. Обґрунтовано доцільність комплексного підходу в удосконаленні чинних інвестиційних механізмів розвитку регіонів. Виокремлено головні завдання, які потрібно вирішити для удосконалення інвестиційного механізму розвитку регіонів.

Наукова новизна результатів дослідження. Новизна наукового дослідження полягає в узагальнюючому і комплексному характері оцінки інвестиційних механізмів розвитку регіонів та розробці на її основі пропозицій щодо їх удосконалення.

Практична значущість результатів дослідження. Результати дослідження можуть бути використані органами державної влади як на місцевому рівні, так і на загальнодержавному, а також фінансовими установами, що діють на території України, всіх форм власності.

Ключові слова: інвестиція, фінансовий механізм, розвиток, регіони, реальний сектор економіки.

Хомяк М.С. ИНВЕСТИЦИОННЫЕ МЕХАНИЗМЫ РАЗВИТИЯ РЕГИОНОВ

Цель. Целью исследования является выяснение современного инвестиционного состояния Украины и разработка предложений по повышению эффективности инвестиционного механизма развития регионов.

Методика исследования. В процессе исследования использованы различные методы и методические подходы, в частности экономико-статистического и стратегического анализа и логический подход при установлении необходимости совершенствования в Украине действующих инвестиционных механизмов развития в нормативно-правовой, финансовой и налоговой сферах; при обосновании необходимости обеспечения эффективного функционирования инвестиционных механизмов развития регионов за счет использования средств государственного контроля и вмешательства при определении целесообразности комплексного подхода в совершенствовании действующих инвестиционных механизмов развития регионов и главных задач совершенствования инвестиционного механизма развития регионов.

Результаты исследования. Установлено, что действующие инвестиционные механизмы их развития в Украине нуждаются в совершенствовании по таким сферам: нормативно-правовой, финансовой и налоговой. Сделан вывод, что для эффективного функционирования инвестиционных механизмов развития регионов необходимо государственный контроль и вмешательство. Обоснована целесообразность комплексного подхода в совершенствовании действующих инвестиционных механизмов развития регионов. Выделены главные задачи, которые нужно решить для совершенствования инвестиционного механизма развития регионов.

Научная новизна результатов исследования. Новизна научного исследования состоит в обобщающем и комплексном характере оценки инвестиционных механизмов развития регионов и разработке на ее основе предложений по их совершенствованию.

Практическая значимость результатов исследования. Результаты исследования могут быть использованы органами государственной власти, как на местном уровне, так и на общегосударственном, а также финансовыми учреждениями, действующими на территории Украины, всех форм собственности.

Ключевые слова: инвестиция, финансовый механизм, развитие, регионы, реальный сектор экономики.

Khomjak M.S. INVESTMENT MECHANISMS OF THE REGIONAL DEVELOPMENT

Purpose. The study aims to ascertain the state of the modern investment in Ukraine and develop proposals for improving the efficiency of investment arrangements of the regional development.

Methodology of research. The research used different methods and methodological approaches, including economic and statistical analysis, strategic and logical approach to establishing in Ukraine need to improve the existing mechanisms of development of investment in the law, financial and tax spheres; in substantiating the need to ensure effective functioning of the investment mechanisms of regional development through the use of state control and intervention; in determining whether a comprehensive approach to improve the existing mechanisms of investment development of regions and the main objectives of improving investment mechanisms of regional development.

Findings. Established, that the existing investment vehicles for their development in Ukraine need to be improved in the following areas: law, financial and tax. It is concluded that the effective functioning of the investment mechanisms of regional development is necessary to realize state control. Is necessary to integrate to improve complex approach to the existing mechanisms of regional development of investment. Thesis there is determined the main tasks that need to be addressed to improve the investment mechanism of development of regions.

Originality. The novelty of the research lies in generalizing and complex nature of the evaluation of investment mechanisms of regional development and proposals for their improvement.

Practical value. Results of the research can be used by public authorities both at local and state levels and by financial institutions operating in Ukraine, all forms of property.

Key words: investment, financial mechanism, development, regions, the real economy.

Ценклер Н.І. КОНВЕРГЕНЦІЯ ЕКОНОМІКИ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ В ПРОЦЕСІ АДАПТАЦІЇ ДО ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ

Мета. Метою статті є наукове обґрунтування конвергенції економіки Карпатського регіону в процесі адаптації до євроінтеграційної моделі розвитку.

Методика дослідження. При дослідженні використано монографічний метод, методи порівняння, аналізу і синтезу та картографічний метод при здійсненні характеристики шести стадій конвергенції економіки Карпатського регіону в процесі адаптації до євроінтеграційної моделі розвитку, також при доведенні об'єктивної необхідності здійснення усієї послідовності стадій конвергенції.

Результати дослідження. В статті дано характеристику шести стадіям конвергенції економіки Карпатського регіону в процесі адаптації до євроінтеграційної моделі розвитку. Доведено, що з метою повноцінної інтеграції України та її регіонів у Європейський Союз необхідним є здійснення усієї послідовності стадій конвергенції.

Наукова новизна результатів дослідження. Визначено, що саме у представленій логічній послідовності нормативно-правова, адміністративно-територіальна, ринкова, бізнесова, інноваційна та соціальна конвергенція забезпечують повний цикл трансформації регіональної суспільної системи відповідно до європейської моделі розвитку. Запропоновано комплексні шляхи вирішення проблем розвитку Карпатського регіону.

Практична значущість результатів дослідження. Результати дослідження можуть бути використані при розробці стратегічних планів розвитку Карпатського регіону, а також розвитку інфраструктури з орієнтацією на проект просторової інноваційної мережі Закарпатської області.

Ключові слова: Карпатський регіон, інноваційна мережа, просторовий розвиток, інноваційна інфраструктура.

Ценклер Н.И. КОНВЕРГЕНЦИЯ ЭКОНОМИКИ КАРПАТСКОГО РЕГИОНА В ПРОЦЕССЕ АДАПТАЦИИ К ЕВРОИНТЕГРАЦИОННОЙ МОДЕЛИ РАЗВИТИЯ

Цель. Целью статьи является научное обоснование конвергенции экономики Карпатского региона в процессе адаптации к евроинтеграционной модели развития.

Методика исследования. При исследовании использованы монографический метод, методы сравнения, анализа и синтеза и картографический метод при осуществлении характеристики шести стадий конвергенции экономики Карпатского региона в процессе адаптации к евроинтеграционной модели развития, а также при доведении объективной необходимости осуществления всей последовательности стадий конвергенции.

Результаты исследования. В статье дана характеристика шести стадиям конвергенции экономики Карпатского региона в процессе адаптации к евроинтеграционной модели развития. Доказано, что с целью полноценной интеграции Украины и ее регионов в Европейский Союз необходимо осуществление всей последовательности стадий конвергенции.

Научная новизна результатов исследования. Определено, что именно в представленной логической последовательности нормативно-правовая, административно-территориальная, рыночная, деловая, инновационная и социальная конвергенция обеспечивают полный цикл трансформации региональной общественной системы в соответствии с европейской модели развития. Предложено комплексные пути решения проблем развития Карпатского региона.

Практическая значимость результатов исследования. Результаты исследования могут быть использованы при разработке стратегических планов развития Карпатского региона, а также развития инфраструктуры с ориентацией на проект пространственной инновационной сети Закарпатской области.

Ключевые слова: Карпатский регион, инновационная сеть, пространственное развитие, инновационная инфраструктура.

Tsenkler N.I. CONVERGENCE OF ECONOMY OF CARPATHIAN REGION IN THE PROCESS OF ADAPTATION TO THE EUROINTEGRATION MODEL OF DEVELOPMENT

Purpose. The aim of the article is a scientific ground of convergence of economy of region of Carpathians in the process of adaptation to the eurointegration model of development.

Methodology of research. At research of used monographic method methods of comparison, of analysis and synthesis and mapping method for the implementation of characteristics of the six stages of the economic convergence of the Carpathian region in the process of adaptation to the European integration model of development, as well as by adjusting the objective necessity the implementation of the entire sequence of steps of convergence.

Findings. The characteristics of the six stages of the economic convergence of the Carpathian region in the process of adaptation to the European integration model of development in the article were characterized. That the purpose of the full integration of Ukraine and its regions in the European Union must be the implementation of the entire sequence of steps of convergence was proved.

Originality. The presented in a logical sequence legal, administrative-territorial, market, business, innovation and social convergence provide a full cycle of transformation of the regional public system in accordance with the European model of development were determined. The integrated solutions to the problems of the Carpathian region were offered.

Practical value. The results can be used in the development of strategic plans for development of the Carpathian region, as well as infrastructure development with a focus on the draft spatial innovation network Zaccarpathian region.

Key words: Carpathian region, innovation network, spatial development, innovation infrastructure.

Гончаренко О.В. ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ АГРОІННОВАЦІЙ: МЕТОДОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ

Мета. Дослідити методологічні підходи та визначити особливості інституціоналізації агроінновацій, її характерні ознаки і складові елементи.

Методика дослідження. Теоретико-методологічною основою дослідження є інституціонально-еволюційний підхід до вивчення проблем регулювання розвитку інновацій в агропромисловому виробництві. Для ідентифікації складових і визначення функціонального призначення інституту агроінновацій використано структурно-функціональний аналіз, а при дослідженні особливостей інституціоналізації агроінновацій історико-логічний метод.

Результати дослідження. Встановлено, що інституціоналізація інновацій є процесом формування сукупності взаємопов'язаних інституцій (сигнальних, регулюючих, стимулюючих), які визначають інноваційне середовище, структурують взаємодії суб'єктів інноваційного процесу й забезпечують цілеспрямованість інноваційного розвитку. Визначені інституціональні засади розвитку інновацій в агропромисловому виробництві й ідентифіковані організаційні форми інституціоналізації агроінновацій, основною серед яких став інноваційний процес. Серед структурних і функціональних чинників інституціоналізації агроінновацій виділено домінуючу роль елементів інституціональної інфраструктури, зокрема інститутів розвитку, діяльність яких спрямована на підтримку і реалізацію проектів розвитку і забезпечення доступності фінансування аграрних підприємств, що здійснюють інноваційну діяльність.

Наукова новизна результатів дослідження. Розкрито сутність поняття «інституціоналізація інновацій» як процесу формування сукупності взаємопов'язаних інституцій. Удосконалено трактування поняття «інститут агроінновацій», яке, на відміну від існуючих визначень, розглядається як організаційна форма взаємодії інституцій інноваційного спрямування, що регламентують інноваційний процес в агропромисловому виробництві, адаптують формальні та неформальні обмеження інноваційного розвитку і забезпечують мотивацію інноваційних перетворень.

Практична значущість результатів дослідження. Теоретико-методологічні положення поглиблюють практику інституціонального регулювання інноваційного розвитку та забезпечують можливість активізації інноваційного процесу в агропромисловому виробництві.

Ключові слова: агропромислове виробництво, інновація, інноваційний розвиток, інноваційна політика, інституціоналізація.

Гончаренко О.В. ИНСТИТУЦИОНАЛИЗАЦИЯ АГРОИННОВАЦИЙ: МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ КОНТЕКСТ

Цель. Исследовать методологические подходы и определить особенности институционализации агроинноваций, ее характерные признаки и составляющие элементы.

Методика исследования. Теоретико-методологической основой исследования является институционально-эволюционный подход к изучению проблем регулирования развития инноваций в агропромышленном производстве. Для идентификации составляющих и определения функционального назначения института агроинноваций использовано структурно-функциональный анализ, а при исследовании особенностей институционализации агроинноваций историко-логический метод.

Результаты исследования. Установлено, что институционализация инноваций является процессом формирования совокупности взаимосвязанных институтов (сигнальных, регулирующих, стимулирующих), которые определяют инновационную среду, структурируют взаимодействия субъектов инновационного процесса и обеспечивают целенаправленность инновационного развития. Определены институциональные основы развития инноваций в агропромышленном производстве и идентифицированы организационные формы институционализации агроинноваций, основной среди которых стал инновационный процесс. Среди структурных и функциональных факторов институционализации агроинноваций выделено доминирующую роль элементов институциональной инфраструктуры, в частности институтов развития, деятельность которых направлена на поддержку и реализацию проектов развития и обеспечения доступности финансирования аграрных предприятий, осуществляющих инновационную деятельность.

Научная новизна результатов исследования. Раскрыта сущность понятия «институционализация инноваций» как процесса формирования совокупности взаимосвязанных институтов. Усовершенствована трактовка понятия «институт агроинноваций», в которой, в отличие от существующих определений, рассматривается данный термин как организационная форма взаимодействия институтов инновационной направленности, регламентирующих инновационный процесс в агропромышленном производстве, адаптирующих формальные и неформальные ограничения инновационного развития и обеспечивающих мотивацию инновационных преобразований.

Практическая значимость результатов исследования. Теоретические положения углубляют практику институционального регулирования инновационного развития и обеспечивают возможность активизации инновационного процесса в агропромышленном производстве.

Ключевые слова: агропромышленное производство, инновация, инновационное развитие, инновационная политика, институционализация.

Goncharenko O.V. INSTITUTIONALIZATION OF AGRICULTURAL INNOVATIONS: METHODOLOGICAL CONTEXT

Purpose. The aim of the article is to research methodological approaches and define the features of institutionalization agricultural innovations, its characteristic features and components.

Methodology of research. Theoretical and methodological basis of the study is institutional and evolutionary approach to studying the problems of regulation of the development innovations in agricultural production. The structural and functional analysis was used for identification of the components and determine of the functional purpose of the Institute of agricultural innovations and historical and logical method was used in the study of features for institutionalization of agricultural innovations.

Findings. It has been established that the institutionalization of innovations is a process of forming a set of interrelated institutions (signaling, regulatory, incentive) that define innovative environment that structure the interaction of subjects of the innovation process and provide purposeful of innovative development. The principles of institutional

innovations in agricultural production have been defined and organizational forms of institutionalization of agricultural innovations have been identified, principal among which was the innovation process. The dominant role of institutional infrastructure has been highlighted among the structural and functional factors for institutionalization of agricultural innovations, including development institutions, which are aimed at supporting and implementing development projects and ensuring the availability of financing agricultural enterprises engaged in innovation activity.

Originality. The essence of the concept "institutionalizing of innovations" as the process of forming a set of interrelated institutions has been disclosed. The interpretation of the term "institution of agricultural innovations" has been improved, which unlike the existing definitions regarded as an organizational form of interaction between institutions of innovation oriented that regulate the innovation process in agricultural production, adapting the formal and informal restrictions of innovative development and provide incentives of innovative transformations.

Practical value. Theoretical and methodological provisions deepen the practice of institutional regulation of innovation development and provide the opportunity to enhance the innovation process in agricultural production.

Key words: agricultural production, innovation, innovative development, innovation policy, institutionalization.

Артюшок К.А. ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ НА ПРИРОДНІ РЕСУРСИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Мета. Дослідження еколого-економічних аспектів прав власності на природні ресурси в умовах передачі значних повноважень від державних органів влади органам місцевого самоврядування.

Методика дослідження. Методологічною основою дослідження є фундаментальні положення та принципи сучасної концепції сталого й еколого-безпечного розвитку (використовувались для визначення природно-ресурсної сфери національної економіки як територіально-галузевого комплексу що включає системи земельних, водних, лісових, мінеральних, природно-рекреаційних та інших видів ресурсів), теорії ринкової трансформації економіки та раціонального природокористування (використовувались для визначення загального базису формування інституційної системи власності у природокористуванні).

Результати дослідження. Визначено природно-ресурсну сферу національної економіки як найбільший територіально-галузовий комплекс, який включає системи земельних, водних, лісових, мінеральних, природно-рекреаційних та інших видів ресурсів. Обґрунтовано, що в умовах децентралізації владних повноважень загальним базисом формування інституційної системи власності у природокористуванні повинні стати корпоратизація, розвиток рентних відносин, інвестиційно-проектні підходи, удосконалення фіскальних механізмів природокористування через упровадження муніципальних податків у ресурсокористуванні, усебічна ринково-економічна оцінка та капіталізація всіх без винятку природних ресурсів на місцевому, регіональному й загальнонаціональному рівнях.

Наукова новизна результатів дослідження. Поглиблено теоретичні основи еколого-економічних проблем власності в умовах децентралізації владних повноважень шляхом визначення необхідності формування інституційної системи власності, що передбачає розвиток рентних відносин, інвестиційно-проектні підходи, удосконалення фіскальних механізмів природокористування через упровадження муніципальних податків у ресурсокористуванні, ринково-економічну оцінку та капіталізацію всіх без винятку природних ресурсів на місцевому, регіональному й загальнонаціональному рівнях.

Практична значущість результатів дослідження. Результати дослідження можуть бути використані у розробці регіональних та національних програм та прогнозів з питань природокористування і охорони навколишнього середовища.

Ключові слова. Власність, природні ресурси, еколого-економічні відносини.

Артюшок К.А. ЭКОЛОГО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ОТНОШЕНИЙ СОБСТВЕННОСТИ НА ПРИРОДНЫЕ РЕСУРСЫ В УСЛОВИЯХ ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИИ

Цель. Исследование эколого-экономических аспектов прав собственности на природные ресурсы в условиях передачи части полномочий от государственных органов власти органам местного самоуправления.

Методика исследования. Методологической основой исследования являются фундаментальные положения и принципы современной концепции устойчивого и эколого-безопасного развития (использовались для определения природно-ресурсной сферы национальной экономики как территориально-отраслевого комплекса, включающего системы земельных, водных, лесных, минеральных, природно-рекреационных и других видов ресурсов), теории рыночной трансформации экономики и рационального природопользования (использовались для определения общего базиса формирования институциональной системы собственности в природопользовании).

Результаты исследования. Определена природно-ресурсная сфера национальной экономики как самый большой территориально-отраслевой комплекс, включающий системы земельных, водных, лесных, минеральных, природно-рекреационных и других видов ресурсов. Обосновано, что в условиях децентрализации властных полномочий общим базисом формирования институциональной системы собственности в природопользовании должны стать корпоратизация, развитие рентных отношений, инвестиционно-проектные подходы, совершенствование фискальных механизмов природопользования через внедрение муниципальных налогов в ресурсопользовании, всесторонняя рыночно-экономическая оценка и капитализация всех без исключения природных ресурсов на местном, региональном и общенациональном уровнях.

Научная новизна результатов исследования. Углублены теоретические основы эколого-экономических проблем собственности в условиях децентрализации властных полномочий путем определения необходимости формирования институциональной системы собственности, которая предусматривает развитие рентных отношений, инвестиционно-проектные подходы, совершенствование фискальных механизмов

природопользования через внедрение муниципальных налогов в ресурсопользования, рыночно-экономическую оценку и капитализацию всех без исключения природных ресурсов на местном, региональном и общенациональном уровнях.

Практическая значимость результатов исследования. Результаты исследования могут быть использованы в разработке региональных программ и прогнозов по вопросам природопользования и охраны окружающей среды.

Ключевые слова. собственность, природные ресурсы, эколого-экономические отношения.

Artyushok K.A. ECOLOGICAL AND ECONOMIC PROBLEMS OF RELATIONS OWNERSHIP OF NATURAL RESOURCES IN CONDITIONS OF DECENTRALIZATION

Purpose. The study ecological and economic aspects of property right for natural resources in conditions of transfer of significant powers from state bodies local authorities.

Methodology of research. The methodological basis of the study is fundamental provisions and principles of the modern concept of sustainable and ecologically safe development (used to determine the natural resource areas of the national economy as a territorial-industrial complexes which include system of land, water, forest, mineral, natural and recreational and other resources), theory of market transformation the economy and environmental management (used to determine the total base forming institutional property system in environmental management).

Findings. It determined natural resource sector of the national economy as the largest territorial-industry complex, which includes systems of land, water, forest, mineral, natural-recreational and other resources. Substantiated that under condition of decentralization of powers common the total basis of formation institutional system ownership in environmental management should be corporatization, development of rental relations, investment and project approaches, improving fiscal mechanisms environmental management through the introduction in use municipal taxes in resources management, comprehensive market-economic evaluation and capitalization of all without exception natural resources at local, regional and national levels.

Originality. Profound theoretical basis of ecological and economic ownership problems under condition of decentralization authority power by identifying the need to create institutional system property that provides development of rent relations, investment and project approaches, improving fiscal mechanisms environmental management through the introduction of municipal taxes in use of resources, market-economic assessment and capitalization of all without exception natural resources at local, regional and national levels.

Practical value. Results of the study can be used in the development regional and national programs and forecasts for environmental management and environmental protection.

Key words: ownership, natural resources, ecological and economic relations.

Шарий Г.І., Тимошевський В.В. ЗЕМЛЯ ЯК ЗАСІБ ВИРОБНИЦТВА – АСПЕКТ ДОСТУПНОСТІ

Метою статті є дослідження особливостей земельно-орендних відносин в сільському господарстві, набуття орендарем прав на земельні ділянки. Відповідно до поставленої мети в статті проаналізовано законодавче забезпечення оренди земель сільськогосподарського призначення, вивчено стан ринку оренди земель в закордонних країнах, досліджено орендні відносини на території Полтавської області.

Методика дослідження. Теоретичною та методологічною основою дослідження є діалектична теорія пізнання, комплексний, системний підхід до вивчення зарубіжного досвіду і вітчизняної практики досліджуваної проблеми, з використання загальних і спеціальних методів основних законів та положень економічної теорії тощо.

Результати дослідження. В процесі дослідження з'ясовано законодавчу базу оренди земель сільськогосподарського призначення, проаналізовано останні її зміни. Вивчено досвід зарубіжних країн щодо механізму оренди земель, термінів оренди, середніх рівнів орендної плати тощо. Порівнянням з термінами оренди на території Полтавської області виявлено, що існують складнощі щодо виробничого планування на довготермінову перспективу, створення надійного екологічного каркасу, забезпечення бездефіцитного балансу поживних речовин ґрунтів, низьку інвестиційну привабливість. Аналіз проведення земельних аукціонів права оренди показав, що не стільки збільшує надходження до місцевих бюджетів, а швидше закривається місцевим товаровиробникам доступ до земельного ресурсу, сприяє земельному рейдерству та формуванню соціальних диспропорцій на селі.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у системному формуванні інституціонального середовища ринкового перерозподілу сільськогосподарських земель, визначенні відсотків переваг, що враховуються за підсумками аукціонів і дають можливість невеликим агроформуванням зберегти умови господарювання і мати доступ до земельного ресурсу.

Практична значущість результатів дослідження полягає у відпрацюванні дієвих і ефективних механізмів оренди сільськогосподарських земель, вдосконаленні орендних земельних відносин.

Ключові слова: оренда земель, сільськогосподарські землі, землекористування, строк оренди, земельні аукціони, орендна плата, доступність до землі.

Шарый Г.И., Тимошевский В.В. ЗЕМЛЯ КАК СРЕДСТВО ПРОИЗВОДСТВА – АСПЕКТ ДОСТУПНОСТИ

Целью статьи является исследование особенностей земельно-арендных отношений в сельском хозяйстве, приобретение арендатором прав на земельные участки. Согласно поставленной цели в статье проанализировано законодательное обеспечение аренды земель сельскохозяйственного назначения, изучено состояние рынка аренды земель в зарубежных странах, исследованы арендные отношения на территории Полтавской области.

Методика дослідження. Теоретическою і методологіческою основою дослідження є діалектична теорія пізнання, комплексний, системний підхід до вивчення зарубіжного досвіду і вітчизняної практики досліджуваної проблеми, з використанням загальних і спеціальних методів основних законів і положень економічної теорії.

Результати дослідження. В процесі дослідження вивчено законодавчу базу оренди земель сільськогосподарського призначення, проаналізовані останні її зміни. Вивчено досвід зарубіжних країн по механізму оренди земель, строків оренди, середніх рівнів орендної плати. Порівнянням з термінами оренди на території Полтавської області виявлено, що існують складності по виробничому плануванню на довгострокову перспективу, створенню надійного екологічного каркаса, забезпеченню бездефіцитного балансу поживних речовин ґрунту, низьку інвестиційну привабливість. Аналіз проведення земельних аукціонів права оренди показав, що не тільки збільшуються надходження в місцеві бюджети, а скоріше закривається місцевим товаровиробникам доступ до земельних ресурсів, сприяє земельному рейдерству і формуванню соціальних диспропорцій в сільській місцевості.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в необхідності системного формування інституціональної середовища ринкового перерозподілу сільськогосподарських земель, визначенні відсотків переваг, які враховуються по результатам аукціонів і дають можливість невеликим агроформуванням зберегти умови господарювання і мати доступ до земельного ресурсу.

Практична значимість результатів дослідження полягає в опрацюванні дієвих і ефективних механізмів оренди сільськогосподарських земель, удосконаленні орендних земельних відносин.

Ключові слова: оренда земель, сільськогосподарські землі, землекористування, строк оренди, земельні аукціони, орендна плата, доступність до землі.

Shariy G.I., Tymoshevskiy V.V. LAND AS MEANS OF PRODUCTION – ASPECTS OF ACCESSIBILITY

Purpose. The main aim of the article is the characteristics of land-lease relations in agriculture, tenant acquisition of land rights. According to this in the article the legislative provision of the lease of agricultural land, studied the market rent of land in foreign countries, studied leases in Poltava region are discussed.

Methodology of research. Theoretical and methodological basis of research is dialectical theory of knowledge, the comprehensive, systematic approach to the study of foreign experience and national practice of investigated problems, use of general and special methods of basic laws and regulations of economic theory.

Findings. Much attention is given to the legal framework lease of agricultural land and analyzes it changes. Studied the experience of foreign countries on the mechanism of land lease, the most commonly used type of contract, the levels of rent.

By comparison with the lease contract term in Poltava region was found that there are difficulties on production planning for the longer term, the creation of reliable environmental framework, providing balance nutrient soils, low investment attractiveness. The analysis of land auction of lease rights showed which not only increase revenues to local budgets. It leads to complicated local producers access to land and contributes to raiding the land and the formation of social inequality in the rural areas.

Findings. Scientific novelty of research results the need is stressed to employ the forming a systemic institutional environment redistribution of agricultural land in market condition, determining percent's of benefits which are taken into account the results of auctions and will enable small agricultural enterprises maintain business conditions and access to land.

Practical value. The practical significance of the results of study are to simulate the effective and efficient mechanisms for the lease of agricultural land and improve land lease relations.

Key words: lease of land, agricultural land, land use, lease term, land auctions, rents, access to land.

Скорик О.О. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ МЕХАНІЗМУ ЕКОЛОГІЧНОГО СТРАХУВАННЯ

Метою статті є обґрунтування механізму екологічного страхування. Для досягнення зазначеної мети необхідно послідовно вирішити такі завдання: оцінити передумови розвитку системи екологічного страхування, визначити економічну сутність екологічного страхування та обґрунтувати складові механізму його забезпечення.

Методика дослідження. Теоретико-методологічну основу дослідження становлять законодавство України у сфері страхування, фундаментальні положення і принципи економіки природокористування та страхової діяльності. Для досягнення поставленої мети були використані такі загальнонаукові й спеціальні методи дослідження: аналізу й синтезу, індукції та дедукції – для постановки мети та задач дослідження, деталізації й уточнення його предмету; монографічний і порівняльний – для систематизації наукових поглядів з питань екологічного страхування; формально-логічний – для дефініції базових понять; наукової абстракції, аналізу й синтезу, історичний й логічний методи – для обґрунтування наукових засад формування механізму екологічного страхування.

Результати дослідження. Визначено роль екологічного страхування та об'єктивні умови його розвитку в Україні. Узагальнено поняття сутності екологічного страхування з точки зору різних поглядів на дану економічну категорію. Обґрунтовано сутність поняття екологічного ризику як об'єкта екологічного страхування, наведена схема визначення шкідливих факторів промислових підприємств. Запропоновано фінансовий механізм реалізації екологічного страхування на промислових підприємствах.

Наукова новизна результатів дослідження. Обґрунтовано концептуальні засади формування механізму регулювання екологічного страхування.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати створюють об'єктивне підґрунтя для підвищення екологічної безпеки як на рівні промислових підприємств, так й на регіональному рівні.

Ключові слова: екологічне страхування, екологічний ризик, фактори екологічної загрози, страховий фонд.

Скорик А.А. КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ МЕХАНИЗМА ЭКОЛОГИЧЕСКОГО СТРАХОВАНИЯ

Целью статьи является обоснование механизма экологического страхования. Для достижения указанной цели необходимо последовательно решить следующие задачи: оценить предпосылки развития системы экологического страхования, определить экономическую сущность экологического страхования и обосновать составляющие механизма его обеспечения.

Методика исследования. Теоретико-методологическую основу исследования составляют законодательство Украины в сфере страхования, фундаментальные положения и принципы экономики природопользования и страховой деятельности. Для достижения поставленной цели были использованы такие общенаучные и специальные методы исследования: анализа и синтеза, индукции и дедукции – для постановки цели и задач исследования, детализации и уточнения его предмета; монографический и сравнительный – для систематизации научных взглядов по вопросам экологического страхования; формально-логический – для дефиниции базовых понятий; научной абстракции, анализа и синтеза, исторический и логический методы – для обоснования научных основ формирования механизма экологического страхования.

Результаты исследования. В статье определяется роль экологического страхования и объективные условия его развития в Украине. Рассматривается сущность экологического страхования с точки зрения разных взглядов на эту экономическую категорию. Устанавливается понятие экологического риска как объекта экологического страхования, приводится схема определения вредных факторов промышленных предприятий. Также предлагается финансовый механизм реализации экологического страхования промышленных предприятий.

Научная новизна результатов исследования. Результаты исследования решают важную научно-прикладную задачу обоснования концептуальных основ формирования механизма регулирования экологического страхования.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты имеют прикладное значение для объективного обоснования повышения экологической безопасности как на уровне промышленных предприятий, так и на региональном уровне.

Ключевые слова: экологическое страхование, экологический риск, факторы экологической угрозы, страховой фонд.

Skorik O.O. CONCEPTUAL BASIS OF THE MECHANISM OF ENVIRONMENTAL INSURANCE

Purpose. The purpose of the article is to study the mechanism of environmental insurance. To achieve this goal is necessary to consistently achieve the following objectives: to assess the prerequisites for the development of environmental insurance, identify the economic substance of environmental insurance mechanism components and justify its support.

Methodology of research. Theoretical and methodological basis of research make legislation of Ukraine in the field of insurance, fundamental provisions and principles of environmental economics and insurance activities. To achieve the goal were used the following general scientific and special methods of investigation: analysis and synthesis, induction and deduction – for setting goals and objectives of research, detail and clarification of its subject; monographic and comparative – to systematize scientific views on environmental insurance; formal-logical – for definitions of basic concepts; abstraction, analysis and synthesis, historical and logical methods – to justify the scientific foundations of the formation mechanism of environmental insurance.

Findings. The article defines the role of environmental insurance and objectively the conditions of its development in Ukraine. The essence of environmental insurance in terms of different views on this economic category. Set the notion of environmental risk as object of ecological insurance scheme provides a definition of industrial hazards. It is also proposed financial mechanism for the implementation of environmental insurance of industrial enterprises.

Originality. The findings solve a major scientific and applied problem justify the conceptual foundations of the formation mechanism of regulation of environmental insurance.

Practical value. The results are practical important for the objective justification of increase of ecological safety on an industrial scale, and at the regional level.

Key words: environmental insurance, environmental risk, environmental threats factors, insurance fund.

Нестерчук Є.В. ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЧНОГО СЕКТОРУ В МЕЖАХ ЕКОЛОГІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРОСФЕРИ

Мета. Метою статті є обґрунтування нового визначення сталості агропромислового виробництва шляхом дослідження і систематизації наукових теорій та напрямів, що вивчають сталий розвиток економічних систем в цілому та сільськогосподарських товаровиробників зокрема, аналізу особливостей екологічної складової стійкого розвитку, в т.ч. виробництва органічної сільськогосподарської продукції.

Методика дослідження. Методологічною й теоретичною основами дослідження є економічна теорія, наукові розробки вітчизняних та зарубіжних вчених з питань сталого розвитку економічних систем. У процесі дослідження використано історичний та абстрактно-логічний методи для вивчення еволюції розвитку вчень про сталий розвиток, в тому числі агросфери, а також індукції та дедукції – для формування нових теоретичних положень (авторське трактування сталості агропромислового виробництва) і висновків.

Результати дослідження. Встановлено, що забезпечення сталості агропромислового виробництва як налагодження еквівалентних співвідношень між його сферами, в основу якого покладено ефективні інноваційно-інвестиційні механізми інтенсивного розширеного відтворення в межах допустимих соціально-екологічних норм, в своїй екологічній складовій передбачає системний підхід до охорони природного середовища в процесі господарювання сільськогосподарських підприємств та реалізацію можливостей нових органічних технологій виробництва і переробки продукції.

Обґрунтовано можливість забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств, в тому числі на основі використання унікальних природно-кліматичних умов регіонів України з метою виробництва органічної продукції.

Доведено необхідність залучення значних інвестиційних ресурсів підприємствами – виробниками органічної продукції, напрацювання досвіду ведення органічного сільського господарства та його інформаційно-консультаційного забезпечення, налагодження технологічного ланцюга виробництва екологічних продуктів харчування.

Наукова новизна результатів дослідження. Обґрунтовано сутність сталості агропромислового виробництва з позиції системного підходу, в основу якого, на відміну від існуючих трактувань, покладено ефективні інноваційно-інвестиційні механізми інтенсивного розширеного відтворення в межах допустимих соціально-екологічних норм.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження спрямовані на формування потужного альтернативного напрямку аграрного виробництва у межах сільськогосподарських підприємств і можуть бути використані у процесі розробки організаційно-економічного механізму розвитку органічного сільського господарства.

Ключові слова: агросфера, сталий розвиток, органічне виробництво, інноваційно-інвестиційні механізми, агроєкосистеми, агропромислове виробництво, соціально-екологічні норми.

Нестерчук Е.В. ФОРМИРОВАНИЕ ОРГАНИЧЕСКОГО СЕКТОРА В ПРЕДЕЛАХ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ СОСТАВЛЯЮЩЕЙ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ АГРОСФЕРЫ

Цель. Целью статьи является обоснование нового определения устойчивости агропромышленного производства путем исследования и систематизации научных теорий и направлений, изучающих устойчивое развитие экономических систем в целом и сельскохозяйственных товаропроизводителей в частности, анализа особенностей экологической составляющей устойчивого развития, в т. ч. производства органической сельскохозяйственной продукции.

Методика исследования. Методологической и теоретической основами исследования является экономическая теория, научные разработки отечественных и зарубежных ученых по вопросам устойчивого развития экономических систем. В процессе исследования использованы исторический и абстрактно-логический методы для изучения эволюции развития учений об устойчивом развитии, в том числе агросферы, а также индукции и дедукции - для формирования новых теоретических положений (авторская трактовка устойчивости агропромышленного производства) и выводов.

Результаты исследования. Установлено, что обеспечение устойчивости агропромышленного производства как налаживание эквивалентных соотношений между его сферами, в основу которого положены эффективные инновационно-инвестиционные механизмы интенсивного расширенного воспроизводства в пределах допустимых социально-экологических норм, в своей экологической составляющей предполагает системный подход к охране природной среды в процессе хозяйствования сельскохозяйственных предприятий и реализацию возможностей новых органических технологий производства и переработки продукции.

Обоснована возможность обеспечения конкурентоспособности сельскохозяйственных предприятий в том числе на основе использования уникальных природно-климатических условий регионов Украины с целью производства органической продукции.

Доказана необходимость привлечения значительных инвестиционных ресурсов предприятиями - производителями органической продукции, наработки опыта ведения органического сельского хозяйства и его информационно-консультационного обеспечения и налажки технологической цепи производства экологических продуктов питания.

Научная новизна результатов исследования. Обоснована сущность устойчивости агропромышленного производства с позиции системного подхода, в основу которого, в отличие от существующих трактовок, положены эффективные инновационно-инвестиционные механизмы интенсивного расширенного воспроизводства в пределах допустимых социально-экологических норм.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты исследования направлены на формирование мощного альтернативного направления аграрного производства в пределах сельскохозяйственных предприятий и могут быть использованы в процессе разработки организационно-экономического механизма развития органического сельского хозяйства.

Ключевые слова: агросфера, устойчивое развитие, органическое производство, инновационно-инвестиционные механизмы, агроэкосистемы, агропромышленное производство, социально-экологические нормы.

Nesterchuk Ye.V. FORMATION OF ORGANIC SECTOR WITHIN ECOLOGICAL COMPONENT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE SPHERE OF AGRICULTURE

Purpose. The objective of the article is to substantiate new definition of sustainability of agrarian business by the way of research and systematization of scientific theories and schools that study sustainable development of economic systems in general and agricultural producers in particular. The article also presents the analysis of peculiar properties of ecological component of sustainable development including production of organic food.

Methodology of research. Methodological and theoretical foundations of the research are based on economic theory, scientific developments of domestic and foreign scientists into sustainable development of economic systems. In the research historical, abstract and logical methods to study the evolution of the development of the theories about sustainable development, including agricultural sphere, as well as methods of deduction and induction were applied to formulate new theoretical principals (the author interpretation of sustainability of agricultural production) and to make conclusions.

Findings. It has been found that the provision of agrarian business sustainability in its ecological component implies system approach to environmental protection in the process of economic management of farm enterprises and possibilities implementation of new organic production and processing technologies. Agrarian business sustainability is understood as establishing equivalent correlations among its spheres based on effective innovation and investment mechanisms of intensive extended recreation within acceptable social and ecological standards.

It has been substantiated that competitiveness of farm enterprises can be ensured by using unique environmental and climatic conditions of the regions of Ukraine for the purpose of the production of organic food.

The necessity to attract considerable investment by organic food producers, to gain experience in running organic agricultural production and its information and consultation support, to arrange manufacturing chain of organic foodstuffs production has been proved.

Originality. The essence of agricultural business sustainability within the systematic approach based on effective innovation and investment mechanisms of intensive extended recreation within acceptable social and ecological standards as opposed to existing interpretations was substantiated.

Practical value. Obtained results of the research are aimed at formation of powerful alternative approach of agrarian production within agrarian enterprises and can be used for the development of organizational and economical mechanism of the development of organic agriculture.

Key words: agrarian sphere, sustainable development, organic production, innovation and investment mechanisms, agrarian ecosystems, agrarian business, social and ecological standards.

Сава А.П. СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ В КОНТЕКСТІ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Мета - обґрунтувати теоретичні та організаційні засади функціонування соціальної відповідальності аграрного бізнесу для забезпечення узгодженості економічних, соціальних та екологічних інтересів її суб'єктів та збалансованості розвитку сільських територій.

Методика дослідження. Реалізація мети та завдань наукової роботи здійснена за допомогою наступних методів: системного підходу – при формуванні теоретико-методичних засад визначення сутності соціальної відповідальності аграрного бізнесу та її складових елементів, анкетування та Делфі - при проведенні опитування учасників відносин соціальної відповідальності та опрацюванні їх результатів; розрахунково-конструктивних – при обґрунтуванні найважливіших елементів соціальної відповідальності, зокрема: суб'єктів, їх інтересів, форм взаємозв'язку та їх моделі.

Результати дослідження. Обґрунтовано сутність та складові елементи соціальної відповідальності аграрного бізнесу, визначено рівні її застосування та основні суб'єкти відносин в рамках соціальної відповідальності, проведено опитування суб'єктів соціальної відповідальності в аграрній сфері, розроблено модель соціальної відповідальності, карту стейкхолдерів та систему факторів успіху розвитку соціальної відповідальності аграрного бізнесу.

Наукова новизна результатів дослідження. Сформовано авторський підхід до застосування принципів та інструментів соціальної відповідальності на різних рівнях управління, проведено соціологічне опитування з оцінки сучасного рівня соціальної відповідальності аграрного бізнесу та очікувань його представників, сільських жителів та громад від процесу її розвитку. Запропоновано модель соціальної відповідальності та взаємодії суб'єктів в аграрній сфері, карту стейкхолдерів та системи факторів досягнення успіху.

Практична значущість результатів дослідження визначається можливістю визначення пріоритетів розвитку соціальної відповідальності аграрного бізнесу в контексті збалансованого розвитку сільських територій; розробки моделі узгодженості економічних, соціальних та екологічних інтересів учасників відносин соціальної відповідальності.

Ключові слова: соціальна відповідальність, аграрний бізнес, аграрні формування, соціальна сфера, збалансованість, сільські території.

Сава А.П. СОЦИАЛЬНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ АГРАРНОГО БИЗНЕСА В КОНТЕКСТЕ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ

Цель - обосновать теоретические и организационные основы функционирования социальной ответственности аграрного бизнеса для обеспечения согласованности экономических, социальных и экологических интересов ее субъектов и сбалансированности развития сельских территорий.

Методика исследования. Реализация целей и задач научной работы осуществлена с помощью следующих методов: системного подхода - при формировании теоретико-методических основ определения сущности социальной ответственности аграрного бизнеса и его составляющих элементов, анкетирование и Делфи - при проведении опроса участников отношений социальной ответственности и обработке их результатов; расчетно-конструктивных - при обосновании важнейших элементов социальной ответственности, в частности: субъектов, их интересов, форм взаимосвязи и их модели.

Результаты исследования. Обосновано сущность и составляющие элементы социальной ответственности аграрного бизнеса, определены уровни ее применения и основные субъекты отношений в

рамках социальной ответственности, проведен опрос субъектов социальной ответственности в аграрной сфере, разработана модель социальной ответственности, карту стейкхолдеров и систему факторов успеха развития социальной ответственности аграрного бизнеса.

Научная новизна результатов исследования. Сформирован авторский подход к применению принципов и инструментов социальной ответственности на разных уровнях управления, проведен социологический опрос по оценке современного уровня социальной ответственности аграрного бизнеса и ожиданий его представителей, сельских жителей и общин от процесса ее развития. Предложена модель социальной ответственности и взаимодействия субъектов в аграрной сфере, карту стейкхолдеров и системы факторов достижения успеха.

Практическая значимость результатов исследования определяется возможностью определения приоритетов развития социальной ответственности аграрного бизнеса в контексте устойчивого развития сельских территорий; разработки модели согласованности экономических, социальных и экологических интересов участников отношений социальной ответственности.

Ключевые слова: социальная ответственность, аграрный бизнес, аграрные формирования, социальная сфера, сбалансированность, сельские территории.

Sava A.P. SOCIAL RESPONSIBILITY OF AGRARIAN BUSINESS IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE RURAL DEVELOPMENT

Purpose - justify the theoretical and organizational principles of functioning social responsibility agribusiness to ensure coherence of economic, social and environmental interests of its subjects and balanced rural development.

Methodology of research. Implementation of the goals and objectives of the scientific work carried out by the following methods: a systematic approach - in the formation of theoretical and methodological principles define the essence of social responsibility agribusiness and its components, questionnaires and Delphi - during the survey participants relations of social responsibility and exploring their results; calculation and design - the justification most important elements of social responsibility, including: actors, their interests, and their forms of relationship models.

Findings. The essence and components of social responsibility agribusiness, the levels of use of the main actors and relationships within social responsibility, conducted a survey of business social responsibility in agriculture, the model of social responsibility and stakeholder map system success factors of social responsibility of agribusiness.

Originality. Formed author's approach to applying the principles and tools of social responsibility at different levels of government, a sociological survey to assess the current level of social responsibility of agribusiness and expectations of its representatives, rural residents and communities from the process of development. The model of social responsibility and people engaged in agriculture, stakeholders and map system success factors.

Practical value results of the study determined the possibility of prioritizing social responsibility agribusiness in the context of sustainable rural development; develop a model of consistency economic, social and environmental interests of relations of social responsibility.

Key words: social responsibility, agricultural business, agricultural formation, social, balanced, rural areas.

Шевчук І.Б., Васьків О.М., Стадник Ю.А. ПРОГНОЗУВАННЯ ТА АНАЛІЗ СТРУКТУРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Мета. Проаналізувати показники рівня, динаміки й структури доходів населення України та оцінити перспективи їх формування в умовах викликів, обумовлених складною соціально-економічною й суспільно-політичною ситуацією в державі.

Методика дослідження. Аналіз базується на аналітичному вирівнюванні лінійною та квадратичною моделлю тренду динаміки середньомісячного наявного доходу у розрахунку на одну особу та побудові моделей прогнозу методом експоненційного згладжування Брауна. Визначено два прогнози доходів населення в національній валюті та в доларах США.

Результати дослідження. Проаналізовано динаміку та виявлено основні тенденції зміни середньомісячного наявного доходу населення України в національній валюті та в доларах США. Встановлено, що основним джерелом доходів населення й надалі залишається заробітна плата, частка якої у структурі доходів становить 40-45%. Обчислено прогнозні значення показників на найближчу перспективу. Виявлено, що згідно прогнозу середньомісячний рівень доходів населення у 2016 р. опуститься до рівня 2006 р.

Наукова новизна результатів дослідження. Окреслено негативні тенденції та ключові проблеми політики уряду щодо доходів і витрат населення.

Практична значущість результатів дослідження. Виявлені тенденції у зміні рівня середньомісячного доходу населення можуть бути використані при удосконаленні окремих положень соціальної політики та обґрунтуванні необхідності вдосконалення форм і систем оплати праці в сучасних умовах підвищеної нестабільності й мінливості світової та національної економік.

Ключові слова. Доходи населення, структура доходів, заробітна плата, тренд динамічного ряду, прогноз.

Шевчук И.Б., Васьков О.Н., Стадник Ю.А. ПРОГНОЗИРОВАНИЕ И АНАЛИЗ СТРУКТУРНЫХ ОСОБЕННОСТЕЙ ДОХОДОВ НАСЕЛЕНИЯ УКРАИНЫ

Цель. Проанализировать показатели уровня, динамики и структуры доходов населения Украины и оценить перспективы их формирования в условиях вызовов, обусловленных сложной социально-экономической и общественно-политической ситуацией в стране.

Методика исследования. Анализ базируется на аналитическом выравнивании линейной и квадратичной моделями тренда динамики среднемесячного имеющегося дохода в расчете на одного человека и построении

моделей прогноза методом экспоненциального сглаживания Брауна. Определены два прогноза доходов в национальной валюте и в долларах США.

Результаты исследования. Проанализирована динамика и выявлены основные тенденции изменения среднемесячного имеющегося дохода населения Украины в национальной валюте и в долларах США. Установлено, что основным источником доходов населения продолжает оставаться заработная плата. Ее доля в структуре доходов составляет 40-45%. Вычислены прогнозные значения показателей на ближайшую перспективу. Выявлено, что согласно прогнозу среднемесячный уровень доходов населения в 2016 г. опустится до уровня 2006 г.

Научная новизна результатов исследования. Определены негативные тенденции и ключевые проблемами политики правительства по доходам и расходам населения.

Практическая значимость результатов исследования. Выявленные тенденции в изменении уровня среднемесячного дохода населения могут быть использованы при совершенствовании отдельных положений социальной политики и обосновании необходимости совершенствования форм и систем оплаты труда в современных условиях повышенной нестабильности и изменчивости мировой и национальной экономик.

Ключевые слова: доходы населения, структура доходов, заработная плата, тренд динамического ряда, прогноз.

Shevchuk I.B., Vaskiv O.M., Stadnyk Yu.A. PREDICTION AND ANALYSIS OF STRUCTURAL FEATURES OF UKRAINIANS INCOME

Purpose. The analysis of level of the indicator of dynamics and structure of Ukrainians earnings and the estimation of prospects of their forming in terms of the challenges caused by social, economical and political situation in the country.

Methodology of research. The analysis is based on the analytical extrapolation with the linear and the quadratic trend models of the dynamics of the average income per capita and the constructing of the forecast models with the Brown exponential smoothing method. Two forecasts of income in national currency and in US dollars are made.

Research results. The dynamics of the average monthly income of Ukrainian population is analysed and its major trends are identified in national currency and in US dollars. The wages still remains the main source of income. Its share in all earnings is 40-45%. The predictive values of the indicators are estimated for the nearest future. It is identified that the average level of income in 2016 will decrease to the level of 2006 according to the prediction.

The scientific novelty of the research results. The negative trends and the key problems of the government policy concerning incomes and spending are determined.

Practical value of the research results. The found tendencies in the change of the average population income can be used to improve certain principles of social policy and to justify the necessity of improvement of the forms and systems of wages in the current conditions of high volatility and variability of the world and national economy.

Key words. Income, income structure, wages, time series trend, prediction.

Гетьман О.О., Косогор К.О. ПОБУДОВА МЕХАНІЗМУ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Мета статті – побудова механізму соціальної відповідальності вітчизняних підприємств.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано різні методи і методичні підходи, зокрема: монографічний метод – при розгляді соціальної відповідальності бізнесу та соціально корпоративної відповідальності як явища, процесу, функції, механізму; метод системного аналізу – при дослідженні факторів, які впливають на: формування механізму соціальної відповідальності вітчизняних підприємств; структуру економіки; іноземні інвестиції; систему соціального захисту; логіко-структурний аналіз – при охарактеризуванні форм соціальної відповідальності та визначенні середовища взаємодії соціально відповідальних підприємств; метод узагальнень та метод конструювання – при визначенні авторського бачення побудови механізму соціальної відповідальності вітчизняних підприємств.

Результати дослідження. Запропоновано авторське бачення побудови механізму соціальної відповідальності вітчизняних підприємств. Досліджено фактори, які впливають на формування механізму соціальної відповідальності вітчизняних підприємств: структура економіки; іноземні інвестиції; неефективна система соціального захисту; регуляторний тягар; слабкі місцеві громади; відсутність інституційної підтримки; трудове законодавство. Охарактеризовано форми соціальної відповідальності. Визначено середовище взаємодії соціально відповідальних підприємств. Описано розвиток концепцій корпоративної соціальної відповідальності. Обґрунтовано результати і мотиви впровадження соціально відповідального бізнесу. Описано авторський алгоритм поетапної побудови і впровадження механізму соціальної відповідальності підприємств.

Наукова новизна результатів дослідження. Запропонована структурно-компонентна авторська схема побудови механізму соціальної відповідальності підприємства.

Практична значущість результатів дослідження. Результати дослідження можуть бути використані будь-яким підприємством для побудови механізму його соціальної відповідальності.

Ключові слова: соціальна відповідальність підприємств, соціальна відповідальність бізнесу, корпоративна соціальна відповідальність, механізм, середовище взаємодії, фактори впливу.

Гетьман О.А., Косогор Е.А. ПОСТРОЕНИЕ МЕХАНИЗМА СОЦИАЛЬНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ОТЕЧЕСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Цель статьи – построение механизма социальной ответственности отечественных предприятий.

Методика исследования. В процессе исследования использованы различные методы и методические

підходи, в частности: монографічний метод – при розгляді соціальної відповідальності бізнесу і соціальної корпоративної відповідальності як явища, процесу, функції, механізму; метод системного аналізу – при дослідженні факторів, впливаючих на: формування механізму соціальної відповідальності вітчизняних підприємств; структуру економіки; іноземні інвестиції; систему соціальної захисту; логіко-структурний аналіз – при характеристиці форм соціальної відповідальності і визначенні середовища взаємодії соціально відповідальних підприємств; метод узагальнень і метод конструювання – при визначенні авторського бачення побудови механізму соціальної відповідальності вітчизняних підприємств.

Результати дослідження. В нашій статті запропоновано авторське бачення побудови механізму соціальної відповідальності вітчизняних підприємств. Досліджено фактори, які впливають на формування механізму соціальної відповідальності вітчизняних підприємств: структура економіки; іноземні інвестиції; неефективна система соціальної захисту; регуляторне бремя; слабкі місцеві громади; відсутність інституціональної підтримки; трудове законодавство. Охарактеризовано форми соціальної відповідальності. Визначено середовище взаємодії соціально відповідальних підприємств. Описано розвиток концепцій корпоративної соціальної відповідальності. Обґрунтовано результати і мотиви впровадження соціально відповідального бізнесу. Описано авторський алгоритм поетапного побудови і впровадження механізму соціальної відповідальності підприємств.

Наукова новизна результатів дослідження. Запропоновано структурно-компонентну авторську схему побудови механізму соціальної відповідальності підприємства.

Практична значимість результатів дослідження. Результати дослідження можуть бути використані будь-яким підприємством для побудови механізму його соціальної відповідальності.

Ключові слова: соціальна відповідальність підприємств, соціальна відповідальність бізнесу, корпоративна соціальна відповідальність, механізм, середовище взаємодії, фактори впливу.

Getman O.O., Kosohor K.O. CONSTRUCTION OF THE MECHANISM FOR SOCIAL RESPONSIBILITY OF DOMESTIC ENTERPRISES

Purpose. The purpose of the article is to build a mechanism of social responsibility of domestic enterprises.

Methodology of research. Various methods and methodological approaches have been used in our study, including: monographic method – when considering social responsibility of business and corporate social responsibility as a phenomenon, process, function, mechanism; method of systemic analysis – when studying of factors which influence: the formation of social responsibility mechanism of domestic enterprises; economic structure; foreign investment; social security system; logical framework analysis – when characterizing forms of social responsibility and environment interaction identifying socially responsible businesses; method of generalizations and method of construction – when determining the author's vision of building a mechanism of social responsibility of domestic enterprises.

Findings. Authorial vision of construction the mechanism of social responsibility of domestic enterprises has been proposed in our article. Factors that influence the formation mechanism of domestic enterprises social responsibility have been investigated, i.e. structure of the economy; foreign investment; inefficient system of social protection; regulatory burden; weaknesses of local communities; bad institutional support and labor law. Forms of social responsibility have been characterized. Environmental interaction of socially responsible enterprise has been determined. Concepts of corporate social responsibility have been described. Results and reasons for the socially responsible business implementation have been justified. Authorial algorithm of phased construction and implementation of a social responsibility mechanism has been described.

Originality. Structurally composed authorial scheme for social responsibility mechanism of enterprises has been developed.

Practical value. Results of the study can be used by any enterprise to build the mechanism of its social responsibility.

Key words: social responsibility of enterprises, social responsibility of business, corporate social responsibility, mechanism, environment interaction, influencing factors.

Благун І.С., Боднарук І.Л. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РЕЙТИНГОВОГО УПРАВЛІННЯ В РЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМАХ

Мета. Обґрунтування теоретичних концептуальних основ рейтингового управління регіональними економічними системами, який забезпечує підвищення ефективності їх функціонування та прийняття управлінських рішень.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано систему загальних і спеціальних методів. На основі системного підходу визначено суть рейтингу, рейтингового управління регіоном, а також використовувались інформаційні технології та рейтинговий аналіз в системах прийняття рішень, що дозволяє значно підвищити оперативність і обґрунтованість ухвалення рішень в різних регіонах.

Результати дослідження. Розкрито сутність та основні положення концепції рейтингового управління регіональними економічними системами, а також основні елементи формування механізму рейтингового управління економічними системами в регіоні.

Наукова новизна результатів дослідження. Вперше запропонована концепція механізму рейтингового управління, яка на основі принципів гнучкого управління забезпечує розробку взаємозв'язаних управлінських рішень, які підвищують ефективність функціонування регіонів в умовах трансформаційної економіки. Визначено структуру і склад модулів механізму рейтингового управління, за допомогою якого можна здійснювати процес

розробки рейтингових оцінок.

Практична значущість результатів досліджень. На основі розроблених концептуальних положень рейтингового управління регіональними економічними системами та розроблених моделей механізму рейтингового управління можна приймати такі взаємозв'язані управлінські рішення, які підвищують ефективність функціонування, перш за все, в маркетинговій і фінансовій діяльності регіону.

Ключові слова: рейтинг, рейтингове управління, рейтингова оцінка, рейтингування, моделювання.

Благун И.С., Боднарук И.Л. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РЕЙТИНГОВЫХ УПРАВЛЕНИЙ В РЕГИОНАЛЬНЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ СИСТЕМАХ

Цель. Обоснование теоретических концептуальных основ рейтингового управления региональными экономическими системами, которые обеспечивает повышение эффективности их функционирования и принятия управленческих решений.

Методика исследования. В процессе исследования использована система общих и специальных методов. На основе системного подхода определена суть рейтинга, рейтингового управления регионом, а также использовались информационные технологии и рейтинговый анализ в системах принятия решений, что позволяет значительно повысить оперативность и обоснованность принятия решений в различных регионах.

Результаты исследования. Раскрыта сущность и основные положения концепции рейтингового управления региональными экономическими системами, а также основные элементы формирования механизма рейтингового управления экономическими системами в регионе.

Научная новизна результатов исследования. Впервые предложена концепция механизма рейтингового управления, которая на основе принципов гибкого управления обеспечивает разработку взаимосвязанных управленческих решений, которые повышают эффективность функционирования регионов в условиях трансформационной экономики. Определены структура и состав модулей механизма рейтингового управления, с помощью которого можно осуществлять процесс разработки рейтинговых оценок.

Практическая значимость результатов исследований. На основе разработанных концептуальных положений рейтингового управления региональными экономическими системами и разработанных моделей механизма рейтингового управления можно принимать такие взаимосвязанные управленческие решения, которые повышают эффективность функционирования, прежде всего, в маркетинговой и финансовой деятельности региона.

Ключевые слова: рейтинг, рейтинговое управления, рейтинговая оценка, рейтингование, моделирование.

Blahun I.S., Bodnaruk I.L. THE THEORETICAL BASIS OF RATING OF MANAGEMENT IN REGIONAL ECONOMIC SYSTEMS

Purpose. The theoretical ground of the conceptual basis of the rating of regional economic systems, which provides efficiency of their functioning and acceptance of administrative decisions.

Methodology of research. The study used the system of General and special methods. Defined the essence of rating of the region on the basis of a systematic approach. Used the information technology and rating analysis to improve the effectiveness of the implementation of the decision.

Findings. Defined the essence and basic concepts of the rating of regional economic systems. Detected the main elements of the mechanism of management of the rating in the economic systems in the region.

Originality. First proposed the concept of the mechanism of the rating management based on the principles of adaptive management. Management of the decisions that are linked to each other used for increase the efficiency of the regions under transformation economy. Used of the detected of the structure and composition of the modules of the mechanism of management of the rating in the process of development of rating assessments

Practical value. On the basis of the developed conceptual positions of rating management and models of mechanism of management of the regional economic systems, it is possible to accept the following interrelated management solutions that enhance the efficiency of functioning in the marketing and financial activities in the region.

Key words: The rating, management of the rating, rating of assessment, valuation, modeling.

Радько В.І. Микитюк Д.М. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ В МОЛОЧНОМУ СКОТАРСТВІ

Мета. Метою дослідження є розробка теоретичних, методичних положень щодо оцінки економічної ефективності виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах України.

Методика дослідження. У процесі виконання дослідження застосовувалися загальноприйняті методи і прийоми, зокрема: абстрактно-логічний метод - при здійсненні теоретичного узагальнення підходів до оцінки ефективності виробництва продукції в молочному скотарстві; метод індукції і дедукції, аналізу та синтезу – при обґрунтуванні основних чинників, які впливають на кінцеві результати виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах; метод аналогії і зіставлення, формалізації та моделювання - при розробці теоретичних положень з обґрунтування організаційно-економічних чинників підвищення ефективності.

Результати дослідження. Здійснено теоретичне узагальнення підходів до оцінки ефективності виробництва продукції в молочному скотарстві. Обґрунтовані основні чинники, які впливають на кінцеві результати виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах. Доведено, що на сталість розвитку молочного скотарства впливає система взаємопов'язаних факторів, які через елементи виробництва, інші структури й інститути здійснюють вплив на розвиток даної галузі. Серед цієї сукупності нами виділено основні, значимість яких визначається системою економічних показників, методами і прийомами їх оцінки.

Наукова новизна результатів дослідження. Запропоновано наукові підходи до класифікації факторів, що

впливають на ефективність виробництва молока, зокрема, пропонується об'єднати їх у такі групи: ресурсні, економічні, організаційно-управлінські; нормативно-правові, які постійно змінюються під впливом складових внутрішнього та зовнішнього середовища.

Практична значущість результатів дослідження. Здійснено теоретичні обґрунтування класифікації чинників, які впливають на показники ефективності виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах та запропоновані підходи до оцінки їх впливу.

Ключові слова: молоко, сільськогосподарські підприємства, виробництво, ефективність, чинники.

Радько В.І. Микитюк Д.Н. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРОИЗВОДСТВА ПРОДУКЦИИ В МОЛОЧНОМ СКОТОВОДСТВЕ

Цель. Целью исследования является разработка теоретических, методических положений по оценке экономической эффективности производства молока в сельскохозяйственных предприятиях Украины.

Методика исследования. В процессе выполнения исследования применялись общепринятые методы и приемы, в частности: абстрактно-логический метод - при осуществлении теоретического обобщения подходов к оценке эффективности производства продукции в молочном скотоводстве; метод индукции и дедукции, анализа и синтеза - при обосновании основных факторов, которые влияют на конечные результаты производства молока в сельскохозяйственных предприятиях; метод аналогии и сравнения, формализации и моделирования - при разработке теоретических положений по обоснованию организационно-экономических факторов повышения эффективности.

Результаты исследования. Осуществлено теоретическое обобщение подходов к оценке эффективности производства продукции в молочном скотоводстве. Обоснованы основные факторы, которые влияют на конечные результаты производства молока в сельскохозяйственных предприятиях. Доказано, что на устойчивость развития молочного скотоводства влияет система взаимосвязанных факторов, которые через элементы производства, другие структуры и институты оказывают влияние на развитие данной отрасли. Среди этой совокупности нами выделены основные, значимость которых определяется системой экономических показателей, методами и приемами их оценки.

Научная новизна результатов исследования. Предложены научные подходы к классификации факторов, влияющих на эффективность производства молока, в частности, предлагается объединить их в следующие группы: ресурсные, экономические, организационно-управленческие, нормативно-правовые, которые постоянно меняются под влиянием составляющих внутренней и внешней среды.

Практическая значимость результатов исследования. Получены теоретические обоснования классификации факторов, которые имеют влияющих на показатели эффективности производства молока в сельскохозяйственных предприятиях и предложены подходы к оценке их влияния.

Ключевые слова: молоко, сельскохозяйственные предприятия, производство, эффективность, факторы.

Radko V.I. Mykytiuk D.M. THEORETICAL APPROACHES TO EVALUATING THE EFFECTIVENESS OF PRODUCTION IN DAIRY CATTLE BREEDING

Purpose. The aim of the article is the development of theoretical and methodological provisions for assessing the economic effectiveness of milk production at the agricultural enterprises of Ukraine.

Methodology of research. Commonly accepted methods and techniques were used in the process of investigation, including: abstract and logical method – in the implementation of theoretical generalization approaches to evaluating the effectiveness of production in dairy cattle; the method of induction and deduction, analysis and synthesis – in substantiating main factors that affect the final results of milk production in agricultural enterprises; method of analogy and comparison, formalization and modeling – in the development of theoretical propositions on substantiation of organizational and economic factors efficiency for improving the efficiency.

Findings. The theoretical generalizations of approaches to evaluating the effectiveness of manufacture products in dairy cattle breeding have been conducted. The basic factors that influence the final results of milk production at the agricultural enterprises have been substantiated. It has been proved that the system of interrelated factors which the elements of production, other structures and institutions influencing the development of the industry affects the sustainability of dairy farming. We have identified the main factors among all of this the significance of which is determined by the system of economic indicators, methods and techniques of their assessment.

Originality. The scientific approaches to the classification of the factors that influence the effectiveness of milk production have been proposed. In particular, it is proposed to merge them into the following groups: resource, economic, organizational and managerial, legal and regulatory that constantly changing under the influence of internal and external components of the environment.

Practical value. The theoretical substantiation for the classification of the factors that affect the performance of effectiveness for milk production at agricultural enterprises has been conducted and approaches to assessing their impact have been proposed.

Key words: milk, agricultural enterprises, production, effectiveness, factors.

Жовковська Т.Т. РОЗВИТОК ТЕОРІЇ СПОЖИВАННЯ В КОНТЕКСТІ ПОВЕДІНКИ СПОЖИВАЧІВ

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні розвитку теорії споживання в контексті поведінки споживачів.

Методика дослідження. У процесі дослідження застосовано методи теоретичного узагальнення, логічного аналізу, методику конструювання категорій для визначення змісту теорії споживання і поведінки споживачів. Методологічною основою дослідження є системний підхід до вивчення економічних, соціальних і поведінкових аспектів феномену споживання.

Результати дослідження. Визначено зв'язок між розвитком суспільного виробництва і процесом кількісного зростання і збагачення потреб суспільства, що передбачає зростання і вдосконалення потреб суспільства з розвитком продуктивних сил і культури. Обґрунтовано, що під дією об'єктивних обставин, тобто з розвитком продуктивних сил суспільства відбувається збільшення і видозміна потреб, з одного боку, а також якісне поліпшення структури потреб – з іншого. Виявлено, що у процесі розвитку суспільства зникають одні потреби, виникають інші, ширші і більш високого якісного рівня, в яких простежується зміщення пріоритетів, розвиток взаємозамінності, якісне вдосконалення.

Наукова новизна результатів дослідження. Здійснено критичний огляд теорії споживання з позицій поведінки споживачів з застосуванням основних постулатів теорії П. Бурдьє і Т. Веблена. Обґрунтовано характерні риси споживання, що визначають поступ сучасного суспільства. Поглиблено теоретичні підходи щодо теорії поведінки споживачів, яка є самостійною галуззю знань і котра виникла на стику економіки, маркетингу та психології.

Практична значущість результатів дослідження. Результати дослідження можуть бути використані в ролі теоретико-методологічної бази у розвитку теорії споживання в контексті поведінки споживачів. Доведено, що сучасний розвиток теорії споживання характеризує природу «хибних потреб» – явище максимізації комфортності в суспільстві споживання.

Ключові слова: потреба, споживання, теорія споживання, поведінка споживачів, товар, послуга.

Жовковская Т.Т. РАЗВИТИЕ ТЕОРИИ ПОТРЕБЛЕНИЯ В КОНТЕКСТЕ ПОВЕДЕНИЯ ПОТРЕБИТЕЛЕЙ

Цель исследования заключается в обосновании развития теории потребления в контексте поведения потребителей.

Методика исследования. В процессе исследования применены методы теоретического обобщения, логического анализа, методика конструирования категорий для определения содержания теории потребления и поведения потребителей. Методологической основой исследования является системный подход к изучению экономических, социальных и поведенческих аспектов феномена потребления.

Результаты исследования. Определена связь между развитием общественного производства и процессом количественного роста и обогащения потребностей общества, который предполагает рост и совершенствование потребностей общества с развитием производительных сил и культуры. Обосновано, что под действием объективных обстоятельств, то есть с развитием производительных сил общества происходит увеличение и видоизменение потребностей, с одной стороны, а также качественное улучшение структуры потребностей – с другой. Выведено, что в процессе развития общества исчезают одни потребности, возникают другие, более широкие и более высокого качественного уровня, в которых наблюдается смещение приоритетов, развитие взаимозаменяемости, качественное совершенствование.

Научная новизна результатов исследования. Осуществлен критический обзор теории потребления с позиций поведения потребителей с применением основных постулатов теории П. Бурдьє и Т. Веблена. Обоснованы характерные черты потребления, определяющих прогресс современного общества. Углублены теоретические подходы к теории поведения потребителей, которая является самостоятельной отраслью знаний и возникшей на стыке экономики, маркетинга и психологии.

Практическая значимость результатов исследования. Результаты исследования могут быть использованы в качестве теоретико-методологической базы в развитии теории потребления в контексте поведения потребителей. Доказано, что современное развитие теории потребления характеризует природу «ложных потребностей» – явление максимизации комфортности в обществе потребления.

Ключевые слова: потребность, потребление, теория потребления, поведение потребителей, товар, услуга.

Zhovkovska T.T. DEVELOPMENT OF THE CONSUMPTION THEORY IN THE CONTEXT OF CONSUMER BEHAVIOR

Purpose. The aim of the article is to substantiate the consumption theory in the context of consumer behavior.

Methodology of research. The methods of theoretical generalization, logical analysis, methodology of design categories for determining the content of the consumption theory and consumer behavior were used during the study. The methodological basis of the study is a systematic approach to the study of economic, social and behavioral aspects of the consumption phenomenon.

Findings. The connection between the development of social production and the process of quantitative growth and enrichment needs of society that provides growth and improvement needs of society with the development of productive forces and culture. It has been substantiated that increasing and modification of needs, on the one hand and also a qualitative improvement in the structure of needs – on the other occurred with the development of productive forces of society under the influence of objective circumstances. It has been revealed that one needs disappear in the development process of society, the others appear, broader and higher-quality level, where the shift in priorities, the development of interchangeability and quality improvement are traced.

Originality. The critical review of the consumption theory from the standpoint of consumer behavior has been conducted with using the basic postulates of the theory of Pierre Bourdieu and Thorstein Bunde Veblen. It has been substantiated consumption characteristics that determine the progress of modern society. It was profound theoretical approaches to the theory of consumer behavior, which is an independent branch of knowledge and occurred at the intersection of economics, marketing and psychology.

Practical value. Results of the study can be used as a theoretical and methodological basis in the the development of the consumption theory in the context of consumer behavior. It has been proved that the modern development of consumption theory describes the nature "false needs" – a phenomenon of maximizing comfort in the consumption society.

Key words: need, consumption, consumption theory, consumer behavior, product, service.

Ільчук В.В. СТРУКТУРНО-ДИНАМІЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ РИНКУ КАРТОПЛІ

Метою досліджень є наукове узагальнення та прикладне опрацювання структурно-динамічного розвитку ринку картоплі та аналіз проблем, що стримують їх розвиток і обмежують конкурентоспроможність галузі картоплярства в економічній діяльності підприємств-виробників картоплі.

Методи дослідження. Теоретичною та методичною основою дослідження слугують діалектичні закони пізнання економічних процесів, базові положення сучасної економічної теорії організації ринку в аграрному секторі економіки, наукові розробки вітчизняних і зарубіжних вчених з питань становлення та функціонування ринку картоплі, законодавчі та інші нормативно-правові акти, що обумовлюють функціонування і розвиток ринку картоплі і продукції картоплярства.

Для вирішення поставлених завдань при проведенні дослідження використано наступні методи: абстрактно-логічний (при узагальненні теоретико-методологічних підходів щодо визначення понять аграрний ринок, ринок картоплі, їх кількісних і якісних характеристик при формулюванні висновків), економіко-статистичний (при аналізі процесів функціонування ринку картоплі в країні), кореляційно-регресійного аналізу (при вивченні впливу факторів на обсяги виробництва картоплі в сільськогосподарських підприємствах та господарствах населення), аналіз рядів динаміки та графічний метод (при дослідженнях тенденцій функціонування суб'єктів ринку картоплі), статистичних групувань (при виявленні впливу факторів на ефективність діяльності суб'єктів ринку картоплі), експертних оцінок (при прогнозуванні перспективних параметрів ринку картоплі, продукції картоплярства і його розвитку).

Результати дослідження. Обґрунтовано цілісну концепцію удосконалення організаційно-економічного механізму формування раціональної поведінки підприємств-виробників картоплі на цільових ринках її збуту, яка ґрунтується на результатах послідовного та планомірного моніторингу стану та структури вказаних ринків, порівнянні його результатів з параметрами виробничого та збутового потенціалу виробників, а також врахуванні тенденцій розвитку галузі картоплярства.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних засад і практичних рекомендацій щодо розвитку ринку картоплі на основі комплексного підходу до аналізу сучасного стану вітчизняного та регіонального ринків продовольчої картоплі, що дозволило окреслити найбільш актуальні та пріоритетні напрямки удосконалення функціонування ринку цієї продукції.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження направлені на вирішення проблеми удосконалення структурно-динамічних тенденцій розвитку ринку картоплі, обґрунтування шляхів зростання економічної ефективності діяльності підприємств-виробників.

Ключові слова: ринок картоплі, виробництво, реалізація, сільськогосподарські підприємства, господарства населення, фермерські господарства, шляхи зростання економічної ефективності.

Ільчук В.В. СТРУКТУРНО-ДИНАМИЧЕСКИЕ ТЕНДЕНЦИИ РЫНКА КАРТОФЕЛЯ

Целью исследований является научное обобщение и прикладные обработки структурно-динамического развития рынка картофеля и анализ проблем, сдерживающих их развитие и ограничивающие конкурентоспособность отрасли картофелеводства в экономической деятельности предприятий-производителей картофеля.

Методы исследования. Теоретической и методической основой исследования служат диалектические законы познания экономических процессов, базовые положения современной экономической теории организации рынка в аграрном секторе экономики, научные разработки отечественных и зарубежных ученых по вопросам становления и функционирования рынка картофеля, законодательные и другие нормативно-правовые акты, обуславливающее функционирование и развитие рынка картофеля и продукции картофелеводства.

Для решения поставленных задач при проведении исследования использованы следующие методы: абстрактно-логический (при обобщении теоретико-методологических подходов к определению понятий аграрный рынок, рынок картофеля их количественных и качественных характеристик при формулировании выводов), экономико-статистический (при анализе процессов функционирования рынка картофеля в стране), корреляционно-регрессионного анализа (при изучении влияния факторов на объемы производства картофеля в сельскохозяйственных предприятиях и хозяйствах населения), анализ рядов динамики и графический метод (при исследованиях тенденций функционирования субъектов рынка картофеля), статистических группировок (при выявлении влияния факторов на эффективность деятельности субъектов рынка картофеля), экспертных оценок (при прогнозировании перспективных параметров рынка картофеля, продукции картофелеводства и его развития).

Результаты исследования. Обосновано целостную концепцию совершенствования организационно-экономического механизма формирования рационального поведения предприятий-производителей картофеля на целевых рынках ее сбыта, основанной на результатах последовательного и планомерного мониторинга состояния и структуры указанных рынков, сравнении его результатов с параметрами производственного и сбытового потенциала производителей, а также учёте тенденций развития отрасли картофелеводства.

Научная новизна результатов исследования заключается в обосновании теоретико-методических основ и практических рекомендаций по развитию рынка картофеля на основе комплексного подхода к анализу современного состояния отечественного и регионального рынков продовольственного картофеля, что позволило наметить наиболее актуальные и приоритетные направления усовершенствования функционирования рынка этой продукции.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты исследования направлены на решение проблемы совершенствования структурно-динамических тенденций развития рынка

картофеля, обоснование путей роста экономической эффективности деятельности предприятий-производителей.

Ключевые слова: рынок картофеля, производство, реализация, сельскохозяйственные предприятия, хозяйства населения, фермерские хозяйства, пути роста экономической эффективности.

Ilchuk V.V. STRUCTURAL AND DYNAMIC TRENDS OF POTATO MARKET

Purpose. The purpose of research is the scientific study of synthesis and application of structural and dynamic development of the potato and analysis of problems that hamper their development and limit the competitiveness of the industry in economic activities potato producers of potatoes.

Methodology of research. The theoretical and methodological basis of the study serve dialectical laws of knowledge of economic processes, basic assumptions of modern economics organization of the market in the agricultural sector, research and development of domestic and foreign scholars on the establishment and functioning of the potatoes, legislative and other regulations which determine the functioning and market development potatoes and potato products.

To achieve the objectives in conducting dissertation research used the following methods: abstract-logical (with a synthesis of theoretical and methodological approaches to the definitions of the agricultural market, the market of potatoes, their quantitative and qualitative characteristics when formulating conclusions) Economics and Statistics (in the analysis of the functioning potato market in the country), correlation and regression analysis (the study of influence factors on potato production in agricultural enterprises and farms), time series analysis and graphical method (in the studies functioning of market trends potatoes), statistical groupings (at detection influence factors on the effectiveness of market actors potatoes), Delphi (advanced parameters in predicting market potatoes, potato products and its development).

Findings. Reasonably coherent concept of improving the organizational-economic mechanism of rational behavior of producers of potatoes in the target markets of its sales, based on the results of consistent and systematic monitoring of the state and structure of these markets, the comparison of its results with the parameters of the production and sale potential producers, and the account Potato industry trends.

Originality. The scientific novelty of the results is the justification of theoretical and methodological foundations and practical recommendations for the development of the potato in an integrated approach to the analysis of the current state of the domestic and regional markets food and seed potatoes, which allowed the outline and most urgent priorities for improving the functioning of the market of this product.

Practical value. The results of research aimed at solving the problem of improving the structural dynamic market trends potatoes study ways to increase the economic efficiency of enterprises-producers.

Key words: market potato production, sales, farms, farms, farms, roads increase economic efficiency.

Кирилко Н.М. УПРАВЛІННЯ ПРИЙНЯТТЯМ РІШЕННЯ ЩОДО УЧАСТІ У ВИСТАВКОВИХ ЗАХОДАХ ПІДПРИЄМСТВ ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ НА БАЗІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ «DECISION TREE»

Мета Метою статті є висвітлення результатів дослідження методу «decision tree», як процесу прийняття рішення щодо участі у виставкових заходах підприємств легкої промисловості.

Методика дослідження Теоретичною і методологічною основою дослідження є наукові праці вчених з питань розвитку виставкової індустрії та вивчення методів «decision tree». В процесі дослідження розглянуто основні компоненти графіку «дерева рішень». Дані методи використовувались для прийняття рішення підприємством легкої промисловості ПАТ «Мукачівська трикотажна фабрика «Мрія» щодо знаходження нових ринків збуту продукції, та розширення сегмента ринку.

Результати дослідження. Обґрунтовано сутність методу «decision tree» (дерево рішень) та доцільність його застосування на підприємстві. Розроблено проект щодо визначення форм участі підприємства у виставкових заходах на основі «decision tree».

Запропонована модель дерева прийняття рішень щодо участі ПАТ «Мукачівська трикотажна фабрика «Мрія» у 2016 р. Визначено прибуток при активній і пасивній участі підприємства у виставкових заходах в Україні та Європі, а також очікуваний результат від участі.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у визначенні теоретичних положень методу «decision tree» та розробці проекту «Дерево прийняття рішень щодо участі підприємства легкої промисловості у виставкових заходах». Розробка рекомендацій застосування методу «decision tree» щодо прийняття рішення подальшої участі підприємства у виставкових заходах на території країни та за її межами дає змогу активізувати роботу підприємств легкої промисловості і продовжити їх життєвий цикл.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження направлені на вирішення проблеми розвитку підприємств легкої промисловості, а саме: доцільність використання методу «decision tree» та його позитивного впливу на життєдіяльність підприємств; знаходження нових ринків збуту продукції, розширення сегмента ринку за рахунок участі підприємств у виставкових заходах.

Ключові слова: дерево рішень, виставкові заходи, прибуток від участі у виставкових заходах, вірогідність активної і пасивної участі у виставкових заходах, очікуваний результат дослідження ринку.

Кирилко Н.М. УПРАВЛЕНИЕ ПРИНЯТИЕМ РЕШЕНИЯ ОБ УЧАСТИИ В ВЫСТАВОЧНЫХ МЕРОПРИЯТИЯХ ПРЕДПРИЯТИЙ ЛЕГКОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ НА ОСНОВЕ ПРИМЕНЕНИЯ МЕТОДА «DECISION TREE»

Цель. Целью статьи является освещение результатов исследования метода «decision tree», как процесса принятия решения об участии в выставочных мероприятиях предприятий легкой промышленности.

Методика дослідження. Теоретическою і методологіческою основою дослідження являються наукові праці вчених по питанням розвитку виставочної індустрії і вивчення методів «decision tree». В процесі дослідження розглянуті основні методи «дерева рішень». Дані методи використовувалися для прийняття рішення підприємством легкої промисловості ОАО «Мукачевська трикотажна фабрика «Мрія» по питанням пошуку нових ринків збуту продукції і розширення сегмента ринку.

Результати дослідження. Обґрунтована сутність методу «decision tree» (дерево рішень) і цілесобразність його застосування на підприємстві. Розроблено проєкт по визначенні форм участі підприємства в виставочних заходах на основі «decision tree».

Представлено модель дерева прийняття рішень об участі ОАО «Мукачевської трикотажної фабрики «Мрія» в 2016 році. Визначено прибуток при активній і пасивній участі підприємства в виставочних заходах в Україні і Європі, а також очікуваний результат від участі.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в визначенні теоретических положень методу «decision tree» і розробці проєкту «Дерево прийняття рішень об участі підприємства легкої промисловості в виставочних заходах». Розробка рекомендацій застосування методу «decision tree» для прийняття рішення про подальшу участь підприємства в виставочних заходах на території країни і за її межами дозволяє активізувати роботу підприємств легкої промисловості і продовжити їх життєвий цикл.

Практическа значимість результатів дослідження. Отримані результати дослідження направлені на рішення проблеми розвитку підприємств легкої промисловості, а саме: цілесобразність застосування методу «decision tree» і його позитивного впливу на життєдіяльність підприємств; знаходження нових ринків збуту продукції, розширення сегмента ринку за рахунок участі підприємств в виставочних заходах.

Ключові слова: дерево рішень, виставочні заходи, прибуток від участі в виставочних заходах, ймовірність активної і пасивної участі в виставочних заходах, очікуваний результат дослідження ринку.

Kyrylko N.M. MANAGING THE DECISION TO PARTICIPATE IN EXHIBITIONS OF LIGHT INDUSTRY ON THE BASED OF THE METHOD «DECISION TREE»

Purpose. The article is to highlight the results of the research method «decision tree», as the process of making a decision to participate in exhibitions of light industry.

Methodology of research. The theoretical and methodological basis of scientific research is the work of scientists on the development of the exhibition industry and study method s «decision tree». The study examines the main components of the chart "decision tree". These methods were used for decision-making by light industry JSC "Mukachevo knitting factory"Dream"about finding new markets for products and expanding market segment.

Findings. The essence of the method «decision tree» and expediency of its application in the enterprise. Developed project to identify forms of enterprise participation in exhibitions based on the «decision tree».

The model of decision tree on the participation of "Mukachevo knitting factory "Dream" in exhibitions in 2016. Determined income in active and passive participation of enterprise in exhibitions in Ukraine and Europe, as well as the expected result of participation.

Originality. Scientific novelty consists in determining the method of theoretical positions «decision tree» and development of the "decision tree on light industry participation in exhibitions". Recommendations of method application «decision tree» considering decisions on further participation of enterprise in exhibitions in the country and abroad allows you to activate the work of enterprises of light industry and extend their life cycle.

Practical value. The results of research aimed at solving the problem of light industry, namely the feasibility of using the method «decision tree» and its positive impact on livelihoods of enterprises, finding new markets for products, expanding market segment through the participation of enterprises in exhibitions.

Key words: decision tree, exhibitions, profit from participation in exhibitions, the probability of active and passive participation in exhibitions, the expected result of market research.

Соловей І.С., Соловей І.М. СУТНІСТЬ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

Мета. Метою дослідження є обґрунтування сутності конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції.

Встановлено, що термін "конкурентоспроможність" в економічній літературі не має єдиного визначення, яке би було повним, вичерпним і задовольняло вимогам часу. Тому поставлено завдання провести відповідне вивчення зазначеної проблеми для прийняття адекватного визначення, зокрема сутності конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції.

Методика дослідження. В процесі вивчення проблеми використані загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, зокрема: абстрактно-логічний і монографічний метод – при визначенні сутності конкурентоспроможності продукції; розрахунково-аналітичний метод – при встановленні складових чинників формування конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції; аналізу і синтезу – при вивченні ринку і потреб покупців та врахуванні впливу зовнішнього конкурентного середовища, які забезпечують товаровиробнику переваги в конкурентній боротьбі.

Результати дослідження. Встановлено, що конкурентоспроможність продукції є результатом взаємодії системи економічних, організаційних, технологічних, технічних, нормативно-правових, збутових і екологічних параметрів, які забезпечують високу якість продукції та попит на ринку. Визначено, що якісні показники продукції

як складові її конкурентоспроможності забезпечують товаровиробнику переваги в конкурентній боротьбі та є головним критерієм для покупця. Виявлено, що для формування конкурентних переваг товаровиробника слід враховувати вплив зовнішнього конкурентного середовища, вивчати ринок і потреби покупців.

Наукова новизна результатів дослідження. Визначено комплекс питань проблеми ефективності аграрного виробництва та обґрунтовано сутність конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження направлені на забезпечення високої конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції і аграрної галузі в цілому. Вони можуть бути прийняті для впровадження в аграрних суб'єктах господарювання.

Ключові слова: конкуренція, конкурентоспроможність, аграрні підприємства, ринкова економіка, сільськогосподарська продукція.

Соловей И.С., Соловей И.М. СУЩНОСТЬ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ПРОДУКЦИИ

Цель. Целью исследования является обоснование сущности конкурентоспособности сельскохозяйственной продукции.

Установлено, что термин "конкурентоспособность" в экономической литературе не имеет единого определения, которое бы было полным, исчерпывающим и удовлетворяло требованиям времени. Поэтому поставлена задача провести соответствующее изучение данной проблемы для принятия адекватного определения, в частности сущности конкурентоспособности сельскохозяйственной продукции.

Методика исследования. В процессе изучения проблемы использованы общенаучные и специальные методы исследования, в частности: абстрактно-логический и монографический метод - при определении сущности конкурентоспособности продукции; расчетно-аналитический метод - при установлении составляющих факторов формирования конкурентоспособности сельскохозяйственной продукции; анализа и синтеза - при изучении рынка и потребностей покупателей и учете влияния внешней конкурентной среды, которые обеспечивают товаропроизводителю преимущества в конкурентной борьбе.

Результаты исследования. Установлено, что конкурентоспособность продукции является результатом взаимодействия системы экономических, организационных, технологических, технических, нормативно-правовых, сбытовых и экологических параметров, которые обеспечивают высокое качество продукции и спрос на рынке. Определено, что качественные показатели продукции как составляющие ее конкурентоспособности обеспечивают товаропроизводителю преимущества в конкурентной борьбе и является главным критерием для покупателя. Вывявлено, что для формирования конкурентных преимуществ товаропроизводителя следует учитывать влияние внешней конкурентной среды, изучать рынок и потребности покупателей.

Научная новизна результатов исследования. Определен комплекс вопросов проблемы эффективности аграрного производства и обосновано сущность конкурентоспособности сельскохозяйственной продукции.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты исследования направлены на обеспечение высокой конкурентоспособности сельскохозяйственной продукции и аграрной отрасли в целом. Они могут быть приняты для внедрения в аграрных субъектах хозяйствования.

Ключевые слова: конкуренция, конкурентоспособность, аграрные предприятия, рыночная экономика, сельскохозяйственная продукция.

Solovei I.S., Solovei I.M. ESSENCE OF COMPETITIVENESS OF AGRICULTURAL PRODUCTION

Purpose. The study aims to justify the essence of competitiveness of agricultural products.

It was found that the term "competitiveness" in the economic literature does not have single definition that would be complete, comprehensive and satisfy the requirements.

That is why there is a task to conduct an appropriate study of the problem for the adoption of adequate definition, including nature of the competitiveness of agricultural products.

Methodology of research. General scientific and special methods are used in the process of studying the problem, including: abstract-logical and monographic method - in determining the nature of competitiveness of products; calculation-analytical method - when determining the component factors of forming of agricultural products' competitiveness; analysis and synthesis - in studying of the market and customer needs and taking into account the effect of the competitive environment, which provide the advantages for producers in competitive struggle.

Findings. It was found that competitiveness of the products is the result of interaction of economic, organizational, technological, technical, legal, marketing and ecological parameters that ensure the high product quality and market demand. It was determined that product quality indicators as the components of its competitiveness provide the benefits for producers in competitive struggle and criterion for the buyer. It was revealed that it is necessary to consider the impact of the competitive environment, study the market and customer needs to form the competitive advantage of producer.

Originality. The complex issues of problems for the efficiency of agricultural production were determined and the essence competitiveness of agricultural products was justified.

Practical value. The results of research are directed at ensuring of high competitiveness of agricultural products and the agricultural sector as a whole. They can be taken for the implementation in agrarian entities.

Key words: competition, competitiveness, farms, market economy, agricultural products.

Левченко Н.М., Сивець Ю.О. ВЕКТОРИ АДАПТАЦІЇ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ОЦІНКИ ВАРТОСТІ НЕРУХОМОСТІ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ПРАКТИЦІ

Мета дослідження полягає у розгляді сутності поняття «нерухомості», уточненні її складових та визначенні векторів адаптації зарубіжного досвіду оцінки вартості нерухомості у вітчизняній практиці, що забезпечить формування надійної інформації для прийняття ефективних управлінських рішень.

Методика дослідження. У процесі дослідження застосовувалися загальнонаукові та спеціальні методи пізнання. Методи синтезу, індукції, дедукції, логічний та історичний методи використовувалися для дослідження сутності поняття «нерухомість», що у ході досліджень дало змогу узагальнити і удосконалити поняття «нерухомість». Моделювання, порівняння дозволили скласти базу для оцінки нерухомості. Матричний метод дозволив оцінити нерухомість за ринковим підходом. Методи групування дозволили систематизувати одержані результати. Абстрактно-логічний метод використався при узагальненні теоретичних положень та одержаних результатів, для формування висновків і пропозицій.

Результати дослідження. Проведено літературний огляд основних положень досліджуваної проблеми і удосконалено визначення сутності поняття «нерухомість» та її складових. Сформовано аналітичну і методичну базу для оцінки нерухомості. Проведено розрахунки щодо оцінки нерухомості за ринковим підходом і систематизовано одержані результати. Узагальнено теоретичні положення та зроблено висновки одержаних результатів

Наукова новизна отриманих результатів полягає в розробці рекомендацій щодо внесення змін до українського законодавства в частині визначення поняття «нерухомість» та її складових. Розроблено методичні рекомендації з створення належної інформаційної бази та здійснення масової оцінки об'єктів нерухомого майна.

Практична значущість результатів дослідження полягає в тому, що основні положення даного дослідження у формі пропозицій та методичних рекомендацій можуть бути використані при оцінці об'єктів нерухомості.

Ключові слова: нерухомість, земельна ділянка, комплексно-майновий комплекс, оцінка, ринковий метод, дохідний метод, витратний метод, справедлива вартість.

Левченко Н.М., Сивець Ю.А. ВЕКТОРЫ АДАПТАЦИИ ЗАРУБЕЖНОГО ОПЫТ ОЦЕНКИ СТОИМОСТИ НЕДВИЖИМОСТИ В ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ПРАКТИКЕ

Цель исследования состоит в рассмотрении сущности понятия «недвижимости», уточнении ее составляющих и определении векторов адаптации зарубежного опыта оценки стоимости недвижимости в отечественной практике, что обеспечит формирование надежной информации для принятия эффективных управленческих решений.

Методика исследования. В процессе исследования применялись общенаучные и специальные методы познания. Методы синтеза, индукции, дедукции, логический и исторический методы использовались для исследования сущности понятия «недвижимость», что в ходе исследований позволило обобщить и усовершенствовать понятие «недвижимость». Моделирование и сравнение позволили составить базу для оценки недвижимости. Матричный метод позволил оценить недвижимость по рыночному подходу. Методы группировки позволили систематизировать полученные результаты исследования. Абстрактно-логический метод использовался при обобщении теоретических положений и полученных результатов, для формирования выводов и предложений.

Результаты исследования. Проведен литературный обзор основных положений исследуемой проблемы и усовершенствовано определение сущности понятия «недвижимость» и ее составляющих. Сформировано аналитическую и методическую базу для оценки недвижимости. Проведены расчеты по оценке недвижимости за рыночным подходом и систематизированы полученные Результаты исследования. Обобщены теоретические положения и сделаны выводы полученных результатов.

Научная новизна результатов исследования заключается в разработке рекомендаций по внесению изменений в украинское законодательство в части определения понятия «недвижимость» и ее составляющих. Разработаны методические рекомендации по созданию надлежащей информационной базы и осуществления массовой оценки объектов недвижимого имущества.

Практическая значимость результатов исследования заключается в том, что основные положения данного исследования в форме предложений и методических рекомендаций могут быть использованы при оценке объектов недвижимости.

Ключевые слова: недвижимость, земельный участок, комплексно-имущественный комплекс, оценка, рыночный метод, доходный метод, затратный метод, справедливая стоимость.

Levchenko N.M., Sivets Yu.O. VECTORS OF ADAPTING FOREIGN EXPERIENCE IN ASSESSING THE VALUE OF REAL ESTATE IN DOMESTIC PRACTICE

Purpose. The aim of the article is to consider the essence of the concept "property", clarify its components and defining vectors of adapting foreign experience in property valuation in domestic practice that promote the formation of reliable information to make effective management decisions.

Methodology of research. General scientific and special methods of cognition were used during the research. The methods of synthesis, induction, deduction, logical and historical methods were used to study the essence of the concept "property" that during research made it possible to generalize and improve the concept "property". Modeling and comparison methods allowed to make the basis for valuation of property. The matrix method allowed to estimate the real estate by the market approach. The methods of grouping allowed to systematize obtained results. The abstract and logical method was used in generalization of theoretical positions and the obtained results to form conclusions and proposals.

Findings. A literature review of the main provisions of the investigated problem has been conducted and the definition of the essence of the concept "property" and its components has been improved. The analytical and

methodological base for evaluation of real estate has been formed. The calculations on the assessment of real estate by market approach have been conducted and the obtained results have been systematized. The theoretical provisions have been generalized and conclusions of the obtained results were made.

Originality. The scientific novelty of the obtained results consists in the development of recommendations regarding amendments to the Ukrainian legislation in the part the definition "property" and its components. Methodical recommendations on creating a proper information base and implementation of mass valuation of real estate objects have been developed.

Practical value. The practical significance lies in the fact that the main provisions of this study in the form of proposals and methodical recommendations can be used in the evaluation of real estate objects.

Key words: real estate, land plot, integrated property complex, valuation, market method, profitable method, cost method, the fair value.

Свердан М.М. ПОДАТОК НА БАГАТСТВО: ДОКТРИНА І ПАРАДИГМА

Мета. Метою статті є дослідження податку на багатство – економічної природи, фінансової специфіки та фіскальних особливостей, оцінки доцільності використання в контексті створення ефективної податкової системи й удосконалення системи особистого оподаткування громадян.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано систему методів і методичних підходів. Зокрема, застосовано: історичний метод (при вивченні зародження, становлення та розвитку податку на багатство); монографічний метод (при визначенні проблемних теоретико-методичних і практичних аспектів застосування і розвитку податку на багатство); емпіричний метод (при виявленні тенденцій побудови системи особистого оподаткування); метод індукції (при дослідженні емпіричних даних та при обґрунтуванні висновків про економічні та соціальні наслідки запровадження податку на багатство).

Результати дослідження. У статті розкриті проблемні теоретико-методичні й практичні аспекти податку на багатство. Здійснена ґрунтовна оцінка податку на багатство в контексті сучасних соціально-економічних реалій. Проаналізовано стан та визначено системні проблеми реалізації податку на багатство. Обґрунтовані пропозиції щодо коректування податкової системи шляхом введення податку на багатство. Виявлено, що податок на багатство має тривалу історію і масштаб використання. Встановлено, що податок на багатство ефективно функціонує в багатьох країнах.

Наукова новизна результатів дослідження. Визначено доцільність запровадження податку на багатство з метою удосконалення системи особистого оподаткування, що сприятиме її якісному покращенню в розподілі податкового навантаження.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження сприяють виявленню ефективності та доцільності використання податку на багатство. Вони можуть бути використані при обґрунтуванні стратегічних пріоритетів податкової політики та побудови системи особистого оподаткування.

Ключові слова: податок на багатство, податкова система, податкова політика.

Свердан М.М. НАЛОГ НА БАГАТСТВО: ДОКТРИНА И ПАРАДИГМА

Цель. Целью статьи является исследование налога на богатство – экономической природы, финансовой специфики и фискальных особенностей, оценки целесообразности использования в контексте создания эффективной налоговой системы и совершенствования системы личного налогообложения граждан.

Методика исследования. В процессе исследования использована система методов и методических подходов. В частности, применены: исторический метод (при изучении зарождения, становления и развития налога на богатство); монографический метод (при определении проблемных теоретико-методических и практических аспектов применения и развития налога на богатство); эмпирический метод (при выявлении тенденций построения системы личного налогообложения); метод индукции (при исследовании эмпирических данных и при обосновании выводов об экономических и социальных последствиях введения налога на богатство).

Результаты исследования. В статье раскрыты проблемные теоретико-методические и практические аспекты налога на богатство. Осуществлена основательная оценка налога на богатство в контексте современных социально-экономических реалий. Проанализировано состояние и определены системные проблемы реализации налога на богатство. Обоснованные предложения по корректировке налоговой системы путем введения налога на богатство. Выведено, что налог на богатство имеет длительную историю и масштаб использования. Установлено, что налог на богатство эффективно функционирует во многих странах.

Научная новизна результатов исследования. Определена целесообразность введения налога на богатство с целью совершенствования системы личного налогообложения, что будет способствовать ее качественному улучшению в распределении налоговой нагрузки.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты исследования способствуют выявлению эффективности и целесообразности использования налога на богатство. Они могут быть использованы при обосновании стратегических приоритетов налоговой политики и построения системы личного налогообложения.

Ключевые слова: налог на богатство, налоговая система, налоговая политика.

Sverdan M.M. WEALTH TAX: DOCTRINE AND PARADIGM

Purpose. The article is to study the wealth tax – economic nature, financial and fiscal specific features, assess the feasibility of use in the context of the establishment of an effective tax system and improve the citizens' personal taxation system.

Methodology of research. The system of methods and methodological approaches were used in the research process. In particular, were used: historical method (the study of the origin, formation and development of the wealth tax); monographic method (in determining the problem of theoretical-methodological and practical aspects of application and development of the wealth tax); empirical method (in identifying trends in the personal taxation system building); method of induction (the study of empirical data and the justification of conclusions on the economic and social impact of the introduction of wealth tax).

Findings. The theoretical and methodological problems and practical aspects of the wealth tax have been disclosed in the article. The thorough assessment of the wealth tax in the context of current economic and social realities has been conducted. The condition has been analyzed and systemic problems of the implementation of the wealth tax. Substantiated proposals for adjustments to the tax system by introducing a wealth tax. Author reveals that the wealth tax has a long history and scale. There is established that the wealth tax effectively operates in many countries.

Originality. Author reveals that feasibility of introducing wealth tax to improve the personally taxation system that will contribute to the qualitative improvement in the distribution of the tax burden.

Practical value. The obtained results of the research help identify the effectiveness and usefulness of wealth tax. They can be used to substantiate strategic priorities of tax policy and the personal taxation system building.

Key words: wealth tax, tax system, tax policy.

Черкашина К.Ф. ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ НОВИХ КРЕДИТНИХ ПРОДУКТІВ В УКРАЇНІ

Мета. Аналіз існуючих та розробка нових кредитних продуктів, які дадуть змогу вирішувати як макроекономічні проблеми України, так і збільшити банкам власну прибутковість

Методика дослідження. У процесі дослідження використовувалися загальнонаукові методи, зокрема: методи теоретичного узагальнення – для дослідження деяких існуючих аспектів щодо процесу впровадження нових кредитних продуктів; системного аналізу – при дослідженні ринку кредитних продуктів банку на здобуття освіти; спеціальні методи економіко-статистичного дослідження для виявлення та оцінки значень показників банків України.

Результати дослідження. У результаті проведеного дослідження з'ясовано, що серед позик фізичним особам найбільша питома вага належить незабезпеченим споживчим кредитам та овердрафтам за кредитними картками, при цьому більшість банківських установ звужують коло своїх кредитних продуктів для клієнтів, а також зменшують загальні обсяги наданих коштів. На основі зарубіжного досвіду визначено перспективний банківський продукт для України, такий як надання позик на освіту у відносно стабільний період, майже до 2015 року освітні позики пропонували деякі банки, серед яких були: «ПриватБанк», «Київська Русь», «Енергобанк» та «Імекс банку», але на сьогоднішній момент більшість з них виведена з фінансового ринку України, а інші припинили такі програми. Виходячи з цього запропоновано новий кредитний продукт за участю банків, фінансових установ держави, вищого освітнього закладу, потенційного та роботодавця.

Наукова новизна результатів дослідження. Обґрунтовано перспективи запровадження нових кредитних продуктів в Україні. Запропоновано новий кредитний продукт, розрахований на широке коло позичальників від 18 років до 50 років, для отримання першої або ж другої вищої освіти зі спеціальності, яка є пріоритетною на даний час та користується високим попитом на ринку. Визначено, що кредитні ризики розподіляються рівномірно між учасниками угоди (частину бере на себе страхова компанія), а також може застосовуватися гнучкий механізм надання запропонованого кредитного продукту залежно від певних умов.

Практична значущість результатів дослідження. Упровадження запропонованого нового кредитного продукту, як «Освіта без обмежень» дасть можливість банкам розширювати коло своїх активних операцій, що в свою чергу дасть змогу збільшувати власну рентабельність, ризики при цьому розподілені між декількома учасниками. На макrorівні держава отримає висококваліфікованих фахівців з пріоритетних галузей.

Ключові слова: банківське кредитування, банківський продукт, освітня позика, цільових пільгових державних кредитів.

Черкашина К. Ф. ПЕРСПЕКТИВЫ ВНЕДРЕНИЯ НОВЫХ КРЕДИТНЫХ ПРОДУКТОВ В УКРАИНЕ

Цель. Анализ существующих и разработка новых кредитных продуктов, которые позволяют решать как макроекономические проблемы Украины, так и увеличить банкам свою доходность.

Методика исследования. В процессе исследования использовались общенаучные методы, в частности: методы теоретического обобщения - для исследования некоторых существующих аспектов относительно процесса внедрения новых кредитных продуктов; системного анализа - при исследовании рынка кредитных продуктов банка на получение образования; специальные методы экономико-статистического исследования для выявления и оценки значений показателей банков Украины.

Результаты исследования. В результате проведенного исследования было выяснено, что среди займов физическим лицам наибольший удельный вес принадлежит необеспеченным потребительским кредитам и овердрафтам по кредитным картам, при этом большинство банковских учреждений сужают круг своих кредитных продуктов для клиентов, а также уменьшают общие объемы предоставленных средств. На основе зарубежного опыта были определены перспективный банковский продукт для Украины, так как предоставление займов на образование в относительно стабильный период, почти до 2015 года образовательные займы предлагали некоторые банки, среди которых были: «ПриватБанк», «Киевская Русь», «Энергобанк» и «Имекс банка», но на сегодняшний момент большинство из них выведены из рынка Украины, а другие прекратили такие программы. Исходя из этого, был предложен новый кредитный продукт с участием банков, финансовых учреждений государства, высшего образовательного учреждения, потенциального и работодателя.

Научная новизна результатов исследования. Обоснованно перспективны внедрения новых кредитных продуктов в Украине. Предложен новый кредитный продукт, будет рассчитан на широкий круг заемщиков от 18 лет до 50 лет, для получения первой или второго высшего образования по специальности, которая является приоритетной в настоящее время и пользуется высоким спросом на рынке. Определено, что кредитные риски распределяются равномерно между участниками сделки (часть берет на себя страховая компания), а также может применяться гибкий механизм предоставления предложенного кредитного продукта в зависимости от определенных условий.

Практическая значимость результатов исследования. Внедрение предложенного нового кредитного продукта, как «Образование без ограничений» даст возможность банкам расширять круг своих активных операций, что в свою очередь позволит увеличивать собственную рентабельность, риски при этом распределены между несколькими участниками. На макроуровне государство получит высококвалифицированных специалистов из приоритетных отраслей.

Ключевые слова: банковское кредитование, банковский продукт, заем на образование, целевых льготных государственных кредитов.

Cherkashyna K.F. NEW BANKING PRODUCTS: PROSPECTS FOR IMPLEMENTATION IN UKRAINE

Purpose. Analysis of existing and development of new loan products that address both macroeconomic problems of Ukraine and banks to increase their profitability.

Methodology of research. The study used scientific methods, in particular: the methods of theoretical generalization - for some of the existing research on the process aspects of the introduction of new credit products; system analysis - the study of the market of credit products of the bank to receive an education; special methods of economic and statistical studies to identify and assess the values of the indicators of Ukrainian banks.

Findings. As a result of the study it was found that among loans to individuals the greatest share belongs to unsecured consumer loans and overdrafts on credit cards, with the majority of banking institutions narrowed the range of its loan products to customers, as well as reduce the overall volume of disbursements. On the basis of international experience have been identified promising banking product for Ukraine, as loans for education in a relatively stable period, to nearly 2015 educational loans offered, some banks, among them, "PrivatBank", "Kievan Rus", "EnergoBank" and "Imex bank," but at the moment most of them are derived from the market of Ukraine, and the other end to such programs. Based on this proposed a new loan product with the participation of banks, financial institutions of the state, higher education institutions and potential employers

Originality. Reasonable prospects of introduction of new credit products in Ukraine. The new credit facility will be designed for a wide range of borrowers from 18 years to 50 years, for the first or second higher education on a specialty, which is a priority at the present time and in high demand in the market. It was determined that credit risks are shared equally between the parties to the transaction (part takes on the insurance company), and can also be used to provide a flexible mechanism for the proposed loan product, depending on certain conditions.

Practical value. The introduction of the proposed new loan product as "Education without restriction" allows banks to increase the number of its active operations, which in turn will increase the profitability of its own, while the risks are distributed among several participants. On the macro level, the state will receive highly qualified specialists of the priority sectors.

Key words: bank lending, bank product, a loan for education, targeted preferential government loans.

Аврамчук Л.А., Зезуль І.М. АНАЛІЗ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА КРЕДИТОСПРОМОЖНІСТЬ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Мета. Метою статті є висвітлення факторів, що впливають на кредитоспроможність аграрних підприємств та розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення банківського кредитування підприємств аграрної сфери в Україні.

Методика дослідження. В процесі дослідження використовувались загальнонаукові та спеціальні методи наукового дослідження. До загальнонаукових методів відноситься: спостереження, аналіз і синтез, індукція і дедукція, порівняння і аналогія, узагальнення, які використовувалися при дослідженні факторів впливу на кредитоспроможність аграрних підприємств та кредитного обслуговування підприємств АПК. Спеціальні методи наукового дослідження, що включають в себе: монографічний, статистико – економічний, моделювання, розрахунково – конструктивний, абстрактно-логічний метод та економіко-математичний метод застосовувалися при дослідженні ролі банківського кредитування у фінансуванні аграрного виробництва.

Результати дослідження. Дослідження факторів впливу на кредитоспроможність аграрних підприємств та кредитного обслуговування підприємств АПК свідчить про те, що вони в основному працюють за рахунок власних ресурсів, частка яких у виробничій діяльності значна, проте недостатня для самофінансування. Обмеженість власних коштів змушує аграрні підприємства сподіватися на підтримку з боку держави. Встановлено, що банківське кредитування все ще не відіграє належної ролі у фінансуванні аграрного виробництва, про що свідчать недостатні обсяги кредитних вкладень банків в сільське господарство.

Наукова новизна результатів дослідження. В даній статті згруповано фактори впливу на кредитоспроможність сільськогосподарських підприємств за рівнем їх значущості та конкретизовано внутрішні та зовнішні фактори, що впливають на обсяги кредитування аграрних підприємств

Практична значущість результатів дослідження. Вивчення факторів впливу на обсяги кредитування аграрних підприємств має практичне значення в аграрній економіці, а саме врахування їх в роботі підприємств вплине на ефективність кредитних відносин сільськогосподарських підприємств з комерційними банками.

Ключові слова: кредитне обслуговування, аграрний сектор, фінансові ресурси, пільгове кредитування, державна підтримка.

Аврамчук Л.А., Зезуль И.Н. АНАЛИЗ ФАКТОРОВ ВЛИЯНИЯ НА КРЕДИТОСПОСОБНОСТЬ АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Цель. Целью статьи является освещение факторов, влияющих на кредитоспособность аграрных предприятий и разработка практических рекомендаций по совершенствованию банковского кредитования предприятий аграрной сферы в Украине.

Методика исследования. В процессе исследования использовались общенаучные и специальные методы научного исследования. К общенаучным методам относятся: наблюдение, анализ и синтез, индукция и дедукция, сравнение и аналогия, обобщен, которые использовались в исследовании факторов влияния на кредитоспособность аграрных предприятий и кредитного обслуживания предприятий АПК. Специальные методы научного исследования включают в себя: монографический, статистико - экономический, моделирование, расчетно - конструктивный, абстрактно-логический метод и экономико-математический метод использовались в исследовании роли банковского кредитования в финансировании аграрного производства.

Результаты исследования. Исследование факторов влияния на кредитоспособность аграрных предприятий и кредитного обслуживания предприятий АПК свидетельствует о том, что они в основном работают за счет собственных ресурсов, доля которых в производственной деятельности значительна, однако недостаточна для самофинансирования. Ограниченность собственных средств заставляет аграрные предприятия надеяться на поддержку со стороны государства. Установлено, что банковское кредитование все ещё не играет должной роли в финансировании аграрного производства, о чем свидетельствуют недостаточные объемы кредитных вложений банков в сельское хозяйство.

Научная новизна результатов исследования. В данной статье сгруппированы факторы влияния на кредитоспособность сельскохозяйственных предприятий по уровню их значимости и конкретизированы внутренние и внешние факторы, влияющие на объемы кредитования аграрных предприятий.

Практическая значимость результатов исследования. Изучение факторов влияния на объемы кредитования аграрных предприятий имеет практическое значение в аграрной экономике, а именно учет их в работе предприятий повлияет на эффективность кредитных отношений сельскохозяйственных предприятий с коммерческими банками.

Ключевые слова: кредитное обслуживание, аграрный сектор, финансовые ресурсы, льготное кредитование государственная поддержка.

Avramchuk L.A., Zezul I.M. ANALYSIS OF FACTORS INFLUENCING THE SOLVENCY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Purpose. The main purpose of the article is to highlight the factors affecting the solvency of agricultural enterprises and to develop practical recommendations for improving bank lending for agricultural sector in Ukraine.

Methodology of research. The study used general scientific and special methods of scientific research. General scientific methods include: observation, analysis and synthesis, induction and deduction, comparison and analogy, generalization that were used in the study of factors influencing the solvency of agricultural enterprises and loan servicing of agricultural enterprises. Special methods of scientific research include: monographic, statistical and economic, modeling, calculated and constructive, abstract and logical method and economic-mathematical method applied in the study of the role of bank lending in the funding of agricultural production.

Findings. The analysis of the factors influencing the solvency of agricultural enterprises and loan servicing of the agricultural enterprises indicates that they mostly work from their own resources. The share of these resources in the production is significant, but insufficient for self-financing. Limited own funds forces the farms to rely on support from the state. Found out that bank lending still does not play a proper role in financing of agricultural production. It can be considered by the insufficient volume of credit investments of banks into the agriculture.

Originality. This article groups the factors of the influence on the solvency of agricultural enterprises by the level of their importance and specific internal and external factors that affecting the lending of agricultural enterprises.

Practical value. The analysis of the factors influencing the lending of agricultural enterprises has practical value in the agricultural economy. Namely the credit relationship between agricultural enterprises and commercial banks can be influenced by these factors.

Key words: credit services, agriculture, financial resources, preferential loans, government support.

Пармаклі Д.М., Садурська Л.Д. ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗРАХУНКУ ЕКОНОМІЧНОГО ЕФЕКТУ ВІД ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

Метою статті є конкретизація методів визначення економічного ефекту, що досягається як шляхом збільшення обсягів продажів, так і за рахунок утилізації відходів і зниження браку продукції, яка випускається.

Методика дослідження. При вивченні проблеми розрахунку економічного ефекту від використання інновацій на підприємствах використані загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: абстрактно-логічний метод - при визначенні значення використання інноваційних розробок у діяльності підприємств; монографічний метод - при формуванні алгоритму розрахунку економії матеріальних ресурсів, а також річного економічного ефекту за рахунок утилізації відходів виробничої діяльності або бракованої продукції; метод аналізу і синтезу - при складанні формули визначення приросту обсягу чистих продажів за рахунок використання нових розробок, які забезпечують зростання ціни одиниці реалізованої продукції, або додаткової кількості реалізованої продукції при

незмінній ціні. А також при розрахунку річного економічного ефекту, отриманого за рахунок зниження браку продукції, яка випускається.

Результати дослідження. Показано значення використання інноваційних розробок у діяльності підприємств. Представлені формули визначення приросту обсягу чистих продажів за рахунок використання нових розробок, які забезпечують зростання ціни одиниці реалізованої продукції, або додаткової кількості реалізованої продукції при незмінній ціні. Наводиться алгоритм розрахунку економії матеріальних ресурсів, а також річний економічний ефект за рахунок утилізації відходів виробничої діяльності або бракованої продукції. Окремо представлений розрахунок річного економічного ефекту, отриманого за рахунок зниження браку продукції, яка випускається. Підкреслена необхідність застосування показника прибутку від використання нових розробок, що залишається в розпорядженні підприємства. Для цього наводиться формула визначення цього прибутку.

Наукова новизна результатів дослідження. Обґрунтовано формули визначення приросту обсягу чистих продажів за рахунок використання нових розробок, які забезпечують зростання ціни одиниці реалізованої продукції, або додаткової кількості реалізованої продукції при незмінній ціні.

Практична значимість результатів дослідження. Представлені результати дослідження служать основою визначення економічної ефективності впровадження і використання інновацій на підприємствах.

Ключові слова: інновація, економічний ефект, дохід, витрати, прибуток.

Пармакли Д.М., Садурская Л.Д. НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ РАСЧЕТА ЭКОНОМИЧЕСКОГО ЭФФЕКТА ОТ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИННОВАЦИЙ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ

Целью статьи является конкретизация методов определения экономического эффекта, достигаемого как путем увеличения объемов продаж, так и за счет утилизации отходов и снижении брака выпускаемой продукции.

Методика исследования. При изучении проблемы расчета экономического эффекта от использования инноваций на предприятиях использованы общенаучные и специальные методы исследования: абстрактно-логический метод – при определении значения использования инновационных разработок в деятельности предприятий; монографический метод – при формировании алгоритма расчета экономии материальных ресурсов, а также годового экономического эффекта за счет утилизации отходов производственной деятельности или бракованной продукции; метод анализа и синтеза – при составлении формулы определения прироста объема чистых продаж за счет использования новых разработок, обеспечивающих рост цены единицы реализуемой продукции, или дополнительного количества реализуемой продукции при неизменной цене. А также при расчете годового экономического эффекта, полученного за счет снижения брака выпускаемой продукции.

Результаты исследования. Показано значение использования инновационных разработок в деятельности предприятий. Представлены формулы определения прироста объема чистых продаж за счет использования новых разработок, обеспечивающих рост цены единицы реализуемой продукции, или дополнительного количества реализуемой продукции при неизменной цене. Приводится алгоритм расчета экономии материальных ресурсов, а также годового экономического эффект за счет утилизации отходов производственной деятельности или бракованной продукции. Отдельно представлен расчет годового экономического эффекта, полученного за счет снижения брака выпускаемой продукции. Подчеркнута необходимость применения показателя прибыли от использования новых разработок, остающейся в распоряжении предприятия. Для этого приводится формула определения этой прибыли.

Научная новизна результатов исследования. Обоснованы формулы определения прироста объема чистых продаж за счет использования новых разработок, обеспечивающих рост цены единицы реализуемой продукции, или дополнительного количества реализуемой продукции при неизменной цене.

Практическая значимость результатов исследования. Представленные результаты исследования служат основой определения экономической эффективности внедрения и использования инноваций на предприятиях.

Ключевые слова: инновация, экономический эффект, доход, затраты, прибыль

Parmakli D.M., Sadurskaya L.D. SOME PECULIARITIES OF CALCULATING THE ECONOMIC EFFECTS FROM THE USE OF INNOVATIONS AT THE ENTERPRISE

Purpose. The aim of the article is concretization of methods for determining the economic effect achieved both by increasing sales volumes and by recycling and reducing the defects of output products.

Methodology of research. General scientific and special methods of research were used in studying the problem of calculating the economic effect from the use of innovations at the enterprises: abstract and logical method – in determining the value of using innovative developments in the activity of the enterprises; monographic method – in the formation of the algorithm for calculating savings of material resources, as well as the annual economic effect due to recycling of wastes of industrial activity or defective products; method of analysis and synthesis – in the preparation of formulas for determining growth in net sales through the use of new developments that ensure the growth of the unit price of realized production, or additional amount of realized production at fixed price. And also in the calculation of the annual economic effect obtained by reducing the defects of output products.

Findings. The importance of the use of innovative developments in the activity of the enterprises was presented. The formulas for determining growth in net sales due to the use of new developments that ensure the growth of the unit price of realized production, or additional amount of realized production at a fixed price were presented in the article. The algorithm for calculating the savings of material resources, as well as the annual economic effect due to recycling of wastes of industrial activity or defective products has been conducted. Separately, a calculation of the annual the economic effect obtained by reducing the defects of output products was presented. Necessity for application the indicator of profit from the using of new developments, which remains at the disposal of the enterprise was emphasized. The formula for determining this profit is carried out for this.

Originality. It has been substantiated formulas for determining growth in net sales due to the use of new developments that ensure the growth of the unit price of realized production, or additional amount of realized production at a fixed price.

Practical value. The presented results of the study are the basis for determining the economic efficiency of the implementation and use of innovations at the enterprises.

Key words: innovation, economic effect, income, expenses, profit.

Максименко І.Я. ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОБЛІКУ ДО МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ

Мета. Метою статті є дослідити особливості обліку нематеріальних активів, визначених НП(С)БОДС 122 «Нематеріальні активи», з метою їх визнання в бухгалтерському обліку бюджетних установ, провести порівняльний аналіз визнання нематеріальних активів у контексті чинного вітчизняного та зарубіжного законодавства.

Методика дослідження. У процесі дослідження застосовувались наступні методи: аналізу і синтезу – для вивчення об'єкта і предмета дослідження; абстрактно-логічний (теоретичні узагальнення та формулювання висновків); системного аналізу й логічних узагальнень.

Результати дослідження. Доведено, що в ряді чинних нормативних документів залишаються певні відмінності у визначенні терміна «нематеріальний актив», різне його тлумачення. Встановлено, що головною проблемою при проведенні аналізу національних та міжнародних стандартів в державному секторі є відсутність міжнародного стандарту, який би регламентував облік нематеріальних активів установ державного сектору економіки. Єдиним міжнародним стандартом, що визначає обліковий підхід до нематеріальних активів є МСБО 38.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в застосуванні комплексного підходу до проведення аналізу національної та законодавчої бази з питань обліку нематеріальних активів бюджетних установ.

Практична значущість результатів дослідження. Одержані результати досліджень можуть бути використані при вивченні особливостей обліку нематеріальних активів бюджетних установ.

Ключові слова: амортизація, бюджетні установи, стандарти бухгалтерського обліку, нематеріальні активи.

Максименко И.Я. ОСОБЕННОСТИ УЧЕТА НЕМАТЕРИАЛЬНЫХ АКТИВОВ БЮДЖЕТНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ В УСЛОВИЯХ ТРАНСФОРМАЦИИ УЧЕТА К МЕЖДУНАРОДНЫМ СТАНДАРТАМ

Цель исследования. Целью статьи является изучение особенностей учёта нематериальных активов, определённых НП(С)БУГС 122 «Нематериальные активы», с целью их признания в бухгалтерском учёте бюджетных учреждений, проведение сравнительного анализа признания нематериальных активов в контексте действующего отечественного и зарубежного законодательства.

Методика исследования. В процессе исследования были использованы следующие методы: анализ и синтез – для изучения объекта и предмета исследования; абстрактно-логический (теоретические обобщения и формулирование выводов); системного анализа и логических обобщений.

Результаты исследования. Доказано, что в ряде действующих нормативных документов остаются определённые различия в определении термина «Нематериальные активы», разное его толкование. Установлено, что главной проблемой при проведении анализа национальных и международных стандартов в государственном секторе является отсутствие международного стандарта, который бы регламентировал учёт нематериальных активов учреждений государственного сектора экономики. Единственным международным стандартом, определяющим учётный подход к нематериальным активам, является МСБУ 38.

Научная новизна результатов исследования заключается в применении комплексного подхода к проведению анализа национальной и законодательной базы по вопросам учёта нематериальных активов бюджетных учреждений.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты исследований могут быть использованы при изучении особенностей учёта нематериальных активов бюджетных учреждений.

Ключевые слова: амортизация, бюджетные учреждения, стандарты бухгалтерского учёта, нематериальные активы.

Maksymenko I.Y. FEATURES OF INTANGIBLE ASSETS'S ACCOUNTING IN BUDGET INSTITUTIONS IN THE TERMS OF ACCOUNTING'S TRANSFORMATION TO INTERNATIONAL STANDARDS

Purpose. The aim of the article is to study the features of intangible assets's, which are detected in NP(S)AGS 122 «Intangible assets», with the purpose of recognition in accounting of budget institutions and is holding the comparative analysis of intangible assets's confession in the current domestic and foreign legislation

Methodology of research. During the study have been used the following methods: analysis and synthesis - to study the object and subject of study; abstract logical (theoretical generalizations and drawing conclusions); systems analysis and logical generalizations.

Findings. It was proved that existing regulations are certain differences in the definition of intangible asset's notion, different interpretations. It was found that the main problem in the analysis of national and international standards in the public sector is the absence of an international standard, which would regulate institutions of intangible assets of the public sector. The only international standard that determines the accounting approach to intangible assets is IAS 38.

Originality. Scientific novelty of the results of the research is to application the integrated approach to the analysis of national and legal framework for accounting of budgetary institutions 's intangible assets.

Practical value. The results of research can be used to study the characteristics of budgetary institutions' s intangible assets.

Key words: depreciation, budget institutions, accounting standards, intangible assets.

Очеретько Л.М., Стратулат С.Ю. ВЕКТОРИ УНІФІКАЦІЇ ЗВІТНОСТІ З ПДФО ТА ЄСВ

Мета полягає у визначенні векторів уніфікації звітності зі сплати єдиного соціального внеску та податку з доходів фізичних осіб, що забезпечить реалізацію принципу спрощення обліково-інформаційного забезпечення сплати податків та платежів, передбаченого Концепцією реформування податкової системи України.

Методика дослідження. Метод теоретичного узагальнення та порівняння став підґрунтям виокремлення основних векторів уніфікації звітності зі сплати єдиного соціального внеску та податку з доходів фізичних осіб. Логічний метод, методи індукції та дедукції, групування та узагальнення виступили основою доведення потреби уніфікації звітності зі сплати ЄСВ та ПДФО. Метод монографічний використано при викладенні результатів дослідження. Завдяки методам аналізу й синтезу зроблено висновки щодо необхідності та можливостей практичного застосування результатів дослідження.

Результати дослідження. В ході дослідження розглянуто обліково-інформаційне забезпечення сплати ЄСВ, розглянуто основні принципи Концепції реформування податкової системи України; акцентовано увагу на значимості принципу спрощення обліково-інформаційного забезпечення сплати податків і платежів та потребі створення необхідних умов для його реалізації; розглянуто зміни, передбачені податковим реформуванням в частині сплати ЄСВ та виокремлено основні вектори уніфікації звітності зі сплати ЄСВ та ПДФО.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у виокремленні векторів уніфікації звітності зі сплати єдиного соціального внеску та податку з доходів фізичних осіб, що забезпечить реалізацію принципу спрощення обліково-інформаційного забезпечення сплати податків та платежів, передбаченого Концепцією реформування податкової системи України.

Практична значущість результатів дослідження полягає в тому, що запровадження на практиці сприятиме скороченню документообігу, спрощенню звітності, витрат часу на виконання процедур сплати, зменшенню кількості перевіряючих, скороченню помилок при нарахуванні ЄСВ, зменшенню витрат на створення і підтримання інформаційної системи реєстрації та обліку страхувальників і застрахованих осіб, оптимізації контролю за повнотою і своєчасністю сплати ЄСВ, поліпшенню платіжної і звітної дисципліни.

Ключові слова: єдиний соціальний внесок, податок з доходів фізичних осіб, механізм сплати єдиного соціального внеску, звітність зі сплати єдиного соціального внеску

Очеретько Л.М., Стратулат С.Ю. ВЕКТОРЫ УНИФИКАЦИИ ОТЧЕТНОСТИ ПО УПЛАТЕ НДФЛ И ЕСВ

Цель состоит в определении векторов унификации отчетности по уплате единого социального взноса и налога из доходов физических лиц, что обеспечит реализацию принципа упрощения учетно-информационного обеспечения уплаты налогов и платежей, предусмотренного Концепцией реформирования налоговой системы Украины.

Методика исследования. Метод теоретического обобщения и сравнения стал почвой определения основных векторов унификации отчетности из уплаты единого социального взноса и налога из доходов физических лиц. Логический метод, методы индукции и дедукции, группирования и обобщения выступили в качестве основы доведения потребности унификации отчетности из уплаты ЕСВ и НДФЛ. Метод монографический использован при изложении результатов исследования. Благодаря методам анализа и синтеза сделаны выводы относительно необходимости и возможностей практического применения результатов исследования.

Результаты исследования. В ходе исследования рассмотрено учетно-информационное обеспечение уплаты ЕСВ, рассмотрены основные принципы Концепции реформирования налоговой системы Украины; акцентировано внимание на значимости принципа упрощения учетно-информационного обеспечения уплаты налогов и платежей и потребности создания необходимых условий для его реализации; рассмотрены изменения, предусмотренные налоговым реформированием в части уплаты ЕСВ и выделены основные векторы унификации отчетности по уплате ЕСВ и НДФЛ.

Научная новизна результатов исследования состоит в определении векторов унификации отчетности из уплаты единого социального взноса и налога на доходы физических лиц, что обеспечит реализацию принципа упрощения учетно-информационного обеспечения уплаты налогов и платежей, предусмотренного Концепцией реформирования налоговой системы Украины.

Практическая значимость результатов исследования состоит в том, что применение на практике разработанных практических рекомендаций будет способствовать сокращению документооборота, упрощению отчетности, расходов времени на выполнение процедур уплаты, уменьшению количеству проверяющих, сокращению ошибок при начислении ЕСВ, уменьшению расходов на создание и поддержание информационной системы регистрации и учета страхователей и застрахованных лиц, оптимизации контроля за полнотой и своевременностью уплаты ЕСВ, улучшению платежной и отчетной дисциплины.

Ключевые слова: единый социальный взнос, налог из доходов физических лиц, механизм уплаты единого социального взноса, отчетность по уплате единого социального взноса

Ocheretko L.M., Stratulat S.Yu. VECTORS OF ACCOUNTING UNITIZATION FROM ON THE INPAYMENT OF TAX FROM THE PROFITS OF PHYSICAL PERSONS AND SINGLE SOCIAL PAYMENT

Purpose an aim consists of determination of vectors of accounting unitization on the inpayment of single social payment and tax from the profits of physical persons, that will provide realization of principle of simplification of the

registration-informative providing of tax and payments, reformation of the tax system of Ukraine envisaged by Conception of reformation of the tax system of Ukraine.

Methodology of research. The method of theoretical generalization and comparison became soil of determination of basic vectors of accounting unitization from the inpayment of single social payment and tax from the profits of physical persons. A logical method, methods of induction and deduction, grouping and generalizations, came forward as basis of leading to of necessity of accounting unitization from the inpayment of tax from the profits of physical persons and single social payment. Method the monographic is used for exposition of research results. Due to the methods of analysis and synthesis drawn conclusion in relation to a necessity and possibilities of practical application of research results.

Originality. During research the registration-informative providing of inpayment is considered ECB, basic principles of Conception of reformation of the tax system of Ukraine are considered; attention on meaningfulness of principle of simplification of the registration-informative providing of tax and payments and necessity of creation of necessary terms payment is accented for his realization; the changes envisaged by tax reformation in part of inpayment of SSP and the basic vectors of accounting unitization are distinguished on the inpayment of tax from the profits of physical persons and single social payment are considered.

Practical value. Practical consists of that application of the practical recommendations worked out in practice will assist reduction of circulation of documents, simplification of accounting, charges of time on implementation of procedures of inpayment, to reduction to the amount of checking, reduction of errors at the extra charge of SSP, to reduction of charges on creation and maintenance of the informative system of registration and account of insure and insured persons, optimizations of control after plenitude and timeliness of inpayment of SSP, to the improvement of pay and current discipline.

Key words: single social payment, tax from the profits of physical persons, mechanism of inpayment of single social payment, accounting on the inpayment of single social payment

Крапко О.М., Возбранна Н.А. АНАЛІЗ РОЗВИТКУ НЕАВІАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АЕРОПОРТІВ

Мета. Метою статті є дослідження стану та розвитку неавіаційної діяльності аеропортів в сучасних умовах, визначення оцінки ефективності цієї діяльності, що дасть змогу в подальшому збільшити структуру доходів та досягти найбільшого ефекту функціонування аеропорту.

Методика дослідження. Теоретичну та методологічну основу проведення досліджень склали наукові праці вітчизняних учених з питань ефективності управління неавіаційною діяльністю, формування та впровадження систем менеджменту на авіапідприємствах. З метою забезпечення достовірності та обґрунтованості одержаних результатів дослідження, для вирішення поставлених завдань використовувались такі методи: аналізу і синтезу – для визначення споріднених понять ефективності управління, індукції і дедукції – при проведенні теоретичних узагальнень, структури процесів управління аеропортом та процесів розвитку неавіаційної діяльності; абстрактно-логічний – при виділенні складових елементів в управлінні аеропортовим комплексом та визначенні економічної сутності неавіаційної діяльності. Застосовувався також метод аналогій - при дослідженні, аналізі та оцінці рівня якості послуг аеропортового комплексу; метод опитування - при дослідженні, аналізі та оцінці рівня якості послуг аеропортового комплексу та при оцінці ефективності управління регіонального аеропорту.

Результати дослідження. Обґрунтовано роль неавіаційної діяльності в структурі доходів аеропортів, досліджено тенденції та перспективи розвитку неавіаційної діяльності в світових та вітчизняних аеропортах. Розкрито актуальність даної теми в умовах нестабільної ринкової ситуації, коли саме неавіаційна діяльність становить значну частку доходів аеропортів. Відображено основні джерела доходів аеропортів від неавіаційної діяльності. Проаналізовано існуючий перелік неавіаційних послуг, що надаються пасажиром з метою підвищення рівня задоволеності клієнтів і як наслідок, підвищення попиту. Наголошено на доцільності створення та розширення митних складів і складських зон, що дозволяли б здійснювати діяльність з консолідації та комплектуванню партій вантажів.

Наукова новизна результатів дослідження. Визначено особливості і перспективи розвитку неавіаційної діяльності, показники, які впливають на неавіаційний сектор. Виявлено основні тенденції діяльності і проблеми розвитку українських аеропортів, які не спираються на досвід світових авіапідприємств. Розроблено практичні рекомендації по вирішенню питань щодо недосконалості розвитку неавіаційної діяльності, і загалом, наведено шляхи підвищення ефективності цієї сфери.

Практична значущість результатів дослідження полягає в тому, що методичні підходи до оцінки ефективності управління; розробки та впровадження системи надання якісних послуг вітчизняного аеропортового комплексу дозволяють створити ефективний механізм розвитку аеропорту. При отриманні результатів дослідження, при проведенні оцінки управління неавіаційною діяльністю, слід зазначити, що сучасний стан розвитку неавіаційною діяльністю потребує вдосконалення і є умовою ефективного функціонування авіапідприємства.

Ключові слова: неавіаційна діяльність, аеропорт, управління, доходи.

Крапко Е.Н., Возбранная Н.А. АНАЛИЗ РАЗВИТИЯ НЕАВИАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ АЭРОПОРТОВ

Цель. Цель работы – проанализировать динамику развития неавиационной деятельности и предложить свои пути решения проблем неэффективности развития этой деятельности.

Методика исследования. Теоретическую и методологическую основу проведения исследований составили научные труды отечественных ученых по вопросам эффективности управления неавиационной

деятельностью, формирование и внедрение систем менеджмента на авиапредприятиях. В целях обеспечения достоверности и обоснованности полученных результатов исследования, для решения поставленных задач использовались следующие методы: анализа и синтеза - для определения родственных понятий эффективности управления, индукции и дедукции - при проведении теоретических обобщений, структуры процессов управления аэропортом и процессов развития неавиационной деятельности; абстрактно-логический - при выделении составных элементов в управлении аэропортовым комплексом и определении экономической сущности неавиационной деятельности. Применялся также метод аналогий - при исследовании, анализе и оценке уровня качества услуг аэропортового комплекса; метод опроса - при исследовании, анализе и оценке уровня качества услуг аэропортового комплекса и при оценке эффективности управления регионального аэропорта;

Результаты исследования. В статье обоснована роль неавиационной деятельности в структуре доходов аэропортов, исследованы тенденции и перспективы развития неавиационной деятельности в мировых и отечественных аэропортах. Раскрыты актуальность данной темы в условиях нестабильной рыночной ситуации, когда именно неавиационная деятельность составляет значительную долю доходов аэропортов. Отражены основные источники доходов аэропортов от неавиационной деятельности. Проанализировано действующий перечень неавиационных услуг, предоставляемых пассажирам с целью повышения уровня удовлетворенности клиентов и как следствие, повышение спроса. В статье отмечается целесообразность создания и расширения таможенных складов и складских зон, которые позволяли бы осуществлять деятельность по консолидации и комплектованию партии грузов.

Научная новизна результатов исследования. В статье рассмотрены особенности и перспективы развития неавиационной деятельности, показатели, которые влияют на неавиационный сектор. В результате проведения исследования выявлены основные тенденции деятельности и проблемы развития украинских аэропортов, которые не опираются на опыт мировых авиапредприятий. Разработаны практические рекомендации по решению вопросов о несовершенстве развития неавиационной деятельности, и в целом, приведены пути повышения эффективности этой сферы.

Практическая значимость результатов исследования заключается в том, что методические подходы к оценке эффективности управления; разработки и внедрения системы предоставления качественных услуг отечественного аэропортового комплекса позволяют создать эффективный механизм развития аэропорта. При получении результатов исследования, при проведении оценки управления неавиационной деятельностью, следует отметить, что современное состояние развития неавиационной деятельностью нуждается в совершенствовании и является условием эффективного функционирования аэропорта.

Ключевые слова: неавиационная деятельность, аэропорт, управления, доходы.

Krapko O.M., Vozbranna N.A. THE ANALYZE OF DEVELOPMENT OF THE NON-AVIATION ACTIVITY IN AIRPORTS

Purpose. The goal of the work – examine the dynamics of the non-aviation activities and offer their solutions to problems of inefficiency of this activity.

Methodology of research. Theoretical and methodological basis of research were scientific works of domestic scientists on effective management of non-aeronautical activities, formulation and implementation of management systems for airlines. To ensure the authenticity and validity of the results of research, for the task were used the following methods: analysis and synthesis - to determine the related concepts of management efficiency, induction and deduction - during theoretical generalizations, structure, management processes and processes of the airport non-aviation activities; abstract logical - the allocation of the constituent elements in managing airport complex and determining the economic substance of non-aviation activities. We used the method of analogy - the study, analysis and evaluation of the quality of airport services sector; survey method - the study, analysis and evaluation of the quality of airport services sector and in assessing management effectiveness of regional airport.

Findings. The article proved the role of non-aviation activities in there venue structure of airports, examined trends and prospects of development of non-aviation activities in the international and domestic airports. Expand the relevance of the topic in a volatile market conditions when it is non-aeronautical activities represents a significant proportion of revenues airports. Expand the basic sources of income from non-aviation activities of airports. Analyzed the current list of non-aviation services, which provided for passengers that to improve the level of satisfaction customer's and as a result, increasing demand. In the article emphasized the expediency of creation and expansion of customs warehouses and the warehouse areas, which allowing to perform activities of consolidation and acquisition of consignments.

Originality. In the article reviewed the characteristics and prospects of development of non-aviation activity indicators that affect the non-aviation sector. As a result of the research it was found the main tendencies and problems of development of Ukrainian airports that are not based on the experience of international air carries. Practical recommendations to address issues related to imperfection of non-aviation activities, and generally are ways to improve this area.

Practical value. The practical significance of the research results is that the methodological approaches to evaluating the effectiveness of management; the development and introduction of providing quality services to the domestic airport complex can create an effective mechanism for airport development. Upon receipt of the results of research management in assessing non-aeronautical activities, it should be noted that the current state of development of non-aeronautical activity needs improvement and is a condition for the effective functioning of airport.

Key words: non-aviation activities, airport, management, revenue.

Шевченко І.В., Паламарчук Ю.А. ЗАСТОСУВАННЯ ЕКОНОМІКО - МАТЕМАТИЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ ДЛЯ ОПТИМІЗАЦІЇ ВЗАЄМНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ ЦИВІЛЬНОЇ АВІАЦІЇ

Мета. Метою статті є дослідження взаємодії авіакомпаній та аеропорту та розробка рекомендацій щодо аналізу ефективності роботи аеропорту.

Методика дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження є фундаментальні положення сучасної економічної теорії, наукові праці вчених, нормативні та законодавчі акти з питань обслуговування авіаперевезень. В процесі дослідження використовувалися такі методи: абстрактно-логічний (для виявлення завдань, функцій аеропорту, факторів впливу на ефективність взаємного функціонування авіакомпаній та аеропорту), статистичний (при аналізі діяльності аеропорту «Київ»), системного аналізу (при дослідженні можливостей удосконалення взаємодії аеропорту та авіакомпаній), моделювання – з метою визначення основних напрямів вдосконалення та оптимізації діяльності аеропорту.

Результати дослідження. Визначено основні завдання та функції аеропорту, фактори впливу на ефективність взаємного функціонування авіакомпаній та аеропорту. На прикладі аеропорту «Київ» проаналізовано його спільну співпрацю з авіакомпаніями. Розроблено економіко-математичну модель оптимізації роботи аеропорту, тобто максимізації кількості повітряних суден авіакомпаній, що функціонують на території аеропорту і мінімізації загальних витрат.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у розробці економіко-математичної моделі оптимізації роботи аеропорту.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження є підґрунтям для вирішення практичних проблем щодо вдосконалення взаємодії аеропорту та авіакомпаній як умови ефективного функціонування авіатранспортної галузі.

Ключові слова: аеропорт, авіакомпанія, економіко-математична модель, аеропортові послуги, авіаперевезення.

Шевченко И.В., Паламарчук Ю.А. ПРИМЕНЕНИЕ ЭКОНОМИКО-МАТЕМАТИЧЕСКОГО МОДЕЛИРОВАНИЯ ДЛЯ ОПТИМИЗАЦИИ ВЗАИМНОГО ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ СУБЪЕКТОВ ГРАЖДАНСКОЙ АВИАЦИИ

Цель. Целью статьи является исследование взаимодействия авиакомпаний и аэропорта и разработка рекомендаций по анализу эффективности работы аэропорта.

Методика исследования. Теоретическими и методологическими основами исследования являются фундаментальные положения современной экономической теории, научные труды ученых, нормативные и законодательные акты по вопросам обслуживания авиаперевозок. В процессе исследования использовались следующие методы: абстрактно-логический (для выявления задач, функций аэропорта, факторов влияния на эффективность взаимного функционирования авиакомпаний и аэропорта), статистический (при анализе деятельности аэропорта «Киев»), системного анализа (при исследовании возможностей совершенствования взаимодействия аэропорта и авиакомпаний), моделирование – с целью определения основных направлений совершенствования и оптимизации деятельности аэропорта.

Результаты исследования. Определены основные задачи и функции аэропорта, факторы влияния на эффективность взаимного функционирования авиакомпаний и аэропорта. На примере аэропорта «Киев» проанализировано его совместное сотрудничество с авиакомпаниями. Разработана экономико-математическая модель оптимизации работы аэропорта, то есть максимизации количества воздушных судов авиакомпаний, функционирующих на территории аэропорта и минимизации общих затрат.

Научная новизна результатов исследования заключается в разработке экономико-математической модели оптимизации работы аэропорта.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты исследования являются основой для решения практических проблем по совершенствованию взаимодействия аэропорта и авиакомпаний как условия эффективного функционирования авиатранспортной отрасли.

Ключевые слова: аэропорт, авиакомпания, экономико-математическая модель, аэропортовые услуги, авиаперевозки.

Shevchenko I.V., Palamarchuk Yu.A. THE USE OF ECONOMIC AND MATHEMATICAL MODELING FOR MUTUAL FUNCTIONING OPTIMIZATION OF CIVIL AVIATION SUBJECTS

Purpose. The purpose of this article is to study the interaction between airlines and the airport and the development of recommendations on the efficiency analysis of airport activity.

Methodology of research. Theoretical and methodological basis of research are fundamental tenets of modern economic theory, scientific works of scientists, normative and legislative acts on issues of air transport services. In the process of study used the following methods: abstract-logical (to identify tasks, functions of airport, factors influencing effective functioning of the airline and the airport), statistics (when analyzing the activities of the airport "Kiev"), systems analysis (the study of possibilities of improving the interaction between the airport and airlines), modelling – to determine the main directions of improving and optimizing airport operations.

Findings. Defines the main tasks and functions of airport, factors influencing effective functioning of the airline and the airport. The cooperation of the airport "Kiev" with airlines analyzed for example. The economic and mathematical model of the airport work optimization is developed, this model maximizes the number of airlines aircraft that operating at the airport and minimizes overall costs.

Originality consists in development of economic and mathematical optimization model.

Practical value. The obtained results are the basis for solving practical problems on improvement of interaction between airport and airlines as conditions for the air transport industry effective functioning.

Key words: airport, airline, economic and mathematical model, airport services, aviatransportations.

Щербан О.Я. РОЗРОБКА МЕТОДИКИ УПРАВЛІННЯ ЗОВНІШНІМИ НЕБЕЗПЕКАМИ ТУРИСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Мета. Основною метою статті є розробка методики управління зовнішніми небезпеками туристичних підприємств. Об'єкт дослідження – економічна безпека туристичних підприємств. Предметом дослідження виступає методика управління зовнішніми небезпеками туристичних підприємств.

Методика дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження є фундаментальні положення сучасної економічної теорії, наукові праці вчених, нормативні та законодавчі акти України з питань управління економічною безпекою підприємства. В процесі дослідження використовувалися такі методи: абстрактно-логічний (для виявлення сутності зовнішніх загроз як економічної категорії), монографічний (при вивченні особливостей управління економічною безпекою туристичних підприємств та її основних принципів), системного аналізу (при дослідженні можливостей удосконалення методики управління економічною безпекою туристичних підприємств).

Результати дослідження. Розроблено алгоритм побудови системи економічної безпеки туристичного підприємства. Встановлено основні зовнішні небезпеки туристичних підприємств. Проаналізовано міжнародні та національні нормативно-правові акти що регулюють економічну безпеку туристичного підприємства. Розроблено методику управління зовнішніми небезпеками туристичних підприємств.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у визначенні теоретичних положень та виробленні концептуального підходу щодо управління економічною безпекою туристичних підприємств, а також розробки методики управління зовнішніми небезпеками туристичних підприємств в нинішніх нестабільних економічних умовах України.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати дослідження є підґрунтям для вирішення практичних проблем щодо вдосконалення управління економічною безпекою туристичних підприємств.

Ключові слова: економічна безпека, туристичне підприємство, економічна діяльність, ризики, стійкий стан.

Щербан О.Я. РАЗРАБОТКА МЕТОДИКИ УПРАВЛЕНИЯ ВНЕШНИМИ УГРОЗАМИ ТУРИСТИЧЕСКИХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Цель. Основной целью статьи является разработка методики управления внешними угрозами туристических предприятий. Объект исследования – экономическая безопасность туристических предприятий. Предметом исследования выступает методика управления внешними опасностями туристических предприятий.

Методика исследования. Теоретической и методологической основой исследования являются фундаментальные положения современной экономической теории, научные труды ученых, нормативные и законодательные акты Украины по вопросам управления экономической безопасностью предприятия. В процессе исследования использовались следующие методы: абстрактно-логический (для выявления сущности внешних угроз как экономической категории), монографический (при изучении особенностей управления экономической безопасностью туристических предприятий и ее основных принципов), системного анализа (при исследовании возможностей усовершенствования методики управления экономической безопасностью туристических предприятий).

Результаты исследования. Разработан алгоритм построения системы экономической безопасности туристического предприятия. Установлены основные внешние опасности туристических предприятий. Проанализированы международные и национальные нормативно-правовые акты, регулирующие экономическую безопасность туристического предприятия. Разработана методика управления внешними опасностями туристических предприятий.

Научная новизна результатов исследования заключается в определении теоретических положений и выработке концептуального подхода по управлению экономической безопасностью туристических предприятий, а также разработке методики управления внешними опасностями туристических предприятий в нынешних нестабильных экономических условиях Украины.

Практическая значимость результатов исследования. Полученные результаты исследования являются основой для решения практических проблем по совершенствованию управления экономической безопасностью туристических предприятий.

Ключевые слова: экономическая безопасность, туристическое предприятие, экономическая деятельность, риски, устойчивое состояние.

Shcherban O.Ya. DEVELOPMENT OF METHODS FOR MANAGEMENT OF EXTERNAL THREAT OF TOURIST ENTERPRISES

Purpose. The main purpose of the article is to develop methods of management of external threat of tourist enterprises. The object of study is the economic safety of tourist enterprises. The subject of research is the method of management of external threat of tourist enterprises.

Methodology of research. The fundamental thesis of modern economic theory, scientific works of scientists, regulatory and legislative acts of Ukraine on the management of economic safety of enterprises are the theoretical and methodological basis of research. The following methods: abstract-logical (to identify the nature of external threat as an economic category) monographic (to learn the peculiarities of management of economic safety of tourist enterprises and its basic principles), complex analysis (to find out the ways of improving the methods of management of economic safety of tourist enterprises) have been used .

Findings. The algorithm of the system of economic safety of tourist enterprise has been developed. The basic external threat of tourist enterprises has been regarded. The international and national regulation of management of

economic safety of tourist enterprise has been analysed. The method of management of external threat of tourist enterprises has been developed as well.

Originality. Scientific novelty includes introduction of the theoretical thesis and development of the conceptual approach to the management of economic safety of tourist enterprises and the development of methods of management of external threat of tourist enterprises in the current unstable economic conditions in Ukraine.

Practical value. The results of research is the basis for finding out the solutions to practical problems concerning economic safety of tourist enterprises.

Key words: economic safety, tourist enterprise, economic activity, risk, stability.

АВТОРИ НОМЕРА

Аврамчук Лідія Андріївна, к.п.н., доцент кафедри фінансів та кредиту; **Зезуль Ірина Миколаївна**, Національний університет біоресурсів і природокористування України (lidiyavr@gmail.com);

Артюшок Костянтин Андрійович, к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки та фінансів, Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. акад. Степана Дем'янчука, м. Рівне (akostya@ukr.net);

Бабіченко Віктор Володимирович, к.е.н., заступник Голови Правління, начальник фінансово-економічного управління ПАТ «Укртатнафта» (uj32@ukr.net);

Благун Іван Семенович, д.е.н., професор, декан економічного факультету Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника; **Боднарук Ірина Любомирівна**, аспірант кафедри економічної кібернетики, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, стажист-викладач кафедри «Землепорядкування та кадастру» Івано-Франківського національного університету нафти і газу (irina-bodnaruk@mail.ru);

Будько Оксана Володимирівна, к.е.н., доцент, професор кафедри фінансів та обліку, Дніпродержинський державний технічний університет (bisencon@ukr.net);

Вініченко Ігор Іванович, д.е.н., професор, завідувач кафедри економічної теорії та економіки сільського господарства; **Дідур Катерина Миколаївна**, викладач кафедри економічної теорії та економіки сільського господарства, Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет (igorvinichenko@mail.ru);

Гаврик Олеся Юріївна, к.е.н., асистент; **Свиноус Іван Вікторович**, д.е.н., професор, Білоцерківський національний аграрний університет (isvinous@yandex.ua);

Герман Людмила Тарасівна, аспірант кафедри міжнародної економіки Тернопільського національного економічного університету (laly_07@mail.ru);

Гетьман Оксана Олександрівна, к.е.н., доцент кафедри управління персоналом та економіки праці; **Косогор Катерина Олександрівна**, Університет митної справи та фінансів, м. Дніпропетровськ (lexget@mail.ru);

Гончаренко Оксана Володимирівна, д.е.н., доцент, Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет (oksana_goncharenko@ukr.net);

Жовковська Тетяна Тарасівна, к.е.н., викладач кафедри економічної теорії, директор Чортківського коледжу економіки і підприємництва Тернопільського національного економічного університету (tetyana_zh@ukr.net);

Ібатуллін Марат Ільдусович, к.е.н., доцент, Національний університет біоресурсів і природокористування України; **Артимонова Ірина Вікторівна**, к.е.н., доцент, Білоцерківський національний аграрний університет (isvinous@yandex.ua);

Ільчук Віра Василівна, м.н.с. відділу економіки, Інститут сільського господарства Карпатського регіону НААН (vira_ilchuk@ukr.net);

Іринчина Інна Борисівна, к.е.н., доцент кафедри міжнародної торгівлі, ВДНЗ Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (irynchyna@gmail.com);

Кирилко Наталія Миколаївна, асистент кафедри менеджменту, аспірант, Київський національний університет технологій та дизайну (NatashaOklikir@bigmir.net);

Крапко Олена Михайлівна, к.е.н., старший викладач кафедри фінансів, обліку і аудиту; **Возбранна Наталія Анатоліївна**, Національний авіаційний університет (elena_nay@ukr.net);

Кузьмак Олег Іванович, к.е.н., доцент кафедри менеджменту, директор, Приватний вищий навчальний заклад "Європейський університет", Рівненська філія (olegkuzmak@rambler.ru);

Левченко Наталія Михайлівна, д. держ. упр., професор, завідувач кафедри обліку і аудиту; **Сівець Юлія Олександрівна**, Запорізький національний технічний університет (buxuhet@rambler.ru);

Максименко Ірина Яківна, к.е.н., доцент кафедри «Обліку і аудиту», Запорізький національний технічний університет (m.irina.y@mail.ru);

Матвійчук Наталія Миколаївна, к.е.н., доцент кафедри економіки природокористування та економічної теорії, Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки (matviychuk.tanya@gmail.com);

Нестерчук Євген Валерійович, аспірант кафедри економіки, Уманський національний університет садівництва (nesterchuk1@rambler.ru);

Очеретько Лариса Михайлівна, к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і аудиту; **Стратулат Сергій Юрійович**, Запорізький національний технічний університет (Buxuhet@rambler.ru);

Пармаклі Дмитро Михайлович, д.е.н., професор, **Садурська Людмила Дмитрівна**, викладач Кагульського державного університету ім. Б.П. Хашдеу, Республіка Молдова (parmad741@mail.ru);

Піняга Надія Орестівна, асистент кафедри економіки підприємства та інноваційної діяльності, Львівський національний аграрний університет (nadija_88@ukr.net);

Прушківська Емілія Василівна, д.е.н., професор кафедри міжнародних економічних відносин, Запорізький національний технічний університет (em_prushkovskaya@mail.ru);

Радько Віталій Іванович, к.е.н., доцент, Національний університет біоресурсів і природокористування України; **Микитюк Дмитро Миколайович**, к. с.-г. н., доцент НДІ «Укрпромагропродуктивність» (isvinous@yandex.ua);

Сава Андрій Петрович, к.е.н., с.н.с. науково-технологічного відділу аграрної економіки, інформаційно-аналітичної роботи, маркетингу і трансферу інновацій, Тернопільська державна сільськогосподарська дослідна станція ІКСГП НААН (andriy_sava@ukr.net);

Свердан Михайло Михайлович, к.е.н., доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту, Університет економіки та права «КРОК» (sverdanof@ukr.net);

Скорик Олександр Олександрович, к.е.н., доцент кафедри економіки та державного управління Черкаського державного технологічного університету (3880410@ukr.net);

Сокольська Тетяна Вікторівна, к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту, Білоцерківський національний університет (redaksiaviddil@ukr.net);

Соловей Ірина Степанівна, здобувач Тернопільського національного економічного університету; **Соловей Іван Михайлович**, викладач, Бережанський агротехнічний інститут (iryna_1978@ukr.net);

Фаринович Ірина Володимирівна, здобувач, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка (farinen@yandex.ua);

Хомяк Мирослав Степанович, к.е.н., докторант Національного університету Державної податкової служби України (m.s.hamster@outlook.com);

Ценклер Наталія Іванівна, к.е.н., доцент, доцент кафедри бухгалтерського обліку, Ужгородський торгово-економічний інститут Київського національного торгово-економічного університету (cenkler.knteu@gmail.com);

Черкашина Катерина Федорівна, к.е.н., доцент кафедри банківської справи, Київський національний університет імені Тараса Шевченка (k.cherkashina@mail.ru);

Шарий Григорій Іванович, к. держ. упр., доцент кафедри автомобільних доріг, геодезії, землеустрою та сільських будівель; **Тимошевський Владислав Вікторович**, к.е.н., доцент кафедри автомобільних доріг, геодезії, землеустрою та сільських будівель, Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка (tymoshevskiy@gmail.com);

Шевченко Ірина Вікторівна, к.е.н., доцент, доцент кафедри вищої математики, Національний авіаційний університет, **Паламарчук Юлія Анатоліївна**, к.е.н., доцент, доцент кафедри вищої математики та природничих дисциплін, Московський фінансово-промисловий університет «Сінергія» (irina.v2611@gmail.com);

Шевчук Ірина Богданівна, к.е.н., доцент, доцент кафедри економічної кібернетики; **Васьків Оксана Миколаївна**, ст. викладач кафедри економічної кібернетики; **Стадник Юліанна Андріївна**, к.е.н., доцент, доцент кафедри економічної кібернетики, Львівський національний університет імені Івана Франка (ibshevchuk@ukr.net);

Щербан Ореста Ярославівна, здобувач кафедри теоретичної та прикладної економіки; Дрогобицький державний педагогічний університет імені І. Франка (lubov_kvasniy@mail.ru)

АВТОРЫ НОМЕРА

Аврамчук Лидия Андреевна, к.п.н., доцент кафедры финансов и кредита; **Зезуль Ирина Николаевна**, Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины (lidiyavr@gmail.com);

Артюшок Константин Андреевич, к.э.н., доцент, доцент кафедры экономики и финансов, Международный экономико-гуманитарный университет им. акад. Степана Демьянчука, г. Ровно (akostya@ukr.net);

Бабиченко Виктор Владимирович, к.э.н., заместитель Председателя Правления, начальник финансово-экономического управления ПАО «Укртатнафта» (uj32@ukr.net);

Благун Иван Семенович, д.э.н., профессор, декан экономического факультета Прикарпатского национального университета имени Василия Стефаника; **Боднарук Ирина Любомировна**, аспирант кафедры экономической кибернетики, Прикарпатский национальный университет имени Василия Стефаника, стажер-преподаватель кафедры «Землеустройство и кадастр» Ивано-Франковского национального университета нефти и газа (irina-bodnaruk@mail.ru);

Будько Оксана Владимировна, к.э.н., доцент, профессор кафедры финансов и учёта, Днепропетровский государственный технический университет (bisnescon@ukr.net);

Виниченко Игорь Иванович, д.э.н., профессор, заведующий кафедрой экономической теории и экономики сельского хозяйства; **Дидур Екатерина Николаевна**, преподаватель кафедры экономической теории и экономики сельского хозяйства, Днепропетровский государственный аграрно-экономический университет (igorvinichenko@mail.ru);

Гаврик Алеся Юрьевна, к.э.н., ассистент; **Свиноус Иван Викторович**, д.э.н., профессор, Белоцерковский национальный аграрный университет (isvinous@yandex.ua);

Герман Людмила Тарасовна, аспирант кафедры международной экономики Тернопольского национального экономического университета (laly_07@mail.ru);

Гетьман Оксана Александровна, к.э.н., доцент кафедры управления персоналом и экономики труда; **Косогор Екатерина Александровна**, Университет таможенного дела и финансов, г. Днепропетровск (lexget@mail.ru);

Гончаренко Оксана Владимировна, д.э.н., доцент, Днепропетровский государственный аграрно-экономический университет (oksana_goncharenko@ukr.net);

Жовковская Татьяна Тарасовна, к.э.н., преподаватель кафедры экономической теории, директор Чертковского колледжа экономики и предпринимательства Тернопольского национального экономического университета (tetyana_zh@ukr.net);

Ибатуллин Марат Ильдусович, к.э.н., доцент, Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины; **Артимонова Ирина Викторовна**, к.э.н., доцент, Белоцерковский национальный аграрный университет (isvinous@yandex.ua);

Ильчук Вера Васильевна, м.н.с. отдела экономики, Институт сельского хозяйства Карпатского региона НААН (vira_ilchuk@ukr.net);

Иринчина Инна Борисовна, к.э.н., доцент кафедры международной торговли, ВГУЗ Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана (irynchyna@gmail.com);

Кирилко Наталья Николаевна, ассистент кафедры менеджмента, аспирант, Киевский национальный университет технологий и дизайна (NatashaOKlirik@bigmir.net);

Крапко Елена Михайловна, к.э.н., старший преподаватель кафедры финансов, учёта и аудита; **Возбранная Наталья Анатольевна**, Национальный авиационный университет (elena_nay@ukr.net);

Кузьмак Олег Иванович, к.э.н., доцент кафедры менеджмента, директор Частное высшее учебное заведение "Европейский университет", Ровенский филиал (olegkuzmak@rambler.ru);

Левченко Наталия Михайловна, д. гос. упр., профессор, заведующая кафедрой учета и аудита, **Сивец Юлия Александровна**, Запорожский национальный технический университет (buxuhet@rambler.ru);

Максименко Ирина Яковлевна, к.э.н., доцент кафедры «Учёта и аудита», Запорожский национальный технический университет (m.irina.y@mail.ru);

Матвийчук Наталья Николаевна, к.э.н., доцент кафедры экономики природопользования и экономической теории, Восточноевропейский национальный университет им. Леси Украинки (matviychuk.tanya@gmail.com);

Нестерчук Евгений Валерьевич, аспирант кафедры экономики, Уманский национальный университет садоводства (nesterchuk1@rambler.ru);

Очеретько Лариса Михайловна, к.э.н., доцент, доцент кафедры учёта и аудита, **Стратулат Сергей Юрьевич**, Запорожский национальный технический университет (Buxuhet@rambler.ru);

Пармакли Дмитрий Михайлович, д.э.н., професор, **Садурская Людмила Дмитриевна**, преподаватель Кагульского государственного университета им. Б.П. Хашдеу, Республика Молдова (parmad741@mail.ru);

Пиняга Надежда Орестовна, ассистент кафедры экономики предприятия и инновационной деятельности, Львовский национальный аграрный университет (nadija_88@ukr.net);

Прушковская Эмилия Васильевна, д.э.н., профессор кафедры международных экономических отношений, Запорожский национальный технический университет (em_prushkovskaya@mail.ru);

Радько Виталий Иванович, к.э.н., доцент, Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины; **Микитюк Дмитрий Николаевич**, к. с.-х. н., доцент, НИИ «Укрпромагропродуктивность» (isvinous@yandex.ua);

Сава Андрей Петрович, к.э.н., с.н.с. научно-технологического отдела аграрной экономики, информационно-аналитической работы, маркетинга и трансфера инноваций, Тернопольская государственная сельскохозяйственная опытная станция ИКСГП НААН (andriy_sava@ukr.net);

Свердан Михаил Михайлович, к.э.н., доцент кафедры финансов, учёта и аудита, Университет экономики и права "КРОК" (sverdanof@ukr.net);

Скорик Александр Александрович, к.э.н., доцент кафедры экономики и государственного управления Черкасского государственного технологического университета (3880410@ukr.net);

Сокольская Татьяна Викторовна, к.э.н., доцент, доцент кафедры менеджмента, Белоцерковский национальный университет (redakciaviddil@ukr.net);

Соловей Ирина Степановна, соискатель Тернопольского национального экономического университета; **Соловей Иван Михайлович**, преподаватель, Бережанский агротехнический институт (iryna_1978@ukr.net);

Фаринович Ирина Владимировна, соискатель, Дрогобицкий государственный педагогический университет имени Ивана Франко (farinen@yandex.ua);

Хомяк Мирослав Степанович, к.э.н., докторант Национального университета Государственной налоговой службы Украины (mshamster@outlook.com);

Ценклер Наталия Ивановна, к.э.н., доцент, доцент кафедры бухгалтерского учёта, Ужгородский торгово-экономический институт Киевского национального торгово-экономического университета (cenkler.knteu@gmail.com);

Черкашина Екатерина Федоровна, к.э.н., доцент кафедры банковского дела, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко (k.cherkashina@mail.ru);

Шарий Григорий Иванович, к. гос. упр., доцент кафедры автомобильных дорог, геодезии, землеустройства и сельских зданий; **Тимошевский Владислав Викторович**, к.э.н., доцент кафедры автомобильных дорог, геодезии, землеустройства и сельских зданий, Полтавский национальный технический университет имени Юрия Кондратюка (tymoshevskiy@gmail.com);

Шевченко Ирина Викторовна, к.э.н., доцент, доцент кафедры высшей математики, Национальный авиационный университет, **Паламарчук Юлия Анатольевна**, к.э.н., доцент, доцент кафедры высшей математики и естественных дисциплин, Московский финансово-промышленный университет «Синергия» (irina.v2611@gmail.com);

Шевчук Ирина Богдановна, к.э.н., доцент, доцент кафедры экономической кибернетики; **Васькив Оксана Николаевна**, ст. преподаватель кафедры экономической кибернетики; **Стадник Юлианна Андреевна**, к.э.н., доцент, доцент кафедры экономической кибернетики, Львовский национальный университет имени Ивана Франко (ibshevchuk@ukr.net);

Щербан Ореста Ярославовна, соискатель кафедры теоретической и прикладной экономики; Дрогобицкий государственный педагогический университет имени И. Франко (lubov_kvasniy@mail.ru)

AUTHORS OF THE NUMBER

Artyushok Kostyantyn Andriiovych, *cand.sc.(econ.)*, *assoc. prof.*, assistant professor of the department of economics and finance PHEE «Academician Stepan Demianchuk International University of Economics and Humanities», Rivne (akostya@ukr.net);

Avramchuk Lidiia Andriivna, *cand.sc.(pedagogical)*, assistant professor of the department of finances and credit; **Zezul Iryna Mykolaivna**, *National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine* (lidiyavr@gmail.com);

Babichenko Viktor Volodymyrovych, *cand.sc.(econ.)*, deputy chairman of the board, head of finance and economics department PJSC "UKRTATNAFTA" (uj32@ukr.net);

Blahun Ivan Semenovych, *dr.sc.(econ.)*, professor, dean of economics faculty, *Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*; **Bodnaruk Iryna Lyubomyrivna**, graduate student of the department of economic cybernetics, *Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*, probationer- lecturer of department "Land Management and Cadastre" *Ivano-Frankivsk National University of Oil and Gas* (irina-bodnaruk@mail.ru);

Budko Oksana Volodymyrivna, *cand.sc.(econ.)*, *assoc. prof.*, professor of the department of finance and accounting, *Dniprodzerzhynsk State Technical University* (bisnescon@ukr.net);

Cherkashyna Keteryna Fedorivna, *cand.sc.(econ.)*, assistant professor of the department of banking, *Taras Shevchenko National University of Kyiv* (k.cherkashina@mail.ru);

Farynovych Iryna Volodymyrivna, candidate for a degree, *Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University* (farinen@yandex.ua);

Getman Oksana Oleksandrivna, *cand.sc.(econ.)*, assistant professor of HR-management and labor economy department; **Kosohor Kateryna Oleksandrivna**, *University of Customs and Finance, Dnepropetrovsk* (lexget@mail.ru);

Goncharenko Oksana Volodymyrivna, *dr.sc.(econ.)*, *assoc. prof.*, *Dnepropetrovsk State Agrarian and Economic University* (oksana_goncharenko@ukr.net);

Havryk Olesia Yuriivna, *cand.sc.(econ.)*, assistant; **Svynous Ivan Viktorovych**, *dr.sc.(econ.)*, professor, *Bila Tserkva National Agrarian University* (isvinous@yandex.ua);

Herman Liudmyla Tarasivna, graduate student of the department of international economics, *Ternopil National Economic University* (laly_07@mail.ru);

Ibatullin Marat Ildusovych, *cand.sc.(econ.)*, *assoc. prof.*, *National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine*; **Artimonova Iryna Viktorivna**, *cand.sc.(econ.)*, *assoc. prof.*, *Bila Tserkva National Agrarian University* (isvinous@yandex.ua);

Ilchuk Vira Vasylivna, junior research fellow of the department of economics, *Agriculture Institute of Carpathian Region of NAAS* (vira_ilchuk@ukr.net);

Irynychyna Inna Borysivna, *cand.sc.(econ.)*, assistant professor of the department of international trade *Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman* (irynychyna@gmail.com);

Khomjak Miroslav Stepanovich, *cand.sc.(econ.)*, doctoral candidate, *National University of State Tax Service of Ukraine* (mshamster@outlook.com);

Krapko Olena Mykhailivna, *cand.sc.(econ.)*, senior lecturer of the department of finance, of account and audit; **Vozbranna Nataliia Anatoliivna**, *National Aviation University* (elena_nay@ukr.net);

Kuzmak Oleg Ivanovych, *cand.sc.(econ.)*, assistant professor of the department of management, director, *Private Higher Education Institution "European University"*, Rivne (olegkuzmak@rambler.ru);

Kyrylko Nataliia Mykolaivna, assistant of management department, graduate student, *Kyiv National University of Technologies and Design* (NatashaOklikir@bigmir.net);

Levchenko Nataliia Mykhailivna, doctor of science of state administration, professor, head of the department of accounting and auditing; **Sivets Yuliia Oleksandrivna**, *Zaporizhia National Technical University* (buxuhet@rambler.ru);

Maksymenko Iryna Yakivna, *cand.sc.(econ.)*, assistant professor of department of «Accounting and audit», *Zaporozhye National Technical University* (m.irina.y@mail.ru);

Matviichuk Nataliia Mykolaivna, *cand.sc.(econ.)*, associate professor of the department of environmental economics and economic theory, *Lesya Ukrainka Eastern European National University* (matviychuk.tanya@gmail.com);

Nesterchuk Yevhen Valeriiovych, graduate student of the department of economics, *Uman National University of Horticulture* (nesterchuk1@rambler.ru);

Ocheretko Larysa Mykhailivna, *cand.sc.(econ.)*, *assoc. prof.*, assistant professor of the department of accounting and audit, **Stratulat Serhii Yuriiovych**, *Zaporizhia National Technical University* (Buxuhet@rambler.ru);

Parmakli Dmitriy Mikhaylovich, *dr.sc.(econ.)*, professor, **Sadurskaya Lyudmila Dmitriyevna**, lecturer *Cahul State University "Bogdan Petriceicu Hasdeu"*, Republic of Moldova (parmad741@mail.ru);

Piniaga Nadiia Orestivna, assistant of the department of economics of enterprise and innovative activity, *Lviv National Agrarian University* (nadija_88@ukr.net);

Prushkivska Emiliia Vasylivna, *dr.sc.(econ.)*, professor of the department of international economic relations, *Zaporizhia National Technical University* (em_prushkovskaya@mail.ru);

Radko Vitalii Ivanovych, *cand.sc.(econ.)*, *assoc. prof.*, *National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine*; **Mykytiuk Dmytro Mykolaiovych**, *cand.sc.(agricultural)*, *assoc. prof.*, *Ukrainian Scientific and Research Institute of Productivity of Agricultural Complex* (isvinous@yandex.ua);

Sava Andriy Petrovych, *cand.sc.(econ.)*, senior research fellow of the scientific and technological department of agricultural economics, information-analytical, marketing and innovation transfer *Ternopil state agricultural experimental station of Institute of feed research and agriculture of Podillya of NAAS* (andriy_sava@ukr.net);

Scherban Oresta Yaroslavivna, candidate for a degree of the department of theoretical and applied economics, *Drohobych Ivan Franko Pedagogical University* (lubov_kvasniy@mail.ru)

Shariy Gryhoriy Ivanovych, *cand.sc.(state manag.)*, assistant professor of highways, geodesy, land management and rural buildings department; **Tymoshevskiy Vladyslav Viktorovych**, *cand.sc.(econ.)*, assistant

professor of highways, geodesy, land management and rural buildings department, Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University (tymoshevskiy@gmail.com);

Shevchenko Iryna Viktorivna, *cand.sc.(econ.)*, assoc. prof., assistant professor of the department of higher mathematics, National Aviation University; **Palamarchuk Yuliia Anatoliivna**, *cand.sc.(econ.)*, assoc. prof., assistant professor of the department of higher mathematics and of natural disciplines, Synergy, Moscow Financial-Industrial University (irina.v2611@gmail.com);

Shevchuk Iryna Bohdanivna, *cand.sc.(econ.)*, associate professor of the department of economic cybernetics; **Vaskiv Oksana Mykolaivna**, senior lecturer of the department of economic cybernetics; **Stadnyk Yulianna Andriivna**, *cand.sc.(econ.)*, associate professor, professor of the department of economic cybernetics, Ivan Franko National University of Lviv (ibshevchuk@ukr.net);

Skorik Oleksandr Oleksandrovych, *cand.sc.(econ.)*, assistant professor of the department of economics and public administration, Cherkasy State Technological University (3880410@ukr.net);

Sokolska Tetiana Viktorivna, *cand.sc.(econ.)*, assoc. prof., assistant professor of the department of management, Bila Tserkva National Agrarian University (redakciaviddil@ukr.net);

Solovei Iryna Stepanivna, candidate for a degree, Ternopil National Economic University; **Solovei Ivan Mykhailovych**, lecturer, Berezhany Agrotechnical Institute (iryna_1978@ukr.net);

Sverdani Mykhailo Mykhailovych, *cand.sc.(econ.)*, assistant professor of the department of finance, of accounting and auditing, University of Economics and Law "KROK" (sverdanof@ukr.net);

Tsenkler Nataliia Ivanivna, *cand.sc.(econ.)*, assoc. prof., assistant professor of department of accounting, Uzhhorod Trade and Economic Institute of the Kyiv National Trade and Economic University (cenkler.knteu@gmail.com);

Vinichenko Ihor Ivanovych, *dr.sc.(econ.)*, professor, head of department of economics and agricultural economics; **Didur Kateryna Mykolaivna**, lecturer of department of economics and agricultural economics, Dnipropetrovsk State Agricultural Economics University (igorvinichenko@mail.ru);

Zhovkovska Tetiana Tarasivna, *cand.sc.(econ.)*, lecturer of the department of economic theory, director Chortkiv College of Economics and Entrepreneurship Ternopil National Economic University (tetyana_zh@ukr.net);